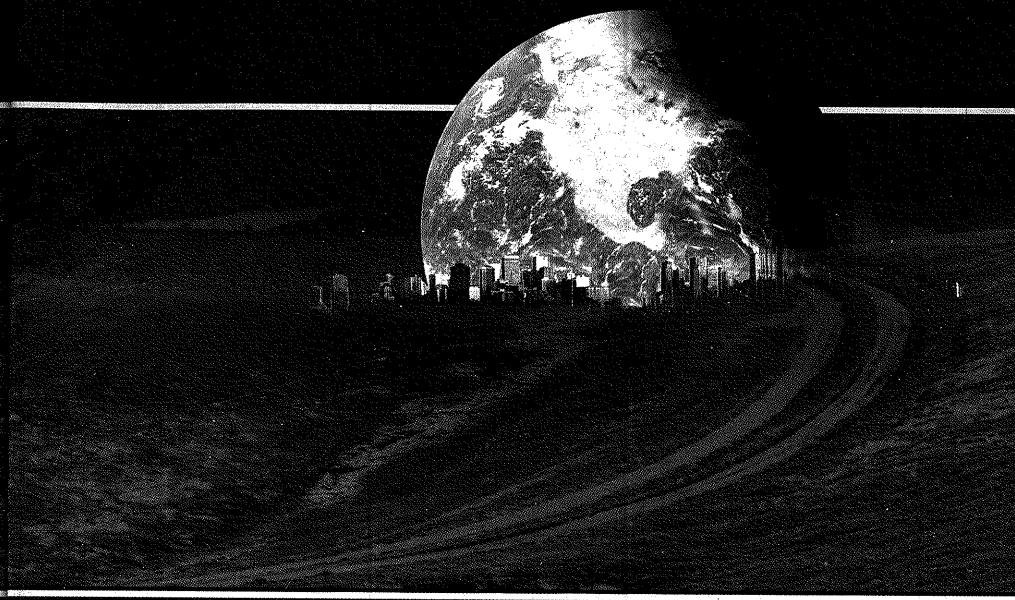
توختى باقى ئارتىشى

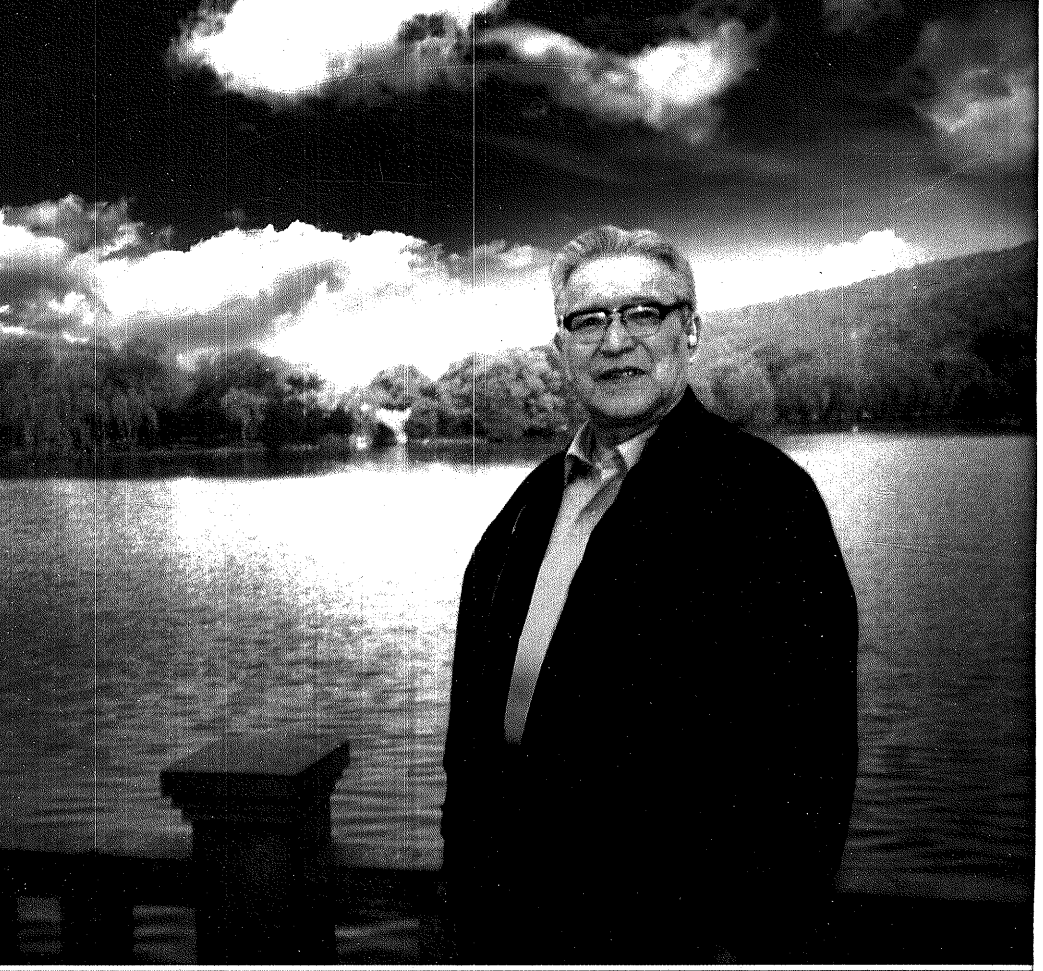




كۆكۈلدىن كۆكۈلگە يول

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى





تۇختى باقى تارتىشى

图书在版编目(CIP)数据

心心相印:维吾尔文/托合提·巴克著.—喀什:喀什维吾尔文出版社,2008.12
ISBN978-7-5373-1626-2

Ⅰ.心… Ⅱ.托… Ⅲ.讽刺小品—作品集—中国—当代—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ.I267.3

中国版本图书馆 CIP 数据　字(2008)第 195236 号

责任编辑:阿尔祖姑丽·斯迪克
责任校对:姑丽巴哈尔·麦麦提依明

心心相印

编著:托乎提·巴克(阿图什)

喀什维吾尔文出版社出版发行
(喀什市塔吾古孜路 14 号 邮编:844000)
各地新华书店经销
新疆翼百丰印务有限公司印刷
880×1230 毫米 1/32 开本 10.375 印张
2008 年 12 月第 1 版 2008 年 12 月第 1 次印刷
印数:1—5080 定价:21.00 元

كىرىش سۆز

قولىڭىزدىكى بۇ ئەسەر مەتبەئەگە سۇنۇلۇش ئالدىدا، مەسئۇل مۇھەررىر بىرەر پارچە مۇقەددىمە ياكى تەسىرات يېزىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلدى. شۇنىڭ بىلەن خاتىرە ماتېرىياللىرىمنى ۋاراقلىسام، ئۇنىڭدىن - بۇنىڭدىن ھەم تەرجىمە قىلىنىپ، ھەم تەسىراتقا ئاساسەن يېزىلىپ قالغان پارچە خاتىرىلەر دىققىتىمنى تارتتى. بۇ تەمەچلەرنى تېرىپ، رەتلەپ «كىرىش سۆز» ئورنىدا قىلدىم. بۇمۇ باشقا بىر خىل مۇنازىرىلىك «فېلەتون» قاتارىغا ئۆتۈپ قالسا ئەجەب ئەمەس. فېلىيەتون دېمەك، كۈندىلىك تۇرمۇشتا يۈز بېرىدىغان سەلبىي ھادىسىلەرنى ئۆتكۈر تىل بىلەن ئاچچىق تەنقىد قىلىپ يېزىلغان ئىجابىي مەزمۇندىكى قىسقا ماقالە دېمەكتۇر. گەپنىڭ ئۇزۇندىن قىسقىسى ياخشى. فېلىيەتونىنىڭ مېغىزى ئۇنىڭ قىسقا، ئىخچام، يىغىنچاق بولغانلىقىدۇر. قىسقا گەپ بەزى ھاللاردا ئىبرەتلىك سۆز خۇسۇسىيىتىگىمۇ ئىگە. شۇنداق بولغاچقا، فېلىيەتون ئوقۇغۇچىنىڭ ئوقۇپ كېتىۋېتىپ ئوقۇغانلىرىنى ئۆزىنىڭ تۇرمۇشى، پىكىر - خىيالى، كەچۈرمىشلىرى ۋە روھىي ھالىتى، كۆزقاراشلىرى بىلەن سېلىشتۇرۇپ، ئۇنىڭدىن بەھرىلىنىشىگە، ئۆزلەشتۇرۇشىگە ئىلھام بېرىدۇ. فېلىيەتونىنىڭ ھەممىدىن مۇھىم ئەھمىيىتى شۇ يەردە.

يېشىمنىڭ تەڭدىن تولىسى ئۆتۈپ كەتتى، چاچ - ساقاللىرىم ئاقىرىپ، چىشلىرىم سارغىيىپ تۆكۈلدى. شۇنداق بولسىمۇ فېلىيەتون ئىشتىياقىم بوشاشقىنى يوق. ئىشتىياقىمغا يارىشا مۇستەقىل بىرنەرسە يېزىشقا ئاجىزلىق قىلساممۇ، چامىمنىڭ يېتىشىچە تىرىشىپ تۆۋەندىكى تەرىلەردىن «كىرىش سۆز» ئورنىدا بىر پارچە ماقالە تەييارلاپ، فېلىيەتون ھەۋەسكارلىرىغا سۇندۇم.

ئىجتىمائىي ئىناقلىق راۋاج تېپىۋاتقان بۇ زاماندا، ئىجتىمائىي مۇھىتىمىزدا نەپرەتلىك ئىشلار، لەنەتلىك شەخسلەر ئۇچرىماي قالمايدۇ. بۇنداق ئەھۋاللاردىن كۆڭلىڭىز غەش بولماي، بىزار بولماي تۇرالامسىز؟! مەسىلەن:

ھاۋا سەل - پەل تۇتۇلسىلا، يامغۇرلۇق يېپىنچا ئارتىۋالمىغان، كۇنلۇك كۆتۈرۈۋالمىغان، شۇنىڭ بىلەن ئۆزىنى ئوخشىتىمىغان ئادەملەر يوق ئەمەس.

ئاغرىماي تۇرۇپ ۋايجانلاپ، ئىنجىقلاپ، دورىغا زورلايدىغان جېنى سۈيۈل، ياسىما نازۇك ئادەملەر يوق ئەمەس.

سورۇندا مۇنازىرە، مۇلاھىزە بولۇۋاتسا، سۆزگە قوشۇلۇشتىن چەتنەپ ئولتۇرىدىغان، كېيىن «سۆز - چۆچەك» قىلىدىغان سۆخەنچىلەر يوق ئەمەس.

ئارىلىشىشقا تېگىشلىك، لېكىن ئۆزىگە نەپ تېگىشكە كۆزى يەتمەيدىغان ئىشلارنى كۆرۈپ تۇرۇپ كۆرمەسكە سالىدىغان بېپەرۋا ئادەملەر يوق ئەمەس.

مەرتىۋىدە ئۆزى بىلەن تەڭ ئورۇندا تۇرىدىغان كىشىلەر توغرىسىدا گەپ چىقىپ قالسا، ئۇلار ھەققىدە غەيۋەت - شىكايەتنى توگەتمەي سۆزلەيدىغان، مۇبادا «باشلىق» لىرىدىن بىرەرسى توغرىسىدا گەپ چىقىپ قالسا، تەپسىلىي ئەھۋالىنى بىلمىسىمۇ غايىبانە خۇشامەت قىلىپ، ئاغزى يۇمۇلماي تەرىپلەيدىغان تۇتۇرۇقسىز ئادەملەر يوق ئەمەس.

سەھنىگە چىقىپ قالسا گېزىت - ژۇرنالدىكى تونۇش سۆزلەرنى قارىيلارچە يادلاپ بېرىدىغان «باشلىق»، «رەھبەر»لەر يوق ئەمەس. «ئىككى ئېغىز قوشۇمچە» سۆزۈم بار دەپ تۇرۇپ، مىڭ ئېغىز سوزۇم، ئېزىپ ئىچۇرۇپ سۆزلەپ، كىشىلەرنى زېرىكتۈرىدىغان بەمەزە ئادەملەرمۇ يوق ئەمەس. ئۇلارنىڭ «سۆز» لىگەنلىرى ھەقىقەت بولسىمۇ، ئاخىر ئورۇنسىز، مەززىسى يوق قۇرۇق گەپكە ئايلىنىپ قېلىشىغا ئۇلارنىڭ ئۆزى زامىن.

ئىلىم - بىلىمدە چوڭقۇر، نەزەردە ئۇستۇن بولسىمۇ، مۇئامىلە

دە قوپال، تەكەببۇر، گەپ - سۆزدە شەرم - ھاياسىز بولغانلىقى ئۈچۈن، ئاۋامنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ قالغان، قالىدىغان ئادەملەر يوق ئەمەس. بۇلارنىڭ ئاۋام ئىچىدە «سەللىسى يوغان ئىمانى يوق»، «ئەل بىلەن ئىشى يوق» دەيدىغان لەقمىسى بار ئىكەن.

داستىخان ئۈستىدە باشقىلارنىڭ تاۋۇغا، زوقىغا قارىمايدىغان «ئالەسىلا، باقسىلا» دەپ تائامغا زورلاۋېرىپ، سورۇن ئەھلىنىڭ كەيپىنى بۇزۇپ قويىدىغان، «قېنى، ھە، مەرتەم - مەرتەم ئۇچ مەرتەم» دەپ تەڭلىكتە قويۇپ قىستاپ - زورلاپ، بىزار قىلىدىغان، ئىشتىھانى بوغىدىغان «مېھماندوست» لار يوق ئەمەس.

ۋاقتى كەلگەندە نەرسىسىنىڭ ھاجىتىكە بايلىقىغا قارىمايدىغان، قىممەتنىگە يۇگۈرەيدىغان، ئۈسسۈغاندا چاي تۇرسا، قۇتىلىق ئىچىملىكنىڭ، قەھۋەنىڭ خەقىشىنى قىلىپ ئۆزىنى كۆرسىتىدىغان كۆز - كۆزچى پوچىلار يوق ئەمەس.

پارچە پۇل كەبرەك بولۇپ قالغاندا پۈتۈن پۇلنى تېگىشىپ بېرىڭ دەپ ئالدىغا بارسىڭىز، پارچە پۇلى بار تورۇقلۇق قەستەن تېگىشىپ بەرمەيدىغان ياكى بار نەرسەمنى سېتىۋالساڭ، پۇلۇڭنى پارچىلاپ بېرىمەن دەپ قەستەن قاتتىق قوللۇق قىلىدىغان، باشقىلارنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇشنى ئېغىر ئالىدىغان بۇردىچى، بىنەپ ئادەملەر يوق ئەمەس.

باللىرىنى ھەرقانداق زۆرۈرىيەتسىز شارائىتتىمۇ باشقىلارغا بوزەك بولماسلىققا ئۆگىتىدىغان ۋە بۇنى باتۇرلۇق دەپ بىلىدىغان نادان ئاتا - ئانىلار يوق ئەمەس.

ھېچكىمنىڭ سۆزىنى يېمەيدىغان، زاكىسىدا قېرىپ قالغان، مەمەدان، چوڭلارنىڭ ئاغزىنى غېرىچلايدىغان، بۇڭاك بالىلار يوق ئەمەس.

ۋەزىيەتنىڭ تەقەززاسى بىلەن يۆلەپ تۇرغۇزۇلغان، ۋۇجۇدىدىن ھېچقانداق قۇسۇر تاپقىلى بولمايدىغان ياسىما شەرەپلىك نەمۇنچىلار، ئۇلگىلەر، پالانچى - پۇستانچى بولۇۋالغان «مەشھۇر»لار، «ئاتاقلىق ئەرباب» لار ۋە شۇ مۇناسىۋەت بىلەن قىلدەك ئارتۇقچىلىقىنى پىلدەك

مۇندەرىجە

فىلىيەتون ۋە ھاياتلىق 1
ئەگەر «خەلق گېزىتى» «جاۋاب» بەرمەكچى بولسا... 3
ھۆكۈمەت ئەل ئىچىدىن «ئەقىل سېتىۋالىدۇ» 6
ھېكايەت 9
ھەددىدىن ئاشقان كوللېكتىپچىلىققا لەنەت 9
ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە ھۆكۈمەتپەرۋەرلىك 10
ئەمدى يەنە «ئاۋاز سانى» نى سېلىشتۇرۇپ يۇرمىسەك بولارمىكى 11
مۇكەممەللەشمىگەن ئەمەس 12
كادىرلىق ئوبرازىنى يارىتىشنىڭ ئىككى ھۇنىرى 13
«شور پېشانە بولساڭ ھۆكۈمەتتىن ئاغرىنما» 13
«ئارىلاش» تۇرۇۋاتمەيلى 14
«ھەممىدىن ياخشى ئاممىا» قانداق بولىدۇ 15
خىيانەتچى ئەمەلدارلار ئىچىدە نېمە ئۈچۈن قۇرۇلتاي ۋەكىللىرى كۆپ 16
پارىخورلارغا تېخىمۇ قاتتىق زەربە بېرىش كېرەك 19
يۇز ياساش قۇرۇلۇشى 22
«ئاق نانچى ئالىم» نىڭ يېڭى تەزكىرىسى 26
ئەگەر مىلوتسىۋۇچ «ئەجدىھانىڭ پۇشتى» بوپقالغان بولسا... ... 29
«بازارلىق سۆزلەر» توغرىسىدا پاراڭ 32
نادانلىق ۋە كولدۇرلىتىش 40

يوغىنىتىپ كۆرسىتىشكە ئورۇنىدىغان، ھالىغا باقماي ھال تاتىدىغان داغۋازلار يوق ئەمەس.

ئىش توغرا كەلگەندە، «ئانداق قىلىش كېرەك، مانداق قىلىش كېرەك» دەپ ئاغزى بېسىقماي جاۋابلايدىغان، ئەمەلىيەتتە قىلغان ئىشىنىڭ تايىنى يوق، قولىنى قوۋۇشتۇرۇپ بىر چەتنە قاراپ تۇرۇپ قورۇق گەپ سېتىپ، چەللىدە ئات چاپتۇرىدىغان، خوجا كۆرسۇنگە ئىشلەيدىغان ھارام تاماقلار يوق ئەمەس.

ئىش - ئەمەلىنى باشقىلار ئاڭلىسۇن، كۆرسۇن، بىلسۇن دەپ قىلىدىغان، باشقىلار ئاڭلىسا ئاقىل ئىكەن، دانا ئىكەن، سەۋىيىسى يۇقىرى ئىكەن دېسۇن دەپ تەمە بىلەن ئىش قىلىدىغان، باشقىلار ئالىم دېسۇن دەيدىغان غەرەز بىلەن ئوقۇيدىغان، تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىدىغان، يازغۇچى، ئەدىپ دېگەن نامنى ئېلىش غەرىزىدە قەلەم تۇتىدىغان، سېخىي - مەرد ئادەم ئىكەن دېگەن ئاتاقنى ئېلىش مۇددىئاسى بىلەن پۇل - مال ئىئانە قىلىدىغان ئادەملەر يوق ئەمەس. دېمەك، ھەرقانداق ئىش - ئەمەلى ۋە گەپ - سۆز ھەم پىكىر - خىيالى مەلۇم غەرەزدىن چەتنەپ كېتەلمەيدىغان، باشقىلار ئۇچۇن، ئىنسانىيەت ئۇچۇن، ھەققانىيەت ئۇچۇن ئىشلەيدىغان، خالىس يولدا مېڭىشقا خۇشياقمايدىغان مەنمەنچى رىياكارلار، ئاغزىدا مۇنداق دەپ، ئەمەلىيەتتە ئۇنداق قىلىدىغان، باشقىلارنى ئالدىدا ماختاپ، ئارقىسىدا سۆكىدىغان ئىككى يۈزلىمە ئادەملەر يوق ئەمەس. بۇنداق ئادەملەر ئۆزىنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى مىننەت قىلىش بىلەن بىكار قىلىۋېتىدۇ، يوققا چىقىرىدۇ. ئۇنداق ئەمەسمۇيا؟ ئويلاپ كۆرۈڭ.

توختى باقى ئارتىشى

2008- يىل 15- ئاپرىل، ئۈرۈمچى

چاۋاك تىلەمچىلىرى 43
مەدھىيىلەش كېسىلى توغرىسىدا مەنمۇ گەپ قىلىپ باقاي ... 47
ئىنساپ 50
«ماقالىسىنى ئۆزى يازىدىغان، سومكىسىنى ئۆزى كۆتۈرىدىغان»
بولسۇن 52
كوچا پاراڭلىرى 58
«ئەمەلدار ئاتا - ئانا ئەمەس» 60
نۇسخا (ساتىرا) 65
جۇڭگولۇقلارنىڭ يېمەكلىدىن ئۆرگىلىپ كېتەي 69
ئاتۇشلۇقلارنىڭ سودا - تىجارەتتىكى داڭقىنى ژاپىغا يەتكۈزەيلى 72
«ئوقۇش ھەققى» ھېسابىغا سېتىۋەتكەن ۋىجدانىنى نىجات
تاپتۇرايلى 76
«كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» دېگەن سۆز قۇلىقىمغا
ياقمايدۇ 78
چالا قالغان «ژاقىپلىق ھوقۇقى» دەرسىنىڭ قازاسىنى ئوقۇ-
ۋالايلى 81
پارتىيە، ھۆكۈمەت باشلىقلىرى نازارەت قىلىنىدىغان بولدى ... 85
«كېيىنكى پۇشايمان» دىن ساقلىنىش ئۈچۈن... 92
قاراڭلار، بۇ سەتچىلىكنى 96
لەتىپە 101
«ئەمەلىيەشتۈرۈش» نىڭ شەرھى 101
پاناھلىق تىلەپ 101
دورامچىغا دو كېتىپتۇ 103
ھېكمەت 107
پۇل 107
«شور پېشانلىكىگە ئېچىنىمەن، ئىجتىھاتسىزلىقىغا قايـ
ـنايمەن» 109
ئاتۇشلۇق سودىگەرلەر نېمە بىلەن چۇشلىشىپ قېلىۋاتىدۇ 113
ئاتۇشلۇق سودىگەرلەر نېمىشقا چوڭ قەدەم تاشلىيالمايدۇ ... 116

«پۇل» قەدىرلىكمۇ «ئادەم» مۇ 121
جېجياڭلىق يېتىمچى گې يۇنپىڭ قانداق قىلىپ دوكار بايغا
ئايلاندى 126
دۆڭكۆۋرۈكنىڭ ھاۋاسى 132
ئىپارخان 139
«تۆتۈرۈقسىز گەپ» توغرىسىدا 145
«ئەخمەق بوۋاي» نېمە ئۈچۈن تاغ يۆتكەيدۇ 149
«ئەخمەق بوۋاي» لار ھازىرمۇ «تاغ يۆتكىمەكتە» 152
ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە 154
ئۇيغۇر سودىگەرلەر ئاڭدا ۋە پەمدە يوكسىلەيلى 157
مەغرىب ۋە ئۇستاز 161
ھېيلىگەر ئەركەكلەر 166
بەللى، ئادەمنۇ «تۇخۇم» تۇغىدىغان بوپتۇ 169
قەشقەرلىكلەرنىڭ ئادىمەتچىلىكى 172
ئېكساق ۋە پۇتبول 176
شىنجاڭ پۇتبولىنىڭ چاپالىق سەپىرى 176
1- قىسسە رىۋايەت 177
2- قىسسە ئەمەلىيەت 190
3- قىسسە ئارمان 198
يېڭى زامان چېقىمچىلىرى ئۇستىدىن ۋىجدان سوئال -
سورىقى 207
«يوغان گەپ» مەدەنىيىتىنى بىلىپ قويۇڭ 212
قورساقتا «ئاغرىق» نىڭ بولمىسا كۆڭۈل ئارامدا بولىدۇ..... 217
ئاۋامنىڭ تەنقىدلىرىدىمۇ بەرىكەت بار 221
مۇبالىغىچىلىكنىڭ يىلتىزى 226
لىيۇ ئەپەندىنىڭ تىلى 229
رەھبەر بولغانلىكى ئادەم ھەممىگە قابىلىيەتلىك بولۇۋەرمەيدۇ 232
ئاپتوبۇستا 236
پاك قەلب 239

«چىرىك مەدەنىيەت» دېگەن نېمە 244
نېمىدېگەن كۆپ «مەشھۇر» بۇ 247
داد - پەرياد 250
فېلىيەتون ئىشتىياقىم 254
قوشۇمچە: لۇشۈننىڭ «سەۋدايى» توغرىسىدىكى تەسۋىرلىرى 262
سەۋدايى خاتىرىسى 277
ئۆچمەس چىراغ 294
ئاق نۇر 308
يۇرەكتىن چىققان سۆزلەر (خاتىمە) 317

فېلىيەتون ۋە ھاياتلىق

مەن فېلىيەتونغا ھېرىسمەن، چۈنكى ئۇ مېنىڭ ھاياتىم بىلەن چېتىلىپ كەتكەن، ھاياتىم ئۈنىڭ بىلەن پۈتۈنلەي ھەم قىسمەن باغلىنىپ كەلمەكتە.

ئۇ مېنىڭ سۆز قابىلىيىتىمنى پىشۇرۇپ بارماقتا.

ئۇ مېنىڭ لازىم بولغاندا ئىشلىتىش ئۈچۈن توپلىغان بىلىملىرىمنى ۋە شۇ بىلىملىرىمنى يېڭىلاپ تۇرۇش سۈرئىتىمنى ئىمتىھان قىلىپ كەلمەكتە.

ئۇ مېنىڭ مېڭەمنى ئادالاپ - يېڭىلاپ، پىكىر - خىيالىمنى سۈزۈلدۈرۈپ، چېچەنلەشتۈرۈپ بارماقتا.

ئۇ مېنىڭ ئەقىل - پاراسىتىمنى، نەزەر - دائىرەمنى كېڭەيتىپ، مېھرىمنى ۋەتەنگە، نەزىرىمنى دۇنياغا چاتماقتا.

ئۇ مېنىڭ ئىنسانلىق تەبىئىتىمنى سىناپ كەلمەكتە، يەنى ھاكاۋۇرلۇق قىلامدىمەن ياكى پەسلىك قىلامدىمەن ۋەياكى كۆچۈكلىنىپ خۇشامەتگۆيلۇق قىلامدىمەن، ئۆز ئالدىمغا تۇتقان يولۇم بىلەن ماڭدىغان ئادەممۇ مەن ياكى خوش - خوش ئېيتىپ، ياغلىمىچىلىق بىلەن ئۆتىدىغان خۇشامەتگۆي ئادەممۇ مەن، جىگەرلىك باتۇر ئادەممۇ مەن ۋە ياكى توخۇ يۈرەك قورقۇنچاق ئادەممۇ مەن، فېلىيەتون مېنى سىناپ تۇرماقتا.

فېلىيەتون مېنى سەمىمىي، ئاق كۆڭۈل ئەخمەقلەردىن بولۇشقا دەۋەت قىلىدۇ. مەنسەپپەرەسلەر، پۇلپەرەس بەتنىيەتلەر، بۇ دۇنيادا

باشقىلاردىن بىر غېرىچ ئۇستۇن تۇرۇش كويىدىلا يۇرىدىغان ئادەملەر فېلىيەتونغا يېقىن يولىمايدۇ.

فېلىيەتون هاياتلىق مۇساپىمىدە يېرىم ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىت-تىن بۇيان روشەن نامايەندە بولۇپ كەلمەكتە.

جاھاندا جاھالەت - نادانلىق ۋە مۇستەبىتلىك - زالىملىق تۈگىگە-نى يوق، ئۇلار ئەلمىساقتىن بۇيانقى جۇدۇن - چاپقۇنلارغا يامىشىپ-چاپلىشىپ دەۋران سۈرمەكتە. بەزى چاغلاردا قۇدرەت تېپىپ يامراپ-ماقتا؛ پەن ۋە دېموكراتىيە بولسا گاھ جانلىنىپ، گاھ سالپىيىپ تۇرماقتا، تېخى چوڭقۇر يىلتىز تارتقىنى يوق، ئۇلار مەربىپەتچىلەر-نىڭ تۈجۇپلەپ پەرۋىش قىلىشىغا، پىدائىيلارنىڭ باتۇرانە ئىدالىرىغا موھتاج.

دېمەك، فېلىيەتون مېنىڭ ھاياتىمغا ئەنە شۇنداق سېڭىپ كەتكەن!

— بۇ ئەسەرنىڭ ئاپتورى شېڭ مىنتې، ئەنخۇيلۇق يازغۇچى. ئۇنىڭ «نادىر يازمىلاردىن تاللانما» ناملىق مەجمۇنىڭ 15 يىللىقىغا بېغىشلاپ يازغان بۇ ماقالىسى «جۇڭگونىڭ 2003- يىللىق نادىر فېلىيەتونلىرى» سەرلەۋھىلىك تاللانمىلار توپلىمىدىن تەرجىمە قىلىندى.

ئەگەر «خەلق گېزىتى» «جاۋاب» بەرمەكچى بولسا...

راست، جاھان كەڭ، خانىنىڭ گېپى ئۆتمەيدىغان يەرلەرمۇ بار، دەيدىغان گەپ بار.

«خەلق گېزىتى» گە «ئۆيلەرنى مۇشۇنداق چېقىپ تاشلاشتا كىم-لەرنىڭ مەنپەئىتى كۆزدە تۇتۇلدى؟» سەرلەۋھىلىك بىر پارچە تەنقى-دىي ماقالە بېسىلغانلىقى ئۈچۈن، جياڭشى ئۆلكىسىنىڭ دېڭنەن ناھە-يىسىدىكىلەر 8- ئاينىڭ 28- كۈنى شۇ ناھىيىگە تارقىتىلىدىغان «خەلق گېزىتى» نى تامامەن باسۇرۇپ قويۇپتۇ. بىر مۇشتەرىنىڭ گېزىت تەھرىر بۆلۈمىگە يازغان خېتىدە دېيىلگىنىدەك، «مەركىزىي پارتىيە گېزىتىنى ئاشكارىدىن - ئاشكارا شۇنداق باسۇرۇپ قويۇشتەك ئېغىر ۋەقەنىڭ بىزنىڭ دېڭنەن ناھىيىمىزدە ئازادلىقتىن بۇيان بىرىن-چى قېتىم يۈز بېرىشى. پۈتۈن مەملىكەت بويىچە ئالغاندىمۇ كۆرۈلۈپ باقمىغان ئىش. بۇ ئەھۋال ئادەمنى ھەقىقەتەن چۆچۈتىدۇ ھەم كۆڭۈل-نى رەنجىتىدۇ!» (9- ئاينىڭ 22- كۈنىدىكى خەلق ئىنتېرنېت توربىغا قارالسۇن).

«خەلق گېزىتى» بۇ ئىشقا ناھايىتى دەققەتتە بولغانلىقىنى بىل-دۈردى. ئىشىنىمەنكى، بىز بۇ گېزىتنىڭ جۇڭگودىكى يۈكسەك سە-ياسىي ئابرۇيىنى ۋە تولىمۇ چوڭ تەسىرىنى نەزەردە تۇتۇپ، دېڭنەن ناھىيىلىك پارتكوم ۋە ھۆكۈمەتنىڭ دەرھال «مۇشتەرىلەرگە قانائەتلە-نەرلىك جاۋاب بېرىشى» گە ئىنتىزار بولۇشقا ھەقلىقمىز. شۇنداق

بولسمۇ يەنە مۇنداق بىر ئىشنى سورىغۇم كېلىۋاتىدۇ: ئەگەر باسۇ-رۇپ قويۇلغىنى «خەلق گېزىتى» بولماي، باشقا بىرەر «كىچىك گېزىت» بولۇپ قالسا، شۇ چاغدىمۇ شۇنداق ئىنتىزار بولارمىدۇق؟

بۇنداق سوئال قويۇشتىن مەقسىتىم، يوق يەردىن پۇتاق تېپىش ئەمەس. چۈنكى، يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان، گېزىتچىلىكى مۇناسىۋەتلىك خەۋەرلەردىن نارازى بولۇپ، «يامان نىيەت بىلەن سېتىۋېلىپ يىغىشتۇرۇۋېتىش ھەتتا يولسىزلىق بىلەن باسۇرۇپ قويۇش» ۋاستىلىرىنى قوللىنىپ «بەند» قىلىۋېتىش ۋەقەلىرى يۈز بېرىپ تۇردى. مەسىلەن، «جەنۇب شەھەر گېزىتى»، «خۇاشاڭ سودا گېزىتى»، «جىنەن دەۋر گېزىتى» ۋەھاكازالار شۇنداق كۆرگۈلۈكلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزدى. لېكىن، ئۇلار بىردەم «غەزەپ» لىنىپلا توختاپ قالدى، ئۇلار «باسۇرۇپ قويغان بولسا بوپتۇ، ئۇ قانچىلىك بىر ئىش ئىدى» دەپ قارىسا كېرەك، شۇڭا «خەلق گېزىتى» نىڭ بۇ نۆۋەت قانداق «جاۋاب» بېرىشى ئۈلگىلىك ۋە كۆرسەتمىلىك ئەھمىيەتكە ئىگە.

بۇ ۋەقەنى سوغۇققانلىق بىلەن تەھلىل قىلىپ باقساق، بۇنى «ھەق تەلەپ ھوقۇقىغا دەخلى - تەرۇز قىلىش» دەپ قەيت قىلىش مۇمكىن. چۈنكى، دېگەندەك ناھىيىسىدىكىلەرنىڭ بېسىپ قويۇش» ھەرىكىتى بىر تەرەپتىن گېزىتخانىنىڭ گېزىت تارقىتىش ھوقۇقىغا چاڭ سالغانلىق بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن جامائەتنىڭ ئەھۋاللاردىن خەۋەردار بولۇپ تۇرۇش ھوقۇقىغا چاڭ سالغانلىق بولىدۇ. ھەممىدىن يامىنى شۇكى، بۇنداق ھەرىكەت ئاساسىي قانۇن بەرگەن سۆز ئەركىنلىكىگە زىيان يەتكۈزىدۇ. قانداقلا بولسۇن، بۇ، قانۇنغا تاقىلىدىغان مەسىلە. ئەگەر «خەلق گېزىتى» مەسىلىنى ئۆزىنىڭ سىياسىي ئابرۇيىغا تايىنىپ مەمۇرىي يول بىلەن ھەل قىلىۋېتىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا باشقا گېزىتلەرنىڭمۇ دوراپ شۇنداق قىلمىقى تەس، بۇنداق قىلىشنىڭ ئەپكار ئاممىنى نازارىتىنى قوغداشتا ھېچقانچە ئەھمىيىتى بولمايدۇ. چۈنكى، جۇڭگودا سىياسىي دەسمايىسى «خەلق گېزىتى» بىلەن ئوخشاش بولۇپ چىقىدىغان ئاخبارات ۋاستىسىدىن قانچىسى بار دەيسىز؟

ئەگەر «خەلق گېزىتى» دېگەندەك ناھىيىسىدىكى مۇناسىۋەتلىك ئورگانلار بىلەن سوتلىشىپ، قانۇن ئارقىلىق «جاۋاب» بەرگۈزسە، مانا بۇنىڭ ئەھمىيىتى ۋەقەنىڭ ئۆزىنى بېسىپ چۈشۈپ، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشتىن بۇيانقى ئەپكار ئاممىنىڭ نازارەتچىلىكى تارىخى بويىچە چوڭ بىر ۋەقە بولۇپ قېلىشى مۇقەررەر. ئاخبارات ئەركىنلىكى دائىرىسى ۋە جامائەتنىڭ ئەھۋاللاردىن خەۋەردار بولۇپ تۇرۇش دائىرىسىمۇ شۇ مۇناسىۋەت بىلەن كېڭىيىشى مۇمكىن. چۈنكى، «خەلق گېزىتى» دەۋادا يېڭىپ چىقسا، سوت مەھكىمىلىرىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن شۇنىڭغا ئوخشاش دېلولارغا ھۆكۈم قىلىشىغا ناھايىتى ئىجابىي تەسىر كۆرسىتىشى، باشقا ئاخبارات ۋاستىلىرىنىڭ ئىشەنچىسىنى زور دەرىجىدە ئاشۇرۇشى مۇمكىن. شۇنىڭ بىلەن دەخلى - تەرۇز قىلىشقا ئۇرۇنىدىغان ئورگانلارنىڭ نوخلىسىنى ئېلىپ قويۇشىمۇ مۇمكىن.

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان سەۋەبلەرنى نەزەردە تۇتىدىغان بولساق، «خەلق گېزىتى» نىڭ دېگەندەك ناھىيىسى بىلەن بولغان بۇ دەۋاسى يالغۇز «خەلق گېزىتى» نىڭلا ئىشى ئەمەس، مەلۇم مەنىدىن ئالغاندا جۇڭگودىكى بارلىق ئاخبارات ۋاستىلىرىنىڭ ئىشىدۇر. جۇڭگودىكى بارلىق ئاخبارات ۋاستىلىرى دەۋادا يېڭىشكە تولىمۇ موھتاج بولۇپ قالدى. مەۋجۇت تۇرغان نالايىق قائىدىلەرنى داۋاملىق ئېلىشىش ئارقىلىقلا تۇزەتكىلى بولىدۇ. دېمەك، «خەلق گېزىتى» نىڭ قانداق چارە بىلەن «جاۋاب» بەرگۈزۈشى بۆلەكچىلا ئەھمىيەتكە ئىگە.

— گو سۇڭمىن ئىمزالىق بۇ ھېلىيەتون «ھېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2003-يىل 9-ئاينىڭ 30-كۈنىدىكى سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

هۆكۈمەت ئەل ئىچىدىن «ئەقىل سېتىۋالىدۇ»

گېزىتىمىزنىڭ بۈگۈنكى سانىغا بېسىلغان «11- بەش يىللىق پىلان تېمىسىغا تۇنجى قېتىم خېرىدار چاقىرىلدى» سەرلەۋھىلىك ماقالە ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ سىياسىي - ئىقتىسادىي ھاياتىدىكى بىر يېڭىلىقنى جانلىق ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ، دەۋرىنىڭ ئالغا قەدەم تاشلاۋاتقانلىقىنى نامايان قىلىدۇ.

ھازىرقى دۇنيادا ئىستراتېگىيىلىك قارارلارنىڭ ئىلمىي، ھەقىقىي، ئۇنۇملۇك بولۇشى زامانىۋى ھۆكۈمەتنىڭ رەھبەرلىك ئىقتىدارىنى ئۆلچەپ بېرىدىغان تولىمۇ مۇھىم كۆرسەتكۈچلەرنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. شىنجاڭدا 11- بەش يىللىق پىلاندىكى مۇھىم تۈرلەرگە ئاشكارا خېرىدار تەكلىپ قىلىنىشى ھۆكۈمەتنىڭ قارار چىقىرىشتا ئىلمىيلىققا قاراپ تېخىمۇ تىرىشىۋاتقانلىقىنى نامايان قىلىدۇ. بۇنىڭدا كەم دېگەندە ئىككى چوڭ يېڭىلىق بار: بىرى، تارماقلار قارار چىقىرىشتىن جەمئىيەت قارار چىقىرىدىغان ھالەتكە ئۆتۈش؛ يەنە بىرى، بېكىنىپ تۇرۇپ قارار چىقىرىشتىن ئوچۇق - ئاشكارا قارار چىقىرىشقا ئۆتۈش.

ئىلگىرى رايونىمىزدا بەش يىللىق پىلانلارنىڭ تولىسى پىلان تارماقلىرىنىڭ مۇتلەق يېتەكچىلىكىدە ھۆكۈمەتنىڭ باشقا تارماقلىرىنى دەرقەمتە قىلىپ بىرلىكتە تۈزۈپ پۈتكۈزۈلەتتى، بېكىنىپ تۇرۇپ قارارلاشتۇرۇپ چىققاندىن كېيىن، جەمئىيەتتىن پىكىر ئېلىش دائىرىسى ناھايىتى ئاز ئىدى، تولا چاغلاردا بىر ياكى بىرنەچچە مۇتەخەسسىستىن سىناق تەرىقىسىدىلا پىكىر ئېلىناتتى؛ تەبىئىيكى، تۈزىتىش ئىمكانىيىتى ئانچە چوڭ بولمايتتى، شۇڭداقتىمۇ «ھەرقايسى ساھەدىكىلەرنىڭ چارە - تەدبىر كۆرسىتىشىنى ئۈمىد قىلمىز» دەپ قويۇلاتتى، تەرەققىياتنى چىن مەنىسى بىلەن زور دەرىجىدە ئالغا سىلجىتالايدىغان چارە - تەدبىرلەر ناھايىتى ئاز ئىدى. چارە - تەدبىرلەر بولغان تەقدىردىمۇ، ئەمىلگە ياكى تەدبىرگە ئوڭۇشلۇق ئايلىنالمىشى ناتايىن ئىدى.

ئاشكارا خېرىدار تەكلىپ قىلىشنىڭ خۇسۇسىيىتى تامامەن باشقىچە. خېرىدار بولىدىغانلار ئەل ئىچىدىن چىقىدۇ، ئۇلاردا قىلچىلىكمۇ مەمۇرىيەت تۇسى يوق، ئۇلارنىڭ ئىش - ئەمەلى قوماندانلىق قىلىش ئەمەس، بەلكى جامائەتنىڭ ئەمەل - پاراسىتىنى توپلاش. ئۇلار مۇشۇ جەمئىيەت تۈگۈننى تىرەك قىلىدۇ. ئۇلار سىياسىي تەدبىرلەرنى تۈزۈش توغرىسىدا ئوخشاش بولمىغان قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشى مۇمكىن، جەمئىيەتتىكى تۈرلۈك مەنپەئەتلەرگە ۋەكىللىك قىلىدىغان نۇقتىئىنەزەر ۋە قاراشلارنى ئەكس ئەتتۈرۈشى مۇمكىن.

پىلانلىق ئىگىلىك دەۋرىدە پىلانلار بۇيرۇق خۇسۇسىيىتىگە ئىگە ئىدى. شۇ مۇلچەر پىلانلاردىكى نىشانلار ئاساسەن ھۆكۈمەتنىڭ مەمۇرىي ۋاستىلىرى بىلەن ئىشقا ئاشۇرۇلاتتى. ئۇزاق ۋاقىتتىن بۇيان قارارلارنىڭ تولىسى ھۆكۈمەتنىڭ (ھۆكۈمەت تارماقلىرىنىڭ) ۋە ھۆكۈمەتكە قاراشلىق تەنقىقات ئورگانلىرىنىڭ ئىچىدىلا چىقىرىلىپ كەلگەن. ئەل - جامائەت ئارىلاشتۇرۇلمىغاچقا، مۇناسىۋەتلىك قانۇن-نىزاملاردا ياكى سىياسەتلەردە بەزىدە ھەرقايسى تەرەپتىكىلەرنىڭ مەنپەئەتلىرى نەزەردە تۇتۇلماي، تارماقلارنىڭ ياكى يەرلىك ئورۇنلارنىڭ مەنپەئەتلىرى كۆپرەك ئەكس ئەتتۈرۈلگەچكە، ئۇلارنىڭ ئىجرا قىلىنىش ۋاقتى ئۇزارغانسېرى ئەل ئىچىدىكى پاسسىپ تەسىرى كېڭىيىپ كەتكەن. ئادەملەردە بەزىدە چۈشەندۈرۈپ بەرگىلى بولمايدىغان ھېسسىياتلارنىڭ پەيدا بولۇپ قېلىشىنىڭ سەۋەبلىرى ئەنە شۇ.

بازار ئىگىلىكى شارائىتىدا مۆلچەر پىلانىنىڭ خاراكتېرى، رو-
لى، مەزمۇنى قەدەممۇقەدەم ئۆزگىرىۋاتىدۇ. بۇگۈنكى كۈندە مۆلچەر
پىلاندىكى نىشانلارنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئاساسەن تۈرلۈك كارخانا،
ئىستېمالچى ، ۋەھاكازا دېگەندەك بازارچىلارنىڭ ئىشى بولۇپ قالدى.
بۇ ئىشلار جەمئىيەتتىكى ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ ئورتاق تىرىشىشىغا
باغلىق. شۇنىڭ ئۈچۈن، مۆلچەر پىلانىنى تەتقىق قىلىش، تۈزۈش
ئىشلىرىغا جەمئىيەتتىكى ھەرقايسى تەرەپلەرنى قاتناشتۇرۇش مۆلچەر
پىلانىنىڭ ئىلمىيلىقىنى، دەل، توغرا قاراتمىلىقىنى ۋە خەلق ئاممە-
سىغا ئەسقاتىدىغانلىقىنى ئاشۇرۇپ، ئادەمنى ئاساس قىلىشنى گەۋدە-
لەندۈرۈشتە تولىمۇ مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

پىلان بىلەن ئىش قىلىش تۈزۈمى شارائىتىدا نۇرغۇن قارار ۋە
تەكلىپ يۇقىرىدىن تۆۋەنگە قاراپ ماڭغانىدى، جۈڭگو زېمىنى ئەمدى
پىشىپ يېتىشكەن بازار ئىگىلىكىگە قاراپ ماڭماقتا. «يۇقىرىدىن
تۆۋەنگە قاراپ مېڭىش» ھالىتىنى زۆرۈر بولغىنىچە ساقلاپ قېلىش
بىلەن بىللە، «تۆۋەندىن يۇقىرىغا قاراپ مېڭىش» پۈرسەتلىرىنى
تېخىمۇ كۆپلەپ يارىتىشىمىز لازىم. يۇقىرى بىلەن تۆۋەننى تەتۈرسە-
گە ئايلاندۇرىدىغان قۇۋۋەت ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي يېتەكچى كۈچ-
لىنىڭ ئۆزگىرىشىدىن كېلىدۇ. سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى تۈزۈ-
مىنىڭ دەسلەپكى قەدەمدە ئورۇن تۈتۈپ تۇرغانلىقى نەتىجىسىدە نۇر-
غۇنلىغان «مۆلچەر پىلان» لارنىڭ تۈزۈلۈشىدىكى ۋە ئىجرا قىلىنىش-
دىكى تۈزۈم ئارقا كۆرۈنۈشلىرىدە زور ئۆزگىرىشلەر تۈغۇلماقتا.
زامانىنىڭ تەلىپىگە ياراشقان ئىشنى بارغانسېرى ياشارتىش ۋە گۈللەن-
دۈرۈش شەرت.

— تۈك شياۋدۇڭ ئىمزالىق بۇ نۇقتىنى خەنزۇچە «شىنجاڭ ئىقتىساد
گېزىتى» نىڭ 2004- يىل 30- مارت سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

ھېكايەت

ھەددىدىن ئاشقان كوللېكتىپچىلىققا لەنەت

ئۆزىنىڭ شەخسىي غېمىنىلا يەپ، كوللېكتىپنى نەزەردە تۇتماس-
لىقنى «ھەددىدىن ئاشقان شەخسىيەتچىلىك» دەيمىز ۋە ئۇنىڭغا قەت-
ئىي قارشى تۇرىمىز.

لېكىن، ھەرقانداق ئىش چەكتىن ئېشىپ كەتسە ياخشى ئەمەس.
شۇنىڭ ئۈچۈن، كوللېكتىپنىلا نەزەردە تۇتۇپ، شەخسنى نەزەردە
تۇتمايدىغان «ھەددىدىن ئاشقان كوللېكتىپچىلىق» (ھازىرچە شۇنداق
ئاتاپ تۇرايلى) قىمۇ قارشى تۇرۇش كېرەك. بۇنىڭ سەۋەبلىرى
مۇنداق:

ھەددىدىن ئاشقان كوللېكتىپچىلىق شەخسنىڭ بارلىق تىرىشچان-
لىقلىرىنى كوللېكتىپقا قارىتىدۇ، كوللېكتىپقا مەنسۇپ دەيدۇ، مانا
مۇشۇنىڭ ئۆزى كىشىلەرنى بىرمۇنچە ئىنسانىي ھوقۇقتىن مەھرۇم
قالدۇرىدۇ، بۇنى ئىنساپ قىلغانلىق دېگىلى بولمايدۇ.

ھەددىدىن ئاشقان كوللېكتىپچىلىق ھەربىر شەخسنى ئۆزىنىڭ
بار - يوقىنى كوللېكتىپقا ئاتاشقا مەجبۇر قىلىدۇ، شەخسىي مەنپەئەت-
نى چەتكە قاقىدۇ. مانا بۇنىڭ ئۆزى ئىلغارلىقنى رىغبەتلەندۈرەل-
مەيدۇ، ئىقتىسادنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ۋە جەمئىيەتنىڭ ئالغا سىل-

جىشىغا پايدىسىز.

ھەممىدىن ئاشقان كوللېكتىپچىلىق ھەربىر شەخس كوللېكتىپقا شەرتسىز بويسۇنۇشنى لازىم، دەپ تەشەببۇس قىلىدۇ. مانا بۇ مۇستەبىتلىكنىڭ مۇنبەت زېمىنىنى پەيدا قىلىپ قويىدۇ. چۈنكى، شۇنداق «شەرتسىز بويسۇنۇش» نەتىجىسىدە نازارەتسىزلىك پەيدا بولىدۇ - دە، بەزىلەر شۇنداق نازارەتسىزلىكتىن پايدىلىنىپ، ئۆزىنى شۇ «كوللېكتىپ» نىڭ ئۆزى قىلمۇشالىدۇ. كوللېكتىپنىڭ ھوقۇقىنى ئۆز چاڭگىلىغا ئېلىۋېلىپ، باشقىلارنى شەرتسىز بويسۇندۇرىدۇ. ئەنە شۇ چاغدا شۇنداق «كوللېكتىپچىلىق» نىڭ زىيىنى ھەرقانداق شەخسىيەتچىلىكتىنمۇ يامان بولىدۇ.

ھەممىدىن ئاشقان كوللېكتىپچىلىقنىڭ «ئەھمىيىتى» يوق، پۈتتىرەپ تۇرالمايدۇ. بەزىلەر شۇنداق «كوللېكتىپچىلىق»نى «كۆچىنى مەركەزلەشتۈرۈپ چوڭ ئىشلارنى قىلىش» قا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىدۇ، جەمئىيەتنىڭ تەرەققىيات قەدىمىنى تېزلىتىدۇ دېگەنىدى. لېكىن، ئەمەلىيەت شۇنى ئىسپاتلىدىكى، جەمئىيەتنىڭ ھەقىقىي تەرەققىياتى ۋە ئالغا سىلجىشى بىرىنچىدىن، ئىقتىسادنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا؛ ئىككىنچىدىن، قانۇن - تۈزۈمنىڭ تەڭشەپ تۇرۇشىغا باغلىق. ھەربىر شەخسنىڭ ھوقۇق - مەنپەئىتىگە ئېتىبار قىلمايدىغان «ھەممىدىن ئاشقان كوللېكتىپچىلىق» تولا چاغلاردا ناھايىتى چوڭ زىيان كەلتۈرىدۇ.

ۋەتەنپەرۋەرلىك ۋە ھۆكۈمەتپەرۋەرلىك

ۋەتەنپەرۋەرلىك مەڭگۈلۈك ئىش. ھەرقانداق ئادەم تۇغۇلغان كۈنىدىن تارتىپلا ئۆز ۋەتىنىگە تەۋە بولىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ۋەتىنىنى مەڭگۈ قىزغىن سۆيۈشى لازىم. ھۆكۈمەت بولسا دۆلەتنىڭ مۇلازىمىدۇر. خەلق ھوقۇقىنى ھۆكۈمەتكە دۆلەتنى ياخشى باشقۇرسۇن دەپ بېرىدۇ، ھۆكۈمەتنىڭ «سۆيۈش» كە ئەرزىيدىغان - ئەرزىمەيدىغانلىقى

دۆلەتنى ياخشى باشقۇرىدىغان - باشقۇرمايدىغانلىقىغا، خ鈍لقنى ياخشى ئاسرايدىغان - ئاسرىمايدىغانلىغا鱒قىغا باغلىق بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ۋەتەننى سۆيۈش بىلەن ھۆكۈمەتنى سۆيۈشنىڭ مۇقەررەر باغلىنىشى يوق. سۇن جۇڭسەن، ماۋزېدۇڭ دەۋرىنىڭ ئۇلۇغ ئەربابلىرى، بۇنىڭدا شەك يوق. ئۇلار خەلقنى ئۆز دەۋرىدىكى ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمەتلەرنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشقا يېتەكلىگەن. ئەجەبا ئۇلار ئۇلۇغ ۋەتەنپەرۋەر ئەمەسمىكەن؟

ئىنقىلابىي ئۇرۇش بولۇۋاتقان بەلگىلىك شارائىتتا، خەلققە زۇلۇم سالغان ھۆكۈمەتنى ئاغدۇرۇپ تاشلاشنى ۋەتەنپەرۋەرسىزلىك دېگىلى بولمايدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئادەتتىكى شارائىتتا ھۆكۈمەتكە پىكىر بەرگەنلەرگە ۋەتەنپەرۋەرسىز دېگەن قالپاقنى كىيدۈرۈش تېخىمۇ يارىمايدۇ. ھۆكۈمەتكە پىكىر بېرىشتىن مەقسەت، ھۆكۈمەت ئۈستىدىن نازارەت قىلغانلىق بولىدۇ، بۇ ئەمەلىيەتتە ھۆكۈمەتكە ياخشىلىق قىلىش، دۆلەتكە ياخشىلىق قىلىش بولىدۇ، مەدھىيە ئوقۇغاندىنمۇ سەمىمىي، ھەقىقىي ۋەتەنپەرۋەرلىك بولىدۇ.

ئەمدى يەنە «ئاۋاز سانى» نى سىلىشتۇرۇپ يۇرمىسەك بولارمىكى

يادىمدا تۇرۇپتۇ، سىياسىي دەرسلىكلەردە جۇڭگو بىلەن چەت ئەللەرنىڭ سىياسىي تۈزۈملىرىنى سېلىشتۇرغاندا، ئۆزىمىزنىڭ باشقىلاردىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىمىزنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، بۇرژۇئا دۆلەتلەردە پۇقرالارنىڭ سىياسىي ئىشلار بىلەن كارى يوق، شۇڭا ئۇلاردا (سايلام بولغاندا) بېرىلگەن ئاۋازنىڭ (ئاۋاز بېرىشكە تېگىشلىك نوپۇس) يېرىمىدىن ئېشىشى تەس، بىزدە بولسا 99 پىرسەنتتىن ئېشىپ كېتىدۇ، دېمەك بىزدە خەلقنىڭ ئۆز ئىشىغا ئۆزى خوجا بولۇش قىزغىنلىقى ناھايىتى ئۈستۈن دەيمىز.

لېكىن، كۆرگەن - بىلگەنلىرىمنىڭ كۆپىيىشى بىلەن شۇنداق

هېسسىياتقا كېلىمەنكى، بېرىلگەن ئاۋاز سانىنىڭ بىرەر مەسىلىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىشى ناتايىن، پۇقرالارنىڭ ئۆزىدىن سوراپ باقساقلا مەلۇم بولىدۇ: ئۇلارنىڭ قانچىسى ئۆزى «بولىدۇ» دەيدىغان بەلگىنى سىزغان ۋەكىلنى چۈشىنىدۇ، ھەتتا تونۇيدۇ؟ ئەنە شۇنداق شارائىتتا بېرىلگەن ئاۋازنىڭ سانىدا زادى قانچىلىك چىنلىق بولار؟ يەنە بىر مىسال: ھازىر چاۋسى چىتقا يېيىلغان ياۋۇز قارا گۈرۈھ ئادەملىرى (مەسىلەن، شېنياڭدىكى قارا گۈرۈھتىكىلەرنىڭ باشلىقلىرى) نىڭ تولىسى خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى ئىكەن. مانا بۇ ئەھۋال ھېلىقىدەك 99 پىرسەنت ئاۋازغا قىلىنغان چوڭ مەسخىرە ئەمەسمۇ؟ شۇنچە كۆپ پۇقرانىڭ كۆزى كورمۇ ياكى چاتاق باشقا يەردىمۇ؟

مۇكەممەللەشمىگەن ئەمەس

ھازىرقى خەلق قۇرۇلتىيى تۈزۈمىمىزدە مەسىلە يوق ئەمەس. مەسىلەن، سايلىغۇچىلار بەزىدە ئاۋاز بېرىش ۋاقتىدا ۋەكىل نامزاتلىرىنىڭ ئەھۋالىنى بىلمەيدۇ، ھەتتا ئۇلارنى زادىلا تونۇمايدۇ. بۇنداق مەسىلىلەر تولا چاغلاردا تۈزۈم تولۇق بولمىغان، مۇكەممەل ئەمەس، دەپ تۈزۈمگە دۈشمەنلىك قويۇلۇۋاتىدۇ. لېكىن، ئەھۋالنىڭ شۇنداق بولۇشى ناتايىن. مەسىلەن، بەزى جايلاردا خەلق قۇرۇلتىيى يىغىن ئېچىپ رەھبەرلەرنى سايلايدىغان چاغدا، «يۇقىرىدىن» تولا چاغلاردا «پالانى ئادەمنى سايلاش شەرت»، شۇنىڭغا كاپالەتلىك قىلىنسۇن، دەپ «تاپىلايدۇ»، شۇ ئادەم چوقۇم كۆپ ئاۋاز بىلەن سايلىنىدۇ. سايلاش ھوقۇقى بار ۋەكىللەر شۇ چاغدا «رېزىنكە تامغا» بولۇپ بېرىدۇ. مۇشۇنداق ئەھۋالمۇ تۈزۈم مۇكەممەللەشمىگەنلىك مەسىلەسىمۇ؟ مۇكەممەللەشمىگەن دېگەن سۆز ئوبيېكتىپ شەرت - شارائىتنىڭ تولۇق، مۇكەممەل بولمىغانلىقىغا قارىتىلغان سۆز. ئەگەر شۇنداق شەرت - شارائىتنىڭ تولۇقلىنىشىغا سۇبيېكتىپ جەھەتتىن يول قويۇلمىسا، ھەتتا تولۇق - مۇكەممەل بولۇپ قالغان شەرت - شارائىت

بۇزۇپ تاشلانسا، بۇ ھال ھەرگىزمۇ «مۇكەممەللەشمىگەن» لىك مەسىلىسى ئەمەس.

كادىرلىق ئوبرازىنى يارىتىشنىڭ ئىككى ھۇنىرى

يېقىندىن بۇيان بەزى جايلاردىكى ئاخبارات ۋاستىلىرى رەھبەرلەرنىڭ ئوبرازىنى شەخسىي مۆجىزىلەرنى تەكىتلەش ئۇسۇلى بىلەن يارىتىشقا جان كۆيدۈرىدىغان بولۇپ قالدى. بۇنىڭدا، ئومۇمەن ئىككى ھۇنەر بار ئىكەن: بىرى، ئاچچىقلىنىش، مەسىلەن «ئۇستەلگە ئۇرۇش»، «غەزەپ بىلەن ئەيىبلەش» ۋە باشقىلار. رەھبەرلەرنى ياۋۇز قارا كۈچلەر، چىرىك ئۇنسۇرلار ئالدىدا قەھر - غەزەپكە كەلگەن قىلىپ تەسۋىرلەش؛ يەنە بىرى، «يىغلاش»، مەسىلەن كەمبەغەللەردىن ھال - ئەھۋال سوراۋاتقان، قەھرىمان - نەمۇنچىلارنىڭ دوكلاتلىرىنى ئاڭلاۋاتقان چاغدا، «شۇجى كۆزىگە ياش ئالدى»، «شۇجى ئىككى قېتىم ئىچ ئاغرىتتى»، «شەھەرلىك پارتكوم شۇجىسىنىڭ كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ كەتتى» (بۇلار مەلۇم شەھەرنىڭ بىر گېزىتىدە بېسىلغان خەۋەرلەرنىڭ ماۋزۇلىرى) ۋەھاكازا دېگەندەك تەسۋىرلەرنى قوللىنىش. لېكىن، شۇنى بىلىش لازىمكى، كادىرلار ئۆزىنىڭ ئوبرازىنى ھەقىقىي ياخشىلىماقچى بولسا قابىلىيىتىگە، ساپ - پاكلىقىغا، خەلق ئۈچۈن ئىشلەشكە تايانغىنى ياخشى، ئاخبارات ۋاستىلىرىنىڭ ئەنە شۇنداق نەيرەڭ بىلەن ماختاپ ئۇچۇرۇشىغا تايانماسلىقى لازىم.

«شور پېشانە بولساڭ ھۆكۈمەتتىن ئاغرىنما»

ھازىر جەمئىيەتتە «شور پېشانە بولساڭ ھۆكۈمەتتىن ئاغرىنما»، تەلىيىڭ كاج بولسا جەمئىيەتتىن كۆرمە» دەيدىغان گەپ پەيدا بولۇپ قالدى. بۇ گەپ ئاساسەن ئىشسىز قالغان ئىشچىلار،

نامرات - كەمبەغەل دېھقانلار قاتارلىق جەمئىيەتنىڭ تۆۋەن قاتلىمىدىكى پۇقرالارغا قارىتىلغان. بۇ گەپنىڭ مەنىسى: تۇرمۇشۇڭنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنىڭ سەۋەبىنى ھۆكۈمەتتىن كۆرمە، ئۆز تەلىيىڭنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىدىنلا كۆر دېمەكتۇر.

شۇ پۇقرالارنىڭ ئېغىر كۈنگە قالغانلىقىنىڭ ھۆكۈمەت سىياسىتى جەھەتتىكى مەسىلىلەر بىلەن زادى قانچىلىك مۇناسىۋىتى بارلىقىنى سۈرۈشتۈرمەي، پەقەت مەنتەقە جەھەتتىنلا سۆزلىسەكمۇ يۇقىرىدىكى گەپ توغرا ئەمەس. ئويلاپ باقايلى، بىر ئادەم رونىق تاپسا ياكى ئۇنىڭ ھال - كۈنى ياخشىلىنىپ، تۇرمۇش سەۋىيىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلسە، ئۇ ھەممىدىن ئاۋۋال نېمە دەر؟ ئۇ رەھمەت ئېيتىدۇ، پارتىيىنىڭ دانا سىياسىتىگە رەھمەت دەيدۇ. دۆلەتنىڭ كۆپ يىللىق ئەجرىگە رەھمەت دەيدۇ، ھۆكۈمەتنىڭ ۋاقتىدا ياردەم بەرگەنلىكىگە رەھمەت دەيدۇ، ئاخىرىدا ئۆزىنىڭ قانداق تىرىشقانلىقىنى تارتىنچاقلىق بىلەن ئاز - پاز سۆزلەپ قويىدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئەمدى بىز تەتۇرىنى سۆزلىسەكمۇ ئەھۋال شۇنداق بولىدۇ: ئەگەر بىر ئادەم رونىق تاپالمىسا ياكى تەس كۈنگە قالسا، ئالدى بىلەن كىمدىن ئاغرىنار؟ بۇنىڭدىن باشقا، بىر ئادەم ئۆز ئىشىدا تىرىشىپ - تىرمىشىۋاتقان چاغدا ھەممىدىن ئاۋۋال «دۆلەتكە تۆھپە يەتكۈزۈش» كە نىيەت باغلىشى، «ئۆز مەنپەئىتى ئۈچۈن» ئىشلەشنى ئالدىنقى نىشان قىلىۋالماسلىقى لازىم. ئۇنداق بولسا شۇ قائىدە بويىچە بولغاندا، بىر ئادەم ئۆز ئىشىدا، تۇرمۇشىدا قىيىنچىلىق تارتىپ قالغاندا ئالدى بىلەن ھۆكۈمەتتىن ياردەم تەلەپ قىلسا تامامەن نورمال ۋە ھەقلىق بولىدۇ. مانا بۇ خۇددى ھوقۇق بىلەن مەجبۇرىيەتنى بىر - بىرىگە توغرىلىغانغا ئوخشاش بىر ئىش.

«ئارىلاش» تۇرۇۋەتمەيلى

چىرىكلىك توغرىسىدا گەپ بولغاندا، بىز ھەمىشە «قەدىمكى

زاماندىمۇ، بۇگۈنكى كۈندىمۇ، جۇڭگودىمۇ، چەت ئەللەردىمۇ، دۇنيادىكى ھەرقانداق دۆلەت» تە جەمئىيەت چىرىكلىكتىن خالىي بولالمىغان دەيمىز. لېكىن، بىزنىڭ جەمئىيىتىمىزنى ئەنە شۇ جەمئىيەتلەر بىلەن «ئارىلاش» تۇرۇپ قويغىنىمىز نېمىسى؟ ئۇ جەمئىيەتلەر فېئوداللىزم ياكى كاپىتالىزم خاراكتېرلىك جەمئىيەت تۇرسا، بىزنىڭ جەمئىيىتىمىزدە خەلق دېموكراتىيىسى دىكتاتورلىق قىلىدىغان، خەلق خوجايىنلىق قىلىدىغان تۇرسا، مۇشۇنداق ھاكىمىيىتىمىز «پۇتۇنلەي يېڭى»، ئىچىدىنمۇ، تېشىدىنمۇ يېڭىلانغان، ئىلگىرى مەۋجۇت بولۇپ ئۆتكەن جەمئىيەتلەرنىڭ ھەرقانداقى بىلەن مۇناسىۋەتنى ئۈزۈل - كېسىل ئۈزگەن تۇرسا، بىزنىڭ ئۆزىمىزنى چىرىكلەشكەن جەمئىيەتلەرگە تەڭلەشتۇرۇپ تۇرۇپ ئاقلىغىنىمىز نېمە گەپ؟

«ھەممىدىن ياخشى ئاممىا» قانداق بولىدۇ

بەزى رەھبەرلەر دائىم: «بىزنىڭ ھەممىدىن ياخشى ئاممىمىز بار» دېگەن سۆزنى قىلىدۇ. خوش، ئۇنداق بولسا، بۇ «ھەممىدىن ياخشى ئاممىا» زادى قانداق؟ ئۇلارنىڭ ئەمەلدارلارغا شۇنچە ياراپ قېلىشىنىڭ سەۋەبى نېمە؟

«ھەممىدىن ياخشى ئاممىا» دېگەنلىرى يۇقىرىنىڭ سىياسەتلىرىنى ھەرقاچان بارلىق كۈچى بىلەن ھىمايە قىلىدىغان، چاتاق چىقارمايدىغان، ئاۋارىگەرچىلىك تېپىپ بەرمەيدىغان، ئۇۋالچىلىققا قالسىمۇ دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، خوش - خوش دەيدىغان، ھەرگىز يۇقىرىغا ھېرىپ ئەرز قىلىپ يۈرمەيدىغان ئاممىا دېمەكتۇر. بۇنداق ئاممىا ھۆكۈمەت بېشىدا تۇرغانلارغا ھەممىدىن بەك يارايدۇ، ئەلۋەتتە. لېكىن، دۆلەت ئۈچۈن ياخشى بولۇشى ناتايىن، چۈنكى شۇنداق ئاممىنىڭ كەڭ قورساق، ئەپۇچانلىقى ۋە سەۋرچانلىقى ئەمەلدارنىڭ تېخىمۇ بەكرەك ئۆزۈمچان بولۇپ كېتىشىگە، نازارەت قىلىنىشتىن بارغانسېرى چەتنە

قىلىشىغا زامىن بولۇپ قالىدۇ.

ئەمەلدارلار ئەلۋەتتە شۇنداق ئاممىنى ياخشى كۆرىدۇ، ئۇلارنىڭ نەزىرىدە غەرىبتىكى ئاما تولىمۇ يارىماس ئاممىدۇر، چۈنكى ئۇلار ئۆزىنىڭ ھەربىر ھوقۇق - مەنپەئىتىنى جان تىكىپ قوغدايدۇ، شۇڭا ئۇلارنى «ئۆكتەم، مۇتتەھەم» دەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، مەلۇم ئەمەلدارلارنىڭ «بىزنىڭ ھەممىدىن ياخشى ئاممىمىز بار» دېگىنىنى تىلغا ئالغاندا دەپ بىلىش كېرەك.

خىيانەتچى ئەمەلدارلار ئىچىدە نېمە ئۈچۈن قۇرۇلتاي ۋەكىللىرى كۆپ

گېزىت خەۋىرىگە قارىغاندا، 6- ئىيۇن شېنياڭ شەھەرلىك 12- نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ 26- سانلىق يىغىنى ماشاڭدۇڭ (شېنياڭ شەھىرىنىڭ دائىمىي ئىشلارغا مەسئۇل سابىق مۇئاۋىن باشلىقى) نى لياۋنىڭ ئۆلكىلىك 9- نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىللىك ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇش توغرىسىدا قارار ماقۇللىغان. 5- ئىيۇن ئېچىلغان گۇاڭجۇ شەھەرلىك 11- نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ 25- سانلىق يىغىنىدا، زىڭ جىنرۇڭ (گۇاڭدۇڭ ئۆلكىسى زىڭچىڭ شەھىرىنىڭ سابىق باشلىقى) نى خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىك سالاھىيىتىدىن قالدۇرۇش تەكلىپى بېرىلگەن.

خىيانەتچى ئەمەلدارلار نېمە ئۈچۈن خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىللىك سالاھىيىتىگە ئىگە بولۇۋالىدۇ؟ بۇ بەزى جايلارنىڭ خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرىنى سايلاش شەكلى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. بەزى جايلار خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرىنى سايلىغاندا ئالاقىدار تارماقلار كۆرسەتكەن، بېكىتكەن نامزاتلارنىڭ كۆپىنچىسى ھۆكۈمەت تارماقلىرى ۋە دۆلەت ئىلكىدىكى كارخانا، كەسىپىي ئورۇنلارنىڭ رەھبىرىي كادىرلىرى بولىدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە، ئىجتىمائىي مەسئۇ-

لىيەت تۈيغۇسى بولغان، ھۆكۈمەت ئىشىغا قاتنىشىش، ھۆكۈمەت ئىشىنى مۇزاكىرە قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە غەيرىي ھۆكۈمەت خادىملىرى ئاز بولىدۇ. بىزنىڭچە، خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرى نامزاتلىرىنى كۆرسىتىشتە مەمۇرىي ئەمەلدارلارغا مايىللىشىشتەك ئۇسۇلنى ئۆزگەرتىش، خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرى ئىچىدە خەلق باشقۇرۇشىدىكى كارخانىلارنى باشقۇرغۇچىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان «خەلق» نىڭ سانىنى كۆپەيتىش كېرەك.

ھۆكۈمەت كادىرلىرىنىڭ خەلق قۇرۇلتىيىغا ۋەكىل بولۇشى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، بىزچە، خەلق ئىچىدىكى زاتلارنى خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىللىكىگە سايلاش خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ نازارەت قىلىش خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇشىغا پايدىلىق بولىدۇ. نۇرغۇن ئەمەلدارلار خەلق قۇرۇلتىيىغا ۋەكىل بولۇۋالسا، ئاۋاز بېرىپ ھۆكۈمەت ۋە ئەدلىيە ئورگانلىرىنىڭ مەسئۇللىرىنى سايلاشتا بىر تەرەپكە ئېغىش، ھەتتا ساختىپەزلىك قىلمىشى پەيدا بولىدۇ. چۈنكى، ئەمەلدارلىق سالاھىيىتى بولغان ۋەكىللەر ئۆزلىرىنىڭ كەيىنكى ئىستىقبالىنى ئويلىشىپ ئاۋاز بېرىدىغان ئوبيېكتنى بەلگىلەيدۇ. ئەگەر ئۆزى بىلەن مۇناسىۋىتى زىچ بولغان كىشى سايلانسا، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆزىنى نازارەت قىلىش قورۇق گەپ بولۇپ قالىدۇ. بىراق، خەلق ئارىسىدىن كەلگەن ۋەكىللەر ئۇنداق بولمايدۇ. چۈنكى، ئۇلارغا ئۆزلىرى بىلەن سايلىغۇچىلار مەنپەئىتىنىڭ سايلانغۇچىنىڭ خەلققە يېقىنلىشىش دەرىجىسى ۋە ئىش بېجىرىش ئىقتىدارىغا بىۋاستە باغلىق بولىدىغانلىقى ئېنىق بولىدۇ. شۇڭا، ئۇلار بۇنى ئۆلچەم قىلىش ئارقىلىق قايسى كىشىگە ئاۋاز بېرىشنى بەلگىلەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن كەيىنكى نازارەت قىلىش جەريانىدا شەخسلەر ئوتتۇرىسىدا پايدا - زىيان مۇناسىۋىتى بولمىغانلىقتىن، مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلىشتىن ۋاز كەچمەيدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، ئەمەلدارلىق سالاھىيىتى بولغان ۋەكىللەر نازارەت قىلىشتا ئۇنچىۋالا ئاكتىپ بولمايدۇ. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى كۆپلىگەن كىشى مەمۇرىي ۋەزىپىسى جەھەتتە ئەسلىدە نازارەت قىلىنىدىغان ئوبيېكتنىڭ قول ئاستىكىلىرى بولىدۇ. بۇ

ئەھۋالدا ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ باشلىقلىرىدىن قانداقمۇ سوئال سورىيالايدۇ؟ ئۇلاردىن گۇمانلىنالايدۇ؟ كىشىلەرنىڭ ئەڭ چۈشىنىلمەيدىغىنى شۇكى، ئەگەر خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرىنىڭ كۆپىنچىسى ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى بولسا، خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ھۆكۈمەتنى نازارەت قىلىش دېگىنى ئۆز - ئۆزىنى نازارەت قىلىشقا ئۆزگىرىپ قالمامدۇ؟ ئۇنداقتا، ئۆز - ئۆزىنى ياخشى نازارەت قىلغىلى بولامدۇ؟

— «جۇڭگو ياشلىرى گېزىتى» نىڭ 2001- يىل 12- دېكابىر سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

پاراخورلارغا تېخىمۇ قاتتىق زەربە بېرىش كېرەك

ھازىرقى رېئال تۇرمۇشىمىزدا دىققىتىمىزنى ھەممىدىن بەك ئۆزىگە تارتىپ تۇرغان ۋە سەزگۈ نېرۋىمىزغا ھەممىدىن بەك تېگىپ تۇرغان ئىش باج ۋە سېلىق تۆلەشنىڭ ئالدىغا ئۆتەلمىسە كېرەك. قىممەت بېجى، ئىستېمال بېجى، تىجارەت بېجى، يېزا ئىگىلىك بېجى، ئۆي - جاي خېتى بېجى دېگەندەك باجلار بار؛ تەكشۈرتۈش ھەققى، باشقۇرۇش ھەققى، ھاجەتخانىنى ئۆزگەرتىش - ياساش سېلىقى، چاشقان يوقىتىش سېلىقى دېگەندەك ھەر خىل سېلىق، ھەقلەر بار. باجمۇ، سېلىقمۇ ئەلنىڭ ھاياتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك چوڭ مەسىلە. باج - سېلىقنى ھۆكۈمەت خادىملىرى ھۆكۈمەت نامى بىلەن ئالىدۇ، يىغىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ياخشى پۇقرا باج تۆلەشكە ئۈنىمايدىغان قانۇنسىز ئىشلارنى قىلمايدۇ.

ئەمەلىيەتتە، ئەگەر يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان خىيانەتچى، پاراخور ئەمەلدارلار توغرىسىدا ئاخبارات ۋاستىلىرىدىن خەۋەر ئاڭلاپ تۇرۇۋاتقان بولىساق، «بىزنىڭ پۇللىرىمىز قانداق ئىشلىتىلىۋاتقاندۇ؟»، «نەلەرگە ئىشلىتىلىۋاتقاندۇ؟» دېگەندەك «كۆزى كەچمىگەن» لىك قىلىپ سۇرۇشتۇرىدىغان ئىشلار خىيالىمىزغىمۇ كەچمىگەن بولاتتى. «خەلقتىن ئېلىپ، خەلقە ئىشلىتىش» دەيدىغان گەپنى ھەتتا باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇيدىغان كىچىك بالىلارمۇ بىلىدىغان تۇرسا، بىزنىڭ ئۇنى چۈشەنمەيدىغان، ئۇنىڭدىن گۇمانلى-

نىدىغان نېمىمىز بار؟

بىراق، خىيانەتچى، پارىخور ئەمەلدارلارنىڭ «ئىش نەتىجىسى» توختىماي ئوتتۇرىغا چىقىۋاتىدۇ، يەنە تېخى «رېكورتلىرى» داۋاملىق «يېڭى» لىنىۋاتىدۇ. ياڭجۇ شەھىرىدىكى «ئەتىگەندە بېلىق شورپىسى، چۈشتە تاشپاقا شورپىسى، كەچتە مېھرىگىياھ شورپىسى» نى ئۆكسۈتمەيدىغان «شورپىچى» كادىر ۋاڭ جىشەن 1 مىليون 500 مىڭ يۈەنگە خىيانەت قىپتۇ؛ جياڭشى ئۆلكىسىنىڭ «پۈۋ دېمەي موك سالىدۇ» غان مۇئاۋىن باشلىقى خۇ چاڭچىڭ 5 مىليون 440 نەچچە مىڭ يۈەننى قاقتى - سوقتى قىلىۋاپتۇ؛ شىنجاڭدا خىيانەتچى ئەمەلدار سۇزۇڭشيۇ 31 مىليون 430 مىڭ يۈەنگە خىيانەت قىلىپ يۆتكەپ ئىشلىتىۋاپتۇ؛ چېڭ كېجې نەپسانىيەتچىلىكتە غالجىرلىق دەرىجىسىگە يېتىپ، 40 نەچچە مىليون يۈەن قاقتى - سوقتى قىپتۇ. خىيانەتچى ئەمەلدارلارنىڭ «كۈنىگە 30 مىڭ يۈەننى دەم تارتىدۇ» غان لەھەڭدەك نەپسىنى كۆرۈپ ھاك - تاك بولۇپ قالغىنىمىزدا، «ئۆزۈمنىڭ مېڭىسىدە چاتاق بارمۇ يا؟» دەپ گۇمانسىراپمۇ قالىمەن.

بىرتەرەپتە رەھىم قىلماي جاجىسى بېرىلىۋاتسىمۇ، نېمە ئۈچۈن يەنە بىر تەرەپتە چىرىك ئۇنسۇرلار قاتارلىشىپ ئۇچىدىغان غازدەك كەينى - كەينىدىن ئايىغى ئۈزۈلمەي چىقىپ تۇرىدۇ؟ تولا چاغلاردا پارىخور، خىيانەتچى ئەمەلدارلارنىڭ سوراققا تارتىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئولتۇرۇپ، خىيانەتچىلىككە پەشۋا بېرىش توغرىسىدا گېزىتلەردە ياڭرىتىلغان ئۇندەشلەرنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرىمەن. ھازىر چىرىكلىكنىڭ ئەدىپىنى بېرىش توغرىسىدا ھەر خىل قانۇن - بەلگىلىمىلەر بار، لېكىن بۇنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى ھەقىقەتەن قىيىن. ئاخبارات ۋاستىلىرىدىن مەلۇم بولۇپ تۇرغان خەۋەرلەردىن قارىغاندا، ھازىرقى كۈندىكى كۆڭلى قارا، پەيلى بۇزۇق، قەبىھلىكى قېنىغا سىڭىپ كەتكەن خىيانەتچىلەرنىڭ يۈرىكىمۇ «قاپتەك» يوغىناپ كېتىپتۇ. «كەمبەغەللەرنى يۆلەش» باھانىسى بىلەن يانچۇقىنى تولدۇرىدىغانلار، «ئۇچ قالايمىقانچىلىق» نى تۈزەش باھانىسى، «ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش» باھانىسى، «غەربىي قىسمىنى گۈللەندۈرۈش» باھانىسى بىلەن يانچۇ-

قىنى تولدۇرىدىغانلار بار ئىكەن؛ ھېلىمۇ كەمبەغەللىك دەردىنى تارتىۋاتقان مەلۇم ئۆلكىلەردە بەزى ئەمەلدارلار سەنشيا قۇرۇلۇشىغا ئاجرىتىلغان پۇلغىمۇ چاڭ ساپتۇ، ھەتتا سەنشيا كۆچمەنلىرىگە ئاتالغان ئازغىنە پۇلنىمۇ بوش قويماپتۇ. بۇ ئەھۋاللارنى ئاڭلىغاندا، كۆرگەندە ھەقىقەتەن يۈرەك چىدىمايدۇ.

دېمەك، چىرىكلىككە زەربە بېرىش كۈرىشىنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىكى ۋە مۈرەككەپلىكىنى چوڭقۇر تونۇپ، خەلق ئاممىسىنىڭ نازاتچىلىك رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇغاندىلا، چىرىكلىككە قارشى كۈرەشتە تېخىمۇ زور نەتىجىگە ئېرىشەلەيمىز.

يۇز ياساش قۇرۇلۇشى

«خۇدايىم سىزگە بىر يۇز بەرگەن، ئەمدى ئۆزىڭىز يۇز-دېن يەنە بىرنى ياسىۋېلىڭ.» بۇ گەپ شېكسپىرنىڭ ئايالارغا بەرگەن مەسلىھىتى.

ھازىر ئايالارنىڭ ئىنقىلابى يۇزىدىن باشلىنىۋاتىدۇ، يۇز ياسىدىغان ئىش ئومۇملاشقان دائىملىق بىر خىل قۇرۇلۇش ئىشىغا ئايلىنىپ قالدى. ئايالار قىز بالا ۋاقتىدىن تارتىپلا يۇزىگە ئۇنى - بۇنى سۇركەيدىغان، ئالىي مەكتەپنىڭ 3 - ۋە 4 - يىللىقىدا ئوقۇيدىغان چاغلىرىغا بارغاندا بەزىسى رەسمىي پەرداز قىلىشقا كىرىشىدىغان بولۇپ قالدى. مەقسىتى — شۇنداق قىلغاندا بىرەر خىزمەت تېپىشقا ياكى ئوبدانراق خىزمەت تېپىشقا ياردىمى تېگەرمىش.

ئەمەلىيەتتە يۇز ياساش جەھەتتە دۇنياۋى دولقۇن كۆتۈرۈۋاتقانلار ئايالارلا ئەمەس، ئەكەكلەر تېخىمۇ ئاشۇرۇۋەتمەكتە. مەسىلەن، ئامېرىكىلىق مەشھۇر نېگىر ناخشىچى مىكائىل جېكسون بوينىنىڭ يۇقىرىسىدىكى قارا تېرىسىنى پۈتۈنلەي سويدۇرۇپ تاشلاپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئاق تېرە چاپلاتقۇزغان. ئۇنىڭدىن كېيىن قاڭشىرىنى ئاجايىپ - غارايىپ ماتېرىياللار بىلەن ئېگىزلەتكەن. شۇنىڭ بىلەن خۇددى جىنغا ئوخشاش كۆرۈنىدىغان بولۇپ قالغان. لېكىن، ئۇ ئەنە شۇنداق جىنغا ئوخشاش كۆرۈنىدىغان بولۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئاخىرات ۋاستىلىرىنىڭ ئارزۇلۇق ئادىمىگە ئايلىنىپ قالغان، ئۇنىڭ ھەر قېتىملىق ئىشق - مۇھەببەت ئىشلىرى دۇنياغا ئاشكارىلىنىپ تۇردى.

لېكىن، ئۇنىڭ ئۆزى «ھەي، مۇشۇ بۇرنۇم ئورنىدىن چۈشۈپ كېتىپ قالمىغىيدى» دەپ ھەمىشە غەم - ئەندىشە قىلىدىغان بولۇپ قالغان. چۈنكى، يالغان ھەرقاچان يالغان - دە!

شۇنداق ئىكەن، بەزى ئادەملەر نېمىشقا ئۆزىنىڭ راست يۈزىنى ساختىلاشتۇرۇشقا ھېرىس بولۇپ قالىدۇ؟ بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ھۆسن - چىرايمۇ تاۋار، ئۇنى پۇلغا ساتقىلىمۇ بولىدۇ. ھازىرقى تاۋار جەمئىيىتىدە چىراي ئۆتكەن ھەرقانداق دەۋردىكىدىنمۇ بەكرەك ئەسقاتىدىغان بولۇپ قالدى. يۇز - كۆزى چىرايلىق يارالغان ياكى يۇز - كۆزىنى چىرايلىق ياسىۋالغان ئادەمنىڭ تەقدىرى ھايت - ھۇيت دېگۈچە ئۆزگىرىپ قالىدۇ، ئۇلار باشقىلاردىن ئۈستۈن تۇرىدىغان بولۇپ قالىدۇ.

ھازىر دۇنيا بويىچە ھەممىدىن باي تۇل ئايال دالزى رەپىل ئەسلىي ساپ ئىندىئان قېنىدىن تۇرەلگەن بولۇپ، ئوبدانراقمۇ ئوقۇغان بىغان يېزا قىزى ئىكەن، 15 يېشىدىلا قوشنىسىنىڭ ئوغلىغا ياتلىق بوپتۇ. چىرايىنى چىرايلىق قىلىشمۇ ئادەمگە باغلىق بولىدىكەن، كېيىنكى كۈنلەردە بىراۋلار ئۇنى پەردازلاشقا كىرىشىپ، ئۇنىڭ تېگىدىن چىقىپ تۇرغان تەبىئىتىدىن پايدىلىنىپ، «يۇز ياساش قۇرۇلۇشى» نى باشلاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن چوڭ بايلار بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى، بىرىنىڭ كەينىدىن يەنە بىرى ئۇنى ياقتۇرۇپ قاپتۇ، ئۇمۇ بىر ئەردىن ئاجراپ يەنە بىر ئەرگە، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ يەنە بىر ئەرگە تېگىپتۇ، ئاخىرقى ئېرى ۋاپات بولغاندا، قول ئىلكىدىكى دۇنياسى مىليارد ئامېرىكا دوللىرىدىن ئېشىپتۇ. بۇ ئەھۋال بەزى تەمەسى چوڭ قىزلارغا «چىرايلىق بولساڭ مۇراد - مەقسىتىڭگە ئاسانلا يېتەلەيدىكەنسەن، لايىقىدىكى يىگىتنى يېپىپ ياتلىق بولۇش تۇزۇكرەك بىرەر ئوقەتنى تاللىۋېلىشتىنمۇ ئەۋزەل ئىكەن» دېگەندەك ئۇلگە يارىتىپ بەرگەن. ئۇنداق بولمىسا شۇنچە كۆپ «كىچىك خوتۇن»، «توقال»، «ئاشنا» ... لار نەدىن پەيدا بولىدۇ؟

ھەركىم ئۆز كۆچى بىلەن جاھاندارچىلىق قىلغان تەقدىردىمۇ، جانغا ئەسقاتىدىغان بىرەر تىرىكچىلىك يولىنى تېپىشتا ئۆزىنىڭ چە-

راي - تۇرقىغىمۇ دىققەت قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. بەزىلەر «گەپ چىرايدا ئەمەس» دەيدىغان گەپلەرنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدۇ، لېكىن ئەمەلىي تۇرمۇشتا پىكىر- خىيالى، ھېس - تۇيغۇسى ۋە ھەرىكەت- قىلىقلىرى چىرايغا باغلىنىپ قالىدۇ. بەزى ئۇستاز - ئالىملىق دەرد- جىسىگە يەتكەن خانىم - قىزلارنىڭ خىزمەت تېپىشتا ئۆزىنىڭ رەسىم- لەر ئالبومىنى ئېلىپ يۈرۈشى دەسلەپكى چاغلاردا مودا بولۇپ قالغان- لىقى بىكار گەپمۇ؟ ياشلارنىڭ خىزمەتنى قانداق تېپىشىغا يول كۆر- سىتىپ بېرىدىغان كىتابلاردا ئايالالارغا: خىزمەتكە ئالغۇچى بىلەن سۆزلەشكەندە، ئۇنىڭغا چوقۇم يۈزىڭىزنىڭ سول تەرىپىنى قارىتىپ ئولتۇرۇڭ، چۈنكى ئايالالارنىڭ گۈزەللىكى سول يۈزى بىلەن ئىپادە- لىنىدۇ، «يۈزنىڭ سول تەرىپى ئوڭ تەرىپىگە قارىغاندا تولغان، يېتىلگەن ھەم ئادەمنى زېرەك ، مۇلايىم، مېھرلىك، مۇھەببەتلىك، چىقىشقاق، تېخىمۇ ئۆز، ئالاھىدە كۆرسىتىدۇ» دەيدۇ. «تۇرمۇش گېزىتى» دە ھەتتا: بەزى ئايروپىلان بېلىتى سېتىش ئورۇنلىرىدا بېلەت نەرخىنىڭ ئەرزان ياكى قىممەت قىلىنىشى بېلەت ئالغۇچىنىڭ چىراي - تۇرقىغا قاراپ بەلگىلىنىدىكەن. «ياشراق ئادەمگە 40 پىر- سەنت، قېرىراق ئادەمگە 35 پىرسەنت ئەرزان بېرىدىكەن» دەپ خەۋەر بېرىلگەن. قاراڭ، چىرايغا قاراپ ئىش قىلىدىغان ئەھۋاللار نەرخ-نا- ۋانمۇ چىرايغا قاراپ بەلگىلەيدىغان دەرىجىگە يېتىپ بارغان...

چىراي شۇنداق مۇھىم ئىكەن، ھازىرقى زامان ئادەملىرى ئۆزە- نىڭ يۈزىگە ئىشلىمىسە بولامدۇ؟! يۈزگە ئوبدانراق ئىشلەپ چىراي ياساش ئۈچۈن قانداق ماتېرىيال كېرەكلىكى ئالاھىدە ئەھمىيەت بە- رىشكە تېگىشلىك مەسىلە. يۈز - كۆزىگە تولىمۇ قېنىق پەرداز قىلىۋالغان ئايالالاردىن يامانلىغاندا «قاراڭلار، ئاۋۇ نايناقتا ، تۇمشۇ- قىنى قان يالىغان ئىتتەك بويىۋاپتۇ» دەيدىغان گەپ بار. بۇ گەپ كىشىلەر يوتىسىغا ئۇرۇپ تاپقان قۇرۇق گەپ بولماستىن، بەلكى ئىلمىي ئاساسى بار گەپ ئىكەن.

ئەنگلىيىدە چىقىدىغان «مۇستەقىللىق» گېزىتىدە بۇلتۇر 8 - ئايدا ئادەمنى چۆچۈتىدىغان مۇنداق بىر خەۋەر چىقتى : غەرب ئەلله-

رىدە كوسمېتىكا يەنى چىراي پەردازى ئۈچۈن ئۆلگەن ئادەمنىڭ جەسىتى ماتېرىيال قىلىپ ئىشلىتىلىدۇ، بەزى جاھان رەنالىرىنىڭ قىزىل كالپۇكىدا، مىق - مىق كۆكىرىكىدە ھەقىقەتەن ئۆلگەن ئادەم- نىڭ تېنىدىن ئېلىنغان نەرسىلەر بار. ئامېرىكىنىلا مىسالغا ئالساق، «ھەر يىلى تەخمىنەن 20 مىڭ جەسەتنىڭ تېرىسى ۋە ھۈجەيرە توقۇل- مىلىرى قايتا جانلاندۇرۇش چارىسى بىلەن ئاجرىتىپ ئېلىنىپ، كالپۇكنى تۇزەش، كۆكرەكنى دومبايتىش ماتېرىيالى قىلىنىدۇ. بىر جەسەت 100 ھايات ئادەمگە ئامەت كەلتۈرۈپ بېرەلەيدۇ. مودېل، ئارتىس ۋە چىرايلىق ئايالالارنىڭ كىشىنىڭ كۆڭلىنى تارتىدىغان قە- زىل لەۋلىرىدە، ئالاھىدە كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان كۆكرەكلىرىدە ناھايىتى چوڭ سىر بولۇشى مۇمكىن. جەسەت ئارقىلىق چىراي پەردازلاش ئىشى ھازىرقى كۈندە راسا بازار تېپىۋاتقان ئىنسان ئەزالىرى تىجارە- تىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلىنىۋاتىدۇ. «ئەنگلىيىدە بىر جەسەتنىڭ قىم- مىتى 70مىڭ فوند - ستېرلىڭغا يېتىپ باردى. ئەگەر ئۇستىخانلىرە- دىنمۇ پايدىلىنىلسا، ئۇنىڭ قىممىتى يەنە بىر ھەسسە قاتلىنىشى مۇمكىن. »

كەچۈرۈڭلار، مۇشۇنداق بىر سىرنى ئاشكارىلاپ سالدىم، يۈز- كۆزىگە ئاز - تولا پەرداز قىلىدىغانلار بىرئاز خۇدۇكسىرەپ قالارمۇ؟ شۇنداق غەيرىي نەرسىلەردىن ئۆزىنى تارتىدىغان ئادەملەر ئۇنداق نەر- سىلەرنى قايتا ئۈچراتقىنىدا ھۈزۈرلىنارمۇ ياكى يىرگىنەرمۇ؟

«ئاق نانچى ئالىم» نىڭ يېڭى تەزكىرىسى

بەزى مەشھۇر ئىقتىسادشۇناس، قانۇنشۇناس ۋە جەمئىيەتشۇناسلار بەزى يەرلەردە «ئىلىم - بىلىم لېكسىيىسى» بېرىش بىلەن ئۆزىنى ئوخشاتماقتا. ئۇلارنىڭ لېكسىيە قىلىپ سۆزلەيدىغىنى WTO . ئۇلارنىڭ لېكسىيىسىنى ئاڭلاش ئۈچۈن لېكسىيە زالىغا كىرىش بېلىتىنىڭ باھاسى 1000 يۈەنگە يېقىنلىشىپ باردۇ.

لېكىن، لېكسىيىنى ئاڭلىغانلارنىڭ گەپلىرىگە قارىغاندا، ئۇلارنىڭ سۆزلىگەنلىرىنىڭ ھەممىسى گېزىت - ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنغان كونا گەپلەر، كوچا خەۋەرلىرى ۋە لېكسىيىنى ئورۇنلاشتۇرغان ئورۇنغا ئوقۇلغان مەدھىيە ئىكەن. يېڭى مەزمۇن يوقلۇقىغا يۈزى چىملىدىمايدىكەن. بۇلار «خەلق گېزىتى»نىڭ سۆزى، بۇ سۆزگە ھەممە ئادەمنىڭ ئىشىنىدىغانلىقى تەبىئىي. بۇ ھەقتە مېنىڭ بىرنەچچە گۇمانىم بار.

يۇقىرى باھالىق كىرىش بېلىتىنى لېكسىيە ئاڭلىغۇچى كادىرلار ئۆز يېنىدىن پۇل چىقىرىپ سېتىۋالامدۇ؟ ئايلىق مائاشىنىڭ يېرىمىغا يېقىن پۇلنى چىقىرىپ بىلەت سېتىۋېلىشى مۇمكىن ئەمەس. مەن ئويلايمەنكى، ئۇ بىلەتنى ھۆكۈمەت پۇلىغا كوللېكتىپ سېتىۋالغان بولۇشى مۇمكىن. بازىرى كاساتلاشقان كونا گەپلەرنى ئاڭلاشقا كىممۇ شەخسەن شۇنچە كۆپ پۇل خەجلەشنى خالىسۇن؟! مەشھۇر ئالىم، شۇناسلارغا ئۆز تەۋەسىنىڭ ۋە ئەمەلدارلارنىڭ ئابرۇيىنى كۆتۈرتۈش

ئۈچۈن «پۇل خەجلەش» كە توغرا كېلىدۇ، بۇمۇ ھازىرقى ئىستېمال جەمئىيىتىدىكى ئېتى ئۇلۇغ خىراجەتتە! بۇنداق ئىشلارنى تەشكىللىگۈچىلەر باج تۆلىگۈچى پۇقرالارنىڭ ھەققىگە چاڭ سالىدۇ. بۇ ئىش قارىماققا قانۇن - ئىنتىزامسىزلىققا ياتسىمۇ، لېكىن سۈرۈشتە قىلىدىغان ئادەم چىقمايدۇ.

داستىخاندىن ئېشىپ قالغان سوغۇق تاماقنى ئىسسىتىپ سېتىپ پۇل قىلىدىغان «ئالىم، شۇناس» لارنىڭ بىر نۆۋەتلىك لېكسىيىسىنىڭ ھەققى قانچىلىكتۇر؟ بۇ ھەقتە گېزىت - ژۇرناللاردا گەپ يوق. ھەققى ئاز بولمىسا كېرەك، ئاز بولۇپ قالسا ئۇلار لېكسىيە سۆزلەشكە بارماسلىقى مۇمكىن. دەسمايىگە تۇشلۇق نەپ كەلمەيدىغان ئىشقا كىم ماقۇل دېسۇن؟!

«ئىقتىسادشۇناسلار باشقىلارغا بېيىش نەزەريىسىنى سۆزلەپ بېرىش ئارقىلىق ئۆزىنى بېيىتىدۇ» دەيدىغان گەپ بار ئىكەن. بۇ يالغان گەپ ئەمەس، WTO — دابلىيۇتىئوۋ دېگىنى نېمىسى؟! ئۇلار رېئال ئەمەلىيەتنى ئۆزىنىڭ يانچۇقى بىلەن «بىر ئىز» غا چۈشۈرىدۇ. ئالىم، شۇناسلارنىڭ چىرايلىق گەپلىرى ساختىپەزلەرنى پاش قىلغۇچى ۋاڭ خەينىڭ زەربە بېرىش نىشانلىرىنىڭ ئەسكىلىكلىرىدىن ماھىيەتتە ھېچقانداق پەرقلەنمەيدۇ. لۇشۇن: «ھازىرقى دۆلەتمەن ئادەملەرنىڭ ئەقىللىق ئىكەنلىكىگە ئىشىنىمەن، ئەكسىچە ئېيتقاندا، ئۇلار ياۋاش بولغان بولسا دۆلەتمەن بولالمىغان بولاتتى» دەپتىكەن. بۇ گەپ بۈگۈنكى كۈندە بىرئاز تۈتۈرۇقسىز، ۋاقتى ئۆتكەن گەپتەك تۇرىدۇ، لېكىن مەلۇم «ئالىم، شۇناس» لارغا باھا بېرىشتە دەل جايىدا ئېيتىلغاندەك تۇرۇشمۇ ئېھتىمال. چۈنكى، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىلمىي مۇھاكىمىلىرىنى بازارغا سېلىشتا ھەقىقەتەن ناھايىتى «ئەقىللىق» لىق قىلىدۇ.

ئاياپ ئولتۇرماستىن شۇنداق بىر مەسىلىنى سورىغۇم بار: «مەشھۇر ئالىم، شۇناس» دېيىلگەنلەر «مەشھۇر ئادەملەر ئىكەن»، شۇنداق بولسا ئۇلارنىڭ ئىسمى نېمىكەن؟ ئىسىت، كاتتا ئادەملەرنىڭ ئىسمىنى مەخپىي تۇتۇش ھېلىقى خەۋەردىكى ھەممىدىن چوڭ كەمچىلىك

ئىكەن. خەۋەردە ئىسمى ئاتالماپتۇ، ئىسمى ئاتالمىغان «مەشھۇر ئادەم» دېگىنى ئەمەلىيەتتە شۇلارنىڭ ئەينى «ئىسمى». لۇشۇن: «مەشھۇر ئادەملەر 〈ئىسمى〉 نى بازارغا سالغاندا 〈بىكار ھەق ئالامدۇغاندۇ؟ ئالىدىغان بولسا ئۆز رازىلىقى بىلەن بازارغا سالغان بولىدۇ، ئۇنداق بولمىسا ئۇنىڭ ئىسمىنى باشقىلار سۈيىئىستېمال قىلغان بولىدۇ. باشقىلارنىڭ نامىنى سېتىپ خەلقنى ئالدايدۇ〉 غانلار كەم ئەمەس. جاھاندا ھەر خىل ئىشلار بار» دەپتىكەن. جاھاندىكى ھەرخىل ئىشلار مۇمىن بەندىلەرنىڭ كۆزىنى ئالا چەكمەن قىلىپ قويىدۇ. لېكىن، مۇتەخەسسىسلەر «ئۆزىنى بازارغا سالىدۇ» غان ئىلىم - بىلىم لېكسىيىلىرىدە ئۆزىنىڭ مۇبارەك ناملىرىدىن تاشقىرى، «ئۆزىگە كەسىپ بولۇپ قالغان يالغان گەپ» — شۇنداق، بىلىم مەلۇم زۆرۈرىيەت بىلەن بازارغا سېلىشتىن يانمايدۇ، ئەگەر شۇنداق ئالىم، شۇناس جانابلارنىڭ نام - شەرىپلىرىنى بىلگەن بولساق، ئۇلار يەنە «دۆلەتنىڭ غېمىنى يەپ، خەلقنى غەم - غۇسسىدىن قۇتۇلدۇرۇش، خەلقئارا ئىزغا چۈشۈش ئۈچۈن···» دەپ ھاياجان بىلەن سۆزلەپ تۇرغان چاغدا، بىزمۇ دەرھال «ۋاڭ خەي» گە خەۋەر يەتكۈزگەن بولاتتۇق.

يېقىندا «مېنىڭ ئوقۇغۇچى شاگىرتلىرىم» ناملىق بىر رومان داڭق چىقاردى. ئۇنىڭدا ئاساسەن باشقىلارغا ئۈستاز بولغان، نامى ئۇلۇغ پروفېسسور، دوكتورلارنىڭ ئۆز «يۈكسەك» لىكىدىن قانداق پايدىلىنىپ، جەمئىيەت نۇسخىسى ئالمىشۇاتقان بىر چاغدا قانداق قىلىپ يېرتقۇچ ئىقتىسادىي مەخلۇققا ئايلىنىپ قالغانلىقى، بەتنىيەتنائىنساپلىق قىلىپ، چاندۇرماستىن ئاقسۆڭەكلەرچە تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقانلىقى ياكى ھالاك بولغانلىقى تەسۋىرلەنگەن، شۇ كىتابنى ئوقۇمىغان بۇرادەرلەرگە مەسلىھىتىم شۇكى: ئوقۇپ بېقىڭلار، كۆزۈڭلار چوقۇم ئېچىلىدۇ. شۇ كىتابتا يېزىلغانلىرىنىڭ ئەمەلىيەتتىكى رەزىلىكىلەرچىلىك بولماي قېلىشىمۇ ئېھتىمال.

ئەگەر مىلوتىنوۋچ «ئەجدىھانىڭ پۇشتى» بوپقالغان بولسا···

جۇڭگوغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، مىلوتىنوۋچ ئانچىكى بىر پەرەڭ تىرىنېر (چەت ئەللىك تەربىيىچى) بولماستىن، بەلكى جۇڭگونىڭ پۇتبولچىلىرىنى بىر ئوڭدىن، بىر سولدىن، بىر ئالدىدىن، بىر ئارقىدىن بۆسۈپ، رەقىبلەرگە قارشى بىرده توققۇز نەتىجە بىلەن غەلىبە قىلىپ، دۇنيا بويىچە ئەڭ يۇقىرى سەۋىيىدىكى دۇنياۋى لوڭقا مۇسابىقىسى مەيدانىغا يېتەكلەپ كىرىپ، جۇڭگو خەلقىنىڭ يېرىم ئەسىردىن بۇيانقى شېرىن ئارزۇسىنى مۇرادىغا يەتكۈزۈپ قويغان ئۈستازدۇر. شۇ غەلىبىلىك مۇسابىقىده جۇڭگو پۇتبولچىلىرىنىڭ تولىمۇ كۈچلۈك رەقىبى بولغان كورىيە بىلەن ياپونىيە كوماندىلىرى تەييارلىق مۇسابىقىگە قاتناشمىغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇسابىقىداشلار گۇرۇپپىلىرىنى ئايرىش جەھەتتە جۇڭگو كوماندىسى پايدىلىق ئامىلارغا ئېرىشىپ قالغان بولسىمۇ، قانداقلا بولسۇن، خەلقىمىز غالىب توپچىلىرىمىزغا باركاللا ئوقۇماي تۇرالمايدۇ.

توپ مەستانىلىرىمىز، ئادەتتىكى توپ خۇمارلىرىمىزنى، يېرىم-يارتا توپ خۇمارلىرىمىز ۋە ھەتتا پۇتبول ئويۇنىغا ئاز - پاز ھەۋەس قىلىدىغان ئادەتتىكى ئادەملەر «كارامەت مىلوتىنوۋچ» قا باركاللا توۋلاۋاتقان بىر اۋقىتتا، مەن: ئەگەر مىلوتىنوۋچ ئەجدىھانىڭ پۇشتى بوپقالغان بولسا (خەنزۇ خەلقىنىڭ ئادەتتىده ئۆزلىرىنى دۇنيادا تەڭدىشى يوق ئۇلۇغ ئىلاھ — ئەجدىھانىڭ پۇشتى دەپ قارايدىغان رىۋايەت

بار — تەرجىمان ئىزاھى)... ئەھۋال قانداق بولاتتى؟ دەپ ئويلاپ قالدىم.

ئۇ ھالدا پەيدا بولىدىغان بىرىنچى ئەھۋال: ئەگەر مىلوتىنوۋىچ جۇڭگو چوڭ قۇرۇقلۇقىدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن بولسا، مەملىكىتىمىز ئىچىدىكى چوڭ ئاخبارات ۋاستىلىرى ئۇنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريا-نىنى داغدۇغا بىلەن تەشۋىق قىلغان بولاتتى؛ ئۇنىڭ ئۇزاقتىن بۇيان ئارقىدا سۆرىلىپ قالغان جۇڭگو پۈتبولچىلىقى ئۈچۈن غەم يەپ، ئۇنى جانلاندۇرۇشقا بەل باغلىغانلىقىنى تەپسىلىي تەسۋىرلىگەن بولاتتى؛ كېيىن ئالاقىدار تارماقلار ھەممە ئادەمنى ئۇنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىكىنى ئۆگىنىشكە چاقىرغان بولاتتى؛ يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبەرلەر ئۇنى ئارقا - ئارقىدىن، قايتا - قايتا قوبۇل قىلغان، رىغبەتلەندۈرگەن، ماختىغان بولاتتى، بۇ يىلقى ئۇلگىلىك ئادەملەرنى باھالاپ سايلاشتا ئۇنىڭغا ئورۇن تەگمەي قالمايتتى. يەنە تېخى بۇنىڭدىنمۇ ئېشىپ، ئۆتمۈش يىللاردىكى ۋالىبولچى ئايال تربىيىرغا ئوخشاش يۇقىرى مەن-سەپ بېرىلىپ، دۆلەتلىك تەتقىرىبىيە كومىتېتىدا بىرەر يۇقىرى خىز-مەتكە تەيىنلىشى مۇمكىن ئىدى.

ئىككىنچى ئەھۋال: ئەگەر مىلوتىنوۋىچ تەيۋەنلىك ياكى شياڭ-گاڭلىق ۋەياكى ئاۋمېنلىق بوپقالغان بولسا، مەملىكەت ئىچىدىكى ئاخبارات ۋاستىلىرى ئۇنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىكىنى باشقا بىر نۇقتىدىن مەدھىيىلىشى، يەنە بۇنىڭدىنمۇ ئىلگىرىلەپ، ئۇنىڭ ۋەتەن بىرلىكى-نى ئىلگىرى سۈرۈش يولىدىكى كۆرسەتكەن ئەمەلىي تۆھپىلىرىگە يۈكسەك دەرىجىدە باربكاللا ئېيتىشى تۇرغان گەپ. ئۇنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانى نۇرغۇن قەلەم ساھىبلىرىنىڭ قېزىپ - قىدىرىپ تاپقان ماتېرىياللىرىدىن ھاسىل بولۇشى تەبىئىي. شۇ ماتېرىياللار كىتاب بولۇپ چىققاندىن كېيىن، خەلقىمىزنىڭ مېڭىسىدە ۋەتەننىڭ پارچىلىنىپ كېتىش دەردىنى كۆپ تارتقان، بىزنىڭ بىرلىك سەپ سىياسىتىمىزدىن قانتىق تەسىرلەنگەن بىر ۋەتەنپەرۋەر زات نامايان بولۇشى مۇمكىن. شۇنداق ۋەتەنپەرۋەر زاتنىڭ ئۆز ئاغزى بىلەن بىۋاستە بايان قىلىپ بەرگەنلىرى بىزنىڭ سىياسەتلىرىمىزنىڭ تەي-

ۋەن، شياڭگاڭ ۋە ئاۋمېندىكى قېرىنداشلىرىمىزغا قالتىس ياراپ كەتكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرىشى مۇمكىن.

ئۈچىنچى ئەھۋال: ئەگەر مىلوتىنوۋىچ خەنزۇ نەسلىدىن بولغان چەت ئەللىك بوپقالغان بولسا، مۇخبىرلارنىڭ مۇنداق يېزىشى چو-قۇم: ئۆتمۈشتە ۋەتىنىمىز تولىمۇ ئاجىز - كەمبەغەل ئىدى، پاراكەن-دىچىلىك - يېغىلىق تۈگىمەيتتى. يەن - خۇاڭ ئەزىمەتلىرىمىزنىڭ پۈشتى بولغان مىلو (مىلوتىنوۋىچنىڭ خەنزۇچە ئىسمى — تەرجىمان ئىزاھى) غا غەرب جەمئىيىتىنىڭ تەڭ - باراۋەرلىك ۋە ھۆرلۈك - ئەركىنلىك دېگەن بىرنېمىلىرى قىلچىلىكمۇ تېتىمايى كەتكەن؛ ئۇ ئانا ۋەتىنىنىڭ قۇدرەت تېپىشى خەنزۇ نەسلىدىن بولغان چەت ئەللىك ئادەملەرنىڭ نەزىرىدە نېمىلەردىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى تولۇق چۈ-شەنگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇ جان - جەھل بىلەن ماھارەت ئۆگىنىپ، ئاخىر ئانا يۇرتىغا خىزمەت يەتكۈزۈپ، بۈگۈنكى كۈندە جۇڭگو پۈتبول-چىلىقىنىڭ دۇنياۋى قاتارغا قوشۇلۇپ، خەلقىمىزنىڭ يېرىم ئەسىر-دىن بۇيانقى شېرىن چۈشىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا ئىمكان يارىتىپ بەردى.

ماقالەمنى مۇشۇنداق يېزىپ كېلىۋېتىپ، كۆڭلۈمدە بىرمۇنچە نادامەت پەيدا بولدى: بىزنى غەلىبىگە يېتەكلىگەن ئادەم قىلچە گەپ سىغمايدىغان سېرىق چاچ، كۆك كۆز پەرەڭ بوپقالغانلىقى ئۈچۈن، ئىدىئولوگىيە ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىك يۈكسەكلىكىگە كۆتۈرۈلۈش پۈرسە-تىدىن مەھرۇم قىلىپ قويۇلدى، ئىسىت!

— لۇۋى ئىمزالىق بۇ مۇھاكىمە «فېلىيەتون ئايلىق ژۇرنىلى» نىڭ 2002- يىل فېۋرال سانىغا بېسىلغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

«بازارلىق سۆزلەر» توغرىسىدا پاراڭ

«... كادىرلار ئىدارىسى دېققەت - نەزىرىنى تۆۋەنگە قارىتىش ۋە ئىشكىنى ئېچىۋېتىشنى ئىلگىرى سۈرۈپ... تۆۋەنگە چۈشۈشنى ئىشقا ئاشۇرۇپ، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ، خىزمەتتە ئۇنۇم ھاسىل قىلىشنى ئىشقا ئاشۇردى؛ ھال ئېيتىپ كەلگەنلەرنى چوقۇم قوبۇل قىلىش، ئۇلارنىڭ مەسىلىلىرىنى چوقۇم ئەملىيلەشتۈرۈپ، قىيىنچىلىقىنى چوقۇم ھەل قىلىشنى ئۇرۇندىدى...»

بۇ يەردە نەقىل كەلتۈرۈلگەن گەپلەر يېقىندىلا گېزىت يۈزىدىن كۆچۈرۈۋېلىنغان پارچىلارنىڭ بىر قىسمىدۇر. كادىرلار ئىدارىسىنىڭ خىزمەت ئۇسۇللىرى ۋە شۇ ئۇسۇل بىلەن ھاسىل قىلغان نەتىجىلىرى ئوبدان بايان قىلىنغان بۇ خەۋەر، كۆڭۈل قويغان ھەرقانداق ئوقۇرمەننى خۇشال قىلىدۇ، ئەلۋەتتە. كەمىنە قەلەم ئىگىسىمۇ شۇ قاتاردا كادىرلار ئىدارىسىنىڭ شۇنداق ئىشلىشىدىن كۆڭلۈمدە رازىمەن.

لېكىن، گېزىتتىكى شۇ خەۋەرنى ئوقۇش بىلەن بىللە كۆڭلۈمگە كەچكەن يەنە بىر تەسىرات مېنى بۇ ھەقتە ئاز - تولا «بىرنەرسە دېيىش» كە مەجبۇر قىلىپ قالدى. شۇ گېزىت قولۇمدا يوق، پەقەت «تۆۋەنگە ئەۋەتىشنى ۋە ئىشكىنى ئېچىۋېتىشنى ئىلگىرى سۈرۈپ»، «تۆۋەنگە چۈشۈرۈشنى ئىشقا ئاشۇرۇپ»، «تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ»، «قوبۇل قىلىش»نى، «ئەملىيلەشتۈرۈش»نى، «ھەل قىلىش» نى «ئۇرۇندىدى» دېگەنگە ئوخشاش سۆز - ئىبارىلەر خاتىرەمدە تۇرۇپتۇ.

ئادەمدە شۇنداق بىر خۇسۇسىيەت بولسا كېرەك، ئەگەر مېڭىگىزگە مەلۇم بىر خىيال كىرىپ قالسا، خۇددى «ئەلپىللەيلى (مېڭىبىركېچە)» دە ھېكايىدىن ھېكايە چىققاندەك، خىيالدىن خىيال، تەسىراتتىن تەسىرات تۇغۇلىدىكەن. جاھان تەرەققىي قىلماقتا، زامانىمىزنىڭ پەن - تېخنىكىسىنىڭ يېڭىدىن - يېڭى تەرەققىياتلارغا قاراپ ئىلگىرىلىگەنلىكى ۋە ئىلگىرىلەۋاتقانلىقى ئۈچۈن كۆزىمىزگە كۆز قوشۇلۇپ، ئۆزىمىز مەشرىقتە تۇرساقمۇ مەغرىبنى، يەرنىڭ يۈزىدە تۇرساقمۇ يەرنىڭ تېگىنى، دېڭىز - ئوكيانىنىڭ ئاستىدىكىنى كۆرۈۋاتىمىز؛ قۇلىقىمىزغا قۇلاق قوشۇلۇپ، ئۆزىمىز دۇنيانىڭ بۇ چېتىدە تۇرساقمۇ ئۇ چېتىدىكى ئاۋازنى ئاڭلىيالايدىغان، يىراق - يېقىن دېمەستىن ئېنىق سۆزلىشەلەيدىغان بولۇۋاتىمىز؛ پۇتىمىزغا پۇت قوشۇلۇپ، «يەرنىڭ تانابىنى تارتىپ»، ئۇزاق يوللارنى قىسقارتىپ، يىراق - يېقىنغا ئاسانلا ۋە تېز بارالايدىغان، ھەتتا سۈدا «ئۇزۇلەيدۇ» غان، ئاسماندا «پەرۋاز» قىلالايدىغان بولۇۋاتىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن، پىكىر دائىرىمىز بارغانسېرى كېڭەيمەكتە، نەزەر - دائىرىمىز زورايماقتا. مانا شۇنىڭ ئۈچۈن بولسا كېرەك، تولا چاغلاردا دېققەت - نەزىرىمىز ئادەتتىكى تۇرمۇشىمىزدا كېچە - كۈندۈز دېگۈدەك ئۆزىمىزگە ھەمراھ بولۇپ تۇرىدىغان، دائىم تەكرارلىنىپ تۇرىدىغان بەزى نەرسىلەرگە چۈشمەي قالمىكەن. «ياندىكى كاسىپىنىڭ قەدرى يوق» دېگەندەك، ئادەتتە ھەمىشە تەكرارلىنىپ تۇرىدىغان شۇنداق ھادىسىلەر كۆزگە ئىلىنماي قالمىكەن.

بىزنىڭ تىلىمىزنىڭ تەرەققىياتىدىكى بەزى ھادىسىلەرنىڭ دېققەت - نەزىرىمىزدىن چەتتە قېلىۋاتقانلىقى، تىلىمىزنىڭ بۈزۈلۈش تەرىپىگە قاراپ يۈزلىنىۋاتقانلىقى ئوقۇمۇشلۇق ئادەملىرىمىزنى ئەندىشىگە سېلىۋاتىدۇ. بۇنداق ئەندىشە ئاساسسىز، ئورۇنسىز ئەمەس. ئاتا - بوۋىمىزدىن تارتىپ ئەنئەنە بولۇپ كېلىۋاتقان، ئۆزىنىڭ راۋانلىقى ۋە يېقىملىقلىقى بىلەن «تىل ئادىتى» بولۇپ قېلىپلىشىپ قالغان بەزى سۆز ئادەتلىرىمىز غەلىتە بىر يولغا كىرىپ، تىل ئادىتىمىز بىلەن «يات» لاشماقتا.

بۇ يەردە گەپنى پەقەت سۆزلەرنى بىرىكتۇرۇش ئادەتى جەھەتكىلا مەركەزلەشتۇرەي. بىز ئادەتتە «مۇزاكىرە قىلايلى» ياكى «مۇزاكىرە-لىشەيلى» ، «ئىشلەيلى» ، «خىزمەتقىلايلى» ، «تەربىيە بېرىش لازىم» ، «ئورۇنلاشتۇرۇش كېرەك» ، «...نى تەنقىد قىلىپ» ، «... داۋالاپ» ... دېگەندەك قېلىپتا سۆزلەپ ياكى يېزىپ كەلگەن. بۇ ئۇيغۇر تىلىدا ھەممىمىز ئورتاق رىئايە قىلىدىغان ئەنئەنىۋى تىل ئادەتى ئىدى. لېكىن، بۇ قېلىپ يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان باشقىچە بىر ھالەتكە ئۆزگەرمەكتە. مانا قاراڭ: «مۇزاكىرە ئېلىپ بارايلى» ، «خىزمەت ئېلىپ بارايلى» ، «تەربىيە ئېلىپ بېرىش لازىم» ، «ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ بېرىش كېرەك» ، «تەنقىدات ئېلىپ بېرىپ...» ، «داۋالاش ئېلىپ بېرىپ» ... دېگەندەك تەقلىتتىكى سۆزلەر كۆپەيمەكتە. «... رەھبەرلەر بايرامنى تەبرىكلەش مۇناسىۋىتى بىلەن دوختۇرخانىدا داۋالىنىۋاتقان كېسەل يولداشلارغا قارىتا ھال سوراش ئېلىپ باردى» ، «غەربىي قىسمىنى ئېچىشنى يولغا قويۇپ...» ، «نامراتلىقتىن قۇتۇلمىغان ئائىلىلەرنىڭ تۇرمۇشىغا قارىتا ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ بېرىش...» ، «...دورىنى قالايمىقان ئىچىۋەرسە، دورىغا خۇمار بولۇپ قىلىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ» ، «قان بېسىمى ئۆرلەپ كېتىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ» ، «قانۇنغا بولغان تەشۋىقاتنى ئېلىپ بېرىش لازىم» ، «...دوختۇرخانىسى ئىچىدىن داۋالاش بىلەن تېشىدىن داۋالاشنى تەڭ ئېلىپ بېرىپ...» ، «ئىككى تەرەپنىڭ ۋەكىللىرى سۆھبەت ئېلىپ باردى» ، «... ئېلىپ باردى» ، «ئېلىپ بېرىلدى» ، «ئېلىپ بارايلى» ...

مۇشۇ تەقلىدىتكى سۆزلەرنى ئەنئەنىۋى ئادەتتىن ئۆزگە توغرىلاپ تۇزىتىپ كۆرەيلى. «‹ئېلىپ بېرىش› لارنى تاشلاپ قويسام بولمايدۇ» ، «ئېلىپ بارمىسام بولمايدۇ» دەيدىغان قاراشلارنى بىر چەتكە تاشلىۋېتىپ، شۇنداق گەپ - سۆزلەرنى ئۆز لايىقىدا ئۆزگەرتىدىغان بولساق، مەن ئويلايمەنكى، تىلىمىز، سۆزىمىز تېخىمۇ پاساھەتلىك، تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ تۇزۇلۇشى مۇقەررەر. چۈنكى، شۇنداق قىلىشنىڭ ئۆزى ئەنئەنىۋى تىل ئادەتىمىزنىڭ تەلىپى ھەم ئېھتىياجى.

«ئوزۇقلۇق تەركىبى كۆپ بولغان قاتتىق دادۇرغا قارىتا يۇمشاق چايناش ئېلىپ بېرىلسا، ئاسان ھەزىم قىلىشنى ئىلگىرى سۈرىدۇ» دېگىنىمىز تۇزۇكمۇ ياكى «ئوزۇقلۇق تەركىبى كۆپ بولغان قاتتىق دادۇر يۇمشاق چاينالسا، ئاسان ھەزىم بولىدۇ» دېگىنىمىز تۇزۇكمۇ؟ كېيىنكىسى تۇزۇك، ئەلۋەتتە.

لېكىن، ھازىر ئەھۋال باشقىچە بولۇۋاتىدۇ. تىل ئادىتىمىزگە باب كەلمەيدىغان «ئېلىپ بېرىش» تەقلىدىكى سۆز ياساش «قېلىپى» بارغانسېرى كۆپەيمەكتە، «بازارنى بىرلا ئالىدۇ» غان ئەلپاز بىلەن شاپاشلاپ ماڭماقتا. كىيىم پېچىش - تىكىش ئۇچۇن بويغا قارىتا ئەندىزە تەييارلاش بۇ ئومۇمىي قانۇنىيەت. لېكىن، تىلدا، بولۇپمۇ بىز توختىلىۋاتقان بۇ تىل ھادىسىسىدە ئىش تەتۇر بولماقتا. بەزىلەر ئاۋۋال «ئەندىزە» تەييارلاپ، ئېگىز بويغىمۇ، پاكار بويغىمۇ، ئورۇق بويغىمۇ، سېمىز بويغىمۇ شۇ «ئەندىزە» نى توغرىلاپ كىيىم پېچىدىغان، تىكىدىغان بولۇپ قالدى، شۇنداق «ئەندىزە» نى ئۆرنەك قىلىپ تىكىلگەن كىيىم بۇيرۇتقان ئادەمگە يارىشىۋاتامدۇ ياكى ياراشمايۋاتامدۇ، ئۇنىڭ بىلەن كارى بولماي، پەقەت «ئەسلىي تېكىست شۇنداق» ، «ئەسلىگە سادىق بولۇش كېرەك» دەيدىغان «قائىدە» نى دەستەك قىلىمەكتە. ھازىرقىدەك ئېسىمدە تۇرۇپتۇ: تەلۋىلەرچە شوئار توۋلاش ئادەتكە ئايلىنىپ قالغان «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دەۋرىدە، يىراق يېزىدىن شەھەرگە كېلىپ قالغان بىر دېھقان توپ - توپ ئادەملەرنىڭ ئۇ يەردىمۇ، بۇ يەردىمۇ «ئەڭ، ئەڭ، ئەڭ، ئەڭ قەدىردان...» ، «ئەڭ قىزىل، ئەڭ قىزىل، ئەڭ قىزىل، قىزىل قۇياش...» دەپ توۋلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، «بۇ ئادەملەرنىڭ ھەممىسى كېكەچ ئوخشايدۇ؟ ئەجەبمۇ كېكەچلەيدىكەنە؟!» دەپ ھەيران قالغانىكەن ۋە شۇ سۆزى ئۇچۇن «قىزىل قوغدىغۇچى» لاردىن دۇمبا يەپ، ئاخىرىدا «كېلىپ چىقىشى» كەمبەغەل دېھقان بولغانلىقى ئۇچۇن ئامان قالغانىكەن. ئۇ دېھقان گەپتە سۆزلەرنىڭ چەك باسمىغانلىقىغا، تىل ئادەتىگە چۇشمىگەنلىكىگە ھەيران بولغان بولسا، «قىزىل قوغدىغۇچى» لار تىل ئادەتىگە خىلاپ بولغان، ئادەملەرنى «كېكەچ» قىلىپ تۇرغان

سۆز «ئەندىزە» سىگە رودۇپايدەك چاپلىشۇالغان. شۇ چاغلاردا مەن «ئىسيان» بەلگىسىك «شىنجاڭ گېزىتى» تەھرىر بۆلۈمىدە «بىر ئوچۇم» ئۇنسۇرلار قاتاردا ئەزەربەند بولۇپ ئىشلەيتتىم. «ماۋجۇشىنىڭ پرولېتارىيات ئىنقىلابىي لۇشيەنى»، «قىزىل لۇشيەن» دېگەن سۆز - ئىبارىلەر قاتاردا «بۇرژۇئا ئەكسىيەتچى لۇشيەن» ۋە «قارا لۇشيەن» دەيدىغان سۆز - ئىبارىلەرمۇ ناھايىتى كۆپ ئۇچرايتتى. خەنزۇ تىلىدىكى «لۇشيەن» دېگەن سۆز ئۇيغۇر تىلىدا «يول»، «سىزىق» دېگەن ۋە شۇنىڭغا تەڭداش كەلگەن سۆزلەر بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. سۆزلەرنىڭ سېلىشتۇرما لۇغىتىدىكى ئىلمىي تەرجىمە شۇنداق. لېكىن، «يول» ياكى «سىزىق» دېگەن سۆزلەر «ماۋ زېدۇڭ سىستېمىسى» غا باب كەلمەيدۇ دېگەن «پەتۋا» لار ئوتتۇرىغا چىقتى. بۇنىڭغا «بىر ئوچۇم» بۇرژۇئا دۇمباقچىلىرى «ھەم توم، ھەم سېسىق بۇرژۇئا قارا لۇشيەنى تەرەپكە ئۆتۈپ كەتكەن» دېگەنگە ئوخشاش سۆز - ئىبارىلەرنى ئاساس قىلىپ كۆرسەتتى. «يول» نى «توم» دەپ سۈپەتلىگىلى بولمايدۇ، راست شۇنداق. مۇشۇنداق پەتۋا تۇپەيلىدىن «بىر ئوچۇم بۇرژۇئا دۇمباقچىلىرى ھەم توم، ھەم سېسىق بۇرژۇئا قارا يېپىغا باغلىنىپ قالدى» دەيدىغان گەپلەر پەيدا بولدى. دېمەك، بىرلا «توم» دېگەن سۆزنىڭ بولغانلىقى ئۈچۈن، «يول» دېگەن سۆز «يېپ» قا ئۆزگىرىپ كەتتى ۋە كونكرېت سۆز مۇھىتىدا تىل ئادىتىگە ئۇيغۇن كېلىش - كەلمەسلىكىدىن قەتئىينەزەر، زورمۇزور دەۋر سۈردى. بۇ خۇددى ئۆز ۋاقتىدا ماۋزېدۇڭ جۇشى پرولېتارىيات دېكتاتورلىقىغا قارشى ئادەملەر دۆلىتىمىزدە پەقەت «بىر چىمدىم» دۇر دېسە، بىزدە «بىر چىمدىم» نى «بىر ئوچۇم» غا ئايلاندۇرۇۋالغانغا ئوخشايدۇ. ئەمەلىيەتتە، ئۆلچەم بىرلىكى بويىچە ئالغاندا، 10 چىمدىم بىر قوشۇق بولىدۇ. 10 قوشۇق بىر ئوچۇم بولىدۇ؛ تېرىقنى بارماق بىلەن 100 چىمدىم ئالسىڭىز ئاندىن بىر ئوچۇم يىغقان بولىسىز. دېمەك، 1 نى 100 گە كۆپەيتىۋەتتۇق. بىر «ئەكسىيەتچى» نىڭ ئورنىغا 100 ئادەمنىڭ «ئەكسىيەتچى» بولۇپ دەرد تارتىشىغا زامىن بولدۇق دېگەن ئېيتساق مۇبالىغە بولماس.

تەبىئەتنىڭ بەزى قانۇنلىرى كىشىنى ھەيران قالدۇرىدۇ. بەزىبىر ئىشلار دەسلەپ پەيدا بولغاندا كىشىگە يېڭىلىق بولۇپ تۇيۇلىدۇ، ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن كونىراپ، دىققەت - نەزەرگە ئىلىنماس بولۇپ قالىدۇ، لېكىن ۋاقتى كەلگەندە چۈشۈپ قالسا، ئويلاپ قارىسىڭىز چۆچۈپمۇ كېتىسىز. بىز توختىلىۋاتقان تىل ھادىسىسى ھەزىرقى كۈندە بارغانسېرى كۆپلىگەن ئادەمنىڭ دىققىتىنى تارتماقتا. گېزىت - ژۇرنال، رادىئو - تېلېۋىزورلاردا، ئىلمىي مۇھاكىمە مۇنبەرلىرىدە، مەكتەپ دەرسخانىلىرىدا، تېياتىر سەھنىلىرىدە، ھەتتا كەسىپداشلار ۋە دوستلار ئارا ئولتۇرۇشلاردىكى «تىل - يېزىق» قا دائىر پاراڭلاردا «گېپىمىزنى ئوڭلاپ قىلايلى»، «ئانا تىلىمىزنى تېپىۋالايلى»، «تىلىمىزنىڭ ساپلىقىنى ئاسرايلى» دېگەنگە ئوخشاش مەزمۇندىكى نىدالارنى، سادالارنى كۆپلەپ ئۇچرىتىدىغان بولۇپ قالدۇق. بۇ تاسادىپىي ئوتتۇرىغا چىققان مەسىلە ئەمەس. دېھقان ۋاقتى كەلگەندە زىرائەتلىرىنىڭ ھارام شاخلىرىنى پۈتاشقا مەجبۇر بولىدۇ، بۇنىڭدىن مەقسىتى ھوسۇلنى كۆپ ئېلىش.

تىلىمىزنىڭ تەرەققىياتىدىكى «ھارام شاخ» لارنى پۈتاپ تاشلاش زۆرۈر بولۇپ قالغاندەك، ئۇنىڭ ۋاقتى كېلىپ قالغاندەك تۇرىدۇ، دۇنيادا سەۋەبسىز ئىش بولمايدۇ. تىل تەرەققىياتىدىكى «ھارام شاخ» لار سولچىللىق دەۋرىدىكى مەدەنىيەت مۇستەبتىلىكىنى ھىمايە قىلغان يوقىلاڭ پەتۋالارنىڭ سايىسىدا باراقسان بولۇپ كەتكەن بولسا، ئۇ دەۋر تەكرارلانماس بولۇپ ئۆتۈپ كەتتى، ھازىر ئىسلاھ قىلىش، ئېچىۋېتىش دەۋرىدە تۇرماقتىمىز. تىلىمىزنىڭ تەرەققىياتىدا ئەزەلدىن ئۇدۇم بولۇپ كېلىۋاتقان ئەنئەنىۋى تەرەققىيات قانۇنىيىتى بار، خەلقىمىزنىڭ تارىختىن بۇيانقى تىل ئەمەلىيىتىدە بارلىققا كەلگەن تىل ئادىتى بار. ھېشىمىزدىن ئۆتكەن تەجرىبىلەر ئەنە شۇنداق قانۇنىيەت، ساۋات، ئادەتلەرنىڭ تىل تەرەققىياتىغا يېتەكچىلىك قىلىدىغان ھەقىقەت ئىكەنلىكىنى بارغانسېرى روشەن ئىپادىلەپ تۇرۇپتۇ.

گېزىى كېلىپ قالغاندا شۇنى ئېيتماي تۇرالمىدىمكى، بۇ يەردە كونكرېت تىلغا ئېلىنىۋاتقان تىل ھادىسىسى ئۆز - ئۆزىدىن مەلۇمكى،

خەنزۇ تىلىنى ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىش مۇناسىۋىتى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىۋاتقان غەيرىي نورمال ھادىسىدۇر. غەيرىي نورمال ھادىسە بولۇپ ئىپادىلىنىۋاتقان شۇ تەقلىدتىكى كونكرېت گەپ - سۆزلەرنى ئىخچاملاپ، ئانا تىلىمىزنىڭ قانۇنىيىتىنى، ئادىتىنى ئۆل-چەم قىلىپ تۇرۇپ تەھلىل قىلىدىغان بولساق، ئۇلارنىڭ «ھارام شاخ» ئىكەنلىكى روشەن گەۋدىلىنىپ چىقىشىدا شەك بولمىسا كې-رەك. مەن تىلشۇناس ئەمەس، تىلنىڭ تەرەققىيات يوللىرى توغرىسى-دا ئىلمىي نەزەرىيىۋى بىلىملەردىن ئاجىزمەن. لېكىن، تىل ئادىتى-نى، تىل دۇنياسىنى چۈشىنىشنىڭ ئەڭ بىۋاستە ۋە تەبىئىي ئۇسۇلى دەپ چۈشىنىمەن. بەزىدە تىل ساھەسىدە ياكى ئۇنداق ياكى بۇنداق مەسىلىلەرگە دۇچ كەلگەندە، چوڭقۇر نەزەرىيىلەردىن نەقىل ۋە دە-لىل ئىزدەشكە ئاجىزمەن، مۇتلەق كۆپ شارائىتتا ئەمەلىيەتتىن يول تېپىپ، ئەمەلىي تەجرىبىدىن ھاسىل قىلىنغان ساۋاتقا ئاساسلىنىپ بىر تەرەپ قىلىشقا ئادەتلەنگەنمەن. بىرمۇنچە ئادەملەر سۆز قىلغاندا، ماقالە يازغاندا ئۇ يەردىن - بۇ يەردىن، ئۇنىڭدىن - بۇنىڭدىن نەقىل ئېلىپ، شۇ مەشھۇر سۆز - ئىبارە ۋە نەقىللەرنى ۋاستە قىلىپ بايان قىلىشقا خۇشتار. ئەمەلىيەتتە، شۇنداق مەشھۇر سۆز - ئىبارىلەرمۇ ئەمەلىيەتتىن چىققان ساۋاتلارنىڭ شەرھىدۇر، شۇ ساۋاتلار بارا - بارا توپلىشىپ، بارا - بارا ئومۇمىي ئېتىراپقا ئېرىشىپ، ھەممە ئادەم ئىخلاس قىلىدىغان نوپۇزلۇق بىر ھالەتكە كېلىپ قالغان. مەلۇم بىر كونكرېت گەپ - سۆزنىڭ مەنىسىنى چۈشەنگەندىن كېيىن، شۇ سۆز-نىڭ خەنزۇ تىلىدا چوقۇم شۇنداق تەقلىدە بايان قىلىنىدىغانلىقىنى، ئۇيغۇر تىلىدا چوقۇم مۇنداق (بۆلەكچە) تەرجىمە قىلىنىدىغانلىقىنى، «شۇنداق» بىلەن «مۇنداق» ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنىڭ زۆرۈرلۈكىنى تىل ئادەتلىرىگە دائىر ساۋاتنىڭ ياردىمى بىلەن چۈشىنىپ كېتىش تامامەن مۇمكىن.

ساۋاتلىق بولۇش ئۈچۈن، شۇغۇللىنىۋاتقان مەشغۇلاتنىڭ، كونكرېت ئېيتقاندا، تەرجىمىزنىڭ ئەمەلدە خەتمۇخەت، ھەرپمۇھە-رىپ باراۋەر چىقىشىغا ئەمەس، نېمە ۋە قانداق مەنىنى بىلدۇرۇۋاتقا-

لىقىغا قاراش ۋە مەنىنى ئۆلچەم قىلىش كېرەك.

تىل ساۋاتى مول بىر بۇرادىرىمنىڭ تىل - يېزىق توغرىسىدا گەپ ئارىلاپ قالغان بىر سۆھبىتتە مۇنداق بىر ئەھۋالنى سۆزلەپ بەرگەنلە-كى ئېسىمدىن چىقمايدۇ. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ بىر كۈنى ماگىزىندا سۈلياۋ خالتىنىڭ ئۈستىگە چىرايلىق خۇشخەت بىلەن يېزىلغان، ئالتۇندەك ۋالىلداپ تۇرىدىغان «ئۇزۇم قۇرۇقى» دېگەن سۆزلەرنى ئۇچرىتىپتۇ. يەنە بىر كىتابتا يېڭى تويى بولغان يىگىت بىلەن قىزنىڭ پەرزەنتلىك بولۇش - بولماسلىق توغرىسىدا مەسلىھەتلىشىپ، «ھا-زىرلا بالا ئالماسلىق بىر خىل يېڭى مودىغا ئايلىنىپ قېلىۋاتىدۇ» دېگەنلىكىنى كۆرۈپتۇ. يەنە «قىزلار ئوغۇللار بىزنى قوغلىسىكەن دەيدۇ، ئەرلەرمۇ تەبىئىتىدىنلا قوغلاشقا ماھىر» دېگەن قۇرلارنى ئوقۇپتۇ. بىزنىڭچە، ئۇيغۇرنىڭ ئانا تىلىدا«ئۇزۇم قۇرۇقى» دەيدى-غان مېۋە نامى بولمىسا كېرەك. ئەر - خوتۇن پەرزەنت كۆرۈش - كۆرمەسلىك توغرىسىدا پاراڭلاشقاندا، «بالا ئالمايمىز» دېمەس، چۈن-كى بالا بازاردىن سېتىۋالىدىغان نەرسە ئەمەس. بويىغا يېتىپ قالغان ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ ۋاقتى كەلگەندە ناز بىلەن سۆزلەشسىمۇ «ئوغۇل-لار قوغلىسىكەن... ئەرلەرمۇ تەبىئىتىدىن قوغلاشقا ماھىر...» دېگەن-دەك غەلىتە، چالا ئۇيغۇرچە سۆزلىشى ناتايىن. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇ بۇرادىرىم «بۇ تەرجىمان ئانا تىلىدىن ساۋاتسىز ئىكەن، چالا موللا ئىشنى بۇزۇپتۇ»، «تەرجىمىدە تىل ئادىتىگە رىئايە قىلىش — بۇ تولىمۇ مۇھىم ساۋات» دەيدۇ. ئېغىزدا شۇنداق دېمەك ئاسان، ئەمەل-دە شۇنداق قىلىش تەس، چۈنكى تەرجىمىنى ساپ ئانا تىل ئادىتى قېلىپىغا چۈشۈرۈپ دەڭسەپ كۆرۈش تەرجىمىدىكى كەسپىي ئەخلاق. بۇنىڭ ئۈچۈن، ۋاقىت سەرپ قىلىشتىن قاچماسلىق كېرەك. ھەرپنى ھەرپكە توغرىلاپ شەكلەن تەرجىمە قىلىشنىڭ ئۆزىدىن ئىشنىڭ قولا-نىڭ ئۈچىدا ئىشلەنگەنلىكى، ئانا تىلنىڭ تەرەققىياتى ۋە ساپلىقى ئۈچۈن جان كۆيدۈرۈش بۇياقتا قېلىپ، پەقەت «بازار» نىلا نىشان قىلغانلىقى روشەن مەلۇم بولۇپ قالىدۇ.

ئاخىرىدا يەنە شۇنى تەكرارلىغۇم كەلدى:

«قاتتىق دادۇرغا قارىتا يۇمشاق چاينىك ئېلىپ بېرىلسا، ئاسان ھەزىم قىلىشنى ئىلگىرى سۈرگىلى بولىدۇ» دېگەندەك تەقلىدتە سۆز قىلىدىغان دەرىجىگە بېرىپ قېلىشتىن ھەزەر ئەيلەيلى.

نادانلىق ۋە كولدۇرلىتىش

گېزىتتىن مۇنداق بىر خەۋەرنى ئوقۇپ قالدىم: ئامېرىكىدا بىر ئادەم قاتتىلىق قىلدى دەپ ئۆمۈرلۈك قاماق جازاسىغا تارتىلىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن 20 يىل قاماقتا ياتقاندىن كېيىن مەلۇم بوپتۇكى، ئۇ ھۆكۈم خاتا بولۇپ قاپتۇ. ئۇ زادىلا ئادەم ئۆلتۈرمىگەنىكەن، شۇڭا گۇناھسىز دەپ قويۇپ بېرىلىپتۇ. ئۇ تۇرمىدىن چىققاندىن كېيىن دەرھال سوتقا ئەرز سۇنۇپ، 20 يىل ناھەق قاماقتا ياتقانلىقىغا تۆلەم بېرىلىشىنى تەلەپ قىلىپ، نەتىجىدە 7 مىليون ئامېرىكا دوللىرى تۆلىتىپ ئاپتۇ.

شۇنىڭ ساڭىرى، كەمىنە قەلەم ئىگىسىنىڭ يۈرتىدىمۇ شۇنداق بىر ئىش چىقتى. بىر ياۋاش، مۆمىن دېھقان ئالتە كالىنى ئوغرىلىدى دېگەن گۇناھ بىلەن ئۈچ يىللىق قاماق جازاسىغا مەھكۇم بوپتۇ. ئىككى يىل ئۆتكەندىن كېيىن مەلۇم بوپتۇكى، ئالتە كالىنى باشقا ئادەم ئوغرىلىغانىكەن، شۇڭا ھېلىقى دېھقان گۇناھسىز دەپ قاماقتىن قويۇۋېتىلىپتۇ. بۇ دېھقانمۇ تۇرمىدىن چىققاندىن كېيىن ھېلىقى ئامېرىكىلىققا ئوخشاشلا سوتقا بېرىپتۇ. لېكىن، يۇقىرى سوتقا ئەرز سۇنماي، «پۇقرانىڭ باشپاناھى» دېگەن سۆزلەر چۈشۈرۈلگەن بىر پارچە تاۋار لەۋھەنى سۇنۇپ، بىرمۇنچە ئادەم ئالدىدا تىزلىنىپ مىنىتدارلىق بىلدۈرۈپتۇ.

شەك يوقكى، ھېلىقى ئۇۋالچىلىققا قالغان ئامېرىكىلىقنىڭ يۇقىرىغا ئەرز سۇنغانلىقى توغرا، بۇ ھال ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ قانۇنىي ھوقۇق - مەنپەئىتىنى قوغدىغانلىقى، بۇ ھەم ئامېرىكا قانۇنىنىڭ

ئۇنىڭغا بەرگەن ھوقۇق - مەنپەئىتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇ ئەرز سۇنۇش بىلەنلا ئۇتۇپ چىققان. بىزنىڭ جۇڭگودىمۇ قانۇن پۇقرالار-نىڭ قانۇنىي ھوقۇق - مەنپەئىتىنى قوغدايدۇ. پۇقرالارغا يۇقىرىغا ئەرز قىلىش ھوقۇقىنى بېرىدۇ. ھېلىقى ئۇۋالچىلىققا قالغان قېرىن-دىشىمىزنىڭ ئامېرىكىلىققا ئوخشاش يۇقىرىغا ئەرز سۇنۇشى تامامەن مۇمكىن. ئۇنىڭ ئۇتۇپ چىقىشى چوقۇم، لېكىن ئۇ تىزلىنىپ ئولتۇ-رۇپ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈش، لەۋھە تەقدىم قىلىش يولىنى تاللىۋال-غان. بۇ دېھقان قېرىندىشىمىزنىڭ نەزىرىدە سوت مەھكىمىسى دېگەن-دەك دۆلەت تارماقلىرى ھەممىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغان باشپاناھ، ئۆزى بولسا ئۇنىڭ ئايىغىغا يېقىلىپ تەزىم قىلىدىغان بىچارە پۇقرا (ھەتتا قۇل). باشپاناھ ئۆز پۇقراسىنى قانداق باشقۇرسا گەپ سىغ-مايدىغان توغرا ئىش. بىرقانچە يۈز يىلدىن بۇيان شۇنداق بولۇپ كەلمىدىمۇ؟ باشپاناھ ئۇچ يىللىق قاماققا ھۆكۈم قىلىپ، مانا ئەمدى ئىككى يىلدىلا قويۇپ بەرسە، بۇنىڭغا مىننەتدار بولماي، ئەكسىچە يۇقىرىغا ئەرز قىلغىنىم نېمىسى؟ بازاردا كۆكتات ساتقاندا باشقىلار 50 تىيىن پۇلنى كەم بەرسە بۇ دېھقان ئۆلگۈدەك جېدەل قىلىشى مۇمكىن، چۈنكى شۇ 50 تىيىن ئۇنىڭ ھەققى، ئۇنى باشقىلارغا يېگۈزۈپ قويمايدۇ. ئۇ بۇنىڭدىنمۇ مۇھىم بولغان بىرمۇنچە ھوقۇق-مەنپەئەتلىرىنى، بولۇپمۇ يۇقىرىدا بايان قىلغاندەك مەھرۇم قىلىنغان ھوقۇق - مەنپەئەتلىرىنى ھېلىقى 50 تىيىن پۇلنى قوغدىغاندەك قوغ-دايدىغان غەيرەتكە قاچانمۇ كېلەر؟!

شۇ دېھقان قېرىندىشىمىزنىڭ نادانلىقى كىشىنى ھەسرەتلەندۈرە-دۇ، سوت مەھكىمىسىنىڭ ئىپادىسى بولسا كىشىنى چۆچۈر ئويغا سالىدۇ. ئەسلىدە سوت مەھكىمىسى خاتا ھۆكۈم چىقىرىپ، ئۇنىڭ ئىككى يىل ناھەق قامىلىپ يېتىشىغا زامىن بولغانىكەن، ئۆزلۈكىدىن خاتالىقىنى تەن ئېلىپ، دېھقاننىڭ زىيانلىرىنى تۆلەپ بېرىشى كېرەك ئىدى. ھېچبولمىغاندا، ناھەقچىلىككە ئۇچرىغان ئادەم تىزلىنىپ مىننەتدارلىق بىلدۈرگەن، لەۋھە تەقدىم قىلغان چاغدا خىجىل بولۇ-شى كېرەك ئىدى. ئەپسۇسكى، سوت مەھكىمىسى «پۇقرانىڭ باشپانا-

هى» دېگەن لەۋھەنى قوبۇل قىلىپ ئېلىپ، تامغا ئېگىز ئېسىپ قويغان. پۇقرانىڭ نادانلىقىنىڭ مۇھىم بىر يىلتىزى ئەنە شۇ. سوت مەھكىمىسىمۇ پۇقرانى ئەخمەق قىلىپ كولدۇرلىتىۋاتقان يەردە پۇقرا نادانلاشماي قالامدۇ؟

نادامىلىق ۋە ئەخمەق تېپىپ كولدۇرلىتىش قانۇن بىلەن ئىدارە قىلىشنىڭ يۈكىنى بارغانسېرى ئېغىرلاشتۇرىدۇ، يولنى بارغانسېرى ئۇزارتىۋېتىدۇ.

— ياڭ خەنجۇەن ئىمزالىق بۇ فېلىيەتون ئەسلىدە «ياڭچېڭ (گۇاڭجۇ) كەچلىك گېزىتى» نىڭ 2003- يىل 7- ئاينىڭ 18- كۈنىدىكى سانىدا ئېلان قىلىنغان. «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2003- يىل 10- ئايلىق سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

چاۋاك تىلەمچىلىرى

بەزى كونسېرت كېچىلىكلىرىدە، ناخشا - ئۇسسۇل سورۇنلىرىدا چاۋاك تىلەيدىغان ئەھۋاللار يۈز بېرىپ قالىدۇ، يېلىنىپ تىلىگەن تەقدىردىمۇ چاۋال ئاندا - ساندا، قەدىر ئەھۋال بولۇپ قالىدۇ. بەزىدە رىياسەتچى ئوتتۇرىغا چىقىپ «×××» ناخشا ئوقۇيدۇ، قېنى، چاۋاك بىلەن ئالقىشلايلى» دېسە، بەزىدە ناخشا چولپانلىرىنىڭ ئۆزى «چاۋاك بىلەن مەدەت بەرسەڭلار قانداق؟» دەپ ناله قىلسا، تاماشىبىنلار شۇئان گۈلدۈراس چاۋاك چالىدۇ!

تېلېۋىزور ئالدىدا ئولتۇرۇپ، ئەنە شۇنداق ئەھۋاللارنى كۆرگەنىمدە نېمە قىلىشىمنى بىلەلمەي، پۈتۈن ئەزايىم تىكەنلىشىپ كېتىدۇ. رىياسەتچى ئوتتۇرىغا چىقىپ ناخشا چولپانلىرى ھەققىدە چاۋاك تىلىسە، بۇنى ھەر ھالدا ئەدەپ - يوسۇنلۇق ئىش دېسەك، ناخشا چولپانلىرىنىڭ ناز - كەرەشمە بىلەن چاۋاك تىلەشلىرى، ئۇلارنىڭ شۇ ئوبرازى «باش - كۆزىڭىزنىڭ سەدىقىسى بولسۇن، بىرئاز ساۋابلىق بېرىڭ» دەپ ئىلتىجا قىلىدىغان قەلەندەرلەرگە ئوپمۇئوخشاش بولۇپ قالمامدۇ!

بۇرۇنقى زاماندىكى قەلەندەرلەر تىلەمچىلىكىنىڭمۇ ئۆزىگە يارىشا يولى بار دەپ، ھاقارەتلىك سەدىقىنى قوبۇل قىلمايدىكەن. «ئاتىغىنىڭنى تېزەك تەپكەندەك تېپىپ بەرسەڭ، قەلەندەرمۇ نەزەر - كۆزىنى سالمايدۇ» (دەپتىكەن كۆڭزى «ئوغلۇمغا پەند - نەسىھەت» دېگەن خاتىرىسىنىڭ بىرىنچى قىسمىدا). «دوق بىلەن بەرگەن تائام» دېگەن قىسسە مۇنداق پەيدا بولغانىكەن: چى دۆلىتى (جۇڭگو تارىخىدىكى

تاڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى دەۋرىدە دېھقان قوزغىلاڭچىلارنىڭ داھىيسى خۇاڭ چاۋ قۇرغان دۆلەت — تەرجىمان ئىزاھى.) دەۋرىدە ئاچارچىلىق يۈز بېرىپتۇ. چىەن ئاۋ دېگەن ئادەم نەزىر قىلىمەن، ئاچ قالغانلار كېلىپ يېسۇن دەپ، يول بويىدا يېمەك - ئىچمەك تەييارلاپ ئولتۇرۇپتۇ. كىيىملىرى جۇل - جۇل، رەڭگىروھى ساماندەك سارغايغان، ئاچ قورساق بىر ئادەم كەلگەن ئىكەن، چىەن ئاۋ سول قولىغا يېمەكلىكنى، ئوڭ قولىغا ئۇسسۇزلۇقنى ئېلىپ، ئادەمنى مەنسىتمەيدىغان سەت تەلەپپۇز بىلەن: «ھوي، بۇياققا كەل، مانا بۇنى يە!» دەپ دوق قىپتۇ ۋە: «دوق قىلىپ بەرگەن تائامنى يېمەي يۈرگەنلىكىڭ ئۈچۈن مانا مۇشۇنداق ئەبگارلىشىپ كېتىپسەن» دەپتۇ. لېكىن، ھېلىقى ئاچ قورساق ئادەم ئۇنىڭ سەدىقىسىنى قوبۇل قىلماپتۇ. ئاخىر «دوق بىلەن كەلگەن تائام» نى يېمىگەنلىكى سەۋەبى بىلەن ئۆلۈپ كېتىپتۇ. ئاچ قالسام قالاي، دوق بىلەن بەرگەن مىنىتلىك تائامنى ھەرگىز يېمەيمەن! قەلەندەرنىڭمۇ خورلۇقنى كۆتۈرمەيدىغان مانا مۇشۇنداق ئىززەت نەپسى ۋە ئابرۇيى بار! ئېھتىمال ھازىرقى زامانىنىڭ بەزى سۆلىتمەن ئادەملىرى بۇنى تەلۇلۈك دەپ قارىمىغىيدى؟!

ھازىرقى زامان ئادەملىرى كۆپ ئۆزگىرىپ كەتتى. ئۇلار تىلەمچىلىكنىڭمۇ ئۆزىگە يارىشا يولى بار دېگەندەك گەپلەرگە پەرۋا قىلىپ كەتمەيدۇ، قورسىقىنى تويدۇرۇپ جان باقسا بولدى، ئۇلارنىڭ نەزىرىدە ئىززەت - ئابرۇي دېگەن نەرسىلەر نەچچە پۇلغا يارايتتى؟ ھېلىغۇ تېزەك تەپكەندەك تېپىپ، دوق قىلىپ بەرگەن تائام ئىكەن، ئۇلار ھەتتا ئارقىسىغا كىرىۋېلىپ، رودۇپايەك چاپلىشىۋېلىپ ئالدۇ، ھەتتا يالغانچىلىق بىلەن ئالداپ ئېلىپ يەيدۇ، پۇل - مېلىكىنى ئالدامچىلىق بىلەن ئېلىۋالىدۇ، ھازىرقى قەلەندەرلەرنىڭ تىلەمچىلىك نەيرەڭلىرى خىلمۇخىل؛ ئۇلارنىڭ ياشاش يوللىرى بۇرۇنقى زامانداكى قەلەندەرلەرنىڭ تىلەش يوللىرىدىن ناھايىتى كۆپ ئېشىپ چۈشىدۇ. چاۋاك تىلەيدىغان ناخشا چولپانلىرىغا قاراڭ، ئۇلارنىڭ تىلەپ تۇرۇپ چاۋاك چالدۇرغان چاغدا بەللىرىنى تولغاپ، بىلەكلىرى

نى ئويناتقىنى تۇرۇشلىرى گويا خروئىن بەڭگىلىرىنىڭ خروئىن چېكىۋالغاندىن كېيىن، خۇددى ئاسماندا پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇپ يۈرگەنگە، ھۆر - پەرىلەرگە ئايلىنىپ قالغىنىغا بەكمۇ ئوخشىشىپ كېتىدۇ!

چاۋاك دېمەك ئالىقان بىلەن ئاپىرىن ئېيتماقتۇر، چاۋاك تاماشىچىلارنىڭ كۆڭلى، يۈرىكىدۇر. چاۋاكنى سائىتى توغرا كېلىپ قالمىغاندا زورلۇق بىلەن چالدۇرغىلى بولمايدۇ. ناخشىنى يارىغۇدەك، تەسىرلىك ئوقۇيالمىسىڭىز تاماشىبىنلار چاۋاك بىلەن مىننەتدارلىق بىلدۈرىدۇ؛ قاملاشتۇرۇپ ئوقۇيالماي، ھەدەپ بارىكاللا تەمە قىلىسىڭىز، يۈزىڭىزنى داپتەك قىلىپ چاۋاك تەلەپ قىلسىڭىز، سورۇننى شۇنداق قىزىتسىڭىز، ئىككى پۇلغا يارىمايدىغان ئۇنداق چاۋاكلار سەنئەتنىڭ ناچارلاشقانلىقىنى، ئادەمنىڭ چاكىنىلاشقانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. بۇنىڭدا نېمە ھۇزۇر بولسۇن؟!

ناخشا چولپانلىرىنىڭ چاۋاك تىلىشى پەقەت بۇردىچىلىكلا ئەمەس، ئۇنىڭ تېگىدە ئادەمنى يىرگەندۈرىدىغان باشقا بىر خىل «چولپان مىجەز» مۇ بار. سەھنە بازارلىرىدا «تاماشىبىنلار ھەممىدىن قەدىرلىك»، «سەنئەت خەلققە موھتاج» دېيىلسىمۇ، يەنە مەلۇم ناخشا چولپانلىرى، يانچۇقىنى تولمۇغانلار ئۆز قورسىقىدا تاماشىبىنلارنى، خەلقنى پىسەنتىگە ئالمايدۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنى ئاسمانغا نۇر چېچىپ تۇرىدىغان چولپان يۇلتۇز چاغلايدۇ، ئوقۇۋاتقىنىم «ھەممە ئادەمگە ياقىدىغان ئېسىل ناخشا» دەپ ئويلايدۇ، كۆز تىكىپ ئولتۇرغان تاماشىبىنلارنى بولسا گۈپپاڭچى دوستەك، چولپانلارغا دوست تارتىشىپ بېرىدىغان، چاۋاك چېلىپ بېرىدىغان پوستەكچى دەپ ھېسابلايدۇ. مۇبادا سورۇننى بىر ئالىدىغان بارىكاللا سادالىرى ياڭرىماسا، ئۇلارنىڭ يېلى چىقىپ، ھەپسىلىسى پىر بولىدۇ. ئۇلارنىڭ چاۋاك تىلىشى چى دۆلىتى دەۋرىدە ياشىغان چىەن ئاۋنىڭ «كەل، مانا بۇنى يېۋال!» دەپ دوق قىلغىنىغا ئوخشىسا، ناخشا ئاۋازى تائامغا، ئۇسسۇزلۇققا ئوخشايدۇ؛ بۇ ئۇلارنىڭ ئاممىغا مىننەتلىك سەدىقە بەرگىنى ۋە ناھايىتى چوڭ خەير - ساخاۋەت قىلغىنى! تاماشىـ

بىنلار ئەكسىچە ئۇلارغا تەلمۇرىدىغان قەلەندەر بولۇپ قالغىنى! دېمەك، ئۇلار تاماشىبىنلار، بولۇپمۇ چاۋكىنى ئايايدىغان تاماشىبىنلارنى مايمۇن ئويناتقاندەك ئوينىتىدۇ، ئەخمەق قىلىدۇ.

چاۋاكنى تىلەپ ھەتتا زورلۇق قىلىپ چالدۇرۇشتىن شۇ نەرسە مەلۇم بولىدۇكى، ئۇنداق قىلىش تاماشىبىنلارنى ئىززەتلىمەسلىك، ھەتتا ھاقارەتلەش بولىدۇ. خۇددى پېكى مېڭلۇڭنىڭ «راھەتلىنەي دېسەك راھەت يوق، نەپ ئالاي دېسەك نەپ يوق» دېگىنىدەك ئىش بولىدۇ. مەستانە، ئەما تەمكىن تاماشىبىنلارنىڭ ناخشا چولپانلىرىنىڭ چاۋاك تىلەشلىرىگە جاۋاب قايتۇرۇشتىكى ھەممىدىن ياخشى چارىسى ئېھتىمال جىم ئولتۇرۇش، ناخشىسىنى ئاڭلاپ بېقىپ ئاندىن بىرنېمە دېيىش بولسا كېرەك.

— بۇ فېلىيەتون 2003- يىل 8 - ئاينىڭ 15- كۈنى «فېلىيەتون گېزىتى» دە لې مىڭ ئىمزاسى بىلەن ئېلان قىلىنغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

مەدھىيىلەش كېسىلى توغرىسىدا مەنمۇ گەپ قىلىپ باقاي

مەدھىيىلەش كېسىلى توغرىسىدا مېنىڭمۇ گەپ قىلىشىمنىڭ سەۋەبى شۇكى، گۇچىڭسىڭ ئەپەندى «چىلۇ (سەندۇك) كەچكى گېزىتى» نىڭ 7- ئاينىڭ 26- كۈنىدىكى سانىدا «مەدھىيىلەش كېسىلى» ماۋزۇلۇق بىر پارچە ماقالە ئېلان قىپتۇ. ماقالىدە ئېيتىلىشىچە، خۇاڭخې دەرياسىنىڭ دېڭىزغا قۇيۇلىدىغان ئاغزىدىكى كەڭ كەتكەن سايدا يۇلغۇن دېيىلىدىغان بىر خىل ئۆسۈملۈك بار ئىكەن. ئۇ قۇملۇقتا ئۆسىدىغان چىداملىق ئۆسۈملۈك بولغاچقا، قۇرغاقچىلىققا مۇ، شورغىمۇ چىداملىق ئىكەن، دېمەك ئارتۇقچىلىقى كۆپ ئىكەن. ئاپتور گۇ ئەپەندى ئۇنىڭغا مەدھىيە يېزىش خىيالىدا تۇرغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە «تېخنىكىنىڭ قىساسى» سەرلەۋھىلىك بىر كىتابنى كۆرۈپ قاپتۇ، بۇ كىتابتا «يۇلغۇن كۆپىيىپ كەتسە ئەمەلىيەتتە ئېكولوگىيىلىك ئاپەت بولىدۇ، ئۇنىڭ كۆپىيىشىنى چەكلەش ناھايىتى تەس...» دېگەن گەپلەر بار ئىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن، گۇ ئەپەندى: «بۇنىڭدىن كېيىن بىرەر شەيئىنىڭ ئۈجۈر - بۇجۇرىنى ئېنىقلىماي تۇرۇپلا، ئۇنى مەدھىيىلەشكە ھەرگىز ئالدىراپ كەتمەسلىك لازىم ئىكەن...» دەيدىغان خۇلاسىگە كەپتۇ.

مېنىڭ بۇ يەردە دېمەكچى بولغىنىم شۇكى، گۇ ئەپەندىنىڭ ئۇنداق خۇلاسىگە كېلىشىنىڭ زادىلا ھاجىتى يوق. تەبىئەت دۇنياسىدىكى مەۋجۇداتلارنىڭ ھەممىسىنى مەدھىيىلىسەك بولىدۇ. يۇلغۇنمۇ شۇنداق، ئۇنىڭ ھەددىدىن ئارتۇق كۆپىيىپ كېتىشى ئېكولوگىيىلىك

ئاپەت بولسمۇ، لېكىن ئۇنىڭ يامان مۇھىتتىمۇ كۆكلەۋېرىش قابىلىيىتى مەدھىيىلىشىمىزگە ئەرزىيدۇ.

لېكىن، يەنە بىر خىل مەدھىيىلەش كىشىلى بار، ئۇ بولسمۇ مەنسەپدارلار ئىچىدىكى مەدھىيىلەش كىشىلى. مەن ئۇنىڭغا چىداپ تۇرالمايمەن!

مەنسەپدارلار ئىچىدىكى مەدھىيىلەش كىشىلىنى يامان كۆرۈشۈمنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇنداق مەدھىيىلەش پرىنسىپتا خۇشامەت قىلىدىغان، ئادەمنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشتۇرىدىغان مەدھىيىدۇر! مەنسەپدارلار ئىچىدىكى مەدھىيىلەش كىشىلىنى ئومۇمەن ئۇچ خىلغا بۆلىمەن: بىرى، ئېلان قىلىنغان مەلۇم تۈزۈملەرنى مەدھىيىلەش كىشىلى؛ يەنە بىرى، مەلۇم قىلىقلارنى مەدھىيىلەش كىشىلى؛ ئۇچىنچىسى، يوقنى بار قىلىپ مەدھىيىلەش كىشىلى.

ئاۋۋال بىرىنچى خىلىدىن گەپ قىلاي. بىرەر تۈزۈم ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئۇنۇمىنىڭ قانداق بولۇشىغا قارىمايلا، بولا- بولماس ماختاپ كۆككە كۆتۈرۈشىدۇ، ئۇنۇمسىگە قارىماي، ئاۋازىنى بولۇشىغا قويۇپ بېرىپ مەدھىيە ئوقۇشىدۇ، يەنە سادا قىلىشتا كېچىكىپ قالمىغىدەك دەپ ئەندىشە قىلىشىدۇ؛ مەسىلەن، بىر توپ ئەر بىر ئايالغا ئوخشايدىغان، مىدىرلاپ تۇرغان كۆلەڭگىنى يېراقتىن كۆرۈپ، ئاۋازىنىڭ بارىچە ئىشق - مۇھەببەت ناخشىسى ئوقۇغانغا ئوخشايدۇ، لېكىن ئاخىرىدا ئالدىغا كەلگىنى راست ئادەمۇ ياكى ئەمەسمۇ، ئۇنىڭ بىلەن كارى بولمىغاندەك.

ئەمدى ئىككىنچى خىلىنى بايان قىلاي. رەھبەرنىڭ ماڭغىنىنى، تۇرغىنىنى (ئەلۋەتتە ئىجابىي ئوبرازىنى) فوتو ئاپپاراتلىرى رەسىمگە تارتىپ تۇرىدۇ، مەسىلەن رەھبەر ئاممىۋى ھاجەتخانىغا ماڭسا، رەھبەرلەر ئاممىنىڭ چوڭ - كىچىك ھاجەتلىرىگە كۆڭۈل بۆلمەكتە دېيىشىدۇ. ئەگەر رەھبەرلەر ئادەتتىكى ئادەملەر بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشسە، بۇنى كىچىك پېئىل دېيىشىدۇ. بىچارە - مىسكىن ئادەملەرنىڭ ئۆيلىرىگە بارسا، ئاممىنىڭ ئارىسىغا باردى، ئاممىنىڭ دەردئەھۋالىغا كۆڭۈل بۆلدى دېيىشىدۇ... سىزگە ئىجابىي تەرەپلىرىنىلا

كۆرسىتىدۇ، ئەلۋەتتە. بەزىلىرىنىڭ ئارقىسىدا قانچىلىك ئوينىشى (ئاشنىسى) بار، كىشى كۆرمەيدىغان يەرلەردە قانچىلىك ئەسكىلىكلەرنى قىلىدۇ، ئۇلارنى ئوچۇق - ئاشكارا كۆرسەتمەيدۇ، ئەلۋەتتە!

ئۇچىنچى خىلى، بۇ تولىمۇ بىمەنە، ئۇنىڭ ئۇستىگە خېلى كۆپ ئەجىر كېتىدىغان مەدھىيىلەش كىشىلى. بەزىدە مەدھىيىلەش نىشانى تولىمۇ غۇۋا، خۇنۇك بولۇپ، ناھايىتى كۆچلۈك تەسەۋۋۇرلار بىلەن مەدھىيىلەشكە توغرا كېلىپ قالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بەزى غۇۋا مەدھىيىلەرنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈشىدۇ؛ مەسىلەن، خىزمەتكە قاتناشقان 30 يىلدىن بۇيان 40 نەچچە مىڭ قېتىملىق چاي - زىياپەتنى رەت قىلدى، 50 مىليون يۈەندىن ئارتۇق پارىنى رەت قىلدى، ئارام ئالغان ۋاقتى ئاران ئالتە ئىش كۈنگىلا توغرا كېلىدۇ، بالا - چاقىلىرى بىلەن بىر يەردە بولغان ۋاقتى جەمئىي 7 ئاي 8 كۈنگىلا توغرا كېلىدۇ، ۋەھاكازا.

جاھاندا باھانە - سەۋەبسىز مۇھەببەت بولمىغىنىدەك، باھانە - سەۋەبسىز مەدھىيىمۇ بولمايدۇ. تەبىئەت دۇنياسىنى بىرەر تەسىرات پەيدا بولغانلىقى، ئىچ - ئىچىڭىزدىن تەبىئىي تەسىرلەنگەنلىكىڭىز ئۈچۈن مەدھىيىلەيسىز. بۇنىڭغا چىن كۆڭلىڭىز يار - يۆلەك بولىدۇ. مەنسەپدارلار ئىچىدىكى مەدھىيىلەر بولسا تولا چاغلاردا غەيرىي نىيەتتىكى ئادەملەرنىڭ «غەرەزلىك ئاتقان ئوقى» دۇر، ئۇنىڭغا نەپ يار- يۆلەك بولىدۇ.

— بۇ ئەسەر «فېلىيەتون» گېزىتىنىڭ 2003- يىل 8- ئاينىڭ 15- كۈنىدىكى سانىدا كۇن دېلىن ئىمزاسى بىلەن ئېلان قىلىنغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

ئىنساپ

تاي: ھەي موزاي، ئەقلىمگە سىغدۇرالمايۋاتىمەن، ئاشۇ خىيا-نەتچى - پاراخور ئەمەلدارلار ئېلىپنىڭ سۈنۈقىنىمۇ بىلمەيدىغان قارا تومپاي ئادەملەرمۇ ئەمەسكەن، ئۇلارنىڭ بىلىم سەۋىيىسى خېلى يۇقە-رى ئىكەن، ھەتتا بەزىسىنىڭ دوكتورلۇق دىپلومىمۇ بار ئىكەن، شۇنداق تۇرۇقلۇق نېمىشقا ئىنساپ قىلمايدىغاندۇ؟

موزاي: نەپرەتلىرىڭىز يارايدۇ! شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇرۇنقىلار ئەمەلدارلىق قىلىدىغان ئادەملەرگە «ئىنساپ قىلىشتىن تەلىم بەرمەك ئەۋزەل» دەپتىكەن. پۇقرا ئىنساپ قىلىشنى بىلمىسە، ئۆزىنىلا يەرگە قارىتىدۇ، خالاس. چوڭ بايلار ئىنساپسىز بولسا، ئۆزىنىڭ ئۇرۇق-ئەۋلادىنى ئار - نومۇسقا قالدۇرىدۇ؛ ئوقۇغان - بىلگەن ئادەملەر ئىنساپسىزلىق قىلسا، پۈتۈن ئەلنىڭ يۈزىنى تۆكىدۇ؛ چوڭ ئەمەل-دارلار ئىنساپسىز بولسا، بارچە ئەمەلدارلار ئەمەس، ئوقۇغان، بىل-گەن زىيالىيلارمۇ، پۇقرامۇ ئۇنى دورايدۇ، ئىنساپسىزلىق خۇددى كەلكۈنگە ئوخشاش يامرايدۇ. ئىنساپسىز ئادەم ئاز - پاز ئوقۇغان، مەنسەپ تۇتقان، دەرىجىمۇدەرىجىلەپ يۇقىرى ياماشقان بولسا، ئۇنداق ئادەملەرنىڭ ئىنساپسىزلىقى ئوت ئاپىتىگە ئوخشاش يامرايدۇ. دېمەك، ئىنساپسىزلىق ھەقىقەتەن ئادەمنىڭ ئېغىر ئازاب - ئوقۇبەتكە قالدۇرىدۇ!

تاي: ئىنساپ دېگەن سۆزنى خۇشخەت بىلەن يېزىپ بېرىڭە، چىرايلىق نەقىشلەپ تامغا ئېسىپ قويايي.

موزاي: ياق، ئۆلىما گۈڭ زىجىڭنىڭ «موللا (ئوقۇغان - بىل-

گەن) ئادەم ئىنساپسىز، ئەل ئۈچۈن چوڭ ئار - نومۇس» دېگەن ئىبرەتلىك سۆزىنى يېزىپ بېرەي.

— بۇ ھېكايەت ئەسلىي شاڭخەيدە چىقىدىغان «يېڭى ئەل كەچلىك گېزىتى» نىڭ 2003- يىل 11- ئۆكتەبىر سانىدا ئېلان قىلىنغان. گۇاڭشىدىكى لىجياڭ نەشرىياتى نەشر قىلغان «جۇڭگونىڭ 2003- يىللىق ئەڭ ياخشى فېلىيەتونلىرى» ناملىق توپلامغا تاللاپ كىرگۈزۈلگەن قىسمىغا ئاساسەن تەرجىمە قىلىندى.

«ماقالىسىنى ئۆزى يازىدىغان، سومكىسىنى ئۆزى كۆتۈرىدىغان» بولسۇن

بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى بىر ئىدارىدە تەبرىكلەش پائالىيىتىگە قاتنىشىپ قالدىم، پائالىيەتكە قاتناشقان بىر رەھبەر نۇتۇق سۆزلىدى. بار - يوقى بەش مىنۇتلۇقلا تەبرىك سۆزى ئىكەن، ئۇ رەھبەر كاتىپى يېزىپ بەرگەن نۇتۇقنى ئىككى قوللاپ تۇتۇپ تۇرۇپ خېلى ئۇزاق دۈدۈقلاپ ئوقۇدى، ئاربلىقتا ھەتتا «مەركەز» دېگەن بىر سۆزنى «مەرەز» دەپ ئوقۇپ سالغانىدى، زال ئىچىنى نۇتۇق ئاڭلاپ ئولتۇرغانلارنىڭ پىچىر - پىچىر پاراڭلىرى قاپلاپ كەتتى.

رەھبەرنىڭ ئورنىدا كاتىپلىرى نۇتۇق سۆزلەيدىغان ھادىسە ئاللىقاچان ھەممە يەردە ئادەتكە ئايلىنىپ، غەلىتە تۇيۇلمايدىغان بولۇپ كەتكەنىدى، شۇ مۇناسىۋەت بىلەن پەيدا بولغان مۇنداق بىر ھادىسەمۇ، گويا يوللۇق بىر ئىش بولۇپ قېلىۋاتىدۇ: رەھبەرلەر قانچىكى بەگ - غوجاملاردەك قىلىق قىلسا، كاتىپلارنىڭ خورىكى شۇنچە ئۆپ سۇپ كېتىدىكەن، شۇنىڭ بىلەن كاتىپ «مۇئاۋىن باشلىق» تەك «چوڭ غوجىدار» بولۇپ قېلىۋاتىدۇ، ھەتتا بەزى يەردە رەھبەرلەرنىڭ كاتىپلىرىلا ئايرىم ئىمتىيازلارغا ئىگە بولۇپ قالماستىن، شوپۇرلىرىمۇ بارغان يەرلىردە ھال پەيدا قىلىۋالىدىكەن.

بۇنداق ئەھۋاللارغا ئاممىنىڭ خېلى ئۇزاقتىن بۇيان تورسىقى كۆپۈپ كېلىۋاتسىمۇ، ئەھۋال يەنىلا بىر تەقلىدتە داۋاملىشىپ كەلمەكتە.

مانا مۇشۇنداق بىر چاغدا، مۇشۇنداق ئەھۋاللار مەۋجۇت بولۇپ

تۇرغان شارائىتتا، غەربىي قىسىمدىكى سىچۈەن ئۆلكىسىدىكىلەر دادىل ئىسلاھات قەدىمىنى بېسىپتۇ. دادىل تاشلانغان شۇ قەدەم خۇددى باھار شەپىسىدەك ھەممە ئادەمنى يېڭى تۇيغۇغا كەلتۈردى.

شىنخۇا ئېنىرنېتىنىڭ خەۋىرىگە قارىغاندا، سىچۈەن ئۆلكىسىدىكىلەر بۇ يىل 6- ئايدىن باشلاپ بىر تەرەپتىن پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىنىڭ كاتىپلىرىنى باشقۇرۇش ئىشىنى كۈچەيتسە، يەنە بىر تەرەپتىن كاتىپلارنى ئايلاپ ئولتۇرماستىن دادىل ئوتاپ تاشلىغان: پۈتۈن ئۆلكە بويىچە شەھەرلىك (ئوبلاستلىق) پارتىيە، ھۆكۈمەت ئىدارىلىرىنىڭ بىرىنچى باشلىقلىرىغا ئېھتىياجىغا قاراپ تەشكىل تەرىپىدىن نىسپىي مۇقىم كاتىپ ئورۇنلاشتۇرۇپ بەرگەندىن باشقا، شەھەرلىك (ئوبلاستلىق) ۋە ناھىيە دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرلارغا مەخسۇس كاتىپ ئورۇنلاشتۇرۇپ بېرىلمىگەن.

تۆت ئايدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيانقى ئەملىي ئىسلاھات نەتىجىسىدە، ھازىر پۈتۈن سىچۈەن ئۆلكىسىدىكى شەھەر (ئوبلاست) ۋە ناھىيىلەرنىڭ تولىسىدا رەھبەرلەرنىڭ كاتىپلىرى باشقا ئىشلارغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان؛ قىسمەن يەرلەردە رەھبەرلەر «نۇتۇق ماقالىسىنى ئۆزى يازىدىغان، سومكىسىنى ئۆزى كۆتۈرىدىغان» بولغان.

نۇتۇق ماقالىسىنى كاتىپ يازىدىغان، سومكىسىنى شوپۇر كۆتۈرۈۋالىدىغان كونا، مەنسەپدارلىق ئادەت - قىلىقلىرىنى مەملىكىتىمىزنىڭ پاينىاپ غەربىي قىسمىدىكى سىچۈەن ئۆلكىسىدىكىلەرنىڭ باشلامچىلىق بىلەن ئىسلاھ قىلىپ تۇغۇتىشكە كىرىشكەنلىكىگە — بۇ جاسارىتىگە ئاپىرىن!

پارتىيىمىزنىڭ رەھبىرىي كادىرلىققا ئادەم تەيىنلەش ئۆلچىمى ئەزەلدىن ھەم پەزىلەتلىك، ھەم قابىلىيەتلىك بولسۇن دەپ ناھايىتى ئېنىق بەلگىلەنگەن. پەزىلەتلىك بولسۇن دېگىنىمىز، قىسقىچە ئېيتقاندا پارتىيىنى، دۆلەتنى سۆيىدىغان، ئۆز خىزمىتىنى قەدىرلەيدىغان، خەلققە جان كۆيدۈرىدىغان بولسۇن دېمەكتۇر. قابىلىيەتلىك بولسۇن دېگىنىمىز، خىزمىتىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان سەۋىيە-

سى، قابىلىيەتى بولۇشى كېرەك دېمەكتۇر. ئۆزىنىڭ سۆزلەيدىغان سۆزلىرىنىمۇ يازالماي كاتىپلىرىغا يازدۇرىدىغان ھالەتتە بولسا، پەزىلىتى توغرىسىدا گەپ قىلماي تۇرايلى، قابىلىيىتىنى نېمە بىلەن ئىپادىلەيسۇن؟

ئەھۋالىنىڭ غەلىتىلىكى مانا بۇ يەردە: ئومۇمەن ئالغاندا، سۆز قىلماقچى، نۇتۇق سۆزلىمەكچى بولغانلىكەن، بىرنەچچە ئېغىر گەپ بولسىمۇ (خۇددى بۇ ماقالىنىڭ بېشىدا تىلغا ئېلىنغان‹ تەبرىك سۆزى› بولسىمۇ) كاتىپقا يازدۇرسا، رەھبەر بولغان ئادەم ئەنە شۇ يازمىغا قاراپ ئوقۇپ بېرىش ۋەزىپىسىنىلا ئادا قىلسا قانداق بولغىنى؟! مۇشۇنداق غەلىتە قىلىق كۆپ يىللاردىن بۇيان ئەۋج ئالسا ئېلىۋاتىدۇكى، ئازىيىدىغاندەك ئەمەس! شۇنىڭ ئۈچۈن، ئامما ئىچىدە: زادى كىمگە كىم رەھبەرلىك قىلىۋاتىدۇ؟ ئەگەر رەھبەر رەھبەرلىك قىلىۋاتىدۇ دەيدىغان بولساق، نېمىشقا كاتىپ نېمىنى يازسا شۇنى سۆزلەيدۇ؟ دەيدىغان گەپلەر بار.

رەھبەرلەر كاتىپلىرىنىڭ كانىيىغا ئايلىنىپ قالسا، كاتىپلىرى رەھبەر بولۇپ قالماسمۇ؟!

سۆز - نۇتۇق ماقالىسى ماھىيەتتە سۆز - نۇتۇقنىڭ يازما نۇسخىسىلا ئەمەس، تېگى - تەكتىدىن ئېيتقاندا بىر ئىدىيە، بىر نۇقتىئىنەزەر، بىر تەدبىر، خىزمەت توغرىسىدىكى بىر خىل پىكىردۇر. ئەگەر رەھبەرنىڭ سۆز - نۇتۇقلىرىنى كاتىپى ۋاكالىتەن بايان قىلسا، كاتىپى «موللاخۇن» بولۇپ قالمامدۇ؟ رەھبەرنىڭ ئىززىتى يوقالمامدۇ؟

بۇلار جۈملىدىكى مەنسەپدارلىق كىبرىگە قىلىنغان تەنە، شۇنىڭدەك جۈملىدىكى بەزى ئەمەلدارلارنىڭ يارىماس قىلىقلىرىدۇر.

رەھبەرنىڭ قىلماقچى بولغان سۆزلىرىنى كاتىپىغا يازدۇرۇشى قارىماققا ھۇرۇنلۇقنىڭ، مەسئۇلىيەتسىزلىكنىڭ ئالامىتى بولۇپ كۆرۈنىدۇ، ئەمەلىيەتتە بولسا قولدىن ئىش كەلمەيدىغانلىقنىڭ ئىپادىسىدۇر.

يۇقىرىدا سۆز - نۇتۇق ماقالىسىنى يېزىش ئۇستىدە توختالدۇق.

ئەمدى رەھبەرلەرنىڭ سومكىسىنى كاتىپقا، شوپۇرغا كۆتۈرتتۈرۈش توغرىسىدا گەپ قىلساق، بۇنداق ئەھۋال ئۇزاقتىن بۇيانقى «بەگ - غوجام» لارچە كىبىر - قىلىقلارنىڭ داۋامىدۇر ھەم يامانلىشىشىدۇر. بۇنداق ئەھۋال تەرەققىي قىلىپ بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە، سومكىسىنى باشقىلارغا كۆتۈرتتۈرۈش، ماشىنىنىڭ ئىشىكىنى باشقىلارغا ئاچقۇزۇش تۇرماق، چاپانلىرىنىمۇ باشقىلارغا كۆتۈرتتۈرىدىغان، «خىزمىتىنى قىلىپ تۇرىدۇ» غان شۇنداق ئادەملەر بولمىسا مەنسىپى نامايان بولمايدىغان بولۇپ قالماقتا!

گەپنىڭ گېزى كېلىپ قالغاچقا ھۆرمەتلىك ماۋجۇشى خىيالىمىزغا كېلىدۇ، ئۇ سۆزلەيدىغان نۇتۇقلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆزى يازىدىكەن. كەمتەر جۇزۇڭلىمۇ خىيالىمىزغا كېلىدۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ سومكىسىنى ھەرقاچان ئۆزى كۆتۈرۈۋالىدىكەن.

ھەتتا كاڭشىدەك فېئودالىزم دەۋرىدىكى پادىشاھمۇ ئەمەلدارلار بىلەن پۇقرالارنىڭ «ئېگىلىپ تەزىم قىلغاندىن كېيىن ئۆرە تۇرۇش» لىرى لازىم ئىكەنلىكىنى ئوبدان چۈشىنىدىكەن. ئۇ ئوردىدىن چىقىپ باشقا يەرلەرگە بارغاندا پۇقرانىڭ تىز چۆكۈرۈپ تەزىم قىلىشىنى قەتئىي رەت قىلىدىكەن؛ بۇتخانىلارغا بارغاندا راھىبلار بىلەن تەڭ ئولتۇرۇپ مۇڭدىشىدىكەن؛ يېزىلارغا بارسا خەلق بىلەن بىللە نەغمە-ناۋا قىلىدىكەن، دېھقانلار بىلەن خاماندا بىللە ئولتۇرۇپ تاكى ئاي كۆتۈرۈلگۈچە ساز چېلىپ ئولتۇرىدىكەن...

گېرمانىيىدە ھەتتا كىچىك بالىلارنىڭ «كىچىكىدىن تارتىپ ئۆز ئىشىنى ئۆزى قىلىدۇ» غانلىقى شېرىن پاراڭ بولۇپ كەلمەكتە. ئۇلار ئۆزى قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلاردا زادىلا ئاتا - ئانىسىنىڭ قولىغا قاراپ تۇرمايدىكەن، بۇرادەرلىرىنىمۇ مالال قىلمايدىكەن.

ھازىرقى كۈندىكى «ماقالىسىنى ئۆزى يازمايدۇ» غان، «سومكىسىنى ئۆزى كۆتۈرمەيدۇ» غان رەھبەرلەرنى داھىيلارنىڭ پەزىلەتلىرىگە سېلىشتۇرماي قويۇپ، بەزى قەدىمدىكى ئادەملەرگە، غەربنىڭ

بەزى بالىلىرىغا سېلىشتۇرىدىغان بولساق، ئىزا تارتىپ بېشىنى كۆتۈرۈلمەي قېلىشى مۇمكىن!

پەرەز قىلىپ كۆرۈڭ، ئەنە شۇنداق «بەگ - غوجام» لارچە رەھبەرلەر كۆمۈر خاڭلىرىغا چۈشەرمۇ؟ ئېتىزلارغا كىرەرمۇ؟ ئېگىز تاغلارغا چىقالارمۇ؟ كەلكۈنگە قارشى پۈچاق تۇرۇپ ئىشلىيەلەرمۇ؟

ھاكىمىيەتتە خەلقنى كۆزلەشنىڭ ماھىيىتى مەنسەپدارلىق كىبرىنى يوقىتىپ، ئومۇم ئۈچۈن جان كۆيدۈرۈشتە؛ خەلققە مېھىر - شەپقەت قىلىشتا ۋە خەلققە نەپ يەتكۈزۈشتە، خەلققە ئاسانلىق تۇغدۇرۇپ بېرىشتە؛ خەلق بىلەن بىر تەن - بىر جان بولۇپ كېتىشتە.

مەيلى رەھبەر، كاتىپ، شوپۇر، ئادەتتىكى كادىر، ئادەتتىكى پۇقرا بولسۇن، خىزمەت ئورنىدىلا، ئىش تەقسىماتىدىلا پەرق بولمىدۇ، ئېگىز - پەسلىك، قەدىرلىك - قەدىرسىزلىك پەرقى بولمايدۇ؛ قايسىسىغا قايسىسىغا پايپېتەك بولۇپ ئىشلەش مەسلىسى مەۋجۇت ئەمەس. رەھبەرلەر ئۆزىنىڭ ماقالىسىنى ئۆزى يازسا، سومكىسىنى ئۆزى كۆتۈرسە مەنسەپدارلىق كىبرىنى يوقاتقان، پاكلىق پەزىلىتىنى بەرپا قىلغان بولىدۇ، خەلقنىڭ كۆڭلىگە ياقىدۇ.

بۇ گەپتىن رەھبەرلەرگە كاتىپ ئورۇنلاشتۇرماسلىق كېرەك دەيدىغان مەنە چىقمايدۇ، ئەلۋەتتە. ئىش تەقسىماتى جايىدا بولۇشى لازىم. رەھبەر بولغان ئادەم رەھبەرلىكىنى قىلسۇن، كاتىپ بولغان ئادەم كاتىپلىقىنى قىلسۇن.

ئىقتىسادىي تۈزۈلمىسىدىكى ئىسلاھاتقا قارىغاندا، سىياسىي تۈزۈلمىسىدىكى ئىسلاھات ئاستىراق كېتىۋاتقاندەك قىلىدۇ. مەيلى سىچۈەندىكىلەرنىڭ بۇ نۆۋەت شەھەر (ئوبلاست) ۋە ناھىيە دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىنىڭ كاتىپلىرىغا مۇناسىۋەتلىك تۈزۈمىلەرنى ئىسلاھ قىلغانلىقى بولسۇن، مەيلى سىچۈەندە پارتىيە، ھۆكۈمەتتىكى ئەر رەھبەرلەرگە ئايال كاتىپ ئورۇنلاشتۇرۇشقا يول قويۇلمايدىغانلىقى توغرىسىدا چىقىرىلغان بەلگىلىمە بولسۇن، مېنىڭ قارىشىمچە، بۇلارنىڭ ھەممىسى سىياسىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى دائىرىسىدىكى يېڭى تەدبىر ئىكەنلىكىدە شەك يوق، بۇ ئىسلاھاتتىن دادىللىق، جاسارەت كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، ئەھمىيىتى چوڭقۇر، بۇنى تەرغىب قىلىش لازىم. بۇنىڭدىن ئۇلگە ئېلىش كېرەك.

— ياۋ تەيخې ئىمزالىق بۇ مۇھاكىمە خەنزۇچە «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» نىڭ 2003- يىل 11- ئاينىڭ 17- كۈنىدىكى «ئوبزور» سەھىپىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

كوچا پاراڭلىرى

«خىزمەتچىزگە ئورۇس چوكانلارمۇ تەييار»

(ئۇرۇمچى چەنتاڭجياڭ كوچىسى 6-قورۇدىكى 3-بىناكارلىق گۇرۇھىدىن لۇي گۇاڭيۇەن)

تىجارەتكە يېڭى كىرىشكەن بىر مېھمانخانا ئۆتكەن شەنبە كۈنى تېلېۋىزوردا ئېلان بەرگەندە ئادەتتىكى ئېلان مەزمۇنلىرىدىن تاشقىرى يەنە كۆزگە ئالاھىدە تاشلىنىپ تۇرىدىغان مۇنداق بىر گەپنىمۇ قىستۇرۇپ قويۇپتۇ: «خىزمەتچىزگە ئورۇس چوكانلارمۇ تەييار».

ھەرقانداق مېھمانخانا - مېھمانسارايلار يېڭى ئېچىلغاندا، ئۇنىڭ خوجايىنلىرى مېھمانلارنىڭ كۆپلەپ كېلىپ تۇرۇشىنى ئارزۇ قىلماي قالمايدۇ، بۇنىڭغا گەپ كەتمەيدۇ. گەپ پايدىنى نېمە بىلەن تېپىشتا. مەيلى چىرايلىق سەتىلەر بىلەن مېھمان جەلپ قىلسۇن ياكى «قانچىلىك سېتىۋالسا شۇنچىلىك بىكارغا بېرىمىز» دەيدىغان چارە بىلەن پۇل تاپسۇن، گەپنىڭ تېگى ئىستېمالچىلارنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇۋېلىشقا باغلىق. ئىستېمالچىلارنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇۋېلىشتا ئۇچ نەرسىگە يەنى سۈپەتكە، ئىشەنچىگە، مۇلازىمەتكە تايىنىشقا توغرا كېلىدۇ. «خىزمەتچىزگە ئورۇس چوكانلارمۇ تەييار» تۇرىدىغان ھادىسە بىزنى شۇنىڭدىن ھەزەر ئەيلەتتۇرىدۇ: سودا - سېتىق، ئالغۇ - بەرگۈ ئىشلىرىدا

نوغرا يولنى تۇتۇش كېرەك، ساختىپەزلىك، ئالدامچىلىق قىلماسلىق، ھارامخورلۇق قىلماسلىق كېرەك. مۇشۇنداق بولمايدىكەن ئاخىر بىر كۈنى قارا باسىدۇ!

— خەنزۇچە «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» 2003- يىل 24- نويابىردىكى سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

«ئەمەلدار ئاتا - ئانا ئەمەس»

ئۇرۇمچى شەھەرلىك خەلق ھۆكۈمىتى 11- ئاينىڭ 18- كۈنى شەھەر ئاھالىلىرىگە ھۆكۈمەت خىزمىتىنى باھالاتتۇرۇش توغرىسىدا ئۆتكۈزگەن يىغىندا، شەھەر باشلىقى شۆھرەت زاكىرنىڭ مۇنداق بىر جۈملە سۆزى يىغىن ئىشتىراكچىلىرىنى ھەيران قالدۇرغان.

«ئادەتتە ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىنى 〈ئاتا - ئانام〉 دەيدىغان گەپ بار. بۇنداق گەپنى مەن ماقۇل كۆرمەيمەن. ھۆكۈمەت خادىملىرى خەلقنىڭ چاكىرى؛ ھەق گەپنى قىلساق خەلقنىڭ ئۆزى خوجا ھەم ئاتا - ئانا.»

ئەمەلدارلارنى ئاتام - ئانام دەيدىغان سۆز بۇرۇنقى زامانىدىن تارتىپ تاكى ھازىرغىچە بىرقانچە مىڭ يىلدىن بۇيان ئېغىزدىن چۈشمەي كېلىۋاتسا كېرەك، ئەزەلدىن تارتىپ بۇنىڭغا لوقما سالغان ئادەم چىقمىغاندەك قىلىدۇ، ھەتتا ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش دەۋرى باشلانغاندىن بۇيانمۇ، بۇ سۆزنى توغرا ئەمەس دېگەن ئادەم چىققاندەك ئەمەس. مانا ئەمدى شۆھرەت زاكىر بايرىقى روشەن ھالدا: «ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى ئاتا - ئانا ئەمەس!» دەپ ھۆكۈم قىلدى. بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنىڭ كاتتا ھەم چوڭقۇرلۇقى ھەرقانداق ئادەمنى ئىختىيارسىز تەسىرلەندۈرىدۇ!

ئەمەلدار بىلەن خەلقنىڭ مۇناسىۋىتى توغرىسىدا ئەزەلدىن تارتىپ نەزەرىيىۋى گەپ - سۆز ناھايىتى كۆپ.

قەدىمكى زامانىدىن گەپ ئاچساق، تولىمۇ يىراقتا كېتىپ قالمىز، ئۇ گەپلەرنى قويۇپ تۇرايلى. ھازىرقى زامانىدىن گەپ ئاچساق، شۇنىڭغا دائىر سۆزلەر ئاز ئەمەس. يولداش ماۋزېدۇڭنىڭ «خەلق

ئۈچۈن خىزمەت قىلايلى» دېگەن ماقالىسى بار؛ يولداش دېڭ شياۋپىڭنىڭ «مەن جۇڭگو خەلقىنىڭ ئوغلانى» دېگەن سۆزى بار؛ يولداش جياڭ زېمىننىڭ «ئۈچكە ۋەكىللىك قىلىش» توغرىسىدىكى سۆزلىرىدە «ھاكىمىيەتتە خەلقنى كۆزلەش» دېگەن سۆزى بار؛ يولداش خۇ جىنتاۋ گەپنىڭ گۈندىسىنى قىلىپ: «خەلق مەنپەئىتىگە دائىر ئىشلارنىڭ كىچىكى بولمايدۇ» دېگەن. مەيلى شۇ «ماقاله» دە ياكى «سۆز» دە بولسۇن، ماھىيەتتە خەلقنى كۆزلەش، خەلقنىڭ غېمىنى يېيىش تەكىتلىنىدۇ.

بىراق، ئىنسانىيەت ئالىمىدە تولا چاغلاردا شۇنداق ئەھۋال بولىدۇكى، توغرا نەزەرىيىنىڭ چوقۇم توغرا ئەمەلگە قويۇلۇشى ناتايىن، سۆز بىلەن ئەمەلىي ھەرىكەت ئوتتۇرىسىدا ھەرقاچان ئارىلىق قالىدۇ. بۇ مەسىلە ھازىرلا مەۋجۇت بولغان ئەمەس، ئۆتمۈشتىمۇ مەۋجۇت بولغان. لېنىن سۆز بىلەن ھەرىكەتنىڭ بىر يەردىن چىقماسلىقىغا ئاللىقاچان مۇنداق تەنە قىلغان: «سۆزلەڭ دېسە ئەزىمەت بولۇۋالىدۇ، ئەمەل قىلىڭ دېسە تۈگۈلۈپ پارپا بولۇۋالىدۇ.»

مانا مۇشۇنداق ساقايماس مەرەزلەر بىرمۇنچە ئادەمگە چاپلىشىپ كەلمەكتە.

ماۋ زېدۇڭنىڭ «خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلايلى» دېگەن ماقالىسىدىن تارتىپ خۇ جىنتاۋنىڭ «خەلق مەنپەئىتىگە دائىر ئىشلارنىڭ كىچىكى بولمايدۇ» دېگىنىگىچە قارايدىغان بولساق، جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ داھىيلىرى خەلقە مېھرىبان بولۇشنى، خەلقە ئاسانلىق تۇغدۇرۇپ بېرىشنى، خەلقە نەپ يەتكۈزۈشنى ئىزچىل تەشەببۇس قىلىپ كەلگەنلىكىنى ۋە كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرىمىز؛ جاڭ سېدېدىن تارتىپ لېي فېڭ، جاۋ يۈلۇ، لۇي رىجۇغىچە نەزەر سالىدىغان بولساق، جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ مەرھۇم پىدائىكار قەھرىمانلىرىنىڭ بىزگە خەلقنىڭ چاكىرىغا مۇناسىپ ئۆچمەس يادنامە قالدۇرۇپ قويغانلىقىنى كۆرىمىز.

داھىيلىرىمىزنىڭ نەزەرىيىلىرى يېتەكلەپ تۇرغانلىقى، قەھرىمان ۋە نەمۇنىچىلىرىمىزنىڭ نەمۇنىلىرى ئۇلۇغ بولۇپ تۇرغانلىقى

ئۇچۇن، بىزده پىداكار قەھرىمانلار كۆپلەپ بارلىققا كېلىشى، ئىلغار-
باشلامچىلارنىڭ ئايىغى ئۆزۈلمەسلىكى تېگىشلىك ئىدى، لېكىن گەپ-
نىڭ راستىنى قىلساق، شۇنداق ئۆچمەس «يادنامە» 1 مىليارد 300
مىليون نوپۇس ئالدىدا تولىمۇ ئاز.

«تولىمۇ ئاز» بولۇشنىڭ ئىلغارلارنى، باشلامچىلارنى تەشۋىق -
تەرغىب قىلىشىمىزنىڭ يېتەرلىك بولمايۋاتقانلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلى
يوق ئەمەس، ئەلۋەتتە. «باش مۇقام» (بۇ سۆز ئادەتتە «ئاساسىي
مېلودىيە» دەپمۇ تەرجىمە قىلىنىۋاتىدۇ) نى ئەۋج ئالدۇرۇشىمىزنىڭ
يېتەرلىك بولمايۋاتقانلىقى بىلەنمۇ مۇناسىۋەتلىك (مەسىلەن، شەنشى
ئۆلكىسىنىڭ چاڭجى شەھەرلىك پارتكومىنىڭ سابىق شۇجىسى ھەققە-
دىكى تەشۋىقات بۇ ياكى ئۇ كىنو چولپىنى، ناخشا چولپىنى ھەققىد-
كى تەشۋىق - داۋراڭلارنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇپ بېرەلمەيدۇ). لېكىن،
ئاساسىي مەسىلە «ئەمەلدارلىق سۈپىتى» دىن تۇغۇلماقتا.

11- ئاينىڭ 18- كۈنى ئۇرۇمچى شەھەر ئاھالىسىنىڭ شەھەرلىك
ھۆكۈمەتنىڭ خىزمىتىنى باھالىغانلىقىنى (مۇلاھىزە قىلىنغان ئىش-
لارنى) مىسال قىلساق، مەسىلە ناھايىتى ئايدىڭلىشىدۇ. مەسىلەن،
ھۆكۈمەت ۋەدە قىلغان ئىشلارنىڭ تېخى ئەملگە ئاشمىغانلىقى، تىياز-
شان رايونلۇق قانۇننى مەمۇرىي ئىجرا قىلىش ئىدارىسىنىڭ شىاۋشە-
مىن بازىرىدا جەريانە قويغاندا ۋە مۇسادىرە قىلغاندا ئۇزاق ۋاقىتتىن
بۇيان سانىنى تىزىملىماسلىق، ھۆججەت بەرمەسلىك، ئوچۇق - ئاش-
كارا ئېلان قىلماسلىق چارىلىرىنى قوللانغانلىقى؛ پەقەت بۇ يىل 7-
ئايدىلا بىر كىچىككىنە يايمىچىدىن ئىككى قېتىمدا تەخمىنەن 5000
يۈەنلىكتىن ئارتۇق مالنى مۇسادىرە قىلىپ ئالغانلىقى، شۇ مالنىڭ
ھازىرغىچە نەگە كەتكەنلىكىنىڭ دېرىكى يوقلۇقى؛ قانۇننى ئىجرا
قىلىش جەھەتتىكى قوپاللىق — قانۇننى مەمۇرىي ئىجرا قىلغۇچى
تىيانشان رايونلۇق ئىدارىسىنىڭ قارىمىقىدىكى شور بۇلاق كوپا ئوتتۇ-
را ئەترىتىنىڭ تۆت نەپەر ئىجراچى خادىمى شەھەرنىڭ شىمالىي دەرۋا-
زىسىدىكى «1- ئۇغۇست» تىياتىر كۆلۈمىدا قانۇن ئىجرا قىلغاندا
يۈەن فامىلىلىك سېتىقچىنى ئۇرۇپ زەخىملەندۈرۈپ، كېسەلخانىدا

يېتىپ داۋالىنىدىغان ھالغا كەلتۈرۈپ قويغانلىقى؛ شەھەر قۇرۇلۇشى-
غا ئائىت خىزمەتلەردە ئومۇملاشتۇرۇلغان پىلان بولماسلىقى —
چاڭجياڭ كوچىسى، نەنخۇ كوچىسى بۇ يىل 8- ئايدا ئەمدىلا ياسىلىپ
پۈتكەن تۇرسا، بىر ئاي ئۆتمەيلا 9- ئايدا يەنە جاڭجياڭ كوچىسىدا
يولنىڭ بىر كىلومېتىردىن ئۇزۇنراق كېلىدىغان قىسمىدىن يەتتە يەر
ئويۇپ ئۈزۈۋېتىلگەنلىكى، نەنخۇ كوچىسىدا يولدىن تۆت يەر ئويۇپ
ئۈزۈۋېتىلگەنلىكى؛ تاشقى ئايلانما يولنى كېڭەيتىشتە سۇ تۇرۇبىلە-
رى، يۇندى نولىرى ۋە توك سىملىرى ئۇ يەر - بۇيەردىن ئۈزۈپ
تاشلىنىپ، ئۈزاق ۋاقىتقىچە سۇ، توك توختاپ قېلىپ، شەھەر
خەلقىنىڭ تۇرمۇشىغا زور قىيىنچىلىق پەيدا قىلىنغانلىقى...

شەھەر خەلقىنىڭ باھالاش يېغىندا، ئاخبارات ۋاستىلىرىدە
ئاشكارىلانغان ئەنە شۇ مەسىلىلەردىكى تېخى ئاشكارا بولمىغان ۋە
لېكىن ئەمەلىيەتتە مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان يەنە باشقا مەسىلىلەردىكى
تۈپ ماھىيەت شۇكى، مەمۇرىيەتنىڭ قولىدىن ئىش كەلمەيۋاتىدۇ،
ئەمەلدارلار خەلقنىڭ غېمىنى يېمەيۋاتىدۇ.

«خەلق» نەزەردە تۇتقۇچىلىكى يوق دەپ قارالغانلىقى، «خەلق»
ئانچە مۇھىم ئەمەس دەپ قارالغانلىقى، «خەلق» قە پىسەنت قىلىنمە-
غانلىقى، پۇقرانىڭ يېمەك - ئىچمىكىنى، ھال - كۈنىنى سۈرۈشتۇ-
رىدىغان، ئاممىنىڭ ھالىغا يېتىدىغان ئادەم بولمىغانلىقى ئۇچۇن
مەمۇرىيەتنىڭ قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان، ئەمەلدارلار خەلقنىڭ غې-
مىنى يېمەيدىغان مۇقەررەر نەتىجىلەر كېلىپ چىقماقتا. دېمەك،
بىزدە «ھاكىمىيەتتە خەلقنى كۆزلەش» دەپ ئاغزىمىزدىن چۈشۈرمەي-
دىغان سۆزلىرىمىز، تەبىئىي يوسۇندا قۇرۇق گەپ بولۇپ قېلىۋاتە-
دۇ، شەكسلگە، ياسىما پەردازغا ئايلىنىپ قېلىۋاتىدۇ. بۇنىڭدا گەپ
شۇ يەردىكى، ئەمەلدار بىلەن خەلقنىڭ ئورنى ئاستىن - ئۈستۈن
قىلىۋېتىلگەن.

ئەمەلدار بىلەن خەلقنىڭ قايسىسى قەدىرلىك؟ قايسىسى چوڭ؟
دوكلات بېرىدىغان، خۇلاسە يازىدىن ياكى ھۆججەت چىقىرىدىغان
ئىش بولسا، ئەمەلدارلارنىڭ تولىسى گۇل كەلتۈرۈۋېتىدۇ، سۆزلىرە-

ىنىڭ ھەممىسى ئورۇنلۇق. لېكىن، بىزگە كېرىكى شۇكى، بىز سۆزنىگە قۇلاق سالمىز، ئەملىيەتنىگە قارايمىز.

نەزەرىيە ئەملىدە كۆرۈلمەيدىغان ئەسۋال مەۋجۇت: ئاغزىدا دەيدىغىنى بۆلەك، ئەملىدە قىلغىنى باشقا، قىلغانلىرى يامان تۇرۇقلۇق، ياخشى دەپ خۇلاسىلەيدۇ، ياخشى دەپ مەلۇم قىلىدۇ، مانا مۇشۇنداق يارىماس قىلىقلار ئۇزاق ۋاقىتتىن بۇيان ئادەتكە ئايلىنىپ كەتكەنلىكىتىن، بۇلارنى تۆت - بەش كۈن ئىچىدىلا تۈزىتىپ كەتكىلى بولمايدۇ، لېكىن تۈزەتمەي بولمايدۇ، ئالدىرىماي تۈزىتىشكىمۇ بولمايدۇ، ئېغىزدا، خىيالدا تۈزەتكەن بىكار، ئەملىي ھەرىكەتتە تۈزەتمىسە تېخىمۇ بولمايدۇ. بۇ يەردە ماۋزېدۇڭنىڭ: «ئون مىڭ يىل بەك ئۇزاق، تۈتقۇلۇق ھازىرقى پەيتنى چىڭ تۇتۇش» دېگەن سۆزى ئەسقاتىدۇ.

ھۆكۈمەت ئەملىدارلىرى ئۆزىنى ئاغزىدا ئەمەس، ھەرىكىتىدە «ئاتا - ئانا» دەك بىلمەي، خەلق ئاممىسىنى خوجايىن، ئاتا - ئانا دەپ بىلىدىغان بولسا، ئۆزىنى بەگ - غوجا دەپ بىلمەي، چاكار دەپ بىلىدىغان، خەلق ئاممىسىنى مېنىڭ ساداقەتلىك بىلەن خىزمىتىنى قىلىدىغان نىشانەم دەپ بىلىدىغان بولسا؛ ئۆزىگە ھوقۇق، پۇل، مەنپەئەت غەملەش كويىدا يۈرمەي، پارتىيىنى روناق تاپتۇرۇش، مەملىكەتنى راۋاج تاپتۇرۇش، خەلقنى سائادەتكە ئېرىشتۇرۇش كويىدا بولىدىغان بولسا؛ ھەقىقەتەن شۇنداق ھەرىكەت قىلىدىغان، ئەملىدە شۇنداق ئىشلەيدىغان بولسا، ئۇ ھالدا بىزنىڭ ئەملىدارلىرىمىز، كادىرلىرىمىز ئىسمى - جىسمىغا مۇناسىپ، ۋەزىپىسىگە لايىق بولغان بولىدۇ، ئاممىنىڭمۇ ئۇلاردىن رازى بولۇشى تەبىئىي.

شەھەر باشلىقى شۆھرەت زاكىرنىڭ «ھۆكۈمەت ئەملىدارلىرى ئاتا - ئانا ئەمەس» دېگەن يېڭىلىق روھىغا باي سۆزنىڭ مەنىسى، ماھىيىتى، مەقسىتى ئەنە شۇ يەردە بولسا كېرەك.

— ئەسلىي ياۋ تەيخې دېگەن ئىمزا بىلەن ئېلان قىلىنغان بۇ ماقالە خەنزۇچە «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» نىڭ 2003- يىل 24- نويابىر سانىغا بېسىلغان نۇسخىدىن تەرجىمە قىلىندى.

نۇسخا

(ساتىرا)

مۇقەددىمە

كالا شەھىرىنىڭ ئات ناھىيىسىدە يېقىندا بىر ئوت ئاپىتىدە ئادەم كۆيۈش ھادىسىسى يۈز بېرىپ، جەمئىي يەتتە ئادەم كۆيۈپ يارىلانغان، بۇلاردىن ئۈچ ئادەمنىڭ يارىسى ئېغىر...

ئوت ھادىسىسى يۈز بەرگەندە، ئات ناھىيىسىدىكى مەلۇم بىر كارخانىنىڭ خىزمەتچىسى پىلۇڭاي ئوت تۇتىشىپ يارىلانغان بولسىمۇ، ئوت يېنىپ تۇرغان بىر ئاھالىنىڭ ئۆيىگە بەش قېتىم چېچىپ كىرىپ، ئۇستۇېشىدىكى كۆيۈك يارىسىنىڭ قاتتىق ئاغرىتىشىغا پەرۋا قىلماي، ئۆي ئىچىدىكى يارىدارلارنى يۈدۈپ ئوت ئىچىدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىققان. ئەنە شۇ پىلۇڭاي ھازىر باشقا يارىدارلار بىلەن بىللە كالا شەھىرىدىكى قېچىرۇاي دوختۇرخانىسىدا داۋالىنىپ يېتىپتۇ.

مانا بۇ ئات ناھىيىلىك ئىشچىلار ئۆيۈشمىسىنىڭ كاتىپى ئىت بۇرۇنىنىڭ نەق مەيدانىدىن يەتكۈزگەن خەۋىرى. شەھەرلىك ئىشچىلار ئۆيۈشمىسىنىڭ كاتىپى مايمۇنەك بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، شۇ ھامان ئىشچىلار ئۆيۈشمىسىنىڭ رەئىسى مۇشۇكۇايغا يەتكۈزۈپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن شەھەرلىك، ناھىيىلىك ئىشچىلار ئۆيۈشمىلىرى جىددىي مەجلىس ئېچىپ قەھرىمان پىلۇڭايىنى يوقلاش توغرىسىدا بىر مەسلىھەتكە كېلىپ، توخۇ ئېيىنىڭ ئۆردەك كۆنى بېلىجان سائەتتە يوقلايدىغان پۇللارنى ئېلىپ دوختۇرخانىغا بېرىش قارارىغا كەپتۇ. مايمۇنەك، ئىت بۇرۇن تەشۋىقات خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلەشكە يار-

دەملەشتۇرۇش ئۇچۇن تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى، گېزىتخانا قاتارلىق ئاخبارات ۋاستىلىرى بىلەن ئالاقىلىشىشكە مەسئۇل قىلىنىپتۇ.

توخۇ ئاينىڭ ئۆردەك كۇنى بېيجان سائەتتە مەمۇرلار، بۆلۈم ئەزالىرى، مۇخبىرلار، شوپۇرلار، فوتو سۇرەتچىلەر دوختۇرخانىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئىش شۇنداق توغرا كەپتۇكى، ئۆلكىلىك تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ، ئۆلكە مەركىزىدىكى چوڭ گېزىتلەرنىڭ ئادەملىرى مۇ خۇددى كارامەت قىلىپ غايىبنى كۆرگەندەكلا ھازىر بوپتۇ. يارىدارلار يانقۇزۇلغان كېسەلخانىلارنىڭ مىكروبىسىزلاندۇرۇش تەلىپى قاتتىق بولغاچقا، يوقلاپ كەلگەنلەر كېسەلخانىغا كىرىشتىن بىر مەھەل توسۇپ قويۇلغانكەن، مايمۇنەك ئەپەندى جەمئىيەتتىكى تونۇش-بىلىشلىرىنى ئىشقا سېلىپ، دوختۇرخانىنىڭ باشلىقى خېچىرۋاينى ئاخىر ماقۇل كەلتۇرۇپ، يول ئاچتۇرۇپتۇ، شۇنداق قىلىپ، كېسەللەردىن ھال سوراش، مۇخبىرلار خەۋەر ئېلىش ئىشلىرى ئوڭۇشلۇق تاماملىنىدۇ.

× × ×

ئەمدى ناھىيىلىك، شەھەرلىك، ئۆلكىلىك ئاخبارات ۋاستىلىرى بەرگەن ئەمەلىي خەۋەرلەرنى كۆرۈپ باقايلى:

نۇسخىنىڭ بىرىنچىسى

قۇيـاش نۇرى چاقنـــماقتا، باھار شامىلى سەلكىن سوقماقتا. بۇ — غەيرەت ۋە ھىممەتنىڭ نۇرى، قەھرىمانلىقنىڭ باھار شامىلى، ناھىيىمىزدىكى خىزمەتچى پىلۇاي ئوتتا كۆيۈپ يارىلانغان ئاكا - ئۇكا، ئاچا - سىڭىللىرىنى ئۆزىنى ئارقىغا تارتماي، ئارىسالدىمۇ بولماي، خەۋپ - خەتەرگىمۇ پىسەنت قىلماي ئوت دېگىزىغا ئۆزىنى ئاتتى... زامانىمىزنىڭ ئىشچىلىرىغا خاس بىر ئىستىلىنى ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن نامايان قىلىپ، پىدارکارلىق داستانى يارىتتى. ناھىيىمىزدىكى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى بورداق قوي بۇنىڭدىن

بىرنەچچە كۇن ئىلگىرى ناھىيىمىزدىكى بارلىق ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ غەمخورلۇقىنى يەتكۇزۇش ئۇچۇن كالا شەھىرىدىكى خېچىر-ۋاي دوختۇرخانىسىغا قەھرىمانىنى يوقلاپ باردى. كىشىلەر قاتتىق تەسىرلىنىپ ھاياجانلانغاندا، مېھىر - شەپقەتنى ئىپادىلەشكە گەپ كەتمەيدىكەن. قوي رەئىس ھال سوراشقا ئېلىپ بارغان 300 يۇەن پۇلنى پىلۇايغا بەرگەندە، پىلۇاي بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى...

نۇسخىنىڭ ئىككىنچىسى

كالا شەھىرىدە قەھرىمان شەنگە ئوقۇلۇۋاتقان مەدھىيىلەر ياڭرىماقتا، خېچىرۋاي دوختۇرخانىسىنى مېھىر - شەپقەت دولقۇنى قاپلىماقتا. ئات ناھىيىسىدىكى خىزمەتچى پىلۇاينىڭ خەۋپ ئىچىگە بەش قېتىم كىرىپ، باشقىلارنى پىداكارلىق بىلەن خەۋپتىن قۇتقۇزغانلىقى ئېغىزدىن ئېغىزغا تارقالغاندىن كېيىن، شەھىرىمىزدىكى ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى مۇشۇكۇاي دەرھال پارتىيىنىڭ غەمخورلۇقىنى ۋە ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ ئىشچى - خىزمەتچى قېرىنداشلارغا بولغان قەدىردانلارچە كۆڭلىنى ئېلىپ، كادىرلار ۋە ئاممىا بولۇپ ئالتە ئادەمنى باشلاپ دوختۇرخانىغا بېرىپ خەلقنىڭ ياخشى پەرزەنتى، پىداكار قەھرىمان خىزمەتچى پىۋاينى يوقلىدى. ئۇ ھاياجانلانغان ھالدا پىلۇاينى قولىدىن تۇتۇپ تۇرۇپ ھال - ئەھۋاللاشتى، ئۇنىڭ جاراھەتىنى، داۋالىنىش ئەھۋالىنى تەپسىلىي سورىدى ۋە ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ خەۋپ - خەتەرگە ئۇچرايدىغانلىقىغا پىسەنت قىلمىغان ئالىيجاناب پەزىلىتىگە ئاپىرىن ئېيتتى. رەئىس مۇشۇكۇاي: «سىزنىڭ پىدارکارلىقىڭىز شەھىرىمىزدىكى خەلقنىڭ ئىپتىخارى بولۇش بىلەنلا قالماي، ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى ئۇچۇن ھەم قىممەتلىك مەنىۋى بايلىقتۇر. شەھىرىمىزدىكى بارلىق كادىرلارغا ۋە ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە سىزدىن ئۆگىنىشنى تەشەببۇس قىلىمىز» دېدى. پىلۇاينى يەنمۇ غەيرەت قىلىپ، يېڭى تۆھپە يارىتىشقا رىغبەتلەندۇردى. پىۋاينىڭ يۇزى بىنەت بىلەن تېڭىلغان بولۇپ، پەقەت قېلىن كالىپۇكلىرىلا كۆرۈنۇپ تۇراتتى. ئۇ: «تەشكىلىنىڭ ۋە خەلقىمنىڭ ئارزۇلىرىنى

ھەرگىز يەردە قېيمايمەن، ئاكتىپ داۋالىنىپ، پاتراق ساقىيىپ، خىزمەت ئورنۇمغا قايتىپ بېرىپ، شەھىرىمىزنىڭ ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا يېڭى تۆھپە قوشۇش ئۈچۈن تىرىشىمەن» دېدى. رەئىس مۇشۇك ئەپەندى 500 يۈەن ھال سوراش پۇلىنى پىلۇاينىڭ قولىغا تۇتقۇزغاندا، پىلۇاينىڭ ھاياجاندىن چىققان ياشلىرى قېلىن بىنىتنى ھۆل قىلىۋەتتى...

نۇسخىنىڭ ئۇچىنچىسى

گۈل - گىياھلار ياشىرىپ ئېچىلىپ تۇرغان، قۇشلار چىمەن ئىچىدە سايراپ تۇرغان بىر ۋاقىتتا، پاراسلىغان بىر ئاۋازنىڭ چىقىشى بىلەن پاجىئە يۈز بەردى. ھەممە ئادەم يېڭىدىن يېتىپ كەلگەن باھاردا قاينىق ھېسسىيات ۋە شېرىن خىياللار بىلەن يەڭلىرىنى شۇمايلاپ ياز تەييارلىقى بىلەن بولۇپ تۇرغاندا، كالا شەھىرىنىڭ ئات ناھىيىسىدىكى بىر ئاھالىلەر رايونىدىن ئۇشتۇمتۇت پاراسلاپ كۆتۈرۈلگەن قاتتىق ئاۋاز يەتتە ئادەمنى چۈشىدە قارا باسقاندەك قورقۇنچلۇق بىر ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويدى. بۇ ئۆلكىمىزدە يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان يۈز بەرگەن ھەممىدىن ئېغىر بىر قاباھەت بولدى. تەكشۈرۈپ كۆرۈلۈشچە، بۇ قاباھەت ھادىسىگە سەۋەبچى بولغان ئادەم ئۆز ئۆيىدە بوجاڭزا ياسايدىغان كىچىككىنە بىر يوشۇرۇن كارخانا قۇرۇپ، پوجاڭزا ياسايدىكەن. نەپسى يوغىناپ، ئاخىر ئېچىنىشلىق پاجىئەگە سەۋەبچى بولۇپ قاپتۇ. يارىلانغانلارنىڭ ھەممىدىن كىچىكى 14 ياشتا بولۇپ، جان خەۋپى ئىچىدە يېتىپتۇ. يېقىر مۇخبىر ئالدىنقى كۈنى كالا شەھىرىدىكى قېچىرۇاي دوختۇرخانىسىدا شۇ بالاخور پىلۇاينىڭ ئۆزىنى كۆردۈم...

—خۇ يەن ئىمزالىق بۇ فېلىيەتون ئەسلىي «تەپتىش گېزىتى» نىڭ 2003- يىل 12 - دېكابىر سانىدا ئېلان قىلىنغان «فېلىيەتونلار- دىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2004- يىل فېۋرال سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

جۇڭگولۇقلارنىڭ يېمەكلىكىدىن ئۆرگىلىپ كېتەي

«پادىشاھ پۇقرا بىلەن ئۆرە تۇرىدۇ، پۇقرا ئاشلىق بىلەن» دەيدىغان گەپ بار. ئەلمىساقتىن بۇيان پۇقرالار قورساقتا يېمەكنى ھەممىدىن ئۈلۈغ ئىش دەپ بىلىپ كېلىۋاتىدۇ. يەردىكى ئوت - چۆپنى كۆيدۈرۈپ ئوغۇت قىلىپ، يەرنىڭ توپىسىنى پىچاق بىلەن ئاغدۇرۇپ، ئۇرۇق كۆمۈپ، كېيىن كولاپ ئوزۇقلۇق تېپىپ يەيدىغان زامانىدىن تارتىپ تاكى ئومۇمىيۈزلۈك ھاللىق جەمئىيەت قۇرۇۋاتقان بۈگۈنكى كۈنگە قەدەر، ئومۇمەن ھەممىدىن ئاۋۋالقى ئىشمىز قورساقنى غەملەش بولۇپ كەلمەكتە.

قانداق بولغاندا قورساقتا ئوبدان يېگەن بولىدۇ؟

گېزىت خەۋىرىگە قارىغاندا، مەلۇم بىر يەردە بىر باي سودىگەر مېھمان چاقىرىپ، بىر سورۇن ئۈچۈنلا 360 مىڭ كوي چىقىم قىپتۇ. شۇ سورۇندا ئىچىلگەن ھاراقنىڭ ھەر بوتۇلكىسى 10 — 20 مىڭ كويغا، يېگەن سەيلەرنىڭ ھەر تەخسىسى 10 مىڭ كويغا، ھەتتا نەچچە ئون مىڭ كويغا بېرىپتۇ. دېمەك، جۇڭگودا بۈگۈنكى كۈندىكى «ياخشى تائام» بويىچە ھەممىدىن يۇقىرى دەرىجىگە يېتىپتۇ.

چاڭسا شەھىرىدە بىر رېستوران «ئادەم سۈتىدىن تەييارلانغان تائام» نى بازارغا سالغانىكەن. ئۇنىڭ ھەشەمىتى بىرمەھەل پۇر كەتتى. يېزىلىق بىرنەچچە ئايال ئېمىشكە تەلمۈرۈپ تۇرغان بوۋاق بالىسىنى تاشلاپ قويۇپ، ئۆزىنىڭ سۈتىنى سېتىپ پۇل قىلىش ئۈچۈن شەھەرگە كىرىپ، ئىسىم - فامىلىسىنى، ياش قۇرامىنى، ھەتتا ئەر

ياكى ئاياللىقىنىمۇ بىلمەيدىغان زىياپەت ئەھلىگە «سۆتىنى سېغىپ بەرگۈچىلەر» بولۇپ بېرىپتۇ. دېمەك، «ئادەم سۈتى» شۇنىڭ بىلەن بۇگۈنكى جۇڭگو بويىچە «مەززىلىك تائام» لار قاتارىغا كىرىپ قاپتۇ.

ئىلگىرىكى چاغلاردا «مايمۇنىنىڭ مېڭىسى» دېگەن سۆزنى ئاڭلىغىنىمدا، ئۇنى پىششىق تائام بولسا كېرەك دەپ ئويلاپتىكەنمەن. كېيىن بىلسەم قەپەسكە سولاپ، بوينىدىن قىسىپ، پەقەت بېشىلا (چوققىسىلا) چىقىرىپ قويۇلغان مايمۇن ئىكەن. يەيدىغانلار مايمۇنىنىڭ بېشىنىڭ تۈكلىرىنى چۈشۈرۈۋېتىپ، چوققىسىنى چوقۇپ، مېڭىسىنى قوشۇق بىلەن ئېلىپ يەيدىكەن.

يەنە مەلۇم بىر يەردە بىر رېستوران ئالدىدا بىر چىپار بۇغا باغلاقلىق تۇرىدىكەن. ئۇنىڭ ئىسسىق قېنىنى ئۇنتۇرلۇق سېتىلىدىكەن. شۇڭا، ئۇ بۇغا قاقشالدەك ئورۇق ئىكەن.

يېقىندا گېزىتتىن ئۇقۇشۇمچە، گۇاڭجۇلۇقلار مۇشۇك گۆشىنى يەيدىكەن. ئۇلار مۇشۇكنى تىرىك تۇرغۇزۇپ سويىدىكەن، مۇشۇكنىڭ تاكى جېنى چىققۇچە چىرقىرىشىغا ئادەم چىداپ تۇرالمايدىكەن.

مانا بۇلار «خاتىرجەم يېمەك» نىڭ يېڭى ئەندىزىسى بولسا كېرەك.

بايقاتلار - پاراۋان زامانىدا يېمەكلىكنىڭ ئۆزى قورساقنى تويدۇرىدىغان نەرسە بولۇپلا قالماستىن، بەلكى راھەت - ئىشرەتكە، مەدەنىيەتكە ئايلانماقتا. بەزىلەر: «ئامېرىكىلىقنىڭ ئاشىيانلىرى، فرانسۇزلارنىڭ ئەتىرلىرى، جۇڭگولۇقلارنىڭ قورۇمىلىرى...» دەيدۇ. جۇڭگولۇقلارنىڭ ئوزۇق - تائاملىرىنى «ياغ بىلەن داغلاش، قورۇش، قاينىتىش، كۆمتۇرۇش، دۈملەش، قاقلاش، ھورداش، مىلەش، ئوتتا داغلاش، ئاۋال ياغدا قورۇپ ئاندىن خۇرۇچ بىلەن سۈدا قاينىتىش، ئۆرۈپ - چۆرۈپ داغلاش» دېگەندەك يۇقىرى ماھارەتلەر بىلەن پىشۇرۇش ھۈنەرلىرى كىشىنى ھەيران قالدۇراتتى. ھازىر بۇ ھۈنەرلەر تېخىمۇ يېڭىلىنىپ چېكىگە يېتىپ بارماقتا.

مەدەنىيەت دېگەن نېمە؟ مەدەنىيەت دېمەك، ئىنسانىيەت جەمئىيىتى ئۆزىنىڭ تەرەققىياتى جەريانىدا ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەن ماددىي ۋە

مەنىۋى بايلىقلارنىڭ جەمئىيىسىدۇر. رەڭگارەڭ «چالا - چۈشتى ھۈنەر» لەرنى «مەدەنىيەت» دېگىلى بولمايدۇ. جۇڭگو تارىخىدىكى شاڭ سۇلالىسى دەۋرىدە «ھاراق - شاراب گويا كۆل سۈيىدەك كۆپ، گۆش-ياغ گويا ئورمان كۆتەكلىرىدەك بۇك» يەنى كۆپ بولغان ئىكەن؛ تاڭ دەۋرىدە بولسا «ھەشەمەتلىك ئۆيلەردە گۆش - ياغ ئېشىپ - تېشىپ سېسىپ تۇرسا، كوچىلاردا ئاچ - يالىڭاچلىقتىن ئۆلگەنلەر تاشلىنىپ ياتقان» ئىكەن؛ ھازىرقى دەۋرىمىزدىمۇ «ھۆكۈمەتنىڭ بىر قېتىملىق زىياپىتى پۇقرانىڭ بىر يىللىق ئوزۇقى» دەيدىغان گەپلەر بار. بىر زىياپەت سورۇنىنىڭ 360 مىڭ كويغا توختىغانلىقى بۇگۈنكى جۇڭگودا كەمبەغەللەر بىلەن بايلار ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنىڭ چوڭلۇقىنى بىلدۈرۈپ تۇرغان ھەقىقىي سېلىشتۇرمىدۇر؛ «ئادەم سۈتى تائامى» كەمبەغەل بىلەن بايىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى ئىپادىلەش بىلەنلا قالماستىن، ئىنسانلىق بىلەن ئىنسانىنىڭ يوقلىپ كېتىۋاتقانلىقىنىمۇ بىلدۈرىدۇ. خىلمۇخىل رەھىمسىز يېيىش ئۇسۇلىدىن رەھىمدىللىكنىڭ قىلچە ئالامىتىنى كۆرگىلى بولمايدۇ. شۇنداق ئۇسۇللاردىن مەدەنىيەتنىڭ پۈرىقىنى تاپقىلى بولمايدۇ. ۋادەرىغا! ئىنسان بالىسى ئەسلىدە خۇش تەبىئەتلىك يارالغانغۇ!

مېنىڭچە، بىز جۇڭگولۇقلار يېمەك مەدەنىيىتىمىزنى راۋاجلاندۇرۇش جەريانىدا تىلىپىنى تاشلاپ، جەۋھىرىنى قوبۇل قىلىدىغان توغرا تەرەققىيات يۆنىلىشىدىن تايماي، ئۆزىمىزنىڭ مەدەنىيەت دەرىجىمىزنى داۋاملىق يۇقىرى كۆتۈرۈشىمىز كېرەك.

— ياڭ جىباڭ ئىمزالىغان بۇ مۇلاھىزە خەنزۇچە «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» نىڭ 2003- يىل 3- نويابىردىكى نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

ئاتۇشلۇقلارنىڭ سودا - تىجارەتتىكى داڭقىنى ۋايىغا يەتكۈزەيلى

ئاپتونوم رايونلۇق خەير - ساخاۋەت جەمئىيىتىنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى نامراتلارغا يار - يۆلەك بولۇش پائالىيىتىنى كۆزدىن كەچۈرۈش ئۆمىكى بۇلتۇر 10- ئاينىڭ 22- كۈنى قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستىغا بارغانىدى، شۇ ئۆمەك ئەزالىرىنىڭ بىرى بولۇش سۈپىتىم بىلەن شۇنداق قاراشقا كەلدىمكى، قىزىلسۇ ئوبلاستىدا زور بىر بايلىق ئەۋزەللىكى بار ئىكەن، ئۇ بولسىمۇ ئاتۇشلۇقلارنىڭ سودا ئېڭى ئىكەن. بۇ ئەۋزەللىك ئاتۇشلۇقلارنىڭ بايلىق خەزىنىسىدۇر، شۇنداقلا ئاتۇشلۇقلارنىڭ داڭقىدۇر. ئۇلارنىڭ بۇ داڭقى شىنجاڭ بويىچە، جۇڭگو بويىچە ۋە دۇنيا بويىچىمۇ مەشھۇردۇر. كىشىلەر ئاتۇشلۇق سودىگەرلەرنى «جۇڭگو يەھۇدىيلىرى» دەپ تەرىپلەيدىكەن، مەن شۇنداق ئويلايمەن، قىزىلسۇ ئوبلاستى مانا مۇشۇ داڭقىنى چاڭ كەلتۈرۈشى، بۇنى قولدىن كەتكۈزۈپ قويماسلىقى لازىم.

ئاتۇشلۇقلارنىڭ سودىغا ماھىر بولۇش تارىخى خەن سۇلالىسى دەۋرىدىكى يىپەك يولى مەزگىلىدىن باشلانغانىكەن. ئاتۇش يىپەك يولى بېسىپ ئۆتىدىغان يەر بولۇپ، شەرق ۋە غەربنىڭ سودىگەرلىرى مانا مۇشۇ يەرگە توپلىنىدىكەن، مۇشۇ يەردىن تارقىلىدىكەن، مۇشۇ يەردە ئارام ئالىدىكەن ۋە مۇشۇ يەردە ئالغۇ - بەرگۈ قىلىشىدىكەن، شۇڭا بۇ يەر تاۋار سودا مالىلىرى تەبىئىي يوسۇندا توپلىنىدىغان، تارقىلىدىغان چوڭ سودا - تىجارەت شەھىرىگە ئايلىنىپ، سودا - تىجارەتكە پىشقان ئاتۇشلۇق سودىگەرلەرنى يېتىشتۇرگەنىكەن. ئۇز

ۋاقتىدا سودىگەرلەر بۇ يەردىن قاشتېشى، مارجان، زۇمرەت، پىل چىشى، ئەنبەر دېگەندەك تاۋارلارنى ئوتتۇرا تۈزلەڭلىككە ئاپىرىپ، ئۇ يەرلەردىن گەزمال، تاۋار - دۇردۇن، چاي، قول ھۈنەر مەھسۇلاتلىرى قاتارلىق تاۋارلارنى ئېلىپ كېلىپ، شۇلاردىن پايدا تاپىدىكەن. مويچىلىق، تېرىچىلىك، بابكارچىلىق، مىسكەرچىلىك، زەرگەرچىلىك دېگەندەك ئائىلىۋى كارخانىلار تاكى ھازىرغىچە ئاۋام ئارىسىدا بار ئىكەن.

ئىسلاھات ۋە ئېچىۋېتىشتىن كېيىن، بىر قىسىم ئادەملەر ئوتتۇرا ئاسىيا، غەربىي ئاسىيا دۆلەتلىرىگە بېرىپ تىجارەت قىلىدىغان، ھەتتا بەزىلەر غەربىي ياۋروپا دۆلەتلىرىگە بېرىپ تىجارەت قىلىدىغان بولدى. ھازىر ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرىدە تىجارەت قىلىۋاتقان ئاتۇشلۇق سودىگەر 5000 دىن ئاشىدىكەن، ئۇلار ئاساسەن گەزمال، ئاياغ ۋە باش كىيىملىرى، ئائىلە ئېلېكتر سايمانلىرى، پولات ماتېرىياللىرى قاتارلىق تاۋارلارنىڭ تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىكەن، قىرغىزىستانىنىڭ پايتەختى بىشكەكتىكى ئۇچ چوڭ بازارنىڭ ئىككىسى ئاتۇشلۇق سودىگەرلەرنىڭ تىجارىتى بىلەن يۈرۈشىدىكەن.

ئۇزاق زاماندىن بۇيان داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان تارىخ ۋە ئۆزگىچە جۇغراپىيىلىك مۇھىت ئاتۇشلۇقلارنىڭ سودا ئېڭىغا ئىلھام بېرىپ، ئاتۇشلۇق سودىگەرلەرنى ئەۋلادمۇئەۋلاد يېتىشتۇرمەكتە. قىزىلسۇ ئوبلاستىلىق پارتكومنىڭ شۇجىسى ۋاڭ شىنخۇەينىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، ئاتۇشتا 100 مىليون يۈەنلىك مال - مۈلكى بار سودا - تىجارەتچىدىن بىرقانچىسى، 10 مىليون يۈەنلىكتىن ئارتۇق مال - مۈلكى بار سودا - تىجارەتچىدىن نەچچە ئون ئائىلىلىك بار ئىكەن.

لېكىن، ۋېنجۇلۇق سودىگەرلەرگە سېلىشتۇرىدىغان بولساق، ئاتۇشلۇق سودىگەرلەر سودىگەر قاتارىغا ئۆتەلمەيدۇ.

ئاتۇشلۇق سودىگەرلەرنىڭ چوڭ - چوڭ تىجارەتلەرگە تۇتۇش قىلماسلىقىدىكى سەۋەب شۇكى، ئۇلار ئاساسەن ئاڭدا ئارقىدا قالغان، ئۇلاردا بۇسۇپ ماڭىدىغان، يېڭىلىق يارىتىدىغان ئاڭ كەم، ئۇلاردا مەھسۇلاتنى پىششىقلاپ ئىشلەيدىغان، ئىگىلىكنى سانائەتلەشتۇرۈ-

دىغان، داڭلىق ماركا يارىتىدىغان خىيال كەم، ئۇلار چاغلىق باي بولۇش بىلەنلا قانائەت ھاسىل قىلىدۇ. مەسىلەن، ئاتۇشتا بازارغا كىرىۋاتقان تېرىنىڭ 80% ى پىششىقلاپ ئىشلەنمىگەن، بەزى سودىگەرلەر تېرىنى ۋېنجۇغا توشۇيدىكەن، ۋېنجۇ مەملىكىتىمىز بويىچە تېرە پىششىقلاپ ئىشلەيدىغان ئاساسىي بازا بولۇغاچقا، تېرىنىڭ 80% ى شىنجاڭدىن ۋە باشقا جايلاردىن بارىدىكەن، ئۇ يەردە پىششىقلانغان تېرە (خورۇم - كۆن) دۇنيانىڭ باشقا يەرلىرىگە چىقىرىلىدىكەن.

باشقۇرۇش ئەندىزىسىنىڭ قالاق بولۇشى، ئائىلىۋى كارخانا خۇسۇسىيىتىنىڭ قويۇقلۇقى، بىلىم ساپاسىنىڭ تۆۋەن بولۇشى، بازار توغرىسىدىكى مەلۇماتلىرىنىڭ كەمچىل بولۇشى — مانا بۇلار ئاتۇشنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى چوشەپ تۇرۇۋاتقان ئامىللاردۇر.

ۋېنجۇلۇق سودىگەرلەر تىجارىتىنى بارا-بارا چوڭايتىپ، ئىپتىدائىي كاپىتال جۇغلاش باسقۇچىنى تاماملىغاندىن كېيىن چوڭ كارخانا تەرىپىگە، كۆلەملەشتۇرۇش تەرىپىگە، داڭلىق (داڭلىق ماركىسى بار) مەھسۇلات چىقىرىش تەرىپىگە قاراپ راۋاجلاندۇرىدۇ. ھالبۇكى، ئاتۇشلۇق سودىگەرلەر بولسا چوڭراق ئىشقا تۇتۇش قىلىشتا خەۋپ-خەتەر چىقارمىكىن دەپ ئەندىشە قىلىپ، تىجارەت قىلىش قولىمىزدىن كېلىدۇ، لېكىن زىيىنىنى كۆتۈرۈشكە قۇربىمىز يەتمەيدۇ دەپ قارايدىكەن.

مېنىڭچە، يېڭىلىق يارىتىپ راۋاج تېپىشتا، ئاتۇشلۇقلار ئۆزلىرىنىڭ سودا - تىجارەت ئويىدا بۆسۈش ھاسىل قىلىشى ۋە يېڭى چۈشەنچىلەرگە كېلىشى لازىم. چېگرا پورتى بولۇشتەك ئەۋزەللىكلىرىدىن، تەبىئىي بايلىق ئەۋزەللىكلىرىدىن، تېرە جەھەتتىكى ئەۋزەللىكىدىن پايدىلىنىپ، داڭلىق مەھسۇلات تەييارلاپ، ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە غەربىي ئاسىيا بازارلىرىغا قاراپ يۈرۈش قىلىشى كېرەك، بىر تۈركۈم سەرخىل كارخانىغا، بولۇپمۇ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ سەرخىل كارخانىلىرىغا مەدەت بېرىشى كېرەك.

ئاتۇشلۇق سودىگەرلەرنىڭ سودا - تىجارەت ئويلىرىنى تەنقىق

قىلىش جەمئىيىتى قۇرۇپ، ئۇزۇپ چىققان كارخانچىلارنى دەرس ئۆتۈشكە تەكلىپ قىلىش، ۋېنجۇ شەھىرى بىلەن ھەمكارلىق رايونى قۇرۇپ، بىرلىكتە تەرەققىيات پىلانى تۈزۈش لازىم.

ئاتۇشنىڭ چەت ئەللەردىكى سودىگەرلىرىنىڭ قانۇنىي ھوقۇق-مەنپەئىتىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان ۋە ئۇنى قوغدايدىغان سودىگەرلەر ئۇيۇشمىلىرىنى قۇرۇپ، داڭلىق مەھسۇلات يارىتىپ، ئۇلارنىڭ چوڭ تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىشىغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىش لازىم.

— لى شاڭدىيەن ئىمزالىق بۇ ماقالە خەنزۇچە «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» نىڭ 2003- يىل 20- دېكابىر سانىدىن تەرجىمە قىلىنغان.

«ئوقۇش ھەققى» ھېسابىغا سېتىۋەتكەن ۋىجدانىنى نىجات تاپتۇرايلى

چېكىدۇ شەھىرىدە بىر ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ماگىستىر-لىقتا ئوقۇش نىيىتىگە كېلىپ، ئىنتېرنېت ئارقىلىق «ماگىستىرلىق-نى ئوقۇپ تۈگىتىشىمگە ئىقتىسادىي ياردەم بېرىشكە ماقۇل بولىدىغان باي ئايال چىقسا شۇنى ئۆز ئەمرىمگە ئالىمەن ۋە ئۇنىڭدىن ھەرگىز ئايرىلماسلىققا ۋەدە قىلىپ تىل خەت بېرىمەن» دەپ «ئىشارەت» قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ «قەددى - قامىتىم كېلىشكەن، غەيرەت-جاسارىتىم بار، باشقا ئالاھىدە ماھارىتىمۇ بار» دېگەن سۆزلەر بىلەن ئۆزىنى «بازار» غا ساپتۇ.

ئىلگىرى بىر ئوقۇغۇچى قىزنىڭ مەكتەپتە ئوقۇۋېلىشىغا ياردەم بېرىدىغان ئادەم چىقسا(مەكتەپنى پۈتكۈزگەندىن كېيىن)، شۇنى «ئەر قىلىپ تەگمەكچى» بولغانلىقى توغرىسىدا «شېرىن پاراڭ» تارقالغانىدى. مانا ئەمدى بىر ئەركەك ئوقۇغۇچى ئۇنىڭ ئىزىنى بېسىپتۇ. ئادەملەرنىڭ باش كۆتۈرۈپ باشقىلاردىن ئۈستۈن تۇرۇشنى ئارزۇ قىلىشى تۇغرا ئىش، ئۇنىڭدا چاناق يوق. لېكىن، ھەممىدىن ئاۋۋال ئىززەت - نەپسى بار ئادەملەردىن بولۇش لازىم، ئۇنداق بولمىسا ماگىستىرلىقنى ئوقۇپ پۈتكۈزگەندىن كېيىن قانداق بولىدۇ؟ پۇل دېگەن نەرسە تىرىكلىك ئۈچۈن تولىمۇ مۇھىم، لېكىن ياشاش ئۈچۈن ھېچقانداق خەۋپ - خەتەر بولمىغان شارائىتتا، نەپسىنى تۇيدۇرمەن دەپ بەتنىيەتلىك قىلىشنىڭ نېمە كېرىكى بار؟

ئارزۇ - ئارمانغا يېتىپ، بەختلىك ياشاش ئۈچۈن جاپاغا چىداپ

كۆرەش قىلىش، ھارماي - تالماي تىرىشىش شەرت. بۇ جەھەتتە ھېچقانداق تەييار يول يوق، ھارامزادىلىك قىلىش قىلچە مۇمكىن ئەمەس. بايلارنىڭ قولتۇقىغا كىرىپ، شۇلارنىڭ سايىسىدا مۇرادىنى ھاسىل قىلىش كويىدا بولىدىغانلارنىڭ خۇددى سېۋەتكە سۇ ئۆسۈغان-دەك، ئاخىر ھەممە ئىشى بەربات بولىدۇ.

ئەمەلىيەتتە كەمبەغەل - يوقسۇل بالىلارنىڭ مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇشىنى تاماملاش يوللىرى يوقمۇ ئەمەس. ياخشى ئوقۇغانلارغا مەكتەپتىن بېرىلىدىغان مۇكاپات پۇل بار، ئوقۇشقا مەدەت بېرىش ئۈچۈن بانكىدىن بېرىلىدىغان قەرز پۇل بار، بەزى شىجائەتلىك بالىلار ئوقۇشىنى ئىشلەپ يۈرۈپمۇ تاماملايدۇ. ئۇلار بۇ يوللاردىمۇ توسۇلۇپ قالسا، ئۆزىنى «سېتىش» خىيالىغا كەلمەيدىكەنا؟

بۇ يەردە شۇنىسى مەلۇم بولۇپ تۇرۇپتۇكى، چېكىدۇلۇق ۋاڭ جۇن ئىسىملىك ئوقۇغۇچىنىڭ ئۆزىنى «سېتىش» ىدىكى ھەقىقىي مۇددىئاسى ئوقۇش ئەمەس، ئوقۇيمەن دېگىنى قىلتاق. ئۇنىڭ كۆز-لەيدىغىنى «پۇلى» بار، «سەتەڭ» چوكان! ئۇنىڭ قىلتاقتىن تاپىدى-غىنى بەتنىيەتلىك تۇرمۇش! بۇنداق ئادەمنى قانداقمۇ «غەيرەت - جاسارىتى، ئالاھىدە ماھارىتى» بار دېگىلى بولسۇن؟!

«كۆڭۈل قارىلىقتىن ئارتۇق قارىلىق بولماس!» ۋاڭ جۇننىڭ ئەھۋالىدىن شۇنداق بىر ھادىسىنى كۆرىمىزكى، يېزىدىن چىققان ئەسلىدىن زەكى - زېرەك بالىلار كەمبەغەللىك دەردىدە تېخىمۇ چوڭ دەردلەرنى تارتىشقا مەجبۇر، يەنى ئۇلار شۇنى بىلىپ قالىدۇ: زامان-ۋى شەھەر مەدەنىيىتى دېيدىغان مەدەنىيەت بەزى ھاللاردا بايلار مەدە-نىيىتى ئىكەن، ئۇ بالىلار بۇ ھالەتنى ئۆزگەرتىشكە ئامالسىز؛ ئۇلار بىر قايغۇنى ئاران تەسلىكتە يەڭسە، ئۇنىڭدىنمۇ بەتتەر يەنە بىر قايغۇ ئۇلارنى چىرمىۋالىدۇ.

— ۋاڭ ياڭ ئىمزالىق بۇ مۇلاھىزە «فېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2003-يىل 26- دېكابىر سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

«كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» دېگەن سۆز قۇلىقىمغا ياقمايدۇ

بىر مەزگىلدىن بۇيان بەزى ئادەملىرىمىز «كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» دەيدىغان سۆزنى يەنى «كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» توغرا كەلگەن دارامەت مانچە، «كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» قولىغا تەگكىنى مانچە، «كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» قىلىنغان سەرپىيات مانچە، ۋەھاكازالار دەيدىغان سۆزنى كۆپ ئىشلىتىدىغان بولۇپ قالدى.

ئەگەر پىلانلىق ئىگىلىك دەۋرىدە «كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» توغرا كەلگەن دارامەت مانچە، «كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» قولىغا تەگكىنى مانچە، «كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» بانكىغا ئامانەت قويغان پۇل مانچە، «كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» سەرپىيات مانچە دېيىلىدىغان بولسا، كىشىلەر بۇ گەپلەردىن ناھايىتى روھلىناتتى، چۈنكى ئۇ چاغدا ھەربىر ئادەمنىڭ دارامىتى بىر - بىرىنىڭكىدىن ناھايىتى كۆپ پەرق قىلمايتتى. لېكىن، 80% بايلىق 20% ئادەمنىڭ چاڭگىلىدا تۇرغان، 80% ئادەم ئاران 20% بايلىققا ئىگە بولۇپ تۇرغان شارائىتتا، يەنە «كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» توغرا كەلگەن دارامەت مانچە، «كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» قولىغا تەگكىنى مانچە، «كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» بانكىغا ئامانەت قويغان پۇل مانچە، «كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» قىلىنغان سەرپىيات مانچە دېيىلىۋېرىدىغان بولسا، بۇ سۆزلەرنىڭ قورساقنى كۆپۈتۈرمەكتىن باشقا نېمە ئەھمىيىتى بولسۇن؟ بەزى ئاخبارات ۋاستىلىرى ئوتتۇرىغا چىقارغان تەپسىلاتلارغا قارىغاندا، جۇڭگودا پۇتبول تېپىش ھەربىرى بازارلاشتۇرۇلغاندىن بۇيان، توپ ئاندا - ساندا تېپىلىسىمۇ، توپ تەپكۈچىلەر ۋە ئۇلارنىڭ كۇلۇبلىرى بېيىپ قولىمۇ ماي، قونجىمۇ ماي بولۇپ قالدى، ھەتتا چەت ئەللىك دوكار بايلارمۇ بىزنىڭ توپچىلىمىزنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇپ بېرەلمەيدىغان بولدى. بەزى ھوقۇقدار دوكارلىرىمىزنىڭ نەزىرىدە «خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلايلى» دەيدىغان سۆزلەر قۇرۇق گەپكە ئايلىنىپ قالدى، ئۇلارنىڭ ھەمياناىرى بولسا پۇلغا تەقىلىپ كەتتى. دۆلەت كارخانىلىرىنىڭ بىرەر باشلىقىنىڭ يىلىغا نەچچە 100 مىڭ ھەتتا مىليون يۈەنلەپ مائاش ئېلىشى ھەيران قالغۇدەك ئىش ئەمەس... لېكىن، ئەنە شۇ يېڭى چىققان كاتتا ئادەملەر — دوكار بايلارنىڭ ئارقىسىغا نەزەر سالمىدىغان بولسىڭىز، ئىش ئورنىدىن ئايرىلىپ قالغان، ئىچكى جەھەتتىن ئىشتىن چېكىنىدۇرۇلگەن ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ تولىسى يىلىغا 4 — 5 مىڭ يۈەن ئالالىسا چوڭ گەپ. شەھەرلەرگە كىرىپ مەدىكارلىق قىلغان يۈز مىليونلىغان دېھقانىنىڭ گېپىنى قىلماي قويايلى، ئۇلار ئۇ يىلدىن بۇ يىلغا جاپا چېكىپ ئىشلەپ، يىلدا بىر كېلىدىغان چاغانغا مىڭ تەسلىكتە ئۇلاشقاندا، قان - تەر بەدىلىگە كېلىدىغان پۇللىرىنمۇ ئالالماي قالىدۇ. مۇشۇنداق شارائىتتا يەنە شۇ سۆزلەر يەنى «كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» كەلگەن دارامەت مانچە، «كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» قولىغا تەگكىنى مانچە، «كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» سەرپىيات مانچە دېگەن سۆزلەر قىلىنىۋەرسە، شۇنداق سۆزلەرنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان ئادەملەر زادى نېمە دېمەكچى؟ ئەجەبا ئۇلار «كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» دېسىلا راستىنلا ھەممە ئادەم نېسىۋىلىك بولۇپ قالامدىكەن؟

شىنخۇا ئاگېنتلىقى تارقاتقان بىر خەۋەرگە قارىغاندا، ئەنخۇي ئۆلكىسىدە يىللىق ساپ دارامىتى كىشى بېشىغا 625 يۈەنگە يەتمەيدىغان مۇتلەق كەمبەغەل ئادەملەر بىلەن يىللىق ساپ دارامىتى كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا 865 يۈەنگە يەتمەيدىغان ئاز دارامەتلىك ئادەملەرنىڭ سانى جەمئىي 3 مىليون 750 مىڭ ئىكەن. پۈتۈن مەملىكەت

بويىچە ئالغاندا مۇشۇنداق ئەھۋال يەنە قانچىلىكتۇر؟ بۇنداق ئەھۋال پەقەت ئەنخۇي ئۆلكىسىدىلا ئەمەستۇر؟

مەركىزي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ «شەرق ئوغلانلىرى» دېگەن پروگراممىسىدىن كۆرۈشىمچە، سەنشى ئۆلكىلىك پارتكوم شۇجىسى تېيەن چېڭپىڭ مۇخبىرنىڭ زىيارىتىنى قوبۇل قىلغىنىدا: «دۆلىتىمىزنىڭ 9 مىليون 600 مىڭ كۋادرات كىلومېتىر زېمىنىدىكى رايونلارنىڭ تولىسى تەرەققىي تاپمىغان؛ 1 مىليارد 300 مىليون ئاھالىنىڭ تولىسى بايلىقات ئەمەس، دۆلىتىمىزنىڭ ئاساسىي ئەھۋالى ئەنە شۇنداق» دەيدۇ. تېيەن شۇجىنىڭ مانا مۇشۇ سۆزىنى ئاڭلاپ، راست گەپ قىلدى دەپ ئويلىدىم.

ستاتىستىكىلىق رەقەملەرگە قىزىقىدىغان بولسىڭىز، گەپنىڭ راستىنى قىلىپ، ھەر خىل دوكار بايلارنىڭ يىلىغا ئوتتۇرا ھېسابتا قانچە دارامەت ئالىدىغانلىقىنى، قانچىلىك ئىگىلەپ ئالىدىغانلىقىنى، قانچىلىك ئامانەت قويىدىغانلىقىنى، قانچىلىك سەرپ قىلىدىغانلىقىنى تېزىپ كۆرسىتىپ بېقىڭ؛ ھەر تۈرلۈك ئاجىز بىچارىلەرنىڭ «كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» كەلگەن دارامىتى قانچە، كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» بانكىغا قويغىنى قانچە، «كىشى بېشىغا ئوتتۇرا ھېسابتا» قىلغان سەرپىياتى قانچە؟ ئۇلار ئومۇمىي ئاھالە نوپۇسىنىڭ ئىچىدە قانچىلىك نىسبەتنى تەشكىل قىلىدۇ؟ ئېنىق كۆرسىتىڭ، بۇنىڭدىنمۇ ئىلگىرىلەپ يەنە ئوبدان تەھلىل قىلىپ كۆرۈڭ؛ مۇشۇنداق ئېغىر دەرىجىدە ئىككى قۇتۇپقا بۆلۈنۈش ئەھۋالىنىڭ كېلىپ چىقىشىغا زادى نېمە زامىن بولۇۋاتىدۇ، ۋەھاكازا. مانا مۇشۇلارنى ئوبدان ستاتىستىكىلاپ تەھلىل قىلىپ، ھەر دەرىجىلىك ھۆكۈمەتلەرنىڭ چارە - تەدبىر كۆرۈشى ئۈچۈن بىرەر ئاساس ھازىرلاپ بەرگەن بولسىڭىز ئوبدان ئىش قىلغان بولاتتىڭىز، بۇمۇ سىلەرنىڭ ناھايىتى چوڭ خاسىيەتلىك ئىشىڭلار بولۇپ قالاتتى. بۇنىڭغا قانداق دەيسىلەر؟

— شۇ يىلى ئېپرېلنىڭ بۇ مۇلاھىزە« فېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2003- يىل 12- ئاينىڭ 23- كۈنىدىكى سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

چالا قالغان «ۋاقىپلىق ھوقۇقى» دەرسىنىڭ قازاسىنى ئوقۇۋالايلى

ۋاقىپ بولۇش ھوقۇقى ھازىرقى زامان مەدەنىي دۆلەتلەردە ھېچقانداق بىر مەسىلە ئەمەس. بىزنىڭ دۆلىتىمىزدە بولسا ئىسلاھات ۋە ئېچىۋېتىشتىن بۇيان، بولۇپمۇ يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان «جامائەتنىڭ ۋاقىپ بولۇش ھوقۇقى» دەيدىغان گەپلەر بارا - بارا گېزىتژۇرناللاردا ۋە باشقا ئاخبارات ۋاسىلىتىردە كۆرۈنۈپ قالىدىغان بولدى. بىلىملىك زاتلار ئاقارتىش ماقالىلىرىنى يېزىپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن ئەل - جامائەت ئېچىدە «ۋاقىپ بولۇپ تۇرۇش ھوقۇقى» توغرىسىدا تەلەپ ۋە سادا پەيدا بولۇپ، ئەل - جامائەت بۇنىڭ دېموكراتىيە ھوقۇقىنىڭ ئالدىنقى شەرتى ۋە ئۆلى ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ يەتمەكتە. شەكسىزكى، مانا مۇشۇنىڭ ئۆزىلا ئىجتىمائىي مەدەنىيەت جەھەتتىكى بىر يۈكسىلىشتۇر.

ئەسلىدە بۇنداق ھادىسىنىڭ پەيدا بولۇشى ھاجەتسىز ئىدى. لېكىن، ئۇزاق زامانلاردىن بۇيان بىرمۇنچە ئەمەلدارلىرىمىز ئۆزلىرى پەيدا قىلىۋالغان (فېئوداللىق ئاڭ تېندۇرمىلىرى)، باشقىلاردىن قوبۇل قىلىۋالغان («غوجا ئاكىمىز» سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مۇستەبىتلىك ئىدىيىسى) ۋە ئۆز مېڭىمىزدە چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ كەتكەن ئىدىيىلەرنىڭ — «پۇقرانى ئۆز خاھىشىغا قويۇپ بېرىپ ئىشلەت ۋە لېكىن بىلدۈرمە «مۆتىۋەرلەرگە ئاقىل بولىدۇ، پېقىرلار نادان بولىدۇ»، «مۆتىۋەرلەر يول كۆرسىتىدۇ، دورغىلار ئىشقا سالىدۇ»،

«چۇشەنگەننىمۇ ئىجرا قىلىش كېرەك»، «تىزگىننى رەھبەرلەر تۇتىدۇ، ئىچكى سىر مەخپىي بولىدۇ» ۋەھاكازا دېگەندەك ئىدىيىلەرنىڭ كاساپىتى بىلەن، ئەل-جامائەتنىڭ «ۋاقىپ بولۇش هوقۇقى» غا ئاڭلىق ياكى ئاڭسىز هالدا سەل قارىلىپ كەلدى. پەقەت كەمىنە قەلەم ئىگىسىنىڭ ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن ئەھۋاللارنىلا مىسال قىلاي: پارتىيە ۋە هۆكۈمەتنىڭ بەزى ئورگانلىرىدا ئادەتتىكى كادىرلار بۇياقتا تۇرسۇن، دەرىجىسى خېلىلا يۇقىرى بەزى رەھبىرىي كادىرلارمۇ «ئەل - جامائەتنىڭ ۋاقىپ بولۇش هوقۇقى» نىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ ياكى بىلسىمۇ چالا بىلىدۇ، ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 80- يىللىرىنىڭ ئاخىرىدا كەمىنە قەلەم ئىگىسى ناھىيىلىك كومىتېتنىڭ سىياسىي تەدبىرلەرنى تەتقىق قىلىش ئىشخانىسىدا ئىشلەيتتىم. بىر كۈنى ناھىيە رەھبىرىنىڭ رىياسەتچىلىكى بىلەن ئېچىلغان «گەپنى بىر ئېغىزدىن چىقىدىغان قىلىش، مەسىلىگە تاقابىل تۇرۇش تەدبىرلىرىنى تەتقىق قىلىش» مەجلىسىگە يەنى ئاخبارات ۋاستىسىنىڭ ناھىيىلىك خىمىيىۋى ئوغۇت شىركىتى-نىڭ ناچار خىمىيىۋى ئوغۇتنى ئېلىپ سانقان قىلمىشلىرىنى پاش قىلغانلىقىنى يېپىۋېتىش توغرىسىدا ئېچىلغان مەجلىسكە قاتناشتىم. مەجلىستە: بىرىنچى، شۇ كۈنكى گېزىتنى يىغۇۋېلىش كېرەك؛ ئىككىنچى، ماقالە يېزىپ، ناھىيىلىك خىمىيىۋى ئوغۇت شىركىتىنى ئاپىرىن ئېيتىپ مەدھىيىلەش كېرەك؛ ئۈچىنچى، گېزىتخانىغا نارازىلىق بايان قىلىش كېرەك دېگەن گەپلەر ئوتتۇرىغا چۇشكەن. يەنە بىر مىسال: ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 90- يىللىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ناھىيىلىك كومىتېتنىڭ تەشۋىقات بۆلۈمىدە ئىشلەيتتىم. ناھىيىلىك كومىتېتنىڭ بىر مۇخبىرىنىڭ «مەكتەپ بىناسىنىڭ پاخ-پاق قۇرۇلغانلىقىنىڭ سىرى» سەرلەۋھىلىك ماقالىسىنى باسۇرۇپ قويۇشىغا باشتىن - ئاياغ ئارىلىشىپ قالدىم. مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچى-لار بىلەن ئوقۇغۇچىلار ماقالىنى باسۇرۇپ قويغانلىقتا قاتتىق نارازى بولۇپ تۇرسىمۇ، ئەمەلدارلار ئېچىدە شۇ ئىشنى قىلغىنىمىز مۇۋاپىق بولماپتۇ دەيدىغان ئادەم بولمىدى، بۇ ئىش ئەل - جامائەتنىڭ «ۋاقىپ

بولۇش هوقۇقى» غا تاقىلىدىغان چوڭ مەسىلە ئىكەن دەيدىغان ئادەم تېخىمۇ چىقمىدى. كېيىنكى چاغلاردا ناھىيىلىك، شەھەرلىك ئورگان-لار بەزى ئەمەلدارلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ «خىزمەت نەتىجىسى» نى كۆز-لەپ، هۆكۈمەت پۇلىنى ئايماي خەجلەپ، مۇخبىرلارنى، گېزىت سەھىپىلىرىنى سېتىۋېلىپ، هەدەپ «پۇۋ» لەپ ئۇچۇرۇپ، جامائەت-نىڭ قۇلىقىغا هە دەپ قۇيۇپ، ئۇلارنى زورلۇق بىلەن «ۋاقىپ» لاندۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆزى كۆرۈپ، قۇلىقى ئاڭلاپ تۇرسىمۇ، هەق-قەتنى تۇرلۇك چارە - تەدبىرلەر بىلەن يېپىپ، خەۋەرلەرنى توسۇپ يۇرمەكتە. قولىدىكى هوقۇقتىن پايدىلىنىپ، مۇخبىرلاردىن ۋە داد ئېيتىپ كەلگەن ئاممىدىن ئۆزىنى قاچۇرىدىغان، ئاممىنى ۋە يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇنلارنى ئالدايدىغان ئىشلار يەنى ئەل - جامائەتنىڭ ۋاقىپ بولۇش هوقۇقىنى نەزەردە تۇتمايدىغان ئىشلار خېلى كۆپ.

دېمەك، يۇقىرىقى ئەھۋاللاردىن مەلۇمكى، جەمئىيەتتە «ئەل - جامائەتنىڭ ۋاقىپ بولۇش هوقۇقى» نىڭ بولماسلىقى ئاساسەن ئەمەل-دارلارنىڭ «ئەل - جامائەتنىڭ ۋاقىپ بولۇش هوقۇقى» غا ئېتىبار قىلماسلىقىدىن بولىدۇ. بۇنىڭ يىلتىزىنى سۈرۈشتۈرىدىغان بولساق، يىلتىزىنى سۈبيېكتىپ تەرەپتىنمۇ، ئوبيېكتىپ تەرەپتىنمۇ تاپقىلى بولىدۇ.

سۈبيېكتىپ تەرەپتە: بىرى، بىلمەسلىك. ئەمەلدارلارنىڭ بەزى-سى كىتاب - گېزىت ئوقۇمايدۇ، ئىشقا چۇشكەندىن كېيىن رەھبەر-لەرنىڭ كەينىدە سوكۇلداپلا يۈرىدۇ، ئىشتىن چۇشكەندىن كېيىن ماجياڭ ئويىنايدىغان تاۋكادىن نېرى كەتمەيدۇ. «ۋاقىپ بولۇش هوقۇ-قى» دېگەن نېمە؟ باشلىقلىرىمىزمۇ ئۇنداق گەپنى قىلىپ باقمىغان، مېنىڭمۇ ئۇنى بىلگۈم يوق. خىزمەتداشلىرىمىزنىڭ تولىسى شۇنداق دەيدۇ. يەنە بىرى، كۆزقاراش كونىراپ، توپا بېسىپ قالغان.

«ئەل - جامائەتنىڭ ۋاقىپ بولۇش هوقۇقى» ۋە «دېموكراتىيە، ئىنسانلىق هوقۇقى» غەرب بۇرژۇئازىيىسىگە مەنسۇپ بىرنەرسىمىش، بىز بولساق سوتسىيالىزمچى، بىزنىڭ ئۆزىمىزگە خاس ئېسىل ئەنئە-نىمىز بار، شۇنىڭ ئۈچۈن «هەممىدە غەربلىشىش» بىلەن خۇشىمىز

يوقمىش. ئۇچىنچىسى، تەپەككۇر قېتىپ قالغان. «مۇتەئەرلەر يول كۆرسىتىدۇ، دورغىلار ئىشقا سالىدۇ» مىش. ھەر ئىشنىڭ يۇقىرى - تۆۋەنلىك تەرتىپى، ئىچكى - تاشقى پەرقى بارمىش، ئاممىا ھەممە ئىشتىن ۋاقىپ بولۇپ قالسا، ئۇ ھالدا رەھبەرلىكنىڭ نېمە كېرىكى بارمىش؟! پۇقرا ھەممە ئەھۋالدىن خەۋەردار بولۇپ قالسا، قولغا قول، پۇتقا پۇت بولۇپ جانغا ئەسقېتىش بۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىچە چاتاق تېپىپ بېرىپ، تىنچ - ئامان چوڭ ۋەزىيەتكە تەسىر يەتكۈزەرمىش.

ئوبيېكتىپ جەھەتتە: تۈزۈم بولغانلىقى ئۈچۈن ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى ئەل - جامائەتنى ۋاقىپ قىلىدىغان خەۋەر - ئۇچۇرلارنى تىزگىنلەش جەھەتتە ناھايىتى چوڭ ھوقۇققا ئىگە بولۇپ قالغان. مەيلى «ھۆكۈمەت مەنپەئىتى» نى ياكى خۇسۇسىي مەنپەئەتنى كۆزلەسۇن، ئەمەلدارلار ئەل - جامائەت خەۋىرى ئۇچۇرلىرىنى بەند قىلىپ قويۇش ياكى باشقىچە ئۇزگەرتىپ ئاڭلىتىش ھوقۇقىغا ئىگە بولۇپ كەلمەكتە.

شۇنىڭ ئۈچۈن، سىياسىي تۈزۈم ئىسلاھاتى، جۇملىدىن خەۋەر-ئۇچۇرلارنى ئاڭلىتىش تۈزۈملىرىنىڭ ئىسلاھاتى تېزلەشتۈرۈلسە، ئەمەلدارلارنىڭ ئەل - جامائەت بىلەن مۇناسىۋەتلىك خەۋەر - ئۇچۇرلارنى تىزگىنلەش ھوقۇقىنى بىھۇدە ئىشلىتىشنى تۇگىتىشتە شەك يوق. شۇنىڭ بىلەن تەڭ ھەر دەرىجىلىك كادىرلارغا « ۋاقىپلىق ھوقۇقى» جەھەتتە قايتا تەربىيىنى كۈچەيتىپ، ئاساسىي قانۇننى، پارتىيە نىزامنامىسىنى ۋە جۇڭگو قاتناشقان خەلقئارا ئەھدىنامىلەرنى ئاساسىي دەرسلىك قىلىپ، مۇتەخەسسىسلەرنى، پروفېسسور ۋە ئالىملارنى، شۇ قاتاردا جىگەرلىك، نەزەرلىك ئەمەلدارلارنى تەكلىپ قىلىپ، ئۇلارغا زامانىۋى مەدەنىيەت، زامانىۋى دېموكراتىيە ۋە قانۇن - تۈزۈمىلەردىن تەلىم بېرىش لازىم. مانا بۇ بىزنىڭ سىياسىي مەدەنىيەتكە قاراپ تاشلىغان مۇھىم بىر قەدەمىمىز بولۇپ قالىدۇ.

— گې ژېن ئىزالىق بۇ مۇلاھىزە «فېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2003- يىل 28- ئۆكتەبىر سانىدا ئېلان قىلىنغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

پارتىيە، ھۆكۈمەت باشلىقلىرى نازارەت قىلىنىدىغان بولدى

خەلق ئىنتېرنېت تورى 1- ئاينىڭ 11- كۈنى مۇنداق بىر مۇھىم ئۇچۇرنى تارقاتتى: «جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئۆزىنىڭ قۇرۇلغىنىدىن بۇيانقى تۇنجى ئىچكى نازارەت نىزامنامىسىنى ئېلان قىلىدىغان بولۇۋاتىدۇ.»

بۇنىڭدا مەملىكەت ئىچىدە ۋە سىرتىدا دىققەتنى تارتىدىغان ئۇچۇر شۇكى، بۇ نىزامنامىدە قەيت قىلىنغان 10 نازارەت ئوبيېكتى ئىچىدىگە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېت سىياسىي بيۇروسىنىڭ ئەزالىرىمۇ، ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەتلەرنىڭ باشلىقلىرىمۇ كىرگۈزۈلگەن.

بۇ يەردىكى «باشلىق» دېگەن سۆز «پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدىكى رەھبەرلىك گۇرۇپپىلىرىنىڭ باش مەسئۇلى» ياكى پارتىيە، ھۆكۈمەت ئىدارىلىرىدىكى ۋە ئۇلارنىڭ ئەمەلدە ئىشلەيدىغان تارماقلىرىدىكى بىرىنچى باشلىقلار» دېمەكتۇر (ئادەتتە دۆلەت كارخانىلىرىنىڭ، كەسپىي ئورۇنلارنىڭ ئاساسىي مەسئۇللىرىمۇ شۇ قاتارغا كىرىدۇ).

شۇنداق دېيىشكە ھەقلىقمىزكى، بۇ نىزامنامىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى پارتىيىمىزنىڭ قۇرۇلۇش تارىخىدىكى مۇساپە نامايەندىسىدۇر، بۇنىڭ بۆلەكچىلا ئەھمىيىتى بار.

بۆلەكچىلا ئەھمىيىتى بار دېيىشىمىزنىڭ بىرىنچى مەنىسى شۇ-

كى، ئۇنىڭدا پۈتۈن مەملىكەتتىكى خەلقە مۇنداق بىر مۇھىم پوزىتسىيە بىلدۈرۈلگەن: «چاشقان» نىڭ ئەدىپىنى بېرىمىز، «يولۋاس» نىڭ ئەدىپىنى تېخىمۇ بېرىمىز.

ھەممىگە مەلۇمكى، بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل ئىلگىرى «چاشقان» نىڭلا ئەدىپىنى بېرىپ، يولۋاس بىلەن كارى بولمايۋاتىدۇ» دەيدىغان گەپ پۇقرانىڭ ئاغزىدىن چۈشمەيتتى. ئۇنىڭ مەنىسى نېمە؟ ئۇ بىزنىڭ چىرىكلىككە قارشى كۈرەشتە كىچىك ئەمەلدار (چاشقان) لارنىلا تۈتۈپ، چوڭ ئەمەلدار (يولۋاس) لارنى تۈتمايۋاتقانلىقىمىزغا قارىتىلغان تەنقىد.

پۇقرانىڭ نارازى بولۇشى يوللۇق، چۈنكى ئۇلار كۆرۈپ تۇرىدىغان، ھېس قىلىپ تۇرغان چىرىكلىك ھادىسىلىرى باشتىن (يۇقىرىدىن) باشلىنىپ تۆۋەنگە كېڭەيگەن؛ لېكىن، تۈتۈلۈۋاتقانلىرىنىڭ ئىچىدە «تۆۋەن» دىكىلەر كۆپ، «يۇقىرى» دىكىلەر ئاز بولۇپ كەلدى. ئەمەلىيەتتە، مەنسىپى قانچىكى يۇقىرى، ھوقۇقى قانچىكى چوڭ بولغانلار خىيانەت قىلىدىغان بولسا نەپسى شۇنچە چوڭ، شۇنچە قورقۇنچلۇق ۋە شۇنچە يىرگىنچلىك بولىدىكەن؛ ئۇلار ئۆزلىرى خىيانەت قىلىش بىلەنلا قالماي، خوتۇنلىرىمۇ، ئوغۇل - قىزلىرىمۇ، يېنىدىكى كاتىپلىرىمۇ، ھەتتا شوپۇرلىرىمۇ خىيانەت قىلىدىكەن. نىسپىي «كىچىك» ئەمەلدارلاردا بولسا ئۇنداق «ئوڭاي» شارائىت ۋە شۇنداق «ئىقتىدار» يوق.

رېئال ئەھۋال ئەنە شۇنداق تۇرسا، «چاشقان» نىلا تۇتۇپ، «يولۋاس» نى تۇتمىساق، پۇقرانىڭ نېمىشقا قورسىقى كۆپمەيدىكەن؟ پارتىيە ئىچىدىكى چىرىكلىكنىڭ يىلتىزىنى قانداقمۇ قۇرۇتقىلى بولسۇن!

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىدىكى يېڭى رەھبەرلىك كوللېكتىپىنىڭ چىرىكلىككە قارشى تۇرۇپ، پاكلىقنى ئالغا سۈرۈش ئىرادىسى جەھەتتە، خەلقنىڭ ئىشەنچىسىنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا تىرىشىش جەھەتتە زور ھەم ئۇنۇملۇك قەدەم باسقانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆلەكچىلا ئەھمىيەتى بار دېيىشىمىزنىڭ يەنە بىر مەنىسى شۇكى، ئۇ نىزامنامە پارتىيىمىزنىڭ چىرىكلىككە قارشى تۇرۇپ، پاكلىقنى ئالغا سۈرۈپ، ھاكىمىيەتتە خەلقنى كۆزلەيدىغانلىقىنىڭ ئىزچىللىقىنى گەۋدىلەندۈرىدۇ. دۆلەت داھىيىسى ماۋزېدۇڭ دۆلەتنىڭ قۇرۇلۇش ھارپىسىدا شىبەپپودا ئەۋلىيادەكلا پۈتۈن پارتىيىنى «ئىككى باشلىق» ناھايىتى كۆپ سالماقنى تەشكىل قىلىدىكەن. شۇ يۇقىرى دەرجىلىك ئەمەلدارلارنىڭ ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ ئۆز نەپسىنى كۆزلىيەلىشىنىڭ يىلتىزى پارتىيە ئىچىدە نازارەت قىلىشنىڭ ئەمەلىيلەشمىگەنلىكىدىن، پارتىيە سىرتىدىكى نازارەتنىڭ جايىغا چۈشمىگەنلىكىدىن ئىبارەت.

مەركىزىي كومىتېت بۇ نۆۋەت چىرىكلىككە قارشى ھەقىقىي تۈتۈش قىلىدىغان بولدى دېيىشىمىزنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئىلان قىلىنىش ئالدىدا تۇرغان نىزامنامىدە تەپسىلىي ۋە كارغا يارايدىغان نازارەت چارىلىرى بەلگىلەنگەن. مەسىلەن، سىياسىي بيۇرونىڭ ئەزالىرى ئۆزلىرىنىڭ شەخسىي ئەھۋالىدىن قەرەللىك مەلۇمات بېرىشى لازىم ئىكەن؛ ئادەتتىكى پارتىيە ئەزالىرىنىڭ پاش قىلىش، تەكلىپ بېرىش ۋە دەرد - ھالىنى بايان قىلىش ھوقۇقلىرى تېخىمۇ ئېنىق بەلگىلەنگەن. مەركىزىي ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىغا سۈنۇلغان ھەرقانداق ئىمزالىق پاش قىلىش خەتلىرىگە بەلگىلىك ۋاقىت ئىچىدە جاۋاب قايتۇرۇلىدىكەن. يەنە مەسىلەن، مەركىزىي كومىتېت سىياسىي بيۇروسىنىڭ ئەزالىرىغا، ھەر دەرجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىنىڭ باشلىقلىرىغا نازارەت قىلىشتىن تاشقىرى، ئۇلارنىڭ بالا - چاقىلىرى ھەتتا كاتىپ ۋە شوپۇرلىرى توغرىسىدىمۇ قاتتىق ئىنتىزام، بەلگىلىمىلەر بار ئىكەن.

مانا بۇلار پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىدىكى يېڭى بىر نۆۋەتلىك رەھبەرلىك كوللېكتىپىنىڭ چىرىكلىككە قارشى تۇرۇپ، پاكلىقنى ئالغا سۈرۈش ئىرادىسى جەھەتتە، خەلقنىڭ ئىشەنچىسىنى قولغا كەلتۈرۈش يولىدا تىرىشىش جەھەتتە زور ھەم ئۇنۇملۇك قەدەم باسقانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

بۆلەكچىلا ئەھمىيەتى بار دېيىشىمىزنىڭ يەنە بىر مەنىسى شۇكى، ئۇ نىزامنامە پارتىيىمىزنىڭ چىرىكلىككە قارشى تۇرۇپ، پاكلىقنى ئالغا سۈرۈپ، ھاكىمىيەتتە خەلقنى كۆزلەيدىغانلىقىنىڭ ئىزچىللىقىنى گەۋدىلەندۈرىدۇ. دۆلەت داھىيىسى ماۋزېدۇڭ دۆلەتنىڭ قۇرۇلۇش ھارپىسىدا شىبەپپودا ئەۋلىيادەكلا پۈتۈن پارتىيىنى «ئىككى

كى زۆرۆر» نى قولدىن بەرمەكلار دەپ ئاگاھلاندۇرغان؛ دۆلەت يېڭى قۇرۇلغان مەزگىلدە پارتىيە ئىچىدە بىرىنچى قېتىم پەيدا بولغان خىيانەتچى ئەمەلدارغا — جۇڭگو كومپارتىيەسى پارتىيەسى سابىق تېخنىكا ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ شۇجىسى لىۋچېڭسەنگە، سابىق تېخنىكا ۋالىيسى جاڭ زېشەنگە كەسكىنلىك بىلەن چارە كۆرگەن؛ دۆلەت قۇرۇلغاندىن كېيىن يەنە پۈتۈن پارتىيىنى ۋە پۈتۈن مەملىكەتنى خىيانەتچىلىك ۋە ئىسراپچىلىق ناھايىتى زور جىنايەتتۇر دەپ ئاگاھلاندۇرغان؛ يولداش دېڭ شياۋپىڭمۇ «چاتاق چىقسا پارتىيىمىزدىن چىقىدۇ»، «پارتىيىنىڭ ئىستىلى مەسىلىسى پارتىيىمىزنىڭ ھايات - ماماتىغا مۇناسىۋەتلىك زور مەسىلە» دەپ پۈتۈن پارتىيىنى بىرقانچە قېتىم ئاگاھلاندۇرغان. يولداش خۇجىنتاۋ ۋەزىپە تاپشۇرۇپ ۋېلىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا، مەركىزىي كومىتېتنىڭ سىياسىي بيۈروسىدىكى ئاساسىي يولداشلارنى شىببەيپوغا باشلاپ بېرىپ، يولداش ماۋزېدۇڭ ئوتتۇرىغا قويغان «ئىككى زۆرۆر»نى كوللېكتىپ يادلىدى.

ئەمدى چىرىكلىككە قارشى تۇرۇپ، پاكلىقنى ئالغا سۈرۈش جەھەتتە قىلغان بەزى باسقۇچلۇق «جەڭ»لىرىمىزنى ئەسلەپ كۆرەيلى: ھۆكۈمەت پۇلى ھېسابىغا چوڭ يەپ، چوڭ ئىچىش باسقۇچىدىن سەيلە - سایاھەت قىلىشقا ۋە ئويۇن - تاماشا قىلىشقا يول قويماسلىق باسقۇچىنى بېسىپ ئۆتتۇق، ئۇلاردىن كېيىن مېھماندارچىلىق ئويۇناشقا، سوۋغا - سالام سۆڭگۈتۇشكە يول قويماسلىق باسقۇچىنى باستۇق، ئۇنىڭدىن كېيىن قىزىل كونۇبرتلىق سوۋغاتلارنى ئېلىشقا يول قويماسلىق باسقۇچىنى باستۇق. ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ مانا ئەمدى پارا بېرىشكە، پارا ئېلىشقا يول قويماسلىق باشقۇچىدا كېتىۋاتىمىز. پارتىيە ئىچىدە نازارەت قىلىش نىزامنامىسى ئېلان قىلىنىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىدۇ. دېمەك، بۇ باسقۇچلۇق «جەڭ»لەر بىرىدىن بىرى كەڭ، بىرىدىن بىرى چوڭقۇر، بىرىدىن بىرى ئەستايىدىل ۋە بىرىدىن بىرى ئەمەلىي بولدى ۋە بولماقتا.

«شاھزادە گۇڭشۇمۇ پۇقراغا ئوخشاش جازاغا تارتىلىدۇ». بۇ سۆز بىرنەچچە مىڭ يىلدىن بۇيان ئاغزىمىزدىن چۈشمەي

كېلىۋاتىدۇ. بۇ ئەھۋال نېمىنى چۈشەندۈرىدۇ؟ شۇنى چۈشەندۈرىدۇكى، چىرىكلىك جۇڭگودا چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ كەتكەن، ئۇنىڭ يىلتىزىنى ھايت - ھۇيت بىلەنلا قورۇتۇپ تۈگىتىش مۇمكىن ئەمەس. لېكىن، جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ ئىز بېسىپ قىلغان ۋە قىلىۋاتقان باسقۇچلۇق «جەڭ» لىرى جۇڭگو پۇقرالىرىغا ئىستىقبالنى ھەقىقىي يوسۇندا كۆرسەتكەنى، ئۇلارنىڭ ئىشەنچىسىنى چىڭىتتى، كۈچ - قۇۋۋىتىنى توپلىدى، روھىنى ئۆستۈردى. پارتىيىنىڭ ئېلان قىلىنىش ئالدىدا تۇرغان نازارەت نىزامنامىسى ھەققىدە پۇقرا ئىچىدە: پارتىيە پۈچەك گەپ قىلمايدىكەن، ئەمەلىي ئىش قىلىدىكەن، دەيدىغان گەپلەر بار.

بۇ گەپ نېمە؟ بۇ گەپ خەلقنىڭ رايى! بۇ گەپ خەلقنىڭ روھىي ھالىتى!

بۇرۇنقىلار: يوللۇقنىڭ ئىشى ئوڭ، يولسىزنىڭ ئىشى توك، دەپتىكەن. يول دېگەن نېمە؟ يول دېمەك خەلقنىڭ ئىرادىسى دېمەكتۇر، خەلقنىڭ رايى دېمەكتۇر؛ يول دېمەك جامائەتنىڭ كۆڭلى، تەبىئەتنىڭ قانۇنى دېمەكتۇر!

بۆلەكچە ئەھمىيەتى بار دېيىشىمىزنىڭ يەنە بىر مەنىسى شۇكى، ئۇ باشلامچىلىق بىلەن ئۇلگە كۆرسىتىدىغان، بېشى قانداق باشلانغان بولسا، ئاياغى شۇنداق چىقىدىغان نەمۇنە رولىنى ئوينايدۇ.

بۇ مەسىلىنى يولداش ماۋ زېدۇڭنىڭ مۇنداق بىر ئېغىز سۆزى ناھايىتى ئوبدان يېشىپ بېرىدۇ: «سىياسىي يول قارارلاشتۇرۇلغاندىن كېيىن، كادىر ھەل قىلغۇچ ئامىلدۇر.»

بۇ يەردىكى «كادىر» دېگەن سۆز رەھبەر دېمەكتۇر. رەھبەرنىڭ رەھبەرلىك قىلالىشى رەھبەرلىك قىلىنغۇچىلاردىن ئەۋزەل بولۇشىغا باغلىق. ئۇنداق بولمىسا ئۇ رەھبەر ۋەزىپىسىگە مۇناسىپ بولالمايدۇ، ئاممىمۇ ئۇنىڭغا بويۇن بەرمەيدۇ.

يۇقىرىدا توختىلىپ ئۆتتۇق، چىرىكلىككە قارشى تۇرۇپ، پاكلىقنى ئالغا سۈرۈش، ھاكىمىيەتتە خەلقنى كۆزلەش جەھەتتە ئىلگىرىكى ھەر نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىكى رەھبەرلەر ئۆزلىرىنىلا

چىڭ تۇتۇپ كەلمەستىن، پارتىيىنىمۇ چىڭ تۇتتى. باشقا گەپنى قويۇپ تۇرۇپ، ئېلان قىلىنىش ئالدىدا تۇرغان مۇشۇ ئىچكى نازارەت نىزامنامىسىنىلا ئالساق، مەركىزىي كومىتېت ئۇنى 1990- يىلىدىلا ئېغىزغا ئالغانىدى. مەسىلىنى دەپتەرگە ئولتۇرغۇزۇپ دەلىللەپ، لايىھىسىنى يېزىپ چىقىشتىن تارتىپ، تۇزىتىشكە قەدەر ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ 13 يىل ۋاقىت ئۆتكەن. مەركىزىي كومىتېت بۇلتۇر تەشكىللىگەن سەييارە تەپتىش گۇرۇپپىسى ھەرقايسى ئۆلكە، رايونلار-نىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدىكى بىرىنچى باشلىقلار ئۇستىدىن تەپتىشلىك قىلدى، بۇ ئىشمۇ ئەمەلىيەتتە مۇشۇ «نىزامنامە»نى ئەمەلگە قويۇپ سىناپ كۆرۈشتۇر.

مەركىزىي كومىتېتتىكى ئاساسىي رەھبەرنىڭ ئەنە شۇنداق ئۇلۇگسى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ۋە ھەرقايسى كەسىپ، ھەرقايسى ساھەدە چىرىكلىككە قارشى ھەرىكەتنىڭ جانلىنىشىغا تۇرتكە بولدى. «شەرققە نەزەر» ھەپتىلىك گېزىتىنىڭ خەۋىرىگە قارىغاندا، پەقەت 2003- يىل 8- ئايدىن بۇيانلا جامائەت خەۋپسىزلىكى مىنىستىرلىقى پۈتۈن مەملىكەتتىكى جامائەت خەۋپسىزلىكى ئورگانلىرىدىن 30 مىڭدىن ئارتۇق نامۇناسىپ ساقچىنى سۈپۈرۈپ چىقارغان؛ شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ 6- يانۋاردا بېيجىڭدىن تارقاتقان تېلېگراممىسا خەۋىرىگە قارىغاندا، ئوقۇتۇش ھەققىنى يولسىز ئالغانلىقى ئۈچۈن ئۆتكەن بىر يىل ئىچىدە مەملىكەت بويىچە مائارىپ سىستېمىسىدىن 400گە يېقىن مەكتەپ مۇدىرى ۋەزىپىسىدىن بوشىتىلغان؛ ۋۇخەن شەھىرىدە 13 نەپەر سوتچىغا جىنايى جازا بىلەن چارە كۆرۈلۈپ «كەشى توغرىلانغان». يەنە بىرمۇنچە ئۆلكە، مىنىستىر دەرىجىلىك يەنى يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ مېزى چۈۋۈلۈپ چىقتى. مانا بۇلار مەركەزنىڭ، يەرلىك ئورۇنلارنىڭ، يۇقىرىدىكىلەرنىڭ ۋە تۆۋەنىدىكىلەرنىڭ چىرىكلىككە قارشى بىردەك قىلغان جەڭلىرىنىڭ نەتىجىسى.

ئەمەلدار بولغان ئادەم باشقىلارنىلا باشقۇرسا، شۇ ئەمەلدارنى باشقۇرىدىغان ئادەم بولمىسا، ۋاقىت ئۇزارغانسېرى ئۇ ئەمەلدار خالىغىنىنى قىلىدىغان باشباشتاق بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. شۇنىڭ بىلەن قارا قورساق خىيانەتچى ئەمەلدارلار كۆپىيىپ، رەڭۋازلىق قىلىپ باشقىلارنىڭ كۆزىنى بويايدىغان بولۇپ قالىدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن خەلقنىڭ غەزىپى ئۆرلەيدۇ، پارتىيىگە چاك كېتىدۇ، دۆلەت خاراب-شىدۇ. ئەكسىچە ئېيتقاندا، مەنسىپى ھەرقانچە يۇقىرى، ھوقۇقى ھەرقانچە چوڭ بولسىمۇ، ئۇنىڭ تىزگىنىنى تۇتۇپ تۇرىدىغان، پېشىنى تارتىپ تۇرىدىغان ئادەم بولسا، ئەمەلدار پاك تۇرىدۇ، خىزمىتىنى قەدىرلەيدۇ، يەكدىللىق بىلەن خەلقنىڭ غېمىنى يەيدۇ، پارتىيىمۇ تەبىئىي ھالدا قۇدرەت تاپىدۇ، دۆلەتمۇ گۈللىنىدۇ، ئاممىمۇ رازى بولىدۇ.

مەن ئويلايمەن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ پارتىيە ئىچىدىكى تۇنجى نازارەت نىزامنامىسىنىڭ ئېلان قىلىنىشىنىڭ ماھىيىتى ئەنە شۇ يەردە بولسا كېرەك.

— ياۋتەيخې ئىمزالىق بۇ فېلىيەتون خىنزۇچە «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى»نىڭ 2004- يىل 19- يانۋار سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

«كېيىنكى پۇشايمان» دىن ساقلىنىش ئۇچۇن...

پۇشايمان دېگەن نەرسە ئوبيېكتىپ مەۋجۇدىيەت، ھەرقانداق ئادەم، ھەرقانداق ئىشتا مەۋجۇت بولماي قالمايدۇ. ئۇ ھەرقانداق ئادەمگە گويا سايىدەك ھەمراھ بولۇپ تۇرىدۇ. مانا شۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، كېيىنكى پۇشايماندىن ساقلىنىش ئىنسان ئۈچۈن چوڭ بىر سىنئەتتۇر.

ئىنسانىنىڭ ئۆمرى مۇتلەق بىر قېتىملىقلا نېمەتتۇر، ھېچقانداق ئادەم قايتا تىرىلمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، رېئال ھايات نۇرغۇن پۇشايمان بىلەن تولۇپ تاشىدۇ. مەسىلەن، بەزى ئادەملەر ئوقۇش يېشىدىكى دەۋرىدە ئويۇن قېپى بولۇپ كۇنلىرىنى ھارام ئۆتكۈزىدۇ، «ئىمتىھان قەغىزىنى قۇرۇق تاپشۇرىدىغان قەھرىمان، ئىمتىھان نەتىجىسى نۆل بولۇپ قالسىمۇ پەرۋايىغا ئالمايدىغان نوچى» بولۇشتىن، ئوقۇشتا ھېچ نەرسىگە ئېرىشەلمىگەنلىكىدىن خىجىل بولمايدۇ، بېشىغا كۇنلەر چۈشۈپ، لازىم بولغاندا قىسىلىپ پۇشايمان يەيدۇ، ئۆكۈنىدۇ. بەزى ئادەملەر ئىشق - مۇھەببەت ۋاقتىدا ئەقىل - ھوشىنى يوقىتىپ، كۆڭلىگە قارىماي سىرتىغا ئەھمىيەت بېرىدۇ، «كۆڭۈلىنىڭ كەينىگە كىرىپ» كېتىپ، ئاخىر ئۆمۈرلۈك دەرد - ھەسرەتكە قالىدۇ - دە، جەمئىيەتتە ئاتا - ئانىسىز يېتىم بالىنىڭ كۆپىيىشىگە زامىن بولىدۇ، ئاخىر لېۋىنى چىشلەپ پۇشايمان يەيدۇ. بەزىلەر جەمئىيەت خىزمىتىگە قەدەم باسقاندىن كېيىن، كۆڭلىدە چوڭ ئىش-

لارنى قىلىدىغان ئىرادىسى، ئىجتىھات قىلاي دەيدىغان نىيىتى بولمىغاچقا، «بىلەرمەن كاتتۇال» بولۇۋېلىپ، كۇنلىرىنى «كوزىنى پوزا قىلىش» بىلەن ئۆتكۈزىدۇ، پېنسىيىگە چىقىدىغان ۋاقتى يېتىپ كەلگەن چاغدا قارىسا، ئەسلىدە بەيگىگە بىللە چۈشكەن يارەنلىرى ئۇزاق مۇساپىلىك يۈگۈرۈشنى تاماملاپ بولغان، ئۆزى بولسا تېخىچىلا ئۆز ئورنىدا يەر قاۋداپ تۇرۇپ قالغان بولىدۇ. دېمەك، پۇشايمانىنى ئالغىلى قاچا تاپالماي لېۋىنى چىشلەيدۇ. بەزىلەر تىرىشىپ - تىرمىشىپ بۆلۈم باشلىقى، باشقارمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى دەرىجىسىگە ئېرىشكەن، ھەر ئىشتا ئۆزىنى قورۇپ، مىڭ تەسلىكتە 59 ياشقا كىرگۈچە ئېھتىيات بىلەن ياشاپ كەلگەن بولسىمۇ، ئاخىر شەيتانىنىڭ كەينىگە كىرىپ «ئاشنا ئويناش» سەۋەبى بىلەن نامىنى بۇلغىۋالغان، «پارا ئېلىش، خىيانەت قىلىش» سەۋەبى بىلەن «تىك موللاق» چۈشكەن، ئاخىر «ئۆزۈمنى چاغلىماي شىلتىڭ ئېتىپتىمەن، ئەسكى پالاسقا يۆگىنىپ ئالتە ئاي يېتىپتىمەن» دەپ ھەسرەت - نادامەت چەككەن بولىدۇ...

ئەگەر ئادەم بالىسى دۇنياغا يەنە بىر قېتىم كېلىدىغان بولسا، ياخشى ئوقۇغۇچى، ياخشى ئەر - خوتۇن، ياخشى كادىر... جىقلا كۆپەيگەن بولاتتى! خەيرىيەت، خۇدانىڭ تەقدىر - ئىرادىسىگە نېمە دېگۈلۈك، بىزگە پۇشايمان يەپ ئۆكۈنمەكتىن باشقا نېمە چارە بار!

خوش، ئادەملەر ئۆز ئۆمرىدە يۇز بېرىۋاتقان پۇشايمان - ھەسرەتلەردىن ساقلىنىشى مۇمكىنمۇ - يوق؟ ئىنچىكىلەپ قارىغاندا، ئەقىلىقراق بولۇش ئۈچۈن تەجرىبە - ساۋاقلىرىمىزنى دائىم يەكۈنلەپ تۇرۇشىمىز ھەسرەت - نادامەتتىن ساقلىنىشنىڭ ئىلاجىنى قىلغانلىقىمىزدۇر. نەزەرنى كەڭ تۇتۇپ قارايدىغان بولساق، يېزىق بىلەن خاتىرىگە چۈشكەن ئىنسانىيەت مەرپەتلىرىگىمۇ بىرنەچچە مىڭ يىل بولۇپ قالدى. ئۆمۈرنىڭ قايتا تەكرارلىنىشى مۇمكىن ئەمەس، لېكىن يېڭى بىر ھاياتنىڭ باشلانغانلىقىنى ئۇنىڭ ئىلگىرىكى ئەجدادىنىڭ — نەسىل - نەسەبلىرىنىڭ ھاياتىنىڭ داۋامى دەپ قاراشقا ھەقلىقمىز. مانا مۇشۇ مەنىدىن ئالغاندا، يېڭى تۇرمۇشقا

شۇ يېگانە ئادەمنىڭ ئەجدادىنىڭ «يەنە بىر قېتىم قايتىدىن تىرىلىشى» دۇر دېسەك چوڭ خاتالىق بولماس. چۈنكى، خەلقىمىزدىكى ھاياتلىق ئومۇمەن بىر - بىرىگە ئوخشاش جەريانىنى باشتىن كەچۈرمەكتە. مۇشۇ ئاساستا شۇنداق پەرەز قىلىش مۇمكىنكى، ئىنسانىي ھاياتلىقتىكى ھەسرەت - نادامەت ۋە پۇشايمانلارنىڭ تولىسىدىن ساقلىنىش مۇمكىن. مەسىلەن، سىزنىڭ ئاتا - بوۋىڭىزنىڭ ئىمتىھان نەتىجىسىدە بىرنەچچە نومۇر كەم بولۇپ قالغانلىقتىن ئالىي مەكتەپكە كىرەلمىگەنلىكى ئۈنىڭ پۈتۈن بىر ئۆمرىگە تەسىر يەتكۈزگەن بولسا، ئۇنىڭ ھەسرەت - نادامىتى سىزنىڭ غەيرەت - جاسارىتىڭىزنى ئۇرغۇتۇشى، سىزگە ئىبرەت بولۇشى، سىزنىمۇ دەرد - ھەسرەتكە قالدۇرماسلىقى مۇمكىن. ئاتىڭىزنىڭ كاساپىتى بىلەن يېتىملىك دەردىنى تارتقان بولسىڭىز، چىن مۇھەببەتنى قەدىرلىمەي، ئائىلىڭىزگە كۆيۈنمەي قالمايسىز، ئەۋلادلىرىڭىزنى ھەسرەت چېكىشتىن خالىي قىلالايسىز. ئاتام قىلغان ئىشلىرىدا روناق تاپماپتىكەن دەپ زارلانغان بولسىڭىز، ئۆزىڭىز ئاتا بولۇپ قالغاندا پەرزەنتلىرىڭىزنى جاپاغا قالدۇرمايدىغان بولىسىز. ئاتا - بوۋىڭىز ناشايان ئىشلارنى قىلىپ سالغان بولسا، سىزمۇ پەرزەنتلىرىڭىزنى ئورۇنسىز دەرد - ھەسرەتلەرگە قالدۇرمايدىغان بولىسىز... ئەپسۇسكى، قايتا - قايتا تەكرارلىنىۋاتقان شۇنداق ئەھۋاللار بەك كۆپ. ھاياتلىق ئادەمگە پەقەت بىر قېتىملا كېلىدىغان بولغاچقا، ھاياتلىقتىكى ھەسرەت - پۇشايمانىنى ئازايتىش ئۈچۈن ئاتا-بوۋىلىرىمىز نۇرغۇن ئىبرەتلىك پەند - نەسىھەتلەرنى قۇلىقىمىزغا قۇيۇپ، ئەتىسى - ئاخشامدا دېگۈدەك سەممىزگە سېلىپ كەلمەكتە. ئوستروۋۇسكى: «ئادەم ئۆمرىنى شۇنداق ئۆتكۈزۈشى لازىمكى، ئۆتكەن كۈنلىرىنى، قىلغان ئىشلىرىنى ئەسلىگىنىدە ئۆمرۈم بىكار ئۆتتۈپ كېتىپتۇ دەپ پۇشايمان قىلمىسۇن...» دېگەن مەشھۇر سۆزنى گويا مەخسۇسلا ھەسرەت - پۇشايماننىڭ ئالدىنى ئېلىش مەقسىتى بىلەن ئېيتقان.

جاھاندىكى ھۇرۇن - لايغەزەل ئادەملەر، ئۆزۈڭلەرگە قاتتىق سوئال قويۇپ بېقىڭلار، نېمە ئۈچۈن ئۆمرۈڭلار ئاخىرىغا يەتكەن

چاغدىلا بالا - چاقىلىرىڭلارغا ئاتا - بوۋاڭلارنىڭ «ئەگەر ياش بولغان بولسام...»، «ئەمدى پۇشايمانىنى ئالغىلى قاچا يوق» دېگەنگە ئوخشاش سۆزلىرىنى ھەسرەت - نادامەت بىلەن تەكرارلاپ بېرىسىلەر؟

جاھاندىكى خىيانەتچى ئەمەلدارلار، بولۇپمۇ ئالدىدا چىرىكلىشىپ «تۆگەشكەن» لەرنىڭ كەينىدىن ئىزىنى «بېسىپ» ماڭغان خىيانەتچى ئەمەلدارلار، ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ: نېمە ئۈچۈن تۆمۈر قەپەسكە سولىنىپ قالغاندا ئاندىن داد - پەرياد ئوقۇپ، ھۆڭ - ھۆڭ يىغلاپ توۋا قىلىسىلەر؟ پارتىيىنىڭ مەقسىتى، ئىنسانىي ۋىجدان، ئىنساپ، قانۇننىڭ ئىززەت - ھۆرمىتى دېگەنلەر ئۈستىدە ئېغىز ئاچماي تۇرايلى، ئەجەبا «زەھىرى بار نەرسىنى يېمەسلىك كېرەك، قانۇنغا خىلاپ ئىشنى قىلماسلىق كېرەك» ئىكەنلىكىنىمۇ بىلمەمسىلەر؟ سىلەردىن ئىلگىرىكىلەرنىڭ قاماقتا قانداق چۈشۈپ قالغانلىقىنىمۇ ئۇنتۇپ قالدىڭلارمۇ؟ ئەگەر شۇنىڭغىمۇ «ھەسرەت - نادامەت» قىلىدىغان بولماڭلار، ئۇنداق ئەقىدەڭلار قۇرۇپ كەتسۇن!

ھەممىدىن چوڭ پۇشايمان ئۆزىنىڭ ياكى باشقىلارنىڭ پۇشايمانلىرىنى تەكرارلاشنىڭ ئالدىغا ئۆتمەس؛ ھەممىدىن ياخشى ساقلىنىش ئۆزىنىڭ ياكى باشقىلارنىڭ ھەسرەت - پۇشايمانلىرىنى تەكرارلاشتىن ساقلىنىشنىڭ ئالدىغا ئۆتمەس!

قاراڭغۇلار بۇ سەنچىلىكىنى

دالىدىن تەۋسىدىكى جۇڭخې شەھەرلىك 1- ئوتتۇرا مەكتەپتە تاسادىپىي ئوت ھادىسىسى پەيدا بولدى. شۇ ھادىسە يۈز بەرگەندىن كېيىن، دالىدىن مائارىپ ئىدارىسىنىڭ رەھبىرى تەكشۈرۈپ كۆرۈشكە بارىدۇ، لېكىن جۇڭخې شەھەرلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقىنى ھېچ يەردىن تاپالمايدۇ. كېيىن مەلۇم بولىدۇكى، شەھەرلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ئۆزىنىڭ ماشىنا توختىتىدىغان شەخسىي ئامبىرى ئىچىدىكى مەھكەم قۇلۇپلانغان پىكاپ ئىچىدە ئۆلۈپ قاپتۇ، پىكاپ ئىچىدە يەنە بىر ئايالمۇ ئۆلۈك يېتىپتۇ، كېيىم - كېچەكلىرىمۇ تېگىشلىك جايىدا كىيىكلىك ئەمەس ئىكەن...

ساقچىلارنىڭ تەكشۈرۈپ ئېنىقلىشىچە، پىكاپ ناھايىتى ھەم بولغاچقا، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھاۋانى تەڭشەپ تۇرىدىغان شامالدۇرغۇچ ئىشلەپ تۇرغاچقا، ماشىنا ئىچىدىكى ئوكسىگېن ۋاقىتىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن تۈگەپ كەتكەن، بۇنى ئىككىيلەن دەسلەپتە سەزمەي قالغان، كېيىن دېمى سىقىلغاندا ئۇلگۈرەلمەي قالغان - دە، تۇنجۇقۇپ ئۆلگەن.

بۇ ۋەقە «مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى پىكاپ ئىچىدە سەنچىلىك بىلەن ئۆلگەن» دېگەن سەرلەۋھە بىلەن خەۋەر قىلىنغانىكەن. شۇنداق ئوقۇپلا، بۇ بىر بىمەنىلىك ئىكەن دېگەن ھېسسىياتقا كەلدىم. كېيىن ئىنچىكىلەپ ئويلاپ قارىسام، «سەنچىلىك بىلەن ئۆلگەن» لا ئەمەس، يەنە باشقا تەرەپلەرمۇ، باشقا ئامىللار بىلەن سەنچىلىككە

قېلىشى كېرەك ئىكەن.

بىرىنچىدىن، شۇ مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقىنىڭ ئۆزىنىڭ سەنچىلىكى. پېشۋالاردىن خەنيۇي: «ئۇستاز دېمەك تەرىقەتنى ئۆگەتكۈچى، ئىلىم بەرگۈچى، مەسىلىلەرنى يېشىپ چۈشەندۈرگۈچى دېمەكتۇر» دەپتىكەن. مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى دېمەك مەخسۇسلا «تەرىقەتنى ئۆگىتىدىغان، ئىلىم بېرىدىغان، مەسىلىلەرنى يېشىپ بېرىدىغان» ئۇستاز دېمەكتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنىڭ بۇ جەھەتلەردە ئۇلگە بولمىقى پەرز. ئۇنىڭ شامالدۇرغۇچى ئىشلەپ تۇرغان پىكاپ ئىچىدە ئۆزىنىڭ ئاشىنىسى بىلەن شۇنداق قىپىيالىڭاچ ھالدا ئۆلۈپ قالغانلىقى گويا ئاغزى بىلەن يۇرىكى بىر بولماسلىق يوللىرىدىن، بۇزۇقچىلىق - زىناخورلۇق ھۇنەرلىرىدىن، يەنى «ئىلمىي تەرىبۇت» تىن دەرس بەرگەنلىكىدۇر، جىنسىي ئازادلىقىنى، جىنسىي خەۋپسىزلىكىنى قانداق قولغا كەلتۈرۈش جەھەتتە يولدىن ئازدۇرغانلىقىدۇر.

ئادەم ھامىنى ئۆلۈمدىن خالىي بولالمايدۇ. ئادەتتە تۇزۇك تۇرغان باشلىق خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان ئورنىدا ئۆلمەي، ئادەتتە يېتىپ - قوپىدىغان كارىۋېتىدىمۇ ئۆلمەي، مەكتەپكە ئوت كەتكەن، ھەممە ئادەم باشلىقىنى ئىزدەپ يۈرگەن چاغدا، چىرايلىق بېزەلگەن پىكاپ ئىچىدە ئەيش - ئىشرەت قوينىدا ئۆلگەن، مەنسەپنىڭ يۇقىرىلىقى ئىنسانىي تەبىئىتىنىڭ پەسلىكى ئالدىدا شۇنداق چانغان. پېشۋالاردىن ساۋشۇچىن: «پەس ئادەمنىڭ قىلىقى سەت بولىدۇ» دەپ تولىمۇ جايىدا ئېيتقانىكەن.

ئىككىنچىدىن، جۇڭخې شەھەرلىك پارتكوم رەھبەرلىرىنىڭ سەنچىلىكى. جۇڭخې شەھەرلىك مائارىپ ئىدارىسىدىكى يولداشلار «ھېلىقى ئەھۋال» نى كۆرگەندىن كېيىن، قانداق قىلىشنى بىلەلمەي، بىرھازا ئويلىنىپ، شەھەرلىك پارتكومغا مەلۇم قىلىش قارارىغا كەلگەن. شۇ چاغدا شەھەرلىك پارتكوم رەھبىرى ئۇلارنى خاتا مەلۇم قىلغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ قالغان. چۈنكى، شەھەرلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ئادەتتە ھەممە جەھەتتىن ئىپادىسى

ياخشى ئىكەن. لېكىن، پارتكوم رەھبەرلىرى ۋەقە تۇغۇلغان يەرگە بېرىپ ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەندىن كېيىن «بۇ ئەھۋالنى شەھەر خەلقىگە ئۇقتۇرۇشنىڭ ئامالى يوق» دەپ ئويلىغان. مائارىپ ئىدارە-سىنىڭ باشلىقىنىڭ ئادەتتە قالدۇرغان تەسىراتلىرى نەق مەيداندىكى رەسۋاچىلىقى بىلەن شۇنداق كۆچلۈك سېلىشتۇرما بولۇپ پەرقلىنىپ تۇرسا، پارتكوم رەھبىرى بولغان ئادەم بۇنىڭغا ئوسال بولماي قانداق-مۇ چىداپ تۇرالىسۇن؟ بۇ ئەھۋال ئەمەلىيەتتە ئادەملەرنىڭ چۈشىنە-شىنىڭ چوڭقۇر بولمىغانلىقىنى، ۋەزىپىگە تەينىلەشتە چاتاق بارلىقە-نى بىلدۇرىدۇ. ئەسلىدە ئۆزىنىڭ يېنىدا ئىشلەپ كېلىۋاتقان كاتىپنى ئۆزاقتىن بۇيان ئىشلەپ كەلدى، كۆنۈكۈپ قاپتۇق، قولغا قول بولۇپ ئىشلەشكە يارايدىغاندەك تۇرىدۇ، ئالدى - ئارقامدا جاپا چېكىپ ئىشلەپ كېلىۋاتقىنىمۇ بىرنەچچە يىل بولۇپ قالدى، ئەمدى ئۇنى نەزەرگە ئېلىش ۋاقتى بولۇپ قالدى دەپ ئويلاپ، مۇئاۋىن باشلىق ۋەزىپىسىگە تەينىلىگەنىدى، ئىككى يىل چاتاق - پاتاق يوق ئوبدان ئۆتتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنى مەسئۇل ۋەزىپىگە، كادىرلارنى ئۇيان - بۇيان قىلىش ھوقۇقىمۇ، مالىيە ھوقۇقىمۇ بار ئىدارە باشلىقى ۋەزى-پىسىگە تەينىلىگەنىدى. سىرتىدىن تۇزۇك، سالاپەتلىك كۆرۈنگەن بىر ئادەمنىڭ تېگىدىن بۇزۇق، زىناخور بولۇپ چىقىشىنى كىم بىل-سۇن؟! بۇ ئەھۋالنىڭ ئۆزۈمنى ئۆزۈم كاچاتلىغاندىن نېمە پەرقى بولسۇن؟! ئادەمنى ئۆز لايىقىدا تاللىيالمىغانكەنمەن، جاۋابكارلىقتىن باش تارتالمايدىغانلىقىم تەبىئىي. پارتكوم رەھبىرى ئەنە شۇنداق خە-يالىلار بىلەن ئۆز سەۋەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىشتىن خىجىل بولۇشى مۇمكىن. ئەھۋالنى «شەھەر خەلقىگە ئۇقتۇرۇشنىڭ ئىلاجى يوق»، ئۇ ئوسال بولۇپ دەردىنى ئىچىگە يۇتماي قانداق قىلسۇن؟!

ئۇچىنچىدىن، كادىرلارنى تەكشۈرۈش، كادىرلارغا نازارەت قە-لىپ تۇرۇش تۈزۈملىرىنىڭ سەتچىلىكى. ئۆلگۈچىنىڭ مائارىپ كو-مىتېتىنىڭ مۇدىرلىقىدىن مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىقىغا كۆتۈ-رۈلگىنىگە قەدەر بولغان جەريانىدا يىلمۇيىل ھەر جەھەتتىن تەكشۈرۈ-لۈشىدە گەپ يوق. ئىدارە باشلىقى ئورنىدا بىرنەچچە يىل ئىشلىيەلە-

گەنىكەن، بۇ ئەھۋال ئۇنىڭ ئاممىنىڭ پىكىر سىنىقىدا، تەشكىلىنىڭ تەكشۈرۈشلىرىدە لاياقەتلىك بولۇپ چىققانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. مەسە-لىنىڭ چىگىش - توقۇنۇقى ئەنە شۇ يەردە. ئۆلگۈچى پارتىيىنىڭ «يەر ئاستى خىزمىتى»نى ئىشلەشتىن ئۆسۈپ چىققان بولسا، مەخپىي ھەربىكەنلىرىدە چاندۇرۇپ قويغان يەرلىرى يوقمىدۇ؟ باشقا ئادەملەر بىلەن زىنا قىلغان چاغلىرىدا باشقىلارغا زادىلا سەزدۈرمىگەنمىدۇ؟ يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇنلار ئۇنىڭ خىزمىتىنى، نەتىجىلىرىنى تەك-شۈرگەندە ئاز - پازمۇ ئەكس ئەتتۈرۈلمىگەنمىدۇ؟ ئەكس ئەتتۈرگەن بولسا پەرۋا قىلىنمىغانمىدۇ؟ تەڭ دەرىجىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش-تەپتىشلىك قىلىش ئىشخانىلىرى، يۇقىرى دەرىجىلىك ئىنتىزام تەك-شۈرۈش - تەپتىشلىك قىلىش ئىشخانىلىرى، يۇقىرى دەرىجىلىك ئىنتىزام تەكشۈرۈش - تەپتىشلىك قىلىش ئىدارىلىرى ھەقىقەتەن ئادەتتە ھېچقانداق بىر ئۇچۇر تاپالمىغانمىدۇ؟ گەپنىڭ گۈندىسىنى قىلغاندا، بۇنداق سوئاللار مەۋجۇت بولسا كېرەك. گەپ شۇ يەردىكى، بۇ مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى چوڭ بىر ئىدارىنىڭ بىرىنچى باشلىقى بولۇپ خىزمەت ئورنىنى ئىگىلەپ تۇرغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە «كاتتىۋاش» لارنىڭ جان - جىگەر ئەركىسى، ئادەتتە ئۇنىڭ غەيۋىتىنى قىلىدىغان ئادەم يوق، ئۇنىڭدىن چاتاق چىقىپتۇ دېسە ئىشىنىدىغان، ئۇنىڭدىن چاتاق تاپىدىغان ئادەممۇ يوق؛ ئۇنىڭدىن چاتاق چىقىپتۇ، تەكشۈرۈپ باقايلى دەيدىغان ئادەممۇ يوق، ئۇچقۇندەك كىچىككىنە بىرەر مەسىلىسى چىقىپ قالسىمۇ، ئۆزى بىر ئامال قىلىپ ئۆچۈرۈ-ۋېتەلەيدۇ. خوجا كۆرسۈنگە چىقىرىپ قويۇلغان كۆزىتىش - تەكشۈ-رۈش فورمىلىرى، بىرىنچى باشلىققا قۇربى يەتمەيدىغان ئىنتىزام تەكشۈرۈش - تەپتىشلىك ماقاملىرى ئەمەلدارلار ئارىسىدىكى ۋە سىر-تىدىكى تىلغا ئالغىلى بولمايدىغان سەتچىلىكلەرنى ئوت ھادىسىسى مۇناسىۋىتى بىلەن يەنە بىر قېتىم ئاشكارىلاپ قويدى.

«ئۆمرۈم دەرد - ئەلەم ئىچىدە ئۆتتى، ئەجىلىم راھەت - پاراغەت ئىچىدە توشسۇن». بۇ — ئاتا - بوۋىلىرىمىزدىن قالغان پەند - نەسىھەت. ھېلىقى مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى راھەت - پاراغەت

ئىچىدىلا ئەمەس، بەلكى ئەيش - ئىشرەت ئىچىدە ئەجىلىنى تېپىپ، ھەقىقەتەن يېڭىلىق ياراتقان. بۇ رەسۋاچىلىقنى ئۆلگۈچىنىڭ ئۆزى ھېس قىلالمايدۇ، ئوساللىقنىڭمۇ ياخشىلىققا تارتىدىغان تەرەپلىرى بار، ئوسال بولغانلارمۇ شۇ مۇناسىۋەت بىلەن دەققەت - ئېتىبارىنى جەم قىلىپ، ئوساللىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ھالقىلارنى ئادەمـ لەرنى ۋەزىپىگە تەيىنلەش، تەپتىش - نازارەت قىلىش تۈزۈملىرى دېگەندەك جەھەتلەردىن ئەستايىدىل توغرىلىسا، شۇنىڭغا ئوخشاش سەتچىلىكلەرنى ئازايتىش ۋە ئۇلاردىن ساقلىنىش مۇمكىن.

— جۇجاۋلۇق ئىمزالىق بۇ مۇھاكىمە «فېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2004-يىل 6- فېۋرال سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.



لەتىپە

«ئەمەلىيلەشتۈرۈش» نىڭ شەرھى

ئەمەلىيلەشتۈرۈش دېمەك ئىشنىڭ ھەربىر ھالقىسىنى بىر - بىرگە چېتىپ، بىرەر ھالقىسىنمۇ يەرگە چۈشۈرۈۋەتمەي جاي - جايىغا قويۇش دېمەكتۇر. مەسىلەن:

چاتاق چىقىشتىن ئىلگىرى: ھەممە ئادەم ئىدىيىدە بىر بولۇپ، بىخەتەرلىك مەسئۇلىيىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشى كېرەك؛

چاتاق چىققاندا: زىيان - زەخمەتكە ئۇچرىغانلارنى پائال قۇتۇلدۇ-رۇش، ئۆلگەنلەرنىڭ ساننى ئەمەلىيلەشتۈرۈشى كېرەك؛

چاتاق چىقىپ بولغاندا: چاتاقتىن چىققان مەسىلىلەرنى بىر ياق-لىق قىلىپ، تۆلەم تۆلەش ئىشلىرىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈشى كېرەك.

ئاخىرىدا يۇقىرىنىڭ يولىيورۇقى بويىچە تۈزىتىش تەدبىرلىرىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، ئالاقىدار ئادەملەرنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئايدىڭلاش-تۇرۇشى كېرەك. ئەمەلىيلەشتۈرۈشنىڭ ئۆزى شۇنداق بىر جەريان-كى، ئۇ تەنقىد ۋە مۇزاكىرە قىلىش — قۇتقۇزۇش — كېيىن بىر ياقلىق قىلىش — تۈزىتىش — ئاندىن كېيىن جاۋابكارلىقنى ئايدىڭ-لاشتۇرۇش جەريانىدۇر.

پاناھلىق تىلەپ...

تام قوشنام جۇي ئانىنىڭ شۇنداق بىر ئادىتى بار ئىكەن: ئۇ ھەر كۈنى سەھەر تۇرۇپ ھەربىر قىلىپ بولغاندىن كېيىن، شەرقىي

مەھەللىدىكى ئىبادەتخانىغا بېرىپ، بىر نۆكچە شام يېقىپ قويىدۇ-كەن. بۇگۈنمۇ شۇنداق قىلغىلى بېرىپتۇ. ئىبادەتخانىنىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىپ كېتىۋاتقاندا A يېزىنىڭ شۇجىسى گۇ چىقىپ كېلىۋاتقان ئىكەن، ئۇنى كۆرۈپلا:

— گۇ شۇجى، سىزمۇ بۇنىڭغا ئىشىنىدىكەنسىز - دە؟— دەپ سوراپتۇ.

— ياق، نەدىكىنى،— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. قارىسا كونا تونۇش بولغاچقا، ئۇنى بىر چەتكە تارتىپ پىچىرلاپتۇ،— مانداق گەپ، يان يېزىنىڭ كۆمۈر كانلىرىدىن ھەمىشە چاتاق چىقىپ تۇرىدىكەن. بىزنىڭ يېزىمىزدىكى كانلار ھەر ھالدا ساق كېتىۋاتىدۇ. ئامانلىق تىلەپ چىقاي دەپ ...

— ھە، مانداقكەن - دە، چۇشەندىم،— جۇي ئانا ھى - ھىلاپ كۇلۇپ تۇرۇپ سۆزلەپتۇ،— پاناھ تىلىگەن ياخشى، دۇئا - تەلەپ قىلىپ تۇرغان ياخشى!

— شۇنداق، شۇنداق، دۇئا-تەلەپ قىلىپ تۇرغان ياخشى!— گۇمۇ كۇلۇۋېتىپتۇ.

— بۇ لەتىپىلەر «فېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2004 يىل 19- مارت سانىدا شېن تاۋ ئىمزاسى بىلەن ئېلان قىلىنغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

دورامچىغا دو كېتىپتۇ

پوچىلار شەھىرىدە بىر مەزگىل بىر خىل سەتەڭلىك مودا بولۇپ قاپتۇ. شۇ سەتەڭلىك ناھايىتى ئاددىي بىر ئىش ئىكەن، يەنى بەزى قىزلار بېشىغا ياغلىق چىگىپ يۈرىدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئەنە شۇ سەتەڭلىك بىر ناخشا چولپىنىدىن باشلىنىپتۇ.

كۇنلەرنىڭ بىرىدە بىر ناخشا چولپىنى پوچىلار شەھىرىگە ناخشا ئېيتقىلى كەپتۇ. شۇ چاغلاردا ئۇنىڭ تېخى ئانچە داڭقى چىقمىغان-كەن، ناخشا سورۇنىدا جەمئىي ئۈچ ناخشا ئېيتىپتۇ، ھەر قېتىم ئېيتىدىغان چاغدا كىيىملىرىنى بىر قېتىم يۆتكەيدىكەن، لېكىن بېشىغا ھەرقاچان بىر ياغلىق چىگىكلىك تۇرىدىكەن. شۇ چاغدا ئۇنىڭ بېشىدىكى ياغلىقغا ھېچقانچە ئادەمنىڭ دىققىتى چۈشمەپتۇ. ئۇ ناخشا چولپىنى ئانچە مەشھۇر بولمىسىمۇ، ناخشىنى ناھايىتى ياخشى ئېيتقاندىكى ئۇچۇن، ھەممە ئادەمنى تەسىرلەندۇرۇۋېتىپتۇ.

لېكىن، تاماشىبىنلاردىن بىر قىزنىڭ دىققىتى چولپانىنىڭ بېشىغا چىگىۋالغان ياغلىقىغا چۈشۈپ قاپتۇ - دە، ئۇ ياغلىقنى ناھايىتى يارىتىپ قاپتۇ، چولپانىنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلاۋېتىپ، مەنمۇ ئەتە شۇنداق ياغلىقتىن بىرنى سېتىۋېلىپ، چولپانغا ئوخشاش بېشىمغا چىگىۋالسام بولىدىكەن دەپ ئويلاپتۇ.

بۇ ئىش قىيىن بولماپتۇ، قىز ئەتىسى بازاردىن بىر ياغلىق سېتىۋېلىپ بېشىغا چىگىپ ئەينەككە قاراپ باقسا، ھەقىقەتەن يارىشىپتۇ. بازاردا كېتىۋاتقىنىدا، بۇ قىزنىڭ بېشىغا چىگىۋالغان ياغلىقى ھەممە ئادەمگە غەلىتە بىر يېڭىلىق بولۇپ كۆرۈنۈپتۇ. دېمەك،

هېلىقى قىز گويا ئۇيان - بۇيان يۆتكىلىپ تۇرىدىغان گۈزەل مەنزىرە-دەك، قەيەرگىلا بارسا باشقىلارنىڭ كۆزى چۈشىدىكەن.

چىرايلىق كۆرۈنگەن نەرسىنى ھەركىمنىڭ دورىغۇسى كېلىدۇ. بەزى چىرايلىق قىزلارمۇ بېشىغا ياغلىق چىگىۋالىدىغان بوپتۇ. مەيلى كىم بولسۇن بېشىغا ياغلىق چىگىۋالسىلا ھۆسنىگە ھۆسن قوشۇلۇپ، باشقىچە بولۇپ قالىدىكەن. كېيىنچە تېخىمۇ كۆپ ئادەم شۇنداق ياسىنىپ يۈرۈشكە خۇشتار بولۇپ قاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، پوچىلار شەھىرىدە قىز بالىلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك شۇنداق ياسىنىدىغان، بېشىغا ياغلىق چىگىپ يۈرىدىغان بوپتۇ. گۈللىرى، رەڭلىرى بىر - بىرىگە ئوخشىمايدىغان ياغلىقلار شەھەرنىڭ كوچا - رەستىلىرىنىمۇ چىرايلىق كۆرۈنۈشكە كىرگۈزۈۋېتىدىكەن.

شەك يوقكى، شۇنداق ياسىنىپ يۈرۈش پوچىلار شەھىرىدە ئاسا-سىي مودىغا ئايلىنىپ قاپتۇ. بىر مەزگىل كوچا - رەستىلەردىكى قىزلارنىڭ ياغلىق چىگمەيدىغىنى قالماپتۇ. ئەگەر بىرەر تونۇش ئادەم ياغلىق چىگمىگەن بىر قىزنى ئۇچرىتىپ قالسا: «بېشىڭىزغا ياغلىق چىگمەپسىزغۇ؟» دەپ سورايدىكەن.

ئۇ ھالدا ھېلىقى سورالغۇچى قىز بىرئاز خىجىل بولۇپ قالىدە-كەن. دېمەك، مودا قىلىشقا ئۇلگۈرەلمەسلىك ئادەمنى تەڭلىكتە قال-دۇرىدىغان ئىش ئىكەن.

بېشىغا ياغلىق چىگىۋالسا ھەرقانداق قىز بالىغا ياراشسىمۇ، لېكىن چىرايلىقلىقتا بېشىغا ھەممىدىن ئىلگىرى ياغلىق چىگكەن قىزغا يېتىدىغىنى يوق ئىكەن. ئۇ بېشىغا ياغلىقنى چىگىۋېلىپ خۇش-تەبەسسۇم بىلەن كوچىدا ماڭسا، كۆرگەنلا ئادەمنىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ - يايراپ كېتىدىكەن.

لېكىن، كۈنلەرنىڭ بىرىدە كىمدۇر بىرى قارىسا، ھېلىقى قىز باشقىلا بىر ئادەم بولۇپ كۆرۈنۈپتۇ: قىزنىڭ بېشىدا ئىلگىرىكىدەكلا ياغلىق چىگىكلىك تۇرغان، ئەمما رەڭگىرىگە ئىلگىرىكىگە ئوخشىماي-دىكەن، چىرايىدا غەمكىنلىك چىقىپ تۇرىدىكەن، ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتكەن ئادەم گويا ئۇنىڭ ئاغزىنى موتىلدىتىپ، ئىچىدە بىرنېمىلەرنى

سۆزلەۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغاندەك بولىدىكەن.

ئۇ قىزنىڭ رەڭگىرويى كۇچىدىكى ئادەملەرنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ.

ئۇزاق ئۆتمەيلا بەزىلەر سۈرۈشتۈرۈپ بىلىپ قاپتۇ: ئۇ قىز ھىجرانلىق دەردىنى تارتىپ يۈرۈپتۇ. ئۇ بىر يىگىت بىلەن ئىككى يىل ئاشىق - مەشۇق بولۇپ يۈرگەنىكەن، كېيىن يىگىت ئۇنى تاشلە-ۋېتىپتۇ. ئۇ ئەسلىدە يىگىتنىڭ ناھايىتى ياخشى كۆرىدىكەندۇق، يە-گىت تاشلىۋەتكەندىن كېيىن ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي پەرىشان بولۇپ، دائىم غەم بىلەن كوچا ئايلىنىپ يۈرىدىغان، ئۆزىچە سۆزلەيدىغان بولۇپ قاپتۇ.

ئۇ قىزنىڭ ئەھۋالى كېيىنچە تېخىمۇ يامانلىشىپ، كوچىدا ماڭ-غاندا ۋارقىرايدىغان بولۇپ قاپتۇ، بەزىدە ئاپتوموبىلنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ ماڭىدىغان ياكى يەردە ئولتۇرۇۋېلىپ ئۇنى - بۇنى تېرىۋېلىپ يەيدىغان بولۇپ قاپتۇ. شەكسىزكى، ئۇ قىز سارىڭ بولۇپ قاپتۇ.

ئۇ سارىڭ قىز پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ، ئۇستۇېشى مەينەت، يۈز-كۆزى كىر يۈرىدىغان بوپتۇ، ئۇنىڭ يېنىغا كەلگەن ئادەمنىڭ بۇرنىغا بىر خىل بەتبۇي پۇراق ئۇرۇپ تۇرىدىكەن. قىزنىڭ ئۇستۇېشىدا ئۆزگەرمىگەن نەرسە پەقەت بېشىغا چىگىۋالغان ياغلىق ئىكەن.

سارىڭنىڭ ياسىنىشىنى باشقىلار دورىمايدۇ، باشقا ئادەملەرمۇ ئۆزىنى سارىڭغا ئوخشاش ياساپ يۈرمەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرمۇنچە ئادەم ياغلىق چىگمەيدىغان بوپتۇ. مۇبادا بىر - ئىككى ئادەم ياغلىق چىگىپ كوچىغا چىققۇدەك بولسا، ئۇنىڭغا نۇرغۇن ئادەمنىڭ كۆزى چۈشىدىكەن، تونۇش ئادەم ئۇچراپ قالسا:

— ۋاي، يەنە بۇنى چىگىۋاپسىزغۇ؟— دەپ سورىماي تۇرالمايدىكەن.

— ھە، چىگسەم نېمە بوپتۇ؟— دەيدىكەن ياغلىق چىگىۋالغان كىشى.

— بۇنى سارىڭدىن باشقا ئادەم چىگمەيدۇ.

دېمەك، پوچىلار شەھىرىدىكى قىز بالىلار مانا ئەمدى ئۇنداق

ياسىنىشنى ناھايىتى ياماڭ كۆرىدىغان بوپتۇ. كېيىنچە ئۇ شەھەردە ھېلىقى قىزدىن بۆلەك بېشىغا ياغلىق چىگىدىغان ئادەم قالماپتۇ.

قايسىبىر يىلى كۈزدە، ھېلىقى ناخشا چولپىنى پوچىلار شەھىرىگە يەنە ناخشا ئېيتقىلى كەپتۇ. ئۇ بىرنەچچە يىلدىن بۇيان ئۈيەر - بۈيەردە ناخشا ئېيتىپ يۈرۈپ، خېلىلا داڭق چىقىرىپ، كاتتا چولپان بولۇپ قالغانىكەن. ئۇنىڭ كېلىشى بىلەنلا نۇرغۇن ئادەم شەھەر ئىچىدىكى تەنتەربىيە سارىيىغا يوپۇرۇلۇپ مېڭىپتۇ. ھەممە ئادەم ئۇ كاتتا چولپانىنىڭ پەيزىنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىدىكەن. ھەممە ئادەم كۆز تىكىپ تۇرغاندا، چولپان سەھنىگە چىقىپتۇ. لېكىن، كۆپچىلىكىنىڭ خىيالىغا كەچمىگەن بىر ئىش شۇكى، ناخشا چولپىنى پۈتۈنلەي باشقىچە بولۇپ قاپتۇ، ھەتتا ھۆسن - جامالىنىمۇ ياستىپتۇ، ئىلگىرىكى ناخشا چولپىنىدىن باشقىچىلا بولۇپ قاپتۇ، پەقەت بىرلا يېرى ئۆزگەرمەپتۇ، يەنى ئۇنىڭ بېشىدا ئىلگىرىكىدەكلا ياغلىق چىگىلىك تۇرۇپتۇ.

ناخشا چولپىنى ناخشا ئوقۇشنى باشلاپتۇ، لېكىن تاماشىبىنلارغا ھېچقانداق باشقىچە بىر تۈيغۇ بېرەلمەپتۇ. سەھنىدە ناخشا ئېيتىۋاتقان كىشى ناخشا چولپىنى ئەمەس، بەلكى بېشىغا ياغلىق چىگىپ يۈرىدىغان ھېلىقى سارايدىكى قىزدەك تۈيۇلۇپتۇ. پوچىلار شەھىرىنىڭ ئادەملىرى سارايدىكى قىزغا قارايمۇ قويمايدىغان بولۇپ قالغانىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن، ناخشا چولپىنى ناخشا ئوقۇۋاتقاندا، بۇنداق سارايدىكىنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلىغۇسى كەلمەپتۇ؛ يەنە بىرمۇنچە ئادەم: «چۈشۈپ كەتسۇن، سەھنىدىن چۈشۈپ كەتسۇن...» دەپ چۇقان كۆتۈرۈپتۇ.

ناخشا چولپىنى ئەسلىدە ناھايىتى تىرىشىپ، قېتىرقىنىپ ئوقۇغانىكەن، بۇنداق ئاقىۋەتكە قېلىشى خىيالىغىمۇ كەچمىگەنىكەن. ئۇ ئاخىر يىغلىۋېتىپتۇ.

— لیۇگوفاڭ (خانىم) ئىمزالىق بۇ ساتىرا «فېلىيەتون گېزىتى»نىڭ 2004- يىل 26- مارت سانىدا ئېلان قىلىنغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

ھېكمەت

پۇل

△ بىر ئادەمنى بىلىپ باقماقچى بولسىڭىز، ئۇنىڭغا پۇل ئۆتنە بېرىپ كۆرۈڭ.

△ بىرەر ئادەم بىلەن ئۇلپەتچىلىك قىلماقچى بولسىڭىز، ئۇنىڭغا پۇل قەرز بېرىپ كۆرۈڭ.

△ ئۆتنە بېرىپ تۇرغان پۇلىڭىزنى قايتۇرۇپ بەرمىسە، ئەڭ ياخشىسى، ئۇنداق ئادەمدىن ئۆزىڭىزنى تارتىڭ.

△ قورسىقىدا غەرىزى بار ئادەمگە ھەرگىز پۇل قەرز بەرمەڭ.

△ تونۇش بولمىغان ئادەم ئاغزىدىن شېكەر تامدۇرۇپ خۇشامەت قىلسا، ئاخىرىدا يانچۇقىڭىزدىكى پۇلىڭىزدىن گەپ ئاچماي قالمايدۇ.

△ يات ئادەم سىزگە پۇل خەجلەپ بەرسە، بۇ ئىش ئۇنىڭ سىزنىڭ بىرنەرسىڭىزگە كۆزى چۈشكەنلىكىدىن بېشارەت بېرىدۇ.

△ قولىڭىزدا پۇل بار چاغدا ئەتراپىڭىزدىن يىراق كەتمەيدىغان ئادەمنىڭ سىزگە دوست بولۇشى ناتايىن.

△ ھالىڭىز خاراپلىشىپ بېشىڭىزغا كۈن چۈشكەن چاغدا جېنىڭىزغا ئەسقاتقان ئادەمنى ئۆز قېرىندىشىڭىزدەك كۆرۈڭ.

△ دوستىڭىز بۇگۈن سىزنىڭ خەج - جىراجىتىڭىزنى تۆلەپ قويغان بولسا، ئۇنىڭ بۇگۈن ئاشخانىدىكى خىراجىتىنى چوقۇم سىز تۆلەپ قويۇڭ.

△ بۇگۈن دوستىڭىزنىڭ خەج - جىراجەت قىلغان پۇلىنى تۆلەپ قويغان بولسىڭىز، ئۇ پۇلنىڭ ئەتىكى قىممىتىنى ھەرگىز مىننەت قىلماڭ.

△ پۇل دېگەن مەھەك (سىناق تېشى) كە ئوخشايدۇ، قېرىنداش-لىق مېھرىنىڭ، دوستانىلىكنىڭ ۋە ئىشق - مۇھەببەتنىڭ راست - يالغانلىقىنى پۇل بىلەن ئاسانلا بىلگىلى بولىدۇ.

△ پۇل دېگەن ئىككى بىسلىق خەنجەر، ئۇ ئادەمنى ھەم بالا - قازادىن قۇتۇلدۇرالايدۇ، ھەم شەيتانەڭ ئازدۇرالايدۇ.

△ ئەگەر پۇللۇق بولۇپ قالساڭ، خەير - ساخاۋەتلىك، مېھىر - شەپقەتلىك يول.

△ پۇلسىز بولۇپ قالساڭ كۆڭلۈڭنى پاك تۇت، ئىچ - قارىنىڭنى كەڭ تۇت.

— بۇ ھېكمەتلەر «فېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2004- يىل 26- مارت سانىدا خەن فىزى ئىمزاسى بىلەن بېسىلغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

«شور پېشانىلىكىگە ئېچىنىمەن، ئىجتىھاتسىزلىقىغا قاينايمەن»①

ماۋزېدۇڭ 1949- يىل 10- ئاينىڭ 1- كۈنى تېيەنئەنمېن دەرۋازىسىنىڭ پەشتىقىدا تۇرۇپ: «جۇڭگو خەلقى ئەمدى ئورنىدىن دەس تۇردى» دەپ تەنتەنە بىلەن ئېلان قىلغانىدى. لېكىن، راست «دەس تۇردى» مۇ؟ ياكى ئېيتايلۇق، ھەممە ئادەم «دەس تۇردى» مۇ؟

مانا قاراڭ، «شياۋشياڭ — خۇنەن سەھەر گېزىتى» 11- ئاينىڭ 7- كۈنى «زامانىمىزنىڭ تېز خەۋەرلىرى» گە ئاساسەن «كورېيىلىك ئايالىنىڭ جۇڭگولۇق ئوقۇنقۇچىنى تىزلاندۇرغانلىقى» نى خەۋەر قىلىدى. خەۋەرگە قارىغاندا، كورېيىلىك ئايال كىملىدىخانىنىڭ ئوغلى كىمشاۋېيىن (غەيرىي ئىسىم) نەنجىڭ شەھىرىدىكى بەيگوشۇ بالىلار باغچىسىدا تولىمۇ تەنتەكلىك قىلىپ، جۇڭگولۇق بالىلارنى بەك بوزەك قىلىدىكەن. 11- ئاينىڭ (2003- يىلى دېمەكچى — تەرجىمان ئىزاھى) 3- كۈنى چۈشتىن كېيىن يەنە بىر بالىنىڭ باش - كۆزىگە ئۇرۇپ قويۇپتۇ. چوڭراق بالىلار سىنىپىنىڭ 21 ياشلىق تەربىيىچىسى ياڭ لىيۇ (غەيرىي ئىسىم) قىز بالىلارنىڭ تىرناقلىرىنى ئېلىۋاتقانىكەن، قولىدىكى قايچىنى كىمشاۋېيىنغا تەڭلەپ پوپوزا قىلىپ، يەنە شۇنداق قىلساڭ بارمىقىڭنى كېسىپ تاشلايمەن دەپتۇ.

شۇ كۈنى كەچقۇرۇن سائەت 7 دە كىمشاۋېيىنىڭ ئاتا - ئانىسى — كورېيىلىك ئەر - خوتۇن بالىلار باغچىسىغا كېلىپ سوئال - سوراق

---

① لۇشۈننىڭ ھېكمەتلىك سۆزى — تەرجىماندىن.

قىپتۇ. باغچا باشلىقى لى گۈيچىڭ خانىم «ئىش چاتاق» ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ، دەرھال «كەسكىن قارار»غا كېلىپ، ياڭ لىيۇ قىزنى ئىشتىن ھەيدەپتۇ ۋە كورېيىلىك ئەر - خوتۇنلارغا ھۆرمەت بىلەن ئۆزرە ئېيتىپتۇ. 5- كۈنى چۈش ۋاقتىدا كورېيىلىك ئايال بالىلار باغچىسىغا يەنە كەپتۇ. باغچا باشلىقى «ئىشتىن ھەيدەلگەن ياڭ لىيۇ قىز»نى، چوڭ بالىلار سىنىپىنىڭ مۇدىرى چېن مۇئەللىمنى تېلېفون بىلەن چاقىرتىپ كېلىپ، كورېيىلىك ئەر - خوتۇنلارغا «ھۆرمەت بىلەن ئۆزرە» ئېيتتۇرۇپ، بۇ «خەلقئارا تەسىر» پەيدا قىلىدىغان ئىش بوپتۇ دەپتۇ. ياڭ لىيۇ قىز ھېلىقى ئايالغا يۈز تۇرانە ئۆزرە ئېيتىپ، كىمشاۋېينغا قايچا بىلەن پوپوزا قىلغانلىقىنى تەن ئاپتۇ. كېيىن كورېيىلىك ئايال بىردىنلا: «ئالدىمدا تىزلان!» دەپ بۇيرۇق قىپتۇ.

ياڭ لىيۇ قىزنىڭ خىيالىغىمۇ كەچمىگەن بىر ئىش بوپتۇ، باغچا باشلىقى لى گۈيچىڭ خانىم «ئاۋۋال باشلاپ تىز پۈكۈپتۇ»، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن چېن مۇئەللىمۇ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپتۇ. كورېيىلىك ئەر - خوتۇن ياڭ لىيۇ قىزنىمۇ تىزلىنىشقا قىستاپتۇ «ياڭ لىيۇ قىزمۇ ئىشنىڭ چاتاق بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، يىغلاپ تۇرۇپ تىز پۈركۈپتۇ.

ياڭ لىيۇ قىز قاتارلىق ئۇچەيلەن «تىز پۈككەن» چاغدا، بالىلار باغچىسىنىڭ 7 — 8 نەپەر تەربىيىچىسى ۋە ئۇلارنىڭ تاشقىرىدىن كىرگەن ئەركەك دوستلىرىمۇ تۆپىدە قاراپ تۇرغانىكەن. ياڭ لىيۇ قىزغا «ئۆمرىدە كۆرۈلۈپ باقمىغان ئىزا - ئەلەم» بوپتۇ. ئۇ «قانۇنى قورال قىلىپ، بۇ كورېيىلىك ئەر - خوتۇنلار ئالدىدا يوقالغان ئىززەت - ھۆرمىتىنى ئاقلايمەن» دەپتۇ.

ئەگەر ياڭ لىيۇ قىز قايچا بىلەن پوپوزا قىلغان بالا جۇڭگولۇق بالا بولۇپ قالغان بولسا قانداق بولاتتى؟ ھازىرچە بۇ گەپنى قويۇپ تۇرايلى. ياڭ لىيۇ قىزنىڭ كىمشاۋېينىنى قايچا بىلەن قورقۇتقانلىقى توغرا ئەمەس، ئۇنداق قىلغاندا كىچىك بالىغا «زىيان» يېتىشى مۇمكىن. لېكىن، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ تۇپرىقىدا بىرنەچچە

جۇڭگو پۇقراسىنىڭ ئامما ئالدىدا كورېيىلىك ئايالنىڭ ئايىغىغا تىز لىنىپ ئولتۇرۇشى قانداق «خەلقئارا تەسىر» پەيدا قىلار؟ جۇڭگو خەلقىنىڭ ھېسسىياتىغا ۋە تۆپىدە قاراپ تۇرغان بالىلارنىڭ يۈرىكىگە قانچىلىك «زىيان» كەلتۈرەر؟

ياڭ لىيۇ قىز قاتارلىق ئۇچەيلەننىڭ تىز پۈكۈشى كورېيىلىك ئايالنىڭ «زورى» بىلەن بولغانمىش. قانداق «زورلۇق» قىپتۇ؟ قانداق قورال ئىشلىتىپتۇ، قانداق ئۆكتەملىك قىپتۇ؟ ھېچقانداق قىلماپتۇ، پەقەت بىرلا بارمىقىنى چىقىرىپتۇ، ئۇنىڭدىن باشقا «ئالدىمدا تىزلان!» دېگەن خەنزۇچە سۆزلەرنىلا ئىشلىتىپتۇ. ئاران شۇنچىلىك نەرسىنىڭ چوپچوڭ ئۇچ نەپەر جۇڭگولۇقنى تىز پۈكۈشكە «زور» لىيالىغۇدەك شۇنچە چوڭ تەھدىت ۋە تەئەددىسى بارمىدۇ؟ ئۆز ۋاقتىدا ئا Q تىز پۈكۈپ ئولتۇرغاندا «ئۆزۈن يەكتەكلىك ئادەم» ئۇنى «قۇل مىجەز» دەپ ھاقارەتلەپتىكەن. شۇنداق بولسا بىزنىڭ بۇ يەردە كۆرگىنىمىز قانداق «مىجەز»؟

لۇشۈننىڭ ئۆز ۋاقتىدا ياپونىيىدە دوختۇرلۇقتا ئوقۇشتىن ۋاز كەچكەنلىكىنىڭ سەۋەبلىرى ھەممىمىزگە مەلۇم. ئۇنىڭ شۇ چاغدا: «نادان، زەئىپ خەلق جىسمانىي جەھەتتە ھەرقانچە ساغلام، تاۋۇل بولسىمۇ، قىلچە ئەھمىيەتسىز سازايىچى ۋە سازايىنىڭ تاماشاچىسىلا بولۇپ قالىدىكەن... شۇنىڭ ئۈچۈن، بىزگە مۇھىم بولغان بىرىنچى ئىش — خەلقنى مەنىۋى جەھەتتىن ئۆزگەرتىش كېرەك» دېگەن ئاھىزارىمۇ ئېسىمىزدە.

لۇشۈننىڭ ياپونىيىدە دوختۇرلۇقتا ئوقۇغانلىقى 1904 — 1906- يىللىرىدىكى ئىش. ھازىر بۇنىڭغا بىر ئەسىر بولۇپ قالدى. جۇڭگو خەلقى جىسمانىي جەھەتتە مۇتلەق «ساغلام»، ناھايىتى «قاۋۇل» بولۇپ قالدى. لېكىن، مەنىۋى جەھەتتە قانداق؟ ئۆتكەن ئەسىرنىڭ باشلىرىدا جۇڭگو كەمبەغەل، زەئىپ ئىدى، جۇڭگولۇقلار يېرىم فېئودال، يېرىم مۇستەملىكە جەمئىيەتتە ئۆلتۇرۇلسە، خورلانسا ئامال يوق ئىدى دەيدىغان بولساق، مانا ئەمدى بۇگۈنكى ئەھۋال ئۇنداق ئەمەسقۇ؟! دۆلىتىمىز ۋودورود بومبىسىغا، ئاتوم بومبىسىغا

ۋە قىتئەلەر ئارا ئۇچىدىغان باشقۇرۇلىدىغان بومبىغا ئىگە بولۇپ قالدى؛ يەر شارى سۇنئىي ھەمراھىمۇ بار؛ پولات مەھسۇلاتىمىز دۇنيا بويىچە 1- ئورۇندا تۇرىدۇ؛ ئارمىيىمىز دۇنيا بويىچە ئەڭ قۇدرەتلىك ئارمىيىلەرنىڭ بىرى؛ تەنتەربىيە جەھەتتىكى مۇۋەپپەقىيەتلىرىمىزمۇ دۇنيانىڭ كۆزىنىڭ يېغىنى يەيدۇ؛ ئىقتىسادىي تەرەققىيات سۈرئىتىمىز دۇنيانىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ... بىزنىڭ «چىڭ نەرسە» لىرىمىز يەنى «دۆلىتىمىزنىڭ ئومۇمىي كۈچ - قۇۋۋىتى» ئاجىز ئەمەس، «بوش نەرسە» لىرىمىز شۈكى، مىللىي روھىمىزدا مەسىلە بار!

ھېلىقىدەك ۋەقەلەرنىڭ تۈغۈلۈشى بىر قېتىملىق ئىش ئەمەس. بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل ئىلگىرى گۈاڭدۇڭنىڭ مەلۇم بىر يېرىدە كورېيىلىك بىر كارخانىچى ئايال بىر - ئىككى يۈز جۇڭگولۇق ئىشچى-خىزمەتچىگە ۋارقىراپ - جارقىراپ، كوللېكتىپ تىز پۈكۈشكە مەجبۇر قىلغان. ئۇلارمۇ پالاق - پالاق قىلىپ قاتارى تىز پۈككەن! پەقەت بىرلا جۇڭگولۇق «مەدىكار» رەت قىلغان.

ئاخىرىدا ئىككى مەسلىنى ئوتتۇرىغا قويايلى: بىرى، ياڭ لىۋ قىز «قانۇننى قورال قىلىپ تۇرۇپ، شۇ كورېيىلىك ئەر - خوتۇن ئالدىدا يوقالغان ئىززەت - ھۆرمىتىنى ئاقلايمەن» دەپتۇ. شۇنداق قىلالارمۇ؟ ئۇچ نەپەر جۇڭگولۇق تەربىيىچى ئايالنىڭ ئىككىسى ئۆز-لۈكىدىن تىز پۈكۈپتۇ. بىرى، «تەئەددى» بىلەن تىز پۈكۈپتۇ. شۇنداق يوقىتىلغان «ئىززەت - ھۆرمەت» نى قانداق ئۇسۇل بىلەن قايتۇرۇۋېلىش مۇمكىن؟ «قانۇن قورالى» نىڭ قولىدىن نۇرغۇن ئىش كېلىدۇ، لېكىن ۋاقىتنى ئارقىغا ياندۇرالمايدۇ، يۈز بېرىپ بولغان ئىزا - ئاھانەتنى يۇيۇۋەتكىلى بولمايدۇ. يەنە بىرى، ئۇچ نەپەر جۇڭگولۇق تەربىيىچى ئايالنىڭ ئىككىسى ئۆزلۈكىدىن تىز پۈككەن، بىرى «تەئەددى» بىلەن پۈككەن. مۇشۇنداق تەربىيىچىلەر مىللىتىمىزگە قانداق ئەۋلاد تەربىيىلەپ بېرەر؟

— جاڭ ياڭ ئىمزالىق بۇ مۇھاكىمە «فېلىيەتون ئايلىق ژۇرنلى» نىڭ 2004- يىل 2- ئايلىق سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

ئاتۇشلۇق سودىگەرلەر نېمە بىلەن چۇشلىپ قېلىۋاتىدۇ

ماڭا تونۇش بولغان ئاتۇشلۇق بىر سودىگەر بار ئىدى. ئۇ ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 80- يىللىرىدىن باشلاپ ئىچكى ئۆلكىلەردە، ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە غەربىي ئاسىيادا سودا - تىجارەت قىلىپ يۈرەتتى. سودا - تىجارىتى شۇنداق ئېغىۋاتقان شۇ سودىگەر بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل ئىلگىرى بىردىنلا جىمىپ كېتىپتۇ. ئاتۇشلۇق بىرەيلەن بىلەن پاراڭلاشقاندىن كېيىن بىلدىمكى، ئاتۇشلۇق سودىگەرلەرنىڭ تولىسى ھازىر سودا - تىجارىتىنى بەلگىلىك بىر كۆلەمگە يەتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن، يەنىمۇ چوڭايتىشنى خالىمايدىكەن، ئۆيى - جايى سېتىۋېلىپ، ئوبدان ياسۇالغاندىن كېيىن ياكى داڭلىق ماركىلىق پىكاپ سېتىۋالغاندىن كېيىن، شۇنىڭ بىلەن قانائەتلىنىپ، بولدى قىلىدىكەن.

ئاتۇشلۇق سودىگەرلەر نېمىشقا شۇنداق سۆرەلمىلىك قىلىدۇ؟ شىنجاڭ «ئىخلاس» تەرەققىيات شىركىتىنىڭ باش لېدىرى ئاتۇشلۇق مەشھۇر سودىگەر روزى ھاجى بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ:

ئاتۇشلۇق سودىگەرلەرنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتە ھەقىقەتەن كاللىسى ئىشلەيدۇ. لېكىن ئۇلار، ۋېنجۇلۇق سودىگەرلەرنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇپ بېرەلمەيدۇ. ئىچكى ئۆلكىلىك سودىگەرلەر بازارنىڭ ئېقىشىغا، ئۇچۇر مەنبەلىرىنىڭ راۋانلىقىغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلىدىكەن، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۆزلىرىنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈشكە تىرىشىپ، بازار ئېڭىنى، داڭلىق ماركا ئېڭىنى، كۆلەم ئېڭىنى، يوقىنى بار قىلىش ئېڭىنى سىستېمىلىق يېتىلدۈرىدىكەن. دېمەك، ئۇلار تىجا-

رەت ئۇسۇلىنى بارا - بارا خەلقئارا ئىزغا سالىدىكەن.

ئۇنداق بولسا، ئاتۇشلۇق سودىگەرلەرنىڭ تىجارەتنى بەلگىلىك دەرىجىگە يەتكۈزگەندىن كېيىن، توختاپ قېلىشنىڭ سەۋەبى نېمە؟ ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 50- يىللىرىدىن باشلاپ شاڭخەي، گۇاڭجۇ، ۋېنجۇ قاتارلىق يەرلەردە تىجارەت قىلغان مۇھەممەتجان ھاجى ئۆزىنىڭ بېشىدىن ئۆتكەنلەرنى سۆزلەپ كېلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئىلگىرىكى چاغلاردا سودا - تىجارەتتە بىر - بىرىمىزگە ناھايىتى ئىشىنەتتۇق؛ كېلىشىم تۈزەيمىز، توختاملىشىمىز دەيدىغان رەسمىيەتلەر يوق ئىدى، لېكىن ھازىر ئۇنداق ئەمەس. ھەرقانداق بىر سودا - تىجارەتنى مۇناسىۋەتلىك رەسمىيەتلىرى بويىچە قىلىدىغان بولۇپ قالدۇق. يەنە تېخى مۇئامىلە قىلىشقانلارنىڭ ھوقۇق ۋە مەجبۇرىيەتلىرى كېلىشىم- نامە ياكى توختامنامە دېگەندەك شەكىللەر بىلەن ئېنىق قەيت قىلىپ قويۇلىدىغان بولدى، شۇنداق بولسىمۇ سودىگەرلەرنىڭ تولىسى ساپا- سىنىڭ تېگىدىن تۆۋەن بولغانلىقى، قانۇن توغرىسىدىكى ئاڭ - چۈ- شەنچىسىنىڭ ئاجىز بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ قانۇنىي ھوقۇق - مەنپەئىتىنى قانداق قوغداشنىمۇ، قانداق مەجبۇرىيەتلەرنى ئۈستىگە ئېلىش لازىملىقىنىمۇ بىلمەيدۇ؛ ئاندىن قالسا پىكىرده بوغۇلۇپ، ئىدىيىده قاتماللىشىپ قالغانلىقى ئۈچۈن، ئىپتىدائىي سەرمايىنى توپلىۋالغاندىن كېيىن، ئىشلەپچىقىرىشنى يەنىمۇ كېڭەيتىشكە دەسمايە سېلىشنى خالىمايدۇ، چوڭراق زىيان تارتىپ قالارمەنمىكىن دەپ ئەندىشە قىلىدۇ، سودا - تىجارەتتە ئىپتىدائىي ھالەتنى ساقلاپ قېلە- ۋېرىدۇ، بۇگۈنكى نەپنىلا كۆزلەپ، كەلگۈسى تەرەققىياتىنىڭ كويىدا بولمايدۇ. شۇڭا، مانا ھازىرقىدەك ھالەت پەيدا بولۇپ تۇرماقتا.»

ھەرقانداق ئىش ئادەمگە باغلىق. 19- ئەسىرنىڭ 50- يىللىرىدا ئۆتكەن ئاتۇشلۇق سودىگەر مۇسابايوفنىڭ ئەۋلادلىرى ۋە باشقا ئاتۇش- لۇق سودىگەرلەر مائارىپ ئىشلىرىغا ناھايىتى ئەھمىيەت بېرىپ مەك- تەپ ئاچقانىكەن، تېخنىك - ئۇستىلارنى يۇقىرى مائاش بىلەن تەكلىپ قىلغانىكەن. باشقىلارنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى كۆڭۈل قويۇپ ئۆزلەش- تۇرگەنىكەن. ئاكا - ئۇكا مۇسابايوفلار ئۇرۇق - تۇغقان، قوۋم -

قېرىنداشلىرىنى چەت ئەللەرگە ئوقۇشقا چىقىرىپ، باشقىلارنىڭ تېخ- نىكىلىرىنى، باشقۇرۇش - تىجارەت ئۇسۇللىرىنى ئۆگەنگەنىكەن. ھۇسەنباي ھاجىمنىڭ ئوغلى تەلئەت سەككىز خىل تىلنى بىلىدىكەن، ئۇ ھازىر تۇركىيىده ئىمپورت - ئېكسپورت سودىسى بىلەن مەشغۇل ئىكەن. بىراق، ھازىرقى ئاتۇشلۇق سودىگەرلەرنىڭ تولىسى مەدەنىيەت ئىنقىلابىي دەۋرىده تۇغۇلغان. تۈزۈك ئوقۇيالمىغان، بىلىم - ساپاسى تۆۋەن، ئۇچۇر مەنبەلىرىدىن، بازارنىڭ ئېقىشىدىن، سىياسەت ۋە قانۇن - نىزاملاردىن بىخەۋەر، يەنە بىر گەپ، ئۇلاردا ئۇشتاق دېھقان ئېڭىنىڭ تەسىرى چوڭقۇر ئورناپ كەتكەچكە، ئىلگىرى بېسىشنى خالىمايدىغان ھۇرۇنلۇق پەيدا بولۇپ قالغان. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇلار ئۆز تىجارىتىنى مەلۇم دەرىجىگە يەتكۈزۈۋالغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا يەنە تۆپىلەپ دەسمايە سېلىشنى خالىمايدىغان بولۇپ قالغان.

مېنىڭچە بولغاندا، ئاتۇشلۇق سودىگەرلەر ئۇشتاق دېھقان ئېڭى- دىن قۇتۇلۇپ، ئىدىيىسىنى ئۆزۈل - كېسىل ئازاد قىلىپ، شىنجاڭ- نىڭ تۈزۈلمىسىنى ئۆزگەرتىش مەزگىلىدىكى سىياسىي، ئىقتىسادىي ھالىتىنى تولۇق چۈشىنىپ، ئۆزلىرىنىڭ ساپاسىنى تىرىشىپ ئۆستۈ- رۈپ، يېڭى سودا - تىجارەت ئېڭىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈپ، قىزىلسۇ ئوبلاستىنىڭ ئوبدان جۇغراپىيىلىك ئەۋزەللىكىدىن ۋە تەبىئىي بايلىق ئەۋزەللىكىدىن تولۇق پايدىلىنىشى لازىم. ئاددىي ئالغۇ - بەرگۈ تىجارىتى بىلەنلا شۇغۇللىنىپ يۈرمەي، يېڭىلىق يارىتىشقا جۇرئەت قىلىشى، تېخىمۇ كۆپ سانائەت كارخانىلىرىنى قۇرۇپ، يۇقىرى سۈپەتلىك مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپچىقىرىپ، ئوتتۇرا ئاسىيا، غەربىي ئاسىيا بازارلىرىغا يەتكۈزۈشى لازىم؛ ھەمكارلىقنى كۈچەيتىپ، ھەم- مە ئېتىراپ قىلىدىغان «جۇڭگو يەھۇدىيلىرى» دىن بولۇشقا تىرىش- شى لازىم.

— بۇ مۇلاھىزە خەنزۇچە «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» نىڭ 2004- يىل 17- ئىيۇن سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

ئاتۇشلۇق سودىگەرلەر نېمىشقا چوڭ قەدەم تاشلىيالمايدۇ

«شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» نىڭ 17- ئىيۇن سانىنىڭ (خەنزۇچە) 2- بېتىدىكى «ئىقتىساد مۇنبىرى» دە مۇخبىر مېھرىبان مەمتىمىننىڭ «ئاتۇشلۇق سودىگەرلەر نېمە بىلەن چۇشلىپ قېلىۋاتىدۇ» سەرلەۋھىلىك بىر ماقالىسى بېسىلىپ چىقتى. بۇ ماقالە ئۇيغۇر سودىگەرلەردىكى بىر ئىللەتكە يەنى ئۇيغۇر سودىگەرلەرنىڭ نېمىشقا ئۆزۈنىڭ سودا - تىجارەت جەھەتتىكى ئۇزاق تارىخىي ئەنئەنىسىگە سۆيۈنۈپ، چوڭراق ئىش قىلىپ، ھازىرقى دۇنياۋى باشلامچى ئىقتىسادلىقلار قاتارىغا ئۆتەلمەيۋاتقان ئىللىتىگە نەشتەر ئۇرۇپتۇ.

ئاتۇش شەھىرى شىنجاڭ قىزىلسۇ تىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ مەركىزى. ئاتۇشلۇقلار سودا - تىجارەتكە ھەقىقەتەن ماھىر. رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، ئاتۇشلۇقلار بالىلىرىغا بىر ناننى بەرسە، بالىلىرى ئۇ ناننى دەرھال يېۋەتمەي، قورسىقى ئېچىپ تۇرسىمۇ بىر ئىلاج قىلىپ ئۇنى يۇقىرى باھادا سېتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا ئىككى نان سېتىۋېلىپ، بىرسى بىلەن قورسىقىنى نويدۇرۇپ، يەنە بىرسى بىلەن تىجارەت قىلىدىكەن. ئازادلىقتىن بۇرۇن ئىچكى ئۆلكىلەرگە بېرىپ تىجارەت قىلىدىغان شىنجاڭلىق 100 ئادەمنىڭ 80ى ئاتۇشلۇق سودىگەرلەر ئىكەن. مۇنداق بىر لەتىپە ئېسىمدە تۇرۇپتۇ: سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدا گاگارىن ئاي شارىغا چىققاندا، ئاتۇشلۇق بىر سودىگەر سودا قىلىش نىيىتى بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. دېمەك، سودا بىلەن

پۇل تاپقىلى بولىدىغانلا بولسا، ئاتۇشلۇق سودىگەرلەرنىڭ بارمايدىغان يېرى يوق ئىكەن.

ئاتۇشلۇق سودىگەرلەر ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ سودا - تىجارەت ئەنئەنىسىنىڭ نامايەندىسى. ئۇلار ھەقىقەتەن سودىگەرچىلىككە ماھىر. ئۇلارنىڭ سودا - تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىش تارىخىمۇ ئۇزاق. ئۇلار شەرق مەدەنىيىتى بىلەن غەرب مەدەنىيىتىنى بىر - بىرىگە چاتقان يىپەك يولىدا مۇھىم روللارنى ئوينىغان بولۇشى مۇمكىن، شۇنىڭ ئۈچۈن، «جۇڭگونىڭ يەھۇدىيلىرى» دەپ تەرىپلەنگەنىكەن. شۇنى چېچەنلىك بىلەن نەزەردە تۇتۇشمىز لازىمكى، ئۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئۆتۈپ كەتتى، ئۆتمۈشكە ئايلىنىپ قالدى. سودا - تىجارەتتە تىرىشىدىغان ئاتۇشلۇق سودىگەرلەر ئۇزاق ۋاقىتتىن بۇيان تىممىسقىلاپ ھۆپىگەرلىك قىلىش بىلەن بولۇپ كېتىپ، ھازىرقى دۇنياۋى ئاساسىي ئىقتىسادتىن چەتنەپ قالماقتا.

ئۇيغۇرلارنىڭ ئەجدادى يايلاق مىللىتى ھالىتىدىن دېھقان مىللەت ھالىتىگە ئايلانغان ئېنىق ۋاقىتنى بىلىش تەس. لېكىن، ئۇلارنىڭ دېھقانچىلىق ئىگىلىكى بىلەن شۇغۇللىنىش تارىخىنى ئۇزاق دەپ ئېيىتىش مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇلار ئاتلىق (ئات ئۈستىدە ياشايدىغان) مىللەتكە خاس تېز يۆتكىلىپ ۋە كېڭىيىپ (كۆپىيىپ) تۇرىدىغان خۇسۇسىيىتىنى بارا - بارا يوقىتىپ قويغان. ئۇزاق تارىخىي جەريانىدا ئۇششاق دېھقان ئېڭى پۈتۈن مىللەتنىڭ قان - قېنىغا بارا-بارا سېڭىپ كەتكەن. ئۇلار تەقدىرىنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن يىپەك يولىنىڭ بوغۇزىغا ماكانلاشقان، شۇڭا تارىختىمۇ شەرق بىلەن غەربنى سودا جەھەتتىن تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدىغان ۋەزىپىنى ئۈستىگە پەرز قىلىپ ئالغان، قولىدىن ئىش كېلىدىغان، چېچەن ھەم چېۋەر سودىگەرلىرى ئەۋلادمۇئەۋلاد يېتىشتۇرگەن. لېكىن، رودۇيايەك چاپلاشقان ئۇششاق دېھقان ئىقتىسادىي ئېڭى ۋە شۇنداق مەدەنىيەتتىن يىلتىز تارتقان دىنىي ئېڭى ئۇلارنىڭ پۇت - قولىنى، مېڭىسىنى چۇشەپ قويۇپ، ئۇلارنىڭ تەقدىرىنىڭ ئەنە شۇنداق تولىمۇ ياخشى ئىلتىپاتىدىن كەلگەن، كېلىۋاتقان تارىخىي غەنىيمەت پۇرسەتلەرنى قولىدا

چىڭ تۆتۈشىغا زادىلا ئىمكان بەرمىگەن.

هازىر گېن (نەسەب) نەزەرىيىسىگە ئاساسلانغاندا، دېھقانچىلىق مەدەنىيىتىدىن سودىگەرچىلىك مەدەنىيىتىگە تەبىئىي هالدا ئۆزگىرىپ كېتىش مۇمكىن ئەمەس. ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتىكى خەنزۇ مىللىتىنىڭ سودىگەرچىلىكى مىڭ سۇلالىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن باشلاپلا خېلى كەڭ كۆلەم هاسىل قىلغان بولسىمۇ، لېكىن يېقىنقى زامانىدىن بۇيان غەرب ئەللىرىدىكىدەك سودا مەدەنىيىتى بارلىققا كېلەلمىگەن. ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ كىندىكىگە جايلاشقان ئۇيغۇرلارنىڭ دېھقانچىلىق مەدەنىيىتىنىڭمۇ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە سودىگەرچىلىك مەدەنىيىتىگە تەبىئىي يوسۇندا ئۆزگىرىشى مۇمكىن ئەمەس. بۇ هادىسە شەيئىلەرنىڭ ئىچكى قانۇنىيىتىگە باغلىق. ئاتۇشلۇق سودىگەرلەر ئۆزىنىڭ ئانا مەدەنىيىتىگە ئۇزاق زامان سودىگەرچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان ئۇدۇملىرى (ئەنگە نىسى) بىلەن مۇئەييەن سودىگەرچىلىك مەدەنىيىتىنى سىڭدۈرگەن بولسىمۇ، ئانا مەدەنىيىتىنىڭ تەبىئىتىنى ئازغىنە سودىگەرچىلىك مەدەنىيىتى بىلەن ئۆزگەرتىپ كېتىشى مۇمكىن ئەمەس.

دېھقانچىلىق مەدەنىيىتىدىن يىلتىز سۈرۈپ چىققان ئاتۇشنىڭ سودىگەرچىلىك مەدەنىيىتىگە بارلىققا كەلگەن كۈنلىرىدىن تارتىپلا ئۇششاق دېھقان ئىگىلىكىگە خاس تامغا بېسىلىپ كەتكەن، بۇ ئەهۋال ئاتۇشلۇق سودىگەرلەر ۋە بارلىق ئۇششاق هۆپىگەرلەر ئۆزئارا ئوخشىمىغان سالماقتىكى يىراقتا نەزەر سالمايدىغان، كۆز ئالدىنى كۆرىدىغان، ئاسانلا قانائەتلىنىپ قالىدىغان، ئۆزىدىكى قۇسۇرلارنى رەت قىلالمايدىغان مىجەز-خۇلقلىرىدىن ئىپادىلىنىپ تۇرىدۇ. ئېلىمىزدە بازار ئىگىلىكى قۇرۇلۇشى باشلانغاندىن بۇيان، سودا ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشقا كەڭ يول ئېچىلدى. ئاتۇشلۇق سودىگەرلەردىن ئازغىنە كىشىلەر تىجارىتىنى ئىچكى ئۆلكىلەرگە، ئوتتۇرا ئاسىياغا ۋە ئوتتۇرا دېڭىز بويلىرىغا يەتكۈزگەن بولسىمۇ، لېكىن كىشىلەرگە بېرىۋاتقان ئومۇمىي تەسىرا-تى ئۇششاق - چۈششەك، ئاندا - ساندا دېگەندەك سوددىدىن ئىبارەت بولماقتا. بۇ ئەهۋالغا ئاساسەن ئۇلارنىڭ ئاڭدا ئۆزگىرىش ياسىيالماس-

لىقى ئويىنايدىغان رولىنى ئۆزگەرتىشى ئاستا بولۇۋاتقانلىقى، تېگى-تەكتىدىن ئۆزگىرىشى تېخىمۇ ئاستا بولۇۋاتقانلىقى سەۋەب بولماقتا.

دېمەك، ئاتۇشلۇق سودىگەرلەرنىڭ هۆپىگەرچىلىك مەدەنىيىتىنى سودىگەرچىلىك مەدەنىيىتى دەرىجىسىگە كۆتۈرۈشى ئۇچۇن، گېننى ئۆزگەرتىش جەهەتتە نۇرغۇن ئەجىر قىلىش لازىم بولىدۇ، بۇ ناهايىتى زور سىستېمىلىق قۇرۇلۇش، بۇ قۇرۇلۇشنى بىرنەچچە ئاتۇشلۇق سودىگەر ياكى بىرەر ئەۋلاد ئاتۇشلۇق سودىگەرلەرنىڭ بىر باشقا ئېلىپ چىقالىشى مۇمكىن ئەمەس، بۇنىڭغا پۈتۈن ئۇيغۇر مىللىتى ئورتاق كۈچ چىقىرىشى لازىم. قىسقىسى، ئاڭنى ئۆزۈل - كېسىل ئۆزگەرتىپ، غەيرەت بىلەن تىرىشىپ ئۆگىنىپ، ئىچكى ئۆلكىلەرنىڭ ۋە غەربنىڭ زامانىۋى سودىگەرچىلىك مەدەنىيىتىنى ئۆزلەشتۈرۈشى لازىم. ۋەهالەنكى، دۆلىتىمىزدە ئىجتىمائىي ئىگىلىك تۈزۈمىدە بولۇۋاتقان بۇرۇلۇش ئاتۇشلۇق سودىگەرلەرگە ۋە پۈتۈن ئۇيغۇر مىللىتىگە دېھقانچىلىق مەدەنىيىتىدىن سودىگەرچىلىك ۋە سانائەت مەدەنىيىتى دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلۈش ئۈچۇن تېپىلغۇسىز غەنىيمەت تارىخىي پۇرسەت يارىتىپ بەرمەكتە. تېز بۇرۇلغان مىللەت تېز رونىق تاپالايدۇ. بۇرۇلۇشى ئاستا مىللەتنىڭ رونىق تېپىشى ئاستا بولىدۇ. كونا ئۇدۇملىرىدىن — ئەنئەنىلىرىدىن ۋاز كېچەلمەيدىغان، بۇرۇلۇشنى خالىمايدىغان مىللەت مەڭگۈ ئارقىدا قالىدۇ هەتتا تارىخنىڭ قولى بىلەن شاللىنىپ تاشلىنىدۇ.

جۇڭگودا ئىقتىسادنى راۋاجلاندۇرۇش ئىستراتېگىيىسىنىڭ سالمىقى غەربىي قىسمىغا كۆچمەكتە. ئوتتۇرا ئاسىيا بازىرىدىن ئىبارەت غايەت چوڭ زېمىن هەر مىللەت سودىگەرلىرىگە ۋە چېچەن، ئىشچان ئاتۇشلۇق سودىگەرلەرگە مىسلىسىز تەرەققىيات ئىمكانىيىتى يارىتىپ بەرمەكتە. مانا ئەمدى ئاتۇشلۇق سودىگەرلەرنىڭ پىداكارلىق قىلىدىغان پەيتى كېلىپ قالدى، «ياكى بايدىن ۋەياكى سايرامدىن» چىقىڭلار؛ سودا - تىجارەتتە هەرگىز «ئۆمرۈمنىڭ تەڭدىن تولىسى

ئۆتتى جاپا - مۇشەققەت بىلەن، ھەرەمگە بېرىپ ھاجىمۇ بوپتىمەن بالا - ۋاقام بىلەن؛ ماشىنىلىق بولدۇم، ئۆي - جايىمۇ قىلدىم تېگى بىلەن، قالغان پۇل - مېلىمنى كۆمۈپ قويدۇم سەققاندا چىققان سۇيى بىلەن» دېگەندەك ھەزىللەرنى تەكرارلاپ يۈرمەيلى.

— بۇ مۇھاكىمە خەنزۇچە «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» نىڭ 2004- يىل 3 - ئىيول سانىدىكى «ئىجتىمائىي پەن» سەھىپىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

«پۇل» قەدىرلىكمۇ «ئادەم» مۇ

بىزنىڭ ھاياتىمىزدا پۇلغا، بايلىققا بۇگۈنكى كۈندىكىدەك ئېتىبار بەرگەن زامان بولۇپ ئۆتكەن ئەمەس. بىر ئىقتىسادشۇناس: «بايلىق بايلىقنى يارىتىدۇ، پۇل بايغا ئاقىدۇ» دەپ ئوچۇق - ئاشكارا ئېيتقانىكەن.

«پۇل بايغا ئاقىدۇ» دېگەن سۆز مۇنداق قارىغاندا ھەقىقەتتەك تۇرىدۇ، لېكىن ئەملىيەتتە ئۇنداق ئەمەس. چۈنكى، ئۇ سۆز قىسمەن توغرا، ئۇنىڭدا بايلىقنىڭ رولى تولۇق ئېتىراپ قىلىنغان، لېكىن گەپتە كەتكۈزۈپمۇ قويۇلغان، خۇددى پۇل - مالنىلا بايلىق دېگىلى بولىدىغاندەك، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى ئىچىدىكى ھەممىدىن جانلىق ئامىل بولغان ئادەمنىڭ رولى ئاڭلىق - ئاڭسىز ئۇنتۇپ كېتىلگەن، ئىنكار قىلىنغان.

پۇل - مال ئەلۋەتتە كاپىتالنىڭ تەركىبىي قىسمى. لېكىن، «ئادەم» كاپىتال ئەمەسمىكەن؟ (كاپىتال دېگەن سۆز ئەسلىي لاتىنچە سۆز بولۇپ، مەبلەغ، سەرمايە، پۇل، دەپىنە - دۇنيا دېگەن مەنىلەردە قوللىنىلىدۇ؛ بۇ سۆز سودا - سېتىق ئىشلىرىدا ئايلاندۇرۇپ تۇرۇلىدىغان، پايدا كەلتۈرىدىغان، ئەرەب ۋە پارس، چاغاتاي تىللىرىدىكى «دەستمايە» دېگەن سۆزدىن ئۇيغۇر تىلىغا «دەسمايە» تەلەپپۇزىدا ئۆزلەشكەن بولۇپ، بۇ سۆز يەنە مۇنداق كۆچمە مەنىلەردىمۇ قوللىنىلىدۇ؛ دەسمايە: ئادەمنىڭ قول ئىلكىدىكى بار - يوق نەرسىسى، بىرەر ئىشنى قىلىشتا قوللىنىدىغان ۋاستىسى، ھۈنىرى، دەستىكى ۋەھاكازا. ئاپتورنىڭ «ئادەم» كاپىتال ئەمەسمىكەن؟ دېگەن ئىبارىسى

مانا مۇشۇ مەنىنى بىلدۇرىدۇ— تەرجىمان ئىلاۋىسى.) مەبلەغ سەرپ قىلىش جەريانىدا ئادەمنىڭ ئويناپدىغان رولى پۇل - مالنىڭ رولىدىن كۆپ ئارتۇق بولىدۇ. پۇل - مال جانسىز، ئادەم جانلىق؛ ئادەم ئىشلەپچىقىرىش ۋە تىجارەت قىلىش جەھەتتە ئەمگەك كۈچى بولۇپ رول ئويناش بىلەنلا قالماي، بىلىم، پاراسەت، ھېسسىيات، ئىقتىدار ۋە باشقا جەھەتلەردىمۇ رول ئويناپدۇ.

«ئادەم» گە ئېتىبارسىز قارالسا، ئادەمدىن ئىبارەت بايلىققا، ئەمگەكنىڭ قەدىر - قىممىتىگە سەل قارىغانلىق بولىدۇ؛ بىلىمگە، ئەقىل - پاراسەتكە، ھېسسىياتقا سەل قارىغانلىق بولىدۇ. دېمەك، ئادەمزاتنىڭ ئۆزىگە ئېتىبارسىز قارىغانلىق بولىدۇ. غەربتىكى كاپىتالىستىك دۆلەتلەر دەسلەپ كاپىتال جۇغلاشقا باشلىغان مەزگىللەردە «ئادەمپەرۋەرلىك» كە سەل قارايدىغان تارىخىي خاتالىقلارنى ئۆتكۈزگەن. شۇ چاغلاردا پۇلپەرەس كاپىتالىستلار پۇل - مالنى دەستەك قىلىپ، يەرلىك مەنسەپدارلارنى ھىمايە قىلىپ، بىر تەرەپتىن يەر-زېمىن بۆلۈشۈۋېلىش، يەنە بىر تەرەپتىن زۇلمەتلىك خۇپىيانە زاۋۇت-كارخانىلارنى قۇرۇشقا بېرىلىپ كەتكەن؛ ئەمگەكچىلەرنى ۋە ئەمگەك-نىڭ قەدىر - قىممىتىنى پىسەنتىگە ئالمىغان، نۇرغۇن ئەمگەكچىلەر قامچا ۋە تىل - ھاقارەت ئاستىدا ئېغىر ئەمگەك قىلسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئالىدىغان ئىش ھەققى تولىمۇ ئاز بولغان. شۇ چاغلاردىكى كاپىتا-لىستلار ئەمگەكچىلەرنى نەزەردە تۇتمىغان. ئۇلاردا «ئا-دەمپەرۋەرلىك» ئىدىيىسى بولمىغان، شۇنىڭ ئاقىۋىتىدە پەقەت پۇل-دىن ئىبارەت كاپىتالدىن باشقىسىنى نەزەردە تۇتمايدىغان پۇلپەرەس كاپىتالىستلار بىلەن ئۇلاردىن تېخىمۇ كۆپ ئىنسانپەرۋەر، ئىنسانىي ھەق - ھوقۇقپەرۋەر ئىشچىلار سىنىپى ئوتتۇرىسىدا زىددىيەت، قارا-مۇقارشىلىق پەيدا بولغان، ئىشچىلار ئىش تاشلىغان، قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن، زور ئىجتىمائىي پاراكەندىچىلىكلەر كېلىپ چىققان. بۇ ئەھۋاللارنىڭ تېگى - تەكتىنى سۈرۈشتۈرسەك، بۇلار كاپىتا-لىستلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئىدىئولوگىيىسىدىن چىققان چاتاقتۇر.

ئىقتىسادنىڭ گۈللىنىشى، جەمئىيەتنىڭ ئىلگىرى بېسىشى، بۇ-

لۇپمۇ پەن - تېخنىكىنىڭ ئالغا سىلجىشى ۋە ئىجتىمائىي ئاڭنىڭ ئۆز-گىرىشى بارغانسېرى يېڭىلىنىپ تۇرۇشى نەتىجىسىدە، غەربتە كېيىنكى كاپىتالىزم دەۋرىدە يېڭى بىر ئىقتىساد بىلەن ئىنسانىيلىق ھادىسىسى پەيدا بولدى. پۇل - كاپىتال ھەممىدىن ئەلا دەپ قارالمايدىغان، ئادەم بارغانسېرى قەدىرلىنىدىغان بولۇپ قالدى. بەزى يېراقنى كۆزلەيدى-غان كاپىتالىستلار ۋە خوجايىنلار بايلىق يارىتىش ۋە بايلىق تېپىش جەريانىدا ئادەمنى ئاساس قىلىدىغان، «ئادەم» نىڭ ئىشلەپچىقىرىش جەريانىدىكى غايەت زور پائالىيەتچىللىقىنى ئېتىبارغا ئالىدىغان، ئىق-تىدارلىق ئادەملەرنى كۆڭۈل قويۇپ ئىزدەيدىغان، ئىقتىدارلىق ئا-دەملەرنى پۇلنىڭ كۆزىگە قارىماي ئۆز يېنىغا تارتىدىغان بولدى؛ ئەمگەكنى ۋە ئەمگەكچىنى قەدىرلەش شەرتى ئاستىدا، بىلىم، ئەقىل-پاراسەت، ھېسسىيات، ئىنسانلىق ھەق - ھوقۇق ۋەھاكازالارنى قەدىر-لەيدىغان كۇچ - قۇۋۋەت ئاممىلىرى ئوتتۇرىغا چىقتى، شۇنىڭ نەتىجە-سىدە ئەمگەك بىلەن كاپىتال ئوتتۇرىسىدا يۇز بېرىپ تۇرغان ئىلگە-رىكىدەك قارىمۇقارشىلىقلار ئاجىزلىشىپ، سېلىكىپ قالماستىن، كارخانىلارنىڭ تېخىمۇ روناق تېپىشىغا، بايلىقنىڭ تېخىمۇ كۆپىيىشى-گە مىسلىسىز زور كۇچ - قۇۋۋەت ئاتا قىلىنىدىغان بولدى.

ھازىر ئېلىمىزدە سوتسىيالىستىك بازار ئىگىلىكى گۈللەپ ياش-نىماقتا. دۆلەت كارخانىلىرى ياكى پۇقراۋى كارخانىلارنىڭ نۇرغۇن خوجايىنلىرى «ئادەم» نىڭ بايلىق يارىتىشتىكى رولىنى چۈشىنىپ، «ئادەمنى قەدىرلەش» كېرەك، دەيدىغان نەزەريىنى ھەتتا ئاشكارا سورۇنلاردىمۇ تەرغىب قىلماقتا. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇلار ئەمەلىيەتتە «كاپىتال — پۇل» نى «ئادەم» گە نىسبەتەن بەكرەك ئېتىبارغا ئالماق-تا. پۇل - مالنى ئىقتىدارلىق ئادەمگە، ئادەمنىڭ كۆڭلىگە قارىغاندا تېخىمۇ بەكرەك قەدىرلىمەكتە. ئۇلار بانكىدىن قەرز پۇل ئېلىش يولىدا ھارماي - تالماي شاپاشلاپ، توققۇز تەزىم بىلەن يېلىنىدۇكى، بىر ھەتتا بىرقانچە ئىقتىدارلىق ئادەم ئۇچۇن ئۇنداق قىلمايدۇ،

ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ بەزىبىر كۆڭۈل ئارزۇسىنى دەپ ھەق - ھوقۇق جەھەتتىن مەلۇم دەرىجىدە يول قويىدىغان، ئۇلار بىلەن تەڭ ئورۇندا تۇرۇپ مۇڭدىشىدىغان ئىشنى قىلمايدۇ. ئەلۋەتتە، «ئادەمنى قەدىرلەيلى» دەپ جار سالىدىغان كارخانا ئاز ئەمەس، لېكىن (خەن سۇلالىسىنىڭ پادىشاھلىرىدىن بىرى بولغان) جۇڭبىنۋاڭنىڭ (ئەۋلە- يا) جيالڭ زىياغا، لىيۇبېيگە موھتاج بولۇپ، ئۇلارنى ئىزدەپ كەپكە قايتا - قايتا بارغىنىغا ئوخشاش مۇئامىلە قىلىدىغانلار رېئال تۇرمۇشتا ناھايىتى كەم ئۇچرايدۇ.

كاپىتال كېرەك بولۇپ تۇرغاندا كاپىتال قەدىرلىنىدۇ، لېكىن شۇ كاپىتالنى كىم ئىشقا سالىدۇ؟ بۇنىڭغا قاراش كېرەك. ئەقىللىق ئادەم كاپىتالنى بىرنەچچە يىل ئىچىدىلا بىرنەچچە قاتلىشى مۇمكىن، كالۋا ئادەم دەسمايىسىنى بىرنەچچە يىل ئىچىدە خورىتىپ تۈگىتىۋېتە- شى مۇمكىن. كاپىتال ھەرقانچە كۆپ بولسىمۇ، ئىشلەتمەي تاشلاپ قويساڭ كۆپىيەلمەيدۇ. بايلىق بىلەن بايلىق يارىتىش شۇ بايلىقنى قانداق ئادەمنىڭ ئىشلىتىشىگە باغلىق. بايلىق توغرا ئىشلىتىلسە بايلىق ئۈستىگە بايلىق قوشۇلىدۇ؛ خاتا ئىشلىتىلسە پايدا قونۇش ئۈياقتا تۇرسۇن، دەسمايىمۇ سۈدەك ئېقىپ كېتىدۇ.

ئادەم ئىقتىسادىي تۇرمۇشتا ناھايىتى ھاياتىبەخش ئامىل. ئادەم- نىڭ بىلىمى، ئەقىل - پاراسىتى كۆپ بايلىق يارىتىپ بېرىدىغان مۇھىم مەنبە؛ ئادەمنىڭ پائالىيەتچانلىقى ۋە تىرەجەپ تۇرۇش ئىقتىدا- رى ئىقتىسادنىڭ تەرەققىياتىدا سەل چاغلىغىلى بولمايدىغان ئامىل- دۇر. ئىقتىدارلىق ئادەملەرنى، بىلىمنى، ئەمگەكچىلەرنى، ئەمگەك- نى قەدىرلەش ھازىرقى زامان ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي تەرەققىيات- نىڭ ئاساسىي مۇقامى بولۇپ قالغۇسى.

ھەرقانداق بىر كارخانا، ھەرقانداق بىر جاي «پۇل بىلەن ئادەم» نى بىر - بىرىگە قوشالايدىكەن، غايەت زور كۈچ - قۇۋۋەت پەيدا قىلىپ، مۇلچەرلىگۈسىز ئىجادچان كۈچ - قۇۋۋەت، تەكرار كۆپە-

يىش ئىقتىدارى بەرپا قىلالايدۇ ۋە چەكسىز ماددىي بايلىققا، مەنىۋى بەخت - سائادەتكە ئېرىشتۈرەلەيدۇ. شۇنداق بولغاندىلا كارخانىمۇ روناق تاپالايدۇ، جەمئىيەتمۇ ئىلگىرى سۈرۈلىدۇ.

— بۇ مۇلاھىزە خەنزۇچە «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» نىڭ 2004- يىل 6- ئىيۇل سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.



جەجىياڭلىق يېتىمچى گې يۇنپىڭ قانداق قىلىپ دوكار بايغا ئايلاندى

20- ئەسىرنىڭ 80- يىللىرى بەدئىي ئەدەبىيات ۋە شېرىن خىيال دەۋرى بولۇپ ئوتتى. شۇ دەۋردە دېھقانلار ئۆزلىرى باغلىنىپ تۇرغان يەرلەردىن ئايرىلىپ، شېرىن خىياللار ئارقىسىدىن مېڭىشقا باشلىدى.

ئۆزىنىڭ يۇرت - ماكانلىرىنى تاشلاپ، «تەۋەككۈل» دەپ باشقا يۇرتلارغا قاراپ ماڭغان جەجىياڭلىقلار ئىچىدە جەجىياڭ ئۆلكىسىنىڭ دۇڭياڭ شەھىرىدە تۇغۇلغان گې يۇنپىڭ دېگەن ئادەم مەشھۇر بولۇپ قالدى. ئۇ ئۆزىنىڭ غەيرەت - شىجائىتى، ئەقىل - پاراسىتى ۋە باتۇرلۇقى بىلەن يۇرتىدىن يىراق غەربىي شىمالغا كېلىپ، غۇربەتچىلىك بىلەن يايما ئېچىپ، يول تېپىپ، 21 - ئەسىرنىڭ بېشىدىلا جۇڭگو بويىچە سەرمايىسى مىليارداپ ھېسابلىنىدىغان دوكار بايلار- دىن بولۇپ قالدى.

1986- يىلى چاغان ئەمدىلا تۇگىگەن بىر چاغ ئىدى. 17 ياشلىق گې يۇنپىڭ لاققا - لۇققىلىرىنى تەييارلاپ، سەپەر جابدۇقىنى راس- لاپ، دادىسى بىلەن بىللە ياقا يۇرتقا — شىنجاڭغا قاراپ يولغا چىقتى. يىراق، سەپەرگە بىرىنچى قېتىم ئاتلانغان گې يۇنپىڭ ئۆز مەھەللىسىدىن ئۇزاپ ماڭىدىغان چاغدا ئارقىسىغا قاراپ، ئۆز ئۆيى- نىڭ مورىسىدىن چىقىۋاتقان تۇتۇننىڭ بارغانسېرى غۇۋالىشىپ كېتى- ۋاتقانلىقىنى، ئانىسىنىڭ قارىسى كۆزىدىن ئۆچۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى

كۆرۈپ، بىردىنلا ئېسەنگىرەپ قالدى...

گې يۇنپىڭنىڭ شىنجاڭغا ئىككى ئەۋلاد رىزقى چۈشكەنىكەن. ئەسلىدە، ئۇنىڭ دادىسى ئىلگىرى شىنجاڭدا بىر چۆلدىكى تۆمۈر يول قۇرۇلۇشىدا ئىشلەپتۇ. قولىدىكى كىچىككىنە بولغا بىلەن ۋاگونلار- نىڭ چاقلىرىنى تەكشۈرگۈچى بولغانىكەن. سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن تۇتاشتۇرۇلىدىغان خەلقئارا تۆمۈر يولىنىڭ پۈتۈشىنى ئارزۇ قىلغانىكەن؛ كېيىن جۇڭگو - سوۋېت مۇناسىۋىتى يامانلاشقانلىقتىن، خەلقئارا تۆمۈر يول قۇرۇلۇشى نائىلاج توختاپ قاپتۇ... گې يۇنپىڭ- نىڭ دادىسى ئىلاجسىز ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەتكەنىكەن.

ئاردىدىن تەخمىنەن 30 يىل ئۆتكەندىن كېيىن، دادىسى ئوغلى گې يۇنپىڭنى ئەگەشتۇرۇپ، شىنجاڭغا — بۇ ھەم تونۇش، ھەم يات يۇرتقا كەپتۇ. بۇ قېتىم كېلىشتىكى مەقسىتى تىجارەت قىلىش ئىكەن.

ئۇلار ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىن، بۇ شەھەر تىرىكچىلىك قىلىشىمىزغا باب كەلمەيدىكەن، شىمال تەرەپكە ياكى غەرب تەرەپكە بېرىپ باقايلى دەپ ئويلاپ، ئاۋۇال شىخەنزىگە بېرىپتۇ. ئۇ يەردە بىر يۇرتدىشىنىڭ ئۆيىگە چۈشۈپتۇ. يېرىم ئاي قاڭقىپ يۈرگەندىن كېيىن، غەرب تەرەپكە يول ئېلىپ كۆيتۇڭگە بېرىپتۇ. كۆيتۇڭدە يېرىم ئاي گاڭگىراپ يۈرۈپ، پاناھلانغۇدەك يەر تاپالمىغاندىن كېيىن يەنە غەرب تەرەپكە يول ئېلىپ، بورتالاغا بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قاڭقىپ يۈرۈشنى ئاخىرلاشتۇرۇپتۇ.

گې يۇنپىڭ بورتالادا دادىسى بىلەن بىللە بازاردا يايمىچىلىق قىلىپ، بالىلار تاراڭلىتىپ ئويناىدىغان ئويۇنچۇق تاڭگىر، خانىم - قىزلار چاچقا پۆپۈك قىلىپ قىستۇرىدىغان قىسقۇچ گۈل، ئاچقۇچ زەنجىرى، قۇلاققا ئاسىدىغان سۆكە - مونچاق دېگەندەك چەرچىن مالىلارنى ساتتى، 10 تىيىن، 20 تىيىن پايدا قونسىمۇ ساتتى، ئۇچ تىيىن، بەش تىيىن پايدا قونسىمۇ ساتتى، تاما - تاما كۆل بولار دېگەندەك، بىر يىل ئىچىدە خەج - جىراجەتنى قىسىپ، تېجەپ يۈرۈپ، بىرنەچچە مىڭ يۈەن پۇل قىلىۋالدى؛ پىيادە يۈرۈش ئىمكانى- يىتى بولسىلا ئاپتوبۇستا ئولتۇرمىدى، ئىككى موچەن خەجلەپ چاتما

ئاپتوبۇس بىلەن بارغىلى بولسىلا، بەش موچەنلىك ئارابۇسقا چىقمىدى؛ بىر قاچىسى 25 تىيىنگە توختايدىغان گۆشسىز لەڭمەن بىلەن قورساق تويىدىغانلا بولسا، 45 تىيىنلىك گۆشلۈك لەڭمەن يېمىدى. گې يۇنپىلڭ يايمىكەشلىك قىلىپ يۇرگەن كۇنلىرىدە، تارتمىغان دەرد-ئەلەملىرى قالمىدى، باشقىلارنىڭ تىل - ھاقارەتلىرىدىن سەۋر-تاقەتتى، كەڭ قورساقلىقنىمۇ ئۆگىنىپ قالدى؛ تۇرلۇك غۇربەتچىلىكلەرگە بەرداشلىق بېرىپ، ئىرادىدە، پەم - پاراسەتتە پىشتى، چېنىقتى... ئۇ بورتالادا تىرىكچىلىكنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىنى بېسىپ ئۆتۈپ ئوقەت قىلىش يوللىرىنى بىلىۋالدى.

يەنە بىرنەچچە يىل ئۆتكەندىن كېيىن، دادىسى بىلەن بىللە ئۇرۇمچىدىكى «ئۇزۇن سەپەر» سارىيىغا، «ئاممىۋى مېھمانخانا» (پالتاخۇنباي سارىيى) غا كىرىپ، توپ مال سېتىش تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىشقا باشلىدى. كىيىم - كېچەك، ئاياغ، باش كىيىملىرى، چەرچىن مال... قولىدىن ئۆتكۈزمىگەن مال قالمىدى. سودا سارىيىدىن ئالغان بىر ئېغىز ئۆينى بىرنەچچە بۆلەك يايمىغا بۆلدى، بىر دانە قاتلىما سىم كارىۋاتنى بىر يايما قىلىپ كۇندۇزى مال يېيىپ ساتتى، كېچىسى ئۇخلايدىغان تۆشەك قىلدى. گې يۇنپىلڭ كېچىدە دادىسىنى كارىۋات ئۇستىدە ياتقۇزۇپ، ئۆزى كارىۋات ئاستىدا يېتىپ-قوپتى.

كۇنلەر ئەنە شۇنداق جاپادا ئۆتسىمۇ، لېكىن كۆڭۈللۈك بولدى. ھەر كۇنى ئەل ئايغى بېسىققاندىن كېيىن، ئاتا - بالا ئىككىيلەننىڭ چىراغ تۇۋىدە ئولتۇرۇپ قىلىشىدىن پاريڭى باشلىنىدىكەن. تىجارەت توغرىسىدا، بازارنىڭ ئېقىشى توغرىسىدا، جاھاننىڭ كارى - باری توغرىسىدا، كەلگۈسى بوداقلىرى توغرىسىدا ھال - مۇڭ قىلىشىدىكەن. پاراڭنى سوقا - سوقا ئېغىر ياتقۇ بولغاندا دادىسى ئورنىدىن تۇرۇپ، دالاندىكى كىرسىن ئوچاقنى ياندۇرۇپ، ئوغلىغا تۇخۇم بىلەن گاڭپەن قورۇپ بېرىدىكەن.

تىجارەت چەرچىن مال، كىيىم - كېچەكلەرنى توپ سېتىشتىن

گېنېراتورنى توپ سېتىشقا ئۆتۈپتۇ. گې يۇنپىڭنىڭ سەرمايىسىمۇ كۆپىيىپ، مىليون يۇەنلەپ مال كەلتۈرەلەيدىغان دەرىجىگە يېتىپتۇ.

1990- يىلى گې يۇنپىڭ ئۇرۇمچى شەھىرىدە تىجارەت قىلىۋاتقان بىر يۇرتلۇقى — جېجياڭ ئۆلكىسى يىۋۇ شەھىرى شيالو بازىرىلىق جىن لىيەنلىيەن دېگەن قىز بىلەن تويلىشىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ جېنىغا ئەسقاتىدىغان ھەمدەمچىگە ئېرىشىپتۇ. شۇنداق بولغاچقا، «جېجياڭلىق سودىگەر» لەرنىڭ بىرمۇنچىسى شىنجاڭدا پۇل تاپقاندىن كېيىن، جېجياڭدىكى يۇرتلىرىغا قايتىپ كەتكەن بولسىمۇ، گې يۇنپىڭ تۇرۇپ قېلىپ 1995- يىلى «شىنجاڭ سودا شەھەرچىسى» بىلەن شېرىكلىشىپتۇ. بار - يوق سەرمايىسىنى تۆكۈپ، قان - تەر ھېسابىغا توپلىغان 15 مىليون يۇەن پۇلىنى دەسمايە سېلىپ، «شىنجاڭ سودا شەھەرچىسى» دە 7- نومۇرلۇق بىنا بازارنى سالدۇرۇپتۇ. ئۇ ئەنە شۇ چاغدا تىرىكچىلىك قىلىش باسقۇچىدىن كەسىپ - ساھە تاللاش دەردىجىسىگە يۇكسىلىپتۇ.

ئۇ شىنجاڭدا، ئۆزىنىڭ «ئىككىنچى يۇرتى» دا روناق تاپماقچى ئىكەن.

2000- يىلى غەربىنى ئومۇميۇزلۇك گۇللەندۇرۇش چاقىرىقى چىقتى. ئۇرۇمچى شەھىرىنى خەلقئارا چوڭ سودا شەھىرىگە ئايلاندۇرىمىز دەيدىغان زور پىلان ئوتتۇرىغا چىقتى. گې يۇنپىڭ «شىنجاڭ سودا شەھەرچىسى» نىڭ «پېشقەدەم خوجايىنى» بىلەن يەنە بىر قېتىم شېرىكلىشىپ، 3 مىليارد 200 مىليون يۇەن دەسمايە بىلەن يۇقىرى دەرىجىلىك زامانىۋى بازارنى — «خەلقئارا سودا بىناسى» دېيىلىدىغان كاتتا سارايىنى بىنا قىلدى.

«چاڭجياڭ يولى» دا تۇرۇپ قارىغان ئادەمنىڭ قايسىبىرىنىڭ كۆزى يولىنىڭ جەنۇب تەرىپىدىكى خەلقئارا سودا بىناسىغا — مۇنار شەكلىدە سېلىنغان 25 قەۋەتلىك ئىككى بىناغا، بۇ ئىككى بىنانىڭ ئارىلىقىغا ئېتەك شەكلىدە ئەگىتىپ سېلىنغان بەش قەۋەتلىك چاتما

بىناغا — ھەيۋەتلىك كاتتا سودا ساريىغا چۈشمىسۇن؟ ! بۇ زامانىۋى كاتتا سودا ساريىنى كەلگۈسىدە بولىدىغان كۆچلۈك رىقابەتلەرگە بەرداشلىق بېرەلەيدىغان، يەنىمۇ كۆپ تىجارەتچىنىڭ مۇشۇ كاتتا سودا ساريىنىڭ پاناھلىقى بىلەن مىليونېر، تىرىليونېر بايلاردىن بولۇپ قېلىشىغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىش ئۈچۈن، گې يۇنىپىڭ ئەسلىي قۇرۇلۇش لايىھىسى ئۈستىگە يەنە 20 نەچچە مىليون يۇەن دەسمايە قوشۇپ، زىننەتلەش دەرىجىسىنى يۇقىرى كۆتۈردى. گې يۇنىپىڭ گېپىدە تۇرىدىغان ئىناۋەتلىك ئادەم بولغاچقا، بۇ كاتتا سودا ساريىدا تىجارەت باشلانغۇچە ئەسلىدىكى شىنجاڭ سودا شەھەرچىسىدىكى كونا تىجارەتچىلەردىن 400 نەچچە ئادەم خەلقئارا سودا بىناسىدىن بەس - بەس بىلەن دۇكان سېتىۋېلىپ، گې يۇنىپىڭنى تولىمۇ خۇرسەن قىلدى.

گې يۇنىپىڭ 17 يىل جېجىياڭدا بولدى. شىنجاڭغا كەلگىنىگىمۇ 18 يىل بولۇپ قالدى. ئۇ كۈچ - قۇۋۋىتكە تولغان دەۋرىنى شىنجاڭدا ئۆتكۈزۈۋاتىدۇ. مىليونېر بايلاردىن بولۇپ قالغان چاغلىرىدا بايلىق سالاپىتى بىلەن ئۆز يۇرتىغا قايتىشى مۇمكىن ئىدى. مىلياردلىق باي بولۇپ قالغان چاغدا مەنزىرىسى گۈزەل، ھاۋاسى يېقىملىق يۇرتى جېجىياڭغا شەرەپ بىلەن قايتىشى تېخىمۇ مۇمكىن ئىدى، لېكىن ئۇ قايتمىدى، قايتىش ئۇ ياقتا تۇرسۇن، شىنجاڭغا يەنە نۇرغۇن دەسمايە سالدى، ئوغلىنى شىنجاڭدا تۇرغۇزدى، ئۇنىڭ نوپۇسىنىمۇ شىنجاڭغا ئالدۇرۇپ، ئۇنى شىنجاڭلىقلار قاتارىغا قوشتى. نېمىشقا؟ ئۇنىڭ ئارزۇ - ئارمان قىلغان ئىشلىرى شىنجاڭدا، كۆڭلىمۇ شىنجاڭدا. ئۇنىڭ نەزىرىدە: «چاكىنا» ئادەم ئاتاق كويىدا بولىدۇ، «يېگانە» ئادەم خىزمىتى بىلەن تەمەننا قىلمىدۇ، «تەۋەررۈك» ئادەملەر پەزىلەتىنى ۋە تۆھپىنى قەدىرلەيدۇ.

گې يۇنىپىڭ ئۆزىنىڭ كاتتا سودا ساريىي بىلەن تېخىمۇ كۆپ تىجارەتچىنى مىليونېر بايغا ئايلاندۇرۇش بىلەنلا توختاپ قالماستىن،

ئۆزىنىڭ كۈچ - قۇۋۋىتى بىلەن جەمئىيەتنىڭ، ئاۋامنىڭ ھەققىنى قايتۇرۇشنى ئارزۇ قىلماقتا.

— بۇ ماقالە خەنزۇچە «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى»نىڭ 2004- يىل 11-ئىيۇل سانىغا بېسىلغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.



دۆڭكۆۋرۇكنىڭ هاۋاسى

(نەسرىي خەۋەر)

ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى دۆڭكۆۋرۇك هازىر ئىلگىرىكىگە قارىغاندا باشقىچە ئۆزگىرىپ كەتتى. لېكىن، شامال دۆڭكۆۋرۇكنىڭ ئاسمىنىدا يەنە شۇ ئىلگىرىكىدەكلا سوقماقتا، قۇياشمۇ دۆڭكۆۋرۇكنىڭ رەستىلىرىگە يەنە ئىلگىرىكىدەكلا نۇر چاچماقتا. چۈنكى، دۆڭكۆۋرۇك ئەزەلدىن قۇياشنىڭمۇ، شامالنىڭمۇ پەرزەنتى.

دۆڭكۆۋرۇكنىڭ قۇياشى بىلەن هاۋاسىدا ھەقىقەتەن باشقىچە بىر هۆزۇر بارلىقىنى زەن سالىدىغان ئادەملەرنىڭ ھەرقاندىقى ھېس قىلالىسا كېرەك. ئۇ يەرنىڭ هاۋاسىدىن خۇددى بىرنەچچە بالىنى ئېغىز-لاندۇرغان ئايالنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ قالسىڭىز، بىر خىل مەززىلىك تاتلىمىنىڭ ھىدى بۇرنىڭىزغا ئۇرۇلغاندەك، شۇنىڭ مەززىسىدىن ئاغزى-ڭىزغا غۇرتلا قىلىپ يۇتۇۋالغۇڭىزنى كەلتۈرىدىغان شېرىن سۇ كەل-گىنىدەك، بىر خىل مەززە چېقىپ تۇرىدۇ.

ئېھتىمال، دۆڭكۆۋرۇكنىڭ بۇنىڭدىن بىرەر يۈز يىل ئىلگىرى ياكى ئۇنىڭدىنمۇ بۇرۇن شۇنداق پەيزى بولسا كېرەك.

شۇنداق! دۆڭكۆۋرۇك بىزنىڭ بۇ شەھىرىمىزدە خېلىلا ئاجايىپ بىر يەر. ئۇ يەرنىڭ هاۋاسى مەززىلىك، توپىسىمۇ بەركەتلىك؛ گويا بۇ شەھەردىكى ياشانغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى شۇ يەرگە ئولتۇراقلاش-قاندەك، بۇ شەھەرنىڭ ھەممە ھېكايە - رىۋايەتلىرى شۇ يەردىن تېپىلغاندەك قىلىدۇ. بەزىدە شۇنداق ئويلاپ قالىمەن: ئەگەر بۇ

شەھەردە دۆڭكۆۋرۇكتەك مۇشۇنداق بىر يەر بولمىسا، ئۇ چاغدا بۇ شەھەر خۇددى دەرەخ شاخلىرىغا ئىلىنىپ قالغان ئۆمۈچۈك توربىغا ئوخشاپ قالىدىغان ئوخشايدۇ، ئۆمۈچۈك توری ئاپتاپتا ۋىلىلداپ تۇر-سىمۇ، ئۇنى ئېنىق كۆرۈش ئاسان ئەمەس.

مۇشۇ شەھەرلىك ئادەملەرنىڭ تولىسىنىڭ كۆڭلىدە ئۇ يەرنىڭ ئۆتمۈشى توغرىسىدا ئۆچمەيدىغان بىر خىل تەسىرات بار دەپ ئىشىنى-مەن. سىلەرنىڭمۇ ئېسىڭلارغا كەلگەندۇ! مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم شۇكى، قايسىبىر چاغلاردىدۇر، ئۇ يەردە قاتار كەتكەن تىككۈچىلىك دۇكانلىرى، دوپپا - تۇماق دۇكانلىرى، موزدۇزچىلىق دۇكانلىرى، زەرگەرچىلىك دۇكانلىرى بار ئىكەندۇق، يەنە قەلەم ئۇچىنى ئوڭلا-يدىغان دۇكانلار، دورا - دەرمەك دۇكانلىرى، چاي دۇكانلىرى ۋە گىلەم بازىرىمۇ بار ئىكەندۇق. ئۇ دۇكانلار رەستىلىرىنىڭ ئىككى يېنىدىكى كېسەك تاملىق ئۆيلەر ئىكەن، ئۆيلەرنىڭ ئىگىلىرى ھېيت-بايرام كۈنلىرىدە دۇكانلىرىنى هاك بىلەن ئاقلايدىكەن، هاك ئەسلىدە ئاق بولىدۇ، لېكىن تامغا چىققاندىن كېيىن كۆكۈچ رەڭگە ئۆزگىرە-يدىكەن. ياز كۈنلىرى كۆكۈچ تاملارغا كۈن چۈشۈپ تۇرسا، دۇكانلار دۇكان ئەمەس، ئۆيگە ئوخشاش كۆرۈنىدىكەن. دۇكانلارنىڭ ئارقىسى-دا كۆكۈچ قىلىپ ئاقارتىلغان هويلىلار بولىدىكەن، هويلىلاردا گۈل-لىرى قىزىرىپ ئېچىلىپ تۇرىدىغان يوغان - يوغان سۆگەت گۈللەر بولىدىكەن. قىزغۇچ گۈل، كۆكۈچ تام هەقىقەتەن بۇ شەھەرنىڭ ئەڭ كونا رەڭگى ئىكەن. بۇ مەھەللىۋى تۈس بولسىمۇ، لېكىن ئۇلى تولىمۇ چىڭ ئىكەن! شۇنىڭ ئۈچۈن، تىجارەت بىلەن مەشغۇل بولۇپ تۇرغان هۆپىگەرلەر بەھۆزۇر ئىكەن. توغرا، شۇنداق. هازىرقى سو-دىگەرلەرگە سېلىشتۇرساق، ئۇ چاغدىكى سودىگەرلەر گويا بار ۋەسى-لىمىدىن ئايرىلىپ قالارمەنمۇ دەپ غەم يېمەيدىغاندەك، بىرەر نەرسىنى قولغا كەلتۈرۈۋالسام بولاتتى دەپ ئالدىرىمايدىغاندەك، هەقىقەتەن خېلىلا بەھۆزۇر ياشايدىكەن.

ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى سەنشىخاڭزا كوچىسىدىن دۆڭكۆۋرۇك تەرەپكە قاراپ ماڭغاندا، هازىرقى دۆڭكۆۋرۇك بازىرىغا يېقىن يەردە

بىرنەچچە دوپپا - تۇماق دۇككىنى بار ئىدى. ئېسىمدە قېلىشچە، ئۇلار خۇددى ئۆتەڭگە يېتىۋېلىشقا ئانچىمۇ ئالدىراپ كەتمەي، سەھرا- نىڭ چىغىر يولىدا گۇگۇم چۈشۈپ قالغان بولسىمۇ، ئاسقىماي ماڭغان ھارۋىلارغا ئوخشايتتى. دۇكان ئىگىلىرى يېشىل، توق كۇل رەڭ، قېنىق جىگەر رەڭ، سۇس يېشىل، سۇس كۇل رەڭ، سۇس جىگەر- رەڭ دوپپىلارنى ئىشىك بېشىغا، دۇكاننىڭ ئالدى تاملىرىغا، ئىشىك قانىتىغا، دۇكاننىڭ ئىچ تاملىرىغا قاتار - قاتار ئىلىپ قويايتتى. دۇكان خۇددى ئۇرۇقلىرى تىزىلغان قاتار تاختىسىغا ئوخشايتتى. ياشتا خېلى چوڭ دۇكاندارلارنىڭ بەزىسى تولا چاغلاردا دۇكاننىڭ ئالدىدىكى «قاتار ئويناش تاختىسى» يېنىدا ئولتۇراتتى، بىرەر خېرى- دار كېلىپ سوراپ قالسا، ھېلىقى «تاختا» دىكى «ئۇرۇق» نى قولىغا ئالىدىكەن. خېرىدار بولمىسا، كوچىدا كېتىۋاتقان ھارۋىلارغا ياكى ئەتراپىدا تىجارەت قىلىۋاتقان ئوقەتچىلەرگە قاراپ ئۆز جايىدا ئولتۇر- غىنى ئولتۇرغانىكەن.

دۆڭكۆۋرۈك خېلى بۇرۇندىن تارتىپلا ناھايىتى مودىكەش يەر ئىكەن. قايسىبىر چاغلاردا دۆڭكۆۋرۈك سودا بازىرىدا چىرايلىق كەش- تە قىلىنغان داستىخان، يوتقان قېپى، ياستۇق قېپى بار ئىكەن، قول بىلەن گۇل تىكىلگەن بۇيۇملارمۇ بار ئىكەن. ئۇ چاغلاردا مەنمۇ باشقا ئادەملەرگە ئوخشاش، بۇنى ئالاھىدە بىر ئەھۋال دەپ قارىمە- غان. لېكىن، كېيىنكى چاغلاردا بېيجىڭغا ئوقۇشقا بېرىپ قالدىم، بېيجىڭدىكى «دروزىبا (دوستلۇق) ماگىزىنى» دا شۇنداق مال، بۇيۇملا- رنى كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ ھەم مەدەنىيەت، ھەم مودا ئىكەنلىكىنى، خەلق- ئارا بازارلاردا قەدىرلىك ئورۇن تۇتىدىغانلىقىنى بىلدىم. ھالبۇكى، شۇ چاغلاردا بېيجىڭدا «دروزىبا ماگىزىنى» غا كىرمەك تولىمۇ مۇشكۇل ئىدى. ئۇرۇمچىدە بولسا دۆڭكۆۋرۈك سودا بازىرى ھېلىقى موزدوزچە- لىق دۇكانلىرىنىڭ، دوپپا - تۇماق دۇكانلىرىنىڭ يېنىدا بولۇپ، نە- ئەلەردىن كەلگەن ئادەملەر خالىغاندا كىرىپ كېتىۋېرەتتى.

دۆڭكۆۋرۈك ئەزەلدىن تارتىپ بۇ شەھەردە كېيىم مودىلىرىنى نامايان قىلىپ كەلگەن يەر ئىكەن. ئەسلەپ قارىسام، ئۇ يەردىكى

كىچىك دۇكانلاردا، سودا سارايلىرىدا 10 يىللىق پاراكەندىچىلىك يىللىرىدا پۇتۇن مەملىكەت بويىچە چوڭ - كىچىك ھەممە ئادەم كۇل رەڭ كىيىم - كېيىدىغان چاغلاردىمۇ ئېگىز پاشىنىلىق بەتىنكە ساتە- دىغان دۇكانلار، ئېگىز پاشىنىلىق بەتىنكە سېتىۋالىدىغان ئادەملەر ئۆكسۈپ قالمىغان؛ شۇنداق بەتىنكىلەرنى تىكىدىغان ئۇستىلارمۇ ئۆكسۈپ قالمىغان. ئەمدى قارىسام، شۇ ئېگىز پاشىنىلىق بەتىنكىلەر ناھايىتى سىپتا دېگۈدەك تىكىلمىگەن بولسىمۇ، رەختى ئېسىل ئىدى. رەڭگىنىڭ تۇرىمۇ ھازىرقىدىن قېلىشمايتتى. ئەسلىشىمچە، تېخى يېقىنقى يىللاردىمۇ يەنە بەزى ياشانغانلار دۆڭكۆۋرۈككە ئالايىتەن كە- چىك دۇكاندار ئۇستىلارنى ئىزدەپ كېلىپ ئېگىز پاشىنىلىق بەتىنكە بۇيرۇتىدىكەن... بۇنداق ئەھۋاللار ئاڭلىماققا خۇددى ياشانغان ئادەم- لەرنىڭ كونا يولدا مېڭىشنى، كونا ھارۋىلاردا ئولتۇرۇشنى ياكى ئىشلەتكۈچىلىكىمۇ قالمىغان بىرەر كونا سىياھ قەلەمنى ئىشلىتىشنى خۇمارداپ قالغىنىغا ئوخشاپ كېتىدۇ، ئەمما بۇنىڭدىن دۆڭكۆۋرۈككە مېھرى بار ئىكەنلىكى چىقىپ تۇرىدۇ. ھەر زامانىنىڭ ئادەملىرىنىڭ شۇ زامانىغا لايىق مېھرى بولىدۇ، مېھىر ئادەملەرنىڭ ئۆزئارا مۇناسە- ۋىتىنىلا بىر - بىرىگە چېتىپ قالماستىن، ئۆتمۇش بىلەن ھازىرنى بىر - بىرىگە چاتىدۇ.

پارىڭىمىز بۇ يەرگە يەتكەندە، كونا دۆڭكۆۋرۈكنىڭ ئاخىرقى چاغلىرى ئۇستىدە توختالماي بولمىدى.

ئانىسى يەنئەنلۇ كوچىسىدا ئولتۇرىدىغان بىر دوستۇم بار ئىدى. ئۇ بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل ئىلگىرى مۇنداق بىر پاراڭ قىلىپ بە- رگەن: بىر شەھەردە ئولتۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، ئانىسىنى يوقلاپ بېرىش ھەقىقەتەن تەس بولغانىكەن، چۈنكى ئۇ دوستۇم ھەرقاچان ئانىسىنىڭ ئۆيىگە يوقلاپ بارسا، ئانىسىمۇ «ئانىسىنىڭ ئۆيى» گە كېتىپ قالىدە- كەن. ئۇنىڭ ئانىسىنىڭ «ئانىسىنىڭ ئۆيى» بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل ئىلگىرى چېقىپ تاشلانغان كەشتە - ئىلمە توقۇلما بۇيۇملىرى سېتە- لىدىغان دۆڭكۆۋرۈك سودا بازىرىدا ئىكەن. دوستۇمنىڭ ئېيتىشچە، ئۇنىڭ ئانىسىنىڭ «ئانىسىنىڭ ئۆيى» گە بولغان مېھرى كىچىك بالا

ۋاقتىدىن تارتىپ پەيدا بولغانىكەن.

ئۆز ۋاقتىدا ئانىسى ياتلىق بولىدىغان چاغدا تويلۇقنى دۆڭكۆۋۈرۈكتىن سېتىۋالغانىكەن؛ كېيىن ئوغلىنى ئۆيلەيدىغان چاغدا كېلىنىگە بېرىدىغان ئالتۇن جابدۇقلارنىمۇ دۆڭكۆۋۈرۈكتىكى زەرگەرلەرگە ياساتتۇرۇپتۇ. قىزىنى ياتلىق قىلىدىغان چاغدا ئۇنىڭ تويلۇق كىيىم-كېچەكلىرىنىمۇ دۆڭكۆۋۈرۈكتىكى ماشىنىچىلارغا تىكتۇرگەنىكەن. دېمەك، ئۇلارنىڭ ئائىلىسىنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشى دۆڭكۆۋۈرۈك بىلەن چەمبەرچاس باغلىنىپ كەتكەنىدى. ئەگەر ۋاقىت ئارقىسىغا يانىدىغان بولسا، ئۇلارنىڭ ئائىلىسىدىكى بار - يوق نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى دۆڭكۆۋۈرۈككە قايتىشى مۇمكىن، لېكىن ئۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، كونا دۆڭكۆۋۈرۈك ئاللىقاچان چېقىلىپ تۈگىدى. بۇ گەپلەردىن كونىغا بېرئاز تارتىشقاندەك مەنە چىقىپ تۇرىدۇ. ھېلىقى دوستۇمنىڭ پاراڭلىرىغا قارىغاندىمۇ، كونا سودا بازىرى چېقىلغان كۈنى ھەقىقەتەن بىرمۇنچە كونا چوپقەتلەر كۆزلىرىگە ياش ئالغانىكەن، ئەمما ئۇنىڭ مەجەزى ناھايىتى ئوچۇق بولغان ئانىسى «ئانىسىنىڭ ئۆيى» چېقىپ تاشلانغانلىقىدىن تولىمۇ ھەسرەتلىنىپ كەتمەپتىكەن. چۈنكى، ئانىسى كونا سودا بازىرى چېقىلىشتىن ئىلگىرى بازاردىكى تاۋار مالىلار ئەرزان سېتىلىۋاتقان چاغدىلا، كېيىن لازىم بولۇپ قالىدۇ، ئۇ چاغدا سېتىۋالىمەن دېسەڭ تېپىلمايدۇ، دەپ قارىغان نەرسىلەرنى ئېلىپ قويغانىكەن. گۈل چېكىلگەن داستىخاندىن بىراقلا 10 نەچچىنى سېتىۋالغانىكەن. كېيىن ئۇرۇق - تۇغقان، يار - بۇرادەرلىرىنىڭ توي - تۆكۈن ئىشلىرى بولۇپ قالسا، ئانىسى ئەنە شۇ نەرسىلەرنى سوۋغات قىلىدىكەن. داستىخاننى سوۋغات قىلغاندا: «بۇ كونا دۆڭكۆۋۈرۈكنىڭ تەۋەررۈكى، چىداملىق، نەپىس، قاراڭ، نېمىدېگەن چىرايلىق، ھازىر چوڭ سودا سارايلىرىدىكى نەرسىلەر كونا دۆڭكۆۋۈرۈكنىڭ مالىلىرىغا قارىغاندا ئەرزان، لېكىن ئالغىنىڭ كەلسە بۇنداق جىڭ مالنى تاپالىشىڭ ناتايىن» دېيىشنى ئۇنتۇمايدىكەن. شۇنىڭ بىلەن سوۋغاتنى ئالغان ئادەمنىڭمۇ خۇددى باللىرىغا بىرەر پارچە تارىخنى پۈل تۆلەپ ئېلىپ بەرگەندەك، كۆڭلى توق بولۇپ

قالىدىكەن...

مانا بۇ بىرنەچچە يىلدىن بۇيان كونا دۆڭكۆۋۈرۈكنىڭ ھېچقانداق ئىزناسى قالمىدى.

ئەمەلىيەتتە شۇنداق دېمەكمۇ تەس. ھازىرقى دۆڭكۆۋۈرۈك ئىلگىرىكىگە قارىغاندا ھاۋاسى ۋاڑ - ۋۇۋز، سودا ئىشلىرى كەل - كەل، ئىمارەتلىرى ئىلگىرىكىدىن چىرايلىق، چىراغلىرى ئىلگىرىكىدىن يورۇق، ئەپت - تۈرقى مودا، رېتىمى ئىلگىرىكىدىن كۆپ، تېز بولسىمۇ، لېكىن مەن باشقا نۇرغۇن ئادەمگە ئوخشاشلا، يەنىلا بۇنىڭدا بىرخىل ئەنئەنىۋى ئۇدۇم يوق ئەمەس دەپ ئويلايمەن: ئالدى بىلەن ئۇ يەردە نەغمە - ناۋا بار، تۇرلۇك قاق - جىگدە دېگەندەك يېمىشمۇ بار.

ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ يەنئەنلۇ كوچىسىدىن دۆڭكۆۋۈرۈك تەرىپىگە قاراپ ماڭسىڭىز، يولنىڭ ئىككى ياقىسىدىكى كىچىك دۇكانلاردىن ياڭراۋاتقان نەغمە - ناۋالار كىشىدە ناھايىتى چوڭقۇر تەسىر قالدۇرىدۇ. خۇددى بۇ دۇنيادا مۇزىكا ساداسى ۋە غەزەلدىن باشقا نەرسە يوقتەكلا، زادى قانچىلىك ئىشقۇاز ناخشىچىلارنىڭ تۇرمۇشنى، مۇھەببەتنى خۇمادىن چىققۇچە بېرىلىپ كۆيلەۋاتقانلىقىنى، قانچىلىك راۋاب ياكى دۇمبۇرنىڭ قانچە ئەسىردىن بۇيانقى تەۋەررۈك كۆيلەرنى ھېرىسمەنلىك بىلەن ياڭرىتىۋاتقانلىقىنى بىلەلمەي قالمىسىز. دۆڭكۆۋۈرۈك ئىلگىرى نىسپىي جىمجىت ئىدى. بۇنىڭ ھەقىقىي سەۋەبى شۇكى، ئۇ چاغدا مۇزىكا تەخسىسى يوق ئىدى. ھازىر نەغمە - ناۋانىڭ ھەممىسى يالتىراق تەخسىگە چۈشۈرۈپ ياڭرىتىلىدىغان بولدى. سەلىشتۇرۇپ قارىغاندا، شياڭگاڭ، تەيۋەن ناخشىچىلىرىنىڭ ناخشىلىرى، ھەتتا ئامېرىكىنىڭ يېزا مۇزىكىلىرىنى دۆڭكۆۋۈرۈكتە ئاڭلىماق تەس، گويا ئۇلار ئۆز يۇرتلىرىغا دەم ئېلىشقا كېتىپ قالغاندەك. مەن ئىچكى ئۆلكىلەرگە بارغىنىمدا دوستلىرىمنىڭ باللىرىغا سوۋغات قىلىپ بېرىش ئۈچۈن دۆڭكۆۋۈرۈككە ئاتايىن بېرىپ يالتىراق مۇزىكا تەخسىسى سېتىۋالدىم. چۈنكى، ئىچكى ئۆلكىلەردىكى نەغمە - ناۋا تەخسىلىرى بازارلىرىدا ئۇنداق نەرسىلەرنى ئۇچراتماق تەس.

ئەمدى پاراڭنى دۆڭكۆڭۇرۇكتىكى يېمىشلەرگە يۆتكەيلى. ئۇ يەر-دىكى ئوقەتچىلەرنىڭ يايما دۇكانلىرىدا قاق - ياڭاق دېگەندەك قۇرۇق يېمىشلەر ئۆتمۇشتىكىگە ئوخشاشلا رەت - رېتى بىلەن دۆڭلەپ قويۇل-غان. رەڭگى ھەر خىل، چوڭ - كىچىكلىكى ئوخشاشمايدىغان قۇرۇق يېمىشلەر ئۇ يىلدىن بۇ يىلغا دۇكانلاردىن ئۆكسۈمەيدۇ. دۇكانلارنىڭ ئالدىغا يېقىن بېرىپ قارىسىڭىز، يېمىشلەرنىڭ تولىمۇ رەتلىك تىزىل-غانلىقىنى كۆرىسىز، گويا ئوقەتچىلەر ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان چاغلىرىدا گېئومېترىيىنى ياخشى ئوقۇغان بولسا كېرەك، كېيىنكى كۈنلىرىدە قۇرۇق يېمىش تىجارىتى بىلەن مەشغۇل بولغاندا، مەكتەپتە ئۆگەنگەن ماھارىتىنى قۇرۇق يېمىشلەرنى دۆڭلەشكە، تىزىشقا ئىش-لىتىۋېتىپتۇ دەپ قالمىسىز. ئۇ ھەقىقەتەن كارامەت بىر ھۈنەر ئە-كەن: يېمىش ساندۇقىدىن يېرىمى دېگۈدەك ئېشىپ - تېشىپ چىققان قۇرۇق ئۈزۈمنى خۇددى مىسىردىكى ئەلئەھرام مۇنارىغا ئوخشىتىپ دۆڭلەيدىكەن. خېرىدار كېلىپ ئالماقچى بولسا، ئوقەتچى كىچىككىنە كۇرەك بىلەن كۇرەپ ئالىدىكەن - دە، مۇنار چېچىلىپ چۈشمەيدە-كەن. ئېيتىڭە، شۇنداق ئوقەتچىلەرنىڭ ئوقىتى بەرىكەت تاپ-ماي قالارمۇ؟

راست، دۆڭكۆڭۇرۇك مېنىڭ نەزىرىمدە يەنە شۇ ئىلگىرىكى دۆڭ-كۆڭۇرۇك. چۈنكى ئۇ، مەزمۇنى يوق پۈچەك، شاكال ئەمەس. كۆز ئالدىمىزدا تۇرغان سودا دۇكان - سارايلىرىنىڭ ئۇ يەردە يىلتىز سۈرۈشى ئۈچۈن يەنە بىرئاز ۋاقىت كېتىشى مۇمكىن.

— بۇ نەسرىي خەۋەر خەنزۇچە «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» نىڭ 2004-يىل 4- سېنتەبىر سانىدىكى «ئەدەبىي خەۋەر» بېتىدىن تەرجىمە قىلىندى.

ئىپارخان

— چىەنلۈڭ پادىشاھنىڭ ئۇيغۇر توقىلى توغرىسىدا

(تەرجىماندىن ئىلاۋە: خەنزۇچە «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» نىڭ 2004- يىل 27- نويابىر سانىدىكى «تارىخنى كوچىلىغاندا» سەرلەۋھىلىك مەخسۇس بېتىدە «تارىخنىڭ سارغىيىپ كەتكەن ۋاراق-لىرى» ناملىق ئىستون بىلەن جى داچۈن ئىمزالىق يۇقىرىقى تېمىدە-كى ماقالە بېسىلىپ چىقتى. ئىپارخان ھەققىدىكى ھېكايە، چۆچەك، داستان خېلى كۆپ تارقالغان بولسىمۇ، بۇ ھەر ھالدا خەلقىمىزنىڭ دىققەت - ئېتىبارىنى ھەرقاچان تارتىپ تۇرىدىغان تارىخ بولغاچقا، ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ ئارمانلىرىغا ھەمدەم بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس دېگەن نىيەتتە تەرجىمە قىلىپ سۇندۇم. مەن ئوقۇغان خەنزۇچە تارىخىي كىتابلار، تەزكىرىلەر، قىسسەلەر ۋە كۆرگەن پىكجۇي دەپ ئاتىلىدىغان، مەخسۇسلا ئىپارخان تەسۋىرلىنىدىغان چاڭچىلە ئەسەر-لىرى، ئىپارخانغا ئاتاپ ئىشلەنگەن كىنو كۆرۈنۈشلىرىنى تاللاپ رەسىملىك كىتابچە قىلىنغان «بالىلار كىتابچىلىرى» ۋە باشقىلارغا قارىغاندا، «تارىخنىڭ سارغىيىپ كەتكەن ۋاراقلىرى» دىكى ئىپارخان ھەققىدىكى بۇ مەزمۇنلاردا پەرق يوق ئەمەس. تارىخنىڭ ئۆزىنى بىر تۈپ دەرەخكە تەمسىل قىلساق، شۇ بىر تۈپ دەرەخ دۆڭدىن قارىغان ئادەمگە بىر خىل، ئويماندىن قارىغان ئادەمگە بىر خىل، ئالدى تەرىپە-دىن ياكى ئارقا تەرىپىدىن قارىغان ئەدەمگە يەنە بىر خىل كۆرۈنۈشى تەبىئىي. شۇنداق بولسىمۇ دەرەخنىڭ ماھىيىتىنىڭ ئۆزگىرىپ كېتە-

شى ناتايىن. لېكىن، «تارىخ» تىن ئىبارەت ئەينى ۋەقە خۇددى بىر تۇپ دەرەخكە ئوخشاش بولسىمۇ، شۇ بىر ۋەقەنى بايان قىلغۇچىلارنىڭ پۈككەن غەرەزلىرىگە قاراپ بىر - بىرىدىن پەرقلىق مەزمۇنلارغا ئايلىنىپ كېتىدىكەن. مەسىلە زادى قانداق؟ مەن ئۆزۈممۇ ئېنىق بىرنېمە دېيەلمەيمەن. قېنى، بۇنىمۇ كۆرۈپ باقايلى. «مۇزاكىرە، مۇنازىرە قانچىكى كۆپ، قانچىكى چوڭقۇر بولسا، چىن ھەقىقەت شۇنچە ئايدىڭلىشىدۇ» دەپتىكەن ئالىملىرىمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ ماقالىنىمۇ ئوقۇپ كۆرۈش ئارتۇقچە بىر ئىش بولمىسا كېرەك. تەرجىمە قىلىپ سۇندۇق. مالال كۆرمەي ئوقۇپ باقارسىلەر.)

چېيەنلۇڭ پادىشاھ ئۆز ئۆمرىدە مانجۇ، موڭغۇل، خەنزۇدىن بولۇپ 40 نەچچە كىچىك خوتۇن ئالغانىكەن. 1760- يىلى بىر ئۇيغۇرنى يەنى شىنجاڭدىن پايتەختكە بارغان ھۈسەين خوجىنىڭ جىيەن قىزى، تۇردىنىڭ سىڭلىسىنى خان ئاغىچا قىلىپ ئالغانىكەن.

باشپاناھلىق ئەللەر بېگى (辅国公) ھۈسەين خوجىنىڭ جىيەن قىزى ئوردىغا كىرگەندىن كېيىن «خېنىم بولۇپ قاپتۇ. خوجا ئەۋلادى بولغاچقا «خوجا خېنىم» دەپ ئاتىلىدىكەن. ئۇ شۇ يىلى 26 ياش، چېيەنلۇڭ 49 ياش ئىكەن. ئىككى يىل ئۆتكەندىن كېيىن، «خوجا خېنىم» ئۇنۋانىغا مۇشەررەپ بولۇپ كەڭ قورساق دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدىغان «كۇشاد كېنىزەك» (容嫻) دېگەن نامغا، ئالتە يىلدىن كېيىن «كۇشاد خېنىم» (容妃) دېگەن ئۇنۋانغا كۆتۈرۈلۈپتۇ.

تاۋار - دۇردۇن، يوتقان - كۆرپە، ئالتۇن - كۆمۈش بېزەك- جابدۇقلار ۋە تۇرلۇك ئۆي جابدۇقلىرى ئىپارخان ئوردىغا كىرىشتىن ئىلگىرىلا تەييارلاپ قويۇلغانىكەن. ئىپارخاننىڭ ئېگىن - ئاياغلىرىدا ھېچقانچە چوڭ ئۆزگىرىش بولمىغاندەك، ئۇنىڭغا مۇسۇلمانچە «مېھ- مانلىق كىيىم» تىكتۈرۈشۈپ بېرىپتۇ. مەنچىڭ دەۋرىدە ئىسلام دىنى- غا ئېتىقاد قىلىدىغان تۇڭگانلاردىن پەرقلەندۈرۈش ئۈچۈن ئۇيغۇرلار- نىمۇ «مۇسۇلمان» دەپ ئاتايدىكەن.

خوجا خېنىم «كۇشاد كېنىزەك» دەرىجىسىگە نائىل بولغاندىن

كېيىن، ئۇچتۇرپاندىن پايتەختكە جىگدە كۆچىتى يۆتكەپ كېلىشتەك بىر ئىش بولغانىكەن. پادىشاھتىن رەسمىي پەرمان بولمىسىمۇ، شۇ ئىشنى قىلىش توغرىسىدا «ھايت» دەپ قويغانلار بار ئىكەن. جىگدە- نىڭ «چېچىكى چىرايلىق، يوپۇرمىقى كۈمۈش، غولى قاتتىق، شې- خى يۈمران» دەيدىغان تەرىپى بار، جىگدە چېچەكلىگەن مەزگىلدە يىراق - يېقىننى شېرىن ھىد قاپلاپ كېتىدۇ. 1765- يىلى باش ئەتىيازدا ئۇچتۇرپاننىڭ ئەمەلدارلىرى، بەگلىرى جىگدە كۆچەتلىرىنى سوغىلارغا كۆچۈرتكۈزۈپ، 240 ئادەمنى كۆتۈرۈپ توشۇش ھاشىرىغا سالغانىكەن؛ مەنسەپدارلار ئۆزلىرىنىڭ خۇسۇسىي مالىلىرىنىمۇ، خۇ- سۇسىي ئىشلىرىنىمۇ شۇ ھاشارچىلارغا ئارتىدىكەن. شۇنداق قىلىش ئۆز ۋاقتىدا ئادەتكە ئايلىنىپ قالغانىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھاشارچە- لار ھەقسىز ھاشارغا قارشى كۈرەش قوزغىغانىكەن.

ئۇچتۇرپان قوزغىلىڭى توغرىسىدىكى مەلۇمات چېيەنلۇڭ پادىشاھ- نىڭ ئالدىغا چۈشكەندە، چېيەنلۇڭنىڭ جەنۇبىي ئۆلكىلەردە 4- قېتىم سەيلە - سایاھەتتە بولۇپ تۇرغان چېغى ئىكەن. دەل - دەرەخلىرى ياشىرىپ، گۈل - چېچەكلىرى ئېچىلىپ تۇرغان چىمەنزار يۈرتلارنىڭ باھار ھاۋاسىدا كۆڭلى يايراپ تۇرغان چېيەنلۇڭ شىنجاڭدا قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلگەنلىكىنى ئۇشتۇمتۇت ئاڭلاپ تولىمۇ بىئارام بولۇپ: جىگدە كۆچىتى ئەۋەتىش ھېچقانچە چوڭ ئىش ئەمەسقۇ، ئۇنىڭغا شۇنچە كۆپ ئادەمنى ئىشلىتىشنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟ دەپ كايىپتۇ. دېمەك، شۇ ئىش توغرىسىدا ئۇنىڭ كۆڭلىدە بوداق بار ئىكەندۇق. شۇڭا، ئۇ قاتتىق غەزەپلىنىپ، ئۇچتۇرپان شەھىرى ۋەيران قىلىۋېتىلسۇن، شەھەر ئىچىدىكى ئەركەك زاتى قويماي قىرىپ تاشلانسۇن. ئاياللار ۋە بالىلارنى قۇل قىلىپ ئىلىغا سۈرگۈن قىلىۋەتسۇن، دەپ پەرمان قىپتۇ. كېيىن ئاچچىقى بىرئاز بېسىلغاندا، قوزغىلاڭغا قاتناشقان ئەركەكلەرگە ئۆلۈم جازاسى بېرىلسۇن، ئۇلارنىڭ بالىۋاقىلىرى قۇل قىلىپ سۈرگۈن قىلىنسۇن دەپ بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ. شەھەرنى ۋەي- ران قىلىۋېتىدىغان گەپنى قايتا ئېغىزغا ئالماپتۇ.

شۇنداق چوڭ بالا - قازانى كەلتۈرۈپ چىقارغانلىقى ئۈچۈن،

جىگدە كۆچىتى توشۇيدىغان ئىشلار قايتا تىلغا ئېلىنمايدىغان بوپتۇ، چارباغلاردىمۇ كىشىنى مەست قىلىدىغان جىگدە پۇراقلىرى يوقىلىپ كېتىپتۇ. پەلەكنىڭ گەردىشى شۇنداق بولسا كېرەك، كۇشاد خېنىمغا شۇ مۇناسىۋەت بىلەن «ئىپارخان» دېگەن لەقەم سىڭىپ قالغان ئوخشايدۇ. ھەرەمباغدىكى ھۆرلەرنىڭ قايسىبىرى ئىپاردەك پۇرىمىسۇن؟ «ئىپار» دېگەن سۆز نېمە ئۈچۈن كۇشاد خېنىمغىلا چاپلىشىپ قالىدۇ؟

جەنۇبىي ئۆلكىلەرگە سەيلە - ساياھەتكە بېرىش كۇشاد خېنىم ئۈچۈن بىرىنچى قېتىملىق ساياھەت ئەمەس. خاتىرىلەردىن مەلۇم بولۇشىچە، ئۇ «كۇشاد كېنىزەك» لىككە ئېرىشكەندىن كېيىنكى 1762- يىلى كۇزدە، مەلىكە بىلەن پادىشاھقا ھەمراھ بولۇپ ھازىرقى خېبىي ئۆلكىسىنىڭ ژىچاڭ ناھىيىسىگە ئۇۋ تاماشاسى قىلىشقا بارغانىكەن. ئۇ يەرنىڭ تاغلىرىمۇ، باغلىرىمۇ بار ئىكەن، ھاۋاسى سالقىن، دائىرىسى كەڭ، مەنزىرىسى گۈزەل ئىكەن. كاڭشى 1681- يىلى ئۇ يەرنى پادىشاھلىق ئۇۋ مەيدانى قىلىۋالغانىكەن، كېيىن ئۇنىڭ جەنۇب تەرىپىگە «رېخېدىكى يازلىق ئوردا» قۇرىدۇرۇپ، ئۇنىڭغا «يازلىق چارباغ» دەپ لەۋھە يېزىپ بەرگەنىكەن. رېخېمۇ، يازلىق چارباغمۇ ھازىرقى خېبىي ئۆلكىسىنىڭ چېڭدې شەھىرىدە ئىكەن. چېيەنلۇڭ يازلىق چارباغقا ناھايىتى زوقلىنىدىكەن، تولا چاغلاردا ۋەزىر - ۋۇزرالىرىنى شۇ يەرگە باشلاپ بېرىپ ھۆكۈمەت ئىشلىرىنى بېجىرىدىكەن. شۇ يەردە يازلايدىكەن، خانزادىلىرى بىلەن شۇ يەردە ئۇۋ - شىكار قىلىشنى مەشىق قىلىدىكەن. موڭغۇل ۋاڭلىرى، ئۇيغۇر بەگلىرى، تىبەت راھىبلىرى ۋاھاكازالار بىلەنمۇ شۇ يەردە كۆرۈشىدىكەن، زىياپەتتە بىللە بولىدىكەن، بىللە ئۇۋ قىلىدىكەن، ئاكابىر-ئەشرەپلەرگە شۇ يەردە ئىنئام بېرىدىكەن.

كېيىن يەنى 1771- يىلى چېيەنلۇڭ شەرق تەرەپتىكى تەيشەن تېغىغا سەيلە قىلىپ بارغىنىدا چۇيفۇدىكى كۆڭزى مازىرىنىمۇ تاۋاپ قىلغان. شۇ چاغدا كۇشاد خېنىم ۋە باشقىلارمۇ ھەمراھ بولغانىكەن. 1778- يىلى كۇزدە چېيەنلۇڭ سەددىچىنىڭ شەنخەيگۇەن دەرۋازىسىدىن ئۆتۈپ، مانجۇ خەلقىنىڭ ئانا يۇرتى بولغان شەرقىي شىمالىنى

ئايلانغان. شۇ چاغدا چېيەنلۇڭغا ھەمراھ بولۇپ بارغان ئالتە نەپەر خان ئاغىچا، كېنىزەك ئىچىدە كۇشاد خېنىم (ئىپارخان) ھەم زېبا، ھەم ئەقىللىق «دانا خېنىم» نىڭ ئارقىسىدىنلا ئورۇن تۇتىدىكەن، يەنى خان ئاغىچىلار قاتارىدا ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدىكەن، ئۇلار مەنچىڭ خانىدانى سەددىچىن دەرۋازىسىدىن ئۆتۈپ ئىچكى ئۆلكىلەرگە كىرىشتىن ئىلگىرىكى «شېنجىڭ» دەپ ئاتىلىپ ئامانەت ساقلاپ قېلىنغان كونا پايتەخت (شېنياڭ) دىكى ئۇچ قەبرىنى تاۋاپ قىپتۇ. بۇگۈنكى كۈندە «شېنياڭدىكى مۇقەددەم ئوردا» دەپ ئاتىلىۋاتقان كونا ئوردا — خان سارايلىرىنى زىيارەت قىپتۇ. 1779- يىلى دانا خېنىم، كۇشاد خېنىملار چېيەنلۇڭغا ھەمراھ بولۇپ، خېبىي ئۆلكىسىنىڭ يىشېيەن ناھىيىسىدىكى «پايتەختنىڭ غەربىدىكى قەبرىگاھ» قا بېرىپ، چېيەنلۇڭنىڭ شۇ يەرگە دەپنە قىلىنغان ئاتا - ئانىسى يۇڭجېڭ پادىشاھ بىلەن شياۋشېڭ مەلىكىنى زىيارەت قىپتۇ.

1780- يىلى چېيەنلۇڭ 70 ياشقا توشقان يىل ئىكەن. ئۇنىڭ تۇغۇلغان كۈنى شەرىپىگە ئۆتكۈزۈلگەن مۇراسىمدا كۇشاد خېنىم يوق ئىكەن. 1781- يىلىدىكى يۇەنشياۋ بايرىمى يۇەنمىڭيۇەن باغچىسىدا، تاۋۇز چاغنى ھارپا كېچىسى (يىلنىڭ ئاخىرقى ئاخشىمى) چېيەنچىڭ سارىيىدا ئۆتكۈزۈلگەنىكەن. شۇ بايراملاردىكى زىياپەت سورۇنلىرىنىڭ ھەممىسىگە كۇشاد خېنىم داخىل بولۇپ، چېيەنلۇڭغا يانداش شىرەدە ئولتۇرۇپتۇ. 1785- يىلىدىن باشلاپ يەيدىغان ئوزۇق - تۇلۇكى ئادەتتىكىدەك بېرىلىپ تۇرۇپتۇ، زىياپەت سورۇنلىرىدا ئاز كۆرۈنىدىغان بولۇپ قاپتۇ، كۇشاد خېنىمنىڭ سالامەتلىكى يار بەرمىگەن بولسا كېرەك، 1787- يىلىدىكى كۆتەك دەپتەرلەردە كۇشاد خېنىمنىڭ دورا يېگەنلىكى توغرىسىدا خاتىرە بار ئىكەن. بۇ ئاغىچا خېنىم 1788- يىل 5- ئاينىڭ 24- كۈنى 55- يېشىدا ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. كۇشاد خېنىم ئوردىغا كىرگەندىن تارتىپ ۋاپات بولغۇچە خان ئوردىسىدا 28 يىل تۇرۇپتۇ، ئۇنىڭ پەرزەنت كۆرگەنلىكى توغرىسىدا قەيت قىلىنغان خاتىرە يوق ئىكەن. ئۇنىڭ مۇسىبىتىگە ھازا تۇتۇلۇپ، ئۇزىتىش مۇراسىملىرى ئۆتكۈزۈلۈپ بولغاندىن كېيىن

يىن، شۇ يىلى كۈزده چيەنلۈك پادىشاھنىڭ ئەمرى بىلەن 8- شاھزاده يۈكشۈەن ئۇنىڭ مۇردىسىنى ئالتۇن ساندۇق بىلەن خېبىي ئۆلكىسىنىڭ زۇنخۇا دېگەن يېرىدىكى «پايتەختنىڭ شەرقي قەبرىستانلىقى» غا يۆتكەپ بېرىپ دەپنە قىپتۇ.

«پايتەختنىڭ شەرقي قەبرىستانلىقى» دىكى چيەنلۈكنىڭ خېنىملىرى دەپنە قىلىنغان «خېنىملار زاراتگاھلىقى» ئىككى ئەسىردىن بۇيانقى بوران - چاپقۇنلارنىڭ تەسىرى ۋە كېپەن ئوغرىلىرىنىڭ بۇزغۇنچىلىقى نەتىجىسىده ۋەيران بولغان. 1979- يىلى «مەنچىڭ خانىدانلىقىنىڭ شەرقي قەبرىستانلىقى» مەدەنىيىتىنى باشقۇرۇش ئىدارىسى ئاسراپ ياساشقا كىرىشكەندە بىر يەر ئاستى قەسىرىده مېيىت ساندۇقىنىڭ سىرتىغا يېزىلغان «بىسمىللاھىررەھمانىررەھىم...» دېگەن ئەرەبچە خەتلەرنى ئۇچراتقان. قۇرئاننىڭ بۇ ئايەتلىرى باشقا مېيىت ساندۇقلىرىغا تېخەتچە يېزىلغان بۇددا ئىبارىلىرىگە ئوخشىمايدىكەن. بۇ مەرھۇمنىڭ ھايات چېغىدا ئىسلام دىنىدا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. مېيىت ساندۇقىدىكى مۇردا ئاللىقاچان چېرىپ كەتكەن بولۇپ، ئۇستىخانلىرى بار ئىكەن. پۇتۇن ھالىتىده تۇرغان باش سۆڭىكىنىڭ ئاغزىدا بەش تال چىشى قاپتۇ، يەنە 85 سانتىمېتىر ئۇزۇنلۇقتا ئاق سانجىغان بىر ئۆرۈم چېچىمۇ تۇرۇپتۇ. ئەنە شۇ نەرسىلەرگە قاراپ، مەرھۇمنىڭ 50 — 60 ياشلاردىكى ئايال ئىكەنلىكىگە ھۆكۈم قىلغىلى بولىدىكەن.

دېمەك، كۇشاد خېنىم ئىپارخانىنىڭ خەلقئالەم ئالدىدا تۇرغان قەبرىسى تارىخلاردىكى ۋە كۆتەك دەپتەرلەردىكى خاتىرىلەرگە تامامەن ئوخشايدىكەن.

— جى داخۇن ئىمزالىق بۇ ماتېرىيال خەنزۇچە «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى»نىڭ 2004- يىل 27- نويابىر سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

«تۇتۇرۇقسىز گەپ» توغرىسىدا

بىر ئۇيغۇر دوستۇمنىڭ تېلېفونىدا ماڭا ئېيتىشىچە، ئۇ يېقىندا يار - بۇرادەرلىرى بىلەن پاراڭلىشىپ قالغاندا، ئۇنىڭ مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنغان بەزى ماقالىلىرى ئۈستىده گەپ بولۇپ قاپتۇ، ئۇلار ئۇنىڭغا ماقالىلىرىدە «تۇتۇرۇقسىز گەپ» تولا ئىكەن، دەپتۇ. شۇڭا ئۇ، ماقالىنى شۇنداق ئۇسلۇب بىلەن يېزىشنىڭ ياخشى بولمايدىغانلىقىنى، شۇنداق ئۇسلۇبنى قەتئىي ئۆزگەرتىش كېرەكلىكىنى چۈشىنىپتۇ.

ئۇنىڭ يار - بۇرادەرلىرى ئېيتقان «تۇتۇرۇقسىز گەپ» دېگەن نېمە؟ ئۇ يازغان ماقالىده توغرا بىلەن ناتوغرىنى ئايرىماسلىق، «ھە، شۇنداق» دەيدىغان گەپلەرنى تولا قىلىش، «ياق، ئۇنداق ئەمەس» دەيدىغان گەپلەردىن يىراق قېچىش دېگەن گەپ. بۇنداق گەپلەر تېگى-تەكتىدىن ئالغاندا، ھەممىنى ياخشى دەپ ماختاپ مەدھىيە ئوقۇشتىن باشقا گەپ ئەمەس.

بىز ئاز سانلىق مىللەت زىيالىيلىرىنىڭ بەزى ماقالىلىرىده ئۆز مىللىتىمىزگە خۇشامەت قىلىدىغان، ئۇلارنىڭ قانداقتۇر چىشىغا، زىتىغا تېگىپ قويسام مىللىتىمىز جامائەتچىلىكى ئىچىده گەپ - سۆزگە، تاپا - تەنگە قالارمەنمىكىن دەپ ئەنسىرەيدىغان ھادىسىلەر پات - پاتلا ئۇچراپ قالىدۇ. شۇنداق ئەندىشىلەر بولغاچقا، قەلەمنى قولغا ئالغاندا دۇدۇقلاپ قالىمىز، گەپنى ياساپ - يوپۇتۇپ ئاۋارە بولىمىز. يازغان ئادەمنىڭ كۆڭلىده ھەممە ئايان، لېكىن يېزىلىپ چىققىنى مۇجمەل. بۇنداق ماقالىلەرنى ئوقۇپ چىققاندىن كېيىن،

ئۇنىڭدا زادى نېمە دېيىلگەنلىكىنى بىلمەي قالىسىز.

ئۇلار زادى نېمىگە تېگىپ كېتىشتىن ئەنسىرەيدۇ؟ سوغۇققانلىق بىلەن تەھلىل قىلساق، ئۇلار ئەنئەنىۋى كۆزقاراشلارغا ۋە ئەنئەنە-ۋى كۆزقاراشتىكى ئادەمىلەرگە تېگىپ كېتەرمىكىن دەپ ئەنسىرەيدۇ.

ئەنئەنىگە كەلسەك، بەزىلەر مەدەنىيەت مىراسلىرى بىلەن ئەنئە-نىۋى كۆزقاراشنى ئارىلاشتۇرۇپ قويىدۇ. ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت مىراسلىرى شۇ مىللەتلەرنىڭ ئۇزاق تارىخىدىكى پارلاق ئىجادىيەتتۇر. «تۇركىي تىللار دىۋانى»، «قۇتادغۇ بىلىك»، «ئون ئىككى مۇقام»، «ناۋائى داستانلىرى»، «موڭغۇللارنىڭ مەخپىي تارى-خى»، «جاڭغىر» داستانى ۋە باشقىلار يالغۇز بىز ئاز سانلىق مىللەت-لەرلا بولۇپ قالماستىن ھەم جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ مەدەنىيەت خەزى-نىسىدىكى جاۋاھىراتتۇر. مەلۇم مەنىدىن ئېيتساق، پۈتۈن ئىنسانى-يەتكە تەئەللۇقتۇر. بۇ تەۋەررۇكلەر مەڭگۈ پارىلداپ تۇرىدۇ. خەنزۇ مىللەتلىرىنىڭ نۇرغۇن مەدەنىي مىراسلىرىغا ئوخشاش، ھەرقايسى دەۋر-دە تەنقىد قىلىشتا نەزەردە تۇتۇلىدىغان تەرەپلىرىنى ئۆزگەرتىش مۇم-كىن بولسىمۇ، ئەمما ئەسلىي قىممەتلىرىنى ئىنكار قىلىش مۇمكىن ئەمەس. ئۇلارنىڭ قىممەتلىرىنى ئىنكار قىلىش تارىخقا تۇزكورلۇق قىلغانلىق بولىدۇ.

ئەنئەنىۋى كۆزقاراش بولسا بۆلەك گەپ. كۆزقاراش مۇئەييەن تارىخىي شارائىتتا بارلىققا كېلىدۇ، مۇئەييەن ماددىي ھاياتلىق مۇھە-ممىغا يارىشا پەيدا بولىدۇ. ئۇ مەڭگۈ ئۆزگەرمەيدىغان نەرسە ئەمەس، زامانغا بېقىپ مەزمۇن جەھەتتىن تولۇقلىنىپ، توغرىلىنىپ بارىدۇ. شىنجاڭدىكى مىللەتلەرنىڭ كۆزقاراشلىرىنى ئېلىپ ئېيتساق، ئۇلار مىڭلارچە يىللاردىن بۇيانقى دېھقانچىلىق ۋە چارۋىچىلىق جەمئىيەتلە-رىدە بارلىققا كەلگەن ۋە ئۆز دەۋرىنىڭ ئېھتىياجىغا مۇناسىپ بول-غان. دېمەك، ئۇلار ئۆز دەۋرىنىڭ يول خېتى. لېكىن، بىزنىڭ دۆلىتىمىز ھازىر زامانىۋى سانائەت جەمئىيىتىنىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلاپ ئۆتتى، ماددىي ھاياتلىق مۇھىتىمىز تۈپ نېگىزىدىن ئۆزگەر-

دى، ئەنئەنىۋى كۆزقاراشلىرىمىز ياراشمايدىغان، ماسلاشمايدىغان بو-لۇپ قالدى. بۇ ھال تارىخىي تەرەققىياتتىكى مۇقەررەرلىك، ھەقلىق، بۇنىڭ ھېچقانداق ھەيران قالغۇچىلىكى يوق. بۇنداق مەسىلىلەر ئۇس-تىدە مۇلاھىزە ـ مۇھاكىمە قىلىش يوللۇق. ھەر مىللەت زىيالىيلىرى ئۆز مىللىتىدىكى ئەنئەنىۋى كۆزقاراشلار ئۈستىدە دەۋرىنىڭ ئېھتىيا-جىغا يارىشا ئويلىنىپ بېقىشى، تاسقاپ كۆرۈشى، ئىلغىشى لازىم. شۇنداق قىلىش ھەر مىللەتنىڭ ئالغا يۈكسىلىشى ۋە تەرەققىي قىلىشى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ قالدى. ياخشىچاق بولۇش ئۈچۈن بۇ مەسىلىلەرنى تىلغا ئېلىشتىن ھەزەر ئەيلەش زامان ئالدىدا جاۋابكار-سىزلىق قىلىشنىڭ ئىپادىسىدۇر. خەنزۇ زىيالىيلىرى بۇ جەھەتتە بىزنىڭ ئالدىمىزدا كېتىۋاتىدۇ. يىراقنى قويۇپ تۇرۇپ، پەقەت «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» نىڭ «ئىجتىمائىي روھىي ھالەتكە نە-زەر»، «ئىجتىمائىي ھادىسىلەر تەھلىلى» دېگەن سەھىپىلىرىدىكى ماقالىلەرگىلا قاراپ باقىدىغان بولساق، ئۇششاق ئىشلەپچىقارغۇچە-لارغا خاس ئىدىيە ۋە ئادەتلەر ئۇستىدىن قىلىنىۋاتقان تەنقىد ـ تەنبە-لەر ئاز ئەمەس. بەزى تەنقىد ـ تەنبىھلەر ھەتتا ناھايىتى ئاچچىق. ئەنە شۇنداق تەنقىد ـ تەنبىھلەر ئادەمنىڭ كۆزقاراش ۋە پىكرىنى كېڭەيتىدۇ، ئالغا بېسىشىغا ئىدىيىدە، كۆزقاراشتا يېڭى زامانغا لايىق-لىشىشىغا تۈرتكە بولىدۇ. خەنزۇ خەلقىدە ئۇششاق ئىشلەپچىقارغۇچە-لارغا خاس ناچار ئىدىيە، يامان قىلىقلار بولغان يەردە بىز ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدە ئازمۇ؟ ئاز بولۇشى ناتايىن، بىز تېخى تولۇق تونۇپ يەتمىگەن.

«شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» نىڭ باش مۇھەررىرى سۇ جىچاڭ يېقىندا ئېقىم مەسىلىلىرى ھەققىدىكى بىر مەخسۇس ماقالىسىدە: ئىجتىمائىي ئوي ـ پىكىرلەرنىمۇ زامانغا بېقىپ كۆزىتىش كېرەك، دېگەن بىر مۇھىم نۇقتىنى ئەزەرنى ئوتتۇرىغا قويىدى. ئۇيغۇر، قازاق، موڭغۇل زىيالىيلىرى يېقىندا ئۆز مىللىتىنىڭ ئەنئەنىۋى كۆزقاراش-لىرىنىڭ زامانغا مۇناسىپ كەلمەيدىغانلىرىغا چېقىلىشقا باشلىدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە بۇنى ماقۇللايدىغانلارمۇ بارغانسېرى كۆپەيمەكتە.

شىنجاڭ پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى تارىخ فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرى ئەھمەدجان ئەھەدنىڭ ۋە شىنجاڭ مالىيە - ئىقتىساد ئىنستىتۇتىنىڭ باشلىقى يۇنۇس ئابلىزنىڭ «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» دە ئېلان قىلغان سۆھبەت خاتىرىلىرى بۇنىڭ ناھايىتى ياخشى ئۇلگىسىدۇر. ئۇلار ھازىرقى ۋاقىتتا مىللەتلەرنىڭ بىللە ئالغا بېسىشىغا، بىللە تەرەققىي قىلىشىغا توسقۇن بولۇۋاتقان، ئىجتىمائىي بۇرۇلۇش ئارزۇسىغا ئۇيغۇن كەلمەيۋاتقان ئىدىيە - كۆزقاراشلارنى يوپۇتۇپ يۇرمەستىن، تىلغا ئېلىپ، ئىلمىي يوسۇندا تەھلىل قىلىپ، ئەقلىي يول بىلەن مۇھاكىمە قىلماقتا. ئۇلارنىڭ گەپ - سۆزلىرىدە خۇشامەتچىلىكنىڭ ئەسىرى يوق. ئۇلار ئىشنى ناھايىتى ئوبدان باشلاپ بەردى. بۇ تولىمۇ ياخشى مەرىپەتتۇر. سۆھبەت خاتىرىلىرى ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، باشقىلارنىڭ ئۇنىڭغا بىلدۇرگەن ئىنكاسلىرىمۇ ناھايىتى ئىجابىي بولدى. بۇنىڭدىن مەلۇمكى، زامانىنىڭ تەلىپىگە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان ئەنئەنىۋى كۆزقاراشلارنى ئېيرىغداشنىڭ مۇھىملىقىنى ھەممە ئادەم جەددىي ھېس قىلماقتا.

— بۇ مۇھاكىمە خەنزۇچە «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى»نىڭ 2004- يىل 30 - ئۆكتەبىر سانىدا «جامبۇلخان» ئىمزاسى بىلەن ئېلان قىلىنغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

«ئەخمەق بوۋاي» نېمە ئۈچۈن تاغ يۆتكەيدۇ

ئەخمەق بوۋايغا ئوخشاش تاغ يۆتكەش (بۇ ئىبارىدىكى «ئەخمەق بوۋاي» دېگەن سۆز ئىلگىرى تەرجىمە قىلىنماي ئاھاڭى بويىچە «يۇگۈك» دەپ قوللىنىلغان، ھازىر ئۆز تىلىمىزدا تەرجىمە قىلىنىپ، «ئەخمەق بوۋاي» دەپ ئېلىندى— تەرجىمان ئىزاھاتى) ياخشى چارە ئەمەس ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭدىنمۇ ئوبدان چارىلەر، مەسىلەن تاغنى باشقا يەرگە كۆچۈرۈش، تاغنى تېشىش، يۇقىرى سۈرئەتلىك يول ياساش ۋە باشقىلارنىڭ بارلىقىنى ھازىر ھەممە ئادەم دېگۈدەك ئوبدان بىلىدۇ. لېكىن، ئەخمەق بوۋاي نېمە ئۈچۈن تاغنى يۆتكىمەكچى بولۇپ قالىدۇ؟ بۇنداق سوئالنى قويغانلار ناھايىتى ئاز.

ئەخمەق بوۋاي تاغنى نېمە ئۈچۈن يۆتكەيدۇ؟ ئەمەلىيەتتە بۇ ناھايىتى ئاددىي مەسىلە. ئۇنىڭ سەۋەبى، ئۇ بوۋاينىڭ ئەخمەقلىقىدۇر. تاغنى يۆتكىمەك ئەخمەق بوۋاينىڭ مۇقەررەر تاللىغالغان، بىردىنبىر ماڭىدىغان يولى بولۇپ قالغان، شۇڭا ئەخمەق بوۋاي تاغنى يۆتكەۋەتمەكچى بولغان. بوۋاي تاغنى يۆتكەۋەتمىسە، ئەخمەق بوۋاي بولالمايتتى.

ئەخمەق بوۋاي ئۆزىگە تەمەننا قويىدىكەن. ئەخمەق بوۋاينىڭ ئىشىكى ئالدىدا ماڭغار يولىنى توسۇپ تۇرغان يوغان ئىككى تاغ ئۇنى ئەلمىساقتىن تارتىپ خەلقئالەمدىن ئايرىپ، بېكىنمە مۇھىتتا قالدۇرغانىكەن، ئەنە شۇنداق تۇرمۇش شارائىتى ئەسلىدىنلا نادان ئادەم-

نى تېخىمۇ نادان - ئەخمەق قىلىپ قويۇپتۇ. ئۇ تاشقى دۇنيانى كۆرمىگەچكە، جەمئىيەتنىڭ تەرەققىي قىلىۋاتقانلىقىنى بىلمىگەچكە، ئۆز سەنىمىگە دەسسەپ ياشىغانكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن بەندە سەۋەب قىلسىلا ئالەمنى مالەم قىلالايدۇ، دەپ ئىشىنىدىكەن.

بۇ‌ۋاي كاج ئىكەن. باشقىلار «ۋاي، بۇ ئىشنى قىلغىلى بولماي‌دۇ» دېسە، ئۇ شۇنچە كاجلىق قىلىدىكەن، قانچىلىك زىيان بولسا مەيلى دەيدىكەن، تاغنى يۆتكىۋەتكىلى بولمايدۇ دېسەڭلار دەۋېرىڭلار، مېنىڭ يۆتكىگىنىم يۆتكىگەن، مەن بۇ ئۆمرۈمدە يۆتكەپ بولالمىسام، چالىسىنى بالىلىرىم، نەۋرىلىرىم، ئەۋرە - چەۋرىلىرىم پۈتكۈزىدۇ، تاغنى يۆتكىۋەتمەي ئارمان يەپ يۈرمەيمەن، دەيدىكەن. ئۇنىڭ نەزىر‌ىدە مەيلى ھەرقانداق ئىشنى قىلغانكەنسە، بەل قويۇۋەتمىسەڭلا، خاتا‌سىمۇ توغرا بولۇپ چىقارمىش.

ئەخمەق بۇ‌ۋاي خام خىيالچى ئىكەن. پەرەز قىلىپ كۆرەيلى، بىر ئەۋلاد ئادەم يەر - پەر تېرىمىسا، رەخت - پەخت توقۇمىسا، ئۆي‌ماكان تۇتمىسا نېمە يەيدۇ؟ نېمە كىيىدۇ؟ نەدە يېتىپ - قوپىدۇ؟ ئەخمەق بۇ‌ۋاي بۇلارنى نەزەردە تۇتمىغان. ئۇ، ئارزۇ - ئارمانغا يېتىدىغان بولساملا، بۇنىڭ ئۈچۈن نەچچە ئەۋلاد ئادەم جەبىر - جاپا چەكسىمۇ، ھەتتا قۇربان بولۇپ كەتسىمۇ مەيلى، دەيدىكەن.

ئەخمەق بۇ‌ۋاي ئىلىم - بىلىمنى كۆزگە ئىلمايدىكەن. جىسۇ دەيدىغان بىلىملىك بۇ‌ۋاي پەندىن خەۋىرى بار زىيالىي ئىكەن، پەندىن خەۋىرى بار ئادەملەر ئەمەلىيەتكە قاراپ گەپ قىلىدۇ. ئەمەلىيەت نېمە بولسا، قانداق بولسا شۇنداق سۆزلەيدۇ، گەپ - سۆزلىرىنىڭ ئاساسى بولىدۇ. شۇڭا، جىسۇ دېگەن بىلىملىك بۇ‌ۋاي، تاغنى يۆتكەش قاملاش‌مايدىغان ئىش دېسە، ئەخمەق بۇ‌ۋاي چىچاڭلاپ، بىلىملىك بۇ‌ۋاينى سۆز قىلدۇرماي ۋالاقلاپ كېتىپتۇ.

ئەخمەق بۇ‌ۋاي ئۆزۈمچىل ئىكەن. تاغنى يۆتكەيدىغان، بىرنەچچە ئەۋلاد ئادەمگە مۇناسىۋەتلىك بولغان شۇنداق چوڭ ئىشنى ئەسلىدە ئائىلە جەمەتى جەم بولۇپ، كوللېكتىپ مۇزاكىرىلىشىپ قارارلاشتۇ‌رۇش كېرەك ئىدى. شۇ ئىشنى قىلىش مۇمكىنلىكىنى، تەننەرخ

ھېسابلاتىنى تولۇق دەلىللەش، ھەتتا مەشھۇر مۇتەخەسسىسلەرنى تې‌چىپ مەسلىھەت سوراش لازىم ئىدى، ۋەھاكازا. لېكىن، ئەخمەق بۇ‌ۋاي بۇنداق ئىشلارنىڭ بىرىنىمۇ قىلماي، ئۆزىنىڭ مەيدىسىگە بىر ئۇرۇپ، بولدى يۆتكىدۇق، دەپلا تۇتۇش قىلغان. خوتۇنى باشقىلار‌نىڭ جىم ئولتۇرۇۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، بىتاقەت بولۇپ: «سېنىڭ كۇچۇڭ بىلەن تەخاكشەن، ۋاكۇشەن تېغىدەك يوغان تاغلار تۇرماق، كىچىككىنە بىر دۆڭنىمۇ يۆتكەش مۇمكىن ئەمەس، يۆتكەشكە تۇتۇش قىلغاندا چىققان تاش، توپىلارنى نەگە جىمىقتۇرىسەن؟» دەپتۇ. لې‌كىن، ئۇ گەپلەر ئەخمەق بۇ‌ۋاينىڭ قۇلىقىغا كىرمەپتۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ بىلگىنىچە ئىش قىپتۇ.

ئەلھال، ۋاقىت ئۆتۈۋېرىپتۇ، ئائىلە ئەزالىرىنىڭ بىرەر نەتىجە چىقىشىغا كۆزى يەتمەپتۇ، ئۇمىدى قالماپتۇ. نەۋرە - چەۋرىلەر بارا‌بارا چوڭ بولۇپ، گۈمان پەيدا قىلىپ، ئىشەنچىسىنى يوقىتىپ قويۇپ‌تۇ. شۇنداق بولسىمۇ ئەخمەق بۇ‌ۋاي: «بەلنى بوشاشتۇرماي چىڭ باغلاپ ئىشلەۋەرسەك، چوقۇم خۇدايىمنىڭ رەھمى كېلىدۇ، خۇدايىم ئاخىر بىر كۈنى تاغنى يۆتكەپ بېرىدۇ» دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن تاغ قېزىۋاتقان ئادەملەرنىڭ كۆزى خۇدانىڭ ئىلتې‌پاتىغا تەلمۈرۈپ قاپتۇ...

— ئاپتور ۋاڭ جۇڭشۇينىڭ «گەپ بولسا قىلىشۋالايلى» سەرلەۋھىلىك ئەسىرىدىن تاللىۋېلىنغان بۇ مۇھاكىمە «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2004- يىل 10- سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

«ئەخمەق بوۋاي»لار هازىرمۇ «تاغ يۆتكىمەكتە»

ۋاقىت جۇڭشۇي ئەپەندىنىڭ «ئەخمەق بوۋاي نېمە ئۈچۈن تاغ يۆتكەيدۇ؟» («فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2004-يىل 10-ئايلىق A سانىغا بېسىلغان) سەرلەۋھىلىك فېلىيەتونى بىزگە «يۇگۇڭنىڭ تاغنى يۆتكىشى»نى يەنە بىر خىل چۈشىنىش يولىنى كۆرسىتىپ بەردى. بىز بىرقانچە يىلدىن بۇيان، ئەخمەق بوۋاي «يۇگۇڭنىڭ تاغنى يۆتكىشى»نى جاپادىنمۇ، خەۋپتىنمۇ قورقماي، بەلنى چىڭ باغلاپ قىيىنچىلىققا قارشى كۈرەش قىلىش دەپ چۈشەنگەنىدۇق، ھەتتا ئەخمەق بوۋاي يۇگۇڭنىڭ تاغنى يۆتكەش روھىنى جارى قىلدۇرۇشنى شەرەپلىك ئىش دەپ كەپتىكەنمىز.

لېكىن، ۋاقىت جۇڭشۇي ئەپەندى ئۆز ماقالىسىدە «ئەخمەق بوۋاي نېمە ئۈچۈن تاغ يۆتكەيدۇ؟» دېگەن نۇقتىدىن تەھلىل قىلىپ، بىزگە ئەخمەق بوۋاينىڭ ئۆزىگە تەمەننا قويىدىغان، كاجلىق قىلىدىغان، خام خىيال قىلىدىغان، ئىلىم-بىلىمگە پەرۋا قىلمايدىغان، ئۆزۈمچىلىك قىلىدىغان تەرەپلىرىنىمۇ كۆرسىتىپ قويدى، «ئەخمەق» بوۋاينىڭ «ئەخمەق»لىق قىلىشىنىڭ سەۋەبلىرىنىمۇ چۈشەندۈرۈپ بەردى.

ئەتراپىمىزغا نەزەر سالىدىغان بولساق، ئەخمەق بوۋاينىڭ تاغنى يۆتكىگىنىگە ئوخشاش ئەھۋاللار — پەنگە ئېتىبار قىلمايدىغان، ئەمەلىي ئەھۋالنى نەزەردە تۇتمايدىغان، ئۆزىنىڭ ئارزۇسى بويىچە مۇشۇنداق قىلسام بولىدۇ، دەپلا «تاغ يۆتكەش»كە كىرىشىدىغان ئەھۋاللار

تېخىچە داۋاملىق يۈز بېرىۋاتىدۇ. بۇ ئەمەلىيەتتە پىلانلىق ئىگىلىكچە تەپەككۇر بولۇپ، بۇنىڭدىن بىرقانچە يىل ئىلگىرىكى «ئادەم قانچىكى دادىل بولسا يەر شۇنچە كۆپ هوسۇل بېرىدۇ»، «قولىمىزدىن كەلمەيدۇ دەپ قورقۇش كېرەك ئەمەس، خىيالىمىزغا كەچمەي قېلىشىدىن قورقۇش كېرەك» دېگەنگە ئوخشايدۇ؛ چوڭ خىيانەتچى ۋاڭ خۇەيجۇڭنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالنى نەزەردە تۇتماي، سىياسىي دەسمايە تېپىش ئۈچۈن فۇياڭ ناھىيىسىدە نۇرغۇن مەبلەغ سەرپ قىلىپ ئايرودروم ياسىتىپ باج تۆلىگۈچىلەرنىڭ پۇلىنى خەجلەپ، ياخشى ئۇنۇم ھاسىل قىلالمىغىنىغا ئوخشايدۇ؛ ئاخبارات ۋاستىلىرىنى ھەدەپ خەۋەر قىلىش بىلەن ئاۋارە قىلدۇرغان مەلۇم ئەمەلدارلارنىڭ پۇقراغا ھېچقانداق پايدىسى تەگمەيدىغان، ھەتتا خەلقنىڭ ھاياتىنىڭ ۋە مال-مۈلكىنىڭ ئامانلىقىغا زىيان يەتكۈزىدىغان «يۈز ئابرۇي قۇرۇلۇشى»، «سالپا-سایاق قۇرۇلۇش» ۋە «چەللە پاخپاق قۇرۇلۇش»لارنى سالدۇرغىنىغا ئوخشايدۇ، بۇلارنىڭ ھەممىسى شۇ «ئەخمەق بوۋاي»لار «تاغنى يۆتكەش» بىلەن قالدۇرۇپ قويغان «زەللە» دۇر. شۇنداق ئەھۋالنى قۇلىقىمىز ئاڭلىسا، كۆزىمىز كۆرسە، «ئەخمەق بوۋاي» هازىرمۇ «تاغ يۆتكىمەكتە» ئىكەن! دەپ ھەيران بولۇشمىز مۇمكىن.

— جى فېن ئىمزاسى بىلەن ئېلان قىلىنغان بۇ مۇھاكىمە «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2004-يىل 10-ئايلىق A سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە

نەنجىدە چىقىدىغان «جىنلىن كەچلىك گېزىتى» نىڭ 31- ئۆك- تەبىردىكى خەۋىرگە قارىغاندا، نەنجىدىكى قايسىبىر ئىدارە ئىشچى- خىزمەتچىلىرىنىڭ تۇغۇلغان يىل، ئاي، كۈن ھەم ۋاقىتلىرى تولۇق يېزىلغان بىر دەستە (كادىرلارنىڭ نامۇئەمەلىگە دائىر) ماتېرىيالنى پالچى يۇچيۇگە: ھەربىر ئادەمنىڭ تۇغۇلغان ۋاقتىغا قاراپ، شۇ ئادەمنىڭ خىزمەت ئورنىدا قالدۇرۇپ ئىشلىتىشكە مۇۋاپىق كېلىدىغان - كەلمەيدىغانلىقىغا، كىملەرنى خىزمەت ئورنىدىن يۆتكەۋېتىشكە توغرا كېلىدىغانلىقىغا پال ئېچىپ باقسىڭىز ئىكەن، دەپ ئەۋەتىپ بېرىپتۇ. بۇنداق ئەھۋال بۇنىڭدىن ئىلگىرىمۇ بولغانىكەن. باشقا بىرقانچە ئىدارىنىڭ، كارخانىنىڭ باشلىقلىرىمۇ، خوجايىنلىرىمۇ ئۇ- نىڭ ئالدىغا بارغانىكەن. ئىشچى - خىزمەتچىلىرىمىزنىڭ خۇي - پەيلى قانداق؟ ياخشىمۇ ياكى ئوسالمۇ؟ قابىلىيىتى، ئارتۇقچىلىقلىرى قان- داق؟ قايسىسى قايسى ئورۇنغا تازا باب كېلىدۇ؟ مەسىلەن كىملەر ئىشنى پۇختا ئىشلەيدۇ؟ كىملەر مالىيە ئىشلىرىغا باب كېلىدۇ؟ كىملەر ئىشتا بەسخور؟ كىملەر باشقۇرۇش خىزمىتىگە باب كەلمەي- دۇ؟ كىملەرنىڭ بىللە ئىشلىگەندە ھەزەر ئەيلىمىسە بولمايدىغان چا- كىنىلىق - نامەردلىك تەرەپلىرى بار؟ پال ئېچىپ باقسىڭىز ئىكەن دەيدىكەن.

كادىرلارنى تاللاپ ئىشقا قويۇش جەھەتتە «كادىرلارنى تاللاپ ئىشقا قويۇش نىزامى» دا بەلگىلەنگەن پرىنسىپلار مۇنداق: كادىرلارنى پارتىيە باشقۇرۇش پرىنسىپى؛ قابىلىيەتلىكلەرنىلا ئىشقا قويۇش،

پەزىلىتىمۇ، ماھارىتىمۇ بارلىرىنى تاللاش پرىنسىپى؛ جامائەت ئېتە- راپ قىلغانلارنى، ئەمەلىي نەتىجىسى بارلارنى تاللاش پرىنسىپى؛ ئاشكارا، تەڭ - باراۋەر، رىقابەتلەشتۇرۇش، ئەلالىرىنى تاللاش پرىن- سىپى ۋە باشقىلار. لېكىن، نەنجىدىكى شۇ ئىدارىلەردە كادىرلارنىڭ ئاممىۋى ئاساسى بىر چەتكە قايرىلىپ قالغان، خىزمەتتىكى ئەمەلىي نەتىجىلىرىگىمۇ قارالمىغان؛ پەقەت ئۇلارنىڭ تۇغۇلغان ۋاقتى توغرا- سىدىكى پالغىلا قارالغان، كادىرلارنى پارتىيە باشقۇرىدۇ دېگەن پرىن- سىپ تاشلىنىپ قالغان؛ ئاشكارا، تەڭ - باراۋەرلىكتە، رىقابەتلەشتۇ- رۇپ ئەلالىرىنى تاللىۋېلىش پرىنسىپىمۇ قايرىپ قويۇلغان؛ كادىر تاللاش ھوقۇقى تېجىمەل رەممالىلارنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويۇلغان؛ كادىرلارنى تەقدىرلەشتە ياكى جازالاشتا قانۇنغا قارىماي، دېموكراتىيە- مەركەزلەشتۇرۇش تۈزۈملىرىگىمۇ رىئايە قىلماي، تېجىمەل رەممالىلار- نىڭ گېپىگە قاراپلا قارار چىقىرىلغان. شۇنىڭ ئۈچۈن، يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان، كادىرلار ئىسرىق سېلىپ ئەرۋاھلارغا چوقۇ- نىدىغان، ئەمەلدارلار پال سالدۇرىدىغان ئەھۋاللار، ئىدارىنى بىر ئورۇندىن باشقا بىر ئورۇنغا كۆچۈرۈشتە خاسىيەتلىك كۈنلەرنى تاللاي- دىغان ھادىسىلەر كۆپەيىپ قالغان بولسىمۇ، نەنجىدىكى ھېلىقى ئىدارىلەرنىڭ قىلىقلىرى يەنىلا كىشىنى ھەيران قالدۇرىدۇ.

ئەمەلىيەتتە، رەم - پال سالدۇرۇشنىڭ ئەخمىقانە بىر ئىش ئىكەنلىكى نۇرغۇن پاكىتلار بىلەن ئىسپاتلانغان بولسىمۇ، ھەتتا رەم- چىلەر ئۆزلىرىنىڭ ھۆكۈملىرىنى ئاقلاپ بېرەلمىسىمۇ، ئۇلارنىڭ «سۇپ - كۆچ» لىرى بويىچە ئېيتقاندا، تۇغۇلغان ۋاقىتلىرى تامامەن ئوخشاش ئادەملەرنىڭ تۇغۇلغان يەرلىرىدە كىچىككىنە پەرق بولسىلا، ئەقىل- پاراسەتتە ۋە دۆلەت - راھەت ئۆمۈر سۈرۈشتە ئاسمان - زېمىن پەرق قىلارمىش؛ ھەتتا بىر ئۆيدە تۇغۇلغان بولسىمۇ، ئوخشاش بىر تۆشەكتە تۇغۇلمىغان بولسا، ئۇلارنىڭمۇ تەقدىرى بىر - بىرىدىن ناھايىتى كۆپ پەرق قىلارمىش. چېيىنلۇڭنىڭ تۇغۇلغان ۋاقتى قۇر ئەندازلارنىڭ سۆزى بويىچە «ناھايىتى قۇتلۇق» ، خاسىيەتلىك سائەتكە توغرا كەلگەنمىش. راست، ئۇ 60 يىل خاتىرجەم پادىشاھلىق تەختىدە

ئولتۇردى، 80 نەچچە يىل ئۆمۈر سۈردى، ئۆزىنىڭ «كامالەتكە يەتكەن بوۋاي» دەيدىكەنمىش. دەرۋەقە، تارىختا ھەممىدىن بەختلىك پادىشاھ بولغانمىش. لېكىن، تۇغۇلغان ۋاقىت - سائىتى ئۇنىڭغا تامامەن ئوخشايدىغان بۆلەك بىر ئادەم ئۆمۈر بويى قەلەندەر بولۇپ ئۆتۈپتىكەن. رەممالار بۇنىڭغا چىنلۇق شىمال تەرەپتە تەۋەللۇت قىلغانىكەن، قەلەندەر بولسا جەنۇب تەرەپتە تۇغۇلۇپتىكەن دەپ كەز-زاپلىق قىلغانىكەن. دېمەك، تۇغۇلغان ۋاقىت - سائىتىنىڭ خاسىيەت-لىك بولۇش - بولماسلىقى توغرىسىدىكى پەتىۋالار تۈتۈرۇقسىز ئالدام-چىلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

شۇنداق بولسىمۇ، رەم سالدۇرىدىغان، پال ئاچتۇرىدىغان، ئىس-رىق سېلىپ بۇتقا چوقۇنىدىغان سەت قىلىقلارنىڭ بىرى بېسىقسا، يەنە بىرىنىڭ چىقىپ تۇرغانلىقىدا مۇنداق ئۇچ تۈرلۈك سەۋەب بار ئىكەن: ئۆزى ئەمەلدار بولسىمۇ خىيانەت بىلەن بۇلغىنىپ كەتكەن، ھۆكۈمەتنىڭ ھوقۇقلۇق تارمىقى بولۇش سۈپىتى بىلەن پارىغا چىر-مىلىپ كەتكەن؛ قانۇن تورىغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ قالسىمۇ ھالاكىتىگە تەن بەرمىگەن، شۇڭا بەزىلىرى «رەممال» غا ئۆمىد باغلىغان؛ كارخانىنىڭ خوجايىنى ياكى ئىدارىنىڭ «باشلىقى» بولۇپ تۇرۇپ ئىشلارنى باشقۇرۇشمۇ، ئادەملەرنى چۈشىنىشمۇ قولا-دىن كەلمەي، نائىلاج تۇغۇلغان ۋاقىت - سائىتىگە ياكى ئۆي - جاي مۇھىتىنىڭ ياراشقان - ياراشمىغانلىقىغا قاراپ ئىش قىلماقچى بول-غان؛ ئادەتتىكى پۇقرا بولسا دەرد - ئەلەم ئىچىدە دەردىنى تۆكىدىغان يەر تاپالمىغان ياكى غېرىب - غۇربەتچىلىكتە ئۆمىدى ئۈزۈلگەن، ياكى ئۆمىدىنى روھ - ئەرۋاھلارغا باغلىغان. كونىلارنىڭ «ھايۋانىنىڭ ئالا-سى تېشىدا، ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە» دېگەن سۆزى ئەنە شۇ.

— ۋۇجاۋەمىن ئىمزالىق بۇ فېلىيەتون «فېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2004-يىل 26- نويابىر سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

ئۇيغۇر سودىگەرلەر ئاڭدا ۋە پەمدە يۇكسىلەيلى

بىز ئۇيغۇرلارنىڭ سودا - تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىش تارىخى-مىز ئۇزاق، سودىگەرچىلىك بىلەن داڭقى چىققان ئاتۇشلۇق سودىگەر-لەر، ئىلىلىق سودىگەرلەر، قەشقەرلىك سودىگەرلەر بار. يېقىنقى 20 نەچچە يىلدىن بۇيان، شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا نەچچە 10 مىليون، ھەتتا 100 مىليونلاپ سەرمايىلىك بولۇپ قالغان ئۇيغۇر بايلىرىمۇ پەيدا بولماقتا.

لېكىن، ئۇيغۇرلارنىڭ سودا - تىجارىتىگە نەزەر سالىدىغان بول-ساق شۇنى بايقايمىزكى، بىز بۇ مىللەتتە تاكى ھازىرغا قەدەر تۇزۇك-كىنە زامانىۋى كارخانا بارلىققا كەلگىنى يوق، ئالىي پەن - تېخنىكىلىق سانائەتكە ۋە نەپىس - يۇكسەك سانائەتكە قەدەم باسقانلار تېخىمۇ ئاز.

سودا - تىجارەتكە ماھىر مىللەت نېمە ئۈچۈن بۈگۈنگۈچە بىر ئىزدا تۇرۇپ قالىدۇ؟

بۇ مەسىلە مەملىكەت ئىچىدىكى مىللەتلەر پۈتۈنلەي زامانىۋى جەمئىيەتكە قاراپ يۇكسىلىش يولىدا يەتكىلىرىنى شۇمايلاپ ئىجتىمائىي بۇرۇلۇش قىلىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە كۆز ئالدىمىزدا! بارغانسېرى روشەن نامايان بولۇپ تۇرماقتا.

ئىجتىمائىي بۇرۇلۇش ياساش ئۈچۈن ئالدى بىلەن مىللىي ئىقتى-ساد جەھەتتە بۇرۇلۇش ياساشقا توغرا كېلىدۇ. مىللىي ئەنئەنىۋى

ئىقتىسادنى زامانىۋى ئىقتىسادقا بۇراش ئۇچۇن زامانىۋى كارخانا تۈزۈمى ۋە خەلقئارا ئىزغا چۈشكەن زامانىۋى كارخانا تۈركۈمى يول باشلاپ مېڭىشى ۋە يار - يۆلەك بولۇشى شەرت. ئۇنىڭدىن قالسا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ شۇ زامانىۋى كارخانىلار تۈركۈمى زامانغا يارىشا راۋاج تاپقاندىلا، پۈتۈن يەر شارى ئىقتىسادىنىڭ ئومۇمىي قەدىمگە يېتىشىپ ماڭالايدۇ. دېمەك، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۆز ئىقتىسادنى يۈكسەك قەدەم بىلەن سەكرىتىپ راۋاجلاندۇرغاندىلا ئاندىن مىللىي ئىقتىسادنى بۇرىيالايدۇ، شۇ مۇناسىۋەت بىلەن مىللەتلىنىڭ ئىجتىمائىي بۇرۇلۇشىنمۇ ئەمەلگە ئاشۇرالايدۇ.

ھەرقانداق بىر مىللەت مۇشۇنداق تارىخىي پۇرسەتنى قولدىن كەتكۈزۈپ قويسا، خۇددى ئاخىرقى نۆۋەتلىك ئاپتوبۇسقا ئۇلگۈرەلمەي ھەسرەتتە قالغاندەك، ھەتتا تارىخ سەھىپىسىدىن رەھىمسىزلەرچە شاللاپ تاشلىنىدۇ.

پېقىر مۇخبىر يېقىندا رايونىمىزدىكى بەزى ئۇيغۇر سودىگەرلىرىمىزنىڭ يېڭى قۇرغان زامانىۋى كارخانىلىرىغا زىيارەت قىلىپ باردىم، ئۇلارنىڭ مەھسۇلاتلىرىنى بىلىپ باقتىم. مەسىلەن، شىنجاڭ ئارمان كەسپىي چەكلىك شىركىتىنىڭ نوقۇت مەھسۇلاتلىرى، شىنجاڭ ئامىنە كەسپىي چەكلىك شىركىتىنىڭ تەييار چۆپلىرى، ئۇرۇمچى ئۇيغۇر كومپيۇتېر يۇمشاق دېتال چەكلىك شىركىتىنىڭ ئۇيغۇرچە كومپيۇتېر يۇمشاق دېتال مەھسۇلاتلىرى ۋە باشقىلار. بۇلار كۆرگەن - ئاڭلىغان كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرىدۇ، ھاياجانلاندۇرىدۇ. بۇ كارخانىلارنىڭ جۇشقۇن تەرەققىياتى شۇنى يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇكى: پەم - پاراسەتنى ئۆزۈل - كېسىل يېڭىلاپ، ئەنئەنىۋى سودا - تىجارەت دائىرىلىرىنى ئۆزگەرتىپ، دەۋرىنىڭ ئېقىمىغا يېقىندىن ئەگىشىپ، ئالدىنقى مىللەتلەرنىڭ زامانىۋى تىجارەت ئەقىدىلىرىنى ۋە پەن - تېخنىكىلىرىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىپ، قوبۇل قىلىپ، جاپاغا چىداپ ئىشلىسەكلا ئەنئەنىۋى كارخانىدىن زامانىۋى كارخانىغا ئۆتۈش مەقسىتىگە يېتىشىمىز تامامەن مۇمكىن.

ھالبۇكى، ھازىر خېلى كۆپ ئۇيغۇر سودىگەرلىرىمىز مۇئەييەن

سەرمايە (كاپىتال) جۇغلىغان بولسىمۇ، بىر ئۇنداق - بىر بۇنداق ئەندىشىلەردە بولۇپ، كۆمسەم كۆيەرمىكىن، ياقسام پىشارمىكىن دېگەندەك غەملەر ئاستىدا بېسىلىپ قېلىپ، سەرمايىلىرىنى ئوقەتكە سالىدىغان غەنىيمەت پۇرسەتلەرنى قولدىن كەتكۈزۈپ قويۇۋاتىدۇ.

بازار دېمەك جەڭگاھ دېمەكتۇر. ئۇنى سەن ئۆز پەيتىدە ئىلكىڭگە ئالالمىساڭ، باشقىلار ئىلتىپات قىلمايدۇ، ئىگىلىۋالىدۇ. سەن ئەمەدى دەسمايە سالىدىغان مۇھىت ۋە شەرت - شارائىت ھازىرلاندى دېگەن چاغدا، بازاردىن ساڭا ئورۇن تەگمەي قالىدۇ، ئۇ چاغدا دوللارنى تاغارلاپ يۇدۇپ يۇرسەڭمۇ نېمىگە ئەسقاتار؟!

ئەلۋەتتە، تارىخىي سەۋەبلەر تۈپەيلى، ئۇيغۇر سودىگەرلىرىمىزنىڭ بەزىسىنىڭ ساپاسى ئومۇمەن تۆۋەنرەك؛ بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ تىل، پۇل مۇئامىلە جەھەتلەردىكى بىلىملىرى، زامانىۋى كارخانا تۈزۈمى ۋە خەلقئارا ئىقتىسادىي قائىدە قاتارلىق جەھەتلەردىكى بىلىملىرىنى ھەقىقەتەن يۇقىرى كۆتۈرۈشكە تېگىشلىك. لېكىن، بۇلار ئۇلارنىڭ بىر ئىزدا توختاپ تۇرۇشىغا باھانە - سەۋەب بولالمايدۇ. ھازىر ئۇيغۇر سودىگەرلەر ئىچىدە مۇنداق ئەھۋال بار: بىر تەرەپتىن بىر تۈركۈم سودىگەرلەرنىڭ قولىدا 10 مىليون، ھەتتا 100 مىليون سەرمايە بار، بۇ پۇللارنىڭ تولىسى بىكار تۇرۇپتۇ؛ يەنە بىر تەرەپتە نۇرغۇن ئۇيغۇر ياشلىرى تۇرۇپتۇ، ئۇلار ياش، قاۋۇل، زامانىۋى سودىگەرچىلىك بىلەن مەشغۇل بولالايدىغان، زامانىۋى كارخانىلارنىڭ ئىشىنى يۈرۈشتۇرەلەيدىغان بىلىملەرگە ئىگە، ئەمما پۇلى يوق. بۇ قىممەتلىك ئىككى خىل ئىمكانىيەت جانلىق، ئۇنۇملۇك كىرىشتۇرۇلگەن ئەمەس. بۇلارنى تۇپ - نېگىزىدىن ئۇنۇملۇك كىرىشتۇرۇشنىڭ ئاچقۇچى پۇلى بار سودىگەرلەرنىڭ بىلىملىك بولۇش سەۋىيىسى ۋە مىللەتنىڭ غەم - قايغۇسىنى يېيىش ئېڭىدۇر. ئۇلار ئۆز ئېڭىنى زامانغا يارىشا بۇرىشى لازىم، ئۆز مىللىتى ئىچىدىكى ياش، قاۋۇل، قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەملەرنى ئىشقا سالغاندىن باشقا، تار، مىللىي ئادەتلەرنى تاشلىشى، مىللىي ئايرىمىچىلىقلارنى تۇگىتىشى، قورسىقىنى دەريا - دېڭىزدەك كەڭ تۇتۇپ، پەم - پاراسەتلىك ھەم

پەزىلەتلىك ئادەملەرگە ئىش بېرىشى، كارخانىنىڭ ئەمەلىي ئېھتىياجىغا قاراپ، ئالدىنقى قاتاردىكى باشقا مىللەت مۇتەخەسسىسلىرىنى كۆپلەپ تەكلىپ قىلىپ ئىشلىتىشى لازىم. شۇنداق قىلغاندا ئاندىن زامانىۋى كارخانا قاتارىغا ھەقىقىي يوسۇندا ئۆتكىلى بولىدۇ.

— مۇخبىر غەيرەت نىياز ئىمزالىق بۇ مۇھاكىمە خەنزۇچە «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» نىڭ 2004- يىل 12- سانىدىكى بىسلىغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

مەغرىب ۋە ئۇستاز

شىنجاڭ توغرىسىدا ئۇزاق ۋاقىتتىن بۇيان شىنجاڭلىقلار بىلەن ئىچكى ئۆلكىلىكلەر ئىككى خىل روھىي ھالەتتە بولۇپ كەلمەكتە، يەنى شىنجاڭلىقلار ئۆزىنى سەل چاغلىسا، ئىچكى ئۆلكىلىكلەر شىنجاڭنى ۋە باشقا ياقا ئۆلكىلەرنى كەم سۈندۈرىدۇ. ھەممىلا ئادەم شۇنداق قىلمىسىمۇ، خېلى كۆپ ئەھۋال شۇنداق.

چۈنكى، ئادەتتە ئادەملەر مەشرىقتىن مەغرىبكە قاراپ ماڭساق، ئالغا كەتكەن يەردىن ئارقىدا قالغان يەرگە قاراپ پەلەمپەيدىن پەسكە چۈشۈپ كېتىۋاتقاندەك بولىدىكەنمىز دەپ قارايدۇ. مەلۇم نۇقتىدىن قارىغاندا، بۇ پاكىت. بۇنىڭدا خاتالىق يوق، بولۇپمۇ جۇڭگو يېزا ئىگىلىك مەدەنىيىتىدىن زامانىۋى سانائەت مەدەنىيىتىگە تېزلىك بىلەن كۆچۈپ كېتىۋاتقان بىر چاغدا مەغرىب ھەقىقەتەن مەشرىقتىن ئۆگىنىپ، ھېلىقىدەك پەرقنى ئازايتىشى لازىم، مەغرىب بىلەن مەشرىق تەڭ - باراۋەر راۋاجلانسۇن، بۇنىڭغا زادىلا سەل قارىغىلى بولمايدۇ. كىم ئالغا كەتكەن بولسا شۇنىڭدىن ئۆگىنىش كېرەك، بۇنىڭغا شەرت قويۇش كېرەك ئەمەس، كۆمسەم پىشارمىكىن، ياقسام پىشارمىكىن دەپ دېلىغۇل بولۇشنىڭ ھاجىتى يوق.

لېكىن، ھەممىنى بىر قېلىپقا چۈشۈرۈش يارىمايدۇ. ئومۇمەن ئالغاندا، بۇ يەردە ئېيتىلىۋاتقان «قېلىپ» مەشرىقنىڭ «قېلىپى». مەملىكەت بويىچە بىرلىككە كەلتۈرۈلگەن «قېلىپ» سىياسىي جەھەتتە بىرلىككە كەلتۈرۈلۈشى لازىم، ۋەتەننىڭ بىرلىكى جەھەتتە ئىككى خىل گەپ بولماسلىقى كېرەك، مۇتلەق شۇنداق، نىسپىيلىك بولماس-

لىقى لازىم.

مەن نېمىشقا مۇشۇنداق ئويلايمەن؟ بالىلار باغچىلىرىدا تۇرلۇك مىللەت بالىلىرى بىللە ياشايدۇ، ئۆگىنىدۇ، بۇ ھالەت ئەمەلىيەتتە ھەممىسىگە پايدىلىق. ئۇلارنىڭ ئۇسسۇل ئۆيناۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم، شۇ ناخشا - ئۇسسۇل ئىچىدە ۋاقىڭ لوبىنىنىڭ «چۈمبىلىكنى قايرىۋەت» دېگەن ناخشىسىمۇ بار ئىكەن. خەنزۇ تەربىيىچى بالىلارغا ئۇسسۇل ھەركەتلىرىنى ئۆگىتىۋېتىپتۇ، بالىلار شۇ تەربىيىچىنى دوراپ ئويناۋېتىپتۇ. ئەمەلىيەتتە ئۇيغۇرچە ئۇسسۇلنى ئويناشتا ئۇسۇتاز كىم؟ ئەلۋەتتە ئاشۇ ئۇيغۇر بالىلار. ئۇلار بالىلار باغچىسىنىڭ تەربىيىچىلىرىگە قارىغاندا ئۇسسۇلنى ناھايىتى ئوبدان ئويناىدۇ.

شۇڭا ئويلايمەنكى، بىز مائارىپتا، تەلىم - تەربىيە ئۇسۇلى جەھەتتە ئىچكى ئۆلكىلەر بىلەن پەرقلىق بولۇشىمىز كېرەك ئەمەسمىكەن؟ بىرلىككە كەلتۈرۈلگەنّ قېلىپ بىلەن چەكلەپ، بالىلارنىڭ شوخ تەبىئىتىنى سىقىپ - قورۇپ قويماسلىقىمىز لازىم. ئەگەر تەربىيىچى ئۇستاز ھەر دائىم ئىچكى ئۆلكىلەرنىڭ تەربىيىلەش - ئوقۇتۇش ئۇسۇلىنى دەستەك قىلىۋالمىدىغان بولسا، مەن ئويلايمەن، شىنجاڭ بالىلىرىنىڭ ئۇستۇنلۇكى ئاسان جارى بولالمايدۇ. چۈنكى، ئۇلارغا ئورتاق بولغان پەزىلەت ئىچكى ئۆلكىلىك بالىلاردا يوق. بۇنداق «2〈1+1〉» خۇسۇسىيەت شىنجاڭنىڭ كۆپ مەنبەلىك، بىرىكتۈرۈلگەن، جەمئىيەتلىگەن، بىر - بىرىگە سىڭىۋېرىلگەن، ئارىلاشتۇرۇلغان، قوشۇلغان، ئۇيۇشتۇرۇلغان... ئەۋزەللىكىدۇر، بۇنى ئىچكى ئۆلكىلەرنىڭ سالتاڭ مەدەنىيىتىدىن ئىپادىلىنىپ تۇرىدىغان نىسپىي ئەۋزەللىككە قارىغاندا ھەرگىزمۇ قالاق، ئارقىدا قالغان دېگىلى بولمايدۇ.

پىلانلىق ئىگىلىك تولىمۇ ئۇزاق ۋاقىت دەۋر سۈردى، شۇ قاپلىنىپ - سولىنىپ قالغان ئىگىلىك بىزنىڭ نەزەر - دائىرىمىزنى مەلۇم دەرىجىدە چەكلەپ قويغان، شۇنىڭ ئۈچۈن مەسىلىگە بولغان قاراشلىرىمىزمۇ سالتاڭ مەدەنىيەت ئىچىدىكى تۇغقانچىلىق دائىرىسىدىلا راۋاجلانغان؛ ۋاقىتنىڭ ئۆزىرىشى بىلەن بۈرۈقتۇرما بولۇپ ئېچىپ -

چىرىپ كەتكەن ناخشا - مۇزىكىلىرىمىزمۇ بار - يوقى بىرنەچچە پەدىنىلا ئىبارەت بولۇپ قالغان، مەغرىب (بۇ ماقالىدە يېزىلغان «مەغرىب» دېگەن سۆز بىزگە ئادەت بولۇپ قالغان «غەربىي قىسىم» يەنى مەملىكىتىمىزنىڭ «غەربىي قىسمى دېگەن چۈشەنچىنىڭ ئۆزى— تەرجىمان ئىزاھى) نىڭ ناخشا - مۇزىكىلىرىغا قارىڭ، ۋاقىڭ لوبىنىنىڭ ناخشىلىرىغا قارىڭ، بۈلاردا «پالانىنى - پۈستانىنى مەركەز قىلىش» دەيدىغان ھۆكۈملەر بىتچىت قىلىنغانغۇ! نەزەر دائىرىمىزنى سەددىچىنىنىڭ ئىچىگىلا باغلاپ قويمايلى، ھازىر مەركەز دېققەت - ئېتىبارىنى مەغرىبكە، شىنجاڭغا قارىتايلى، بۇ ئەھۋال خەن، تاڭ سۇلالىلىرىدىكى ھالەتكە تۇتىشىدۇ. تاڭ دەۋرىدە غەربىي يۇرتنىڭ ناخشا - مۇزىكا، ئۇسسۇللىرى جۇڭگو بويىچە ئاساسىي ئورۇندا تۇراتتى، تۆردىن ئورۇن ئالاتتى، ئوردا - سارايلارنى چاڭ كەلتۈرەتتى، ئەل ئىچىدىمۇ ئۆرنەك ئىدى. مەغرىبنىڭ مەدەنىيەت - سەنئەت ئەللامىلىرى پايتەختكە ئۇستازلىققا ئىززەت - ئېھتىرام بىلەن تەكلىپ قىلىناتتى. مانا شۇ چاغلار نۇرغۇن جەھەتتىن مەغرىبنى ئۇستاز تۇتقان زامانلار ئىدى.

جۇڭگونىڭ شەرقىي ۋە ئىچكى ئۆلكىلىرى دېھقانچىلىق مەدەنىيىتى شارائىتىدا تۇرغان بولسا، مەغرىب، بولۇپمۇ شىنجاڭ يايلاق مەدەنىيىتى شارائىتىدا تۇردى. ئەھۋالنىڭ مانا مۇشۇنداق تېگى - تەكتىنى نەزەردە تۇتۇش مۇھىم؛ بۇنىڭغا سەل قاراش يارىمايدۇ، ئەكسىچە بۇنىڭغا ھۆرمەت بىلەن، ئېتىبار بىلەن قارىشىمىز، زۆرۈر بولغاندا بۇنىڭدىن ئۆگىنىشىمىز لازىم. چۈنكى، بۇ مۇشۇ زېمىنىنىڭ مۇھىم مەھەللىۋى بايلىقى. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ مەدەنىيەت ئوتتۇرا ئاسىيادىن باشلاپ ياۋروپاغا ئۇلىنىدۇ، جۇغراپىيە جەھەتتىكى چوڭ دائىرىلىك بايقاش مۇناسىۋىتى بىلەن ئامېرىكا، ئافرىقا ۋە ئوكيانىيە قىتئەلىرىگە كېڭىيىپ بارماقتا، بۇ يايلاق مەدەنىيىتى ئەنە شۇنداق ئۇلىنىپ بارماقتا. شىنجاڭ مەدەنىيىتى جۇڭگو مەدەنىيىتىنى دۇنيا مەدەنىيىتى بىلەن تۇتاشتۇرىدىغان ئېغىزدۇر. جۇڭگونىڭ شەرقىي قىسمىنىڭ مەدەنىيىتى شىنجاڭ مەدەنىيىتى بىلەن ئوبدان چېتىلسا،

ئوبدان ئارىلاشسا، دۇنيا بىلەن چېتىلىدىغان ئېغىز پەيدا بولىدۇ. شۇڭا، تۆت خىل دۇنياۋى مەدەنىيەتنىڭ بىردىنبىر جەملەشكەن يېرى شىنجاڭدا بولغانلىقى ئەجەبلىنىدىغان ئىش ئەمەس. مۇشۇ نۇقتىدىن ئالغاندا، شىنجاڭ مەدەنىيىتىگە «تاۋاپ» قىلغىنىمىز تۇزۇك. ئالىم يۇچيۇيۇ: «مەن شىنجاڭ مەدەنىيىتىنى كۆزۈمگە سۈرتۈپ تاۋاپ قىلدىم. غەربىي شىمال ئەزەلدىن جۇڭخۇا مەدەنىيىتىنى سۈغىرىپ كەلگەن ئېقىن سۈنىڭ مەنبەسىدۇر» دېگەن. بۇ سۆز ئاشۇرۇۋېتىلگەن مۇبالىغە ئەمەس.

يايلاق مەدەنىيىتىنىڭ تۈۋرۈكى تېتىكلىك، دېھقانچىلىق مەدەنىيىتىنىڭ تۈۋرۈكى بولسا قاشاڭلىق، شۇنىڭ ئۈچۈن جۇڭگو مەدەنىيىتىدە بىرەر يېڭىلىق بولۇپ قالسا، شۇ يېڭىلىقنى يارىتىدىغان قۇۋۋەت ھامان غەربىي شىمالدىن كېلىدۇ. مەغرىب يايلاق مەدەنىيىتى شارائىتىدا تۇرغاچقا، «ئىشىنىڭ يولى» غا دېھقانچىلىق مەدەنىيىتىنىڭ يولى بويىچە ماڭمايدۇ. دېمەك، كىمكى يېگانە، سالتاڭ مەدەنىيەت چەمبىرىكى ئىچىدە موللاق ئېتىۋەرسە، ھېچقانداق يېڭى پەدىنى ئوتتۇرىغا چىقىرالمايدۇ، باشقا مەدەنىيەتتىن قۇۋۋەت تاپمىسا بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىنىڭ سەركەردىسى بولغان لۇشۈن «ئەكىلىشىپەرۋەرلىك» نى ئالاھىدە تەشەببۇس قىلغان. باشقىلارنىڭ نەرسىسىنى «ئېلىپ كەل» سەك ئۆزۈڭنىڭ بولۇپ قالىدۇ، مانا بۇ يايلاق مىللىتىنىڭ ئادىتى. بۈنى دېھقانچىلىق مەدەنىيىتى شارائىتىدا ياشايدىغانلار ئار - نومۇس دەپ بىلسە، يايلاق مەدەنىيىتى شارائىتىدا ياشايدىغانلار قەھرىمانلىق، باتۇرلۇق دەپ بىلىدۇ. ئېلىپ كەلمىگۈچە يېڭى مەدەنىيەت بەرپا بولمايدۇ. جۇڭگونىڭ 100 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيانقى «زامانىۋى مەدەنىيىتى» نىڭ تارىخى ئېلىپ كېلىش تارىخىدۇر، مەدەنىيەتتە قوشۇلۇش تارىخىدۇر دەپ ئېيتىش مۇمكىن.

قاراڭ، شىنجاڭ ئەركەكلىرىنىڭ ئەركەكلىكى چىقىپ تۇرىدۇ، ئاياللىرىنىڭ ئاياللىق نازاكىتى چىقىپ تۇرىدۇ، مانا بۇ بىر خىل ئارتۇقلۇق. ئادەم مەدەنىيەتنىڭ دەستىكى، تەرەققىيات نىشانىغا ئا-

دەمنىڭ ئۆز ۋۇجۇدىدىكى ئاجىزلىق - نىمجانلىق چېتىلىپ قالسا، ئۇ ساغلام مەدەنىيەت بولالمايدۇ. شىنجاڭدا تېخىمۇ ساغلام ئەقىل - پاراسەتلەرنى كۆرۈپ تۇرۇپسىز، مۇبادا شۇ ئادەملەر ئۆز لايىقىدىكى شەرت - شارائىتقا ئېرىشسە، كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان كارامەتلەرنى بەرپا قىلىشى مۇمكىن.

مانا مۇشۇنداق قۇرۇپ قالمايدىغان ئېقىن كەبى روھ بىلەن مەدەنىيەتتىن پەيدا بولغان ئۇستۇنلۇك جۇڭخۇا مىللەتلىرىگە ئۇستاز بولالايدۇ.

— بۇ مۇلاھىزە خەنزۇچە «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» نىڭ 2004- يىل 24- ئىيۇل سانىدا جۇيۇكې ئىمزاسى بىلەن ئېلان قىلىنغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

ھېيلىگەر ئەركەكلەر

ئەگەر سىزگە بىرەر ئەركەك ئۇچراپ، خەيرخاھلىق، مېھىر-شەپقەت ياغدۇرۇپ، سىزنى ياخشى كۆرىمەن دەپ، مۇلايىملىق بىلەن يېقىنچىلىق قىلسا، بۇنىڭدا بىر سۇيىقەست يوق ئەمەس.

ئەر كىشىنىڭ چىن مۇھەببىتى يۇرىكىنىڭ تېگىدە بولىدۇ، ئاسانلىقچە ئاغزىدىن چىقارمايدۇ، ئۇلارنىڭ مۇھەببىتىنى ئاغزىدىن چىقارماسلىقتەك «جىمىغۇرلۇقى ئالتۇنغا بەرگۈسىز» دۇر. «سىزنى ياخشى كۆرۈپ قالدىم، سىزنىڭ مەشۇقىڭىزمەن» دېگەن سۆزلەرنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان ئەركەكلەرنىڭ قورسىقىدا «ئويۇن» كۆپ بولىدۇ.

ئەر كىشىلەر ئۆزىنى ئەر چاغلايدۇ، ئۇلار سىزگە پىشكەش بىلەن ناھايىتى خۇشامەت قىلسا، ھەتتا سىز قاتتىق تەككەن ھالەتتە يېلىنسا، بۇنداق قىلىشىمۇ ئۇلارنىڭ ئۆز تەبىئىتىگە خىلاپ ئىش قىلغانلىقى بولىدۇ. ھەرقانداق ئادەم ئادەتتىن تاشقىرى قىلىق قىلسا، ئۇنىڭدا چوقۇم بىرەر غەرەز يوق ئەمەس.

ئەگەر بىرەر ئەركەك ھەركۈنى سىزگە بىر تال ئەتىرگۈل تۇتسا، كېچىلىك نۆۋەتچىلىكتىن قايتىدىغان چاغدا سىزنى ئۆيىڭىزگىچە ئۇزىتىپ بېرىپ، پەلەمپەينىڭ ئالدىدا ناھايىتى سىپايىلىك بىلەن سىزنى كېلىشتۇرۇپ سۆيۈپ قويۇپ خوشلاشسا، بۇ يامان نىيىتى يوق ياخشى ئەركەك مېنى ئەجەبمۇ ياخشى كۆرىدىكەن دەپ تەسىرلىنىپ قالمىسىز. لېكىن، ئەمەلىيەتتە شۇ چاغدا شۇ ئەركەكنىڭ ئۆز كۆڭلىدە: قانداق قىلسام بۇ قىز (بۇ چوكان، بۇ ئايال) مېنى مۇشۇ پەلەمپەيدىن

يۇقىرىغا چىقىپ ئۆيگە كىرىشكە تەكلىپ قىلار، بۇگۈن كېچە قونۇپ قېلىشنىڭ نېمە ئامالى بار؟ دەپ ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلىسىزمۇ كاشكى.

ئەرلەر بىلەن ئاياللار ئوخشاش ئەمەس. ئاياللار ھېسسىيات بىلەن جىنسىيەتنىڭ بىرلىكى، ئاياللارنىڭ جىنسىيىتىدىن ھېسسىياتى كۈچلۈك بولىدۇ، روھىيىتىدە (ھېسسىياتىدا) ئەر كىشىگە مۇھەببەتى بولمىسا، ئۇنداق ئەر كىشى بىلەن ھەرگىز بىر ياستۇققا باش قويمايدۇ (جىنسىي مۇناسىۋەت قىلمايدۇ)، بۇ ئاياللارنىڭ ئەر كىشىگە جىنسىيەت بىلەن ئەمەس، ھېسسىيات بىلەن كۆڭۈل بېرىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ.

ئەرلەر بولسا ھېسسىيات بىلەن جىنسىيەتنى ئايرىۋېتىدۇ، ئۇلارنىڭ نەزىرىدە جىنسىيەت ھېسسىياتنىڭ مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ، ھەتتا ھېسسىياتنىڭ جىنسىيەتچىلىكىمۇ ئېتىبارى يوق، ئايالغا كۆڭلى بولمىسىمۇ ئۇنىڭ پەرجى (جىنسىي ئەزاسى) گە ئېرىشىشنى ئارزۇ قىلىدۇ. پاھىشىۋازلىق ۋە جالاپلىق قىلىدىغان پىسخ - پاساتلارنىڭ مەنبەسى ئەنە شۇ.

رەسمىي نىكاھلىق مۇناسىۋەتتە، ھالال ئاشىق - مەشۇقلۇق مۇناسىۋەتلەردىمۇ ئەرلەر تولا چاغلاردا ئاياللاردىن ئۆزىنىڭ مۇھەببىتىنى جىنسىيەت بىلەن ئىسپاتلاپ بېرىشنى تەلەپ قىلىدۇ. نۇرغۇن ئاياللار شۇنداق بىر مۇشكۈلاتقا قالدىكى، ئىشق - مۇھەببەت ئوتىدا بىر مەزگىل كۆيۈپ يۇرگەندىن كېيىن، ئەرلەر جىنسىي ئارزۇسىنى ئېيتىدۇ، ئاياللار چىرايلىق ئۆررە بىلەن رەت قىلسا، ئەرلەر: سەن مېنى سۆيمەمەن، ياخشى كۆرمەمەن، ساڭا كۆڭلۇم بار دەيسەن، ئېيتقىنا، بۇنى نېمە بىلەن ئىسپاتلايسەن؟ دەپ رەنجىيدۇ.

ئەرلەرنىڭ ئاياللارغا شەھۋانىيلىق بىلەن قانات سۆرەشتىكى مەقسىتى جىنسىي نەپسىنى قاندۇرۇش؛ ئاياللارنىڭ «جىگدە پۇرىشى» ھېسسىياتىدىكى قىسلىقنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇش.

بەزى ئاياللار ئېرى تاسادىپىي تالاغا قاراپ قالغان، لېكىن ئاشنا تۇتۇۋالمىغان بولسىلا، ئېرىنى كەچۈرەلەيدۇ، يەنە تېخى «ھېسسىيات كونترابانداچىسى» (ھېسسىيات قاراڭغۇ بازارچىسى) دەپ قويۇشىدۇ.

مدۇ، نەپرەت ۋە لەنەتگەردىلەر قاتارىغا قويمايدۇ. دېمەك، ئاياللار جىنسىيەتنى ئەمەس ھېسسىياتنى قەدىرلەيدۇ.

ئەگەر ئەرلەر ئاياللارنىڭ پەرجىگە نەپسىنى يۈگۈرتىدىغان بولسا، گەپنى ئوچۇق قىلىشى مۇمكىن ئەمەس، ھىيلە - نەيرەڭ ئىشلىتىدۇ. مۇبادا ھىيلىسى ئىشقا ئېشىپ قالسا ياخشى ئاقىۋەت چىقمايدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ كۆزى پەقەت ئاياللىقنى تېنىدە. ئاياللىق قولغا چۈشۈرۈۋالغاندىن كېيىن شۇ ئاياللىق بېزىشى مۇمكىن. ئەجەب ئەمەسكى، بىرمۇنچە ئاياللار مۇھەببەتلىشىش جەريانلىرىنى ئەسلىگەن چاغلىرىدا كۆز ئالدىغا شۇنداق بىر ئاگاھ پەيدا بولىدۇ: ئەركەكلەر بىلەن ئىشق-مۇھەببەت باغلاپ، نامەھرەم ئالمىنى ئوغرىلىقچە ئۈزدۈرۈۋەتكەندىن كېيىن ياكى نىكاھلىنىپ ئەر - خوتۇنلۇق يولىنى تۇتقاندىن كېيىن، ئەر كىشىنىڭ مىجەزى ئىلگىرىكىدەك بولماسلىقى مۇمكىن.

بەزى ئەرلەر زامانىۋى «شەخسىي ئەركىنلىك»، «ئەر - ئاياللار باراۋەرلىكى» نى دەستەك قىلىپ، ئاياللارمۇ ئەرلەرگە ئوخشاش ئۆز تېنىگە كەڭ يول ئېچىپ بېرىشى كېرەك دەپ چاقىرىق قىلىۋاتىدۇ، بۇنىڭدىن مەقسىتى ئاياللارغا ئەرلەرنىڭ غەرەزلىرىنىڭ ئاسانراق ئەملىگە ئېشىشىغا يول قويدۇرماقچى.

ئەرلەرنىڭمۇ، ئاياللارنىڭمۇ روھىي دۇنياسى بىلەن ماددىي دۇنياسى تولىمۇ سىرلىق ۋە مول مەزمۇنلۇق بولىدۇ، ئالدىرىماي، ئاستىلاپ چاپناپ، تولۇق لەززەتلىنىشكە توغرا كېلىدۇ.

— بۇ مۇھاكىمە «فېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2004 - يىل 26 - مارت سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

بەللى، ئادەممۇ «تۇخۇم» تۇغىدىغان بوپتۇ

يەيدىغان نەرسىلەر ئىچىدە سۈنئىي ياساپ چىقىرىلغان ساختا نەرسىلەردىن يەنە نېمىلەر باردۇر؟ ئالدىنقى يىللاردا بارمىقىمىز بىلەن شۇنداق ساناپ باقساق، ژايتوۋا، پەقەت تۇخۇملار بار ئىكەن. شۇ چاغدا ئادەمنىڭ تۇخۇم تۇغۇشى مۇمكىن ئەمەس، لېكىن ياساپ چىقىرىشى مۇمكىن، يەنە بىرنەچچە يىلغا قالمايلا سۈنئىي تۇخۇمغا ئېغىز تېگىپ قالارمىز دەپ ئويلاپ قالغانىدىم.

بەللى، مانا، دەرۋەقە پەرەز قىلغىنىمىزدەك، ئادەممۇ «تۇخۇم» ياساپ چىقىرىپتۇ.

خېبىي ئۆلكىسىنىڭ خەندەن شەھىرىدە ئولتۇرۇشلۇق بىر ئادەم يېقىندا بىر غالتەكچىدىن تۇخۇم سېتىۋېلىپ، ئۆيگە ئېلىپ بارغاندىن كېيىن قارىسا، تۇخۇمنىڭ ئېقى بىلەن سېرىقى پۈتۈنلەي ئارىلاش ئىكەن، قازاندا قورۇغاندىن كېيىن تۇخۇم پۈرىقى چىقماپتۇ، قاينىتىپ پىشۇرۇپ كۆرسە ناھايىتى قاتتىق قېتىپ كېتىپتۇ.

ئالاقىدار تارماقلار تەكشۈرۈپ - تەجرىبە قىلىپ كۆرگەندىن كېيىن مەلۇم بوپتۇكى، ئۇ تۇخۇمنىڭ شاكىلى كالتىسىي كاربوناتتىن ياسالغانىكەن، ئېقى بىلەن سېرىقى بولسا كراخمال، دېۋىرقاي دېگەندەك خىمىيىۋى نەرسىلەردىن ياسالغانىكەن (بېيجىڭدا چىقىدىغان «يەنجاۋ» شەھەر گېزىتىنىڭ 2004 - يىل 28 - دېكابىر سانىغا قارالا). ھە، قانداق؟ ساختىپەزلەرنىڭ «ئەقىل - پاراسىتى» گە

«باربكاللا» دېمەي تۇرالامسىز؟ ساختىپەز ئادەملا بولىدىكەن، ھەرقاندىداق ساختا، ناچار نەرسىلەرنى ياساپ چىقىرىۋېرىدىكەن!

«باربكاللا» دىن بۆلەك مۇنداق بىرنەچچە مەسىلە خىيالىمغا كەچتى: ساختا تۇخۇم ياسىغان ئادەم ھەرقاچان بىرنەچچىنى ياساش بىلەنلا بولدى قىلمايدۇ، ساختا تۇخۇم ساتىدىغان غالتەكچىمۇ پەقەت بىر بولماسلىقى مۇمكىن. شەھەردە ئولتۇرۇشلۇق ئادەملەر غالتەكلەردىن ساختا تۇخۇم سېتىۋالىدىكەنۇ، مۇناسىۋەتلىك چارلىغۇچى خادىملارنىڭ كۆزىگە چېلىقمىغانلىقى قانداق گەپ؟ ساختا تۇخۇم ياساشقا كالتسىي كابونات كېتىدىكەن، خىمىيىۋى بىرىكمىلەر كېتىدىكەن، دېمەك ساختىلاشتۇرىدىغان تېخنىكا ۋە ھۇنەر - جابدۇقلار لازىم بولىدىكەن، بۇنداق ئىش ئۇششاق تەنزىكەش - غالتەكچىلەرنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ، شۇنداق ئىكەن، شۇنداق ساختا تۇخۇم ياسايدىغان غايىب ئۇۋا قەيەردە؟ مۇناسىۋەتلىك ئىدارىلەر شۇنداق ساختا تۇخۇملارنى بىلگەندىن كېيىن، ئىز - دېرىكىنى قىلىپ ئەستايىدىل تەكشۈردىمۇ؟ پاش قىلىشتا بىراقلا تورغا چۈشۈرمەكچىمۇ؟ سۈنئىي، ساختا تۇخۇم قانداقسىگە پەيدا بولۇپ قالدى ۋە قانداقسىگە بازاردا سېتىلىدۇ؟ ئادەملەرنىڭ سالامەتلىكىگە زىيان سالىدىغان مۇشۇنداق «ساختا تۇخۇم ھادىسىسى» گە كىم جاۋابكار بولۇشى كېرەك؟

لېكىن، شۇنى ئاساسەن بىلىمىزكى، ھۆكۈمەتنىڭ قانۇننى ئىجرا قىلىدىغان تارماقلىرى ساختا، ناچار تاۋارلارنى پەيدا قىلىشقا زەربە بېرىشنى كۈچەيتىدىغان بولسا، ساختىپەزلەر ساختىلىق قىلىشقا پېتىنالمايدۇ؛ ساختىپەزلىك قىلىدىغان خۇنسىلارنى ئۇچراتقاندا ئۇجۇر- بۇجۇرىنى سۈرۈشتۈرۈپ تەكشۈرىدىغان بولسا، ساختىپەزلەر نەگىمۇ قاچالىسۇن؟! ساختىپەزلەر قانچىلىك مەلۇم بولسا شۇنچىلىكى قانۇن بويىچە جازالىنىدىغان بولسا، قارانىيەت خۇنسىلارنىڭ بازىرىمۇ تۇگەيدۇ؛ مۇبادا ساختا تۇخۇمنى پەرق ئېتىش مەسئۇلىيىتى ئىستېمالچىلارغا ئارتىپ قويۇلسا، قانۇننى ئىجرا قىلىدىغانلار ئۆزلۈكىدىن يەڭ تۇرۇپ ئوتتۇرىغا چىقمىسا، ساختا تۇخۇم ئايىغى ئۆزۈلمەي ياساپ چىقىرىلىۋېرىلىشى مۇمكىن؛ ساختا تۇخۇم مەسىلىسىدە

بوشاڭلىق قىلىنىۋەرسە، كىم بىلسۇن، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ساختا تۇخۇمدىنمۇ ئۆتە خەۋپلىك بىرنەرسىلەرمۇ پەيدا بولمايدۇ دېگىلى بولمايدۇ.

ھارامخور تاش سانىغۇچە، ھالال ئادەم قۇم سانايدۇ. ساختا تۇخۇم، سېپىق تۇخۇم، ھارام تۇخۇم دېگەندەك ساختا، ناچار نەرسىلەر ئادەمدىن، ئادەملەرنىڭ كۆزىدىن قورقماي قالمايدۇ، ناھايىتتە «قانۇن» دىن چۆچۈيدۇ. قانۇن - نىزام ساختىلىقنى ئەدەپلەيدىغان «پەلەق» تۇر، ساختىپەزلەر ھەرقانچە ھىيلە - نەيرەڭ بىلەن ھارامزىدىلىك قىلسىمۇ، قانۇننى ئىجرا قىلغۇچىلار «پەلەق» نى ھەقىقىي يوسۇندا قولىغا ئالىدىغان، ئاممىنى كۆز - قۇلاق بولۇشقا ئۇندەيدىغان بولسىلا، ھەرقانداق ساختىپەزلەر، ساختا نەرسىلەر قاچىدىغان يەر تاپالمايي، ئۆز گۆشىنى ئۆزى يەيدۇ.

ئەپسۇسكى، شۇنىڭغىچە يەنە تېخى خېلى ۋاقىت بارەڭ تۇرىدۇ.

— چى جيەنمىن ئىمزالىق بۇ مۇھاكىمە «فېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2005-يىل 18 - يانۋار سانىدا ئېلان قىلىنغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

قەشقەرلىكلەرنىڭ ئادەمەتچىلىكى

قەشقەر قەدىمكى شەھەر، «قەشقەرگە بارمىغان ئادەم شىنجاڭغا بارغان بولمايدۇ» دېگەن گەپمۇ قەشقەرنىڭ كىشىنى مەپتۇن قىلىش قۇۋۋىتىنىڭ نەقەدەر زورلۇقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. بۇ قېتىم پۇر-سەت توغرا كېلىپ قەشقەرگە بارغىنىمدا، مەندە ھەممىدىن چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغىنى قەشقەردىكى مىللىي پۇراق ۋە قەشقەرلىكلەرنىڭ قىزغىنلىقى بولدى.

قەشقەردە مەيلى تونۇش بولۇڭ - بولماڭ، ئۇيغۇر زاتلا بولىدە-كەن، تەبەسسۇم بىلەن باش لىڭشىتىپ سالاملىشىدىكەن.

قەشقەرگە يېڭى بارغان چېغىمدا، باشقا يەرنىڭ شېۋىسى بىلەن باشقا يەرچە سۆزلىگەن سۆزلىرىم مېنى خىجىلا قىينىدى. چۈنكى، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ تىلى يۇمشاق، سىلىق، ئۇنى پەسرەك بولۇپ، شىمالىي شىنجاڭلىقلارنىڭكىدەك يىرىك، پوڭ - پوڭ ئەمەس ئىكەن. دەسلەپتە شۇنداق سىلىق - سىپايە سۆزلەر بىلەن سالاملىشىشنى قاملاشتۇرالماي بىر مەزگىل قىينالدىم. ئاخىر كەسپداشلىرىمنىڭ جان كۆيدۈرۈپ ئۆگىتىشى بىلەن ئۆگىنىپ قالدىم. ئەنە شۇ چاغدا بىلدىمكى، شۇنداق سىلىق - سىپايە سالاملاشقاندا كىشىنىڭ كۆڭلى ئېرىپ كېتىدىكەن.

بارغان ۋاقتىم ئۇيغۇرلارنىڭ روزا ئېيى بولسىمۇ، مېھماندوست قەشقەرلىكلەر يىراقتىن كەلگەن مېھمانلارنى يەنە ئوخشاشلا قىزغىن كۈتۈۋالدى، ساھىبخانا ئاپتۇۋا - چىلاپچىنى مېھمانلارنىڭ ئالدىغا كۆتۈرۈپ ئاپىرىپ، ئۆز قولى بىلەن قولىغا سۇ قۇيۇپ ھۆرمەت

بىلدۈردى. داستىخانغا تىزىلىپ كەتكەن تاتلىق - تۇرۇم گېزەكلەر، شېرىن پۇرىقى دماغقا ئۇرۇلۇپ تۇرىدىغان «زەرەپشان» چېيى كىشى-نى مەست قىلىدىغان قىزغىنلىق ئىلكىگە ئېلىۋالىدىكەن. ئەلۋەتتە، بۇلار تېخى مېھمان كۈتۈشنىڭ بىسمىللاسى ئىكەن. تاتلىق - تۇرۇم گېزەكلەرنىڭ تەمىنى تېتىپ بولغۇچە، ساھىبخانا ئۆزىنىڭ بېغىدىن چىققان مېۋە - چېۋىلەرنى، ئۆز قولى بىلەن تەييارلىغان مەھەللىۋى ئوزۇق - ئوقەتلەرنى داستىخانغا كەلتۈرىدىكەن، قىپقىزىل ئانار، كۆزنىڭ يېغىنى يەيدىغان نەشپۈت - ئامۇت، قىزىرىپ پىشقان ئالما، ھېچقىسى ئوخشايدىغان ئۈزۈم... بۇنى ئالسىڭىز ئۇنى، ئۇنى ئالسىڭىز بۇنى يېگۈڭىز كېلىدۇ؛ يەنە تېخى ساھىبخانا مېۋىنى مېھمانىنىڭ قولىغا ئېلىپمۇ بېرىدىكەن، ئەگەر يەپ كېتەلمىسىڭىز ئۇلار مېۋىلە-رىم تېتىمىغان ئوخشايدۇ دەپ، ئۆزىنى ئەيىبلەيدىكەن. بىزمۇ سا-ھىبخانىنىڭ كۆڭلىنى ئاياپ نېمە بەرسە شۇنى يەيدۇق. ھەقىقىي غىزا تارتىلغۇچە يەپ كېكىرىشكە باشلىدۇق، شۇنداق بولسىمۇ ساھىبخانە-نىڭ كۆڭلى يەردە قالمىسۇن دەپ، قورسىقىمىزنىمۇ شۇ شېرىن - مەززىلىك تائاملاردىن ھۇزۇرلاندۇرۇش ئۈچۈن يەنە «يېيىش جېڭى» نى باشلىۋەتتۇق.

ئۇيغۇرلارنىڭ قىزغىنلىقى ھەممىگە مەلۇم، ئۇلار باردى - كەل-دى قىلىشقا ناھايىتى ئەھمىيەت بېرىدۇ، كىشىلەر مەيلى مېھمان بولغىلى بارسۇن ياكى ئويىنغىلى بارسۇن، قۇرۇق قول بارمايدىكەن. ھېچبولمىغاندا، بىرەر بولاق چاي، ئىككى بولاق قەنت كۆتۈرۈپ بارىدىكەن. بۇنداق مىللىي ئۆرپ - ئادەت قەشقەردە ناھايىتى كۈچلۈك ئىكەن. قەشقەردە قولۇم - قوشنىلاردىن بىرەرسىنىڭ ئۆيىگە بىرەر قەدىرلىك مېھمان كېلىپ قالسا، قوشنىلىرى شۇ مېھمانىنى ئۆز ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپ، ئۆز مېھمىنىدەكلا كۈتۈۋالىدىكەن. بۇ نۆۋەت خىزمەتداشلىرىم بىلەن بىللە بىر ساۋاقدىشىمنىڭ چوڭ ئانىسىنىڭ ئۆيىگە باردۇق، شۇ يەردە تۇرغان بىرنەچچە كۈن ئىچىدىلا شۇ چوڭ ئانىمىز بىلەن تونۇشىدىغان قولۇم - قوشنا، ئۇرۇق - تۇغقانلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆيىگە پاتىھە قىلدۇردى، تولىمۇ بىسەرەمجان بولدى.

بەزىدە بىر كۈن ئىچىدە بۇ ئۆيگە پاتمە قىلىپ بېرىپ ىلا قايتىپ كېلىپ، يەنە بىر ئۆيگە بېرىشقا توغرا كەلدى. تولا چاغلاردا بۇ ئۆيدە قورساقنى تويدۇرۇپ بولۇپ، يەنە بىر ئۆيگە بېرىشقا توغرا كەلگەندە، يېنىمىزدا ئېلىپ يۈرگەن «ھەزىم دورىسى» دىن يېۋېلىپ ئاندىن بارىدىغان بولدۇق، چۈنكى ئۇلارنىڭ شۇنداق قىزغىنلىقلىرىنى رەت قىلغۇمىز كەلمىدى. مەيلى قاتتىق - قۇرۇق، سۈيۈق - سەلەڭ تاماق بولسۇن ياكى ئېسىل تاماق بولسۇن، ئۇلارنىڭ قىزغىنلىقى مېنى تولىمۇ ھاياجانلاندۇرۇۋەتتى، شۇنداق، مانا بۇ ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي روھى؛ ئۆم - ئىتتىپاقلىق، مېھرىبانلىق روھى.

شۇنداق ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، بىر كۈنى خىزمەتدىشىمنىڭ قېينىغىسىنىڭ ئۆيگە باردۇق، ئىشىكتىن كىرىشىمىز بىلەنلا ئۆيدىكىلەر- نىڭ ھەممىسى قىزغىن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى، مەڭزىمىزنى يېقىشىپ بولغاندىن كېيىن كاڭغا تەكلىپ قىلىشتى. قەشقەردە كاڭنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئورۇن ئومۇمەن چوڭ ياشتىكىلەر ياكى ھۆرمەتلىك مېھمانلار ئولتۇرغۇزۇلىدىغان تۆر ئىكەن. بىز ئەنە شۇنداق يۇقىرى ھۆرمەتكە مۇيەسسەر بولدۇق. تېگىشلىك رەسمىيەتلەر تۈگىگەندىن كېيىن، ئۆيدىكى ئاياللار بىر - بىرلەپ چىقىپ كېتىپ، تاماققا تۈتۈش قىلىشقا باشلاپتۇ. ئۆيدە قالغان مويسىپىتلەر كاڭدا ئولتۇرۇپ بىز بىلەن پاراڭلاشتى. تونۇشمىسىمۇ مېھمانلارنىڭ ئاتا - ئانىلىرىنىڭ ئەھۋالىنى، سالامەتلىكىدىن تارتىپ تاكى قىلىۋاتقان ئىشلىرىغىچە، ئائىلىلىرىگىچە بىر - بىرلەپ سورىدى.

پاراڭلىشا - پاراڭلىشا، غىزا ۋاقتى بولۇپ قاپتۇ، داستىخاندىكى ئىلگىرى تىزىلغان، ئىشتىھانى ئاچىدىغان گېزەكلەرنى پاراك ئارىلىد- قىدا پاك - پاكىز يەپ بوپتۇق. قاراپ تۇرساق، ئاياللار تەخسە - لېگەنلەرنى كۆتۈرگەن ھالدا ئەيمىنىپ تۇرۇپ ئالدىمىزغا غىزا قوي- دى. شۇ چاغدا قورساقلار يەنە بىرنەرسە پاتمىغۇدەك دەرىجىدە تويۇپ كەتكەن بولسىمۇ، «ئېغىز تەگكۈزۈپ» قويماي بولمىدى. چۈنكى، ئۇلارنى ناۋمىد قىلىش مۇمكىن ئەمەس. ئوخشىغان پولۇ، لەززەتلىك پۇراق چىقىپ تۇرغان پاقلان گۆشى، باچكا كاۋىپى، رەڭگارەڭ قەش-

قەر لەڭپۈڭى، ئىسسىق كاۋاپ، ئادەمنىڭ شۆلگەيلىرىنى ئاقتۇرىدى- غان كاۋا مانتىسى — ساھىبخانا ئاياللارنىڭ ھەربىرىكەتلىرى سىزنىڭ ئەھۋالىڭىزغا قاراپ ئۆزگىرىپ تۇرىدىكەن؛ ئەگەر تاماقنى يۇتالماي قالساڭىز، دەرھال چاي قۇيۇپ ئالدىڭىزغا قويىدىكەن؛ تەرلەپ كەت- كەن بولساڭىز، لۆڭگىنى ناھايىتى ئاۋايلاپ ئالدىڭىزغا سۇنىدىكەن. مېھمانىنى شۇنداق تۇزۇت بىلەن كۈتىدىغان قائىدە - يوسۇننى باشقا يەرلەردە ئۇچرىتىش مۇمكىن ئەمەس.

قەشقەردە ئادەمگە ھەممىدىن بەك ياقىدىغىنى قەدىمكى يوسۇندا سېلىنغان كونا - قەدىمىي ئۆي - ئىمارەت ۋە قەشقەرنىڭ قەدىمىي كوچىلىرى ئىكەن. قەشقەرنىڭ يېڭى بازارلىرىدىكى سودىگەرلەرمۇ بىزدە چوڭقۇر تەسىرات قالدۇردى. ئۇلاردا ھۆپىگەرلەرگە ئوخشاش ھارامزادىلىك يوق ئىكەن. پۇل دېسە جان بېرىدىغانلارمۇ يوق ئىكەن. ئۇلار تولىمۇ راستگۇي، ئاق كۆڭۈل ئىكەن؛ يىراقتىن كەلگەن مېھمانلار ئالسۇن - ئالمىسۇن، ئۇلار مالىلىرىنى قىزغىنلىق بىلەن تونۇشتۇرىدىكەن، ئالماقچى بولغان نەرسىلىرىنى ئوبدان سوراپ بە- لىپ، قەيەرگە بېرىپ ئېلىشىڭىزنى دەپ بېرىدىكەن؛ ئەگەر بىللە بېرىشىپ بەرسىڭىز ئىكەن دېسىڭىز، ئۇدۇق - بۇدۇق قىلماي، دۇكىنىنى ھەقمسايىلىرىگە تاپشۇرۇپ قويۇپ، سىز بىلەن بىللە ماڭىدىكەن؛ يولدا كېتىۋېتىپ سىزدىن دۇنيانىڭ ئەھۋاللىرىنى سو- رايدىكەن. «قەشقەرگە بارمىساڭ شىنجاڭغا بارغان بولمايسەن» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى قەشقەرگە بارغاندىن كېيىن ھەقىقىي چۈشەندىم. قەشقەرلىكلەر شىنجاڭدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي روھىنى شۇنداق تولۇق ئىپادىلەپ بېرىدىكەنكى، قەشقەرگە بارغان ھەرقانداق ئادەمنىڭ مېھرى چۈشمەي قالمايدىكەن!

قەشقەر ھەقىقەتەن شىنجاڭلىقلارنىڭ ئانا ماكانى دەپ تەرىپلەشكە مۇناسىپ ئىكەن!

ئىكسىك ۋە پۇتبول

شىنجاڭ پۇتبولىنىڭ جاپالىق سەپىرى

مۇقەددىمە

شىنجاڭنىڭ پۇتبولچىلىرى 2005 - يىلى يېتىم بۇلۇڭدىن ئۆز ساداسىنى ياڭراتتى: شىنجاڭ ئوغۇللار پۇتبول كوماندىسى 4 - ئايدا 10 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنىنىڭ تەييارلىق مۇسابىقىسىگە قوشۇمچە ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقىنىڭ ئاخىرقى نۆۋىتىدە 0 گە قارشى 1 نەتىجە بىلەن خەنەن كوماندىسىنى يەڭدى، شۇنىڭ بىلەن 46 يىلدىن بۇيان 1 - قېتىم مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنىدا پۇتبول بويىچە ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىلەر قاتارىغا ئۆتتى.

شۇنىڭدىن ئۈزاق ۋاقىت ئۆتمەي، شىنجاڭ U — 13 ئوغۇللار پۇتبول كوماندىسى مەملىكەتلىك مۇسابىقىدە ياخشى نەتىجە قازاندى، يەنى 3 - لىكىنى ئالدى.

شىنجاڭ U — 15 پۇتبولچىلىرى كوماندىسى خېنىي ئۆلكىسىنىڭ چىڭخۇاڭداۋ ئارىلىغا بېرىپ، مەملىكەت بويىچە U — 15 ياش ئۆسمۈرلەر پۇتبول كوماندىرلىرىنىڭ بىرلەشمە مۇسابىقىسىدە C گۇرۇپپا مۇسابىقىسىگە قاتناشتى. شىنجاڭ پۇتبولچىلار جەمئىيەتىدىن چىققان خەۋىرگە قارىغاندا، شۇ قېتىمقى مۇسابىقىگە قاتناشقان كوماندىلار شىنجاڭ كوماندىسىنى چېمپىيونلۇق تالىشىدىغان كوماندا

دەپ تۇرۇپ مۇسابىقىلەشكەن ئىكەن...

تاكى ھازىرغىچە كەسپىداشلار كۈلۈبى بولمىغان شىنجاڭ پۇتبولچىلىرى 2005 - يىل ئەتىيازدا «بىز بار، بىز تېخى مەۋجۇت!» دەپ، ئۆزلىرىنىڭ مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بەردى.

شىنجاڭ پۇتبولچىلىرىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىغا نەزەر تاشلىساق، كەسپىي پۇتبولچىلار يوق بولسىمۇ، لېكىن ھەۋەسكار پۇتبولچىلار ئوتتەك يېنىپ تۇرماقتا. بىزنىڭ ئوتتەك قىزىق ھەم داغ چۈشمىگەن پۇتبول ئويۇنى بازىرىمىز بار، كەسپىي پۇتبولچىلاردىن بولۇش ئارمىنىمىز بار، يەنە كېلىپ، بىزنىڭ — شىنجاڭ پۇتبولچىلىرىنىڭ ئىز بېسىپ كەلگەن 100 يىللىق تارىخى بار، يەنى ئاتۇش شەھىرىدە زامانىۋى پۇتبول ئويۇنىنى ئېلىمىز جۇڭگوغا باشلاپ كەلگىنىگە 100 يىل بولغان پۇتبوپچىلار كەنتى بار، پۇتبول ئويۇنى 100 يىل مابەينىدە مەھەللە ئاھالىسىنىڭ ھەم پەخرى، ھەم جېنى بولۇپ كەلمەكتە.

تۆۋەندە ئۇرۇمچى «سەھەر گېزىتى» ××- يىل 25 -، 26-، 27 - مايدىكى سانلىرىغا بېسىلغان «شىنجاڭدىكى پۇتبول ھەرىكىتىنىڭ جاپالىق مۇساپىسى» گە دائىر رېۋايەتلەر ۋە ئەملىي ئەھۋاللارنى نەزىرىڭلارغا سۇنماقچىمىز.

زامانىۋى پۇتبول ئويۇنىنىڭ غەربتىن شەرققە كېلىشىنى بىر قېتىملىق سەپەر دەپ تەمسىل قىلساق، شىنجاڭنىڭ پۇتبول ئويۇنى خۇددى 100 يىل ئىلگىرىكى پاينىاپ كەنتىدىن يولغا چىقىپ، جاپالىق مۇشەققەتكە پىسەنت قىلماي داغدام يولغا قاراپ كېتىۋاتقان تەنھا سەييا ھ (يولۇچى) غا ئوخشايدۇ.

1 - قىسىم رېۋايەت

پامىر ئېگىزلىكىدىكى مۇزتاغ چوققىسىنىڭ ئېتىكىدە قوي، كالار خۇددى چېچىلىپ كەتكەن ئۇنچە - مەرۋايىتقا ئوخشاش يېيىلىپ يايرىماقتا، ئىكسىك كەنتى سۇبھى دەم ئىچىدە ئويغانماقتا...

مانا مۇشۇنداق بىر كەنتتە پۇتبول ئويۇنى بىلەن مۇناسىۋەتلىك رىۋايەتلەرنىڭ روي بېرىدىغانلىقىنى كىممۇ تەسەۋۋۇر قىلسۇن؟! پۇتبول ئويۇنى كەنتتىكى ئادەملەرنىڭ قېنىغا، جېنىغا سىڭىپ كەتكەن. پۇتبول ئويۇنى ئەمدىلا ئايىغى چىققان بالىلاردىن تارتىپ تاكى چاچلىرى ئاقارغان قېرىلارغىچە ھەممە ئادەمنىڭ پەخرىگە، جېنىغا ئايلىنىپ كەتكەن، بۇ ئەھۋال 100 يىلدىن ئارتۇق ۋاقىتتىن بۇيان ئۆزگەرگىنى يوق.

شىنجاڭنىڭ ئاتۇش شەھرىگە قاراشلىق ئۇستۇن ئاتۇش يېزىسىدىكى ئېكساق كەنتى جۇڭگو بويىچە كەم ئۇچرايدىغان 100 يىللىق پۈت توپ كەنتى. بۇ كەنتنىڭ ئاھالىلىرى تۇماقنىڭ ئىچىگە پاختا تىقىپ «پۈت توپى» ياسىغان ۋە توپچىلار كوماندىسى قۇرغان. شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ دىيارداتۇنجى پۇتبول كوماندىسى بارلىققا كەلگەنكەن.

شۇ توپچىلار كوماندىسى ئەنگلىيە، شۋېتسىيە كونسۇلخانىلىرىنىڭ پۇتبول كوماندىلىرىنى 0 گە قارشى 2، 0 گە قارشى 7 نەتىجە بىلەن مەغلۇپ قىلغان. 1956 - يىلى شىنجاڭ پۇتبولچىلىرىنىڭ مۇسابىقىسىدە چېمپىيون بولغان. شۇ كەنتنىڭ توپچىلىرى 1988-يىلىدىن تارتىپ ھازىرغىچە مەملىكەت ئىچىدە ياخشى نەتىجە قازىنىپ كەلمەكتە. شۇ كەنتنىڭ پۇتبول تېپىش قىسمىتى بار توپچى بالىلار سىچۇەن، گۇاڭدۇڭ، تيەنجىن قاتارلىق توپ تېپىشكە باتۇر بولغان ئۆلكە، شەھەرلەرنى بۇ يەرگە كۆچەت تاللاشقا كېلىشكە جەلپ قىلماقتا.

100 يىللىق پۇتبولچىلار كەنتى

تەڭرىتاغلىرى ئېتىكىدىكى ئېكساق كەنتى

ئاتۇش شەھىرى — خەن سۇلالىسى زامانىسىدا غەربىي دىيارىدىكى 36 دۆلەتنىڭ بىرى بولغان سۇلىق دۆلىتىنىڭ پايتەختى بولۇپ،

بىرەر مىڭ يىلدىن بۇيان ھېچقانچە ئۆزگەرمىگەندەك، ۋاقىت ئۆتسىمۇ ئۆزىنىڭ باشتىكى تىمتاسلىقىنى ساقلاپ كەلمەكتە. لېكىن، كەنت ئىچىدە ئويۇنى پۇتبول ئوينىلىپ تۇرغانلىقتىن، شوخلۇق 100 نەچچە يىلدىن بۇيان جۇش ئۇرۇپ كەلمەكتە...

ئۇستۇن ئاتۇش يېزىسىدىكى ئېكساق كەنتى ئاتۇش شەھىرىگە 20 نەچچە كىلومېتىر كېلىدىغان، قەشقەر شەھىرى بىلەن ئاتۇش شەھىرى ئارىلىقىغا جايلاشقان بولۇپ، ئاھالىسى ئاساسەن ئۇيغۇر.

كەمىنە مۇخبىر ئاتۇش شەھىرىگە بارغاندىن كېيىن، ئاۋۋال شەھەرلىك مەدەنىيەت - تەنتەربىيە ئىدارىسىنى تاپتىم. ھېلىقى 100 يىللىق پۇتبولچىلار كەنتىدە خەنزۇ تىلى بىلەن سۆزلىشەلەيدىغان ئادەم ناھايىتى كەم تېپىلىدۇ دەپ ئاڭلىغاچقا، ئۇيغۇر تىلىنىمۇ، خەنزۇ تىلىنىمۇ ئوبدان بىلىدىغان بىر ئادەم تېپىشقا موھتاج بولۇپ قالغانىدىم. مەدەنىيەت - تەنتەربىيە ئىدارىسى تەنتەربىيە بۆلۈمىنىڭ باشلىقى نەسرۇللا ماناما مەن تەرجىمانلىق قىلىپ بېرىمەن دەپ مەيدىسىگە ئۇردى.

نەسرۇللانىڭ كەمىنە مۇخبىرغا سۆزلەپ بېرىشچە، ئېكساقلىقلارنىڭ پۇتبول ئوناشقا بولغان ھەۋىسى پۇتبول تېپىدىغانلار مەملىكىتى ھېسابلىنىدىغان برازىلىيەدىن قېلىشمايدىكەن. ئېكساقتا كىچىك بالىلار ئايىغى چىققاندىن تارتىپلا مەيدانلاردا توپ تېپىپ ئوينايدىكەن، ئۆمۈر بويى توپ تېپىشتىن زېرىكمەيدىكەن.

1885 - يىلى كەنت ئاھالىلىرى «پۈت توپى» دېگەن نەرسىنىڭ قانداقلىقىنى تېخى بىلمەيدىغان بىر چاغ ئىكەن، ئۇلار شۇ چاغدا ئىككى تۇماقنى بىر - بىرىگە چېتىپ ياماپ، ئىچىگە پاختىنى كەپلەپ تىقىپ، تۇنجى توپنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرگەنىكەن.

نەسرۇللانىڭ تەرجىمە قىلىپ بېرىشچە، ئېكساقتىكى باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ ھەممىسىدە پۇتبول ئوينايدىغان مەيدان بار ئىكەن. كەنت دەرىجىلىك مەكتەپلەردە پۇتبول ئوينايدىغان مەيدانلارنىڭ بولغانلىقى ئىچكى ئۇلكىلەردىكى نۇرغۇن مەكتەپلەرنىڭ كۆزى يەتمەيدىغان بىر ئەھۋال. 100 نەچچە يىلدىن بۇيان ئېكساق كەنتىنىڭ

تەسىرى ئۆتكەنلىكتىن، پۇتۇن ئۇستۇن ئاتۇش يېزىسىدا «پۇتبول» تېپىپ ئويناش خەلق ناھايىتى ياخشى كۆرىدىغان تەنھەرىكەتكە ئايلىنىپ قالغان. يېزا بويىچە 23 باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ، 17 كەنتنىڭ ھەممىسىدە مەكتەپ كوماندىسى، دېھقانلار كوماندىسى بار ئىكەن، ھەر يىلى بولۇپ تۇرىدىغان توپ تېپىش مۇسابىقىلىرى شۇ يەردىكى خەلقنىڭ تولىمۇ كۆڭۈللۈك بايرىمى ئىكەن.

ئۇستۇن ئاتۇشلۇق بالىلاردىن تەركىب تاپقان ئاتۇش بالىلار پۇت توپ كوماندىسى 1988 - يىلى شىنجاڭغا ۋاكالىتەن مەملىكەتلىك مۇسابىقىدە 5- لىكنى ئالغان؛ 1998 - يىلى 2- لىكنى ئالغان؛ 2001- يىلى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلگەن «جۇڭگو جيەنلىباۋ ئۇسسۇلۇقى» نامىدىكى A گۇرۇپپىلىق بالىلار پۇتبول مۇسابىقىسىدە 32 ئۆلكە، ئاپتونوم رايون، بۆلۈستە قاراشلىق شەھەر بويىچە 2- لىكنى ئالغان. شىنجاڭدىكى 10- نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت يىغىنىدا پۇتبول مۇسابىقىسى بويىچە چېمپىيون بولغان كوماندىمۇ ئاتۇش كوماندىسى ئىكەن.

— پۇتبول ئويناش، — دەيدۇ نەسرۇللا، — ئەجدادىمىزدىن تەۋەررۈك بولۇپ قالغان مىراس. ئۇنى قەدىرلەيمىز.

«پۇتبول» ئويۇنىنى كەلتۈرگەن ئىككى باي

شىنجاڭدىكى «پۇت توپى» ئويناش مەشغۇلاتىنىڭ ئاساسچىسى

ئېكساققا بارغان ۋاقتىم دەل مەھەللىدە ئوچاقلارغا ئەتىگەنلىك ئوت يېقىلغان چاغ ئىكەن، كەنت ئاق تېرەكلەر بىلەن ئورىنىپ تۇرۇپتۇ. ئىشكىلىرىگە يۆلەنگەن ھالدا بىزنىڭ ماشىنىمىزغا قاراپ تۇرغان ئادەملىرىنى كۆردۈم. بۇ يەرنىڭ سەھەر ۋاقتىدىكى تىمتاس ھاۋاسى بىزنىڭ يېتىپ كېلىشىمىز بىلەن قوچلىپ كەتكەندەك بولدى...

نەسرۇللا ئېيتىدۇ: «توپ تېپىش ئېكساق خەلقنىڭ غۇرۇرى،

شىنجاڭدا توپ تېپىش ئويۇنى ئېكساق كەنتىدىن باشلىنىپ، كېيىنكى چاغلاردا ئېلى ۋە باشقا جايلاردىمۇ خېلى تەرەققىي قىلغان» بولسىمۇ، تارىخنى سۈرۈشتۈرگەندە ئېكساقتىكىدەك تارىخى ئۇزاق ئەمەس.

كەنتتىكى باشلانغۇچ مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن، ھەممىدىن ئاۋۋال چوڭ بىر جۇپ ھەيكەلگە كۆزۈم چۈشتى. ئۇ، ئىككى ئۇيغۇر سودىگەرنىڭ قىياپىتى چۈشۈرۈلگەن ھەيكەل بولۇپ، ئۇلار مەشئەلنى ئېگىز كۆتۈرۈپ تۇرۇپتۇ. ھەيكەلنىڭ سۈپىسىدا «ئۇيغۇر يېڭى مائارىپ رېپىنىڭ ئاساسچىسى» دېگەن خەتلەر بار ئىكەن. نەسرۇللانىڭ سۆزلەپ بېرىشىچە، ھەيكەلدىكى ئاكا - ئۇكا ئىككىيلەن ئېكساقتىكى، ھەتتا شىنجاڭ بويىچە «پۇت توپى» مەشغۇلاتىنىڭ ئاساسچىسى ئىكەن.

كەنتتىكى 70 ياشلىق يۈسۈپ ئاكىنىڭ سۆزلەپ بېرىشىچە، ھەيكەلدىكى ئاكا - ئۇكا ئىككىيلەننىڭ بىرى باۋۇدۇنباي، يەنە بىرى ھۈسەنباي ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئاتىسى مۇسا ھاجىم گېرمانىيىدە تىجارەت قىلىۋاتقاندا ياۋروپانىڭ ئەينى زامانىدىكى تەرەققىي تاپقان مائارىپ سىستېمىسىدىن ۋە «پۇت توپى» ئويۇنىدىن ئىلھاملىنىپ يېڭىچە مائارىپ ئىدىيىسىنى، توپ تېپىش تەنھەرىكىتىنى كەنتكە ئالغاچ كېلىپ، باشقا ئەنئەنىۋى مەدرىسەلەرگە ئوخشىمايدىغان، ئېھتىمال شىنجاڭ بويىچە تۇنجى مەكتەپ بولۇپ قالغان ئۇيغۇر يېڭى باشلانغۇچ مەكتىپىنى ئاچقان. شۇ مەكتەپتە تەسىس قىلىنغان دەرسلەر ھازىرقى باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭكىگە ئاساسەن ئوخشىشىپ كېتىدىكەن، پۇتبول ئويناش بولسا تەنتەربىيە دەرسلىرىنىڭ ئاساسىي قىسمى ئىكەن. پۇتبول ئويۇنى ئېكساق كەنتىدە ئەنە شۇنداق يىلتىز تارتقانىكەن.

مۇسا ھاجىم 1895- يىلى ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئاكا- ئۇكا ئىككىيلەن ئاتىسىنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى ئاقلاپ، ئاتىسى بەرپا قىلغان مائارىپ مەشغۇلاتىنى راۋاجلاندۇرغان. ئۇلار ئېكساق كەنتىدە كەڭ بىر پارچە يەرنى سېتىۋېلىپ، توپ مەيدانغا ئۆزگەرتىپ، «توپخانا» دەپ ئاتىغان. ئېكساق باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئەينى چاغلاردىكى تەقلىدىي نەمۇنىسى ھازىرمۇ مەكتەپنىڭ كۆرگەزمىخانىسىدا ساقلاقلىق

تۇرۇپتۇ، توپ مەيدانىنىڭ ئۇلچەملىك ئۇلگىسى كۆرگەزمىدە كۆزگە ئالاھىدە تاشلىنىپ تۇرىدىكەن. شۇ يەردە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئىككى باينىڭ كەنت ئاھالىسىنىڭ تەن ساغلاملىقىنى ياخشىلاشنى بۇنىڭدىن ئازغىنە كەم 100 يىل ئىلگىرى چوڭ بىر مەشغۇلات تەرىقىسىدە ئىلكىگە ئالغانلىقى، ھازىرقى كۈندىمۇ تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن بولغان خاسىيەتلىك ۋە ساۋابلىق ئىش.

«توپخانا» ھازىر ئورمانزارلىققا ئايلاندۇرۇلۇپتۇ. ئۆز ۋاقتىدىكى ئېكسكاۋاتورا مەكتىپى ھازىر ئىككىگە — ئېكسكاۋاتور باشلانغۇچ مەكتىپى بىلەن ئېكسكاۋاتورا مەكتىپىگە بۆلۈنگەن بولۇپ، ھەر ئىككى مەكتەپنىڭ ئۆز ئالدىغا توپ مەيدانى بار ئىكەن.

ھەيكەلنىڭ ئارقا تەرىپىدە پۇتبولچىلارنىڭ توپ ئويناۋاتقان نەپس قاپارتما رەسىملىرى بار ئىكەن، رەسىمدە ئۇيغۇر ئىكەنلىكى ئېنىق بىلىنىپ تۇرغان، تەمبەل توپچى، تەرگە چۆمۈلگەن ھالدا بىر توپنى تېپىپ تۇرۇپتۇ. ئېكسكاۋاتور باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ مۇدىرى كامىل كەمىنە مۇخبىرغا كەنتتە ھەممە ئادەم بىلىدىغان مۇنداق بىر ھېكايىنى سۆزلەپ بەردى: ئىككى باي ھەقىقىي پۇتبولنىڭ قانداقلىقىنى ئېكسكاكلىقلارغا بىرىنچى قېتىم كۆرسىتىپ قويۇش مەقسىتىدە ئىلگىرى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن مال ئېلىپ قايتىدىغان چاغدا 10 دانە پۇتبولنى ئالغاچ كەلگەن ئىكەن، بىراق تاموژنىدىن ئۆتىدىغان چاغدا نېمە سەۋەبتىندۇر تاموژنىدىكىلەر شۇ 10 دانە توپنى ئۆتكۈزمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىككى باي رەنجىپ، چېگرا ئېغىزىغا يەنە بىر قېتىم ئادەم ئەۋەتىپ بىرمۇنچە يېلىنىپ، توپلارنى قايتۇرۇپ كەپتۇ. تۇماقنى توپ قىلىپ تېپىپ يۇرگەن ئېكساقلىقلار ئەنە شۇ چاغدىلا ھەقىقىي پۇتبولنىڭ مۇشۇنداق بولىدىغانلىقىنى چۈشىنىپتۇ.

70 — 80 ياشلىق ئاقساقال توپچىلار

شىنجاڭ پۇتبولچىلىرىنىڭ پېشۋالىرى

كەنتتىكى ئادەملەر ھەقىقىي پۇتبولنىڭ ئەينىنى كۆرۈشنى كۆ-

رۈپتۇ، شۇنداق بولسىمۇ يېڭى بىر چاتاقنا يولۇقۇپتۇ — ئۆز ۋاقتىدا توپ تەپكەندە توپنا يەل بېرىدىغان سايمان بولمىسىمۇ بولۇۋېرىدىكەن-تۇق. مانا ئەمدى ئون دانە توپنى بىر مەزگىل تەپكەندىن كېيىن، بىر - بىرلەپ يېلى چىقىپ كېتىپتۇ. قانداق قىلىش كېرەك؟

يېشى 90 لارغا يېقىنلاپ قالغان ئىدرىس ھاجى كەنتتىكى پۇتبول كوماندىسىنىڭ تۇنجى ئەزاسى ئىكەن. ئۇ ئۆز ۋاقتىدىكى ئەھۋالنى ئەسلەپ مۇنداق دەيدۇ:

«كەنتتىكى ئەر - ئايال، چوڭ - كىچىك ھەممە ئادەم يېلى چىقىپ كەتكەن توپنا قاراپ ئولتۇرۇپ مەجلىس ئاچتۇق. ئاۋىدا بىرەيلەن ئەقىل كۆرسىتىپ: 〈ئاغزىمىز بىلەن پۈدەپ كۆرەيلى!〉 دېدى. بۇ گەپ بىلەن ھەممىمىز خۇشال بولدۇق. شۇ چاغدا بۇ چارە ھەقىقەتەن ئەسقاتتى...»

ئىدرىس ھاجى كۈلۈپ تۇرۇپ سۆزلىدى «ئۇ ھەقىقەتەن جاپا ئىش ئىكەن، ھەر قېتىم پۈۋلەپ بولغاندىن كېيىن قوۋۇزلىرىمىز تېلىپ كەتكەچكە، بىرنەرسە يېمىكىمىز مۇشكۈل بولدى.

ئىدرىس ھاجى تەنھەرىكەت بىلەن مەشغۇل بولۇپ تۇرغان چاغلىرىدىكى ھەممىدىن پارلاق ۋاقىتلىرىنى بايان قىلىپ بەردى: 1958-يىلى ئۇرۇمچىگە شىنجاڭ بويىچە ئۆتكۈزۈلىدىغان پۇتبول مۇسابىقىسىگە قاتناشقىلى بېرىپتۇ. «ئاتۇش بىلەن ئۇرۇمچىنىڭ ئارىلىقى 1400 كىلومېتىردىن ئارتۇقكەن، — دېدى ئۇ، — بىز شۇ چاغدا بىرمۇنچە نان ئالغاچ ماڭغانىدۇق، ئۈستى ئوچۇق قارا ماشىنىدا ئولتۇرۇپ يەتتە كېچە - كۈندۈز دېگەندە ئۇرۇمچىگە بارىدۇق. ھەربىرىمىز كىرا ئۈچۈن 38 كويچەن تۆلىدۇق، 38 كويچەن ئۆز ۋاقتىدا بىز ئۈچۈن جىقلا پۇل دەڭا!...»

ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىن، كوماندا ئەزالىرىنىڭ كۈندىلىك تاماق راسخوتىغا 5 موچەندىن پۇل كېتىپتۇ. كەنتتىكىلەرنىڭ كوماندا ئەزالىرىمىز مۇسابىقىگە قاتناشسۇن دەپ شۇ پۇلنى چىقىرىپ بېرەلمىگەنلىكىمۇ قالتىس چوڭ گەپ ئىكەن. كوماندا ئەزالىرىنىڭ ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلگەندىن كېيىن پۈتلىرى ئىششىپ كېتىپتۇ. شۇنداق

بولسىمۇ مەيدانغا چۈشكەندە دەرد - پەرت دېگەن نەرسىنى ئارقىسىغا چۆرۈپ تاشلاپتۇ. ئۇلار ئاپتونوم رايون رەھبەرلىرىنىڭ قوبۇل قىلىشىغا نائىل بوپتۇ، مۇسابىقىلىرى هامان قىزغىن قوللاشقا مۇيەسسەر بولۇپ تۇرۇپتۇ. «بىزنىڭ ئېكسترا كوماندىمىز شۇ چاغدا بىردىنبىر دېھقان پۇتبولچىلار كوماندىسى ئىكەن، — دېدى ئىدرىس هاجى پەخىرلىنىپ تۇرۇپ، — تۇتام - تۇتام ساقلىمىز بولسىمۇ، ياشتا چوڭراق بولساقمۇ، لېكىن تېخنىكىمىزغا، پۇتبولغا بولغان قىزغىنلىقىمىزغا هەممە ئادەم ئاپىرىن ئوقۇدى.»

پۇتبولچىلارنىڭ ئەھۋالىنى بىلىش ئۈچۈن ئېكسترا بارغاندا، 86 ياشلىق مەھەممەت زۇنۇن ئاكىنى زىيارەت قىلماي بولمايدىكەن. ئۇنىڭ ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى ئېكسترا پۇتبول تارىخى ئىكەن دەپ ئېيتساق مۇبالىغە بولماس.

گەپ 1927- يىلى ئەنگلىيە ۋە شۆبتسىيە كونسۇلخانىلىرىنىڭ پۇتبول كوماندىلىرى بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقە ئۇستىگە كېلىپ قالغاندا، مۇهەممەت زۇنۇن ئاكا هاياجىنىنى باسالماي قالدى. ئۇنىڭ سۆزلەپ بېرىشچە، 1927 - يىلىدىكى مۇسابىقە ۋاقتىدا ئۇ سەككىز ياشتا ئىكەن، ئېشەك هارۋىسىنىڭ ئارقا تەرىپىدە ئولتۇرۇپ، يول بويى هەممىگە هەيران بولغان هالدا قەشقەرگە بېرىپتۇ. ئۇنىڭ دادىسى توپچىلار كوماندىسىنىڭ دوختۇرى ئىكەن، تاغىسى مۇسابىقىگە قاتنىشىدىغان كوماندا ئەزاسى ئىكەن. سەككىز ياشلىق مۇهەممەت زۇنۇن خەلقنىڭ مۇسابىقىدە غەلىبە قىلغان تاغىسى بىلەن كوماندا ئەزالىرىنى بېشىدا كۆتۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ ئاجايىپ خۇشال بولغانىكەن. دېمەك، پۇتبول كىشىلەرنى شۇنداق سۆيۈندۈرىدۇ.

1954 - يىلى 35 ياشقا كىرگەن مۇهەممەت زۇنۇن ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق ئاتلىقلار تۈەنلىكىنىڭ جەڭچىلىرى بىلەن قەشقەردە بىر مەيدان مۇسابىقىگە چۈشۈپتۇ. ئوغلى ئىجاتمۇ سەككىز ياشتا ئىكەن، ئۇمۇ دادىسىنىڭ جەڭچىلەر بىلەن قىلغان مۇسابىقىسىنى كۆرۈپتۇ. دېمەك، پۇتبول ئۇنىڭ ئەۋلادىدىمۇ چوڭقۇر خاتىرە قالدۇرۇپتۇ. پۇتبول ئەنئەنىسى ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا ئەنە

شۇنداق ئۆتىدىكەن. هازىر مۇهەممەت زۇنۇننىڭ 30 نەۋرىسى بار ئىكەن، ئۇلارنىڭ 15ى يېزىدىكى پۇتبول كوماندىلىرىدا توپ تېپىدىكەن. ئەگەر دۇنيادا ئائىلىۋى پۇتبول مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلىدىغان ئىش بولسا، مۇهەممەت زۇنۇن ئائىلىسىنىڭ ئالدىنقى قاتاردا تۇرىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

هازىرقى كۈندە ئېكسترا كەنتىدىكى ياشانغانلارنىڭ هەرقاندىقى پۇتبول بىلەن مۇناسىۋەتلىك رىۋايەتلەردىن هېكايە قىلىپ بېرەلەيدىكەن، ياشلىق چاغلىرىدا پۇتبول مەيدانلىرىدا سۈرگەن پەيزلىرىگە هازىرمۇ تارتىشىدىكەن...

ئىككى مەيدان پۇتبول مۇسابىقىسى

ئەنگلىيە كوماندىسىنىڭمۇ، شۆبتسىيە كوماندىسىنىڭمۇ مەغلۇپ قىلىنىشى

كەنتتىكى بوۋايلار بىلەن پاراڭلىشىپ يۈرۈپ، 1927- يىلىدىكى ئىككى مەيدان پۇتبول مۇسابىقىسىنى بىلىپ قالدىم. ئۇ مۇسابىقە بارلىق ئېكسترا خەلقىنىڭ مەڭگۈلۈك پەخرى ئىكەن. ئېكسترا پۇتبول كوماندىسىنىڭ ئەنگلىيە ۋە شۆبتسىيە كونسۇلخانا پۇتبول كوماندىلىرىنى يەڭگەنلىكىنىڭ ئۆتمۈشى بۈگۈنكى كۈندە كەنت كۆرگەزمىخانىسىدىمۇ خاتىرىلىنىپ تۇرۇپتۇ...

ئۆتكەن ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ئېكسترا كەنتىدە ئەۋجىگە چىققان پۇتبول ئوينىاش قىزغىنلىقى ئەنگلىيىنىڭ، شۆبتسىيىنىڭ شىنجاڭ قەشقەرىدىكى كونسۇلخانىلىرىنىڭ دىققىتىنى تارتىپتۇ.

قەشقەر قەدىمدىن تارتىپ يىپەك يولىدىكى مەشھۇر شەھەر. ئېكسترا كەنتى قارايدىغان ئاتۇش شەھىرى بولسا قەشقەر شەھىرىگە نەچچە ئون كىلومېتىرلا ئارىلىقتا. ئەنگلىيە كونسۇلخانىسىنىڭ كونسۇلى ئېكساققا بىر مەيدان «دوستانە مۇسابىقە» ئۆتكۈزسەك، دەپ خەت ئەۋەتىپتۇ ۋە: پۇتبول بولسا، ئاقسۆڭەكلەرنىڭ تەنھەرىكىتى، قورسىقى

قىنمۇ باقالمايدىغان جۈڭگو دېھقانلىرىنىڭ توپ تېپىپ ئويناشى پۈتبول ئۇچۇن ھاقارەت؛ ئەگەر ئېكساقلىقلار ئەنگلىيە كونسۇلخانا كوماندىسىنى يېڭەلەيدىغان بولسا كەنتكە 10 تۈياق يارامليق ئات ۋە ئاشلىق، رەخت تارتۇق قىلىپ بېرىمىز··· دەپتۇ.

ئېكساق خەلقى شۇ خەتنى تاپشۇرۇۋېلىپ، ئېلىشىشقا ماقۇل بوپتۇ ۋە ئەنگلىيە كونسۇلىغا گەپ ئەۋەتىپ: «ئەگەر بىز ئۇتتۇرۇپ قويساق، سىلەر ئاتىغان مۇكاپاتىنىڭ ئىككى باراۋىرى بويىچە سىلەرگە تۆلەم بېرىمىز···» دەپتۇ.

مۇسابىقە 1927- يىل 5- ئاينىڭ بىر كۈنى قەشقەردە ئەنگلىيە-لىكلەر ياسىغان بىر ئاددىي پۈتبول مەيدانىدا باشلىنىپتۇ. شۇ چاغدا قەشقەردە ئادەم قالماي مۇسابىقە كۆرگىلى بېرىپتۇ. مەيدانىدا يالاڭئاياغ ئېكساقلىقلار كۆن ئۆتۈك كىيگەن ئەنگلىيىلىك توپچىلار بىلەن ئېلىشىپتۇ: نەتىجە 0 گە قارشى 2 بولۇپ، ئېكساق كوماندىسى ئۇتۇۋاپتۇ.

مۇھەممەت زۇنۇن ئاكا مۇنۇلارنى ئەسلەپ بەردى: شۇ چاغدا پۈتۈن قەشقەر قاينىاپ كەتتى، ئادەملەر بىر - بىرىگە غەلىبە خۇش خەۋەرلىرىنى يەتكۈزۈشتى، خەلق توپچىلارنى خۇددى قەھرىمانلارغا ئوخشاش بېشىدا كۆتۈردى، ھەممە ئادەمدىن دېگۈدەك ھاياجان كۆز يېشى تۆكۈلدى···

كېيىن، تەن بەرمىگەن شۇبتسىيە كونسۇلخانىسى پۈتبول كومان-دىسىمۇ مۇسابىقىلىشىشنى تەلەپ قىپتۇ ۋە: «ئەنگلىيە كوماندىسىنىڭ ئۇتتۇرۇپ قويۇشى ياۋروپا توپچىلىرىنىڭ توپنى چىملىق مەيدانىدا تېپىشكە ئادەتلىنىپ قالغانلىقى سەۋەبىدىن بوپتۇ، ئاقتاما يەردە ھەق-قىي ماھارەتنى كۆرسىتىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس» دەپتۇ.

يەرلىك بىر زېمىندار شۇبتسىيە كونسۇلخانىسىنىڭ قىتىغۇرلۇ-قىغا قارشى گەپ قىلىپ: «ئۆزۈمنىڭ بىر پارچە بۇغدايلىقىمنى مۇسابىقىگە ئاتىدىم. ئەگەر ئۇتتۇرۇپ قويساڭلار، ئۇچاغدا بۇغدايلە-قىمدىن كەلگەن زىيانىنىڭ ھەممىسىنى تۆلەپ بېرىشىڭلار شەرت!» دەپتۇ.

5 - ئايدا بۇغداي ئېتىزلىرىدا مايسا ئەمدىلا باش چىقارغان ئىكەن. شۇ بۇغدايلىق جۇڭگو بويىچە، ھەتتا دۇنيا بويىچە پۈتبول تارىخىدا كۆرۈلۈپ باقمىغان «مايسىزار پۈتبول مەيدانى» قىلىپ تۇز-لىنىپتۇ. شۇبتسىيە كونسۇلخانىسىنىڭ پۈتبول كوماندىسى بىلەن بولغان مۇسابىقىسى باشلانغاندىن كېيىن، تاماشاچىلار بىلەن توپچىلار شۇنى بايقاپتۇكى، كۆن ئۆتۈك كىيىۋالغان شۇبتسىيە توپچىلىرىمۇ بىر توپنى كەتتۈرۈپ قويغاندىن كېيىن، چىدىماسلىق قىلىشقا باشلاپ-تۇ، ئۇلار ئېكساقلىق توپچىلارنىڭ پۈتىغا ئۆتۈكى بىلەن تېپىدىغان بوپتۇ. لېكىن، ئېكساقلىق توپچىلار «قەستلىك تېپىك» تىن ئۆزلە-رىنى ئۇستىلىق بىلەن قاچۇرۇپ، توپنى رەقىبىنىڭ دەرۋازىسىغا قارىتىپ ماھىرلىق بىلەن تېپىپتۇ···

مۇسابىقىنىڭ ئاخىرىدا ئېكساق كوماندىسى بىلەن شۇبتسىيە كون-سۇلخانا كوماندىسىنىڭ نەتىجىسى 0 گە قارشى 7 بولۇپ چىقىپتۇ. دېمەك، ئېكساق كوماندىسى ئۆزىنىڭ ئىززەت - ئابرۇيىنى پۈتبول بىلەن ئاقلاپ، رەقىبىنىڭ چىدىماسلىقلىرىغا ئۆز غەلىبىسى بىلەن نەپرەت قىپتۇ.

ئېكساق جۇڭگو پۈتبولىنىڭ كۆكلىشىنى ئارزۇ قىلماقتا

مەدەنىيەت - تەنھەرىكەت ئىدارىسىنىڭ تەنتەربىيە بۆلۈم باشلىقى نەسرۇللا مۇنداق دەيدۇ: «100 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت مابەينىدە پۈت-بول ئېكساق كەنتىنىڭ ناھايىتى مۇھىم پائالىيىتى بولۇپ كەلدى. ئەركەكلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئۆزىنىڭ باتۇرلۇقىنى پۈتبول بە-لەن ئىسپاتلايدۇ.»

5 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ئېكساق كەنتىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ پۈتبول مەيدانىدا بالىلار، ياشلارنىڭ ۋە 70 ياشلىق بوۋايلارنىڭ بىللە توپ تېپىۋاتقانلىقىنى كۆردۇم.

مەيدانىدا بالىلارغا توپ تېپىشنى ئۆگىتىۋاتقان شۇ بوۋايلار ئۆزلە-رى ئازادلىقتىن كېيىن قاتناشقان مۇسابىقىلەرنى خۇددى بەش قولنى ساناپ بەرگەندەك ئېدىتلىق بايان قىلىپ بەردى: 1954 - يىلى

ئېكساقلىقلار ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ قەشقەردىكى ئاتلىق پولكى بىلەن بىر مەيدان مۇسابىقىگە چۈشۈپ ئۈتۈۋالغان؛ 1956 - يىلى ئېكساقلىق- لار قەشقەر دارىلمۇئەللىمىن ئوقۇغۇچىلىرى بىلەن بىر مەيدان مۇسا- بىقىلىشىپ ئۇلارنىمۇ ئۈتۈۋالغان؛ 1958 - يىلى ئېكساق كوماندىسى قەشقەر ئاتلىق تۈەنى بىلەن 2 - قېتىم ئېلىشىپ يەنە ئۈتۈۋالغان؛ 1958 - يىلى ئېكساق كوماندىسى ئۇرۇمچىگە كېلىپ شىنجاڭ بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقىگىمۇ قاتناشقان.

— بىلەمسىلەر؟ — دەپ سۆزلىدى 70 ياشلىق بوۋاي غوپۇر ئاكا پەخىرلىنىپ تۇرۇپ، — شىنجاڭنىڭ خوتەن، ئاقسۇ قاتارلىق يەرلىرىدە ۋىلايەت تەۋەلىك پۈتبول كوماندىرلىرى 1960- يىلىغا كەل- گەندە ئاران قۇرۇلۇشقا باشلىدى. بىزدىن كۆپ كېيىن قۇرۇلدى!

— ھازىرمۇ توپ تېپەلەمسىز؟ —دەپ سورىدىم بوۋايدىن.

—نەۋرەم ھە - ھۇ قىلىشىپ بەرسە تېپىپ ئويناپ بېرەي، — دېدى بوۋاي مەيدىسىگە ئۇرۇپ.

بوۋاي 14 ياشلىق نەۋرىسى بىلەن شۇنداق ئويىنىدىكى، توپنى ئۆتكۈزۈپ بېرىش، ئېلىپ مېڭىش ھەرىكەتلىرىنى قىلغاندا گويا ئۆز- ىنىڭ 70 ياشقا كىرىپ قالغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ قېرىلىققا تەن بەرمەي مۇمكىن ئەمەس، بوۋاي ئۆزىنىڭ ئەڭ ياخشى توپ ئويناش ھۈنەرلىرىنى كۆرسىتەلمىدى، تازا ئېگىز سەك- رەپ تېپىشكە پۈتىنىڭ ماغدۇرى يەتمىدى.

توپ ئويىنىلىۋاتقاندا، 4 ياشتىن 16 ياشقىچە بولغان بالىلار بىر چەتتە كۆزىنى ئۈزمەي قاراپ تۇردى. پۈتبول دەيدىغان بۇ غەلىتە نەرسە بۇ يەردىكىلەرنىڭ مەڭگۈ ئاغزىدىن چۈشمەيدىكەن. «ئېكساق بالىلىرى ئەقىل كىرگەندىن تارتىپلا پۈتبولغا ئېجىل بولۇپ قالىدۇ.» بۇ گەپنىڭ مەنىسىنى بالىلارنىڭ كۆزلىرىلا ئوبدان يېشىپ بېرىدۇ. پۈتبولنى تەرجىمە قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق، ھېچبولمىغاندا مانا ھا- زىرقىدەك مۇشۇنداق بىر پەيتتە ھاجەت ئەمەس.

ئېكساق كەنتى چەتتە — يىراقتا بولسىمۇ، ئېكساقلىقلار نۇرغۇن توپ مۇسابىقىلىرىنى تېلېۋىزوردىن كۆرۈپ تۇرالايدىكەن. تېلېۋىزور-

دا توپ مۇسابىقىسى بېرىلسىلا كەنتتىكى ئادەملەر ھەرقاچان بوشقا ئۆتكۈزۈۋەتمەي كۆرۈپ تۇردىكەن. ئۇلار شاڭخەينىڭ «شىڭخۇا» — «شاڭخەي گۈلى» كوماندىسىنى، دالىيەننىڭ «شىدې» — «دىيانەت» كوماندىسىنى بىلىدىكەن، ئۇلار كەمىنە مۇخبىردىن:

— بىزنىڭ شىنجاڭنىڭ توپ كوماندىلىرىمىز نېمە ئۈچۈن يارام- سىز بولۇپ تۇرۇۋاتىدۇ؟ — دەپ سورىدى.

كەنت خەلقىنىڭ تولىسى خەلقئارا پۈتبول ئويۇنىغا، جۇڭگونىڭ پۈتبول ئويۇنىغا تېخىمۇ كۆڭۈل بۆلىدىكەن. ئۇلار چىدانىي، لىئونار- دونى بىلىدىكەن؛ شاھى مادرىدنى، بېرتانىيە ئالىي چاتما مۇسابىقىلە- رىنى بىلىدىكەن.

— جۇڭگودا ئادەم شۇنچە كۆپ، — دەيدۇ ئۇلار، — نېمىشقا پۈتبولنى تۇزۇكرەك تېپەلەيدىغان ئوتتۇرا قولدەك ئادەملەر چىقمايدى- غاندۇ؟...

بىرنىمىدەپ بولمايدۇ، بىزنىڭ كەنتىمىزنىڭ پۈتبول كوماندىسى جۇڭگوغا ۋاكالىتەن مۇسابىقىگە چۈشۈپ قالسا، ھازىرقىدىنمۇ ئوبدان نەتىجە قازىنىپ قېلىشىسىمۇ ئەجەب ئەمەس. بىز كۆرۈۋاتقان توپچىلار- نىڭ نەزىرىدە ھازىر پۈلدىن باشقا نەرسە يوقتەك قىلىدۇ...

كەنتتىكى توپچىلار پۇل بولمىسىمۇ ئوبدان تەپكىلى بولىدۇ، پۈتبولنى پۇل تەپمەيدۇ، پۈت تېپىدۇ دېيىشىدۇ.

ھازىر كەنتتە جۇڭگودىكى ئالىي مۇسابىقىلەرگە كۆڭۈل بۆلىدى- غانلار ئازىيىپ كېتىۋاتىپتۇ. ئۇلارنىڭ نەزىرىنى پۈتۈنلەي ياۋروپادى- كى چاتما مۇسابىقىلەر ئۆزىگە تارتىپ تۇرۇپتۇ. مەدەنىيەت - تەنتەربە- يە ئىدارىسىنىڭ تەنتەربىيە بۆلۈم باشلىقى نەسرۇللانىڭ ئېيتىشىچە، بۇ يەرنىڭ پۈتبول قىسمەتلىك بالا توپچىلىرى سىچۈەن، تيەنجىن، گۇاڭدۇڭ دېگەندەك پۈتبولغا ماھىر ئۆلكىلەرنىڭ كۆچەت تاللاش نىشانىسى بولۇپ قاپتۇ.

— ئېھتىمال، شىنجاڭنىڭ، ھەتتا پۈتۈن جۇڭگونىڭ پۈتبول جەھەتتىكى شېرىن چۈشلىرى مۇشۇ كىچىك يۇرتتىن باشلىنىشى مۇمكىن...

2-قىسىم ئەمەلىيەت

بىزمۇ، شىنجاڭ پۇتبولىمۇ مەۋجۇت

شىنجاڭ تەمىنات - سودا مەكتىپىنىڭ ئانچە تەكشى بولمىغان قۇملاڭ پۇتبول مەيدانى. شىنجاڭ پۇتبولچىلار كوماندىسى مانا مۇشۇ يەردىن بۇ يىل 4 - ئايدا مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ ھەل قىلغۇچ مۇسابىقە دائىرىسىگە ئۆتتى. 46 يىلدىن بۇيان 10 نۆۋەت مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى بولۇپ ئۆتتى. شۇ مۇسابىقىنىڭ توققۇزىدا ھەل قىلغۇچ مۇسابىقە دائىرىسىگە يەتكۈزۈپ چۈشكەندە يۈز بەرگەن مەغلۇبىيەت شىنجاڭ پۇتبولچىلىرىنىڭ يۈرىكىدىن چىقمايدىغان دەرد بولۇپ قالغانىدى. باشقىلار شىنجاڭ پۇتبولىنى ھېچقانچە چۈشەنمەي، شىنجاڭنىڭ پۇتبولىنى ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوق دېسە دەۋەرسۇن، شىنجاڭ پۇتبولى 2005- يىلى باھاردا، بۇ زېمىن ئەسلا قاغجىراپ قالغان پۇتبول چۆلى ئەمەس! دېگەن سادانى ياڭرىتتى.

مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى، شىنجاڭ پۇتبولىنىڭ «دۇنيا لوكۇقسى»

2005 - يىل 5- ئاينىڭ 10- كۈنى چۈشتىن كېيىن، ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ تېنجىن كوچىسىدىكى شىنجاڭ تەمىنات - سودا مەكتىپىدىكى ئېگىز - پەس، قۇملاڭ پۇتبول مەيدانىدا چاڭ كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى. يۈز - كۆزىنى چاڭ باسقان بالىلار توپ تېپىشمەكتە. مانا بۇ يەر شىنجاڭ پۇتبولچىلىرىنىڭ «مەشىق بازىسى».

بۇ يەردە مەشىق قىلىۋاتقانلار ئۆسمۈر بالىلارنىڭ مەملىكەتلىك پۇتبول مۇسابىقىسىگە قاتنىشىپ، ئەمدىلا قايتىپ كەلگەن شىنجاڭ

ئوغۇللار U — 13 پۇتبول كوماندىسىدىكى توپچىلار ئىدى.

بالىلار مەيداندا بىردەم توپنى ئېلىپ يۈرۈپ، بىردەم باشقىلارنى يانداپ ئۆتۈپ، يەنە بىردەم ئىككى دەرۋازىغا قارىتىپ تېپىپ... دېگەندەك شوخ ئوينىماقتا. قارامايدىن كەلگەن بىر توپچى بالا كەمىنە مۇخبىرغا:

— شىنجاڭ پۇتبول كوماندىسى مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدىكى ھەل قىلغۇچ مۇسابىقە دائىرىسىگە مانا مۇشۇ مەيداندىن چىقىپ ئۆتكەن...— دېدى.

شىنجاڭ بالىلار پۇتبول كوماندىسى ئارمان بىلەن كۆتۈپ تۇرۇشقا ئادەتلىنىپ قالغاندەك، بالىلارمۇ چىمسىز مەيداندا توپ تېپىپ ئويناشقا ئادەتلىنىپ قاپتۇ.

شىنجاڭ پۇتبول كوماندىسى تا ھازىرغىچە تەمىنات - سودا مەكتىپىنىڭ ئوي - دوڭغۇل توپ مەيدانىنى ئارىيەتكە ئېلىپ مەشىق قىلىپ كەلمەكتە. پۇتبولچىلار جەمئىيىتىمۇ مەكتەپ قورۇسىدىكى ئاھالىلەر بىناسىدىن بىرنەچچە ئېغىز ئۆينى ئىجارىگە ئېلىپ ئىشخانا قىلماقتا. شىنجاڭ پۇتبولچىلار جەمئىيىتىنى ئىزدەۋاتقان مۇنداق بىر ئەھۋالغا ھەيران بولۇپ قالدىم: ئۈرۈمچىدە «پۇتبولچىلار جەمئىيىتى» بارلىقىنى بىلمەيدىغان ئادەم كەم ئۇچرايدىكەن، ئۇنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىغان ئادەم تېخىمۇ ئاز ئىكەن. بىر تاكسى شوپۇرى ھەتتا:

— شىنجاڭدىمۇ پۇتبولچىلار كوماندىسى بارمۇ؟ — دەپ سوراۋاتىدۇ.

ھەجمى 10 كۋادرات مېتىرغىمۇ يەتمەيدىغان ئىشخانىغا جايلاشقان شىنجاڭ پۇتبول ھەرىكەتلىرىنى باشقۇرۇش مەركىزىنىڭ مۇدىرى ئىلھام نەسرىدىن مۇنداق دەيدۇ: شىنجاڭدا كەسپىي پۇتبولچىلار كۆلۈبى يوق، لېكىن ھازىرچە ھەۋەسكار پۇتبولچىلارنىڭ چاتما مۇسابىقىلىرى بولۇپ تۇرۇۋاتىدۇ، يىلدا بىر قېتىم پۇتبولچىلار جەمئىيىتى لوكۇقسى

سىنى تالىشىش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلىدۇ. پۇتبول ھەرىكىتىنى ئۆزىمىزگە خاس ئۇسۇل بىلەن ئويناپ كېلىۋاتىمىز ۋە ئۆزىمىز ئارزۇ قىلغان نەرسىلەرنى قولغا كەلتۈرۈۋاتىمىز... قانداقلا بولسۇن، پۇتبول ھەرىكىتى كىشىلەرگە خۇشاللىق بېغىشلايدىكەن، ھەممىمىز خۇشال بولساقلا بولدى.

شۇنداق بولسىمۇ، شىنجاڭ پۇتبولى يېرىم ئەسىردىن بۇيانقى سەپىرىدە زادى قانچىلىك خۇرسەنلىك بېغىشلىدى؟

مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدىكى پۇتبول مۇسابىقىسى شىنجاڭ پۇتبولچىلىرىنىڭ يۇرىكىدىكى «دۇنيا لوكۇقسى»، بۇنىڭدا شەك يوق. پۇتبول راۋاج تاپقان يەرلەرگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدىكى پۇتبول مۇسابىقىسى ھېچقانچە قەدىرلىك بىر ھەرىكەت ئەمەس. لېكىن، ئۇزاق ۋاقىتتىن بۇيان كەسپىي كۇلۇپقا ئېرىشەلمىگەن شىنجاڭغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، تۆت يىلدا بىر قېتىم ئۆتكۈزۈلۈپ تۇرىدىغان مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدىكى پۇتبول مۇسابىقىسى شىنجاڭ پۇتبولچىلىرىنىڭ پۈتۈن ئارزۇ - ئارمىنىدۇر.

شىنجاڭ پۇتبول ھەرىكەتلىرىنى باشقۇرۇش مەركىزىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى مىڭ يەنيى شىنجاڭ پۇتبولچىلىرىنىڭ مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدىكى ھەل قىلغۇچ دائىرىگە ئۆتۈشىگە ھەر قېتىم ئۇرۇنۇپ كۆرگەنلىكىنىڭ جەريانلىرىنى ئەسلەپ ھەسرەت بىلەن مۇنداق دەيدۇ:

— 46 يىل بولدى، شىنجاڭ پۇتبولچىلىرى ھەر قېتىمدا مۇسابىقىگە چۈشتى، لېكىن ھەر قېتىمدا پىداكارلىق كۆرسەتتىيۇ، ھەر قېتىم لېۋىنى چىشلەپ قالدى...

10 قېتىملىق مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ توققۇز قېتىمدا ھەل قىلغۇچ دائىرىگە ئۆتەلمىدۇق. بۇ شىنجاڭ پۇتبولچىلىرىنىڭ يۇرىكىدىن چىقمايدىغان دەرد - ئەلەم. باشقىلار شىنجاڭ پۇتبولىنى ھېچقانچە چۈشەنمەي، شىنجاڭنىڭ پۇتبولىنى ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوق دەپ قارىسا قاراۋەرسۇن، شىنجاڭ پۇتبولى 2005-

يىلى باھاردا، بۇ زېمىن ئەسلا قاغجىراپ قالغان پۇتبول چۆلى ئەمەس! دېگەن سادانى ياڭراتتى.

كەسپىي پۇتبولنىڭ تۇنجى قەدەم تاشلىشى

ھەۋەسكار پۇتبولچىلارنىڭ بازار تېپىشى

شىنجاڭ پۇتبولچىلىرى پىلانلىق ئىگىلىك دەۋرىدە پەقەت مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن B دەرىجىلىك چاتما پۇتبول مۇسابىقىلىرىگىلا قاتنىشىپ، ئۆتتۈرا، ئىياغ تەرەپتىنلا ئورۇن ئېلىپ كەلگەن. 1994 - يىلى كەسپىي پۇتبول مەملىكەت بويىچە قانات يېيىشقا باشلىغاندا، شىنجاڭ كەماندىسى ئىككى يىل ئۆتمەيلا تۇرلۇك سەۋەبلەر بىلەن تارقىلىپ كەتتى.

شىنجاڭ پۇتبول ھەرىكەتلىرىنى باشقۇرۇش مەركىزىنىڭ مۇدىرى ئىلھام نەسرىدىننىڭ ئېيتىشچە، ئۇ شىنجاڭ پۇتبولچىلار جەمئىيىتى نامدا بار، ئەمەلدە يوق بىر ھالغا كېلىپ قالغان چاغدا جەمئىيەتكە رەھبەرلىك قىلىشقا باشلىغانكەن.

— شۇ چاغدا، — دەيدۇ ئىلھام نەسرىدىن، — ئۇرۇمچى نەنمىندىكى تەنتەربىيە سارىيىنىڭ بىر ئېغىزلىق ۋەيرانە ئىشخانىسىدا يالغۇز مەنلا بىر ئادەم قالغان. پۈتۈن شىنجاڭ پۇتبولچىلار جەمئىيىتىنىڭ بار- يوقى ئەنە شۇ ئىدى، — ئۇ كەمىنە مۇخبىرغا كۇلۇپ تۇرۇپ دەردىنى تۆكتى، — شۇ چاغلاردا گويا سۇرگۇن بولغاندەك ھېسسىيات پەيدا بولغانىدى...

1994-، 1995 - يىللىرى ئۇرۇمچىدە بىر كارخانا يىلىغا 150 مىڭ يۈەن پۇل چىقىرىپ، شىنجاڭ كوماندىسىنىڭ B دەرىجىلىك چاتما مۇسابىقىسىگە قاتنىشىشىغا ياردەم بەردى. 1994 - يىلىنىڭ باشلىرىدا توسۇن تايغا ئوخشاش مەيدانغا چىققان شىنجاڭ كوماندىسى تەييارلىق مۇسابىقىسىدە بىر كۆرۈنۈش قىلىپ قويۇپلا قايتىپ كەپتۇ. 1995 - يىلى ئېغىر يۈك - تاقلىرىنى يۆدۈپ يولغا چىققان شىنجاڭ كوماندىسى ماغدۇرىدىن كەتكەن، دەردىنى ئىچىگە يۇتقان ھالدا قايغۇ

تىپ كەپتۇ، شۇ جەريانداا رېپىرلارنىڭ ناھەق ئىشلىرىمۇ ئۇلارنىڭ غەزىپىنى قوزغاپتۇ.

شۇنداق بولسىمۇ، شىنجاڭ پۇتبولچىلىرى ئۆز ئىچىدە: شۇ چاغلاردىكى توپ تېپىش سەۋىيىمىزدىن ئالغاندا، رېپىر چاتاق قىلمىغان تەقدىردىمۇ ئۇتۇپ چىقىشىمىز ناتايىن ئىكەن، دەپ ئېتىراپ قىلىشىپتۇ.

شۇ يىلى مەيدانغا چۈشكەن تۆت كوماندىنىڭ ئىككىسى شىنجاڭ لىقلارنىڭ يۈرىكىگە ئورناپ كېتىپتۇ. ئەينى ۋاقىتتا تېخى B دەرىجىلىك كوماندا ھالىتىدە تۇرغان شاڭخەي پۇدۇڭ كوماندىسى بىلەن يارىشىدىغان خۇەندۇ كوماندىسى شىنجاڭلىقلارنى رەنجىتىپ قويۇپ، شىنجاڭلىقلارنى رەنجىتكىنى ئۈلارنىڭ سەۋىيىسىدە يۇقىرى بولغانلىقى ئەمەس، يانچۇقى تومراق، خورىكى يوغان بولغانلىقى ئىكەن.

ئىلھام نەسرىدىن ئەسلەپ مۇنداق دەيدۇ: يارىشىدىغان خۇەندۇ كوماندىسى مۇسابىقىگە چۈشىدىغان چاغدا، ئۈلارنىڭ قارا سومكىغا لىق خەلق پۇلى قاچىلاپ بىر چەتتە كۈتۈپ ئولتۇرغان ئادەملىرى بار ئىكەن. مۇسابىقە باشلانغۇچە توپچىلارنىڭ ئۇستازى سومكىنى شاپىلاق بىلەن ئۇرۇپ قويىدىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن، توپچىلىرى مەيدانغا خۇد- دى سارىڭ ئادەملەردەكلا چۈشىدىكەن، قارىسىڭىز ئۇلارنىڭ كۆزلىرى قىپقىزىل بولۇپ كېتىدىكەن!

شىنجاڭ كوماندىسى ئىككى قېتىم ئېلىشىپ مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۇرۇمچىدە ئۇلارنىڭ B دەرىجىلىك چاتما مۇسابىقىگە قاتنا- شىشىغا يارىدىم بېرىشنى خالايدىغان بىرەرمۇ كارخانا چىقماپتۇ. شۇ- جاڭ كوماندىسى ئائىلاج ئىككىگە بۆلۈنۈپ، غۇلجا بىلەن قارامايغا ۋاكالىتەن مۇسابىقىگە قاتنىشىپتۇ. بۇ ئىككى يەر شىنجاڭ پۇتبول- ىنىڭ ئىزىنى بېسىپتۇ، چۈنكى ئۇلارغا يارىدىم بېرىدىغان كارخانا بار ئىكەن.

نامى ئالمىشىپتۇ، لېكىن بۇنىڭ تەقدىرىنىڭ ئۆزگىرىشىگە يار- دىمى بولماپتۇ. شىنجاڭ كوماندىسى 1996 - يىلى B دەرىجىلىك چاتما مۇسابىقىدە قاناتلىرى يەنە بىر قېتىم قايرىلىپ قايتىپ كەلگەندىن

كېيىن چېچىلىپ كېتىپتۇ.

1996 - يىلىدىن 2005 - يىلىغىچە شىنجاڭدا كەسپىي پۇتبول يوق ھالەتكە چۈشۈپ قاپتۇ.

شىنجاڭ پۇتبولچىلىرى 2005 - يىل 5 - ئايدا ئادەمنى سۆيۈندۈ- رىدىغان بىر خەۋەرنى كۈتۈۋالدى — شىنجاڭنىڭ تۇنجى كەسپىي كوماندىسى يەنى شىنجاڭ نېفتچىلار كوماندىسى بارلىققا كەلدى. ھازىر ئەنە شۇلار مەملىكەت بويىچە B دەرىجىلىك چاتما مۇسابىقىلەرگە قاتناشماقتا.

كەسپىي پۇتبول ئۆز سەپىرىنى ئەمدىلا باشلىغان بولسىمۇ، ھە- ۋەسكارلار پۇتبولى قالتىس بازار تېپىۋېتىپتۇ؛ بۇ يىل ھەۋەسكار A دەرىجىلىك چاتما مۇسابىقە ئۈچۈن 10 تارماق كوماندا، B دەرىجىلىك چاتما مۇسابىقە ئۈچۈن 10 تارماق كوماندا، C دەرىجىلىك چاتما مۇسابىقە ئۈچۈن 12 تارماق كوماندا تەييار. شىنجاڭدىكى ھەۋەسكار پۇتبولچىلارنىڭ چاتما مۇسابىقىلىرىگە شىنجاڭ پۇتبولچىلار جەمئىيە- تى ئىگىدارچىلىق قىلىدۇ، مۇسابىقىنى شىنجاڭ پۇتبول مەستانىلە- رى جەمئىيىتى زىممىسىگە ئېلىپ ئۆتكۈزىدۇ، بۇ پۇتۇنلەي پۇتبول مەستانىلىرىنىڭ چاتما مۇسابىقىسى.

شىنجاڭ پۇتبولچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايون- لۇق تەنتەربىيە باش ئۇيۇشمىسى تەمىنلىگەن خەلق ئىشلىرى نازارىتى باشقۇرىدىغان ئاممىۋى تەشكىلات ئىكەن.

ئىلھام نەسرىدىن مۇنداق دەيدۇ:

— چاتما مۇسابىقىگە چۈشىدىغان ھەۋەسكارلارنىڭ ھەممىسى زا- ۋۇت - كارخانىلاردىكى ھەۋەسكار توپچىلار بولسىمۇ، لېكىن توپنى ئەستايىدىل - قېتىرقىنىپ ئويناىدۇ. چاتما مۇسابىقە دائىرىسىدىكى ھەر دەرىجىلىك مۇسابىقىلەر ھەر شەنبە - يەكشەنبە كۈنى بىر قېتىم- دىن ئۆتكۈزۈلىدۇ. شىنجاڭنىڭ ھاۋاسى سوغۇقراق، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنداق چاتما مۇسابىقىلەر ھەر يىلى قىش ۋاقتىدا توختىتىپ قويۇل- دۇ. شۇنداق بولسىمۇ، ناھايىتى سوغۇق بولغان كۈنلەردىمۇ بەزى كوماندىرلارنىڭ تالادا مەشىق قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرىسىز...

—... ئۇلار تامامەن پۇتبولغا ئىشقى بولغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق قىلىدۇ، — دېدى ئىلھام نەسرىدىن يەنە سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — ئۇلارنىڭ مۇسابىقىلىرى ھەۋەسكارلارنىڭ چاتما مۇسابىقىسى بولغاچ- قا، توپ تېپىشتىن بىرەر تىيىن پۇل تېپىش ئۈيالقتا تۇرسۇن، يەنە تېخى ئۆز يېنىدىن سېلىپ بېرىدۇ.

شىنجاڭنىڭ قاينىق ھەم ساپ پۇتبول بازىرى

شىنجاڭغا كېلىپ كەتكەن ئادەملەرنىڭ تولىسىدا شۇنداق بىر تەسىرات قالىدىكەن: شىنجاڭدىكى مەكتەپلەردە، كارخانىلاردا ھەتتا يېزا - كەنتلەردىمۇ بوش يەرلا بولىدىكەن، توپ تېپىپ ئويناۋاتقانلارنى كۆرىسىز.

— شىنجاڭ ئۇستا پۇتبولچىلار چىقىدىغان يەر بولسا كې- رەك، — دەيدۇ شىنجاڭ پۇتبولچىلار كوماندىسىنىڭ باش ئۇستازى پەرھات، — بىزنىڭ كوماندىرىمىزنى ئېلىپ ئېيتسام، توپچىلىرىمىز ناھايىتى غەيرەتلىك. بىرنەچچە يىل مەشىق قىلسىلا ئوتتۇر ھال، ئالىي نەتىجىلەرگە ئېرىشىشىدە گەپ يوق.

ئىلھام نەسرىدىنىڭ سۆزلىرىدىن قارىغاندا، شىنجاڭ پۇتبولچى- لىرىدا «توپ تېپىش بىلەن باي بولىمەن» دەيدىغان ئۇقۇم يوق دېيەرلىك ھالەتتە ئىكەن. ئۇلار توپنى پەقەت ھەۋەس بولغانلىقى ئۈچۈنلا تېپىپ ئويناۋاتىدىكەن. 10 - نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى- نىڭ ھەل قىلغۇچ مۇسابىقە دائىرىسىگە ئۆتكەن كوماندىنى ئالساق، توپچىلارنىڭ يېمەك - ئىچمىكى، كىيىم - كېچىكى ۋە مۇسابىقە چىقىملىرىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ھېچقانداق ماڭاشى ۋە پاراۋانلىقى يوق ئىكەن. ئىچكى ئۇلكىلەردىكى توپچىلارغا سېلىشتۇرغاندا، ئۇلار- نى رىغبەتلەندۈرۈپ تۇرغىنى پۇتبولغا بولغان ھەۋەس ۋە ئەقىدە ئى- كەن. شىنجاڭدا قىش ۋاقتى ئۇزاق، ھاۋا سوغۇقراق بولىدۇ، لېكىن سوغۇق ھاۋا توپچىلارنىڭ قىزغىنلىقىغا دەخلى يەتكۈزەلمەيدىكەن، ھەتتا تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن 20 — 30℃ بولۇپ تۇرغان قىش كۈنلىرىمۇ قاردا توپ تېپىۋاتقانلارنى كۆرىدىكەنسىز.

2004 - يىلى ئۈرۈمچىدە خەلقئارا پۇتبول تەكلىپ مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلدى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق رادىئو - تېلېۋىزىيە ئىدارىسىنىڭ توپچىلار كوماندىسى مۇسابىقىگە چۈشۈپ، قازاقىستان ھەربىي تەنھەرىكەت مەركىزى كوماندىسىنى 1گە قارشى 2 نەتىجە بىلەن يەڭدى، لېكىن ئەنگلىيە A كوماندىسىغا قاراشلىق ئىستوك پورتى كوماندىسىغا 3 كە قارشى 2 نەتىجە بىلەن ئۇتتۇرۇپ قويۇپ، شۇ قېتىمقى خەلقئارا تەكلىپ مۇسابىقىسىدە 2- لىكنى ئالدى.

قايسىبىر يىلى مەركەزدىن مەدەنىيەت - ماارىپ ئىش- لىرىغا مەسئۇل بىر رەھبەر ماارىپ ئىشلىرىنىڭ ئەھۋالىنى كۆزدىن كەچۈرۈش ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە كەلگەنىكەن. ئۇ ئۈرۈمچىدىكى ئوتتۇرا- باشلانغۇچ مەكتەپلەرنى بىرقۇر ئايلانغاندىن كېيىن، يېنىدا ھەمراھ بولۇپ يۈرگەن شىنجاڭلىق ئەمەلدارلاردىن ناھايىتى ھەيران بولغان ھالدا سوراپتۇ:

— مەكتەپلىرىڭلاردا شۇنچە كۆپ ئوقۇغۇچى توپ تېپىپ ئويناي- دىكەن، توپ تېپىش كەيپىياتى شۇنداق ياخشى ئىكەن، شۇنداق تۈ- رۈقلۇق شىنجاڭنىڭ پۇتبولى نېمىشقا رونىق تاپالمىدى؟

مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ ئاتاقلىق پۇتبول ئوبزور- چىسى لیۇجيەنخۇنىڭ شىنجاڭغا پۇتبولنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن كەلگەندىن كېيىن تەسىراتىنى بايان قىلىپ:

— جۇڭگودا پۇتبول جەھەتتىكى ئۈمىدنى شىنجاڭغا باغلىساق بولىدىغاندەك قىلىدۇ! — دېگەن.

لیۇجيەنخۇنىڭ تەسىراتى بىزده شۇنداق خىيالنى پەيدا قىلىدۇ: ئېلىمىزده پۇتبول بازىرىنى چاڭ - توزان قاپلاپ تۇرۇپتۇ، جۇڭگونىڭ ياقا رايونى بولغان شىنجاڭ بولسا ساپ - پاك پۇتبول كەيپىياتىنى ساقلاپ كېلىۋېتىپتۇ. شىنجاڭلىقلارنىڭ پۇتبول ھەۋىسى، شىنجاڭ پۇتبولچىلىرىنىڭ پۇتبول تەبىئىتى — مانا بۇلارمۇ بۇ ئاتاقلىق پۇتبول ئوبزورچىسىنى تەسىرلەندۈرگەن ئامىللارنىڭ بىرى بولسا كېرەك.

1999- يىلى مەملىكەتلىك U — 2 ياشلار كوماندىلىرىنىڭ چاتما مۇسابىقىسىدا مۇسابىقە رايونلىرىنىڭ بىرى شىنجاڭدا بولدى. پۇتبول

ھەربكىتى راۋاج تاپقان شاڭخەي، گۇاڭدۇڭ قاتارلىق رايونلاردا بۇنداق مۇسابىقىنى كۆرۈش خۇمارى بار ھەۋەسكارلار ئانچە كۆپ بولماسلىقى مۇمكىن، لېكىن ياشلار كوماندىلىرىنىڭ چاتما مۇسابىقىسى ھېسابىدا شىنجاڭدا ئۆتكۈزۈلگەن گۇرۇپپا مۇسابىقىسىنىڭ ھەربىر مەيدانىدا 20 مىڭدىن ئارتۇق ھەۋەسكار سىغدىغان ئورۇندا ئولتۇرغانلارنىڭ نىسبىتى 60 پىرسەنتتەك يەتكەن. ئەگەر ئوتتۇرا، ئالىي دەرىجىلىك مۇسابىقە مەيدانلىرىغا ئەنە شۇنداق كۆپ تاماشىبىن كەلگەن بولسا، ئىشىنمەنكى، شۇ كۈلۈبنىڭ خوجايىنى ئۇخلاۋاتىپمۇ گۈلقەلبى ئېچىلىپ چۈشەكىشى مۇمكىن!

ئىلھام نەسرىدىن مۇنداق دەيدۇ: نامدا ھەۋەسكارلارنىڭ چاتما مۇسابىقىسى، لېكىن بىرىپ كۆرگەندىن كېيىن، مەيداندىكى چوڭ-كىچىك، قانتىق-يۇمشاق ئەسلىھەلەرنى ۋە تولىمۇ ياخشى پۈتبول كەيپىياتىنى كۆرۈپ سۆيۈنۈپ كېتىسىز. ئۇ يەردىكى ھەممە نەرسە ۋە ئەھۋالدىن شىنجاڭدا كەسپىي پۈتبول چاتما مۇسابىقىلىرىنىڭ پورەكلەپ ئېچىلىۋاتقان، گۈلدەك راۋاج تېپىۋاتقانلىقى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ!

3- قىسىم ئارمان

شىنجاڭ پۈتبولىنىڭ كەسىپلىشىش ئارزۇسى

شىنجاڭدا تۇنجى كەسىپىي پۈتبول كوماندىسىنىڭ بارلىققا كېلىشى

شىنجاڭدا تۇنجى ۋاسكېتبول كوماندىسى — گۇاڭخۇي كوماندىسى بارلىققا كەلدى. بۇ كوماندىدىكى ۋاسكېتبولچىلار جۇڭگونىڭ كەسىپىي ۋاسكېتبولچىلىرى مۇنبىرىدىن ئورۇن ئېلىپ بولدى. لېكىن، پۈتبولنىڭ كەسىپلىشىشى كۆپ يىللاردىن بۇيان قول يەتكۈزگىلى بولمايدىغان ئارزۇ - ئارمان بولۇپ قالماقتا. شىنجاڭدا پۈتبولچىلارنىڭ تۇنجى كەسىپىي كۈلۈبى — نېفىتچىلار پۈتبول كۈلۈبىنىڭ

ۋۇجۇدقا كەلگەنلىكى خۇددى شىنجاڭ پۈتبولچىلىرىنىڭ جېنىغا يېڭى جان قوشۇلغاندەك، شىنجاڭ پۈتبولچىلىرىنىڭ كەسىپلىشىش سەپىرىدە تۇنجى قەدەمنى باشلاپ بەردى.

ئۆز ۋاقتىدا شىنجاڭدا پۈتبولچىلار، گۇاڭخۇي ۋاسكېتبول كوماندىسى تىلغا ئېلىنىسلا كىشىلەر:

— قاراڭلار، گۇاڭخۇي كوماندىسىنىڭ ئاساسىي مۇسابىقە مەيدانى ھەرقاچان ئادەم بىلەن ئاساسەن لىق تولۇپ تۇرۇپتۇ، ئەگەر شىنجاڭدا پۈتبول مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلۈپ قالسا، كۆرىدىغان ئادەملەر چوقۇم تېخىمۇ كۆپ بولىدۇ. شىنجاڭدا پۈتبول مۇسابىقىسىنى كۆرۈش خۇمارى ۋاسكېتبولنىڭكىدىن كۈچلۈك ئارتۇق، — دېيىشىدىكەن.

شىنجاڭ پۈتبول ھەربكەتلىرىنى باشقۇرۇش مەركىزىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى مېڭ يەنيى دەيدۇ:

پۈتبولغا كېتىدىغان چىقىم ۋاسكېتبولنىڭكىدىن كەم دېگەندە 10 ھەسسە ئارتۇق بولىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىر پۈتبول ھەربكىتىنى يولغا سېلىشقا دەسمايە كۆپ كېتىدۇ، لېكىن ئۇنىڭ پايدىسى ئاز؛ دەردى كۆپ، شانۇشەۋكىتى ئاز. شۇڭا، ئۇنىڭغا تەۋەككۇل قىلىشنى خالايدىغان كارخانا يوق.

ئۇقۇشۇپ باقسام، شىنجاڭ رادىئو - تېلېۋىزىيە گۇرۇھى شىنجاڭ پۈتبولچىلىرىنىڭ كەسىپلىشىش ئارزۇسىغا يارىشا ھەرھالدا بىر ئۆمىدنى پەيدا قىپتۇ، يەنى ئۇلار نەچچە يىلدىن بۇيان شىنجاڭدا بار بىرمۇنچە مەخسۇس تەنھەربكەتچىلەرنى يىغىپ، شىنجاڭنىڭ پۈتبول مۇنبىرىدە خېلى چوڭ ئابرۇي قازىنىپتۇ.

ئەھۋالدىن خەۋىرى بار ئادەملەر ئېيتىدۇ:

رادىئو - تېلېۋىزىيە گۇرۇھى ھەقىقەتەن شىنجاڭدا كەسىپىي پۈتبولنى يولغا سېلىشقا نىيەت قىلغانىكەن. بۇ كارخانىنىڭ ئىقتىسادىي قۇۋۋىتى كۈچلۈك، لېكىن جۇڭگودا پۈتبولنىڭ ھازىرقى ھالىتى بۇ گۇرۇھنىڭ پۈتبولنى جانلاندۇرۇش نىيىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشىغا يار بېرەلمىگەچكە، ئارىسالدى بولۇپ تۇرۇپتۇ.

شىنجاڭ پۇتبول ھەرىكەتلىرىنى باشقۇرۇش مەركىزىنىڭ مۇدىرى ئىلھام نەسرىدىن ئېيتىدۇ:

— شىنجاڭ ئەرلەر پۇتبولچىلار كوماندىسىنىڭ بۇ قېتىم مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ ھەل قىلغۇچ مۇسابىقە دائىرىسىگە ئۆتكەنلىكى، ئېھتىمال، شىنجاڭدا پۇتبولنى كەسىپلەشتۇرۇش يولىغا قارىتىپ راۋاجلاندۇرۇشنىڭ غەنىيمەت پۇرسىتى بولۇپ قالار. ھېچبولمىغاندا شۇ مۇناسىۋەت بىلەن كارخانىلارنى شىنجاڭ پۇتبولىدىن ئۈمىدلەندۇرۇپ قويار.

شىنجاڭ پۇتبولى ساھەسى يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان ياش-ئۆسمۈر ماھىرلارنى يېتىشتۇرۇش جەھەتتە بار كۈچىنى ئايماپتۇ. 10-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە جان پىدالىق كۆرسەتكەنلەر قاتارىدىكى ئوچ توپچى ئەمدىلا 16 ياشقا كىرگەن بالىلار ئىكەن. ئۇلار ئەسلىدە 11 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى كۆزلەپ پەرۋىش قىلىنىۋاتقان كۆچەت ئىكەن. لېكىن، بۇ قېتىمقى مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە ماھىر تاللاش مۇسابىقىسىدە لوڭكىدىلا ئوتتۇرىغا چىقىپ قاپتۇ.

خەنەن كوماندىسى بىلەن مۇسابىقىگە چۈشۈپ قاتتىق ئېلىشىۋاتقاندا، 16 ياشلىق توپچى بارىنىڭ 20 مېتىر يىراقتىن قاپقىغا قارىتىپ تەپكەن بىر توپى شىنجاڭ توپچى يىگىتلىرىنىڭ ھەل قىلغۇچ مۇسابىقە ماشىنىسىغا ئۇلگۇرۇپ چىقىۋېلىشىغا ياردەم بوپتۇ.

ئاپتونوم رايونلۇق تەنتەربىيە ئىدارىسى سۇڭ چىڭلىڭ فوندى جەمئىيىتىنىڭ مەدەت بېرىشى بىلەن «شىنجاڭ سۇڭ چىڭلىڭ پۇتبول مەكتىپى» ئېچىپ، ياش - ئۆسمۈرلەردىن پۇتبول ماھىرلىرىنى پائال يېتىشتۇرۇۋاتىپتۇ. شىنجاڭدا زاپاس پۇتبولچى يېتىشتۇرىدىغان پەلەمپەي سىستېمىسىنىڭ قانات - قۇيرۇقى يېتىشىپ چىقىۋاتىپتۇ.

شىنجاڭ پۇتبول جەمئىيىتىدىن كەلگەن خەۋەرلەر مۇنداق:

سىچۇەن، گۇاڭدۇڭ، بېيجىڭ قاتارلىق جايلاردىكى بىرمۇنچە پۇتبول كۇلۇبلىرى شىنجاڭ پۇتبولچىلىرىغا ناھايىتى زوقلىنىدىكەن. شىنجاڭ پۇتبولچىلىرىدىنمۇ بىرقانچە ئادەم بەزى كۈچلۈك كۇلۇبلار

بىلەن مۇناسىۋەتلىشىۋاتىپتۇ. بۇنىڭدىن باشقا، دۆلەتلىك ئۆسمۈرلەر پۇتبول كوماندىسىمۇ شىنجاڭلىق توپچىلاردىن بىرنەچچىسىنى تاللاپ بوپتۇ.

— جۇڭگونىڭ پۇتبول مۇنبىرىدىكىلەر، — دەيدۇ ئىلھام نەسرىدىن، — دىققەت - نەزىرىنى شىنجاڭغا بارغانسېرى كۆپرەك تىكىدىغان بولۇپ قالدى...

مۇتەخەسسىسلەر شىنجاڭ پۇتبولىنىڭ تومۇرىنى تۇتماقتا

دۆلەتلىك تەنتەربىيە باش ئىدارىسىدىكى ئالاقىدار تارماقلارنىڭ شىنجاڭدىكى ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ تەن ساغلاملىق جەھەتتىكى تەتقىقاتىدىن مەلۇمكى: شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭ تەن ساغلاملىقى جەھەتتىكى بىرنەچچە مۇھىم كۆرسەتكۈچ ئىچكى ئۆلكىدىكى ياش - ئۆسمۈرلەرنىڭكىدىن ئېنىق ئۈستۈن تۇرىدىكەن، شىنجاڭ-لىقلارنىڭ ئۆزىگە خاس مىجەز - خۇلقىمۇ مىقدارى كۆپ، بۇاستە قارشىلىشىپ ئويناىدىغان ھەرىكەتلەرنى قانات يايدۇرۇشتا خېلى چوڭ ئۈستۈنلۈككە ئىگە ئىكەن.

كەسىپ ئەھلىلىرىنىڭ ئېيتىشىچە، شىنجاڭدىكى بەزى توپچىلارنىڭ تەن سۈپىتى ۋە شەرت - شارائىتى شىمالىي ئامېرىكا توپچىلىرىنىڭكىگە ئوخشايدىكەن، ئوبدان مەشىق قىلىش شارائىتى بولسىلا، توپ چولپانلىرى بارلىققا كېلىشى تامامەن مۇمكىن ئىكەن. شۇنداق تۇرۇقلۇق، يېقىنقى يېرىم ئەسىردىن بۇيان شىنجاڭنىڭ پۇتبول سەۋىيىسى نېمە ئۈچۈن تۆۋەن ھالەتتە تۇرۇپ قېلىۋاتىدۇ؟

ئىلھام نەسرىدىن مۇنداق دەيدۇ:

— گەپ ئالدى بىلەن «پۇل» دا، پۇل بولمىغان ئىكەن، شىنجاڭنىڭ پۇتبول توغرىسىدىكى شېرىن خىياللىرى خىيال ھالىتىدە تۇرۇۋېرىدۇ. شىنجاڭنىڭ پۇتبول جەھەتتىكى نەتىجىسى يۇقىرى كۆتۈرۈلمەيدۇ. پۇتبولغا خېرىدارلىق قىلىدىغان كارخانىمۇ بولمايدۇ. شىنجاڭدا چەت ئەللىكلەرنى ھەيران قالدۇرغۇدەك پۇتبول كەيپىياتى

بار، ئۇنىڭغا تۇرتكە بولىدىغان كۆچلۈك ۋاستىچى يوق. ئىقتىسادىي ئاساسنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ پۇتبول توغرىسىدا ئېغىز ئېچىش قانداقمۇ ئاسان بولسۇن؟

ئاندىن قالسا، 10 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدىن ئىلگىرى ئۆتكۈزۈلگەن توققۇز نۆۋەتلىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ تەييارلىق پۇتبول مۇسابىقىلىرىدە شىنجاڭ پۇتبول كومانىدىسى شاللىنىپ كېتىش تەقدىرىگە ئۇچراپ تۇردى، بۇنىڭ بىرمۇنچە سەۋەبلىرى بار، ئەلۋەتتە. لېكىن، بۇنىڭ شىنجاڭ پۇتبولچىلىقىدا ئىلگىرى ياش - ئۆسمۈر پۇتبولچى ماھىرلارنى يېتىشتۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىلمىگەنلىكى بىلەن، تەييارلىق مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلۈشتىن ئىلگىرى پىچاقنى بىلىمىگەنلىك بىلەن ئاز - تولا مۇناسىۋىتى يوقمۇ ئەمەس.

— توپچىلىرىمىز ناھايىتى غەيرەتلىك، — دەيدۇ شىنجاڭ پۇتبولچىلىرىنىڭ باش ئۇستازى پەرھات، — ئەگەر ئۇلار B دەرىجىلىك ۋە ئوتتۇرا، ئالىي دەرىجىلىك چاتما مۇسابىقىلەرگە قاتناشتۇرۇلۇپ چېنىقتۇرۇلىدىغان بولسا، ئوتتۇرا ۋە ئالىي دەرىجىلىك مۇسابىقىلەرنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان ئادەملەر چوقۇم پەيدا بولالايتتى.

— لېكىن، — دېدى پەرھات يەنە سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — بەزى نەرسىلەرنى مەشىق بىلەن قولغا كەلتۈرۈش مۇمكىن ئەمەس. بۇ قېتىمقى مۇسابىقىنى ئېلىپ ئېيتسام، مۇسابىقە باشلانغۇچە توپچىلارنىڭ ھەممىسى مەيداندا ئۆرە تۇردى، مۇسابىقىگە چۇشمەي تۇرۇپلا بەزى توپچىلارنىڭ پۇتى تېلىپ قالدى. ئامال بولمىدى. ئۇلار ئادەتتە بۇنداق چوڭ مۇسابىقىنى زادىلا كۆرۈپ باقمىغان. مەيدانغا كۆپرەك چۇشكەن بولسا ياخشى بولاتتى.

لېكىن، ئۇلارنىڭ شۇنداق پۇرسەتكە ئېرىشىشى زادىلا مۇمكىن بولماي كەلدى. ئۇلاردا دەرمان دېسىڭىز بار، لېكىن قوغداش تەجرىبىسى بولمىسا دەرمانىنى قانداق ئىشقا سالالىسۇن؟ شىنجاڭ پۇتبولچىلىرىنىڭ چوڭ - چوڭ مۇسابىقىلەرگە قاتنىشىش پۇرسىتى تولىمۇ ئاز.

ئىلھام نەسرىدىن دەيدۇ:

— شىنجاڭنىڭ يەر كۆلىمى 1 مىليون 600 مىڭ كۋادرات كىلومېتىر بولۇپ، ۋەتىنىمىز يەر كۆلىمىنىڭ ئازغىنا كەم ئالتىدىن بىر قىسمىنى تەشكىل قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، شىنجاڭ پۈتۈن شىنجاڭ بويىچە مۇسابىقە تەشكىللەشكە جۇرئەت قىلالمايدۇ، چۈنكى «ئات ئاۋارە، كۆت ئاۋارە» دېگەندەك چىقىم كۆپىيىدۇ. قەشقەرنىڭ، ئاتۇشنىڭ پۇتبول كومانىدىلىرى مۇسابىقە ئۈچۈن ئۇرۇمچىگە كېلىدىغان بولسا، بېرىپ - كېلىش ئۈچۈن 3000 كىلومېتىر مۇساپىنى بېسىشقا توغرا كېلىدۇ، تېخىمۇ يىراقتىكى خوتەنلىك يول چىقىمىنىلا كۆتۈرەلىشىمۇ قىيىن گەپ.

10 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىدىغان شىنجاڭ كومانىدىسى گۇاڭدۇڭغا بېرىش ئۈچۈن ئاۋۇال پويىز بىلەن لەنجۇغا بارىدۇ، ئاندىن لەنجۇدىن 2000 نەچچە كىلومېتىر يىراقلىقتىكى گۇاڭجۇغا بارىدۇ، بۇنىڭغا ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئۈچ كۈندۈز ئىككى كېچە ۋاقىت كېتىدۇ. ئۇزۇن مۇساپىلىك سەپەر ۋە كۆپلىگەن مۇسابىقە خىراجىتى شىنجاڭ پۇتبولچىلىرىنى باشقىلار ئالدىدا تەڭقىسلىقتا قالدۇرماي قويمايدۇ. مۇسابىقىگە كۆپرەك چۇشمىگەن توپ كومانىدىلىرىنىڭ يەنە قانچىلىك مۇسابىقە تەجرىبىسى بولاتتى.

ئىلاۋە: جۇڭگو پۇتبولچىلار جەمئىيىتىنىڭ 2005 - يىللىق B دەرىجىلىك چاتما مۇسابىقىسى 2005 - يىل 5 - ئاينىڭ 14 - كۈنى كۈيتۈڭدا جەڭ دۇمبىقىنى ياڭرىتىپ باشلاندى. شۇنىڭ بىلەن بىللە شىنجاڭنىڭ تۇنجى پۇتبول كۆلۈبىمۇ بارلىققا كەلدى. كۆلۈب ئەسلىي 2005 - يىل 3 - ئايدا قارامايدا رەسمىي ئەنگە ئېلىنغان ۋە نامى «قاراماي نېفتچىلار پۇتبول كۆلۈبى» دەپ ئۆزگەرتىلگەن. مانا بۇ كۆلۈب شىنجاڭ بويىچە تۇنجى كەسپىي پۇتبول كۆلۈبى بولۇپلا قالماي، غەربىي رايون بويىچىمۇ بىردىنبىر B دەرىجىلىك پۇتبول كۆلۈبى بولۇپ قالدى.

ئەگەر پۇتبولنى شەھەرمۇشەھەر يۇرىدىغان مۇساپىرەت دەپ تەمە-

سىل قىلىدىغان بولساق، شىنجاڭ پۇتبولى—يېرىم ئەسىردىن بۇيانقى «يېگانە يولۇچى»—2005-يىل 5- ئايدا ئۆزىنىڭ سىرلىق چۈمبەردىسىنى ئاخىر ئاچتى، يېرىم ئەسىر كەسپىلىشىش ئارزۇسىنى چۈشەكەپ يۈرگەن بۇ يولۇچى تۈيدۇرماستىن ئۆزىنى نامايان قىلدى...

قوشۇمچە:

كارامەتلىك ئۇستاز پەرھات

شىنجاڭ پۇتبول كوماندىسىنىڭ باش ئۇستازى پەرھات كارامەت ئادەم. ئۇ 17 يېشىدىلا قازاقستاندا كەسپىي توپچى بولغان. ئۇ ئىشلەپ تۇرغان قايرەت كوماندىسى ئۆز ۋاقتىدا قازاقستان A دەرىجىلىك چاتما مۇسابىقىنىڭ چېمپىيونى ئىكەن. 1994 - يىلى جۇڭگونىڭ كەسپىي پۇتبولچىلىرى چاتما مۇسابىقىگە چۈشىدىغان چاغدا پەرھات ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ دالىيەندىكى ۋەندا كوماندىسىغا قاتنىشىپ، شۇ يىلى يەنە 1- نۆۋەتلىك A دەرىجىلىك چاتما مۇسابىقىدىمۇ چېمپىيون بولغان. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ دۆلەتلىك ياشلار كوماندىسىغا تاللىنىپ كىرگەن.

پەرھات تا هازىرغىچە شىنجاڭ بويىچە كەسپىي توپچىلار چاتما مۇسابىقىسىگە قاتنىشىپ كەلگەن بىردىنبىر توپچى. شىنجاڭدا توپ تېپىش بىلەن مەشغۇل بولۇش ناهايىتى جاپالىق ئىش. پەرھاتنىڭ ئايلىق مۇئاشى كۆپ ئەمەس، ئالدىغان پۇلىنىڭ قولىغا تولۇق تېگىشمۇ ناتايىن. هېلىمۇ ياخشى ئۇنىڭ خوتۇنىنىڭ خىزمەت كىرىمى جايىدا ئىكەن، پەرھاتنى ئوبدان قوللايدىكەن.

پەرھات جۇڭگو ئولىمپىك كوماندىسىغمۇ قاتناشقان، «شېڭسى» كوماندىسىغمۇ ئولپەت بولغانىكەن.

— بۇ 1994 - يىلدىكى گەپ، — دەيدۇ پەرھات كەمىنە

مۇخبىرغا سۆزلەپ بېرىپ، — بۇ ئىشقا خېلى ئۇزاق ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى. دۆلەت دەرىجىلىك كوماندىلارغا مەندىن ئىلگىرىمۇ ئازسانلىق مىللەت توپچىلىرى تاللىنىپ كىرگەن. ئەمدى ئۇ گەپلەر تىلغا ئېلىنىپ ئولتۇرۇشقا ئەرزىمەيدۇ.

«شېڭسى» كوماندىسى هازىرمۇ ئوتتۇرا - ئالىي دەرىجىلىك چاتما مۇسابىقىلەرگە قاتنىشىپ تۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، پەرھات بۇنىڭدىن تۆت يىل ئىلگىرىلا چېكىنىپ چىقىپ كەتكەنىكەن. بۇنىڭ سەۋەبى ناهايىتى ئاددىي: سىستېمىلىق مەشىق يوق، سىستېمىلىق مۇسابىقە يوق، شۇڭا ئۇنىڭ هالى ناهايىتى پەسلەپ كەتكەن.

— چېكىنىپ چىققاندىن كېيىن ئۆيدە ئىككى يىل بىكار يۈردۇم، — پەرھات بۇ گەپنى ناهايىتى بىچارە هالەتتە سۆزلىدى، — كېيىن شىنجاڭ پۇتبولچىلار جەمئىيىتى بۇ قېتىمقى 10 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك تەنهەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىدىغان كوماندىغا يەتەكچىلىك قىلىپ بەرسىڭىز دەپ ئىزدەپ كەلدى.

بۇ ئىش پەرهاتقا ناهايىتى غەنىيمەت پۇرسەت بوپتۇ. مۇسابىقىنىڭ نەتىجىسىمۇ ئۆز - ئۆزىدىن سەلۇم بولۇپ تۇرۇپتۇ. ئەگەر 10-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك تەنهەرىكەت مۇسابىقىسىنىڭ هەل قىلغۇچ مۇسابىقە دائىرىسىگە مۇۋەپپەقىيەت بىلەن ئۆتەلىسە، ئۇ هالدا شىنجاڭ پۇتبولىنىڭ تارىخى يارىتىلىدىكەن، پەرھاتنىڭ ئۆزىمۇ چوڭ خىزمەت كۆرسەتكەن پەخىرلىك ئەرباب بولۇپ قالىدىكەن. مۇبادا يېڭىلىپ قالسا يەنە ئۆيگە قايتىپ «بىكار» يېتىشى ئېهتىمال ئىكەن...

— شىنجاڭلىق بالىلار پۇتبولغا هەقىقەتەن ئامراق، — پەرهات ئىچىگە يەنە بىر تىنۇۋلىپ سۆزلىدى، — مەكتەپتە مەيلى پۇتبول مەيدانى بولسۇن ياكى بولمىسۇن، ئىش قىلىپ، تۇزرەك بىرەر پارچە بوش يەر بولسىلا، ئۇ يەردە توپ تېپىپ ئويناىدىغانلار ئۆكسۈمەيدۇ. هېلىغۇ ياز ۋاقتى ئىكەن، تېمپېراتۇرا نۆلدىن تۆۋەن 10℃ سوغۇق بولۇپ تۇرغان قىش كۈنلىرىمۇ قاردا هۇزۇر بىلەن توپ تېپىۋاتقانلارنى كۆرىسىز. بەزىدە شۇ يەردە يالغۇز خىيال سۈرۈپ قالىمەن: ئەگەر مۇشۇ بالىلارغا ياكى قۇرامىغا يېتىپ قالغان ئادەملەرگە ئوبدانراق

مەشق مەيدانى، ئوبدانراق مەشق شارائىتى ھازىرلاپ بېرىلىدىغان بولسا، كۈنلەرنىڭ بىرىدە توپ چولپانلىرى چىقماي قالارمۇ؟

— شىنجاڭ پۈتبولچىلىرىنىڭ ھەقىقىي باش كۆتۈرگەنلىكىنى كۆرسەم، — دەيدۇ پەرھات، — پۈخادىن چىقاتتىم!

— چى ياڭ ئىمزالىق بۇ مەخسۇس ماقالا ئۇرۇمچى «سەھەر گېزىتى» نىڭ 2004- يىل 25-، 26-، 27- ماي سانلىرىدا ئېلان قىلىنغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

يېڭى زامان چېقىمچىلىرى ئۈستىدىن ۋىجدان سوئال - سوراقى

— لۇشۈسۈڭ ۋەقەسى توغرىسىدا قوشۇمچە پاراڭ

بۇنىڭدىن 20 يىل ئىلگىرى جۇرئەتلىك بىر ياش ئوقۇتقۇچى ئالىي مەكتەپنىڭ دەرسخانىسىدا ئۆزىنىڭ ئىدىيىسىنى دەرس قىلىپ سۆزلەپ، قاينىاق ھېسسىياتقا تولغان سۆزلىرى بىلەن نۇرغۇن ئوقۇغۇچىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالىدۇ. دەرس ئاڭلاپ ئولتۇرغانلار بىلەن دەرس سۆزلىگۈچىنىڭ ھاياجىنى گىرەلىشىپ دەرسخانىدا پات - پاتلا دولقۇنلاپ تۇرىدۇ. لېكىن، شۇ ھاياجانلىق مۇھىتتا خەۋپىنىڭ شەپەسىمۇ يوق ئەمەس ئىدى. ئوقۇغۇچىلار ئىچىدىن چىققان مەلۇم بىر ئاكتىپ يىگىت دەرستىكى ئايرىم سۆزلەرگە ئېسىلىۋېلىپ، ئۇنىڭلىغۇنى كۆتۈرۈپ بېرىپ، مەكتەپنى يېقىندىلا پۈتكۈزۈپ چىققان ھېلىقى ئالىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسىنى چېقىپ قويىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئوقۇتقۇچى چەت - ياقىدىكى يېزا باشلانغۇچ مەكتىپىگە سۈرگۈن بولۇپ، ئون نەچچە يىللىق جاپالىق تۇرمۇشنى شۇ يەردە ئۆتكۈزىدۇ.

شۇ ئادەم مېنىڭ مەكتەپدىشىم جۇلۇزى ئىدى. ئۇنىڭ ھېكايىسىنى تور ھەۋەسكارلىرىنىڭ تولىسى بىلمىدىكەن. ئۇ شۇنداق تارتقۇلۇقلارنى تارتقانلىقى ئۈچۈن، قارانىيەت چېقىمچىلارغا — مۇئەييەن ئىدىئولوگىيە ساھەسىدە باشقىلارنى ئورنىغا تىقىش بىلەن ئۆز كۆڭلىنى خۇش قىلىدىغان ئادەملەرگە قاتتىق لەنەت - نەپرەت قىلىدىغان بولۇپ قالدىم... نۇرغۇن كىشى جۈڭگونى مەرىپەت يولى بىلەن تەرەققىي

تاپتۇرۇشقا ئۇرۇنۇپ باققان بولسىمۇ، 20 يىل ئۆتكەندىن كېيىن يەنىلا يېڭى زامان چېقىمچىلىرى پەيدا بولۇپ تۇرۇۋاتىدۇ. جىلىن سەنئەت ئىنستىتۇتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى لۇشۆسۈڭ خانىم 2005 - يىلى دەرس ئۆتۈشتىن توختىتىپ قويۇلدى. بۇنىڭغا قايسىبىر ئوقۇغۇچىنىڭ ئۇنى چېقىپ قويغانلىقى سەۋەب بوپتۇ؛ ماقالە يېزىپ ئۇنىڭغا مەدەت بەرگەن پروفېسسور ئەي شاۋمىڭمۇ 20 نەچچە يىل ئوقۇتقۇچىلىق قىلغاندىن كېيىن چېقىمچىلارنىڭ چېقىپ قويۇشىدىن قۇتۇلالماپتۇ.

پروفېسسور ئەي شاۋمىڭ «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دىن كېيىن تۇغۇلغان يېڭى زامان چېقىمچىلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ مۇنداق دەيدۇ:

«مەن سۆزلىگەن بىلىملەرنى، نۇقتىئىنەزەرلەرنى رەت قىلساڭ قىل، لېكىن مۇشۇ دۇنيادا ئوي - پىكرى سېنىڭكىگە ئوخشىمايدىغان نۇرغۇن ئادەم بارغۇ؟ شۇنداق ئادەملەر بىلەن كەلگۈسىدە قانداقمۇ چىقىشىپ ئۆتەرسەن؟ باشقىلارنىڭ ئىدىيىسىنى ھوقۇقىنىڭ كۈچى بىلەن تىزگىنلەيدىغان مەنسەپدارلارغا مەڭگۈ پايپېپتەك بولۇپ ئۆتەرسەنمۇ؟»

راست شۇنداق، ئەي شاۋمىڭ پروفېسسور ئېيتقاندەك، ھوقۇقلۇقلار بىلەن بىر نىيەتتە بولۇش چېقىمچىلارنىڭ ئەڭ تۆپ بەلگىسىدۇر. مانا بۇ ئەھۋال ئۇلارنى ئادەتتە پىكىرلەرنى ئىنكاس قىلىدىغانلاردىن پەرقلەندۇرىدۇ. ھوقۇقلۇقلار بىلەن بىر نىيەتتە بولىدىغانلار تەبىئىيكى، ئۆزى بىلەن بىر پىكىردە بولمىغان ئادەملەرنىڭ ھوقۇقلۇقلار قولىدا زۇلۇم چېكىشىنى ئازرۇ قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، چېقىمچىلار چېقىمچىلىقىنىڭ باشقا ئادەملەرگە نىسبەتەن نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى بىلمەي قالمايدۇ. ئەمەلىيەتتە، چېقىمچىلار چاقىقانغا لايىق نەتىجە چېقىشىنى ئازرۇ قىلىدۇ. ئۇلار ئاقىۋەتسىنىڭ نېمە بولۇپ چېقىشىنى چېقىمچىلىق قىلىشتىن بۇرۇنلا پىلانلاپ قويغان بولىدۇ. مۇشۇ جەھەتتىن قارىغاندا، چېقىمچىلار سوغۇققانلىقتا باغرى تاش بولۇپ كەتكەن ئادەملەركى، ئۇلارنىڭ چېقىمچىلىق قىلىشى ئادەتتىكى ئىنسانىي قان قىزىقلىقىدىن بولماستىن، روھىي دۇنياسىنىڭ چوڭقۇر يېرىدىكى مەلۇم كۈچنىڭ تۇرتكىسى بىلەن بولىدۇ.

چېقىمچىلارنىڭ چېقىمچىلىق قىلىشى بىر بولسا ئېتىقادنىڭ زورى بىلەن بولىدۇ، بىر بولسا مەنپەئەتنىڭ زورى بىلەن بولىدۇ. چېقىمچىنىڭ ھەرىكىتى ئېتىقادنىڭ زورى بىلەن بولغان بولسا، ئېھتىمال مەن ئۇنىڭ بىلەن ئوخشاش بولمىغان مەيداندا تۇرۇپ قالغان بولۇشۇم، شۇنداقتىمۇ ئۇنى ئاز - تولا چۈشىنىشىم مۇمكىن. مەسىلىنىڭ تۈگۈنى لۇشۆسۈڭ ۋەقەسىدە چېقىمچىنىڭ چېقىمچىلىق قىلىش يولىنى ھەقىقەتەن ئېتىقادنىڭ زورى بىلەن تاللىۋالغانلىقىدا ياكى ئۇنداق بولمىغانلىقىدا.

«كوممۇنىستىك پارتىيە خىتابنامىسى» دە مۇنداق گەپ بار:

سىنىپ بىلەن سىنىپ قارىمۇقارشىلىشىپ تۇرىدىغان كونا بۇرژۇئا جەمئىيىتىنىڭ ئورنىنى ئالىدىغىنى شۇنداق بىر جامائەتكى، ئۇنىڭدا ھەربىر شەخسنىڭ ھۆر - ئەركىنلىكى ھەممە ئادەمنىڭ ئەركىن راۋاج تېپىشىنىڭ شەرتى بولۇپ قالىدۇ.

شەخسنى ئەركىنلىكىدىن ۋاز كېچىشكە كوللېكتىپ نامىدىن زورلاش ئەمەلىيەتتە كوممۇنىزمنىڭ دەسلەپكى ئارزۇسىغا زىت. بىزنىڭ ئىلگىرى كوللېكتىپ شەخستىن ئۈستۈن تۇرىدۇ دەپ تەكىتلەگەنلىكىمىز مەيلى ھەرقانداق نۇقتىدىن قارايلى، بىر ئۇقۇشماسلىق بولغان. كوللېكتىپ دېگەن سۆز ئەسلىي Community (جامائەت) دېگەن سۆزدىن خاتا تەرجىمە قىلىنغانلىكەن. 1995 - يىلىدىن كېيىن نەشر قىلىنغان «ماركس، ئېنگېلس تاللانما ئەسەرلىرى» دە ئىلگىرىكى «كوللېكتىپ» دېگەن سۆز «جامائەت» كە ئۆزگەرتىلدى؛ كوممۇنىزم (Communism) دىمۇ جامائەتىزم دەيدىغان دەسلەپكى مەنە روشەن چىقىپ تۇرىدىغان بولدى. جامائەت دېگەن نېمە؟ جامائەت شەخسلەرنىڭ بىرلەشمىسىدۇر. ئۇ شەخسلەرنىڭ جەم بولۇشىدىن ھاسىل بولغانكەن، شەخسىي ئەركىنلىك بىلەن زىتلەشمەسلىكى، شەخسنىڭ مىجەز - خۇلقىنى ۋە ئەركىن راۋاج تېپىشىنى مەقسەت قىلىشى شەرت. جۇڭگونى سوتسىيالىزمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا تۇرۇۋاتىدۇ

دەيلى، شۇنداقتىمۇ ئۇ ئەركىن ئادەملەرنىڭ بىرلەشمىسىنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش يولىدا كېتىۋاتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئەمدى يەنە شەخسىي ئەركىنلىكنى كوللېكتىپنى پەش قىلىپ تۇرۇپ چەكلەش يارىمايدۇ، ئەلۋەتتە. دېمەك، قايسىبىر چېغىمچى ھەقىقەتەن كوممۇنىزمغا بولغان ئېتىقادىنىڭ زورى بىلەن چېغىمچىلىق قىلىپ يۈرىدىغان بولسا، مەن شۇنداق دەيمەنكى، ئۇ ئۆزى ئېتىقاد قىلىۋاتقان نەرسىنى زادىلا چۈشەنمەيدىكەن. مەلۇم بىر ئىدىيىنى چۈشەنمەي تۇرۇپ ئۇنىڭغا ئېتىقاد قىلىشنىڭ ئۆزى نادانلىق بولۇش بىلەنلا قالماي، بەلكى خەۋپلىكتۇر.

ئېتىقاد دېمەك كىچىك گەپ ئەمەس. كېيىنكى مودىرنىزم دەۋر سۈرۈپ تۇرغان بۇگۈنكى كۈندە، مەلۇم بىر ياشنىڭ ئېتىقاد سەۋەبىدىن چېغىمچىلىق قىلىش يولىنى تاللىۋېلىشى زادىلا مۇمكىن بولمايدىغان ئىش بولمىسىمۇ، لېكىن نەزەردە تۇتقۇچىلىكى يوق دەرىجىدە ئاز بولۇشى، مەلۇم مەنپەئەتنى كۆزلەپ چېغىمچى بولۇپ كېتىش ئېھتىمالى زور بولۇشى مۇمكىن. ئۇنى بىر بولسا پۇل ئازدۇرغان، بىر بولسا ھوقۇق تەمەسى شۇنداق ھارامزادىلىك يولىغا باشلىغان بولۇشى مۇمكىن. ئۇنىڭ ئالدىن ۋەدىلەشكەن مۇكاپات - ئىنئاملارنى ئالغان - ئالمىغانلىقىدىن قەتئىينەزەر، ئۇنى پەس كۆرۈشكە ھەقلىق. مەن دەپ قارايمەن: قۇياش نۇرى ئاستىدا ياشاپ تۇرغان بىر ئادەم پەقەت ئۆزىنىڭ مەلۇم خۇسۇسىي مەنپەئىتىنى كۆزلەپ، باشقىلارنىڭ تەقدىرىگە زامىن بولسا، بۇنداق ئىنساپسىزلىق ھەرقانداق ئادەمنى ۋەھىمگە سالغانلىقىنىڭ ئۈستىگە ئىپلاسلىق بولىدۇ.

ئۆزىمىزنىڭ دېموكراتىيە، تەڭ - باراۋەرلىك، ھۆر - ئەركىنلىك ئاللىقاچان دۇنياۋى يېتەكچى ئارزۇغا ئايلانغان 21- ئەسىردە ياشاۋاتقانلىقىمىزنى، يېڭى زامان چېغىمچىلىرىمۇ تەلىم - تەربىيىنىڭ مەسئۇلى ئىكەنلىكىنى ئويلاپ مەيۈسلىنىش بىلەن بىللە، سوئال - سوراق نىشانەسىنى چېغىمچىلاردىن بارلىق جۇڭگو ئادەملىرىگىچە كېڭەيتمەي تۇرالمايمەن:

تېخىچە مۇشۇنداق ھالەتتە تۇرۇۋاتقانلىقىمىزغا نادامەت قىلىۋاتامسەن - يوق؟ ئۆكۈنۈۋاتامسەن - يوق؟

— ۋاڭ شياۋخۇا ئىمزالىق بۇ مۇلاھىزە خەنزۇچە «ۋېلىيەتونلار گېزىتى» نىڭ 2005 - يىل 28 - سېنتەبىر سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

«يوغان گەپ» مەدەنىيىتىنى بىلىپ قويۇڭ

ئۇچۇرلار پارتلاپ تۇرىدىغان دەۋردە تۇرلۇك ئۇچۇر يامراپ كېتىدۇ. ئۇچۇر بىرىنچى قېتىم يامراپ كەلگەندە يۈرەكلىرىڭىز پۇلاڭلاپ كېتىدۇ، نېمە قىلارىڭىزنى بىلەلمەي قالىسىز؛ ئىككىنچى قېتىم يامراپ كەلگەندە ئەس - هوشىڭىزنى يىغىۋالىسىز؛ ئۈچىنچى قېتىم يامراپ كەلگەندە سىزگە تەسىر قىلالمايدۇ... شۇنداق قىلىپ، سىزدە بارا- بارا «پارتلاشقا، يامراشقا قارشى مەجەز» پەيدا بولۇپ قالىدۇ - دە، شۇ ئۇچۇرنى ئاغزىڭىزغا ئېلىڭ - ئالماڭ، ئۇنىڭغا ئىشىنىڭ - ئىشەنمەڭ مەيلىڭىز ئۆزىڭىزدە بولىدۇ؛ باشقىلار ئۇنى قانچىكى كۆپتۇرۇپ- ئاشۇرۇپ سۆزلىسە، مېڭىڭىزدە شۇنچە كۆپ سوئال - گۇمان تۇغۇلىدۇ.

بەزىلەر ئۇچۇرنى باشقىلارنى هاڭ - تاڭ قالدۇرىدىغان ئۇنۇمگە ئىگە قىلىش ئۈچۈن، ئۇنىڭ «پارتلاش» قۇۋۋىتىنى ئاشۇرۇشقا تىرىشىدۇ. ئەگەر ئۆزىنىڭ «قۇربى» يېتىشمەي قالسا «پارتلاش دورىسى» نىڭ تۈتۈنى ۋە پارتلاش ئاۋازى ئۇستىدە گەپ يورغىلىتىپ، مۇبالىغە قىلىپ، باشقىلارنىڭ دىققەت - ئېتىبارىنى تارتىشقا ئۇرۇنىدۇ. بۇنداق ئەهۋال ئۇزاقتىن بۇيان داۋام قىلىپ، «يوغان گەپ مەدەنىيىتى» نى پەيدا قىلدى. يوغان گەپلەر بارغانسېرى يوغىناۋېرىدىغان، ئادەملەر تەپ تارتماستىن بىر - بىرىدىن يوغان گەپلەرنى قىلىۋېرىدىغان بولۇپ قالدى. كىمكى بىرەر ئۇچۇرنى تارقاتسا، ئۇنىڭدىن بومبا «پارتلاتقان» دەك ئۇنۇم هاسىل قىلىشنى ئارمان قىلىدۇ.

غان بولدى. گويا شۇنداق پارتلىتىپ، باشقىلارنى چۆچۈتۈۋەتمىسە كارامىتىنى كۆرسىتەلمەيدىغاندەك.

مەسىلەن، خەلقئارا مەشھۇر ئالىملار، ئىلىم ئەهلىلىرى تالالغان «2004 - يىلىدىكى ئون چوڭ ئىلمىي پەرەز» دە:

«پۈتكۈل يەر شارىدا هاۋا ئىسسىپ، دېڭىز يۈزى يۇقىرى ئۆرلەپ كېتىۋاتقانلىقتىن 2020 - يىلىغا بارغاندا دۇنيادىكى توكيو، لوندون، نيۇيورك دېگەندەك مەشھۇر شەهەرلەر دېڭىز سۈيى ئاستىدا قالىدۇ، يەر شارىدىن يوقىلىدۇ...» دەپ ئېلان قىلىنىدى. قاراڭلار، بۇ گەپ- نىڭ ئاغزىغا پاتقانلىقىنى! بۇ، ئېغىزدىن چىقىرىپ قويۇش بىلەنلا تۈگەيدىغان ئىش ئەمەس، هەممە ئادەم كۆزى بىلەن قاراپ تۇرىدۇ، يەنە 15 يىل ۋاقىت بار، بۇ ۋاقىت كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە يېتىپ كېلىدۇ. لېكىن، شۇ شەهەرلەردىكى ئادەملەر خاتىرجەم ياشاپ كېلىۋاتىدۇ. نيۇيوركتا دۇنياۋى سودا سارىيى قايتا قۇرۇلۇۋاتىدۇ، لوندون 2012- يىلى ئولىمپىك تەنهەرىكەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈش هوقۇقىنى قولغا كەلتۈردى. مانا ئۇلارنىڭ هېچقايسىسى باشقا يەرلەر- گە كۆچۈپ كېتىدىغاندەك ئەمەس.

هازىرقى تاۋار جەمئىيىتىدىكى ئەهۋالنى ئالساق، «يوغان گەپ مەدەنىيىتى» هەممە يەرنى قاپلاپ كەتتى. بازارنى «دەرىجىدىن تاشقىرى بازار» دېيىشىدىغان بولدى. بازارنىڭ تۈزۈكرەكلىرىنى «بىرىنچى قاتاردىكى بازار» دېيىشىدىغان بولدى. قاۋۇلراق ئوغۇل بالىنى «قاۋان» دېيىشىدۇ. ئاقپىشماقراق بولسا «سەتەڭ» دېيىشىدۇ. دېمەك، هەممىسى «دەرىجىدىن تاشقىرى» بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. توك بىلەن سۇ ئىسسىتىدىغان ئادەتتىكى سۇ ئىسسىتقۇچنى «ئىسسىق سۇ خوجىسى» دەپ ئاتاۋاتىدۇ. ئادەتتىكى بىر مالخايچى — دوپپىچى «مالخاي پادىشاهى» دېيىلىۋاتىدۇ، گويا هەركىم شاه - پادىشاه بولۇۋالمەن دېسە بولۇۋېرىدىغاندەك، ساتىراشخانىغا لايىق ئىككى - ئۈچ ئورۇندۇقى بولسىلا «هۆسن تۈزەش مەركىزى» دەپ ئاتايدىغان بولدى (تونۇرنى غالتەك هارۋا ئۈستىگە ئورنىتىپ سامسا پىشۇرۇپ ساتىدىغانلارمۇ «سامسا پادىشاهى» بولۇۋالىدىغان بولدى —

تەرجىماندىن قىستۇرما) . ئانچىكى بىر شىركەتمۇ «گۈرۈھ» دەيدىغان ۋۇجۇدكە كەلتۈرۈلگەن بولسا، ھەممىلا يەردە گۈرۈھ، ھەممىلا يەردە مەركەز پەيدا بوپقالدى. يەتتە كۇنلۇك دەم ئېلىش ۋاقتى «ئالتۇن ھەپتە» دېيىلىۋاتىدۇ. گويا ھەممە يەردە ساپسېرىق ئالتۇن يالتىراپ تۇرارمىش، كۇنىگە چارەكلەپ - كۇرەلەپ ئالتۇن ئۇسقىلى بولارمىش، ھەتتا ئادەملەرنىڭ كۇندىلىك تۇرمۇش - مەئىشىتىنىمۇ چوڭ، ئۇلۇغ، ئاجايىپ، كارامەت، غەلىتە ۋەھاكازا دېگەندەك سۆز-لەر قاپلاپ كېتىۋاتىدۇ.

«يوغان گەپ مەدەنىيىتى» ئىستېمال دەۋرىدە كىرمەيدىغان يو-چۇقى قالمايدىغان داۋراڭچى ئېلانبازلىقنىڭ مەنبەسى: ئۇنىڭغا ئاخبا-رات ۋاستىلىرىمۇ گۇپپاڭچىلىق قىلىپ، بارلىق نەرسىنىڭ ھەممە-سىنى بازارغا سالغىلى بولىدىغان تاۋارغا ئايلاندۇرۇۋېتىدۇ. ئېلان ھەددىدىن ئاشۇرۇۋېتىلسە خېمىغا يانغاندەك، «يوغان گەپ» مۇ ئاشۇ-رۇۋېتىلسە بالايىئاپەت پەيدا قىلىشى مۇمكىن. «يوغان گەپ» لەر خۇددى بومبا پارتلىغاندەك ھەر كۇنى، ھەر سائەت پارتلاپ چىقىپ تۇرغان شارائىتتا ئادەملەر روھىي ھالەتتە ئۇنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىماي قالمايدۇ، چۆچۈيدۇ، ئاسىقىدۇ. پۈتۈنلەي ئىشىنىپ كەتسە ئاسانلا نېرۋىلىرى قوداڭشىيدۇ ياكى خاپىغان بوپقالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرەر خەۋپ - خەتەر سادىر قىلغان ئادەملەر ئاز ئەمەس. ئىشەنمەي دېسە، شۇنداق «يوغان — لاپ گەپ» لەرنىڭ كاساپىتىگە كېتىشىمۇ ئېھتى-مالدىن يىراق ئەمەس.

ئادەمنى ھاڭ - تاڭ قىلىدىغان، چۆچۈتىدىغان شۇنداق گەپ - سۆزلەر كۆپىيىۋەرگەنلىكتىن، بەزى نېرۋىسى ئاجىز ئادەملەر مەنۋى كېسەللىكلەرگە مۇپتىلا بوپقالدى. دۇنيا سەھىيە تەشكىلاتى يېقىندا ئېلان قىلغان خەۋەرگە قارىغاندا، پۈتكۈل يەر شارى بويىچە 120 مىليون ئادەم خاپىغانكەن. جۇڭگودا بولسا خاپىغان كېسىلىگە مۇپتە-لا بولغان ئادەم 26 مىليوندىن ئاشىدىكەن؛ 1949- يىلىدىن 2003- يىلىغىچە ھەر يىلى 2 مىليون 400 مىڭ ئادەم ئۆز - ئۆزىنى «ئۆلتۇ-رۇپتۇ» ، بۇلاردىن ئۆلگەنلىرى 10 پىرسەنت ئىكەن. مۇتەخەسسىسلەر

بۇنىڭ سەۋەبلىرىنى خۇلاسىلىگەندە، بىرىنچى ئورۇندا تۇرغىنى «مەدە-نىيەت ۋە ئىجتىمائىي سەۋەب» ئىكەن(«خەلق گېزىتى» نىڭ2005 - يىل 25- نويابىر سانىغا قارالسۇن) . مانا بۇ «يوغان گەپ مەدەنىيىتى» بىلەن ئاز - تولا مۇناسىۋەتلىك دېگەن گەپ ئەمەسمۇ؟ !

نېرۋىسى چىڭ ئادەم بولسا، يوغان گەپلەرنى تولا ئاڭلاپ، تولا چۆچۈپ، بارا - بارا بېتى قېلىنلىشىپ قالىدۇ. يوغان گەپ شۇنداق تولا، ئىشەنسەڭمۇ ئۆلۈمدىن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمايدۇ، ئىشەنمە-سەڭمۇ قۇتۇلالمايسەن، ئۇنىڭدىن كۆرە مەيلىگە قويۇپ بېرىپ، بول-غىنىنى كۆرمەك كېرەك. دائىم قورقۇنچ ئاستىدا تۇرۇۋەرسە، ۋەھە-مە كۇندىلىك مەئىشەتكە ئايلىنىپ قالىدىكەن - دە، ئادەم قورقماس بولۇپقالىدىكەن. قورقماسلىقنىڭ كارايىتى چاغلىق، ئىشەنمەسلىك يامان: بۇ قۇلاقتىن كىرىپ، ئۇ قۇلاقتىن چىقىپ كەتسە، سەنمۇ ئۆز گېپىڭنى قىلساڭ، مەنمۇ ئۆزۈم بىلگەننى قىلسام...

مانا بۇلار «يوغان گەپ مەدەنىيىتى» دىن پەيدا بولىدىغان ئېغىر ئەھۋال — «ئىشەنچ بوھرانى» ، «نېرۋىي قاشاڭلىق» . يەنە بىر جەھەتتىن قارىغاندا، ھازىرقى زامان ئادەملىرىنىڭ «ئۆزىنى تۇتۇۋې-لىش ئىقتىدارى» كۇچەيمەكتە دەپ ئېيتىش ھەم مۇمكىن. ئەلنىڭ ساداسى «يوغان گەپ مەدەنىيىتى» نىڭ ئەۋج ئېلىشىغا نىسبەتەن قات-تىق زىت كېلىپ، «يوغان گەپ مەدەنىيىتى» گە تەنە بولماقتا.

دېمەك، «يوغان گەپ مەدەنىيىتى» ئىش - ئەمەل بىلەن مەشغۇل بولىدىغان ئەزىمەتلەرنى بارلىققا كەلتۈرۈش بۇيىقتا تۇرسۇن، ئۇنىڭ ئەكسىچە يوغان گەپلەرنى قىلىشقا ئامراق ئادەملەر تولا چاغلاردا نامەرد بولۇپ چىقىدۇ.

«يوغان گەپ مەدەنىيىتى» جەمئىيەتنىڭ مەنۇىيىتىنى، جاما-ئەتنىڭ ئەخلاق - پەزىلىتىنى چىرىتىۋېتەلەيدىغانلىقى بىلەن يامرىيالاي-دۇ. ئىلگىرىكى چاغلاردا «يوغان گەپ بىلەن لاپ ئۇرغانغا باج قويۇل-مايدۇ» دەيدىغان ماقال بار ئىدى. ھازىر ئۇنداق بولۇشى ناتايىن. ھازىرقى دۇنيانىڭ «يوغان گەپ مەدەنىيىتى» ئۇچۇن بەدەل تۆلەۋاتقان-لىقىنى ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمىز. ئىقتىسادىي جەھەت-

تىن بەدەل تۆلەنمەكتە ھەتتا جەمئىيەتنىڭ ئۈيۈللۈقى، ئاخبارات ۋاستىلىرىنىڭ ئىناۋەت دەرىجىسى ۋە جامائەتنىڭ ئىشەنچىسىمۇ زور مىقدارىدا خورىماقتا.

— جياڭ زىلۈڭ ئىمزالىق بۇ فېلىيەتون «بۈگۈن ئاخشام» گېزىتىنىڭ 2005 - يىل 14 - دېكابىر سانىدىن «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2006 - يىل فېۋرال (ئالدىنقى يېرىم ئايلىق) سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

قورساقتا «ئاغرىق»نىڭ بولمىسا كۆڭۈل ئارامىدا بولىدۇ

«ھەرنېمە بولسا بولسۇن، ئاغرىقىڭ بولمىسۇن؛ ھېچنېمە بولمىسىمۇ مەيلى، لېكىن پۈلۈڭ بولسۇن».

ھەرقانداق ئادەم ھاياتىنى مۇشۇ خىل ھالەت ۋە مۇشۇ خىل سېزىم بىلەن ئۆتكۈزەلىسە شۈكۈر دېگۈلۈك. ئەپسۇسكى، مېنىڭ ئەھۋالىم دەل بۇنىڭ تەتۈرىسىچە: ئاغرىقىم بار، پۈلۈم يوق. بالا ۋاقتىمدىلا پارالىچ كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ ئىككى پۇتۇم باسماس، بىر قولۇم تۇتماس بولۇپ قالغان؛ تاپاۋىتىم ئاز، خوتۇنۇم ئىشسىز، قىزىم بولسا مەكتەپتە ئوقۇيدۇ، پۈلۈم يوق.

پۈلۈم بولمىسىمۇ، «جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان» دېگەندەك، ياشىماي بولمايدۇ - دە! شۇڭا، تۇرمۇشتا تېجەشلىك بولدۇم: قورساق تويسىلا بولدى دەپ تاماق تاللىمىدىم، ئۇرۇق - تۇغقانلاردىن ئاشقان كونا كىيىملەرنى كىيدىم. بىكار بولۇپ قالغان چاغلاردا ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن مەشغۇل بولدۇم، قىزىم مەكتەپتە ئىشلىتىپ بولغان تاشلاندۇق مەشىق دەپتەرلىرىنىڭ، ئىمتىھان قەغەزلىرىنىڭ ئارقا بەتلىرى مەن ئۈچۈن ماقالە قەغىزى بولۇپ قالدى. پۇل تېپىپ باي بولغۇمغۇ بار ئىدى، لېكىن تېنىم ئاجىز بولغاچقا، ئۇنى - بۇنى يېزىپ تاپقان ئازغىنە قەلەم ھەققى بىلەن تۇمۇشتىكى كەم - كۈتىلىرىمنى تولدۇرۇشتىن باشقا، كۆپرەك پۇل تاپقۇدەك ھېچقانداق ئىمكانىيىتىم يوق.

ئون نەچچە يىل قەلەم تەۋرىتىۋىدىم، بېيجىڭ يازغۇچىلار جەمئى-

يىتىگە ئەزا بولۇش نىسىپ بولۇپ، چەكلىك دائىرىدە بولسىمۇ ھەر-
ھالدا ئازغىنە نامىم چىقىپ قالدى. مەلۇم بىر كارخانىچى مېنى
«تەزكىرە» يېزىپ بەرسىكەن، «ئەدەبىي ئاخبارات» يېزىپ بەرسىكەن
دەپ ئادەم ئەۋەتىپتۇ. بەرمەكچى بولغان قەلەم ھەققىمۇ ئاز ئەمەس،
ماتېرىياللىرى تەييار ئىكەن. بىراق، سۈرۈشتۈرۈپ كۆرسەم، «كار-
خانىچى» نىڭ تاپقان پۇللىرى ئاز بولمىسىمۇ، «پۇل تېپىش» يوللا-
رى ئانچە توغرا بولمىسىمۇ، قەلەمگە ئېلىنىپ ماختىنىپ، «مەش-
ھۇر» بولۇۋالماقچى ئىكەن. مەن گەپنى ئەگىتمەي توغرىسىنى ئېيىت-
تىم: يالغان گەپ بىلەن نامىنى چىقىرىپ بېرىش بەدىلىگە كەلگەن
قەلەم ھەققى ھارام پۇل، مەن ئۇنداق ھارامخورلۇقنى قىلمايمەن.

شۇ يىلى يازدا، كىيىملىرىنى قاتۇرۇپ كىيىۋالغان سالاپەتلىك
ياقا يۇرتلۇق بىر ئادەم مېنى ئىزدەپ كەلدى. ئۇ بىرمۇنچە تەكەللۇپ
سۆزلىرىنى قىلىپ بولۇپ، ماڭا ئەسەر يازدۇرۇش ئۈچۈن ئالايىتەن
كەلگەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ھاڭ - تاڭ قالدىم.
شەھەردە شۇنچە كۆپ مەشھۇر يازغۇچى تۇرسا شۇلارغا يازدۇرماي،
چەت سەھرادىكى مەندەك نامى چىقمىغان ئادەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ،
«مۇبارەك قەلەملىرىنى ئايىمىسىلا» دەپ تەلەپ قىلغىنىغا قارىغاندا،
بۇ ئادەم «پىت كۆزلەر» گە ئوخشىمايدىغاندەك تۇرىدۇ دەپ ئويلاپ،
ئىززەت - ھۆرمىتىنى قىلدىم، تاماكا سۇندۇم، چاي تۇتتۇم. مېھمان
ماڭا رومان يازدۇرماقچى ئىكەنلىكىنى، بىرەر 100 مىڭ خەت (خەت-
نۇسخىسى ھېسابىدا) لىك بولسا قىسقا دېمەيدىغانلىقىنى، بىرەر
مىليون خەتلىك بولسا ئۇزۇن دېمەيدىغانلىقىنى، 1000 خېتىگە ئاز
دېگەندىمۇ 100 كويدىن قەلەم ھەققى بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى ۋە
شۇئان بىر دەستە پۇلنى ئالدىمغا قويۇپ:

— ھازىر 3000 كوي زاكالەت بېرىمەن، — دېدى.

3000 كوي! بۇ مېنىڭ يېرىم يىللىق تاپاۋىتىم بىلەن باراۋەر
پۇلغۇ!

— قايسى مەزمۇندا يازىمەن؟ — دەپ سورىدىم.

— ئىختىيارىڭىز، — دېدى ئۇ، — ئەسەر نەشر قىلىنغاندىن

كېيىن بازار تاپالايدىغان بولسىلا بولۇۋېرىدۇ، بازارلىق بولۇشى ئۈ-
چۈن مەزمۇنى قىزىقارلىق بولۇشى كېرەك، ئەلۋەتتە. ئۆز خاھىشى-
ڭىز بويىچە تەسۋىرلەپ يازارسىز...

مەن ھەممىنى چۈشەندىم، خورسىنىدىم، ئوغام قاينىدى، ئۆزۈمە-
نى رۇسلىۋالغاندىن كېيىن:

— ئەپەندىم، سىز مېنىڭ ئالدىمغا ئېزىپ كېلىپ قاپسىز! —
دېدىم.

ئاغرىقچان، ئەمما پۇلى يوق ئادەم پۇلغا تولىمۇ موھتاج بولىدۇ،
پۇلى بولسا دوختۇرغا كۆرۈنەلەيدۇ، دورا ئالالايدۇ، ھەرقانداق ئىشنى
قىلالايدۇ، پۇل ئىنتايىن مۇھىم. لېكىن، ناكار تېنىمدە كارغا
يارايدىغان ساغلام بىر يۈرۈك دۈپۈلدەپ سوقۇپ تۇرۇپتۇ، «ئېسىل
ئادەم پۇلنى كۆرگەندە نەپسىنى قويۇۋەتمەيدۇ» دەيدىغان ھېكمەتنى ئاز-
تولا بولسىمۇ چۈشىنىمەن.

پۈت - قولى ناكار بولۇپ قالغان ھەرقانداق ئادەم ئاۋارىچىلىككە
يولۇقىدۇ. كىشى ئەگەر ئازغىنە پايدىنى دەپ نەپسىنى يېغىمىسا، پاك
ۋىجدانىنى ناكار قىلىپ قويسا، ناھايىتى چوڭ ھەسىرەت چېكىدۇ.
قانداقتۇر بىر كىتابتا تولستويىنىڭ مۇنداق بىر ھېكايىسىنى ئوقۇغان-
مەن: بىر ئادەمنىڭ نۇرغۇن يەر - زېمىنلىك بولۇش ئارزۇسى بار
ئىكەن، شۇنىڭ بىلەن بىر چوڭ زېمىندار ئۇنىڭغا:

— سەھەردە ئۆيىڭىزدىن چىقىپ يۈگۈرۈڭ، قانچە يىراققا يۈگۈ-
رۈپ بارالىسىڭىز، شۇ يەرگە بىر تۇغ قاداپ قويۇڭ، كۈن ئولتۇرۇش-
تىن ئىلگىرى قايتىپ كېلىڭ، ئەنە شۇ ئارىلىقتىكى يەر سىزگە تەۋە
بولىدۇ، — دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئادەم كۈن قايرىلغان بولسىمۇ قانائەت قىلماي،
جەھلى بىلەن يۈگۈرۈۋېرىپتۇ. ئاخىر كۈن ئولتۇرغۇچە قايتىپ كەل-
گەن بولسىمۇ، يۈگۈرەۋېرىپ ماغدۇرىدىن كېتىپ قالغاچقا، پوككىدە
يىقىلىپ يانقان يېرىدىن قوپالماپتۇ. بالا - چاقىلىرى شۇ يەرگىلا گۆر
كولاپ كۆمۈپ قويۇپتۇ.

— بىر ئادەمگە قانچىلىك يەر كېرەك بولماقچىدى؟ — دەپتۇ

پوپ هبلىقى ئادەم كۆمۈلگەن گۆرنى كۆرستىپ تۇرۇپ، — مانا شۇنچىلىك.

تولستوي بايان قىلغان ھېكايىنى ئويلاپ كۆڭلۈم جايىغا چۈشتى. قاتتىق - قۇرۇق ئوزۇق - تۈلۈك بىلەنمۇ قورساق تويدۇرغىلى بولىدۇ؛ يىرتىق چاپان، ياماق ئىشتان بىلەنمۇ سوغۇقتىن دالدىلانغىلى بولىدۇ؛ قورساقتا «ئاغرىق» بولمىسلا، كۆڭۈلنى ئازادە تۇتۇپ، ئۇزاق ياشىغىلى بولىدۇ.

— چىن زىجۇڭ ئىمزالىق بۇ ئېلىيەتون «ئېلىيەتونلار گېزىتى» نىڭ 2006-يىل ئېۋرال سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

ئاۋامنىڭ تەنقىدلىرىدىمۇ بەرىكەت بار

گوۋۇيۈەن زۇڭلىسى ۋېن جياباۋ 3 - ئاينىڭ 14 - كۈنى چۈشتىن بۇرۇن مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنىدا: «بىزنىڭ ھۆكۈمىتىمىز خەلقنىڭ ھۆكۈمىتى، مەن جۇڭگولۇق بولغاچقا خەلقنىڭ پەرزەنتىمەن. بىزنىڭ قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرىمىزنىڭ ھەممىسى خەلقنىڭ شاراپىتىدىن كەلگەن» دېدى. بىر مۇخبىر ۋېن جياباۋ زۇڭلىدىن: «سىز ھۆكۈمەتكە رىياسەتچىلىك قىلغاندىن بۇيان سىزنى ھەممىدىن بەك تەسىرلەندۈرگەن ئىش نېمە؟ دەپ سورىۋىدى»، ۋېن جياباۋ زۇڭلى: «مېنى ھەممىدىن بەك تەسىرلەندۈرگەن ئىش خەلقنىڭ ھۆكۈمەتنى قوللىغانلىقى بولدى. بۇنداق قوللاش رىغبەتلەندۈرۈشتىن كېلىۋاتىدۇ، تەنقىدلەردىنمۇ كېلىۋاتىدۇ، يەنە كېلىپ، رىغبەتمۇ، تەنقىدمۇ ئىزچىل قىزغىن بولۇۋاتىدۇ» دېدى.

ئەل ئىچىدىن كەلگەن تەنقىدلەرگە قانداق مۇئامىلە قىلىش مەسىلىسى ئەزەلدىن ھۆكۈمەت ئۆزىنى قاچۇرالمايدىغان مەسىلە بولۇپ كەلدى، شۇنداقلا جۇڭگونىڭ تارىخىدا بىرنەچچە مىڭ يىلدىن بۇيان ئوبدان ھەل بولماي كېلىۋاتقان مەسىلە بولۇپ تۇرماقتا.

«بىرەر كىم ئەيىبىڭنى ئېيتىپ بەرسە خۇرسەن بول.» بۇ سۆز ئىككىنچى دانىشمەن مېڭزىدىن قالغان كونا پەند - نەسىھەت. «ئەيىبىڭنى تۈزىتەلمىسەڭ، بۇنىڭدىن چوڭ ساۋابلىق بولماس.» — بۇ سۆز دانىشمەن كۈڭزى پەيغەمبەرنىڭ «ئەيىبنى ئاڭلىغان» دىن كېيىن قانداق قىلىش توغرىسىدا بەرگەن تەلىمى بويىچە تاللىۋېلىنىدىغان ھەرىكەت مىزانىدۇر. جۇڭگونىڭ كۈڭزى تەلىماتى ئارقىلىق ئەلنى

ئىداره قىلىشتەك قەدىمكى مەدەنىيىتى بويىچە بولغاندا، «بىلگىنىڭنى سۆزلىمەي قويما، سۆزلىگەندە چالا قالدۇرما. سۆزلىگۈچىدە گۇناھ يوق، ئاڭلىغۇچى ئىبرەت ئالسۇن» دېگەندەك ياخشى ئىجتىمائىي كەيپىيات بارلىققا كېلىشى كېرەك ئىدى. ئەپسۇسكى، تارىختا ئۆتكەن فېئودال خانىدانلىقلار ئىلاھى ھوقۇق بىلەن خان - پادىشاھ ھوقۇقىنى چەمبەرچاس چېتىلدۇرالىغان، خۇددى پادىشاھ خاتالىق ئۆتكۈزمەيدىغاندەك، پادىشاھنىڭ ئۆزى تەڭرىنىڭ ۋەكىلى بولۇپ قالغان، پادىشاھنىڭ سۆزى مۇقەددەس يارلىققا ئايلىنىپ قالغان. ئەنە شۇنداق چۈشەنچە بولغاچقا، ئەل ئىچىدىكى ھۆكۈمەتكە قارىتىلغان تەنقىدلەرنىڭ «تەڭرىنىڭ ئەمرىگە خىلاپ» دېيىلىشى تۇرغان گەپ. خەن سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى خەن ۋۇدى، تاڭ سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى تاڭ تەيزۇڭلار ئۆزىنى تەنقىد قىلىش ھېسابىدا ئۆزلىرىگە ئاتاپ ئاگاھنامە يازغان. لېكىن ئۇ، «خوجا كۆردى» گىلا قىلىنغان ئىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. جۇڭگودا قەدىمكى زامانىدا «ئەمەلدارلار بىلەن خەلق قارىمۇقارشى»، ھەتتا ئەمەلدارلار «پۇقرادىن خۇددى كەلكۈندىن ئېھتىيات قىلغاندەك ئېھتىيات قىلىدۇ» غان ئەھۋال بار ئىدى.

«پۇقرادىن ئېھتىيات قىلىش» دەيدىغان پىكىرنىڭ قالدۇقلىرى خەلق خوجا بولغاندىن كېيىنكى خەلق ھاكىمىيىتىدە ئىشلەيدىغان نۇرغۇن ئەمەلدارلارنىڭ پاتقاقتا پاتۇرۇپ قويۇۋاتىدۇ. بەزى ئەمەلدارلار ئەمەل - مەنسەپنى يۇز - ئابرۇي، تەنقىدنى بولسا يۇز ئابرۇينى تۆكىدۇ دەپ قاراپ، ئاۋامنىڭ تەنقىدىي پىكىرلىرىنى خالىمايدىغان، ياقتۇرمايدىغان بولۇپ قېلىۋاتىدۇ. ئۆزىنىڭ ئەيىبىنى ئاڭلىسا خۇرسەن بولۇش بۇياقتا تۇرسۇن، خاپا بولىدىغان، چىچاڭلايدىغان بولۇپ قېلىۋاتىدۇ. «ئىككىنچى دانىشمەن» مېڭزى بىزنى: «خان - پادىشاھلار پۇقرانى خەس ئورنىدا كۆرسە، پۇقرامۇ خان - پادىشاھنى قاراقچى ئورنىدا كۆرىدۇ» دەپ ئاگاھلاندۇرغانىكەن. ئۇنىڭ دېگەنلىرى قەدىمكى زامانىدىكى خان - پادىشاھ بىلەن پۇقرا ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت يوللىرى توغرىسىدىكى سۆز بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ھۆكۈمەت بىلەن خەلقنىڭ مۇناسىۋىتىگىمۇ باب كېلىدۇ. بەزى ئەمەلدارلار

ياخشى گەپنى، مەدھىيە ۋە ماختاشنى «ھۆكۈمەتنىڭ خىزمىتىنى قوللىغان» لىق بولىدۇ دەپ قارىسا، يامان گەپ قىلىش، ئەيىب ئىزدەش «قىتىغۇر ئادەم» لەرنىڭ ئىشى، «ھۆكۈمەتكە چاتاق تېپىپ بەرگەن، ھەتتا ھۆكۈمەتكە ھۇجۇم قىلغان» لىق بولىدۇ دەپ قارايدۇ. ئەنە شۇنداق چاغدا ھۆكۈمەت بىلەن ئاۋامنىڭ مۇناسىۋىتى سوغۇقلىشىپ، ئۆزئارا ئىشەنمەيدىغان قارىمۇقارشى ۋەزىيەت پەيدا بولىدۇ.

ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 50 - يىللىرىدا، كورىيەدە 26 يىل تۇرغان بىر ياپون «كورىيەگە ۋە كورىيەلىكلەرگە جانىي ئالىقانغا ئېلىپ قويۇپ يېزىلغان تەنقىد» نامىلىق بىر كىتاب يازغانىكەن. كىتابتا مەخسۇسلا كورىيەنىڭ نۇقسانلىرى سۆزلەنگەن، كورىيەدىكى رەزىلىكلەرگە لەنەت - نەپرەت ياغدۇرۇلغان، بولۇشچە ھاقارەت قىلىنغان. رەھىمسىزلەرچە تىل تەگكۈزۈلگەنىكەن. كورىيەلىكلەر بۇنى «يامان نىيەت بىلەن قىلىنغان ھۇجۇم» دەپ قارىماستىن، ئەكسىچە ئۇنىڭدىن ئەقىل تېپىپ، ئۇنى ئىقتىسادنى زور قەدەم بىلەن راۋاجلاندۇرۇشقا، ئىجتىمائىي بۇرۇلۇشنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈشكە تۈرتكە بولىدىغان كۈچ - قۇۋۋەتكە ئايلاندۇرۇۋالغان. بۇ ئەھۋال خەلقئارا جەمئىيەتتە مۇنازىرە قوزغىغان، ئاخىرىدا ھەممە مۇنداقراق خۇلاسىگە كەلگەن: باشقىلارنىڭ تىللىشىدىن قورقمايدىغان ئادەم مەسئۇلىيەتچان بولىدۇ؛ باشقىلارنىڭ تىللىشىدىن قورقمايدىغان ئەمەلدار ۋىجدانى بار ئەمەلدار بولىدۇ؛ باشقىلارنىڭ گەپ - سۆزىدىن قورقمايدىغان دۆلەت ئىستىقباللىق بولىدۇ.

ھازىرقى زامان سىياسىتىنىڭ تۈپ ۋەزىپىسى — كۆپ مەنبەلىك تارقاق ئىجتىمائىي مەنپەئەتلەرنى پۈتۈن بىر مىللەتنىڭ مەنپەئىتى قىلىپ ئۇيۇشتۇرالايدىغان سىياسىي جەريان يارىتىشتىن ئىبارەت. كارىل ۋېبىر: زامانىۋى دۆلەت ئاۋام دېموكراتىيىسىنى سىياسىي ئاساس قىلغاندىلا قۇدرەت تاپالايدۇ، ئاۋام دېموكراتىيىسى ئاۋامنىڭ سىياسىي ئىشلارغا ئارىلىشىشى قانائەتلىنەرلىك بولغان، ئەلنىڭ تەقدىر سادالىرى تېگىشلىك ۋە ئاكتىپ قوللاشقا ئېرىشكەن ئاساستىلا كەڭ ئومۇملىشالايدۇ، دەپ كېسىپ ئېيتقانىكەن.

هازىر ھەممە ئادەم ئەمەلدارلارنىڭ چىرىكلىشىۋاتقانلىقىغا دىققەت قىلىۋاتىدۇ. كەمىنە قەلەم ئىگىسىنىڭ قارىشىچە، ئەمەلدارلارنىڭ چىرىكلىشىشى سىياسىي ۋەزىيەتنىڭ مۇقىملىقىغا زىيان يەتكۈزمەي قويمايدۇ، لېكىن بەزى ئەمەلدارلارنىڭ ئاۋامنى نەزەردە تۇتماسلىقى ۋە ئاۋامغا سوغۇق مۇئامىلە قىلىشى چېرىكلىشىشتىنمۇ يامان ۋەھىمە-دۇر. بۇ ئەھۋال ئاۋامنى ئىجتىمائىي ئورتاقلىقتىن مەھرۇم قىلىدۇ، سىياسىينىڭ قانۇنىيلىقىغا خەۋپ كەلتۈرىدۇ.

ئادەم ئەۋلىيا ئەمەس، ئەيىبسىز بەندە بولماس. مىڭلىغان، مىليونلىغان ئادەم ماسلىشىپ ئىشلەيدىغان ھۆكۈمەتتە مەسىلە يۈز بەرمەيدۇ دېيىش تېخىمۇ تەس. كۈڭزى ھەزرەت: «پۇقرانى ئۆز مەيلىگە قويۇپ بېرىشكە بولىدۇ، لېكىن پۇقراغا بىلدۈرۈشكە بولمايدۇ» دەپتىكەن. بۇنىڭ مەنىسى پۇقرانى ئەگەشتۈرۈپ مېڭىشقا بولىدۇ، پۇقراغا نېمە ئۈچۈن شۇنداقلىقىنى بىلدۈرۈشكە بولمايدۇ دېگەنلىكتۇر. بۇ «خەلقنى ئىداره قىلىش» تىكى تىپىك ئىدىيە بولۇپ، «خەلق ئىداره قىلىش» نى تەشەببۇس قىلىدىغان يېڭى زامان ئادەملىرىنىڭ نەپرىتىگە قالماقتا. كاڭ يۈڭى بۇ نەقىلنى «پۇقرا يېتەكلەپ ماڭسا بولىدۇ» دەپ ئۆزگەرتىپ، كۈڭزىنى دېموكراتىيىچى قىلىپ قويغانىكەن. بۈگۈنكى كۈندە بىزنىڭ خەلق ھاكىمىيىتىمىز بۇنىڭدىن مۇ ئىلگىرىلىشى: «پۇقراغا بىلدۈرۈش» بىلەنلا توختاپ قالماستىن، ئەل ئىچىدىكى تەنقىدلەرگە مۇئامىلە قىلىشتا «بار بولسا خىجىل بولۇپ تۇزىتىشى؛ يوق بولسا خۇرسەن بولۇپ تېخىمۇ تىرىشىشى لازىم.»

مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، ھۆكۈمەت ئەلنىڭ تۇرلۇك يول بىلەن ئىنكاس قىلىنغان تەنقىدلىرىگە ئاكتىپ، توغرا مۇئامىلە قىلغاندا ئاندىن ھاكىمىيەتتە تېخىمۇ كۆپ ئەقىل-تېپىپ، ئەگرى يوللاردا مېڭىشنى ئىمكانقەدەر ئازايتالايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ھاكىمىيەتكە كېتىدىغان سەرپىياتنى ئەڭ زور دەرىجىدە تېجەپ قالالايدۇ. شۇنداق قىلغاندىلا ئەلنىڭ تەنقىدلىرى ھۆكۈمەت خىزمىتىگە پۈتلىكاشاڭ بولماي، ئىجتىمائىي تەرەققىياتنى ئالغا سىلجىتىدىغان كۈچ - قۇدرەتكە ۋە بەرىكەت ياغدۇرىدىغان قۇۋۋەتكە ئايلىنالايدۇ.

— بى شىچېڭ ئىمزالىق بۇ مۇلاھىزە «فېلىيەتونلار» گېزىتىنىڭ 2006-يىل 5 - ئاينىڭ 9 - كۈنىدىكى سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

مۇبالىغەچىلىكنىڭ يىلتىزى

دۆلىتىمىزدە مۇبالىغەچىلىكنىڭ مەدەنىيەت يىلتىزى بار. بۇنداق قىلىقنىڭ ئۆزگەرمىكى تەس. كونا زاماندا پادىشاھلاردا مۇبالىغە قىلىدىغان ئادەت بار ئىكەن. پادىشاھلار «خۇدانىڭ ئەمرى بىلەن ئىش قىلىمەن» دەيدىغان سۆزنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىكەن. ھەممە ئىشى رەسۋا بولۇپ تۇرسىمۇ «زامانىمىز ھۆر - ئەركىن، بايا‌شات بولماقتا» دەيدىكەن؛ خەلقنىڭ كۈن كەچۈرمىكى تەس بولۇپ تۇرۇۋاتسا، «بۇل-بۇللار سايراپ، نەغمە - ناۋا ياڭرىماقتا» دەيدىكەن. پادىشاھنىڭ ئىقتىدارى مۇبالىغە قىلىنىپ ماختاپ كۆككە كۆتۈرۈلىدىكەن. پادىشاھ كۆپ بولسا 100 يىل ئۆمۈر كۆرەر، لېكىن جۇڭگودا پادىشاھلار «تۆمەن يىل ياشىسۇن» دېيىلىپ، پادىشاھلارنىڭ ئۆمرى چەكسىز كۆپتۈرۈلىدىكەن. «تۆمەن يىل ياشىسۇن» دېگەن سۆزنى ئىنگلىزچىغا تەرجىمە قىلغاندا، ئىنگلىز تىلىدا بۇنداق سۆز بولمىغاچقا، ئۇنىڭ ئورنىغا سىمۇوللۇق سۆز بىرىكمىسىنى قوللىنىشقا توغرا كەلگەنىدى. پەقەت جۇڭگونىڭ پادىشاھلىرىلا ئون مىڭ يىل ياشىيالايدىكەن.

جۇڭگولۇقلارنىڭ مۇبالىغە قىلىشقا ئامراقلىقى بەدىئىي ئەسەرلەردىمۇ ئىپادىلىنىدۇ. بىز ئۇنى «كۆپتۈرۈش» دەيمىز. كۆپتۈرۈش-تەك بەدىئىي ئۇسۇلمۇ ئەنە شۇ مۇبالىغە قىلىش» نىڭ مەھسۇلى. مەشھۇرلىرىنى ئېلىپ ئېيتساق: «ئاقارغان چاچلىرى 3000 غۇلاچ كېلىدۇ» دەيدىغان گەپ بار؛ چاڭچىلە - تىياتىر سەھنىلىرىدە ھەربىر چېرىك، ھەربىر ئەسكەر 100 مىڭ لەشكەرگە ۋەكىللىك قىلىدۇ. بەدىئىي ئەسەرلەردىكى بەزى مۇبالىغىلەردە «ئالەم مالەم» بولۇپ كېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، چەت ئەللىكلەر جۇڭگونىڭ ئەدەبىي ئەسەر-

لىرىنى تەنقىد قىلغاندا، ئۆز مەنتىقىسى بويىچە تەپەككۇر قىلسا ئامالسىز قالىدىكەن. جۇڭگولۇقلارنىڭ مۇبالىغىچىلىك روھىنىڭ چوڭقۇر مەدەنىيەت مەنبەسى بار.

بۇنداق مۇبالىغىنىڭ روھى قانداق پەيدا بولغان؟ ھەممىدىن ئاۋۋال شۆھرەتپەرەس پادىشاھلاردىن باشلانغان. «تەڭرىنىڭ ئەركىسى — پادىشاھ دانادۇر» مىش. پادىشاھنىڭ يېنىدىكىلەر پادىشاھقا خۇشاللىقىنىلا يەتكۈزۈپ، خاپىلىقنى مەلۇم قىلماسلىققا ئادەتلىنىپ كېتىدىكەن، ئۇتۇق - نەتىجىلەرنى بولۇشچە مۇبالىغە قىلىپ، قۇسۇر - كەمچىلىكلەرنى ئىمكانقەدەر ياپىدىكەن. پادىشاھنىڭ قۇلاق تۇۋىدە تامامەن ئەنە شۇنداق كۆپتۈرۈلگەن مەدھىيىلەر ياڭرايدىكەن. شۇنداق ئەھۋال ئادەتكە، مەنسەپدارلار ئادەتتىگە، ھۆكۈمەت ئادەتتىگە ئايلىنىپ قالغان. شەخسىلەرمۇ ئۆزلىرىنىڭ تۆھپىلىرىنى مەلۇم قىلغاندا لاپ ئۇرۇپ، كۆپتۈرۈپ، تاغنى تالقان، چۆلنى بوستان قىلىۋەتكەندەك ماختىنىدىكەن. بىرمۇنچە رەھبىرىي كادىرلىرىمىزنىڭ خىزمەت نەتىجىلىرى ئەنە شۇنداق كۆپتۈرۈلگەن. كۆپتۈرۈش ئادەتكە ئايلىنىپ قالغاندا، مۇبالىغە ھېچقانچە ئىش ئەمەس بولۇپ قالىدىكەن. بىز ئۆتمۈشتە مۇبالىغىنىڭ زىيىنىنى تارتتۇق، يوقىنى بار دەپ كۆپتۈرۈدۇق، كۆپتۈرۈش ئادىتى ھەتتا ھۆكۈمەت قىلىقىغا ئايلىنىپ كەتتى.

جۇڭگولۇقلارنىڭ مۇبالىغە قىلىش ئادىتىنى يېرىپ كۆرىدىغان بولساق، ئۇنىڭ ھەقىقەتەن مەدەنىيەت يىلتىزى بار ئىكەن. جۇڭگو-نىڭ زېمىنى كەڭ، نەرسىلىرى مول، كۆلىمى بىپايان؛ بولۇپمۇ ئۆتمۈشتە شاھ - پادىشاھلار تەختكە چىققاندىن كېيىن، قالتىس چوڭ ئەلنىڭ پادىشاھىمەن دەپ تەمەننا قىلىدىكەن، ئۇنىڭ پۇقرالىرىدىمۇ شۇنداق ھېسسىيات بولىدىكەن. ھالبۇكى، ياپونلار ناھايىتى ئەمەلىيەتچان ئىكەن، ئۇلار ئۆز مەملىكىتىنىڭ ئالقانەدەك زېمىنىدا تىرىشىپ - تىرمىشىپ ئىشلەيدىكەن، كۆڭلى يېرىم ياشايدىكەن، جۇڭگو-نىڭ خەۋەرلىرىنى ئەقلىگە سىغدۇرالمايدىكەن، جۇڭگو ئادەملىرىنى بەك ھەشەمەتچى دەپ ئويلايدىكەن. جۇڭگونىڭ ئاخبارات تەشۋىقاتلىرىدا ھەقىقەتەن كۆپتۈرمىچىلىك بار. بىر خالتا كوچىدا ئىككى ياكى ئۈچ ئادەم بولسا، «ئادەم باس - باس بولۇپ قىمىرلايدۇ» دەپ

يېزىلىدۇ؛ ئۇچ ئادەم چاۋاك چالغان بولسا، «گۈلدۈراس ئالقىش ياڭرىدى» دېيىلىدۇ؛ ئۇچ ئادەمنىڭ قوماندانلىقى بىلەن بىر ئادەم مەيدانغا چۈشكەن بولسا، «كۆچىلىكنىڭ غەيرىتى تاغنى تالقان قىلدىغان دەرىجىگە يەتتى» دەپ يېزىلىدۇ؛ بىرەر خۇش خەۋەر چىقسا، «خۇش خەۋەرلەر كەينى - كەينىدىن تارقىلىپ كەلمەكتە» دەيدۇ؛ يىغىن ئېچىلسىلا، «مۇھىم سۆز» بارلىكى بار؛ بىرەر ئىش باشلىنىپ قالسا، «مۇۋەپپەقىيەتلىك» بولغىنى بولغان، «ۋەزىيەت يىلدىن-يىلغا چوڭ ياخشى»، «مەھسۇلات يىلمۇيىل ئاشماقتا» دەيدۇ. مۇبالىغىسىز گەپ يوق؛ يەنە تېخى «تەتۇر كۆپەيمەكتە» دەيدىغان گەپمۇ بار! ھەرقايسى ساھە - تارماقلارنىڭ خىزمەت نەتىجىلىرىدە، شەخسىلەرنىڭ خىزمەت نەتىجىلىرىدە، يىللىق خىزمەت خۇلاسىلىرىدە كۆپ-تۈرمە سۆزلەر تۆكۈلۈپلا تۇرىدۇ.

بىرەر ئادەمنىڭ يامان قىلىقىنى ئۆزگەرتىش خېلى تەس، بىر مىللەتنىڭ يامان ئىللىتىنى ئۆزگەرتىش تېخىمۇ قىيىن. ھازىرقى كۈندە نۇرغۇن جايلاردىكى كادىرلارنىڭ خىزمەت نەتىجىلىرىدىن قارىغاندا، بولۇپمۇ ئەل رازى بولمايدىغان «ئوبراز قۇرۇلما»لىرى مۇبالىغىنىڭ سېسىق مېۋىسى بولۇپ تۇرماقتا. بەزى جايلاردا GDP (ئىچكى ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى) ھەدەپ يۇقىرى ئۆرلىگەنسېرى رەھبىرىي كادىرلار نەپسانىيەتچىلىك قىلىۋاتىدۇ، ئاممىنىڭ بولسا ھەپسىلىسى پۈر بولماقتا. پۈتۈن يەر شارىدا ئىقتىساد تېز سۈرئەتتە راۋاجلىنىۋاتقان، رىقابەت كەسكىنلىشىۋاتقان ۋەزىيەتتە خەلقىمىزگە ھەممىدىن بەك زۆرۈر بولۇۋاتقىنى مۇبالىغىچىلىكنى تۈگىتىش بولۇپ قالدى.

— بۇ فېلىيەتون «خېبېي گېزىتچىلىك گۇرۇھى»نىڭ رىياسەتچىلىكىدە چىقىدىغان «فېلىيەتون» گېزىتىنىڭ 2006 - يىل 5- ئاينىڭ 9 - كۈنىدىكى سانىدا لى يېچېڭ ئىمزاسى بىلەن ئېلان قىلىنغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

لىيۇ ئەپەندىنىڭ تىلى

لىيۇ ئەپەندى مېنىڭ كۆڭلۈمدە بەئەينى بىر تېپىشماق، ئۇ ئىدارىمىزدا كونا يولداشلاردىن بولۇپ قالدى، لېكىن ئۇنىڭ بىرەر ئادەمنى مېھمان قىلغانلىقىنى، بىرەر ئادەمگە سوۋغا - سالام بەرگەنلىكىنىمۇ كۆرمىدىم. لېكىن، نەپ تېگىدىغان ئىش توغرا كەلسە ھەرگىز بوشاڭلىق قىلمايدۇ. مەيلى ئۇنۇڭ ئۆستۈرۈشتە بولسۇن ياكى ئەلاچىلارنى باھالاپ مائاشىنى ئۆستۈرۈشتە بولسۇن، ھەممىنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ. شۇڭا، لىيۇ ئەپەندىنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىنىڭ سىرى نەدىدۇر؟ دەپ ئويلاپ قالاتتىم.

لىيۇ ئەپەندىنى ئۇزاق ۋاقىت كۆزەتتىم، تەتقىق قىلدىم. ئاخىر تېپىشماقنى تاپتىم: گەپ لىيۇ ئەپەندىنىڭ تىلىنىڭ ياخشىلىقىدا ئىكەن، ئۇ ھەرقاچان گەپنى جايىدا قىلىدىكەن.

بىر كۈنى كېڭەيتىلگەن بىر دېموكراتىك تۈرمۈش يىغىنىدا بىراۋ ئىدارىمىزنىڭ باشلىقى ئۈستىدىن تەنقىدىي پىكىر بېرىپ سۆزلەپلا كەتتى، ئىدارە باشلىقى بىرئاز ئوڭايسىزلىنىپ قالدى. لىيۇ ئەپەندىچۇ؟ ئۇمۇ ئىدارە باشلىقى ئۈستىدىن پىكىر بېرىپ: «ئىدارە باشلىقى A ئۆزىنىڭ سالامەتلىكىنى ئانچە ئاسرىمايدىكەن، دائىم كېچە - كېچىلەپ تۆپىلەپ ئىشلەيدىكەن، بۇنىڭدىن كېيىن ئىنقىلابنىڭ دەسمايىسىنى ئاسرىشىنى ئۈمىد قىلىمەن؛ ئىدارە باشلىقى B تولىمۇ قاتمال ئادەم ئىكەن، بىر كۈنى ئۇنىڭ ئائىسى ئىدارىنىڭ ماشىنىسىدىن پايدىلانماقچى بولۇپ قالغاندا ئىشخانا ماشىنا بۇيرۇپ بەرسە، ئىدارە باشلىقى B ئىشخانا مۇدىرىغا تاپىلاپ ماشىنىنى قايتۇرغۇزۇپ كەپتۇ؛ ئىدارە باشلىقى C يولداشلار ئارا ئىتتىپاقلىقنى دەققەت قىلمايدىكەن،

ھەر قېتىم يېزىغا بارغاندا يېزىدىكىلەر يەرلىك مەھسۇلاتتىن ئاز - تولا سوۋغا - سالام بەرسە ھەممىنى رەت قىلىدىكەن، شۇنىڭ بىلەن باشقا يولداشلارمۇ نەپ ئالالمايدىكەن، ئۇنداق قىلسا ئىتتىپاقلىققا تەسىر يەتمەمدۇ؟» دېدى. لىيۇ ئەپەندىنىڭ سۆزلىرى ئىدارە باشلىقلىرىنى خۇرسەن قىلىۋەتكەنىدى.

خىزمەتداشلار ئارا ھەم شۇنداق. لىيۇ ئەپەندىنىڭ ئاغزىدىن چىقىقان گەپلەر سىلىق - سىپايە ھەم شېكەردەك تاتلىق، ھەممىسى قۇلاققا ياقىدىغان مەدھىيە. سىز شېرىن گەپكە موھتاج بولۇپ قالسىڭىز، ئۇنىڭدا شېرىن گەپ تەييار؛ تاتلىق گەپ كېرەك بولۇپ قالسا، ئۇنىڭدا تاتلىق گەپ تولا؛ ئۇسساپ قالسىڭىز، ئۇنىڭدىن مىنېرال سۇ چىقىدۇ؛ ئەگەر ئاچچىق - چۈچۈككە ئامراق بولسىڭىز، ئۇنىمۇ ئەپچىللىك بىلەن تەييارلاپ ئوراپ بېرىدۇ، يېگەندە كۆڭلىڭىز يايراپ كېتىدۇ. شىياۋسۇڭ ئىدارىمىز بويىچە مودىدىن قالمايدىغان، يېڭىلىققا ھەۋەس قىلىپ ياسىنىپ يۈرىدىغان، لېكىن ئىشقا كېچىكىپ كېلىپ، بالدۇر قايتىدىغان، ئىشلىمەي بۆلۈمۈبۆنۈم غىپىلداپ يۈرىدىغان يىگىت. ئەمما، لىيۇ ئەپەندى ئۇنى كۆرگەندە مۇلايىمغىنە كۈلۈپ تۇرۇپ: «ۋاھ، كىيىمىڭىز ھەجەبمۇ يارىشىپتۇ، سىزنى ھەم چوڭ سۈپەت، ھەم سۆلەتلىك كۆرسىتىدىكەن» دەپ ئۇنىڭ گۈلقەقەلىرىنى ئېچىۋېتىدۇ، ئۇمۇ ياخشى ئۇلپەت تاپتىم دەپ خۇرسەن بولۇپ كېتىدۇ.

لىيۇ ئەپەندىنىڭ ئىدارىمىزدىكى ئادەملەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ياخشى، ئۇنىڭدىن ئەيىب تاپىدىغان ئادەم يوق. بۇنىڭ تۈپ سەۋەبى شۇكى، ئۇ ھېچقاچان باشقىلارنىڭ ئەيىبىنى تىلغا ئالمايدۇ، ئارتۇقلۇقلىرىنىلا سۆزلەيدۇ، بولۇپمۇ باشقىلارنىڭ كەمچىلىكلىرىنى پەرداز-لاپ ئارتۇقچىلىققا ئايلاندۇرۇشقا ئۇستا. ئۇنىڭ بۇ ھۈنىرى ھەقىقەتەن بىر خىل ماھارەت. ئۇنىڭ شۇنداق ھۈنىرى بولغاچقا، ھېچكىم ئۇنىڭ يامان گېپىنى قىلمايدۇ. شۇڭا، ئۇنىڭ بىرەر ئىشى چىقىپ قالسا، مەيلى توي - تۆكۈن، ئۆلۈم - يېتىم ئىشلىرى بولسۇن ياكى يىل

ئاخىرىدا ئەلاچىلارنى باھالاشتا بولسۇن، ئۇنىڭغا ھەمدەم بولىدىغانلار كۆپ بولىدۇ. چۈنكى، ئادەمدە مۇنداق روھىي ھالەت بولىدىكەن: لىيۇ ئەپەندى ماڭا يامانلىق قىلمىسا، نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭ ئەلاچى بولۇشىغا ېلەت تاشلىمايدىكەنمەن؟!

بىر كۈنى مەستلىكتە سۆزلەپ، ئىدارىمىزدا لىيۇ ئەپەندى دەيدىغان بىر ئادەم بار، ئۇ ئىدارىمىز ئۈچۈن بىر دەرد، مىللىتىمىز ئۈچۈنمۇ بىر ھەسرەت دېگەن ئىكەنمەن، نەتىجىدە ھەممە ئادەم ئۆكتە قوپۇپتۇ. مەستلىكتىن يېشىلگەندىن كېيىن، ئۇلارغا بىر - بىرلەپ ئۆزرە ئېيتىپ: «ئۇ چاغدا كۆپرەك ئېچىپ سېلىپ، يوقىلاڭ گەپلەرنى قىپتىمەن. لىيۇ ئەپەندى ئىدارىمىزنىڭ پەخرى، مىللىرىمىزنىڭ شان - شەرىپى» دېدىم. شۇندىلا خىزمەتداشلىرىم مېنى كەچۈردى.

— لاۋچۈن ئىمزالىق بۇ مۇلاھىزە «فېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2007 - يىل 9 - مارت سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

رەھبەر بولغانلىكى ئادەم ھەممىگە قابىلىيەتلىك بولۇۋەرمەيدۇ

بۇ يىل چاغاندا بىر خەۋەرنى كۆرۈپ ناھايىتى ھەيران بولدۇم: خەلق ئاۋىئاتسىيە باش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى بۇ يىل (2007 - يىل) چاغانىنىڭ تۇنجى كۈنى بېيجىڭ پايتەخت ئايرودرومىدىن يولغا چىقىدىغان CA1307/8 نومۇرلۇق نۆۋەتچى ئايروپىلانىنى ئۆزى ھەيدەپ، بېيجىڭ — شېنجېن — بېيجىڭ ئارا ئۇچۇش ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىپتۇ. ياڭ يۈەنيۈەن 2002 - يىلى خەلق ئاۋىئاتسىيە باش ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىقىنى ئۈستىگە ئالغاندىن بۇيان، ھەر يىلى بايرام كۈنلىرىدە نۆۋەتچى بولۇپ ئايروپىلان ھەيدەش ۋەزىپىسىنى ئىجرا قىلىشنى ئادەتكە ئايلاندۇرۇۋەتكەنىكەن. بۇنداق قىلىشنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇ: «ئايروپىلان ھەيدەشكە بىر قېتىم قاتناشساق، ئاساسىي قاتلامدىكى ئەھۋالنى بىرقانچە قېتىم مەجلىس - يىغىن ئاچقاندىنمۇ كۆپرەك چۈشەنگىلى بولىدىكەن، ئەمەلىي مەسىلىلەرنى تەتقىق قىلىپ ھەل قىلىشىمىزغا تېخىمۇ پايدىلىققىكەن» دەپ قارايدىكەن.

خەلق ئاۋىئاتسىيە باش ئىدارىسى باشلىقىنىڭ ئايروپىلان ھەيدىيەلىشى ئەسلىدە ھەيران قالغۇدەك ئىشمۇ ئەمەس. لېكىن، مېنىڭ «ئەقىدە بىلەن قېتىپ كەتكەن» ئىدىيەم - ئېڭىم بويىچە قارىغاندا، بىزنىڭ تۈزۈمىمىزدە تولا چاغدا كەسىپ ئەھلى بولمىغانلار كەسىپ ئەھلىگە رەھبەرلىك قىلىدۇ. «رەھبىرىي كادىرلارنى ياشلاشتۇرۇمىز، ئىختىساسلاشتۇرىمىز» دەپ كۈنمۇكۈن، ئايمۇئاي توۋلاپ يۈرگەن بولساق كاشكى، نەچچە يىلدىن بۇيان «ياشلاشتۇرۇش» ئىجرا بولۇۋاتىدۇ. بىراق، «ئىختىساسلاشتۇرۇش» نىڭ گۈلدۈرى بار، يامغۇرى يوق بولۇپ قېلىپ، كەسىپ ئەھلى بولمىغانلار كەسىپ ئەھلىگە رەھبەرلىك قىلىدىغان ھادىسە ئىلگىرىكىدەكلا ئومۇملىشىپ كېتىۋاتىدۇ. يەر باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇلغاندىن كېيىن، ماۋارىپ ئىدارىسىگە باشلىق بولۇپ تۇرۇۋاتىدۇ، مەدەنىيەت ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ۋەزىپە ئۆتەش مۇددىتى توشقاندىن كېيىن، قۇرۇلۇش كومىتېتىغا مۇدىر بولۇپ تۇرۇۋاتىدۇ. دەرىجىسى توغرا كەلسىلا، ھەرقانداق ساھەدە، ھەرقانداق ئەمەلدار خۇددى چاقپىلەكتەك ئايلىنىپ تۇرۇۋېرىدىغان بولدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، خەلق ئاۋىئاتسىيە باش ئىدارىسى باشلىقىنىڭ ئايروپىلان ھەيدىيەلىگەنلىكى مېنى ئىختىيارسىز ھەيران قالدۇردى. لېكىن، بۇنىڭدىن كېيىن ئايروپىلانغا چۈشسەم خاتىرەم چوقۇم جەم بولىدۇ، ھۇزۇر - ھالاۋىتىم چوقۇم ئاشىدۇ.

ئەمەلىيەتتە كەسىپ ئەھلى بولمىغانلارنىڭ كەسىپ ئەھلىگە رەھبەرلىك قىلىشى يامان ئىشمۇ ئەمەس، رەھبەر بولغان ئادەملەرنىڭ ھەممىنى بىلىشىمۇ ناتايىن. رەھبەرلەرنىڭ بىلىم دائىرىسى قانچە كەڭ بولسا شۇنچە ياخشى. لېكىن، رەھبەرلىك قىلىش ۋاقتى چەكلىك بولغاچقا، ھەممىدە قابىلىيەتلىك بولۇشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق، مۇمكىنمۇ ئەمەس. ئاساسىي رەھبەر بولغان، بولۇپمۇ بىرىنچى باشلىق بولغان ئادەم ئالدى بىلەن سىياسىئون بولۇشى لازىم، ئۇنىڭ ئىقتىسادشۇناس بولۇشى، قانۇن مۇتەخەسسىسى بولۇشى ناتايىن، ئەمما ئۇ ئىقتىسادنى، قانۇننى بىلىشى كېرەك. ئەنە شۇ ئۈچ خىل ئامىل بولسا، ھەممە ئىش قولىدىن كېلىدىغان تولۇق قابىلىيەتلىك بولمىسىمۇ، ھەتتا باشقا جەھەتلەردە ئىلىپنىڭ سۇنۇقىنى بىلمىسىمۇ، ئومۇمىي ۋەزىيەتنى ئىگىلىيەلەيدۇ. دۆلەت رەھبىرىنى ئالايلى، ئۇنىڭ ئاتوم بومبىسىنىڭ قانداق ياسىلىدىغانلىقىنى بىلىشى زۆرۈر ئەمەس، مۇمكىنمۇ ئەمەس. لېكىن، ياساش كېرەكمۇ - يوق؟ قاچان ياساش كېرەك؟ قانچىلىك ياساش كېرەك؟ ئۇرۇش - جەڭ قىلىش

ھەربىلەرنىڭ ئىشى، جەڭ قىلىش كېرەكمۇ - يوق؟ كىمگە قارشى جەڭ قىلىش كېرەك؟ بۇلار سىياسىئونلارنىڭ ئىشى، يەنە شەھەر باشلىقىنىى ئالايلى: ئۇ بىناكارلىقنى بىلمىسىمۇ مەيلى، لېكىن خەلق-نىڭ تىرىكچىلىكى ۋە ئارزۇ - ئارمانلىرىنى بىلىشى، مۇتەخەسسىس-لەرنىڭ پىكىرلىرىگە قۇلاق سېلىشى، ئەستايىدىل ۋە مەسئۇلىيەتچان-لىق بىلەن بەزى قارارلارنى چىقىرىشى لازىم. دېمەك، ئۆينى قانداق سېلىش كېرەك، قانچىلىك سېلىش كېرەك، قەيەرلەرگە سېلىش كېرەك، بۇلار بىناكار ئالىملارنىڭ ۋە بىناكار ئىشچىلارنىڭ ئىشى. شەھەر خەلقىنىڭ ئۆي سېتىۋېلىشىغا قۇربى يېتەمدۇ، ئۇلارغا ئۆي تېگەمدۇ، مانا بۇلار شەھەر باشلىقىنىڭ ئىشى.

كەسىپ ئەھلى ئەمەسلەرنىڭ كەسىپ ئەھلىگە رەھبەرلىك قىلد-شىدا، كەسىپ ئەھلىنىڭ پىكرىگە قۇلاق سېلىشى، ئۇلارغا ھۆرمەت قىلىشىدا.

رەھبەر بولغان ئادەم ھېچ نەرسىنى بىلمىسە بولمىغىنى، ئەلۋەت-تە، ھەممىنى بىلىدىغان بولسىمۇ چاتاق. خروشچېۋ 1962 - يىلى دېكابىردا سوۋېتلەر ئىتتىپاقى مەركىزىي كۆرگەزمىخانىسىغا رەسسام ھەيكەلتىراشلارنىڭ ئەسەرلىرىنى كۆرگىلى بېرىپ، 2- قەۋەتتىكى تەسۋىرىي سەنئەت زالىدىكى بەزى ئەسەرلەرنى كۆرۈپ تاقىتى تاق بولۇپ: «بۇلار پورنوگرافىيە (بەتقىلىق، شەھۋانىي، يارىماس) ئە-سەرلەركەنغۇ، سەنئەت ئەمەس» دېگەن؛ ئېينىستېنىڭ ئەسەرلىرىنى كۆرگەندە تېخىمۇ جۇدۇنى ئۆرلەپ: «ئېشەك قۇيرۇقىنى سىياھقا چىلاپ سىزسىمۇ رەسسام دېگەننى بۇنىڭدىن تۆزۈك سىزىش مۇمكىن» دېگەن؛ كېيىن: «بۇ يەرنىڭ مەسئۇلى كىم؟» دەپ سورىغان. تەس-ۋىرىي رەسسام ئېينىست چاقىرتىلىپ كەلگەندە، خروشچېۋ ئىمىر - چىمىر ئەسەرلەرنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ غەزەپ بىلەن: «خەلقنىڭ پۇ-لىنى خەجلەپ، سىزغانلىرىڭ مۇشۇ پوقىا ئۆتمەس نەرسىلەرمۇ؟» دې-گەن. ئېينىست ئۇنىڭ قوپاللىق بىلەن قىلغان دەشنامىلىرىنى كۆتۈ-رەلمەي: «سىز سەنئەتكار ئەمەس، نەپىس سەنئەتنىڭ نېمىلىكىنىمۇ بىلمەيدىكەنسىز، سەنئەت دېگەننىڭ ھېچ نېمىسىنى بىلمەيدىكەنسىز»

دېگەن. خروشچېۋ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ: «كۆمۈر خاڭدا ئىشچى بو-لۇپ ئىشلىگەن چاغلىرىمدا بىلمەيتتىم، بالداقمۇبالداق يۇقىرى ئۆر-لەۋاتقان چاغلىرىمدىمۇ بىلمەيتتىم، لېكىن بۇگۈنكى كۈندە مىنىس-تىرلار سوۋېتىنىڭ رەئىسىمەن، پارتىيىنىڭ داھىيسىمەن، شۇنداق تۇرۇقلۇقمۇ بىلمەمدىكەنمەن؟» دەپ سۆزلەپلا كەتكەن. ئېينىست ئۇ-نىڭغا جاۋاب ياندۇرماي، سۆزلىرىنىڭ ئورامىغا قاراپ گەپ قىلغان، شۇنداقتىمۇ ھودۇقۇپ - تىترەپ كەتكەن. دېموكراتىيە ۋە نازارەت توغرىسىدا ئۇنۇملۇك تۆزۈم بولمىغاندا، مەيلى سەن ئوقۇمىغان قارا قورساق، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان دۆت بول، مەيلى چالا موللا بول، رەھبەر، بولۇپمۇ بىرىنچى باشلىق بوپقالغانىكەنسەن، ھەممىنى بىلىدىغان بوپقالىدىكەنسەن. قىسقىسى، رەھبەر ئىكەنسەن، ھەممىگە قابىلىيەتلىك بوپقالىدىكەنسەن.

ھەممە جەھەتتە كامالەتكە يەتكەن ئادەم بولمايدۇ، ھەممە ئىش قولىدىن كېلىدىغان تونۇق قابىلىيەتلىك ئادەم ئەسلا مەۋجۇت ئەمەس. ھەرقانداق ئىش توغرىسىدا «مۇھىم سۆز» قىلسا، «مۇھىم تەستىق» يازسا، يازغۇچىلار قۇرۇلتىيىدا بەئەينى ئەدەب، ئىلىم مۇھاكىمىسى يېغىنىدا بەئەينى ئالىم، سۇ ئىنشائات يېغىنىدا بەئەينى سۇچىلىق مۇتەخەسسىسى، يېزا ئىگىلىك يېغىنىدا بەئەينى يېزا ئىگىلىكى مۇتە-خەسسىسى، سانائەت يېغىنىدا بەئەينى سانائەت مۇتەخەسسىسى... بولۇۋېلىپ، سەھنىدە ئاغزىغا كەلگىنىنى جۆيلۇپ، قۇرۇق پو ئاتسا-مۇ مەيلى، يېغىندىن كېيىن ھۆججەت چۈشۈرۈپ تۆۋەندىكىلەرگە: ئەستايىدىل ئۆگىنىپ، چوڭقۇر ئۆزلەشتۈرۈپ، قەتئىي ئەمەلىيلەش-تۈرۈڭلار دەيدىغان بولسا، «ئات ئاۋارە — كۆت ئاۋارە» بولۇپ قالىدۇ.

— چىۋگۈيېنىڭ ئىمزالىق بۇ مۇلاھىزە «فېلىيەتونلار گېزىتى» نىڭ2007-يىل 13 - مارت سانىغا بېسىلغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

ئاپتوبۇستا

كۆزىتىشىمچە، ئاپتوبۇستىكى ئادەملەرنىڭ ئارىسىدا دەرىجە پەرقى بار ئىكەن، يەنى بىر ئاپتوبۇسقا چىققان بىر توپ ئادەمدە ئاڭلىق-ئاڭسىز ھالدا دەرىجە پەيدا بولۇپ قالىدىكەن. 1 - دەرىجىدىكى ئادەم شوپۇر ئىكەن، ئۇ شۇ ئاپتوبۇستىكى ھەممىدىن ھوقۇقلۇق ئادەم ئىكەن. چۈنكى، ئۇ ئولتۇرغۇدەك ئورۇن چىقماي قالارمىكى دەپ ئەندىشە قىلمايدىكەن، ئۇنىڭ بىلەن ئورۇن تالىشىشقا پېتىنىدىغان ئادەمىمۇ چىقمايدىكەن. ئەگەر ئۇنىڭ ماڭغۇسى كەلمىسە، ئاپتوبۇستىكى ئادەملەرگە ساقلاپ تۇرماقتىن باشقا ئامال يوق ئىكەن، ھېچكىم غىدىڭ - پىدىكمۇ قىلالمايدىكەن. شوپۇر ئۆزىنى باشقىلاردىن بىر دەرىجە ئۈستۈن چاغلاپ، ئاپتوبۇسقا چىقىۋاتقان ئادەملەرگە كۆزىنىڭ قىرىدا قاراپ قويىدىكەن: پۇل تاشلىغانغا، كارتىسىنى سىيىپىغانغا، ياشانغانلار كىنىشكىسىنى ئېلىپ ئاپتوبۇسقا چىققانلارغا كۆزىنى ئۇزمەي سەپسېلىپ قارايدىكەن. «مۇبادا بېشىدىكى ئاق چېچى يالغان بولۇپ قالسچۇ؟ ناۋادا بەللىرىنى مۇكچەيتىشى، پۇتلىرىنى ماغدۇرسىز دەلدەڭلىتىپ دەسسەپ مېڭىشى ھارامزەدىلىك بولسچۇ؟ بۇ ئاي-بۇ كۈنلەردە ساختىلاشمىغان نەرسە قالماپتۇ دەپ ئويلايدىكەن شوپۇر.

ئاپتوبۇستا ئولتۇرغۇدەك ئورۇن تەگكەنلەر 2 - دەرىجىلىك ئادەم ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئەپتىدىن ئارامبەخىشلىك، مەغرۇرلۇق چىقىپ تۇرىدىكەن، ئۇلاردىكى بۇ غەلىتە ھاكاۋۇرلۇقنىڭ نەدىن پەيدا بولغانلىقىنى ھېچكىم دەپ بېرەلمەيدۇ. ئومۇمەن ئالغاندا، ئۇلارنىڭ بىر قىلىقى شۇكى، ئۇلار دائىم دېرىزە سىرتىغا قاراپ جىم ئولتۇرۇۋالىدىكەن، يېنىدا ئۆزە تۇرغانلارغا ھەرگىز قايرىلىپ قارىمايدىكەن، بۇ

ئۇلارنىڭ ناھايىتى ئاقىلانە، ناھايىتى ئۇنۇملۇك چارىسى ئىكەن. شۇنداق قىلسا، بىرىنچىدىن، قورساقلىرى تومپىيىپ قالغان ھامىلدار-لارغا، چاچلىرى ئاقىرىپ كەتكەن ياشانغانلارغا كۆزى چۈشمەيدىكەن. «كۆزدىن يىراق كۆڭۈلدىن يىراق» دېگەن گەپ بار، كۆزى چۈشمىگەندىن كېيىن كۆڭلى ئارامىدا بەھۇزۇر ئولتۇرۇۋېرىدىكەن؛ ئىككىنچىدىن، بېشىنى تولغاپ تاشقىرىغا قارىۋالسا ئۆزە تۇرغانلارنىڭ مالىمىنىدىن، قىستاقچىلىقىدىن خالىي بولۇپ قالىدىكەن - دە، ئۆزى ئۇلار بىلەن ئىككى دۇنيادا تۇرغاندەك بولىدىكەن، ئولتۇرغان ئورنى ئۇنىڭغا ئارام ۋە راھەت كەلتۈرۈپ بەرگەن بولىدىكەن. ئورۇن تۇتۇپ ئولتۇرغان ئادەم ئۆزى بارىدىغان بېكەتكە يېتىپ بېرىشتىن ئىلگىرىكى ئاخىرقى سېكۇنتتا ئېزىلەڭگۈلۈك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، ئەتراپىدىكى ئادەملەرنىڭ ئارىسىدىن غادايغىنىچە ئارىلاپ ئۆتۈپ، ئولتۇرغان ئورنىنىڭ مېھرىدىن كېچەلمىگەندەك ئېرىنچەكلىك بىلەن ئاپتوبۇستىن چۈشىدىكەن. ئاپتوبۇسقا يېڭى چىقىپ ئورۇن تۇتقان ئادەم شۇئان 2- دەرىجىلىك ئادەم بولۇپ قالىدىكەن - دە، چىرايىدا دەرھاللا مەغرۇرلۇق ئەكس ئېتىدىكەن.

ئۆزە تۇرغانلار قاچانلا قارىسىڭىز خاپا. ئۇلار ئاپتوبۇسقا چىققۇچە شوپۇرنىڭ چىرايىغا قارايدىكەن، بىر قولىدا چوڭ - كىچىك بوغچىلىرىنى كۆتۈرۈپ، يەنە بىر قولىدا ئاپتوبۇسنىڭ تۇنۇقچىنى تۇتۇۋالىدىكەن؛ ئورۇن تۇتۇپ ئولتۇرغانلارغا زوقلىنىپ، ھەسەت قىلىپ، غەزەپلىنىپ قارايدىكەن؛ ئۆزىنى باشقىلاردىن پەس ئورۇنغا چۈشۈپ قالغاندەك ھېس قىلىدىكەن. ياشانغانلار، ئاجىزلار، كېسەلمەنلەر، مېيىپلار، ھامىلدارلار ئولتۇرغانلاردىن ھەرگىزمۇ ئۆزىگە ئورۇن بېرىشنى سورىمايدۇ. چۈنكى، ئۇلار كۆڭلىدە ئورۇن تۇتۇپ ئولتۇرغانلارنى ئۆزە تۇرغانلاردىن يۇزلۈك دەپ ئويلايدۇ. ئاپتوبۇستا ئادەم كۆپ بولۇپ قالغاندا، ئۆزە تۇرغانلار دائىم قىزىرىشىپ قالىدىكەن. ئېھتىياتسىزلىقتىن بىراۋنىڭ پۇتىغا دەسسەپ سالىدىكەن، باشقىلارغا

سوقۇلۇپ كېتىدىكەن، ئاپتوبۇستىن چۈشكۈچە قىستىلىشىپ تالىدىكەن، مىجەزى قوداڭشىپ تۇرىدىغان ئادەمگە ئۇچراپ قالغاندا، تىللىشىشتىن خالىي بولغىلى بولمايدىكەن. بىر چەتتە تاماشا كۆرۈپ تۇرغانلار خۇشال بولۇپ، بەكرەك جېدەللەشسىكەن، ئاپتوبۇستىكى ئىچ پۇشۇقمىز تۇگەيتتى دەپ ئارزۇ قىلىدىكەن، شۇنداق چاغلاردا شوپۇر پەرۋاسىز بولۇۋالىدىكەن، ئولتۇرغانلار تاماشا كۆرىدىكەن، ئۆرە تۇرغانلار چۇقان سالىدىكەن، ئاپتوبۇسنىڭ ئىچى ۋاراڭ - چۇرۇڭدا قاينىپ، جېدەللەشكەنلەردىن باشقىلار يايراپ كېتىدىكەن.

مۇبادا ئاپتوبۇستا بىرەر ئادەم بىرەر نەرسىنى ئوغرىغا بېرىپ قويسا، باشقىچە ھادىسە يۈز بېرىدىكەن: ئوغرىغا بەرگۈچى بىر بولسا ئاچچىقىنى باسالماي چېچىلىدىكەن، بىر بولسا ئاغزىنى بۇزۇپ ئوغرىنى تىللايدىكەن ياكى داد - پەرياد قىلىپ يىغلايدىكەن. قالغانلار خۇددى تاڭگازا چىشلىۋالغاندەك ئۇن چىقارماي جىم بولۇۋالىدىكەن، مەن بىلەن مۇناسىۋىتى بولمىغاندىكىن، قانداق قىلسا قىلمامدۇ، دەپ ئويلىسا كېرەك.

ئارزۇيۇم شۇكى: مەن يولۇقتۇرغان بۇ ئەھۋال «ئايرىم ھادىسە»، «ئايرىم ھادىسە» دىن خۇلاسىلەپ چىقارغان «ئايرىم قانۇنىيەت» بولۇپ قالغاي.

— بۇ ئەسەر گۈيىئەننىڭ «فېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2007 - يىل 30 - مارت سانىغا بېسىلغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

پاك قەلب

ئۆيۈمنى زىننەتلىگەندە بىرمۇنچە قەغەز ساندۇق يىغىلىپ قالغانىدى. ئۇلارنى يىغىشتۇرۇۋېتەي دەپ تۇرسام، مەھەللىمىزنىڭ ساقچىسى: «بىنانىڭ ئاستىنقى قەۋىتىدىكى ماشىنا توختىتىش ئىسكىلاتىدا ئەسكى - تۈسكىلەرنى يىغىدىغان بىر ئادەم بار، ساتىدىغان كەرەكسىز قەغەز - پەغەزلەرنىڭ بولسا، ماشىنا توختىتىش ئىسكىلاتىغا كىرىپ ھېلىقى ئادەمنى تاپسىڭىز بولىدۇ» دېدى.

ئىسكىلاتنىڭ بىر بۇلۇڭىدا قاتتىق تاختا قەغەزدىن ياسىۋېلىنغان ۋاقىتلىق بىر كەپە بار ئىكەن، ئۇنىڭ ئەتراپىغا كېرەكسىز قەغەز، تۇنىكە چېلەك، سۇلياۋ بوتۇلكا دېگەندەك نەرسىلەر دۆۋىلىنىپ تۇرۇپتۇ. ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئادەم بىر دۆۋە كېرەكسىز قەغەزنى رەتلەپ ئولتۇرۇپتۇ. مېنىڭدە ساتىدىغان كېرەكسىز نەرسىلەرنىڭ بارلىقىنى ئاڭلاپ، دەرھال جىڭنى قولىغا ئېلىپ ئارقامدىن يۇقىرىغا چىقتىم.

ئۇنى بىرنەچچە قېتىم ئىزدەپ بېرىپ، ئۇنىڭ بىلەن تونۇشۇپ قالدىم.

بىر كۈنى ئىسكىلاتقا بارسام ئۇ يوق ئىكەن. كەپىسىگە بېشىمنى تىقىپ قارىسام، دەستىلەنگەن خىش ئۇستىدىكى تاختا كارىۋاتتا بىر قىزچاق يېتىپتۇ. ئۇنىڭدىن چوڭلار قېنى؟ دەپ سورىدىم. ئۇ:

— دادام تۆپىگە كېرەكسىز قەغەز يىغقىلى چىقىپ كەتتى، ھازىرلا قايتىپ كېلىدۇ، بىردەم ساقلاپ تۇرۇڭ جۇمۇ؟ — دېدى.

تۆپىگە؟ خىيال سۈرۈپ قالدىم. قىزچاق خىر - خىر كۈلۈپ،

قولى بىلەن يۇقىرىنى كۆرسەتتى:

— مانا مۇشۇ تۆپىدە.

باشقا ئىشىم بولمىغاچقا، بوپتۇ ساقلاپ تۇراي دەپ ئويلىدىم.

— سىرتقا ئويىنغىلى چىقمامسىز؟ — دەپ سورىدىم، — سىزنى زادىلا كۆرمىگەندەك تۇرىمەن.

— دادام سىرتقا ئويىنغىلى چىقارغۇزمايدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇلۇشكۇن يىقىلىپ چۈشۈپ پۈتۈم سۇنۇپ كەتتى، ماڭالمايدىغان بولۇپ قالدىم.

قارىسام، بۇ بىچارە قىزنىڭ بىر پۇتى قېلىن گىپىس بىلەن قاتۇرۇقلۇق تۇرۇپتۇ.

شۇ چاغدا يوغان بىر باغلام قەغەز ساندۇقنى يۇدۇۋالغان ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئەر كىرىپ كەلدى. ئۇ قەغەز ساندۇقلارنى يەرگە قويغاندىن كېيىن، چوڭ جىڭنى قولىغا ئېلىپ، ئارقامدىن تۆپىگە چىقتى.

يېڭىدىن بىرنەچچە ئائىلە ئېلېكتر سايمىنى سېتىۋالغانىدىم، شۇڭا قەغەز ساندۇقلارمۇ خېلى كۆپ ئىدى، ساندۇقلارنى قاتلىشىپ بېرىۋېتىپ پاراڭلىشىپ قالدۇق. گەپ ئىختىيارسىزلا ھېلىقى قىز ئۇستىگە ئۆتۈپ قېلىۋىدى، ئۇ ئادەم ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ:

— بۇ بەك بىتەلەي بالا، — دېدى.

ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، بۇ قىز ئۆزىنىڭ پۈشتىدىن بولغان بالا ئەمەسكەن، بۇ قىزنى ئەسكى - تۈسكىلەرنى يىغىۋاتقاندا يولدىن تېپىۋالغانىكەن. دەسلەپتە بۇ بالىدا بىرەر نۇقسان بارلىقىنى بىلمەپتۇ. ئىككى ياشقا توشقان يىلى بىر يىقىلىپلا بىلىكىنى سۇندۇرۇۋاپتۇ. بالا دېگەننىڭ سۆڭىكى چۈرۈك بولىدۇ دەپ پىسەنتمۇ قىلماپتۇ، بۇنىڭ چوڭ چاتاق ئىكەنلىكىنى نەدىمۇ ئويلىسۇن؟! دوختۇر ئۇنى ئەينەككە ئوخشاش ئاسان سۇنىدىغان چۈرۈك سۆڭەك كېسىلى ئىكەن دەپتۇ. سەل - پەل دىققەتسىزلىك قىلسا، سۆڭىكى سۇنىدىكەن.

بۇنداق كېسەلنى مەن ئاڭلىغان، تۇغما ئەينەكسىمان چۈرۈك سۆڭەك بوشاش كېسىلى ئىكەن، بۇ داۋاسى تېپىلمايۋاتقان دۇنياۋى مۇرەككەپ كېسەل بولۇپ، بۇنداق كېسەلنىڭ داۋالاش ئارقىلىق ساقايتىلغىنى يوق ئىكەن.

ئادەمنى ھەممىدىن بەك ئەندىشىگە سالىدىغىنى شۇكى، ئۇ قىز پات - پاتلا يىقىلىپ چۈشىدىكەن. ھەرقاچان مېڭىپ كېتىۋېتىپ دەل دەڭلەپ قالسىلا، بىرەر تال سۆڭىكى سۇنماي قالمايدىكەن. شۇڭا، ئۇنى كىچىكىدىن تارتىپلا يۇگۇرتتۇرمەيدىكەن، باشقا بالىلارغا ئوخشاش چېپىپ يۇرۇپ ئويناشقا يول قويمايدىكەن. شۇنچە دىققەت بىلەن ئاۋايلىسىمۇ ھەر يىلى سۆڭىكى بىر - ئىككى قېتىم سۇنۇپ تۇرىدىكەن. مانا قارىمامدىغان! ئالدىنقى كۈنى بىخەستەلىك قىلىپ يىقىلىپ چۈشۈپ يەنە پۇتىنى سۇندۇرۇۋاپتۇ. بۇ بالا تېخى 10 ياشقا توشمىدى، مۇشۇنداق بولسا، ئۆمرى قانداق ئۆتەر؟ ئوتتۇرا ياش ئادەمنىڭ كۆزلىرىدە قايغۇ ۋە مەيۇسلۇك ئالامىتى پەيدا بولدى. ئۇنىڭغا قانداق تەسەللى بېرىشىمنى بىلەلمىدىم.

ئۇينى كۆچۇرگەن كۈنى، ئوغلۇمنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغان چاغدا ئىشلەتكەن دەرسلىكلىرىدىن بىر دەستە كىتاب چىقىپ قالغانىدى. يەر ئاستى ماشىنا توختىتىش ئىسكىلاتىغا ئاپىرىپ بەردىم. گۈڭگا ئىسكىلاتتىن سۆڭەكنىڭ پۈرىغى چىقىپ تۇرۇپتۇ.

قارىسام ھېلىقى ئادەم مەشتە سۆڭەك شورپىسى قاينىتىۋېتىپتۇ.

— بالىغا قۇۋۇەت بولۇپ قالار دېدىم، — دېدى ئۇ ۋە قولۇمدىكى بىر باغلام كىتابنى كۆرۈپ دەرھال جىڭنى ئىزدىگەچ.

— بۇنى ساتىمەن دەپ ئېلىپ كەلمىدىم. بۇنىڭ ھەممىسى ئوغلۇم باشلانغۇچتا ئوقۇپ بولغان دەرسلىك، ئۆيدە تۇرسىمۇ لازىمى يوق. قىزچاق كۆرسۇن، ساۋاتلىق بولۇپ قالار، — دېدىم.

قىزچاق كارىۋاتتا يانپاشلاپ ياتاتتى.

— خەت تونۇيدىغانسىز؟ — دەپ سورىدىم قىزچاقتىن.

— تونۇيمەن، — دېدى ئۇ، — دادام ھەركۈنى ئۆگىتىدۇ. دادام يىغىپ كەلگەن كىچىكسىز قەغەزلەرنىڭ ئارىسىدىن بەزىدە ئوبدان كىتابلارمۇ چىقىپ قالىدۇ، — ئۇ يېنىدىكى دەستە - دەستە كىتابنى ئۆرۈپ قويدى، — بۇلارنى دادام كىچىكسىز قەغەزلەر ئىچىدىن تېپىۋالغانىكەن.

— ئاغرىۋاتامدۇ؟ — ئۇنىڭ گىپىستىكى پۈتىنى سىلاپ تۇرۇپ سورىدىم.

— دادام مېنى ئوماق قىزىم دەپ ماختايدۇ، ئاغرىسىمۇ قورقمايمەن، — قىز مەغرۇر قىياپەتتە سۆزىنى داۋام قىلدى، — لېكىن دادا، پۈتۈم يەنە قىچىشىۋاتىدۇ، — دېدى.

ئوتتۇرا ياشلىق بۇ ئادەم قىزغا يېقىن كېلىپ بىر تال ئىنچىكە سىمنى قولىغا ئالدى - دە، مەن قاشلاپ قويايي دەپ، قىزنىڭ گىپىس بىلەن تېڭىلغان پۈتىنى ئاستا كۆتۈرۈپ تۇرۇپ، سىمنى ئاۋايلاپ ھىمىرىپ گىپىستىن كىرگۈزدى ۋە:

— قىچىقان يەر مۇشۇمۇ؟ — دېدى.

ھەيرانلىقتا ئاغزىم ئېچىلىپلا قالدى. دەققەت بىلەن قارىسام، گىپىسنىڭ بىرنەچچە يېرىدە تۆشۈك بار ئىكەن.

— بالىنىڭ سۆڭغان سۆڭەكلىرى تۈتىشىۋاتىدۇ، شۇڭا بەك قىچىشىدىكەن. بۇ تۆشۈكلەرنى مەن تەشتىم، بەك قىچىشقاندا قاشلاپ قويىمەن.

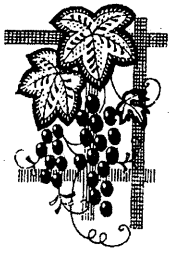
— دادا، ھەجەبمۇ خۇشياقتى! — دېدى قىزچاق پىخىلداپ كۈلۈپ.

قارىسام قىزنىڭ كۆزلىرىگە خۇشلۇقىدىن ياش كەپتۇ. مېنىڭ كۆزلىرىمگىمۇ ياش كەلدى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئىشخانىدا كۆرۈپ بولغان گېزىتلەرنى ھەركۈنى ئۆيگە ئالغاچ كېتىپ، مەلۇم ۋاقىت ئۆتكەندە يەر ئاستى ماشىنا ئىسكىلاتقا ئاپىرىپ بېرىدىغان بولدۇم.

مەھەللىمىزدە ھەركۈنى كەچقۇرۇندا بىرمۇنچە ئاھالە سەگىشىپ ئۇيان - بۇيان ئايلىنىپ ماڭىدۇ. ئۇلار قەدىمىنى بوشراق، يەنىمۇ بوشراق باسسىكەن، تۆۋەنكى ئىسكىلاتتىكى قىزنى ۋە ئۇنىڭ دادىسىنى بىئارام قىلمىسىكەن دەپ ئويمىد قىلىمەن. بەزىدە تۆۋەنكى ئىسكىلاتنىڭ چىقىش ئاغزى ئالدىدىن ئۆتكەندە، ئىچىدىن يېنىك ناخشا قوللىغىمغا كىرىپ قالىدۇ. قىز ناخشا ئوقۇۋاتقانمىدۇ؟ ئۇنىڭ ئاۋازى ئەينەككە ئوخشاش جارانلىق ھەم ساپ ئىكەن دەپ ئويلاپ قالىمەن.

— سۈن داۋرۇك ئىمزالىق بۇ ئەسەر «فېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2007 - يىل 16 - مارت سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.



«چىرىك مەدەنىيەت» دېگەن نېمە

قولۇمغا بىر پارچە كونا گېزىت چىقىپ قالدى، بۇ يانۋاردا چىققان «جۇڭگو ياشلار گېزىتى» ئىكەن. قارىسام ئۇنىڭدا «چىرىك مەدەنىيەتتىن هوشيار بولايلى» دەيدىغان يېڭى سۆزلەر تىلغا ئېلىنغان بىر ماقالا بار ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن بۇ ماقالىنى ئوقۇدۇم. ئەسلىدە شۇ ماقالىنىڭ ئاپتورى تىلغا ئالغان «چىرىك مەدەنىيەت» دېگەن سۆز هەممە ئادەمنى ئادەتتە دەپ يۈرگەن خىيانەتچىلىك بىلەن چىرىش، مەنسەپ سېتىش بىرىش، مەنسەپ سېتىپ ئېلىش ۋەهاكازا دېگەندەك چىرىكلىك هادىسىلىرى ئىكەن. ماقالىدە «هادىسە» دېگەن سۆز «مەدەنىيەت» كە ئالماشتۇرۇلۇپ، چىرىكلىك بىر خىل مەدەنىيەت دەپ قارىلىپ، ئۇنىڭدىن هوشيار بولۇش چاقىرىق قىلىنىپتۇ.

چىرىكلىككە قارشى تۇرۇشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش كېرەك دېگەن پىكىر ناهايىتى ياخشى. لېكىن، «... مەدەنىيەت» تىن هوشيار بولايلى، دېگەن ئىبارە ماڭا بۆلەكچىلا تۇيۇلدى. بىرەر يېڭى ئاتالغۇنى ئىجاد قىلغاندا، هەر هالدا ئۇنىڭ ئىلمىيلىققا ئەهمىيەت بېرىشكە توغرا كېلىدۇ.

مەدەنىيەت دېگەن نېمە؟ بۇ هەقتە هەركىم هەرنېمە دەيدۇ، شۇنداق بولسىمۇ ئورتاق چۈشەنچە بار. نوپۇزلۇق لۇغەتلەردىكى شەرهلەرگە قارىغاندا: مەدەنىيەت دېمەك ئىنسانىيەت يارىتقان ماددىي ۋە مەنىۋى بايلىقلارنىڭ يىغىندىسى دېمەكتۇر. بۇ مەدەنىيەتنىڭ كەڭ مەنىدىكى شەرهى، تار مەنىدىكى شەرهىمۇ بار. ئۇنىڭدا «مەخسۇس مەنىۋى بايلىق نەزەردە تۇتۇلىدۇ». مەيلى كەڭ مەنىدىكى شەرهى بولسۇن ياكى تار مەنىدىكى شەرهى بولسۇن، هەممىسىنىڭ ئېنىق

مەزمۇنى ۋە دائىرىسى بار. مەدەنىيەتنىڭ ئىككى تۈپ ئالامىتى بار بولۇپ، ئاساسىي ئامىلى دېمۇ ئېيتىلىدۇ. مەيلى ماددىي ياكى مەنىۋى مەدەنىيەت بولسۇن، بىرىنچىدىن ئىنسانىيەت يارىتقان بولۇشى شەرت؛ ئىككىنچىدىن بايلىق بولۇشى شەرت. ئەنە شۇ ئىككى ئاساسىي ئامىل بولغاندىلا ئاندىن مەدەنىيەت يىغىندىسىغا تەۋە بولالايدۇ.

چىرىكلىك «ماددىي بايلىق» مۇ؟ ياق. چىرىكلىك «مەنىۋى بايلىق» مۇ؟ ياق. ئۇنداق بولسا نېمە ئۈچۈن مەدەنىيەت قاتارىغا كىرگۈزۈلۈپ قالىدۇ؟ هازىر جەمئىيەتتە مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان چىرىكلىك هادىسىلىرى «چىرىك مەدەنىيەت» دەپ ئاتىلىپ، مەدەنىيەتنىڭ بىر تۈرى قىلىۋېلىنسا، مەدەنىيەتنىڭ مەنىسىگە خىلاپ بولمامدۇ؟

مۇشۇنداق يېڭى ئاتالغۇنى ئىجاد قىلىشنىڭ ئۆزى هازىرقى كۈندىكى مەدەنىيەتنىزم ياكى مەدەنىيەتپەرەسلىك هادىسىسىنىڭ بىر ئىپادىسى. مەدەنىيەتنىزم هادىسىسى دېگەنلىك هەممە ئىش، هەممە نەرسە مەدەنىيەت بولۇپ كەتتى، هەممە نەرسە، هەممە ئىش مەدەنىيەت نامى بىلەن ئاقىدىغان بولدى، مەدەنىيەت دېگەن سۆز هەممە يەرگە توغرا كېلىدىغان بولۇپ قالدى، ئۇنىڭ چېكى قالمىدى دېمەكتۇر. مەدەنىيەت گويا بىر سېۋەت بولۇپ، هەممە نەرسە شۇنىڭغا قاچىلىنىدىغان بولدى، مانا هازىر شۇنداق قاچىلىنىۋېرىپ، مەدەنىيەت بەئەينى ئەخلەت سېۋىتىگە ئايلىنىپ قېلىۋاتىدۇ. شۇنداق ئەمەسمۇ؟ قاراپ بېقىڭلار، بەزىلەر ئۆزى يارىتقان «يېڭى مەدەنىيەت»، «بوغۇپ كېچىكىلىتىلگەن پۈت مەدەنىيىتى»، «قەلەندەرچىلىك مەدەنىيىتى»، «پاسكىنا - جالاپلىق مەدەنىيىتى» دېگەنلەرنى مەدەنىيەت سېۋىتىگە قاچىلىغاندى، هازىر مانا ئەمدى «چىرىك مەدەنىيەت» پەيدا بوپتۇ. مۇشۇنداق كېتىۋەرسە «ئۇچتە هەمراھ بولۇش مەدەنىيىتى»، «ئەتكەسچىلىك مەدەنىيىتى»، «زەهەر چېكىش مەدەنىيىتى»، «ۋابا مەدەنىيىتى»، «تېررورلۇق مەدەنىيىتى»، «قىمار مەدەنىيىتى» ۋاھاكازالارمۇ بارلىققا كېلىشى مۇمكىن.

«چىرىكلىك مەدەنىيىتى» دەيدىغان گەپلەر بارغۇ؟ ئەمەلىيەتتە

بۇ گەپنىڭ ئىلمىيلىقى يوق، ژەرنى يوق، ئوبيېكتىپچانلىقى يوق، پەقەت بىر مەزگىل ئىدىئولوگىيە ساھەسىدىكى سىياسىي كۈرەشلەر-گىلا لازىم بولۇپ قالغان. «چىرىكلىك مەدەنىيىتى» دېگەندە كۆزدە تۇتۇلغىنى سىياسىي تۈس ئالغان، لەنەت قىلىنىدىغان نەرسە ئەمەس ئىكەن، ئۇ ھالدا ئۇ نەرسە ئەسلىدىنلا مەدەنىيەت تەركىبىگە كىرمەي-دىغان نەرسە بولۇپ چىقىدۇ. شۇنداق ئۇقۇمنىڭ قاچاندىن باشلاپ پەيدا بولغانلىقى، قاچان ئەۋج ئالغانلىقى، شۇ ئۇقۇمدىن قانداق پايدىلىنىپ «سىياسىيغا ئەھمىيەت بېرىش» جارى قىلدۇرۇلغانلىقى تەكشۈرۈپ كۆرۈلسىلا، ئۇنىڭ شۇ دەۋردە ئويۇنغان رولىنى بىلىش تەس ئەمەس.

مەدەنىيەت ئۆزىنىڭ تەرەققىياتى جەريانىدا تاشلىنىپمۇ قالىدۇ. مەيلى ماددىي بايلىق بولسۇن ياكى مەنىۋى بايلىق بولسۇن، تاشلىنىپ قېلىش مۇقەررەر مەۋجۇت. تاشلىنىپ قالغانلىرى «بايلىق» لىق ئالا-مىتىنى يوقىتىدۇ، مەدەنىيەت دەپمۇ ئاتالمايدۇ. «كونىسىدىن كەچ-مىگۈچە يېڭىنى قوبۇل قىلىش تەس» دەيدىغان گەپ بار. ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، «چىرىگەنلىرىنى چىقىرىپ تاشلىمىغۇچە، يېڭىسى-نى قوبۇل قىلغىلى بولمايدۇ». پارتىيىنىڭ مەلۇم بىر تەشكىلاتىدىن چىقىرىۋېتىلگەن چىرىك ئۇنسۇر پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ ئەزالىقىدىن قالىدۇ. ئۇنى «پارتىيىنىڭ چىرىك ئەزاسى» دېسەك بولامدۇ؟ مەدە-نىيەت ئۆزىنىڭ تەرەققىياتى داۋامىدا قوبۇل قىلغان يېڭىلىقلار مەدەنىـ يەتنى داۋاملىق بېيىتىدۇ، چىقىرىپ تاشلىغان چىرىندىلەر بولسا مەدەنىيەتنى ساپ- پاك قىلىدۇ.

مەدەنىيەتنىڭ ماھىيەتلىك ئالامىتىنى ئەسلىگە قايتۇرايلى، مەدە-نىيەتكە قوشۇلۇپ قالغان چىرىندىلەرنى سۈپۈرۈپ تاشلايلى، ئىنسانـ يەت يارانقان «ماددىي ۋە مەنىۋى بايلىق» پاكلانسۇن.

— جاك يۇشېك ئىمزالىق بۇ مۇھاكىمە «فېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2007-يىل 24- ئاپرېل سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

نېمىدېگەن كۆپ «مەشھۇر» بۇ

پېقىر قەلەم ئىگىسى كەسپىم مۇناسىۋىتى بىلەن بەزى ئىجتىما-ئىي سورۇنلارغا قاتنىشىپ تۇرۇۋاتىمەن. قارىسام، ئىلگىرىكى چاغ-لاردا كىشىلەر ئاغزىغا ئېلىشقىمۇ پېتىنالمايدىغان «مەشھۇر» دېگەن سۆز ھازىر كەلسە - كەلمەس قوللىنىلىدىغان بولۇپ قاپتۇ.

بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى بىر كەسىپدىشىم مېنى بىر كەچكى چايغا تەكلىپ قىلدى. يولدا كېتىۋېتىپ: كەسىپدىشىم ناھا-يىتى قايىللىق تەلەپپۇزىدا: «بىز باردىغان ئولتۇرۇشتىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۆزىمىزنىڭ ئاخبارات ۋە ئەدەبىيات ساھەسىدىكى مەشھۇر مۇھەررىر، رىياسەتچى، شائىرلار، مەشھۇر يازغۇچىلارمۇ بار، ئۇلار بىلەن ئوبدان تونۇشۇۋېلىڭ» دېدى.

كەسىپدىشىمنىڭ گەپلىرى مەندەك ھېچقانچە تەجرىبىسى يوق ئادەمنى سۆر باسۇرۇپ قويدى. داستىخان ھازىرلانغان ئايرىمخانىغا كىرىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، بىر ياش مۇخبىر سورۇندىكى مېھماـ-نلارنى سۆلكەت بىلەن تونۇشتۇردى: بۇ كىشى رادىئو ئىستانسىسىنىڭ مەشھۇر دىكتورى پالانى، بۇ كىشى شۇ ساھەنىڭ مەشھۇر پىلانلىغۇچـ-ىسى پوكۇنى، مانا بۇ كىشىمۇ مەشھۇر ئوبزورچى، مەشھۇر... كېيىنكى تونۇشتۇرۇشلار قوللىقىمغا ئانچە كىرمىدى. ئەيتاۋۇر، ھەمـ-ىسى مەشھۇر پالانى، پوكۇنى ئىكەن. «مەشھۇر» دېگەن سۆز تونۇشـ-تۇرغۇچىنىڭ ئاغزىدىن چۈشمەيدىغان سۆزگە ئايلىنىپ قاپتۇ. تونۇشـ-تۇرۇلغۇچىلارمۇ بەھۇزۇر ئولتۇردى.

كەمىنە قەلەم ئىگىسىنىڭ پېتىر ناندىن قىل ئىلغۇغۇسى يوق، يۇقىرىدا تونۇشتۇرۇلغان مېھمانلارنى كەمسىتكىسىمۇ يوق. پەقەت

خالىغانچە قوللىنىلغان «مەشھۇر» دېگەن سۆزنىڭ توخۇ پەيلىرىدەك توزۇپ يۇرگەنلىكىگە ھەيرانمەن. چۈنكى، كەمىنە قەلەم ئىگىسى شۇ مېھمانلارنىڭ قانداق ئالاھىدە مۇڭەپپەقىيەتلىرى ۋە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلىرى بارلىقىنى ھەقىقەتەن ئاڭلىمىغانىدىم. بۇ «مەشھۇر» نېمىدىن بولدى؟

ئەمەلىيەتتە، ناھايىتى ۋەزنى بار ھەم ئەيمىنىشلىك «مەشھۇر» دېگەن سۆزنىڭ قىممىتى ھازىر بەكلا چۈشۈپ كېتىپتۇ. ھازىرقى سەنئەتچىلەرگە ئوبدان سەپسالىدىغان بولساق، ئۇلاردا «مەشھۇر» دېگەن سۆزنىڭ كەلىسە - كەلمەس قوللىنىلىشى تېخىمۇ كۆپ ئىكەن. ھەر كۈنى تېلېۋىزورنى ئاچسىڭىز، ئوخشاش بىر قېلىپتىكى سەنئەت كېچىلىكىنى كۆرىسىز، شۇ سەنئەتچىلەرنىڭ تولىسى تېخى ئەمدىلا ئېكرانغا، سەھنىگە چىققان يېڭى چولپان؛ ھېچقانچە داڭق چىقارمىغان بولسىمۇ، بەزىلەر ئۇلارنى «مەشھۇر ناخشا چولپىنى، كىنو چولپىنى» دەپ كۆپتۈرىدىكەن. تاماشىبىنلارغا چىرايىدىن ھېچقانچە تونۇش بولمىغانلارمۇ «مەشھۇر» دەپ سەھنىگە چىقىرىلىدىكەن.

«مەشھۇر»نىڭ قىممىتىنىڭ تولىمۇ تۆۋەنلەپ كېتىشى ۋە كەلىسە - كەلمەس قوللىنىلىشى يالغۇز ئالىيېشىل سەھنە سەنئىتى دائىرىسىدىلا مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان ھادىسە ئەمەس. ئۇنداق ياسالمىلىق، كۆپتۈرمىچىلىك قىلىقلار بارا - بارا جەمئىيەتتىكى مەدەنىيەت، ئىلىم - بىلىم، كارخانا دائىرىلىرىگە يامراپ بارماقتا، جەمئىيەتنىڭ ھەربىر قاتلاملىرىغىمۇ يېيىلماقتا.

كەمىنە قەلەم ئىگىسىنىڭ خىيالىغا «مايسىنى تارتىپ ئۆستۈرۈش» دەيدىغان بىر رىۋايەت كېلىپ قالدى، مەيلى قانداق ئادەم، قانداق شەيئى بولسۇن، ئۇنىڭ پىشىدىغان، ھوسۇل بېرىدىغان مەۋسۈمى يېتىپ كەلمىگۈچە ئۆزى ياكى باشقا ئادەم ئوبيېكتىپ پرىنسىپقا، شەيئىلەرنىڭ تەرەققىيات قانۇنىغا خىلاپ ھالدا تاج كىيدۈرۈشكە ئۇرۇنىدىكەن، ھەقىقىي مۇڭەپپەقىيەت قازىنالارمۇ؟ ئارزۇ قىلغىنىدەك ئۇنۇم ھاسىل قىلالارمۇ؟

بۇنىڭغا ياق دەپ جاۋاب بېرىلمىدىغانلىقى چوقۇم. ئەمەلىيەتتە، «مەشھۇر» دېگەن سۆزنىڭ كۆرسىنىڭ چۈشۈپ كېتىشىگە، كەلسە-كەلمەس قوللىنىلىشىغا ئىسمى - جىسمىغا لايىق بولمىغانلىقى سەۋەب بولغانلىقى ھېچ گەپ ئەمەس. ھەرقايسى دائىرىدە، ساھەدە خىلى ئوبدان شان - شەرەپلەرنىڭ، نەتىجىلەرنىڭ نامايەندىسى بولۇپ قالغان «مەشھۇر»لۇق تاجىسى ئەسلىدىلا، ئۆسۈشىدىن ئۈمىد بولغان يۇقىرى دەرىجىلىك ناخشا چولپىنىغا، كىنو چولپىنىغا، ئىلىم - بىلىم سەركىسىگە، كاتتا ئالىم ۋە ئەدىبكە ئايلىنىش ئىمكانىيىتى بولغان ئادەملەرگە ئالدىراپلا كىيدۈرۈپ قويۇلسا، بۇ تاج ئۇلارغا مەنىۋى، روھىي جەھەتتە ئېغىر يۈك بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. ئۇلار ئېغىر يۈك كۆتۈرۈپ يول ماڭسا كۆزلىگەن نىشانغا قانداقمۇ بارالىسۇن؟

تېخىمۇ قورقۇنچلۇقى شۇكى، «مەشھۇر» دېگەن بۇ چىرايلىق تاج جەمئىيەتنىڭ بىرەر قاتلىمىدا ئەسلىدىلا ناھايىتى ئوبدان ئۆسۈش ئىمكانىيىتى بولغان ئادەملەرگە خالىغانچە كىيدۈرۈلسە، ئۇلار ئۆزىنى ئاياش، كەمتەر ۋە ئېھتىياتچان بولۇش بۇياقتا تۇرسۇن، تاجنىڭ دەستەك قىلىپ، تېرىسىگە پاتماي كۆرەڭلەپ، ئۆزىنىڭ مۇراد - مەقسىتىگە يەتكەن شىجائەتلىك باتۇر چاغلاپ، ئالغا ئىلگىرىلەشتىن توختاپ قېلىشى، ئۆزىنىڭ يۇكسەك ئىستىقبالىغا ئولتۇرۇپ قويۇشى چاغلىق گەپ. پۈتۈن جەمئىيەت شۇنداق سۈلايمان قالپاق ئاستىغا چۈشۈپ قالسا، جەمئىيىتىمىز ئىلگىرىلىيەلەمدۇ؟ دۆلىتىمىزدە ئۇمىد قالامدۇ؟

— يۇشى ئىمزالىق بۇ مۇلاھىزە «شىنجاڭ ئىقتىساد گېزىتى» نىڭ 2004-يىل 27 - ئاۋغۇستتىكى «ئىجتىمائىي ھادىسىلەردىن مۇلاھىزە» سەھىپىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

داد - پەریاد

شەھەردە ئۇزاق ئولتۇرغاچقا، خوتۇنۇم يېزىغا بېرىپ ھاۋا يەپ، ئىچ پۇشۇقىمىزنى چىقىرىپ كېلەيلى دەپ بېشىمنى ئاغرىتىۋەردى. شەنبە كۈنى مىشچان خوتۇنۇم بىلەن ئوماق ئوغلۇمنى «تۆمۈر ئات» قا مىنگەشتۇرۇپ، چىنلىك تېغىنىڭ شىمالىي ئېتىكىگە قاراپ يول ئالدىم.

سەھرادا ئادەمنىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ قالىدىكەن. كۆپكۆك ئاسمان، ئاپئاق بۇلۇت، ياپيېشىل دالا، غۇر - غۇر شامال، ھاۋا تولىمۇ ساپ.

مەززىلىك ھىدلىرى بۇرۇنغا ئۇرۇلۇپ تۇرغان تۇخۇمەكزارلىققا كىرگەندە بىر توپ تۇخۇمەك دەرىخىگە يامىشىپ چىقىپ، چېچەكلەپ تۇرغان بىرنەچچە تال شاختى سۇندۇرۇپ ئېلىپ، پۇراپ بېقىڭلار دەپ خوتۇنۇم بىلەن بالامغا تاشلاپ بەردىم. كىم ئويلىسۇن، دەرەختىن چۈشۈۋاتقىنىمدا ئوڭ مەڭزىم بىلەن بوينۇمنى دەرەخنىڭ شوخسى جىجىلاپ قانىتىۋېتىپتۇ. جىجىلانغان يەرلەردە بىرنەچچە تال قان ئارىلاش ئىز پەيدا بولۇپ قاپتۇ. لېكىن، روھىي ھالىتىم ناھايىتى ياخشى ئىدى.

ئەتىسى ئىدارىگە ئىشقا باردىم. خىزمەتدىشىم لىيۇ شىڭغا تۇنۇگۈن يېزىغا بېرىپ قىلغان تاماشىلىرىمىزنى چالا قالدۇرماي سۆزلەپ بەردىم. نەدىن بىلەي، لىيۇ شىڭ مېنى كۆرۈپلا يۇزۇمگە، بوينۇمغا تىكىلىپ قارىدى ۋە كۆڭلىدە بىر خىل گۇمان پەيدا بولغانىدەك قىلدى:

— تۇنۇگۈن يېزىدا تۇخۇمەك دەرىخىنىڭ چېچەكلىگەن شاخلىرىنى قايرىغاندا، دەرەخنىڭ شوخىلىرى جىجۇۋېتىپتۇ، — دېدىم كۈلۈپ تۇرۇپ.

— ھە، شۇنداقمۇ؟ — دېگەندىن باشقا گەپ قىلماي، ماڭا غەلىتە كۆز بىلەن قاراپ قويدى لىيۇ شىڭ.

ئۇدۇلۇمدا ئولتۇرىدىغان تۆك ۋېي دېگەن چوكان ھەممىزدىن ياش، ھەممىدىن چىرايلىق ئىدى. ئۇ كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرىدىغان ئەۋرىشىم بويىنى تولغاپ دەسسەپ ئىشخانىغا كىرىپ كەلگەندە، ئۇنىڭغا قاراپ خۇشامەت بىلەن كۈلۈپ قويدۇم. تۇنۇگۈنكى تاماشىلىرىمنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەرگۈم بار ئىدى، لېكىن مەن گەپنى باشلىغۇچە ئۇ ئۇشتۇمتۇتلا «ۋوي» دېدى - دە، كىشىلەرنىڭ يۈرىكىگە ئوت تۇتاشتۇرىدىغان كۆزلىرى بىلەن يۈزۈمگە، بوينۇمغا قادىلىپ قاراپ قالدى.

بۇ سەتەڭنىڭ غەلىتە ئەلپازىنى كۆرۈپ ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ قويغۇم كېلىپ تۇرۇۋىدى، يان تەرەپتىكى تەشۋىقات بۆلۈمىدە ئىشلەيدىغان «ۋات - ۋات، گەپ ئانىسى» چاڭ مىنيىڭ دېگەن ئايال ئىشخانىغا كىرىپ قالدى.

— ۋاي جاڭ ۋېي، — دەپلا توۋلىدى ئۇ مېنى كۆرۈپلا جارقىراپ، — يۈزىڭىزنى قايسى چوكان تارتىلىۋالدى؟

ئۇجۇقۇپ كەتتىم ۋە:

— ياق، ئۇنداق ئەمەس، — دېدىم ئېسەنگىرەپ، — تۇنۇگۈن يېزىدا ئېھتىياتسىزلىقىمدىن دەرەخنىڭ شوخسى جىجىلىۋەتتى.

— ۋاي ئۇكامەي، مېنى ئالدايمەن دېمەك. مەن گول بولىدىغان قوزا ئەمەس، ۋاقتى كەلسە ئادەم يەيدىغان بۆرە بولۇپ قالىمەن!

چاڭ مىنيىڭ قەستەن ئۇنلۇك توۋلاپ سۆزلىدى. نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي، خىجالەتچىلىكتە قېلىپ:

— راست، يېزىدا شوخىغا جىجىلىتىپ قويۇپتىمەن، — دېدىم.

— ھازىر قايسى زامان! ياشلار چوكان ئوينىسا، قورقۇپ كەتكۈدەك نېمە ئىش بار! ھا - ھا - ھا!...

بىردەمدىن كېيىن باشقارما باشلىقى مېنى ئىشخانىسىغا چاقىرتىپتۇ. كىرىشىمگىلا:

— جاڭ ژېي، باشقارمىمىزدا يېقىندىن بۇيان ئالدىراتقۇدەك ئىشمۇ يوق. ئائىلەڭدە بىرەر ئىش - كۇشۇك چىقىپ قالغان بولسا، ئىدارىگە ئىشقا كېلىپ - كېتىشتە ئۇنچە ئالدىراپ كەتمىسەڭمۇ بولىدۇ، — دېدى.

باشقارما باشلىقىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئاسقىپ:

— ئائىلەمدە ھېچ ئىش يوق. تۇنۇگۈن ئايالىم بىلەن بىللە يېزىغا بېرىپ سەيلە قىلىپ كەلدىم، — دېدىم.

باشقارما باشلىقى مۇغەمبەرلىك بىلەن ھەجىيىپ قويدى. باشقا بىرنېمە دېمىدى.

ئىشتىن قايتىشقا ئاز قالغاندا، خەۋەرچى ماڭا: «ئىدارە باشلىقى لىيۇ مېڭلۇڭ سىزنى ئىشخانىسىغا كېلىپ كەتسۇن دەيدۇ» دېدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ھەيران بولدۇم، ھاياجانلاندىم. چۈنكى، ئىدارە باشلىقى ھېچقاچان مەن بىلەن يۈزتۇرانە گەپلىشىپ باقمىغانىدى.

ئىدارە باشلىقى ماڭا ئۆز قولى بىلەن بىر ئىستاكان چاي قۇيۇپ بەرگەندىن كېيىن، ناھايىتى سالاپەت بىلەن سۆزلەپ:

— ئائىلە بولسا جەمئىيەتنىڭ تەركىبىي قىسمى. ئائىلىنىڭ ئىناق بولۇش - بولماسلىقى جەمئىيەتكە ناھايىتى چوڭ تەسىر كۆرسىتىدۇ، جەمئىيەتنىڭ مۇقىملىقى بىلەنمۇ بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك، — دېدى ۋە بىر دەستە گېزىتنى قولىغا ئېلىپ چوڭقۇر مەنىلىك قىلىپ سۆزلەپ كەتتى، — ھازىرقى كۈندە ئائىلىۋى ئىناقسىزلىقتىكى ئاساسىي زىددىيەت ئەر - خوتۇن مۇناسىۋىتىنىڭ يېرىكلىشىپ كېتىشىدىن بولۇۋاتىدۇ. بىرمۇنچە ئەرلەر ئالا كۆڭۈللۈك قىلىپ، تالادا باشقىلارغا قانات سۆرەپ يۈرگەنلىكتىن ئائىلىسىدە ئىناقسىزلىق پەيدا بولۇۋېتىپتۇ، ئەر - خوتۇن بىر - بىرىگە قېيىداپ، مايتارتىپ يۈرۈۋېتىپتۇ، ھەتتا نېرى ئۆت - بېرى كەل دەيدىغان يەرگىچە بارغانلارمۇ بار ئىكەن...

ئىدارە باشلىقىنىڭ سۆزى تۇگىمەيلا ئۆزۈمنى ئاقلاپ:

— ئىدارە باشلىقى، ئائىلەمنىڭ ئىناقلىقىدا گەپ يوق. ئىككىمىز توي قىلغاندىن تارتىپ تا ھازىرغىچە قىزىرىشىپ باقمىدۇق. تېخى تۇنۇگۈن خوتۇن - بالىلىرىم بىلەن يېزىغا بېرىپ تاماشا قىلىپ كەلدۇق. ئەگەر ئىشەنمىسىڭىز، ئىشخانىمىزدىكىلەردىن سوراپ كۆرۈڭ، — دېدىم.

— بۇ گەپ-چە، لىيۇ شىڭ بىلەن تۇڭ ژېي-مۇ بىللە بېرىپتۇ - دە، — ئىدارە باشلىقى ياندۇرۇپ سوردى.

ئاغزىم ئېچىلىپ، ئۇنۇم ئىچىمگە چۈشۈپ كەتتى.

ئىدارە باشلىقى ئورنىدىن تۇرۇپ، دولامغا ئۇرۇپ تۇرۇپ:

— ياش ئادەم دېگەن خاتالىشىشتىن قورقمايدىغان بولۇشى كېرەك. خاتالىشىپ قالغان بولسا تۈزەتسىلا يەنە ياخشى يولداش بولۇپ تۇرۇۋېرىدۇ. جاڭ ژېي، بۇنىڭدىن كېيىن ئائىلەڭ ئالدىدا جاۋابكار بول، تاشقىرىدا جالاپ ئويناپ، ئۆيدە بىئەپ ئۆتىدىغان ئىشنى ھەرگىز قىلما، — دېدى.

بېشىم پىرراپ قايدى. ئىدارە باشلىقىنىڭ ئىشخانىسىدىن قانداق چىقىپ كەتكەنلىكىمنى بىلەلمەي قالدىم.

ئىشتىن چۈشۈپ بىنادىن چىقىپ كېتىۋاتقىنىمدا، كارىدوردا ئۇچرىغانلا ئادەم ماڭا غەلىتە كۆز بىلەن قاراپ قېلىشتى.

ئۆيگە بېرىپلا ئاچچىقىمنى باسالماي، شىرەگە بىر مۇشت قويۇۋەتتىم، مۇشت تەگكەن يەر ئويۇلۇپ كەتتى. خەپ! بۇنىڭدىن كېيىن يەنە ھاۋا يەيمەن دەپ يېزىغا بارماسمەن! كوت - كوت خوتۇنلارنىڭ، بەتگۈمان ئادەملەرنىڭ ئەپتى قۇرۇسۇن!

— جاڭ ژېينىڭ بۇ مۇھاكىمىسى «فېلىيەتون» گېزىتىنىڭ 2004-يىل 8-ئۆكتەبىر سانىغا بېسىلغان نۇسخىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

فىلىيەتون ئىشتىياقىم

كۆزلىرىمگە لىققىدە ياش تولدى، لېكىن لۆمۈلدەپ تۇرغان ئىسسىق ياشلىرىمنى ئېقىتمىدىم، تۇتۇۋالدىم. كۆزۈمگە ئىسسىق ياش كېلىشىگە بىر پېشقەدەم مۇھەررىر، نەسر يازغۇچى خانىمنىڭ ئادەتتىكى بىر گەپنى ئىختىياسىزلا سورىغانلىقى سەۋەب بولدى. ئۇ مەندىن: «خۇاڭ سەن، نېمىشقا فىلىيەتون يازىدىغان بولۇپ قالدىڭىز؟» دەپ سوراپ قالدى. راست، شۇنداق. مەن نېمە ئۈچۈن فىلىيەتون يازىدىغان بولۇپ قالدىم؟ بۇ بىرەيلەننىڭ مۇشۇنداق مەسىلىنى تۇنجى قېتىم ئالدىمغا قويۇشى، شۇنداقلا مېنىڭمۇ تۇنجى قېتىم بۇ مەسىلىنى خىيالىمغا كەلتۈرۈشۈم ئىدى. ھاياتىمدا بېشىمدىن كەچۈرگەن ئىسسىق - سوغۇق ۋە ئاچچىق - چۈچۈكلەرنىڭ ھەممىسى بىردەمدىلا كۆز ئالدىمغا كېلىپ قالغاندەك، يۈرىكىم سىقىلىپ، نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي قالدىم.

ھاياتىمدا چەككەن رىيازەتلەرنىڭ ھەممىدىن ئېغىرى فىلىيەتونغا بولغان ئىشتىياقىم بىلەن مۇناسىۋەتلىكتەك تۇرىدۇ. فىلىيەتوننىڭ جېنى تەنقىد. مەن تەنقىد قىلىش ئۈچۈن يارالغان بولسام كېرەك. ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقاندا تەنتەكلىك قىلىپ، ماتېماتىكا ۋە ئىنگلىز تىلى ئوقۇتقۇچىسىنىڭ دەرس بېرىشىنى قاتتىقراق تەنقىد قىلدۇق، ئوقۇشتىن توختاپ جاڭگالدا بىرنەچچە يىل پادا بېقىشىمغا سەۋەب بولدى. مۇخبىر بولۇپ ئىشلەۋاتقاندا تەنقىدي خەۋەر يازغانلىقىم ئۈچۈن، بىر قېتىم سوتقا تارتىلىپ، يېرىم يىل ئاۋارىگەرچىلىككە قالدىم، تۇتقان يارىمدىنمۇ ئايرىلىپ قالدىم. فىلىيەتونچى

(ھەقىقەتەن راست گەپ قىلىدىغان، ساختىپەزلىك قىلمايدىغان فىلىيەتونچى) بولۇشنىڭمۇ ھەممىگە مەلۇم بولغىنىدەك، ئۆزىگە يارىشا دەردى بار. ئادەتتىكى ئادەملەر بىلمەيدىغان جاپاسىنى تىلغا ئالماي قويايلى، كېلىدىغان تەنقىدلەر يېتىپ ئاشىدۇ. تاسادىپىي بىر - ئىككى قېتىم كەلگەن تەنقىدنىڭ بېسىمىمۇ پەۋقۇلئاددە چوڭ بولۇپ، بەزىدە كۆتۈرەلمەيمۇ قالىسىز. شۇڭا، جۇڭگودا مىليونلىغان شائىر، ھېكايىچى، نەسرچى ۋە باشقىلاردىن تەركىب تاپقان جامائەت ئىچىدە فىلىيەتونچىلارنىڭ تولىمۇ ئاز بولۇشى (بەزى يەرلەردە بىرىمۇ بولماسلىقى) ئەجەبلەنگۈدەك ئىش ئەمەس. ئەدەبىيات مۇكاپاتى، شېئىر مۇكاپاتى، نەسر مۇكاپاتى ۋەھاكازا دەيدىغان مۇكاپاتلار ئاز ئەمەس، ئەمما فىلىيەتون مۇكاپاتىغا ئورۇن تەگمەيۋاتىدۇ. بەزىلەر فىلىيەتوننى بىر بولسا ئاخباراتقا قوشۇۋېتىدۇ، بىر بولسا نەسرگە قوشۇۋېتىدۇ. ئەمەلىيەتتە فىلىيەتوننىڭ خاراكتېرى تار مەنىدىكى ئاخباراتقا، نەسرگە قانداقمۇ ئوخشىسۇن!

رېئال ئەھۋال شۇنداق ئىكەن، ئەمىسە مەن نېمە ئۈچۈن ئاران-ئارانلا لىپىلداپ يېنىپ تۇرغان شامغا شۇنچە ئىشتىياق بىلەن ئەقىدە باغلاپ، ئۇنى باشتىن - ئاخىر ئۆچۈرۈپ قويماي كېلىۋاتىمەن؟

ئۇلۇغ ۋەتىنىمگە جېنىم پىدا، خەلقىمگە جېنىم تەسەددۇق. خەلقىئالەمگە مېھىر - مۇھەببەتلىك ماقالە بىلەن، مېھىر - مۇھەببەتلىك ئەمەلىيەت بىلەن نەمۇنە قالدۇرۇشنى ئارزۇ قىلىدىغان زىيالىيلىرىمەن. مۇھەببىتىمنىڭ يورۇتۇپ بېرەلەيدىغىنى ھەممە ئادەمنىڭ كۆزىگە ئاسانلا چېلىقىپ - كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان نەتىجىلەرنى ياندۇرۇپ-ياندۇرۇپ ئاغزى بېسىقماي ماختاش، مەدھىيىلەش، داۋراڭ سېلىش ئەمەس ياكى مەۋجۇت بولمىغان، ئۆزىنىمۇ، باشقىلارنىمۇ ئالدايدىغان شان - شۆھرەتلەرنى تونىنا - تونىنا يالغان گەپ، قۇرۇق گەپ، كونا گەپلەر بىلەن پرىنسىپسىز، ھەر تەرەپلىمە پۈۋلەپ ئۇچۇرۇش ئەمەس، بەلكى رېئال ئەھۋالنى مەدھىيىلىگەن، يورۇتقان ئاساستا، ھېلىقىدەك بىزنىڭ دىققەت - ئېتىبارىمىز ئاسان چۈشمەيدىغان، ۋەتەننىمىز مەدەنىيىتىنىڭ، ئىقتىسادىنىڭ تەرەققىياتىغا، دېموكراتىيە ۋە

قانۇن - تۇزۇمنىڭ راۋانلىقىغا دەخلى - كاشىلا قىلىدىغان قەبىھ - رەزىل ھادىسىلەرنى ۋە خادىملىرىمىزنىڭ خەلق ئۈچۈن جان - دىل بىلەن خىزمەت قىلىشىغا دەخلى يەتكۈزىدىغان مەۋجۇت مەسىلىلەرنى ئايىماي تەنقىد قىلىش، شۇ ھادىسە ۋە مەسىلىلەر ئۈستىدە ئويلىنىش، ئاگاھ بېرىش، ئىبرەت كۆرسىتىشتۇر.

1998 - يىلى «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىدا تۇنجى فېلىيەتونۇم ئېلان قىلىنغاندىن باشلاپ، قىسقىغىنا 10 يىل ئىچىدە «فېلىيەتونلاردىن تاللانما»، «فېلىيەتون گېزىتى»، «فېلىيەتون ئايلىق ژۇرنىلى»، «ئۇلگىلىك فېلىيەتون»، «جۇڭگو ياشلار گېزىتى»، «ئىشچىلار گېزىتى»، «گۈاڭجۇ گېزىتى»، «ئازادلىق گېزىتى»، «گۈاڭجۇ كەچلىك گېزىتى»، «بىرلەشمە تۇرمۇش» ھەپتىلىك مەجمۇئەسى، «شەرققە نەزەر» بىرلەشمە ھەپتىلىك مەجمۇئەسى، «دېھقانلار گېزىتى»، «جەنۇبىي دېيار» سەھەر گېزىتى، «يېڭى ئەل» ھەپتىلىك مەجمۇئەسى، مەركىزي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى «خەلق تورى»، «شىنخۇا تورى» قاتارلىق مەملىكەتلىك ئاخبارات ۋاستىلىرىدە بىرنەچچە 100 پارچە فېلىيەتونۇم ئېلان قىلىندى. بۇلاردىن 150نەچچىسىدە خىيانەتچى ئەمەلدارلار، جەمئىيەتتىكى رەزىل ھادىسىلەرگە تەنقىد بېرىلگەن؛ يەنە150نەچچە پارچە فېلىيەتوندا ئاممىنىڭ دەرد - ئەلەملىرى، بەخت - راھىتى نەزەردە تۇتۇلغان.

لۇشۈن روھىنى ئۇرغۇتۇپ، دەۋر ئىللەتلىرىنى ئادىل ھەم چوڭقۇر، ئاچچىق - ئاچچىق يۇمۇرلۇق، ئاممىباب، جانلىق فېلىيەتون بىلەن ئېچىپ تاشلاش، نادانلىقلارنى تەنقىد قىلىش، تارىخ ئۈستىدە ئويلىنىش، ھاياتلىقنىڭ سىرلىرىنى يېشىش — بۇ پۈتۈن جۇڭگودىكى فېلىيەتون گېزىت - ژۇرناللىرىنىڭ ۋە فېلىيەتونچىلارنىڭ ئورتاق ئىنتىلىدىغان غايىسى ھەم نىشانى. مەن ھەم شۇنداق، مەنمۇ لۇشۈن ئەپەندىنىڭ ئىزىدىن مېڭىپ، ۋەتىنىمنى، خەلقىمنى سۆيىمەن. لۇيۈ (مىلادىيە 1125 — 1210 - يىللىرى ياشىغان مەشھۇر شائىر، ئەسلىي جېجياڭ ئۆلكىسىنىڭ شاۋشىڭ دېيارىدىن — تەرجىمان ئىزاھاتى) نىڭ «مەرتىۋىدە تۆۋەن بولساڭمۇ، ئەلنىڭ غېمىنى ئۇنتۇما»

دېگەن ئەقىدىسى مەن ئۈچۈنمۇ پەند - نەسىھەت.

ئەمەلىيەتتە بەزى ئادەملەر تەنقىدلەش خۇسۇسىيىتى بار فېلىيەتونلارنى ياخشى كۆرمەيدۇ، ئەكسىچە ئۇنىڭغا ئالىيىدۇ، ھومىيىدۇ، ئۇنى ئەيىبلەيدۇ، بۇنى نادانلار جەمئىيىتىدە «نورمال ھادىسە» دەپ چۈشىنىش مۇمكىن. چىرايلىق گەپنى كىم ياقتۇرمايدىكەن؟ پېقىر كەمتىرانە ئادەمنىڭ لىللا تەنقىدلىرىنى قانچىلىك ئادەم ئىلىك ئالار؟ تەنقىد خاراكتېرلىك فېلىيەتوننى ئېلان قىلماق بەزىدە قىيىن، مەن بۇنىڭغا زارلانمايمەن. مەن ئۆزۈممۇ مۇھەررىر، مۇھەررىرنىڭ دەردىنى چۈشىنىمەن. ماۋا: «گۈلنى كۆپرەك تېرىغىن، تىكەننى ئازراق...» دەپ مەسلىھەت بەرگەنلەرمۇ بولدى، لېكىن مەن فېلىيەتونچى. گۈلنى مۇ تېرىيمەن، تىكەنىنىمۇ تېرىيمەن، بۇ مېنىڭ ئەقىدەم.

بەزى ۋاقىتتا، يۈرەك قېنىم بىلەن يېزىپ ئەۋەتكەن ماقالەم قايتۇرۇۋېتىلسە، تۇن تىمتاسلىقىدا ئۇنىڭغا قاراپ ئولتۇرۇپ كۆڭلۈم بىرئاز غەش بولۇپ قالىدۇ، شۇئان «لۇشۈن» فېلىيەتونلىرىنى قولۇمغا ئېلىپ ئوقۇيمەن، ئىنچىكىلەپ ئوقۇيمەن. قارىسام، ئۇنىڭمۇ ماقالە ئەۋەتىدىغان (ئېلان قىلىدىغان) يەرنى تاپالمىغان چاغلىرىمۇ بولغانىكەن. شۇنداق چاغلاردا لۇشۈن: «مېنىڭ مېڭەم ئاشۇنداق خازان بولۇپ، قۇرۇقدىلىپ، پۇچەكلىشىپ قالغان» دەپ ئېتىراپ قىپتىكەن (ئەسلىي سۆزنى لۇشۈننىڭ «قانداق يېزىش كېرەك» دېگەن فېلىيەتونىدىن كۆرۈڭ. «لۇشۈن ئەسەرلىرى» 4 - توم، 19-بەت. شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2006 - يىل، مارت نەشرى).

لۇشۈننىڭ قالتىس ئادەملىكى شۇ يەردىكى، ئۇ بەدىئىي ئەدەبىيات مەشغۇلاتىنى ھەرقانداق يامان شارائىتتىمۇ توختاتمىغانىكەن. ئۇ شۇ ئېغىر كۈنلەردىن پايدىلىنىپ، پىلىخانوپنىڭ «سەنئەت توغرىسىدا» ناملىق ئەسىرىنى تەرجىمە قىپتىكەن، «كونا رىۋايەتلەردىن كۆچۈرمەلەر» ناملىق ئەسەرنىمۇ رەتلەپ، تەھرىرلەپ، نەشر قىلدۇرغانىكەن.

لۇشۈن دېگەن لۇشۈن ئىكەن. لۇشۈن بېشىغا مۇشكۈل كۈنلەر كەلگەندىمۇ ئادەتتىكى ئادەملەرگە ئوخشىمايدىكەن. ئۇ تولىمۇ ئۇلۇغ ئادەم ئىكەن. ئۇنىڭ بۇنىڭدىن 70 نەچچە يىل ئىلگىرى يازغان

فىلىيەتونلىرى ھازىرمۇ ئادەمنى شۇنداق تەسىرلەندۈرىدۇ. باشقا تەرەپ-
لەرنى تىلغا ئالماي تۇرايلى، پەقەت فىلىيەتون جەھەتتىن ئالغاندىمۇ،
لۇشۈندىن ئىلگىرى ئۇنىڭدەك يۈكسەك ئادەم چىقماپتىكەن؛ بۈنىڭدىن
كېيىنمۇ ئۇنىڭدىن ئېشىپ چۈشىدىغان ئادەم چىقىدىغىنىغا ئىشەنمەي-
مەن. يەنە 100 يىلدىن، ھەتتا بىرنەچچە 100 يىلدىن كېيىنمۇ
لۇشۈن ئەپەندىنى بېسىپ چۈشىدىغان ئادەم چىقمايدىغاندەك تۇرىدۇ.
فىلىيەتوننىڭ جەلپكارلىقى ئەنە شۇ يەردە. ئۇنىڭدا مەلۇم بىر ئەدەبىيە-
لىك بار.

مېنىڭچە، ھازىرقى ئەدەبىيات ساھەسىدە ئۇلۇغ دەپ تەرىپلەشكە
لايىق ئەسەرلەر ناھايىتى ئاز. نېمىشقا؟ ئاز بولۇشنىڭ سەۋەبلىرى
نېمە؟ سەۋەبى بىرلا: بىزدە ئىنسانغا زەۋق - شەۋق بېغىشلىيالايدىغان
ئۇلۇغ خىسلەت كەم. تېگى - تەكتىدىن ئېيتقاندا، بەدىئىي ئەسەردە
ئەدەبىي جەلپكارلىقنىڭ بولۇش - بولماسلىقى ئۇنىڭ ئاپتورىدا جەلپ-
كار خىسلەتنىڭ بار - يوقلۇقىغا باغلىق. بىزدە ھازىر ئۇلۇغ نەرسە-
لەرنى ۋۇجۇدقا چىقىرالىغۇدەك خىسلەتلىك مادار يوق.

فىلىيەتونغا چىن يۈرىكىمدىن پەيدا بولغان ئىشتىياق ۋە شۇ ئە-
شىقنى ئەمەلدە جارى قىلىشقا بولغان تەلپۈنۈشتىن باشقا، فىلىيەتون
يېزىشىمدىكى يەنە بىر مۇھىم ئامىل دۆلەتنىڭ، خەلقنىڭ، پىشقەدەم
كەسپىداشلارنىڭ بېرىۋاتقان ئىلھاملىرىدىن كەلمەكتە، ئۇلۇغ ۋەتەنە-
مىزنىڭ جەمئىيەت تېخىمۇ مەدەنىيەتلىك بولۇپ كېتىۋاتقان، ئىقتە-
ساد تېخىمۇ راۋاجلىنىۋاتقان، دېموكراتىيە ۋە قانۇن - تۈزۈم تېخىمۇ
كۈچىيىۋاتقان ناھايىتى ئوبدان «ئاۋات زامان» مۇھىتىدىن كەلمەكتە.

مەن يازغان فىلىيەتون خۇسۇسىيەتلىك بىر پارچە تەنقىدىي خەۋەر
2000 - يىلى جۇڭگو ئاخبارات مۇكاپاتىغا ئېرىشتى؛ شىنخۇا ئاگېنت-
لىقى شىنخۇا تورىنىڭ مۇھاكىمە قانىلى 2004 - يىلى پۈتۈن مەملە-
كەتتىكى مۇشتەرىلەرنى شىنخۇا توري بويىچە مۇشتەرىلەر ھەممىدىن
بەك ياقتۇرىدىغان، مۇھاكىمە ماقالىلىرى يېزىش بويىچە ئەلاچى ھې-
سابلىنىدىغان 10 يازغۇچىنى سايلاشقا ئۇيۇشتۇرغاندا، بەختىمگە يار-
شا پۈتۈن مەملىكەتتىكى مۇشتەرىلەرنىڭ شەپقىتى بىلەن بۇ قەدىرلىك

شان - شەرەپكە ئېرىشتىم. 2005 - يىلى «خۇاڭ سەن فىلىيەتونلىرى-
دىن تاللانما» دېگەن كىتاب نەشر قىلىنغانىدى، ئوقۇرمەنلەر ئۇنىڭ-
غىمۇ زوقلاندى. «شىنخۇا تورى»، «خەلق تورى»، «قىزىل تور»
دېگەندەك بەزى ئىچكى ئاخبارات ۋاستىلىرى غەربىي شىمال تەۋەسى-
دىكى تاڭ يۇلتۇزى، كەم تېپىلىدىغان ھەتتا بارماقلاپ سانىغۇدەك
فىلىيەتون يازغۇچىلىرى ئىچىدە كۆزگە ئالاھىدە كۆرۈنىدىغان يازغۇچى
دەپ قاراپ، بەزى فىلىيەتونلىرىمنى توپلاپ «ئەسەرلەر توپلىمى» قى-
لىپ رەتلەپ چىقىپ، ئوقۇرمەنلەرگە تەقدىم قىلدى. تەلىيىمگە يار-
شا، سەنشى قاتارلىق يەرلەردە چىقىدىغان بەزى گېزىتلەر مېنى ماقالە
بېرىدىغان كۆزگە كۆرۈنەرلىك يازغۇچىلار قاتارىغا قوشۇۋالدى.

مېنىڭ دېڭ شياۋپىڭ، خۇجىنتاۋ، ۋېن جياباۋ قاتارلىق يولداشلار
ئۈستىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزۈپ يازغان «كۆيۈنۈشنامىڭ ئەڭ يۇقىرى
پەللىسى—خەلقە كۆيۈش»، «دېڭ شياۋپىڭ: ‹چۆلدەرەپ كېتىش› كە
قارشى جەڭگە ئاتلانغان مىللىي قەھرىمان» دېگەندەك ئوبزورلىرىم
«گۇاڭجۇ گېزىتى» قاتارلىق گېزىت - ژۇرناللارنىڭ مۇھاكىمە سەھە-
پىلىرىدە، نەزەرىيە بەتلىرىدە تۇردىن ئورۇن ئالدى. بەزى ماقالىلە-
رىم «رەھبەرلەر قارار چىقىرىشتا پايدىلىنىدىغان ماتېرىيال» خاراك-
تېرلىك مۇھاكىمە يولى بىلەن قوبۇل قىلىنىپ، ئالىي رەھبەر-
لەرنى قارار چىقىرىشتا پايدىلىنىدىغان قىممەتلىك پىكىرلەر بىلەن
تەمىنلىدى.

شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتى 2005 - يىل 11 - ئايدا خۇاڭ
سەن ۋە يەنە باشقا ئىككى يازغۇچىغا ئاتاپ مۇھاكىمە يىغىنى ئۆتكۈز-
دى. پېشقەدەملىرىمىزنىڭ يىغىندىكى تەرىپ - تەۋسىيىلىرى ماڭا
ناھايىتى زور ئىشەنچ بەردى.

بۇلاردىن باشقا، مېنىڭ فىلىيەتون يېزىشىمدىكى يەنە بىر مۇھىم
ئامىل — مەشھۇر يازغۇچى باجىن ئەپەندى تەشەببۇس قىلغان «راست
سۆزلەش» دەيدىغان يازغۇچىلىق ئىدىيىسىنى ئەمەلدە جارى قىلدۇ-
رۇش يولىدا تىرىشىش بولدى. بەزى فىلىيەتونلىرىم ئېلان قىلىنغان-
دىن كېيىن، كەڭ كۆلەمدە كۆچۈرۈپ بېسىلدى، ئايرىم فىلىيەتونلە-

رىمنى يۇزلىگەن گېزىت - ژۇرنال، تور پونكىتى، رادىئو ئىستانسىسى، تېلېۋىزىيە ئىستانسىلىرى كۆچۈرۈپ باستى، ئاڭلاتتى، كۆرسەتتى (بۇ ئەھۋالنى بەزى ئوبزورچىلار جاھاننى قاپلىدى دەپمۇ تەسۋىرلىدى). مۇشتەرىلەرنىڭ بۇ ھەقتە قالدۇرغان گەپلىرىنى قوشۇپ ھېسابلىساق مىڭ ئېغىزدىن ئاشىدۇ. مۇشتەرىلەردىن بىرى ماڭا ئىلھام بېرىپ: «خۇاڭ سەن، فېلىيەتونلىرىڭنى ئوقۇپ تۇرۇۋاتىمەن، سەن ناھايىتى سەمىمىي ئىكەنسەن، جۇرئىتىڭمۇ بار ئىكەن، بىلىمىڭمۇ بار ئىكەن»، «يالغان گەپ ئادەمنى بەك ھاردۇرىدۇ، ئۆمرىمىزنى يالغان گەپ ئىچىدە ئۆتكۈزمەسلىكىمىز كېرەك» دېدى. بۇ گەپتىن تولىمۇ مەمنۇن بولۇپ، مۇنداق جاۋاب بەردىم: شۇنداق، فېلىيەتون يازماق تەس، ئۇنىڭ تەسلىكى بىرلا — «راست» لىقتا. مەن باجىن ئەپەندىنى تولىمۇ قەدىرلەيمەن، ئۇ تەشەببۇس قىلغان «راست سۆزلەش كېرەك» دەيدىغان يازغۇچىلىق ئىدىيىسىنى ناھايىتى ياقتۇرىمەن. «راست» چىل بولۇش ئۇچۇن قانچىلىك كۆپ غەيرەت كېرەكلىكىنى ئوبدان بىلىمەن.

چۆلدەرەپ تۇرغان، چەت، نۇرغۇن ئۆزگىرىشلەرنى بېشىدىن كەچۈرگەن بىپايان غەربىي شىمالدا فېلىيەتونغا مەندىن ئارتۇق ئاشىق ۋە شەيدا بولغان ئادەم بولمىسا كېرەك. شۇنداق بولسىمۇ ھاسىلاتىم كۆپ ئەمەس، بۇنىڭغا ئۆزۈمىمۇ تەن بېرىمەن. ئەلۋەتتە، قەلەم قۇۋۋىتىم ئاجىز بولغاچقا، فېلىيەتونلىرىم بىلەن مەن ئارزۇ قىلغان ئىدىيىۋى يۈكسەكلىك ئوتتۇرىسىدا خېلى ئارىلىق بار. فېلىيەتوندا ئۇچقاندەك ئىلگىرىلەشنىڭ تازا ئوبدان يوللىرىنى ھازىرغىچە تاپالمايۋاتىمەن. بۇ يولنى غۇربەتچىلىكىتە يېزىپ كېتىۋېتىپ داۋاملىق ئىزدەيمەن.

ھالبۇكى، فېلىيوتون دېگەن نەرسىنىڭ ئوقۇرمەن ئىچىدىكى بازىرى ئىتتىك بولسىمۇ، لېكىن ئەدەبىيات ساھەسىدە ئۇزاقتىن بۇيان سوغۇق مۇئامىلىگە ئۇچراپ كەلمەكتە. لۇشۇن ئەپەندى: «جەڭچى نۇقسانلىق بولسىمۇ ھامان جەڭچى. چۈنكى نۇقسانسىز بولسىمۇ بەرىبىر چۈنكى» دەپتىكەن.

فېلىيەتون يېزىشنى تاللىۋېلىشىنىڭ ئۆزى مۇشكۇل يولنى تاللىۋېلىش بىلەن باراۋەر ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلىمەن. بۇ يول ناھايىتى ئۇزۇن، نىشاندىن تولىمۇ يىراق. ئۆمۇر بويى شۇ يولدا مېڭىشنى تاللىۋالغان ئادەمنى باتۇر ھېسابلىسا بولىدۇ. بۇ يولدا ئوي - دوڭغۇلار، يانتاق - تىكەن ئۇچرىمايدىغان قالمايدۇ، ئۇزاققىچە غېرىبلىقمۇ ھەمراھ بولۇپ قالىدۇ. بىرمۇنچە ئادەم سەۋر - تاقىتىنى يوقىتىپ، يولنىڭ يېرىمىدا يالتىيىپمۇ قالىدۇ، لېكىن مەن يالتايمايمەن، ھەرگىزمۇ...

— خۇاڭ سەن ئىمزالىق بۇ فېلىيەتون خەنزۇچە «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ 2006 - يىل 25 - مايى سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

قوشۇمچە:

لۇشۇننىڭ «سەۋدايى» توغرىسىدىكى تەسۋىرلىرى

لۇشۇن بەدىئىي ئەسەر قەھرىمانلىرىنىڭ روھىي دۇنياسىنى تەسۋىرلەشتە جۇڭگو بويىچە تۇنجى يازغۇچى. ئۇ ئۇچ «سەۋدايى» ساراڭ ۋە تەلۇننى يەنى «سەۋدايى خاتىرىسى» سەرلەۋھىلىك ھېكايىسىدىكى سەۋدايى، «ئۆچمەس چىراغ» ھېكايىسىدىكى ساراڭ ۋە «ئاق نۇر» ھېكايىسىدىكى چىن سىچۈەنلارنى خۇددى دوختۇر ئۆزىنىڭ تېنىدىن بىر توغرام گۆشىنى كېسىۋېلىپ، تەجرىبە ئۇلگىسى قىلغاندەك ئۇلارنىڭ روھىي ھالىتىنى ئانالىز قىلغان. مۇشۇ ئۇچ ئۆلمەس بەدىئىي ئوبراز بولغاچقا، لۇشۇننىڭ ھېكايىلىرىدا سەۋدايىلار ئائىلىسى دەيدىغان بىر ئۇرۇق بارلىققا كەلدى دەپ تەرىپلىگەنىدى. دەرھەقىقەت، لۇشۇن شۇ ئۇچ قىسقا ئەسىرىدە ئۆزىنىڭ تېببىي ئىلىم - بىلىمىدىن تولۇق پايدىلىنىپ، شۇ «سەۋدايىلار ئائىلىسى»نىڭ باشقىچە بىر «سەۋدايىلىقى»نى مۇۋەپپەقىيەتلىك تەسۋىرلىگەن.

ئۇچ ئاتالمىش «ساراڭ» ئوخشاشلا بىر زامانغا مەنسۇپ زىيالىي. ئۇلارنىڭ نەسىل - نەسەبى، تېگى - تەكتى ۋە تىرىكچىلىك يوللىرى جەھەتتە بىر - بىرىدىن پەرق قىلسىمۇ، ھەممىسىنىڭ ئاقۇنتى پاجىئەلىكتۇر. سەۋدايى ئازاب - ئوقۇبەتكە دۇچار بولغان ئادەم. ئۇ مېنى يەم قىلىپ يېۋېتىدىغان ئوخشايدۇ دېگەن ھېسسىياتقا كېلىپ، تىنماي

قارشىلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ ۋە «بالىلارنى قۇتقۇزايلى» دەپ چۇقان كۆتۈرگەن بولسىمۇ، ھېئوداللىزم بويۇنتۇرۇقىدىن قۇتۇلالمايدۇ، «مەلۇم يەرگە كاندىدات ئەمەلدار بولغىلى كەتكەن»، «ساراڭ» بولسا ھېئوداللىزم تەسىرىنىڭ سىمۋولى بولغان ئۆچمەس چىراغنى زادىلا ئۆچۈرۈۋېتەلمەيدىغان نىيىتىدىن يانمايدۇ، جامائەتنىڭ غەزىپىنى قوزغاپ قويغان، ئاخىر «ئوت يېقىۋېتىمەن» دەپ چۇقان كۆتۈرگەن بولسىمۇ، زىندانغا چۈشۈپ قالغان. قېرى تالىپ چىن سىچۈەن 24 يىل ئۆمرىنى سەرپ قىلىپ، 16 قېتىم «شىۋىسەي» لىكتىن يەنى «قارىلىق»تىن ئۆتكەن بولسىمۇ، كامالەتكە يەتكەنلەر قاتارىغا ئۆتەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، دەرد - ئەلەم ئىچىدە ئىلىشىپ قېلىپ سۇغا يىقىلىپ ئۆلگەن.

بۇ ئۈچ سەۋدايىنىڭ «سەۋدايى»لىقى ئوخشاش بولمىسىمۇ، لۇشۇن سەۋدايىنىڭ چېچەنلىكىنى، ساراڭنىڭ نىيىتىدىن يانماسلىقىنى ئالاھىدە تەسۋىرلىگەن، ئۇلارنى ئىجابىي قەھرىمان قىلىپ مەدھىيىلىگەنلىكى روشەن بىلىنىپ تۇرىدۇ. چىن سىچۈەنى بولسا، ئۇنىڭ پەسكەش قىتىغۇرلۇقىنى ئالاھىدە تەسۋىرلىگەن، ئاچچىق تەنە بىلەن قاتتىق مەسخىرە قىلغان.

دېمەك، بۇ ئۈچ پېرسوناژنىڭ بىر ئورتاقلىقى شۇكى، ئۇلار سەللىمازا ئادەم، لېكىن مىجەز - خۇلقىدىن ھەقىقىي «ساراڭ».

لۇشۇن شۇ ساراڭنىڭ ئوبرازىنى نېمە ئۈچۈن يارىتتى؟ ئۈچ ساراڭنىڭ ئوبرازىنى يارىتىشنىڭ مۇھىم ئەھمىيىتى نېمە؟ بۇ يەردە ئاۋۋال مېڭ جېن ئەپەندىنىڭ «ساراڭنىڭ گەپلىرى» سەرلەۋھىلىك ماقالىسىگە قاراپ باقايلى: «ساراڭلار تەپەككۇردا بىزدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ، ھېسسىياتتا بىزدىن سەممىي، ئۇلارنىڭ قىلغان ئىشلىرى بىزنىڭ قولىمىزدىن كەلمەيدۇ، ساراڭلارنىڭ جەمئىيەت توغرىسىدا ئۆتكۈر قاراشلىرى بار، شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسانىي ھايات توغرىسىدا ئۆتكۈر تۇيغۇلىرى بار. دېمەك، ئۇلار ھەر ئىشتا كەسكىن بولىدۇ، ئادەت ۋە ئۇدۇملار بىلەن چەكلىنىپ قالمايدۇ. بىز روھى ساغلام، لېكىن ئەمەلىيەتتە روھىي جەھەتتە تۇتقۇن ئادەملەر جەمئىيەتنىڭ

زاهىرنى (تاشقى كۆرۈنۈشىنى) لا چۈشىنىمىز، باتىنىنى (كۆڭلى-
نى) چۈشەنمەيمىز؛ هاياتنىڭ ئىزناسىنىلا بىلىمىز، تەبىئى بىلىمەي-
مىز، روهىي جەهەتتىن غەيرىي بولغان، ئەمەلىيەتتە جۈشقۇن ئادەم-
لەرنى كۆرسەك ئېلىشىپ قاپتۇ دەيمىز... مېڭىسى ئېلىشىپ قالغان
ئادەملەر تولىمۇ چېچەن كېلىدۇ، ئۇلار نەپ - پايدىنى، مىكى - مىكى
دەيدىغان ئارىسالدىلىقنى مېڭىسىدىن چىقىرىۋېتەلەيدۇ. ساراڭلار ئە-
دەبىياتىنى تەتقىق قىلىشنى خالاپ قالدىم، چۈنكى ئۇ مېنى بارا -
بارا توغرا يولغا باشلاپ كېتىۋاتىدۇ. دېمەك، لۇشۈن ئەپەندى يېزىش
خۇمارىنى چىقىرىش ئۈچۈنلا ساراڭلارنى يازغان ئەمەس. ئۇ تەسۋىرلە-
گەن ساراڭلار تەبىئىي ئىلىمدىكى ساراڭلار بولۇپ، رېئال تۇرمۇشتا
ھەقىقەتەن مەۋجۇت ئادەملەردۇر. ئىنقىلابچى سۈن جۇڭشەن ئەپەندىمۇ
«ساراڭ» دەپ ئاتالغان. شۇنىڭ ئۈچۈن، لۇشۈن ئەپەندى: «مېنىڭ
ئەسەرلىرىمنىڭ ماتېرىياللىرى كۆپىنچە كېسەلمەن جەمئىيەتتىكى
دەردمەن ئادەملەر ئىچىدىن ئېلىنغان؛ مۇددىئايىم: «دەرد - ئەلەملە-
نى ئېچىپ، داۋالاشقا دىققەت - ئېتىبارىنى تارتىش» دېگەن.

سەۋدايىدا، ساراڭدا ۋە چىن سىچىڭدا جەمئىيەتنىڭ، سىنىپنىڭ
تامغىسى بېسىلغان ئىكەنلىكى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. لۇشۈن ئەپەن-
دى نېمە ئۈچۈن مىجەز - خۇلقى ئوخشىمايدىغان ئۈچ ساراڭنىڭ
ئوبرازىنى شۇنچە كېلىشتۇرۇپ تەسۋىرلىيەلىدى؟ بۇنىڭ لۇشۈننىڭ
تېبابەتچىلىكتە ئوقۇغانلىقى بىلەن مۇناسىۋەتى بولسا كېرەك. ھەممە-
گە ئايان بولغان سەۋەبلەر تۇپەيلىدىن — جۇملىدىن دادىسىنىڭ چالا
تېۋىپ قولىدا خاتا داۋالىنىپ قالغانلىقى تۇپەيلىدىن لۇشۈن ياپونىيىگە
ئوقۇشقا بارغاندا تېبابەتچىلىكتە ئوقۇشنى تاللىۋالغان. ئۇنىڭ قارىشە-
چە، باشقا ئەللەر بىلەن باردى - كەلدى قىلماي ئۆتكەن ياپونىيە
«مېڭجىز يېڭىلىقى» بىلەن قۇدرەت تېپىش يولىغا ئۆتكەن. «مېڭجىز
يېڭىلىقى» كۆپىنچە غەرب تېبابىتى بىلەن باشلانغان. شۇنىڭ ئۈچۈن،
لۇشۈن «ئوقۇشنى تامامىلاپ قايتىپ كەتكەندىن كېيىن، دادامغا ئوخ-
شاش خاتا داۋالانغان كېسەللەرنى دەرد - ئەلەمدىن قۇتۇلدۇرىمەن،
ئۇرۇش بولۇپ قالسا ھەربىي دوختۇر بولىمەن، شۇنداق قىلىپ،

خەلقىمىزنى يېڭىلىققا ئىشەندۈرىمەن» دەيدىغان نىيەتتىن قورسىقىغا
پۈككەن. شۇڭا، ئۇ 1904 - يىلى شىيەنتەي تېببىي تېخنىكومىدا
ئوقۇغان ۋاقتىدا ناھايىتى تىرىشقان. بۇنىڭ تەپسىلاتىنى «تىڭيە ئە-
پەندى» سەرلەۋھىلىك ئەسلىمىدىن كۆرۈڭ. لۇشۈن تېخنىكومدا سۆ-
ڭەك، قان تومۇر، نېرۋا ئىلمى قاتارلىق دەرسلەرنى ئوقۇغان، 20
نەچچە جەسەتنى ئانالىز قىلغان، ياخشى نەتىجە يارانقانلىقتىن ئانالىز
ئىلمىدىن دەرس بېرىدىغان تىيە ئەپەندىگە ياراپ قالغان. كېيىن ئۇ
كىنو فىلىمى سەۋەبى بىلەن: «... بىز ئۇچۇن بىرىنچى ئورۇندا
زۆرۈر بولغىنى ئۇلارنى روهىي جەهەتتىن ئۆزگەرتىش ئىكەن...»
لىكىنى ھېس قىلغان. شۇنىڭ بىلەن تېبابەتچىلىكتە ئوقۇشنى توختە-
تىپ، ئۆز نەزىرىدە بىرىنچى ئورۇندا زۆرۈر بولغان «ئەدەبىي ھاياتە-
نى باشلىغان. بۇ ھېكايە نۇرغۇن ئادەمگە تونۇش بولسا كېرەك.
لېكىن، شۇ تېببىي ھاياتنىڭ لۇشۈننىڭ كېيىنكى چاغلاردا ئەدەبىي
ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشقا بولغان تەسىرىنى مەخسۇس تەتقىق
قىلغان ئادەم ناھايىتى ئاز بولسا كېرەك. ئەمەلىيەتتە تېبابەت بىلەن
ئەدەبىيات ئوتتۇرىسىدا مەلۇم ئالاھىدە مۇناسىۋەت بار. بۇلارنىڭ تەت-
قىق قىلىدىغىنى ئوخشاشلا ئادەم زاتى، بولۇپمۇ روهىي ھالىتى بۇ-
لەكچە بولغان ئادەملەر ئەدەبىياتىمۇ، تېبابەتكىمۇ ئورتاق كۆڭۈل
بۆلىدىغان قىلىنىشى، ئىنسان زاتىنىڭ ئۆزلىرىنىڭ بۆلەكچە ئىش-
ئەمەللىرى توغرىسىدىكى ئاھۇپىغانلىرىنى، ئۆكۈنۈشلىرىنى، پۇشاي-
مانلىرىنى، نىجاتلىق يولىدىكى تىرىشچانلىقلىرىنى ئىپادىلەپ بېرىشى
كېرەك. بەدىئىي ئەدەبىياتنىڭ ۋەزىپىسى پەقەت ئىنسان پائالىيىتىنىلا
خاتىرىلەش ئەمەس، ھازىرقى تېبابەتتە روهىي كېسەللىكلەرنى ئىز-
سىيەت، روهىي ھالەت، فىزىئولوگىيە قاتارلىق تەرەپلەردىن تەتقىق
قىلغاندا، بەدىئىي ئەدەبىياتنىڭ رولى مۇھىتنىڭ يامانلىقىنى كۆرسە-
تىپ بېرىش بولىدۇ، جەمئىيەتنى روهىي جەهەتتىكى غەلىتىلىكلەرنى
پەيدا قىلىدىغان باش جىنايەتچى دەپ ئەيىبلەشكە بولىدۇ. دېمەك،
تېبابەت بىلەن ئەدەبىيات ئوتتۇرىسىدا زىچ ئالاقە بار، لۇشۈن مانا بۇ
ئىككىسىنى چوڭقۇر تەتقىق قىلغان، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ «ساراڭ»

نىك ئۆلمەس ئوبرازىنى يارىتالىغانلىقىمۇ ئەجەبلەنگۈدەك ئەھۋال ئە-
مەس. تېبابەتنىڭ ئەدەبىياتتىكى مۇھىم ئەھمىيىتىنى روسىيلىك
تەنقىدىي رېئالىزمچى يازغۇچى چېخوپنىڭ ئىجادىيەتچىلىكى بىلەنمۇ
دەلىللەش مۇمكىن. لۇشۇننىڭ ئىجادىيەتچىلىك خىسلەتلىرى چېخوپقا
تولىمۇ يېقىن. مەلۇم مەنىدىن ئالغاندا، بۇ ئىككى يازغۇچى ناھايىتى
ئوخشىشىپ كېتىدۇ؛ ھەر ئىككىسى مول تېببىي بىلىمگە ئىگە.
دوختۇر چېخوپ قەلەمنى ئوپېراتسىيە تېغى قىلىپ ئىشلىتىپ، چاكە-
نا، مەنسىز، كىشىنى بىزار قىلىدىغان، چىرىك، زۇلمەتلىك رو-
سىيىنى سوغۇققانلىق بىلەن ئوپېراتسىيە قىلغان؛ لۇشۇن بولسا ئە-
شانىنى جۇڭگوغا ئۆزگەرتكەن. دەسلەپتىلا دوختۇرلۇق قىلغان، كې-
يىن كەسپىي يازغۇچى بولغان بولسىمۇ، تېبابەتچىلىكنى زادىلا تاش-
لاپ قويمىغان. ئۇ ئەسەر قەھرىمانىنىڭ روھىي ھالىتىنى مۇڭەپپەقە-
يەتلىك تەسۋىرلەشتە تېبابەتچىلىك كەسپىدىن نەپ ئالغانلىقىنى ئېتە-
راپ قىلغان. ئۇ: «تېبابەتچىلىك مېنىڭ خوتۇنۇم، ئەدەبىيات بولسا
مېنىڭ ئاشنام» دەپتىكەن. ئۇ ئۆزىنىڭ ساۋاقدىشى، روسىيىنىڭ
مەشھۇر نېرۋا كېسەللىكلىرى ئالىمى گ. ى. روسلىمغا يازغان بىر
خېتىدە: «تېببىي ئىلىم جەھەتتىكى تەتقىقاتلىرىمىنىڭ ئەدەبىي پائالە-
يەتلىرىمگە ناھايىتى زور پايدا يەتكۈزگەنلىكىگە شەك كەلتۈرمەيمەن،
ئۇ مېنىڭ نەزەر دائىرەمنى ناھايىتى كېڭەيتتى، بىلىمىمنى بېيىتتى،
شۇ بىلىملەرنىڭ مەندەك بىر يازغۇچى ئالدىدىكى ھەقىقىي قىممىتىنى
پەقەت دوختۇر بولغان مەندەك ئادەملەرنىڭ ئۆزىلا چۈشىنىدۇ، تېببىي
ئىلىمنى تەتقىق قىلىشنىڭ يېتەكچىلىك قىلىش ئەھمىيىتىمۇ بار
ئىكەن، تېبابەتنى پىششىق بىلگەنلىكىم ئۈچۈن بىرمۇنچە خاتالىقلار-
دىن ساقلىنىپ قالغان بولسام كېرەك...» دېگەن. تېببىي ئىلىم
چېخوپنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيەتچىلىكىنىڭ جانلىق تەركىبىي قىسمىغا
ئايلىنىپ قالغان. ئۇنىڭ «چاكىنا ئادەملەر» نىڭ روھىي ھالىتى تۇغ-
رىسىدىكى تەسۋىرلىرىگە دوختۇر چېخوپنىڭ تامغىسى چوڭقۇر بېسە-
لىپ كەتكەن. بالا ۋاقتىدىن تارتىپ تېبابەتكە ئالاھىدە ھېرىس بولۇپ
ۋەتەنىنى تېبابەت بىلەن نىجات تاپتۇرۇشقا بەل باغلىغان، كېيىن ياپو-

نىيىدە تېبابەتنى ئوقۇغان لۇشۇنمۇ شۇنداق ئەمەسمۇ؟ جاك دىكخۇاك
ئەپەندى «لۇشۇن ئەپەندىم» سەرلەۋھىلىك ئەسىرىدە لۇشۇن ھېكايە-
لىرىدا ئالاھىدە كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان خۇسۇسىيەتلەرنى مۇنداق كۆر-
سىتىپ بەرگەن: «بىزگە مەلۇم، ئۇنىڭدا ئۇچ خۇسۇسىيەت بار: يەنى
ئۇنىڭدا ئوپېراتسىيە جەھەتتە تەجرىبىسى مول تېببىي خۇسۇسىيەت
بار، ئۇنىڭ بىرىنچىسى سوغۇق قانلىق، ئىككىنچىسىمۇ سوغۇق قان-
لىق، ئۇچىنچىسىمۇ شۇ سوغۇق قانلىق.» بۇ خۇلاسە تولۇق بولمە-
سىمۇ، لېكىن بۇنىڭدىن لۇشۇننىڭ ئىجادىيەتچىلىكتە تېبابەتنىڭ تە-
سىرىنى ئالىدىغانلىقىنى بىلگىلى بولىدۇ. ئاۋۇال «سەۋدايى خاتىرە-
سى» دىكى سەۋدايىنىڭ ئوبرازىغا قاراپ باقايلى. سەۋدايى بولۇپ قال-
غان ئادەم روھىي (مەنىۋى) كېسەللىكنىڭ بىر تۈرى بولغان تەقلىد
كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغان. بۇنداق كېسەللىكنىڭ ئالامىتى تۇغ-
رىسىدا روسىيلىك مەنىۋى كېسەللىك مۇتەخەسسىسى پاۋلۇپ مۇنداق
دېگەنىكەن: «... چوڭ مېڭىنىڭ ھەرىكەت دائىرىسىدە غەيرىي نورمال
ھادىسىلەر پەيدا بولىدۇ، خام خىيالالار كۆپىيىدۇ، مۇستەقىل نېرۋا
سىستېمىسىنىڭ ئىقتىدارى ئاجىزلىشىپ، سۈيۈلۈپ كېتىدۇ، كەيپە-
ياتتا خاپىغان بولۇپ قالىدۇ، بەزى ئىشلاردا تېرىككەك، گۇمانخور
بولۇپ قالىدۇ، گېپىنىڭ تۈتۇرۇقى بولمايدۇ، شۇڭا قىلغان سۆزىنى
باشقىلارنىڭ چۈشەنمىكى تەس...» سەۋدايى بولغان ئادەمدە باشقىلار
مېنى كۆزگە ئىلمايۋاتىدۇ، يېتىمسىرىتىپ قويۇۋاتىدۇ، ئۇستۇمدىن
نازارەت قىلىۋاتىدۇ، پېيىمگە چۈشۈپتۇ، بوھتان ھەم زىيانكەشلىك
قىلىۋاتىدۇ دەيدىغان تەقىب ئېچى بولىدۇ، گاھىدا يېمەكلىككە زەھەر
سېلىپ قويغاندەك تۇرىدۇ، سالامەتلىكىم ئاجىزلىشىپ كېتىۋاتىدۇ
دەپ ئويلايدۇ. كېسەلمەن ئادەتتە مېڭىسى ساز، ئەقلى جايىدا بولۇپ،
باشقىلاردا بۆلەكچە، غەيرىي ۋە ئىچى كۆچلۈك ئادەم ئىكەن دەيدىغان
ھېسسىياتنى پەيدا قىلىدۇ. دائىم كۆزىگە غايىبتىن بىرنەرسە كۆرۈنۈ-
گەندەك، قۇلىقىغا غايىبتىن گەپ ئاڭلانغاندەك بولىدۇ، بەزىلەر غەيە-
ۋەتىنى قىلىۋاتقاندەك، ئۇنىڭ بىلەن گەپلىشىۋاتقاندەك تۇيۇلىدۇ.
كېسەلمەننىڭ بىلىش سېزىمى كىشىنى ھەيران قالدۇرىدۇ، مۇناسە-

ۋەتسىز بىر ئىشلار ئۈنىڭغا مۇھىم، ئەھمىيەتلىك بىر ئىش بولۇپ سېزىلمىدۇ، ئادەتتە بولسا يامانلىق كەلتۈرىدىغان ئىش بولۇپ قالىدۇ... ئەنە شۇ ئالامەتلەر سەۋدايىلارنىڭ ۋۇجۇدىدىن خېلىلا روشەن بىلىنىپ قالىدۇ. تېرىككەكلىك، چۆچۈپ يۈرۈش، گۇمانخورلۇق، بىراۋلار قەست بىلەن پېيىمگە چۈشۈپ يۈرۈپتۇ دەپ گۇمانسىراش، مۇشۇنداق گۇمانلار بارا - بارا ئەۋج ئېلىپ، تۈرلۈك خىياللار پەيدا بولۇش ئەھۋاللىرى يۈز بېرىدۇ، ئەتراپىدا پەيدا بولغان ھادىسىلەرگە بۇلارنىڭ ھەممىسى مەن بىلەن مۇناسىۋەتلىك دەپ قارايدىغان بولۇپ قالىدۇ. دېمەك، لۇشۇن سەۋدايىنىڭ سەۋدايىلىقلىرىنى ئۆزىنىڭ ئالاھىدە خاس شەرت - شارائىتىدىن، مول تېببىي بىلىملىدىن تولۇق پايدىلىنىپ، راسا ئوبدان تەسۋىرلىگەن. ئۇ سارالا ئادەمنىڭ رېئال دۇنيا توغرىسىدىكى ئوي - خىياللىرىنى روھىي كېسەللىككە گىرىپتار بولغان ئادەمنىڭ گەپ - سۆزىدىكى ئالامەتلەردىن، گەپ - سۆزلىرىدىكى تاقىلا - تۇققۇلۇق، چاتاق مەنىلىك خۇسۇسىيەتلىرىدىن ۋە تەلۇە تەپەككۇرلىرىدىن پايدىلىنىپ تۇرۇپ، رېئاللىق ۋە تارىخ ئۇستىدىن قىلىنغان شىكايەتكە ماھىرلىق بىلەن ئايلاندۇرغان. ئەنە شۇنىڭدا تېببابەتتىكى ئىلىم - بىلىم بىلەن ئەدەبىياتنىڭ ئىجتىمائىي ۋەزىپىسى ناھايىتى ئەپچىل بىرلىشىپ كەتكەن. شۇ شۇشالا ئەپەندى لۇشۇن ئۇستىدە توختالغاندا، ئۇ «سەۋدايى خاتىرىسى»نى تېببىي بىلىمدىن پايدىلىنىپ يېزىپ، ئاخىر ياخشىلىق بىلەن يامانلىق توغرىسىدا ھۆكۈم چىقارغان، «روھىي ئازاب - ئوقۇبەتكە مۇپتىلا بولغان كېسەلمەندىن پايدىلىنىپ تۇرۇپ، ئەنئەنىنىڭ ۋە خۇراپىي ئەقىدىلەرنىڭ زىيانكەشلىكلىرىگە شىددەتلىك پەشۋا بەرگەن» دېگەن. بۇ يەردە «سەۋدايى خاتىرىسى» دىكى تۇپ ئىدىيىنى قويۇپ تۇرۇپ، سەۋدايىنىڭ ئوبرازىنى تېببىي نۇقتىدىنلا تەھلىل قىلىپ كۆرەيلى. ئاپتور ھېكايىنىڭ بېشىدىلا بۇ خاتىرىنى «دوختۇرلارنىڭ تەنقىداتىغا سۇنۇش» مەقسىتى بىلەن كۆچۈرۈپ چىقتىم دەپ ئىزھار قىلىدۇ. ئۇنىڭ كۆزدە تۇتقىنى ئادەملەرنىڭ كېسەلىنى داۋالايدىغان دوختۇرلار ئەمەس، بەلكى ئادەمنىڭ روھىي دۇنياسىنى قىدىرىدىغان تەنقىداتچىلاردۇر. مانا بۇ

مەزمۇن لۇشۇنىڭ تېببىي بىلىملىرىنى ئەدەبىي ھەۋىسى بىلەن دەل جايىدا بىرلەشتۈرگەن(278- بەتكە قارالا).

«بۈگۈن ئاخشام ئاپئاق ئايدىڭ كېچە بولدى. مېنىڭ بۇنداق ئايدىڭ كېچىنى كۆرمىگىنىمگە 30 نەچچە يىل بولغاندى. بۈگۈن كۆرۈپ كۆڭلۈم ئېچىلىپ كەتتى. ئۆتكەن 30 نەچچە يىلنىڭ ھەممىسى زۇلمەتتە ئۆتكەنلىكىنى ئەمدى بىلدىم. شۇنداق بولسىمۇ ناھايىتى دەققەت قىلىشىم كېرەك ئىكەن. ئۇنداق بولمىسا، جاۋ خوجامنىڭ ئېتى نېمىشقا ماڭا قاراپ ئالىيدۇ؟

مېنىڭ قورقۇشۇم ئاساسسىز ئەمەس.»

بىرىنچى جۈملىدىن سەۋدايىنىڭ سەۋدايىلىقىنى بىلگىلى بولمايدىغانلىقى تۇرىدۇ. ئىككىنچى جۈملە ئادەتتىكى ساق ئادەملەرنىڭ سۆزىگە ئانچە ئوخشىمايدۇ. بۇ يەردىكى «ئۇ» دېگەن سۆز ئادەمگە قارىتىلغانمۇ ياكى نەرسىگىمۇ؟ گەپنىڭ ئورانىغا قارىغاندا، «ئايدىڭ كېچە» گە قارىتىلغان. ساق ئادەم 30 نەچچە يىلغىچە ئايدىڭ كېچىنى كۆرمەيمۇ قالارمۇ؟ دېمەك، ئۇ ھەرگىز ساق ئادەمنىڭ ئاغزىدىن چىقمايدىغان سۆز. شۇ ئايغىدىكى گەپلەردە زۆرۈر مەنتىق باغلىنىش يوق، بەكمۇ تاقىلا - تۇققا جۈملىلەر بىرىدىن - بىرى چۈشىنىكسىز. «ئۇنداق بولمىسا جاۋنىڭ ئېتى نېمىشقا ماڭا قاراپ ئالىيدۇ؟» دېگەن سۆز تەقەب ۋەسۋەسىگە قالغان ئادەمنىڭ گۇمانخورلۇقىنىڭ ئەينەن تەسۋىرى. سەۋدايى ئەسەرنىڭ ئىككىنچى پاراگرافىدىن باشلاپ جاما-ئەت ئىچىگە جايلاشتۇرۇپ، ئۇنىڭ مىجەز - خۇلقى، باشقىلار بىلەن بولغان باردى - كەلدى ئالاقىسى ئارقىلىق نامايان قىلىنغان. ئۇ كوچىدا كېتىۋاتقىنىدا كوچىدىكى ھەممە ئادەم كۆسۈلدىشىپ ئۇنىڭ غەيۋىتىنى قىلىۋاتقاندەك، ئۇنىڭغا قەست قىلىش كويىدا يۈرگەندەك تۇيۇلىدۇ. بىراۋ ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ قويسا، ئۇ: «ئۇلار ئىشنى توغرىلاپ بوپتۇ، بىلىپ بولدۇم» دەپ، تېنى جۇغۇلداپ كېتىدۇ.

چېن لاۋۇ ئۇنى ئۆيىگە قايتۇرۇپ كېلىپ، كىتابخانىغا سولاپ قويغان-
دا، بىر ياش يىگىت بىلەن گەپ تالاشقانلىقىدىنمۇ سەۋدايىنىڭ سەۋدا-
يىلىقى — گىجىڭلىقى بىلىنىپ تۇرىدۇ. دوختۇر كېسىلىنى تەكشۈ-
رۈپ كۆرۈۋاتسا، ئۇنىڭ ئاۋۋال خىيالىغا كەچكىنى ئادەم ئوبدان
سەمرىسە ئۇنىڭ گۆشى يېيىشلىك بولىدۇ دېگەن گەپ. ئاغزىدىن
مېھىر - شەپقەت، ئىنسان - دىيانەت چۈشمەيدىغان ئادەملەرنى كۆر-
گەندە ئۇ: «ئۇلارنىڭ كالپۇكلىرىدىن ئادەم يېغىنىڭ يۇقۇندىلىرى
كەتمەيدىكەن، قورسىقىدىمۇ ئادەم يەيدىغان خىيال تولۇپ تېشىپ
تۇرىدىكەن» دەيدىغان خىيال پەيدا بولىدۇ. قىسقىسى، سەۋدايىنىڭ
سەۋدايىلىقى تۇتۇۋېرىپ شۇ دەرىجىگە بارىدۇكى، ئاخىرىدا سىڭلى-
نىڭ ئۆلۈمى ئاكام بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىكەن، مېنىڭ ئۆزۈم بىلەن-
مۇ مۇناسىۋەتلىك ئىكەن، مەنمۇ خىيالىمغا كەچمىگەن ھالەتتە ئادەم
يەپ ساپتىمەن دەپ ئويلايدۇ! لۇشۈن تەقىب دەردىدە كېسەل بولغان
بىر ئادەمنىڭ روھىي ھالىتىنى ئەنە شۇنداق ئېغىز - پەس گەپلەر،
گىڭىماچاڭ خىياللار ئارقىلىق دەل جايىدا ئېچىپ بەرگەن.

ئەمدى «ئۆچمەس چىراغ» دېكى «ساراڭ» نىڭ ساراڭلىقىغا قاراپ
باقايلى، لۇشۈن ئۇنى قانداق يورۇتۇپ بەردى؟

«ئۆچمەس چىراغ» لۇشۈننىڭ ھېكايىلىرىدا خېلى مۇھىم ئورۇن
تۇتىدۇ، ئۇنى «سەۋدايى خاتىرىسى» نىڭ ئۇسلۇبىغا تولىمۇ يېقىن
ھەمشىرە ئەسەر دېسەكمۇ بولىدۇ. بۇ ئىككى ئەسەرنىڭ قەھرىمانلىرى
«سەۋدايى ۋە ساراڭ» مۇ فېئودالىزم ۋە خۇراپىي ئەقىدىلەرنىڭ زۇل-
مىدا دەرد تارتقان ئاسىيلاردۇر. بۇلارنىڭ پەرقى شۇ يەردىكى، سەۋدا-
يى تەقىب ۋەسۋەسىسىگە قالغان؛ ساراڭ بولسا ئەسەبىي روھىي كېسەل-
گە گىرىپتار بولغان، بۇنىڭ دەردى سەۋدايىنىڭكىدىنمۇ ياماق، ئۇ
كۆرەشتە سەۋدايىدىنمۇ قەتئىي. ھېكايە ئەسەرنىڭ قەھرىمانى بولغان
«ساراڭ» نىڭ ئۆچمەس چىراغنى ئۆچۈرۈشكە ئۇرۇنۇشى بىلەن يورۇ-
تۇلغان. ئەسەردە «ساراڭ» نىڭ تۇرمۇش مۇھىتى «جىگۈاڭ كەنتى»
نى تەسۋىرلەشكە ناھايىتى كۆپ ئورۇن بېرىلگەن، ئۇ يەردە فېئودا-
لىزم تەسىرىنىڭ كۈچلۈك ئىكەنلىكى خېلى جىق بايان قىلىنغان

ئۇنىڭ بىلەن بىللە «ساراڭ» نىڭ ئوبېكتىپ مۇھىتىنىڭ پۈتلىكاشاڭ-
لىرىنى، توسقۇنلىرىنى كۆڭلىدە بىلىپ تۇرسىمۇ ئۇلارغا پەرۋا قىل-
ماي، ئۆچمەس چىراغنى ئۆچۈرمەي قويمايمەن دەيدىغان قەتئىي ئىرا-
دىسى بايان قىلىنغان. بىزگە مەلۇم، ئەسەبىيلىك ئەتراپتا پەيدا بول-
غان توقۇنۇشلار ئاساسىدا ئەۋج ئالىدۇ. كېسەلمەن ئۆزىنىڭ ئىززەت-
ئابرۇيىنى تولىمۇ قەدىرلەيدىغان ھەم چېچەن ئادەم بولغاچقا، بىرەر
كىشىمسىلىك كەلسە ئۇنى تەتۇرىسىگە چۈشىنىپ قالىدۇ - دە، ئۇ-
نىڭدا بارا - بارا بىھۇدە كۆزقاراشلار پەيدا بولۇپ قالىدۇ. ئەنە شۇنداق
بىھۇدە خىياللارنىڭ تەسىرىدە ئەتراپتىكىلەر بىلەن توقۇنۇشۇپ قال-
دۇ، مۇشۇنداق توقۇنۇشلار ئەكسىچە يەنە شۇ بىھۇدە خىياللارنى
كۈچەيتىپ قويىدۇ. بۇ كېسەلمەن ئۆزىنىڭ ئىش - ئەمەلىدە بىھۇدە
خىياللارغا مەھكۇم بولۇپ قالىدۇ، شۇنىڭ بىلەن تېرىككەك، ئاچچۇ-
قى يامان، ئىززەت - نەپسى كۈچلۈك بولۇپ قالىدۇ. «ساراڭ» دەل
ئەنە شۇ ئەسەبىيدۇر. ئۇ كەنتتىكى فېئودالىزم تەسىرىنىڭ سىمۋولى
بولغان ئۆچمەس چىراغنى ئۆچۈرمەن دەپ جەھلىنى قاتۇرىدۇ، كەنت-
تىكى مۇتەئەسسىپلەرگە ئۇمىد باغلىمايدۇ، «سىلەرگە ھاجىتىم
چۈشمەيدۇ»، «ئۆزۈم بېرىپ ئۆچۈرمەن، ھازىرلا بارىمەن، ئۆچۈر-
مەن» دەيدۇ. ئاقساقال - بايلار توسقۇنلۇق قىلغاندا ئۇنىڭدا ھەتتا
«ئوت قويۇۋېتىمەن» دەيدىغان بىھۇدە خىياللار پەيدا بولىدۇ. ئۇنىڭ
ئىككى كۆزىدىن «غەزەپ، ۋەھىمە» ئالامەتلىرى چىقىپ تۇرىدۇ، «لە-
كىن باشقا ئىشلار بىلەن كارى بولمىغاندەك، كۆزلىرىنى ئەسەبىيلىك
بىلەن پارقىرىتىپ، خودىدى تۇتۇرۇق ئىزدەۋاتقاندەك ئاسمانغا، ئادەم-
لەرنىڭ ۋۇجۇدىغا، يەرگە تىز - تىز كۆز يۈگۈرتىدۇ». قامىلىپ
قالغاندىن كېيىن، بىر قولى بىلەن ئايۇان روجىكىگە چاپلاقلىق سامان
قەغەزنى يىرتىپ، كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ قارايدۇ ۋە «مەن ئوت
قويۇۋېتىمەن» دەپ ۋارقىرايدۇ. «ساراڭ» نىڭ ئۆچمەس چىراغنى
ئۆچۈرۈۋېتىمەن، ئوت قويۇۋېتىمەن دەيدىغان بىھۇدە خىيالى زالىملار-
غا قارشى توقۇنۇشلاردا كۈچىيىپ بارىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ كې-
سىلىمۇ ئېغىرلىشىدۇ. بۇ ھېكايىدا لۇشۈنگە تېببىي بىلىمى ناھايىتى

ئەسقاتىدۇ.

ئاخىرىدا، لۇشۇن «ئاق نۇر» سەرلەۋھىلىك ھېكايىسىدىمۇ يۇقىرىدا بايان قىلىنغان ئىككى ھېكايىدىكىگە زادىلا ئوخشىمايدىغان بىر ساراڭنى — جېن سېچىڭنى تەسۋىرلەپ بەرگەن. پەرق شۇكى، جېن سېچىڭ ھېكايىنىڭ بېشىدا ساراڭ ئەمەس ئىدى، ئۇنىڭ ساراڭ بولۇپ قېلىشىنىڭ سەۋەبى بار.

«ئاق نۇر» بۆلەكچە ئۆزگىرىپ كەتكەن روھىي ھالەتنى، خىيالىنى تەسۋىرلەيدىغان نادىر ئەسەر. ئۇنىڭدا بىر ئادەمنىڭ ناھىيە دەرجىلىك مەنسەپ ئىمتىھانىدىن بىرقانچە قېتىمدىمۇ ئۆتەلمەي، ساراڭ بولۇپ قالغانلىقى ھېكايە قىلىنىدۇ. غەرب بەدىئىي ئەدەبىيات پسىخولوگىيىسىنىڭ داڭلىق ۋەكىللىرىنىڭ بىرى — شۆپىتساربىيە پسىخولوگى رونگ: «ئادەمزاتنىڭ روھىي ھالىتى بارلىق پەن ۋە سەنئەتنىڭ بالىياتقۇسىدۇر» دەپتىكەن («پسىخولوگىيە ۋە ئەدەبىيات» قا قاراڭ). شۇنىڭ ئۈچۈن، بىر تەرەپتىن بەدىئىي ئەسەرنىڭ ۋۇجۇدقا كېلىشىنى روھىي ھالەتنى تەنقىد قىلىش ئارقىلىق يورۇتۇپ بەرسەك، يەنە بىر تەرەپتىن بەدىئىي ئىجادچانلىق ئىقتىدارىنىڭ ھەر خىل ئامىللىرىنى مۇشۇنىڭ بىلەن كۆرسىتىپ بېرىشىمىز مۇمكىن. شۇ يول بويىچە تېبابەتنىڭ لۇشۇننىڭ ھېكايە يېزىشىغا بەرگەن تەسىرىنى چېنسېچىڭنىڭ بۆلەكچە ئۆزگىرىپ كەتكەن روھىي ھالىتى بىلەن كۆرسىتىپ بېرىشىمۇ مۇمكىن.

ھەممىگە مەلۇم، لۇشۇن سىگمۇند فىرويىد تەلىماتىنى تەنقىد قىلغان. فىرويىد بولسا روھىي كېسەللىك ئالىمى. شۇڭا، مۇلاھىزىمىز يەنە تېبابەتكە، بۇ تۈپ مەسىلىگە چېتىلىدۇ. فىرويىد ئۇزاق داۋام قىلغان تېببىي ئەمەلىيىتىدە ئادەمنىڭ روھىي ھالىتىنى بىرىگە قارىمۇقارشى ئاڭ ۋە خىيال دېگەن ئىككى قىسىمغا ئايرىغان. خىيال سەزگۈسىز روھىي ھالەت مۇساپىسى ياكى جەريانى بولۇپ، ئادەمنىڭ بەلگىلىك ۋاقىت ئىچىدە سقىلىپ، چەتكە قېقىلىپ تۇرغان كەيپىيات تەجرىبە پائالىيەتلىرىنىڭ جەريانىدۇر، بۇ جەريان تەبىئىي ئارزۇ - ئۇمىد، خىيالىي ھەرىكەت، غۇۋا چۈش ۋەھاكازالارنى ئۆز

ئىچىگە ئالىدۇ. چېن سېچىڭ خىيالىدا تۈرلۈك چارە - تەدبىرلەر بىلەن يۇقىرى مەنسەپكە چىقىش يولىدا تېرىكىشىدۇ، يۇقىرى مەنسەپكە چىقىپ كۆرگەن چۈشلىرى بۇزۇلۇپ كەتسە پۈل تېپىپ بايى بولۇشنى چۈشەيدۇ ھەتتا شۇنداق خىياللار بىلەن ئېلىشىپ قالىدۇ؛ ئىمتىھاندىن ئۆتكەنلەرنىڭ ئىسىملىكىنى كۆرۈپ بولۇپ ئۆيىگە قايتىدۇ، قاراڭغۇ چۈشكەندە ئاتا - بوۋىسىنىڭ دۇنيادەپىنىلىرى كۆمۈلگەن يەرلەرنى قازىدۇ، تاپالمىغاندىن كېيىن باش تولغاپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ، ۋەنلىيۇ كۆلىدە غەرق بولۇپ ئۆلىدۇ. ئۇنىڭ بۇ ھەرىكەتلىرى روھىي ھالىتىنىڭ بۆلەكچە ئۆزگىرىپ كېتىشى، خاتا ھېس - تۇيغۇ پەيدا بولۇشى، شۇنداق ھېس - تۇيغۇلاردىن كېلىپ چىققان ئاڭ ۋە خىياللار بىلەن بىرلىشىپ كەتكەن. چېن سېچىڭ ئۆزىنىڭ ئىسىم-فامىلىسىنى تىزىملىكتىن ئىزدەپ تاپالمىغاندىن كېيىن، چىرايى تاتىرىپ، كۆزلىرى پارقىراپ كېتىدۇ، «شۇ چاغدا ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ كۆزىگە تامدا ئىسىملىك - پىسىملىك دېگەن نەرسە كۆرۈنمەي، پەقەت قارا - قۇرا بىرنېمىلەر ئىمىر-چىمىر كۆرۈنىدۇ.» بۇ تۇيغۇ مەنسەپ ئىمتىھانى بىلەن قاتتىق زەھەرلەنگەن بىر تالىپنىڭ ئىسىملىكتە قاتار-قاتار ئۇرۇن ئالالمىغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ، تىرىك ياشاپ تۇرغان، ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەي گاراڭ بولۇپ قالغان تالىپنىڭ پاجىئەلىك ھالىتىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ، ئاندىن قالسا چېن سېچىڭنىڭ مەنسەپكە چىقىش خىيالى يەنە بىر قېتىم بەربات بولىدۇ، «ئۇنىڭ بوداپ يۈرگەن بوداقلىرى گويا قەنتتىن قوپۇرۇلغان مۇنار سۇدا ئېرىپ تۈگىگەندەك بىردەمدە يوقىلىپ كەتتى. ئۇ ئىختىيارسىز ھالدا ئارقىسىغا بۇرۇلدى - دە، ھوشسىزى يوقاتقان ھالدا ئۆيىگە قاراپ ماڭدى». ئىمتىھاندىن يەنە بىر قېتىم ئۆتەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ھال-كۈنۈمنى قايتىدىن ئوڭلىۋالمەن دەيدىغان خىياللىرى بەربات بولىدۇ، شۇنىڭ بىلەن روھىي ھالىتى گاراڭلىشىپ، ئەتراپىدىكى ئىشلار، نەرسىلەر بۆلەكچە ئۆزگىرىپ كەتكەندەك تۇيۇلىدۇ. چېن سېچىڭ خاراپ بولۇپ كەتكەن بىر ھويلىدا قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىنى جامدەك ئېچىپ تۇرۇپ، بىر قولىنى ئېگىز كۆتۈرگەن ھالدا

خىيال بىلەن ھېسابلاپ سانايدۇ: ئون بىرىنچى قېتىم، ئون ئۈ-چىنچى قېتىم، مانا بۇ يىلقىسى ئون ئالتىنچى قېتىم... ئىمتىھان ئالغۇچى ئەمەلدارلار ئىچىدە ماقالىنى چۈشىنىدىغان بىرمۇ ئادەم يوق ئىكەن... چېن سىچىك ئىختىيارسىزلا ھى - ھى... لاپ كۈلۈپ قويىدۇ... يەتتە تالىپ بالىنىڭ تاشلىنىپ تۇرغان ئۆرۈمە چېچى پۇلاڭلاپ كېتىدۇ؛ ئادەتتە چېلىقىپ تۇرغان توخۇلارمۇ ئۇنىڭغا كۈل-گەندەك قىلىشىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ «يۇرىكى ئىختىيارسىز دۈپۈلدەپ سوقۇشقا باشلايدۇ»؛ ئۇنىڭ كۆزلىرىنىڭ نۇرى باشقىچە چاقنايدۇ، ئاسماندىكى ئايمۇ، لەيلەپ تۇرغان بۇلۇتلارمۇ باشقىچە كۆرۈنىدۇ. ھېكايىدا بۆلەكچە ئۆزگىرىپ كەتكەن روھىي ھالەت بىلەن شۇنداق ئۆزگىرىشتىن پەيدا بولغان مۇھىت، شەيئىلەرنىڭ تەسۋىرلە-رى تولىمۇ زىچ بىرلەشتۇرۇلۇپ، تەمەخورلۇق بىلەن ئەقلى بۇلغىنىپ كەتكەن ئەبگار ساراڭ جانلىق تەسۋىرلەنگەن.

چېن سىچىكنىڭ ئاتا - بوۋىسىدىن قالغان دۇنيادەپىنە كۆمىكىنى قازغانلىقى توغرىسىدىكى تەسۋىرلەر ئۇنىڭ تەييار دۇنياغا ئېرىشىش جەھەتتىكى تەلۈلۈكلىرى، بۆلەكچە ئۆزگەرگەن ئەقىل - ھوشىنى دەرد - ئەلەم ۋە ئەخمەقلىق پەللىسىگە چىقىرىۋەتكەن. «سولغا بۇ-رۇل، بىر قەدەم ئالغا، بىر قەدەم ئارقىغا ماڭ؛ ئالتۇن - كۆمۈش، چارەكلەپ بار مانا شۇ جايدا» بۇ غايىب ئاۋاز چېن سىچىكدا خۇددى ئاق نۇر ئۇنىڭ ئۆيىدە بەئەينى ئاق قەغەز يەلپۈگۈچكە ئوخشاش يەلپۈ-گەندەك سېزىلىدۇ. بۇ سېزىم ئۇنى خۇددى شىرەك ئېتىلىپ بېرىپ مېتىننى قولىغا ئېلىپ، جەھلى بىلەن قېزىشقا كىرىشتۇرىدۇ، ئاخىر چىرىپ كەتكەن بىر باش سۆڭىكىنى تاپىدۇ... كېيىن يەنە «بۇ يەردە ئەمەس، تاغقا بار...» دېگەن غايىب ئاۋازنى ئاڭلايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ناھايىتى چوڭ ئۈمىد باغلاپ ۋەھىمىگە چۈشكەن ھالدا تاشقىرىغا قاراپ چاپىدۇ.

غايىبتىن ئاڭلىغان، كۆرگەن چاغدىكى ئەنە شۇ روھىي ھالەتلە-نىڭ، ھەرىكەتلەرنىڭ تەسۋىرلىرى چېن سىچىكنىڭ «مەنسەپ»، «پۇل - مال» بىلەن ئەقلى بۇلغىنىپ كەتكەن روھىي دۇنياسىنى،

بۇ پېرسوناژنىڭ مەيۈسلىكتىن ئەسەبىيلىككە ئۆتۈش جەريانىنى راسا كېلىشتۇرۇپ يورۇتۇپ بەرگەن.

بۇ ھېكايىنىڭ ئاخىرىدا چېن سىچىكنىڭ مېڭىسى ئېلىشمان بولۇپ، نېرۋا سىستېمىسىنىڭ كۆرۈش، ئاڭلاش ئىقتىدارىنى تامام يوقىتىدۇ، ئۇنىڭ خۇددىنى بىلمەي قىلغان ئاڭسىز ھەرىكەتلىرى سا-راڭ بولۇپ ئۆلگەن ئادەمنىڭ جان ئۈزۈش ئالدىدىكى بىتابلىقىنى ئەينەن تەسۋىرلەپ بېرىدۇ. ئەسەر قەھرىمانىنىڭ بۆلەكچە ئۆزگەرگەن شۇنداق روھىي ھالەتلىرىنى مەلۇم تېببىي بىلىمسىز تەسۋىرلەپ بې-رىش مۇمكىن ئەمەس.

يۇقىرىدىكى ئۈچ ساراڭنىڭ ئوبرازى توغرىسىدىكى تەھلىلدىن مەلۇم بولىدۇكى، لۇشۇن ئۆزىنىڭ تېببىي بىلىملىرىنى بەدىئىي ئىجادىيەتتە تولۇق ئىشلەتكەنلىكى ئۈچۈن شۇنداق مۇۋەپپەقىيەت قازان-غان. لۇشۇندىن باشقا كاتتا ئەدەب گومورومۇ دوختۇرلۇقىنى تاشلاپ قويۇپ ئەدەبىيات بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانىنى بېشىدىن كەچۈر-گەن؛ ئۇلاردىن باشقا، يۈدافۇمۇ تېببىي مەكتەپتە ئوقۇغان؛ مەشھۇر يازغۇچى شەبنىشىڭ خانىم «ئاپىسى ئاغرىقچان بولغانلىقى ئۈچۈن تېبابەتنى ئوقۇش كويىدا بولغان»، «شېخې ئۇنىۋېرسىتېتى» دەپ ئاتىلىدىغان قىزلار ھەمدەم ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئوقۇشقا كىرگەن چېغە-دىمۇ تېبابەت ئوقۇشقا تىزىملاتقان؛ گېرمانىيىلىك مەشھۇر ئەدەب خرىستوف فېرىدرىخ ۋون شىللېر ئۆز ۋاقتىدا ۋايتېبېرگ جانابىنىڭ ھەربىي ئىنستىتۇتىدا مەخسۇسلا تېبابەتنى ئوقۇغان، ھەتتا كېيىنكى چاغلىرىدا ھەربىي دوختۇرلۇقمۇ قىلغان؛ ئەنگلىيىلىك مەشھۇر راز-ۋېدكا رىۋايەتچىسى ئارتور كونان دويىل ئەسلىدىنلا دوختۇر ئىكەن. دوختۇرلۇقنى تاشلاپ قويۇپ ئەدەبىيات بىلەن مەشغۇل بولغان شۇنداق ئۇلۇغ يازغۇچىلارنى مىسال كەلتۈرۈپ تۇگەتكىلى بولمايدۇ. شۇ ياز-غۇچىلار ئەسلىي زاتى، سەرگۈزەشتىسى، ئىدىيىسى، مىجەز - خۇلقى جەھەتتە بىر - بىرىدىن خېلى پەرق قىلسىمۇ، لېكىن ھەممىسى دېگۈدەك دوختۇرلۇقتا ئوقۇغان. بۇنىڭدىن تېبابەت بىلەن ئەدەبىيات ئوتتۇرىسىدا يېقىن مۇناسىۋەت بارلىقىنى، مەلۇم تېببىي بىلىم،

مەلۇم يازغۇچىنىڭ بەدئىي ئىجادىيىتىدە تولىمۇ مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولىدۇ. دوختۇر بولغان ئادەمنىڭ ئوبـ يېكتىپ ۋە سوغۇققان ھالدا كۆزىتىشى پەرز، شۇنداق قىلىشمۇ يازغۇچىنى يېزىش ئۈسۈلى بىلەن تەمىنلەيدۇ. تۇرمۇشتا ھەر خىل كىشىلەر ۋە ئۇلارنىڭ ھەر خىل روھىي ھالەتلىرىدىن كېلىپ چىققان تاشقى ئالامەتلەرمۇ بەدئىي ئىجادىيەتكە ناھايىتى ئوبدان ماتېرىيال بولۇپ قالىدۇ.

— خۇاڭ خۇيمىن ئىمزالىق بۇ مۇھاكىمە گۇاڭدۇڭ ئۆلكىلىك ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىدىن چىقىرىلغان «لۇشۈن دۇنياسى» ناملىق ژۇرنالـ نىڭ 2005 - يىل 1 - سانىدىن تەرجىمە قىلىندى.

سەۋدايى خاتىرىسى①

ئاكا - ئۇكا ئىككىيلەن (ھازىر ئۇلارنىڭ ئىسىم - فامىلىسىنى يازمايمەن) ئۆتمۈشتە ئوتتۇرا مەكتەپتىكى چاغدا قەدىردان بۇرادەرلىرىم ئىدى؛ بىرقانچە يىلدىن بۇيان ئايرىلىپ كەتكەچكە، دېرىكىمۇ بولمىغانىدى. يېقىندا ئۇلارنىڭ بىرىنىڭ ئېغىر كېسەلگە مۇپتىلا بولۇپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ قالدىم. شۇڭا، يۇرتۇمغا قايتىش پەيتىدىن پايدىلىنىپ، ئۇنى يوقلاپ باردىم. ئۇلارنىڭ بىرى بىلەنلا كۆرۈشەلىدىم، ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، كېسەل بولغىنى ئۇنىڭ ئىنىسى ئىكەن. ئۇ: يوقلايمەن دەپ ئۈزۈن سەپەر يۈرۈپ بىكار ئاۋارە بولۇپتىلا، ئىنىم ئاللىقاچان ساقىيىپ كەتكەن. ھازىر بىرەر خىزمەت تېپىش نىيىتى بىلەن «ن»گە كېتىپ قالدى، دېدى. ئۇ كىشى سۆزىنى تۇگەتكەندىن كېيىن، قاتتىق كۈلۈپ كەتتى ۋە ئىككى پارچە خاتىرە دەپتەرنى كۆرسىتىپ، ئىنىمنىڭ كېسەل ۋاقتىدىكى ئەھۋالى مۇشۇنىڭغا يېزىلغان، قوبۇل قىلسىلا، ئۆزلىرىدەك قەدىناس بۇرادەرلەرگە ھەدىيە قىلاي، دېدى. خاتىرە دەپتەرنى قولۇمغا ئېلىپ، ئۆيگە قايتقاندىن كېيىن ئوقۇپ چىقتىم ۋە ئۇ كېسەلنىڭ «تەقىب ۋەسۋەسىسى» گە ئوخشىغان روھىي كېسەل ئىكەنلىكىنى چۈشەندىم. خاتىرە بەك

① سەۋدايى خاتىرىسى — بۇ ھېكايە 1- قېتىم 1918 - يىل 5 - ئايدا «يېڭى ياشلار» ژۇرنىلىنىڭ 4 -، 5 - سانلىرىدا ئېلان قىلىنغان. جۇڭگو ئەدەبىيات تارىخىدا «ئادەم يېيىش ئەخلاقى» بولغان فېئودالىزم ئەخلاقىغا 1- قېتىم ئېڭ قاتتىق ھۇجۇم قىلغان. بۇ ئەسەر توغرىسىدا، يازغۇچى مۇشۇ توپلامدا يازغان «كىرىش سۆزى» دە توختىلىپ، ئۇنىڭ قانداق مەيدانغا كەلگەنلىكىنى بايان قىلغاندىن تاشقىرى، كېيىن «جۇڭگو يېڭى ئەدەبىياتىنىڭ تۇرلىرى، ھېكايىلار، 2- توپلىمىغا كىرىش سۆز» دېگەن ماقالىسىدە يەنە توختىلىپ، بۇ ھېكايىدا بايان قىلىنغان تۆپ ئوي ۋە ئۇنىڭ ئەھمىيىتىنى بايان قىلىپ ئۆتتىدۇ، ئۇگەنگۇچىلەر شۇ ئەسەرگە مۇراجىئەت قىلىشى مۇمكىن.

گادىرماچ يېزىلغان بولۇپ، باش - ئايىغى ئۇلاشمايتتى، ئۇنىڭ ئۇس-
تىگە تولىسى بىمەنە گەپلەردىن ئىبارەت ئىدى. ئاي - كۈنلىرىمۇ
يېزىلمىغان. لېكىن، ئىشلىتىلگەن سىياھنىڭ ۋە يېزىش ئۇسلۇبى-
نىڭ ھەر خىل بولغانلىقىدىن، ئۇنىڭ بىر ۋاقىتتا يېزىلمىغانلىقى
مەلۇم بولۇپ تۇراتتى. دوختۇرلارنىڭ تەتقىقاتىغا سۇنۇش ئۈچۈن،
مەن خاتىرىنىڭ گەپ - سۆزلىرى بىر - بىرىگە باغلىنىدىغان يەرلىرى-
نى تاللىۋېلىپ، بىر پارچە كىتاب قىلىپ رەتلەپ چىقتىم. خاتىرىدە
ئورنىغا چۈشمىگەن گەپ - سۆزلەرگە تەگمىدىم، لېكىن ئۇنىڭدا
يېزىلغان كىشىلەر نامى چىقمىغان سەھرا ئادەملىرى بولسىمۇ، شەن-
گە تەسىر يەتمەسۇن ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ئىسىملىرىنى ئۆزگەرتىۋەت-
تىم. كىتابنىڭ ئىسمىنى بولسا، خاتىرە ئىگىسى كېسەلدىن ساقايغان-
دىن كېيىن قويغانىكەن، ئۆزگەرتمىدىم.

1

بۈگۈن ئاخشام ئاپئاق ئايدىڭ كېچە بولدى. مېنىڭ بۇنداق ئايدىڭ
كېچىنى كۆرمىگىنىمگە 30 نەچچە يىل بولغاندى. بۈگۈن كۆرۈپ
كۆڭلۈم ئېچىلىپ كەتتى. ئۆتكەن 30 نەچچە يىلنىڭ ھەممىسى زۇل-
مەتتە ئۆتكەنلىكىنى ئەمدى بىلدىم. شۇنداق بولسىمۇ ناھايىتى دەققەت
قىلىشىم كېرەك. ئۇنداق بولمىسا، جاۋ خوجامنىڭ ئىتى نېمىشقا
ماڭا قاراپ ئالىيدۇ؟

مېنىڭ قورقۇشۇم ئاساسسىز ئەمەس.

2

بۈگۈن ئايدىڭ بولمىدى، مېنىڭ بىلىشىمچە، بۇ ياخشىلىقنىڭ
ئالامىتى ئەمەس. سەھەردە ئېھتىيات بىلەن دەرۋازىدىن چىقتىم. جاۋ
گۈيۈڭنىڭ قارىشى باشقىچە: ئۇ ياكى مەندىن قورقتى، ياكى مېنى

ئۆلتۈرمەكچى. يەنە يەتتە - سەككىز كىشى پىچىرلىشىپ مېنىڭ
ھەققىمدە كۈسۈلداشماقتا. لېكىن، مېنىڭ كۆرۈپ قېلىشىمدىن چۆ-
چۈمەكتە. ماڭا يولدا ئۇچرىغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى شۇنداق.
ئۇلارنىڭ بىرى — ئەڭ ياۋۇزى ماڭا قاراپ چىشلىرىنى پارقىرىتىپ
ھىجايدى. بۇنى كۆرۈپ پۈتۈن ئەزايىم جۇغۇلداپ كەتتى. ئۇلارنىڭ
ئاللىقاچان تەييارلىق كۆرۈپ بولغانلىقىنى پەملىدىم.

لېكىن، مەن قورقماستىن ئۆز يولۇمغا مېڭىۋەردىم. ئالدىمدا
بىرقانچە ئۇششاق بالىلارمۇ مېنىڭ ھەققىمدە پاراڭ قىلىشماقتا، ئۇ-
لارنىڭ قاراشلىرىمۇ جاۋ گۈيۈڭغا ئوخشاش، رەڭگىرويىمۇ تۆمۈرگە
ئوخشاش كۆكىرىپ كېتىپتۇ. مېنىڭ ئۇششاق بالىلار بىلەن ھېچقان-
داق ئاداۋىتىم بولمىسا، ئۇلار نېمىشقا شۇنداق قىلىدىغاندۇ، دەپ
ئويلاپ قالدىم ۋە سەۋر قىلالماستىن: «ئېيتىڭلارچۇ···!» دەپ ۋار-
قىرىۋەتتىم، لېكىن ئۇلار قېچىپ كېتىشتى.

مەن خىيال سۈرۈپ قالدىم: مەن جاۋ گۈيۈڭنى قانداق رەنجىت-
كەندىمەن، يولدىكى كىشىلەرنى قانداق خاپا قىلىپ قويغاندىمەن.
بۇنىڭدىن 20 يىل ئىلگىرى گۈجۇ ئەپەندىنىڭ بىر كونا كىرىم -
چىقىم دەپتىرىنى[1] تېپىۋەتكەندىم، بۇنىڭغا گۈجۇ ئەپەندى ناھايىتى
خاپا بولغانىدى، جاۋ گۈيۈڭنىڭ ئۇنى تونۇمىسىمۇ، لېكىن شۇ ئىشنى
ئاڭلاپ قېلىپ، گۈجۇ ئەپەندى ئۇچۇن گىنە ساقلىغان بولسا كېرەك،
يولدىكى كىشىلەرنىمۇ ماڭا ئۆچ قىلىپ قويغان بولسا كېرەك. لې-
كىن، كىچىك بالىلارغا نېمە بولغانىدۇ؟ ئۇ چاغدا ئۇ بالىلار تېخى
تۇغۇلمىغانىدى، نېمىشقا بۇگۈن ئۇلارمۇ ماڭا ئالىيىپ قارايدىغان-
دۇ؟ ياكى ئۇلار مەندىن قورقتى، ياكى بولمىسا مېنى ئۆلتۈرمەكچى.
بۇ ئەھۋاللار مېنى چۆچۈتتى، ھەيران قالدۇردى، ئۇنىڭ ئۈستىگە

① بۇ سۆز بىلەن يازغۇچى جۇڭگودىكى فېئودالىزم ھۆكۈمرانلىقىنىڭ ئۇزاق تارىخىغا ئىشارەت
قىلىدۇ.

قايغۇغا چۈشۈرۈپ قويدى.

چۈشەندىم. بۇنى ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانىسى ئۆگەتكەن!

3

كېچىچە زادىلا ئۇخلىيالمىدىم. ھەرقانداق ئىشنى ئەتراپلىق تەتقىق قىلىش كېرەك، شۇ چاغدىلا چۈشەنگىلى بولىدۇ. ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ بويۇنلىرىغا ئامبال تاقاق سالغان، بەزىلىرىنىڭ يۈزلىرىگە بەگلەر كاچات ئۇرغان، بەزىلىرىنىڭ خوتۇنلىرىنى دورغىلار (ياساقلار) تارتىۋالغان، بەزىلىرىنىڭ ئاتا - ئانىسى جازانىخورلارنىڭ زۇلمىدىن ئۆلۈپ كەتكەن؛ ئۇلارنىڭ ئۇ چاغدىكى رەڭگىرويى تۇنۇگۈنكىدەك قورقۇنچلۇق ئەمەس ئىدى، كۆرۈنۈشىمۇ ئۇنچە ياۋۇز ئەمەس ئىدى.

ماڭا ھەممىدىن بەكرەك ئاجايىپ بىلىنگىنى، تۇنۇگۈن كوچىدا ئۇچراتقان ھېلىقى ئايال بولدى. ئۇ بالىسىنى ئۇرۇۋېتىپ: «خەپ توختاپتۇر! سېنىڭ بىرنەچچە يېرىڭدىن چىشلىۋالمىغۇچە دەردىم چىقمايدۇ!» دېدى، لېكىن ئۇنىڭ كۆزى مەندە ئىدى. مەن چۆچۈپ كەتتىم ۋە چۆچۈگەنلىكىمنى يوشۇرالمىدىم. ھېلىقى چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ تۇرغان بەتبەشىرە ئادەملەر قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. چېن لاۋۇۋ يېتىپ كېلىپ، مېنى ئۆيگە قايتۇرۇپ كەتتى.

ئۆيگە كەلدىم. ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى مېنى تونۇماس بولۇۋالدى، ئۇلارنىڭ ماڭا قارىشىمۇ يات كىشىلەرگە ئوخشاش ئىدى. كۆتۈپخانامغا كىرگەندىن كېيىن، خۇددى بىرەر توخۇ ياكى ئۆردەكنى سولاپ قويغاندەك، ئىشكنى تېشىدىن زەنجىرلەپ قويدى. بۇ ۋەقەنىڭ تېگىگە زادىلا يېتەلمىدىم.

بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى لاۋزى كەنتىدىكى ئورتاقچىمىز قەھەتچىلىكتىن خەۋەر بېرىپ كەلگەنىكەن. ئۇ ئاكامغا كەنتىمىزدە بىر زالىمنى خەلق ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتتى، بىرنەچچە كىشى

يۈرىكىمىز يوغىنايدۇ دەپ ئۇنىڭ يۈرىكىنى ئېلىپ ياغدا قورۇپ يېدى، دەپ ھېكايە قىلىپ بەردى. مەنمۇ پاراڭغا ئارىلىشىپ بىر - ئىككى ئېغىز سۆز قاتقانىدىم، ئورتاقچىمىز بىلەن ئاكام ماڭا ھومىيىپ قويغانىدى. مانا ئەمدى ئۇلارنىڭ قارىشىنىڭمۇ تالادىكى ھېلىقى ئادەملەر بىلەن تامام بىر ئىكەنلىكىنى چۈشەندىم.

بۇنى ئويلىسام، پۈتۈن ئەزايىم جۇغۇلداپ كېتىدۇ.

ئۇلارنىڭ ئادەم يېيىشى مۇمكىن، مېنى يەپ كېتىشىمۇ تۇرغان گەپ.

قاراڭلار! ھېلىقى ئايالنىڭ «بىرنەچچە يېرىڭدىن چىشلىۋالمىغۇچە» دېگەن گەپلىرى، چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ تۇرغان بەتبەشىرە كىشىلەر، ئورتاقچىمىزنىڭ بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى قىلغان سۆزلىرى، روشەنكى، ھەممىسى كىنايە — دارىتىش. پەملەپ بولىدۇم، ئۇنىڭ سۆزى — تامامەن ئوغا، ھېجىيىش — تامامەن خەنجەر؛ ئۇلارنىڭ قاتار - قاتار تۇرغان ئاپئاق چىشلىرى ئادەم يېيدىغان ئەسۋاب.

ئۆزۈمنى ئالسام، مەن ياۋۇز بولمىسامۇ، لېكىن گۇجۇ ئەپەندىنىڭ كىرىم - چىقىم دەپتىرىنى تېپىۋەتكەندىن كېيىن، ئىش چاتاق بولۇپ قالدى. ئۇلارنىڭ نىيىتى يامانراق كۆرۈنىدۇ، لېكىن پەملەپ تېگىگە يېتەلمەيمەن. ئېھتىمال، ئۇلار يۈزىنى ئۆرۈپلا مېنى ياۋۇزلار قاتارىغا چىقىرىۋەتكەن بولۇشى مۇمكىن. مېنىڭ يادىمدا بار، ئاكام بىر ۋاقىتلاردا ماڭا ماقال يېزىشنى ئۆگەتكەنىدى. ئۇ چاغدا ھەرقانداق ياخشى ئادەم بولسۇن، ئۇنى يامانلاپ يازسام، ئاكام ياخشى باھا قويىاتتى. يامان ئادەملەر ھەققىدە بىرنەچچە ئېغىز ياخشى گەپ قىلىپ قويسام «سەندە باشقىلاردا ناھايىتى كەم ئۇچرايدىغان ماھارەت بار» دەيتتى.

ئۇلارنىڭ مۇددىئاسىنىڭ، بولۇپمۇ ئادەم يەيدىغان چاغدىكى مۇددىئاسىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى نەدىن بىلەي؟

ھەرقانداق ئىشنى ئوبدان تەتقىق قىلغاندىلا چۈشىنىۋالغىلى بولىدۇ. قەدىمدىن تارتىپ ئادەم يەيدىغان ئىشنىڭ بارلىقىنى بىلسەممۇ، لېكىن يادىمدا ئانچە روشەن قالماپتۇ، ئېنىقلاپ كۆرەي دەپ تارىخنى ۋاراقلاپ قارىسام، ئۇ تارىخنىڭ يىللىرى يېزىلماپتۇ. لېكىن، ھەر بىر ۋاقىغا «ۋاپا»، «ئىنساپ»، «ئەخلاق»، «ساخاۋەت» دېگەن خەتلەر ئەگرى - بۈگرى يېزىقلىق تۇرۇپتۇ. زادىلا ئۇخلىيالمىدىم، تارىخنى تۈن ھەسسىسگىچە دىققەت بىلەن ئوقۇغاندىن كېيىن خەتلەر-نىڭ ئارىلىقىدا، پۈتۈن كىتاب بويىچە يېزىقلىق تۇرغان «ئادەم يە-يىش» دېگەن خەتنى كۆردۈم!

كىتابتا ئەنە شۇنداق نۇرغۇن خەتلەر يېزىقلىق تۇرىدۇ؛ ئورتاق-چىمىز ھېلىقىدەك بىرمۇنچە گەپ - سۆزلەرنى قىلدى، ھەممىسى ھىجىيىپ ماڭا تەنە بىلەن قاراشماقتا.

مەنمۇ ئادەم، ئۇلار مېنى يېۋەتمەكچى!

4

سەھەردە بىردەم شۇك ئولتۇردۇم. چېن لاۋزۇ ناشتىلىق ئۈچۈن بىر چىنە سەي، بىر چىنە دۇملەپ پىشۇرۇلغان بېلىق ئېلىپ كىر-دى. بۇ بېلىقنىڭ كۆزى ئاق، لېكىن قاتمال ئىدى، ئاغزىمۇ ھېلىقى ئادەم يېگۈچىلەرنىڭكىگە ئوخشاش ئوچۇق تۇراتتى. بىرنەچچە چوكا قىسىپ ئېلىپ يېدىم. گېلىمدىن سىلىق ئۆتتى، ئۇ بېلىق گۆشىمە-كىن ياكى ئادەم گۆشىمىكىن ئايرىيالماي، يېگەنلىرىمنىڭ ھەممىسە-نى قۇسۇۋەتتىم.

— لاۋزۇ، — دېدىم، — ئاكامغا ئېيتىپ قوي، ئىچىم بەك پۇشۇپ كەتتى، ھويلىغا چىققۇم كېلىۋاتىدۇ، — لاۋزۇ جاۋاب بە-مەستىن چىقىپ كەتتى. لېكىن، بىرئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن يەنە كېلىپ، ئىشكىنى ئېچىۋەتتى.

ئورنۇمدىن قوزغالمىدىم. ئۇلارنىڭ مېنى قانداق قىلىدىغانلىقى-

نى پەملەشكە كىرىشتىم. ئۇلارنىڭ مېنى بوش قويۇۋەتمەيدىغانلىقىنى بىلەتتىم. دەرۋەقە، ئاكام بىر قېرىنى باشلاپ كىردى. ئۇنىڭ ئەپت-بەشىرىسىدىن ياۋۇزلۇق يېغىپ تۇراتتى. ئۇ مېنىڭ پەملەپ قېلىشىم-دىن قورقۇپ بېشىنى تۆۋەن قىلىپ، كۆزەينەكنىڭ قىرىدىن ماڭا ماراپ قارىدى.

ئاكام مەندىن سورىدى:

— بۈگۈن خېلى ياخشى بولۇپ قالغاندەك تۇرىسەن.

— ھەئە، شۇنداق، — دېدىم.

— بۈگۈن تېۋىپ خې ئەپەندىنى تەكلىپ قىلىپ كەلدىم، كۆرۈپ باقسۇن، — دېدى.

— بولىدۇ! — دېدىم.

كاشكى، مەن بۇ قېرىنىڭ جاللات ئىكەنلىكىنى بىلمىگەن بول-سام! ئۇ بۈگۈن تومۇر تۇتىمەن دېگەن باھانە بىلەن مېنىڭ ئورۇق-سېمىزلىكىمنى بايقىماقچى ۋە بۇ خىزمىتى ئۈچۈن بىرەر توغرام گۆشۈمنى ئېلىپ يېمەكچى، مەنمۇ قورقمىدىم. مەن ئادەم يېمە-گەن بولسامۇ، يۈرىكىم ئۇلارنىڭكىدىن توق ئىدى. ئۇنىڭ قانداق قىلىدىغانلىقىنى كۆرۈش ئۈچۈن، ئىككى مۈشتۇمۇمنى چىقىرىپ بەر-دىم. چال ئولتۇرۇپ كۆزىنى يۇمدى - دە، تومۇرۇمنى تۇتۇپ، بىردەم جىم بولۇپ قالدى، ئاندىن شۇملۇق چىقىپ تۇرغان كۆزىنى ئېچىپ سۆزلىدى:

— ھېچ نەرسىنى ئويلىماڭ، بىرنەچچە كۈن جىم يېتىپ ئارام ئالسىڭىز، ئۆڭلىنىپ كېتىسىز.

ھېچ نەرسىنى ئويلىماڭ، جىم يېتىپ ئارام ئېلىڭمىش! جىم يېتىپ سەمرىسەم، كۆپرەك يېمەكچى - دە. ماڭا نېمە پايدىسى بار. قانداقسىگە «ئۆڭلىنىپ» قالىدىكەنمەن؟ ئۇلارنىڭ ئادەم يېگۈسى بار، لېكىن يەنە مۇغەمبەرلىك قىلىپ، بۇ نىيىتىنى يوشۇرۇشقا ئۇرۇنى-دۇ، توپتوغرا قول سېلىشقا پېتىنالمايدۇ. بۇ ھال مېنىڭ قاتتىق كۈلكەمنى كەلتۈردى. چىداپ تۇرالماي قاقاقلاپ كۈلۈۋەتتىم ۋە ناھا-يىتى ھۇزۇرلاندىم. بۇ كۈلكەمدە غەيرەت ۋە جاسارەتنىڭ بارلىقىنى

ئۆزۈم بىلىمەن. قېرى بىلەن ئاكامنىڭ رەڭگى ئۆڭدى، ئۇلار مېنىڭ بۇ غەيرىتىم ۋە جاسارىتىمدىن قورقۇپ، كەتتى.

لېكىن، مېنىڭ غەيرىتىم ئاشقانسېرى، ئۇلارنىڭ مېنى يېيىش ھەۋىسىمۇ كۈچەيدى، چۈنكى ئۇلار مېنىڭ غەيرىتىمدىن بىرئاز بولسىمۇ نەپ ئالماقچى - دە. قېرى ئىشكىتىن چىقىپ، بىرئاز مېڭىپلا ئاكامغا: «دەرھال يېڭىتىڭلار!» دەپ پىچىرلىدى. ئاكاممۇ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى. مانا قاراڭلار، ئادەم يېگۈچىلەر قاتاردا ئاكاممۇ بار ئىكەن تېخى! بۇ ۋەقە كۆڭلۈمدە پۈكۈلۈك بولسىمۇ، لېكىن مەن ئۇچۇن زور كەشپىيات بولدى. مېنى يېيىشكە ئاكاممۇ شېرىك ئىكەن!

ئاكام ئادەم يەيدىكەن!

مەن ئادەم يېگۈچىنىڭ ئىنىسى ئىكەنمەن!

ئۆزۈم يېيىلىپ كەتسەممۇ، لېكىن يەنە ئادەم يەيدىغان ئادەمنىڭ ئىنىسى بولىدىكەنمەن!

5

كېيىنكى بىرنەچچە كۈندىن بۇيان، ئۆزۈمنىڭ دەسلەپكى پەرەز-لىرىمدىن بىرئاز يېنىپ، مۇنداق ئويلاپ كۆردۈم: ھېلىقى قېرى جاللات بولماستىن، ھەقىقەتەن تېۋىپ بولغان تەقدىردىمۇ، يەنە ئادەم يەيدىغان ئادەم، ئۇلارنىڭ پىرى لى شىجېن يازغان «مەھەللىۋى ئوت-چۆپلەر...»[1] دېگەن كىتابتا ئادەم گۆشىنى پىشۇرۇپ يېگىلى بولىدۇ، دەپ ئوچۇق يېزىلغان. شۇ پىرىدىن تەلىم ئالغان قېرى ئادەم گۆشى يېمەيمەن دېيەلەمدۇ؟

ئاكامغا كەلسەم، ئۇنىمۇ ناھەق ئەيىبلىمەيمەن. ئۇ ماڭا دەرس

① «مەھەللىۋى ئوت - چۆپلەر...» — «يەرلىك دورىلار تىزىمى»، جۇڭگودا دورىلارنى تەتقىق قىلىش بويىچە كلاسسىك خاراكتېرىدىكى كىتاب، جەمئىي 52 توم. مىن خانىدانلىقى دەۋرىدە مەشھۇر لى شىجېن (1518 — 1593) تەرىپىدىن يېزىلغان.

بەرگەن چاغدا، ئۆز ئاغزى بىلەن «بالىلارنى تېگىشىپ يېسە بولىدۇ»[1] دېگەنىدى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر يامان ئادەمنىڭ گېپى بولغاندا، ئاكام ئۇنى ئۆلتۈرۈشلا ئەمەس، بەلكى «گۆشىنى يەپ، تېرىسىدە ئۇخلاش» كېرەك دېگەن. ئۇ چاغدا مەن تېخى گۆدەك ئىدىم، شۇڭا خېلى ۋاقىتقىچە يۈرىكىم پوكۈلداپ كەتكەنىدى. ئىلگىرىكى كۈنى ئورتاقچىمىز كېلىپ، ئادەم يۈرىكىنى يېگەن بىر ۋەقەنى ھېكايە قىلغاندا، ئاكام ھەيران بولۇش بۇياقتا تۇرسۇن، بەلكى ھەدەپ بېشىنى لىڭشىتتى. دېمەك، ئۇنىڭ نىيىتى ئىلگىرىكىدەكلا ياۋۇز ئىكەن. «ئۆز بالىسىنى تېگىشىپ يېۋېتىش» مۇمكىن بولغان يەردە، باشقا ھەرقانداق نەرسىنى تېگىشىش، ھەرقانداق ئادەمنى يېۋېتىش مۇمكىن ئوخشايدۇ. مەن ئىلگىرىكى چاغلاردا ئۇنىڭ ئاغزىدىن ئادالەت توغرىسىدىكى گەپلەرنى كۆپ ئاڭلايتتىم، لېكىن گۆدەكلىك قىلىپ يۈرۈۋېرىپتىكەنمەن، مانا ئەمدى چۈشىنىۋاتىمەن: ئۇ ئادالەت توغرىسىدا گەپ - سۆز قىلغاندا، كالپۇكلىرىدىن ئادەم يېغى بۇزۇلداپ تۇرۇش بىلەنلا قالماستىن، يۈرىكىمۇ ئادەم يېيىش نىيىتى بىلەن تولۇپ تۇرغان ئىكەن - دە.

6

قاراڭغۇچىلىق. كۈندۈزمۇ، تۇنمۇ، ئايرىغىلى بولمايدۇ. جاۋ ھويلىسىدىكى ئىت يەنە قاۋىغىلى تۇردى.

شىرغا ئوخشاش رەھىمسىزلىك، توشقانغا ئوخشاش قورقۇنچاقلىق، تۈلكىگە ئوخشاش ھىيلىگەرلىك...

① «بالىلارنى تېگىشىپ يېيىش»، «گۆشىنى يەپ تېرىسىدە ئۇخلاش» دېگەن ئىبارىلەر «زو جيۇمىڭ تەرجىمھالى» دېگەن كىتابتا ئۇچرايدۇ. ئاۋۇالقى سۆز، مۇھاسىرىدە قالغان شەھەردىكى ئېچىنىشلىق ئەھۋالنى تەسۋىرلەشتە ئىشلىگەن: «چۇ دۆلىتىنىڭ ئەسكەرلىرى سۇڭ دۆلىتىنىڭ ئەسكەرلىرىنى مۇھاسىرە قىلغاندا، بالىلار تېگىشىپ يېيىلدى، سۆڭەكلىرى ئوتۇن قىلىپ قالاندى». كېيىنكىسى جىڭ خانىدانلىقىنىڭ ۋەزىرلىرىدىن جۇ جاۋ چې بەگلىكىنىڭ بېگى جۇڭ گۈڭغا قىلغان سۆزىدە ئۇچرايدۇ: «لېكىن، ئۇ ئىككىيلەن ھايۋاندىنمۇ بەتتەر، ئۇلارنىڭ گۆشىنى يەپ تېرىسىدە ئۇخلىسامۇ ئەزىپىنى يانمايدۇ» (ئىككىيلەن دېگەن سۆز چى دۆلىتىنىڭ جىجو، گوزۇي ناملىق ئادەملىرىگە قارىتىلغان، بۇ ئادەملەر ئىلگىرى جۇغا ئەسىر چۈشكەن).

7

ئۇلارنىڭ ھىيلە - مىكىرلىرىنى بىلمەن، ئۇلار توپتوغرا ئۆلتۈرۈشنى خالىمايدۇ، بالاغا قېلىشتىن قورقۇپ، توپتوغرا ئۆلتۈرۈشكە مۇ پېتىنالمايدۇ. شۇڭا، ئۇلار بىر - بىرى بىلەن ئالاقىلىشىپ، تۈزاقنى قۇرۇپ قويدى، مېنى ئۆزۈمنى ئۆزۈم ئۆلتۈرۈشكە مەجبۇر قىلماقچى. ئالدىنقى كۈنلەردە رەستىدە ئۇچرىغان ئەركەكلەر بىلەن ئاياللارنىڭ ئەپتىدىن، ئاكامنىڭ بۇ بىرنەچچە كۈندىكى قىلىقلىرىدىن ئۇلارنىڭ بۇ غەرىزىنى سەكسەن - توقسان پىرسەنت پەملەپ بولدۇم. ئۇلار ئۇچۇن ئەڭ ياخشىسى، بەلۈغمىنى يېشىپ، تورۇسقا ئېسىلىپ ئۆلۈۋالسام؛ ئۇلار قاتىل دېگەن جىنايەتكىمۇ قالمىسا، ئۇنىڭ ئۇستىگە مۇرادىغا يەتسە؛ تەبىئىيكى، خۇشاللىقىدىن بېشى ئاسمانغا يەتسە ۋە قوۋزۇزى تولغۇدەك كۈلۈۋالسا ياكى ئۇركۈتۈپ - چۆچۈتۈپ، غەم-قايغۇغا سېلىپ ئۆلتۈرسە، بۇنىڭدا بىرئاز ئورۇقلاپ كەتسەممۇ، لېكىن قانائەت ھاسىل قىلىپ، مۇرادىغا يەتسە!

ئۇلار ئۆلۈكنىڭ گۆشىنى يېيىشنىلا بىلىدۇ! ئېسىمدە قېلىشىچە، قانداقتۇر بىر كىتابتا «كېيىنا»[1] دېگەن بىر مەخلۇقنىڭ بارلىقىنى ئوقۇغانىدىم. ئۇنىڭ كۆزى ۋە تاشقى كۆرۈنۈشى ناھايىتى قەبىھ ئىكەن، ئۇ ھەمىشە ئۆلگەن نەرسىلەرنىڭ گۆشىنى يەيدىكەن، ھەتتا يوغان - يوغان سۆڭەكلەرنىمۇ چاينap تالقاندەك قىلىپ يۇتۇۋېتىدىكەن، شۇ ئېسىمگە چۈشسە قورققۇم كېلىدۇ. «كېيىنا» بۆرە نەسلىگە كىرىدىكەن، بۆرە بولسا، ئىت ئائىلىسىگە كىرىدۇ. ئالدىنقى كۈنى جاۋ ھويلىسىدىكى ئىت ماڭا ماراپ قاراپ قويدى. پەمىچە، ئۇمۇ شېرىك ئىكەن، ئۇلار ئاللىقاچان تىل بىرىكتۈرۈۋالغانىكەن.

[1] «كېيىنا» — گۆش بىلەن ئوزۇقلىنىدىغان بىر خىل يىرتقۇچ ھايۋان، ئۇ ھەمىشە شىر-يولۋاسقا ئوخشاش يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ كەينىدە يۈرۈپ، ئۇلاردىن قالغان ئوزۇقلارنى يەپ كۈن كەچۈرىدۇ.

قېرى يەرگە قارىۋالغان بىلەن، سىرىنى مەندىن يوشۇرالارمىدى.

ھەممىدىن بەكرەك ئاكامغا ئېچىنىمەن. ئۇمۇ ئادەم، ئۇ نېمىشقا قورقمايدىغاندۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە شېرىك بولۇپ مېنى يېمەكچى بولۇۋاتىدۇ؟! ئۇنىڭغا ئادەم يېمىسە بولمايدىغان ئادەت سىڭىپ كەتكەندۇمۇ؟ ياكى ۋىجدانىنى يوقىتىپ، بىلىپ تۇرۇپ شۇنداق قىلىۋاتامدۇغاندۇ؟

ئادەم يېگۈچىلەرگە لەنەت، ھەممىدىن ئاۋۋال ئاكامغا لەنەت! ئادەم يېگۈچىلەرنى يامان يولدىن يېنىشقا ئۇندەيمەن، ھەممىدىن ئاۋۋال ئاكامنى ئۇندەيمەن.

8

راستىنى ئېيتقاندا، بۇ ھەقىقەتنى ھازىر ئۇلارمۇ چۈشەنگەن بولۇشى مۇمكىن...

بىردىنلا بىراۋ كىرىپ كەلدى: ئۇنىڭ يېشى تېخى 20 دىن ئاشمىغان، ئۇنىڭ قىياپىتىنى ئانچە روشەن كۆرەلمىدىم. ئۆزى كۈلۈمسىرەپ، ماڭا قاراپ بېشىنى لىڭشىتتى، ئۇنىڭ كۈلكىسى راست كۈلكىگە ئوخشىمايتتى.

مەن ئۇنىڭدىن سورىۋىدىم:

— ئادەم يېيىش توغرا ئىشمۇ؟

— قەھەتچىلىك يىلى بولمىسا نېمىشقا ئادەم يەيدىكەن؟

دەرھال چۈشەندىم، ئۇمۇ شېرىك ئىكەن، ئادەم يېيىشنى ياخشى كۆرىدىكەن. شۇڭا، مېنىڭ غەيرىتىم يەنە يۈز ھەسسە ئاشتى. سۆزۈمدىن قالماستىن يەنە سورىدىم:

— توغرا ئىشمۇ؟

— ئۇنداق ئىشلارنى سوراپ نېمە قىلىسىز؟ چاقچاققا راستىنلا ئۇستىكەنسىز... بۇگۈن ھاۋا ناھايىتى ياخشى.

— ھاۋانىڭ ياخشىلىقىغۇ ياخشى، كېچىمۇ ئايئاق ئايدىڭ. لې-

كىن، مەن سەندىن سوراۋاتىمەن: «توغرا ئىشمۇ؟».
ئۇ تېڭىرقاپ قېلىپ: «ياق...» دەپ مۇجمەل جاۋاب بەردى.
— ياق؟ ئۇنداق بولسا ئۇلار نېمىشقا ئادەم يەيدۇ؟!
— ئۇنداق ئىش بولمىغان...
— ئۇنداق ئىش بولمىغان؟ لاگېرى كەنتىدىكىلەر يەپتۇ، كىتابتىمۇ يېزىقلىق تۇرىدۇ، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئېنىق گەپ!
ئۇنىڭ رەڭگى تاتىرىپ كەتتى. ئۇ كۆزىنى چەكچەيتىپ تۇرۇپ:
— ئۇنداق ئىش بولسىمۇ بولغاندۇ، ئەزەلدىن تارتىپ شۇنداق ... — دېدى.
— ئەزەلدىن تارتىپ شۇنداق بولسا توغرا بولامدۇ؟
— مەن ساڭا بۇنىڭ سەۋەبلىرىنى سۆزلەپ ئولتۇرمايمەن. قىسقىسى، سەن بۇنداق گەپلەرنى ئاغزىڭغا ئالما. ئالساڭ خاتالىشىسەن!
مەن كۆزۈمنى يوغان ئېچىپ، ئورنۇمدىن دىككىدە تۇرغانىدىم، ئۇ ئادەم ئاڭغۇچە كۆزدىن غايىب بولدى. پۈتۈن ئەزايىمنى قارا تەر بېسىپ كەتتى. ئۇنىڭ يېشى ئاكامدىن كىچىك بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئىشقا ئۇمۇ شېرىك ئىكەن. ئۇنىڭغا ئاتا - ئانىسى ئۆگەتكەن بولسا كېرەك، ئۇ تېخى ئۆز ئوغلىغىمۇ ئۆگىتىپ قويغان بولمىغىيدى. شۇڭا، كىچىك بالىلارمۇ ماڭا قانخورلاردەك قارايدۇ.

9

ئۆزى ئادەم يېمەكچى، لېكىن يەنە ئۆزىنىڭ يېيىلىپ كېتىشىدىن قورقۇپ، بىر - بىرىگە ناھايىتى گۇمانلىق قارىشىدۇ...
شۇ نىيەتتىن ۋاز كېچىپ، خاتىرجەم ئۆزّ ئىشىنى قىلسا، ئۆز يولىغا ماڭسا، غىزاسىنى يېسە، ئۇيقۇسىنى ئۇخلىسا نېمىدېگەن چوڭ راھەت بولغان بولاتتى. بۇ پەقەت بىر قەدەم ئاتلاش بىلەنلا ئۆتۈپ كەتكىلى بولىدىغان بىر بوسۇغا، بىر قىر ئىدى. لېكىن، ئۇلار ئاتا-بالا، ئاكا - ئۇكا، ئەر - خوتۇن، يار - بۇرادەر، ئۇستاز - شاگىرت، دۇشمەن ۋە يات كىشىلەر شېرىك بولۇۋېلىشىپ، بىر- بىرىنى روھلاندۇرۇپ، بىر - بىرىنى تارتىشىپ، بۇ قەدەمنى ئاتلاشقا ئۇلىسمۇ ئۇنىمايدۇ.

10

سەھەردە ئاكامنى ئىزدەپ چىقتىم. ئۇ ھويلىدا ئاسمانغا قاراپ تۇرۇپتۇ. مەن ئۇنىڭ ئارقىسىغا كېلىپ، دالان ئۆينىڭ ئىشىك تەرىپىنى توسۇپ، ناھايىتى ئېغىر - بېسىقلىق، مۇلايىملىق بىلەن سۆزلىدىم:
— ئاكا، سىزگە گېپىم بار ئىدى.
— گېپىڭ بولسا ئېيت، — ئۇ دەرھال ماڭا قاراپ بېشىنى لىڭشىتتى.
— بىرنەچچە ئېغىزلا گېپىم بار، لېكىن ئاغزىمدىن چىقىرالمايۋاتىمەن. ئاكا، زامانى ئەۋۋەلدە، ئېھتىمال ياۋايى ئادەملەر ئادەم يېگەن بولسا كېرەك. كېيىنكى چاغلاردا كۆزقارىشى ئوخشاش بولمىغاچقا، بەزىلەر ئادەم يېمەيدىغان بولۇپ، ئۆزىنى تاكامۇللاشتۇرۇش يولىغا كىرىپ، ئادەمگە — ھەقىقىي ئادەمگە ئايلىنىپتۇ. بەزىلەر، خۇددى قۇرتقا ئوخشاش تېخىچە ئادەم يېمەكتە: بەزىلىرى بېلىققا، ئۇچارقاناتقا، مايمۇنغا، ئاخىر ئادەمگە ئايلانغان. بەزىلەر ئۆزىنى تاكامۇللاشتۇرۇشنى خالىمايى، تا ھازىرغىچە قۇرت ھالىتىدە تۇرماقتا. ئادەم يەيدىغانلار ئادەم يېمەيدىغانلارغا قارىغاندا نېمىدېگەن شەرمەندە! ھەتتا قۇرتمۇ مايمۇن ئالدىدا ئۇلارچىلىك شەرمەندە ئەمەستۇ...
...يېيا[1] ئۆزىنىڭ ئوغلىنى جېيې بىلەن جۇ[2]غا كاۋاپ قىلىپ بەرگەن. بۇ ئىلگىرى ئۆتكەن ۋەقە. پەنگۇ[3] ئاسمان بىلەن يەرنى

① يېيا — «جۇنچيۇ» دەۋرىدىكى ئادەم. غىزا قىلىشتا ئۇستىلىق بىلەن داڭقى چىققان. چى بەگلىكىنىڭ بېگى «كاۋاپ قىلىنغان بالا گۆشى يەپ باقمىدىم» دېگەندە، يېيا ئۆزىنىڭ ئوغلىنى كاۋاپ قىلىپ بەرگەن.
② جېيې ۋە جۇ — قەدىمكى شيا ۋە يىن سۇلالىلىرىنىڭ (مىلادىيەدىن ئاۋۋالقى 2000 يىللار) زالىملىق بىلەن داڭقى چىققان خانلىرى.
③ پەنگۇ — خەنزۇ ئەپسانىلىرىدە ئاسمان بىلەن يەرنى پەيدا قىلغۇچى.

ئاجرىتىۋەتكەندىن كېيىن، يىيانىڭ ئوغلى يېيىلگەنگىچە، يىيانىڭ ئوغلىدىن تارتىپ شۇي شىلىڭگىچە[1]، ئۇنىڭدىن تارتىپ تالاڭزى كەنتىدە تۇتۇلغان ئادەمگىچە، قانچىلىغان كىشىلەر يېيىلىپ كەتكەنلىكىنى كىم بىلسۇن. بۇلتۇر شەھەردە بىر گۇناھكار ئۆلتۈرۈلسە، ئۆپكە كېسىلى بىلەن ئاغرىغان بىر ئادەم ئۇنىڭ قېنىنى ھور نانغا مىلەپ يەپتۇ...

...ئۇلار مېنى يېۋەتمەكچى، يالغۇز سىز بۇنىڭغا بىرەر ئامالمۇ قىلالمايسىز. لېكىن، ئۇلارغا شېرىك بولۇشنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟ ئادەم يېگۈچىلەر نېمىلەرنى قىلمايدۇ؟ مېنى يېگەن ئادەم سىزنىمۇ يېۋېتىشى مۇمكىن، ئۆز شېرىكلىرىنى يېۋېتىشىمۇ مۇمكىن. لېكىن، شۇ يولدىن قايتىسىڭىز، بۇ پەيلىڭىزنى دەرھال ئۆزگەرتىسىڭىز ھەممە ئادەم ئامان قالىدۇ. ئەزەلدىن تارتىپ شۇنداق ئادەت بولسىمۇ، بۇگۈن بىز بۇ ئادەتنى بۇزۇپ، ياخشى يولغا ماڭساق بولمامدىكەن! ئاكا، سىزنىڭ ئادەم يېگىلى «بولمايدۇ» دېيەلمىشىڭىزگە ئىشىنىمەن. ئالدىنقى كۈنلەردە ئورتاقچىلار ئىجارە ھەققىنى ئازايتىۋېتىڭ دېسە، سىز «بولمايدۇ» دېدىڭىزغۇ.

دەسلەپتە ئۇ سوغۇق كۈلدى، كېيىن ئۇنىڭ كۆزىدىن ياۋۇزلۇق ئالامەتلىرى كۆرۈندى. سۆزۈم تازا يېغىرغا تەگكەندە، ئۇنىڭ چىرايى ئۆڭۈپ كەتتى. دەرۋازا تېشىدا بىرمۇنچە ئادەم تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا جاۋگۈيۇڭ ۋە ئىتىمۇ بار ئىدى، ئەمدى ئۇلارنىڭ ھەممىسى دەرۋازىدىن ماڕىشىپ كىرىشتى. بەزىلىرىنىڭ چىرايىنى پەرق قىلالمىدىم. ئۇلار يۈزىنى رەخت بىلەن ئورىۋالغاندەك كۆرۈندى؛ بەزىلىرى چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، ئاغزىنى كالچايتىپ ھىجايماقتا. ئۇلارنىڭ شېرىك ئىكەنلىكىنى، ھەممىسىنىڭ ئادەم يېگۈچىلەر ئىكەنلىكىنى پەملىۋالدىم. شۇنداق بولسىمۇ ئۇلارنىڭ كۆزقاراشلىرىنىڭ ئوخشاش ئەمەسلىكىنى بىلىمەن. بىر تۇرلۇكى ئەزەلدىن شۇنداق،

[1] شۇي شىلىڭ — چىن خانىدانلىقىنىڭ ئاخىرقى دەۋرلىرىدە ئۆتكەن ئىنقىلابچى. 1907 - يىلى ئەنخۇيىنىڭ شۇنفۇسى (ئۆلكە باشلىقى) ئىبن مىننى مەخپىي ئۆلتۈرگەندە قولغا چۈشۈپ قېلىپ، ئۆزاق ئۆتمەي ئۆلتۈرۈلگەن. ئىبن مىننىڭ مۇھاپىزەتچىلىرى ئۇنىڭ يۈرىكىنى يۇلۇۋېلىپ يېگەن.

ئادەم گۆشىنى يېيىش كېرەك دەيدۇ؛ يەنە بىر تۈرلۈكى ئادەم گۆشىنى يېيىشنىڭ ھارام ئىكەنلىكىنى بىلسىمۇ، يەنە يېگۈسى كېلىدۇ، لېكىن يەنە بىر تەرەپتىن باشقىلارنىڭ ئاشكارىلاپ قويۇشىدىن قورقىدۇ. شۇڭا، مېنىڭ سۆزۈمنى ئاڭلاپ بارغانسېرى جەھلى قاتتى، شۇنداق بولسىمۇ ئاغزىنى كالچايتىپ سوغۇق كۈلۈپ قويدى.

شۇ چاغدا ئاكامۇ تەلەتىنى بۇزۇپ ۋارقىرىدى:

— ھەممىڭ چىقىپ كېتىش! ساراڭغا قارىغاندىن نېمە پايدا چىقىدۇ!

ھە، ئەمدى مەن ئۇلارنىڭ يەنە بىر ھىيلە - مىكرىنى بىلىۋالدىم. ئۇلارنىڭ يامان نىيىتىنى ئۆزگەرتىش بۇ ياقتا تۇرسۇن، بەلكى ئاللىقاچان تەييارلىق كۆرۈپ قويغانىكەن. ئۇلار ماڭا سارىڭ دېگەن نامنى چاپلىماقچى. شۇنىڭ بىلەن مېنى يەپ بىرەر بالاغا گىرىپتار بولماستىن، بەلكى كىشىلەرنىڭ «ساراڭنى يەپ خويمۇ ياخشى ئىش قىپتۇ» دېگەن ھېسداشلىققا ئىگە بولماقچى. ئورتاقچىمىزنىڭ بىر زالىمنى يېۋەتتۇق دېگەن ھېكايىسىمۇ، ئۇلارنىڭ دەل ئەنە شۇ ئۇسۇلىدىن پايدىلانغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ئۇلارنىڭ كونا ئۇسۇلى!

چېن لاۋۇيمۇ غەزەپ بىلەن كىرىپ كەلدى. ئۇ ھەرقانداق قىلىغان بىلەنمۇ مېنىڭ ئاغزىمنى توسۇيالمىدى. مەن ئۇلارغا سۆزلەۋەردىم:

— نىيىتىڭلارنى ئۆزگەرتىڭلار، چىن دىلىڭلار بىلەن ئۆزگەرتىڭلار! شۇنى بىلسەڭلار بولىدۇ: كەلگۈسىدە ئادەم يەيدىغانلار دۇنيادا ياشىيالمايدۇ. بۇ نىيىتىڭلارنى ئۆزگەرتمەيدىكەنسىلەر، ئۆزۈڭلارمۇ يېيىلىپ تۈگەيسىلەر. سىلەردەكلەر كۆپ تۇغۇلۇپ تۇرسىمۇ، ھەقىقىي ئىنسانلار قولىدا خودىدى ئوۋچىلار بۆرىلەرنى ئېتىپ تۈگەتكەندەك تۈگەيسىلەر، قۇرتقا ئوخشاش ھالاك بولىسىلەر!

چېن لاۋۇ ھېلىقى بىر توپ ئادەمنى قوغلاپ چىقىرىۋەتتى. ئاكامۇ نەگىدۇر يوقالدى. چېن لاۋۇ مېنى ئۆيگە قايتۇردى. ئۆيىنىڭ ئىچى قاپقاراڭغۇ، لىم ۋە ۋاسىلار بېشىمدا تىترىگىلى، يورغىلىغىلى تۇردى، گويا ئۇستۇمگە چۈشۈپ، مېنى بېسىۋالدى.

ناھايىتى ئېغىر، قىمىرلىيالمىدىم. مۇنداق بېسىشتىن مەقسەت مېنى ئۆلۈۋال دېمەكچى. لېكىن، مەن ئۇ ئېغىرلىقنىڭ يالغانلىقىنى بىلىمەن، شۇڭا تېرىكەشتىم، قارا تەرگە چۆمۈپ كەتتىم. شۇنداق تۇرۇپمۇ سۆزلىدىم:

— دەرھال تىنىتىڭلارنى ئۆزگەرتىڭلار! چىن دىلىڭلاردىن ئۆزگەرتىڭلار! شۇنى بىلىپ قويۇڭلاركى، كەلگۈسىدە ئادەم يېگۈچىلەرگە يول قويۇلمايدۇ...

11

كۈنمۇ چىقمىدى، ئىشكىمۇ ئېچىلمىدى. ھەر كۈنى ئىككى ۋاخ غىزا.

قولۇمغا چوكىنى ئېلىش بىلەن ئاكام يادىمغا چۈشىدۇ. سىڭلىمىنىڭمۇ شۇنىڭ كاساپىتى بىلەن ئۆلگەنلىكىنى بىلدىم. ئۇ چاغدا سىڭلىم ئاران بەش ياشتا ئىدى. ئۇنىڭ ئوماق، ئايانچلىق قىياپىتى كۆز ئالدىمدىن زادى كەتمەيدۇ. ئانامنىڭ يىغىسى بېسىلمىدى. ئاكام ئەكسىچە ئانامنى يىغلىما دەپ بەزلىدى. سىڭلىمنى ئاكامنىڭ ئۆزى يېۋەتكەچكە، ئانام يىغلىسا ئۇ بىرئاز ئوڭايسىزلانسا كېرەك. ئەگەر ئوڭايسىزلىنىدىغان بولسا...

سىڭلىمنى ئاكام يېۋەتتى، بۇنى ئانامنىڭ بىلىدىغان - بىلمەيدىغانلىقى ماڭا نامەلۇم.

ئانامۇ بىلسە كېرەك. بىراق، يىغلىغان ۋاقتىدا زادىلا ئېيتمىدى. ئېھتىمال، يېۋېتىش پەرز دەپ ئويلىسا كېرەك. ئېسىمدە قېلىشچە، تۆت - بەش ياش چاغلىرىم بولسا كېرەك، سەينادا سالقىنداپ ئولتۇراتتىم. ئاكام: ئاتا - ئانىسى ئاغرىپ قالسا، بالىسى ئۆزىنىڭ بەدىنىدىن بىرەر توغرام گۆشىنى كېسىپ، پىشۇرۇپ ئاتا - ئانىسىغا يېگۈزۈش كېرەك، شۇنداق قىلغاندا ياخشى ئادەم بولۇپ سانىلىدۇ، دېگەنىدى. ئانامۇ مۇنداق قىلىش يارىمايدۇ دېمىگەنىدى. بىرەر توغرامنى يېگىلى بولغان يەردە، پۈتۈنلەي يېۋېتىش تەبىئىي. لېكىن،

شۇ چاغدىكى يىغا - زارنى ھازىر ئويلىسام، ئىچىم ئۆرتىلىپ كېتىدۇ. بۇ ھەقىقەتەن ئاجايىپ بىر ئىش!

12

ئويلىغۇچىلىكىم قالمىدى.

ئەمدى چۈشەندىم، 4000 يىلدىن بۇيان ھەمىشە ئادەم يەپ كېلىۋاتقان جايدا، مەنمۇ بىرقانچە يىللار تۇرۇپتىمەن. ئاكام ئۆي ئىشىغا خوجايىنلىق قىلىۋاتقان چاغدا سىڭلىم ئۆلۈپ كەتتى. ئۇ سىڭلىمنىڭ گۆشىنى ئاش - تاماققا ئارىلاشتۇرۇپ، تۈيدۇرماستىن بىزگىمۇ يېگۈزۈۋەتكەن بولۇشى مۇمكىن.

مەن سىڭلىمنىڭ بىرقانچە توغرام گۆشىنى بىلمەستىن يەپ سالغان بولسام كېرەك؛ مانا ئەمدى نۆۋەت ئۆزۈمگە كەلدى...

4000 يىلدىن بۇيان ئادەم يېگەنلىك سەرگۈزەشتىسىگە ئىگە بولغان مەن، دەسلەپتە بىلمىگەن بولساممۇ، مانا ئەمدى بىلدىم، ھەقىقىي ئىنسانلارغا قاراشقا يۈزۈم چىدىمايدۇ!

13

ئادەم گۆشىنى يېمىگەن بالىلارمۇ بارمىدۇ؟
بالىلارنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىڭلار...

1918 - يىل، ئاپرىل

— بۇ ماقالە شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن 2006 - يىل 3 - ئايدا نەشر قىلىنغان لۇشۈن ئەسەرلىرى «چۇقان» دىن كۆچۈرۈپ ئېلىندى.

ئۆچمەس چىراغ

ئەتىيازنىڭ بۇلۇتلۇق كۈنلىرىنىڭ بىرى، چۈش ۋاقتى ئىدى. جىگۈالىڭ كەنتىدىكى يەككە - يېگانە چايخانىدا غۇلغۇلا يەنە كۆپىيىپ قالدى.

«ئۇنى ئۆچۈرۈۋېتىمەن!» دېگەن ئىنچىكە، لېكىن تەمكىن ئېيىتىلغان سۆز كىشىلەرنىڭ قۇلىقىدىن تېخىچە نېرى كەتمىگەندەك ئىدى.

ئەلۋەتتە، پۈتۈن كەنتتىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسىلا ئۇنداق ئەمەس. بۇ كەنتنىڭ كىشىلىرى ئانچە كۆپ سەپەرگە چىقمايتتى. بوسۇغا ئاتلاپ بىر يەرگە چىقماقچى بولسىلا، ياخشى - يامانلىق تەقۋىمگە قارايتتى. تەقۋىمگە: «سەپەر ياراشمايدۇ» دېگەن سۆزلەر يېزىلمىغان تەقدىردىمۇ، ئاۋۇال «ياخشىلىق پەرىشتىسى» دىن ياخشىلىق تىلەيتتى. ئۇنداق پەرھىزلەرگە بىپەرۋا قاراپ چايخانىدا ئولتۇرغانلار بولسا، بىغەم ياشلار ئىدى، لېكىن ئۆيدىن تالاغا چىقمايدىغان تەقۋادار كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە ئۇلار رونياق تاپمايدىغانلار ھېسابلىناتتى.

ھازىرمۇ ئۆزىچىلا بۇ چايخانىدا غۇلغۇلا بىرئاز كۆپىيىپ قالدى.

— تېخىچە شۇنداق دېگۈدەكمۇ؟ — «سوقا يۇز» پىيالىنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ سورىدى.

— تېخىچە شۇنداق دېگۈدەكمىش، — دېدى، «چاسا باش»، — «ئۆچۈرۈۋېتىمەن، ئۆچۈرۈۋېتىمەن» دەپ جۆيلۈپ يۈرىدۇ! — دېدى ئۇ كۆزىنى تېخىمۇ پارقىرىتىپ، — ئۇ بىزنىڭ كەنتنىڭ بېشىغا چۈشكەن بىر چوڭ بالا بولدى، ئۇنى سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ، ئىلاج

قىلىپ، ئۇنى جايلىۋەتمىسەك بولمايدۇ.

— ئۇنى جايلىۋەتكەندىن نېمە چىقىدۇ، ئۇ... قانداق نەرسە، بۇتخانىنى ياساش ۋاقتىدا ئۇنىڭ بوۋىسى پۇل ئىئانە قىلغان. مانا ئەمدى ئۇ ئۆچمەس چىراغنى ئۆچۈرۈۋېتىمەن دەپ يۈرۈپتۇ، ئاتا - بوۋىسىنى دورىمىغان شۇم دېگەن ئەنە شۇ! ئۇنى ئاتا - بوۋىسىغا قارا يۈزلۈك قىلدى، دەپ يامۇلغا تۈتۈپ بېرىش كېرەك! — دېدى كوتىڭ ۋە غەزەپ بىلەن جوزىغا بىر مۇشت ئۇردى، جوزىدىكى پىيالىنىڭ سىڭايان تۈرغان قاپقىقى دىر - ر - ر قىلىپ، ئاغدۇرۇلۇپ كەتتى.

— ياق، بولمايدۇ. قارا يۈز دەپ تۈتۈپ بېرىدىغان بولساق، ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسىنى، تاغىسىنى تۈتۈپ بېرىش كېرەك ... — دېدى «چاسا باش».

— بىراق، ئۇنىڭ يالغۇز چوڭ دادىسىلا بار ... — كوتىڭ دەرھال لاسسىدە بوشىشىپ كەتتى.

— كوتىڭ! — دېدى «چاسا باش» بىردىنلا، — تۈنۈگۈنكى قىمىرىڭلار خېلى جايىدا بولدىمۇ؟

كوتىڭ كۆزىنى يوغان ئېچىپ، ئۇنىڭغا بىر قاراپ قويدى - دە، ھېچقانداق جاۋاب بەرمىدى؛ يۈزى سېمىز كەلگەن جۇاڭ چىگۈاڭ بوغۇلۇپ ۋارقىراشقا باشلىدى:

— چىراغنى ئۆچۈرۈۋەتسە، بىزنىڭ خاسىيەتلىك چىراغ كەنتى دېگەن داڭقى بار كەنتىمىزدە خاسىيەت تۈگىمەمدۇ؟ قېرىلارنىڭ سۆزىگە قارىغاندا، ئۇ چىراغنى لياڭ سۇلالىسىنىڭ پادىشاھى ۋۇدى يېقىپ بەرگەنمىكەن، تا ھازىرغىچە ئۆچمەي يېنىپ تۇرۇپتۇ، ھەتتا ئۇزۇن چاچلىقلار ئىسيان كۆتۈرگەن چاغدىمۇ ئۆچۈرۈلمىگەنمىكەن... كۆرمىدىڭلىمۇ؟ ئۇنىڭ ۋىلىلداپ يېشىل نۇر بېرىپ تۇرغىنىنى؟ ئۇ يەردىن ئۆتكەن يولۇچىلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى كۆرۈپ ئۆتىدۇ، تەرىپلەيدۇ، قاراڭلار، نېمىدېگەن ياخشى! ... ئۇنىڭ ھازىر بۇنداق بەڭۇاشلىق قىلىپ يۈرۈشتىكى مۇددىئاسى نېمىدۇر؟...

— ئۇ سارىڭ بولۇپ قالغان ئەمەسمۇ؟ سېنىڭ تېخىچە خەۋىرىڭ يوقمۇ؟ — «چاسا باش» مەنىستىمىگەن ھالدا سۆزلىدى.

— دۇرۇس، ئەقلىڭگە باركاللا! — جۇاڭ چىگۈاڭنىڭ يۈزىگە قان يۈگۈردى.

— مېنىڭچە، ئۇنى يەنە شۇ كونا ئۇسۇل بويىچە ئالدىغىنىمىز ياخشى، — دېدى موماي خۇيۇۋ. ئۇ چايخانىنىڭ خوجايىنى ھەم خىزمەتكارى ئىدى. ئۇ ئەسلىدە بىر چەتتە سۆزگە قۇلاق سېلىپ تۇراتتى، پاراڭنىڭ بىرئاز باشقا تەرەپكە كېتىۋاتقانلىقىنى بايقىدى - دە، دەرھال سۆزگە ئارىلىشىپ، پاراڭنى ئۆز يولىغا باشلىدى.

— قانداق كونا ئۇسۇل؟ — ھاڭ - تاڭ بولۇپ سورىدى جۇاڭ چىگۈاڭ.

— ئۇ ئىلگىرى خۇددى ھازىرقىغا ئوخشاش ساراڭ بولۇپ قالغانىدىغۇ. ئۇ چاغدا ئۇنىڭ دادىسى ھايات ئىدى، ئۇنى ئالداپ ئاسانلا ساقايتىپ قويغانىدۇق.

— قانداق ئالدىغان؟ ئەجەب مېنىڭ خەۋىرىم يوقكىنا؟ — جۇاڭ چىگۈاڭ تېخىمۇ ھەيران بولۇپ سورىدى.

— قانداق خەۋىرىڭ بولسۇن؟ ئۇ چاغدا سىلەر تېخى كىچىك، ئاغزىڭلاردىن ئاناڭلارنىڭ سۈتى تېمىپ تۇراتتى. لېكىن، مەن ئۇنداق ئەمەس ئىدىم، ھەي، ئۇ چاغدا مېنىڭ قوللىرىم ئاپئاق ۋە نازۇك ئىدى...

— ھازىرمۇ شۇنداققۇ... — دېدى «چاسا باش».

— قويە ئۇنداق گەپنى ئىڭنى! — دېدى موماي خۇيۇۋ كۈلۈپ، — بىز توغرا گەپنى قىلىۋاتىمىز، ئۇمۇ شۇ چاغدا ياش بولىدىغان، دادىسى بىرئاز ساراڭ ئىدى. بىر كۈنى چوڭ دادىسى ئۇنى بۇتخانىغا يېتىلەپ بېرىپ، «رىزقى خۇداسى» غا، «ۋاباغا خۇداسى» غا، «ياخشى لىق خۇداسى» غا باش ئۇر دېسە، قورقۇپ كېتىپ، باش ئۇرماي تۇرۇۋاپتۇ، كېيىن قېچىپ چىقىپتۇ، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىمۇ ئەجەللىنىپ يۈرۈپتۇ. كېيىنكى چاغلاردا خۇددى ھازىرقىدەك، كىمنىلا كۆرسە ئايۇاندىكى ئۆچمەس چىراغنى ئۆچۈرۈۋېتىمەن، دەپ يۈرىدىغان بوپتۇ. ئۇ تېخى چوڭ بىر ساۋاب تاپىدىغاندەك: ئۆچۈرۈۋەتسەك چەكتەك ئاپىتى ۋە ئاغرىق - سىلاق بولمايدۇ، دېگۈدەكمىش. بەلكىم

شۇ چاغلاردا ئۇنىڭغا جىن چاپلاشقان بولسا كېرەك، شۇڭا ئۇ، ياخشىلىق خۇداسىنى كۆرۈشتىن قورقىدىكەن. بىز بولساق قورقامدىغان!... چېيىڭلار سوۋۇپ قالدىغۇ دەيمەن؟ ئازراق قاينىق سۇ تەڭشەپ بېرەي... شۇنىڭ بىلەن ئۇ كېيىنكى چاغلاردا ئۆچۈرۈۋېتىمەن، دەپ ئايۇانغا كىرىۋالىدىغان بوپتۇ. دادىسى ئۇنى تولىمۇ ياخشى كۆرگەچكە، توسۇمايدىكەن. ھە، توغرا، كېيىنكى چاغلاردا كەنتلىكلەرنىڭ ھەممىسى غەزەپلىنىپ، دادىسى بىلەن جېدەللەشمىگەنمىدى؟ شۇنداقتىمۇ يەنە ئامال بولمىدى. بەختىمىزگە يارىشا ئۇ چاغدا مېنىڭ ئېرىم تېخى ھايات ئىدى. ئۇ بىر چارە تاپتى: ئۆچمەس چىراغنى قېلىن يوتقان بىلەن ئوراپ، قاپقاراڭغۇ قىلىۋېتىپ ئاندىن ئۇنىڭغا مانا ئەمدى ئۆچۈرۈۋەتتىم دېگەنىدى...

— باركاللا، ئەقىللىق ئىش قىلغانىكەن، — دېدى «سوقا يۈز» بىر تىنىۋېتىپ، مىننەتدار بولغاندەك.

— ئۇنداق ئاۋارە بولۇشنىڭ نېمە ھاجىتى، — دېدى كوتىڭ ئاچچىقى بىلەن، — ئۇنداق ئەبلەخلىكى ئۆلتۈرۈۋېتىپلا تۇگىشىش كېرەك!

— ئۇنداق قىلساق بولماس؟ — دېدى خۇيۇۋ موماي چۆچۈپ ۋە ئۇنىڭغا قاراپ، — ئۇنداق قىلساق بولمايدۇ! — ئۇ ئالدىراپ قولى بىلەن ئىشارەت قىلدى، — ئۇنىڭ چوڭ دادىسى مۆھۈر تۇتقان[1] ئەمەسمۇ؟

كوتىڭ ۋە باشقىلار دەرھال بىر - بىرىگە قارىشىپ قالدى ۋە مومانىڭ ئېرى تاپقان چارىدىن باشقا چارە يوق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىشتى.

— كېيىن ئوڭلىنىپ قالدى! — موماي ئاغزىدىكى شالۋاقلىرىنى سۈرتۈپ ئالدىراپ سۆزلىدى، — كېيىن تامام ئوڭلىنىپ كەتتى! بۇتخانا دەرۋازىسىغىمۇ يولىمايدىغان، چىراغ توغرىسىدا ئېغىزمۇ ئاچمايدىغان بولدى. شۇنداق قىلىپ، بىرقانچە يىل ئۆتتى. بۇ نۆۋەت

① مەنسەپدار بولغان دېمەكچى — مۇئەللىپنىڭ ئىزاھاتى.

نېمە ئۇچۇندۇر، بۇتخانا سەيلىسىدىن كېيىنلا ئىلگىرىكىگە ئوخشاش يەنە سارائ بولۇپ قاپتۇ. ھېلى چۈشتىن كېيىن مۇشۇ يەردىن ئۆتۈپ كەتكەنىدى، چوقۇم ئۇ يەنە بۇتخانىغا كەتتى. سىلەر بېرىپ سىيە ھەزرەت بىلەن مەسلىھەتلىشىپ كۆرۈڭلار، ئۇنى يەنە بىر قېتىم ئالدىنىمىز ياخشى. ئۇ چىراغنى لىيائ ۋاڭدى پادىشاھ ئۆز قولى بىلەن ياندۇرغانكەنغۇ؟ ئەگەر ئۇ چىراغ ئۆچىدىكەن، بۇ يەر دېگىزغا، ئادەملەر قورقا ئايلىنىپ كېتىدۇ، دېگەن گەپمۇ بار. دەرھال بېرىپ سىيە ھەزرەت بىلەن مەسلىھەتلەشىپ كۆرۈڭلار. ئۇنداق قىلىمىغاندا...

— ئاۋۋال بۇتخانىغا بېرىپ قاراپ باقايلى، — دېدى «چاسا باش» ۋە غادىيىپ ئىشكتىن چىقىپ كەتتى.

ئۇنىڭ كەينىدىن كوتىڭ بىلەن جۇاڭ چىگۇاڭمۇ چىقىپ كەتتى، «سوقا يۇز» ھەممىنىڭ كەينىدىن چىقتى، ئۇ بوسۇغىغا كەلگەندە ئارقىسىغا قاراپ:

— بۇ قېتىمقى ھېسابنى ماڭا پۈتۈپ قويۇڭ، خەپ، ئۇنى...— دېدى.

خۇيۇۋ مومای «ماقۇل» دەپ، نېرىراقتىن بىر پارچە ياغاچ كۆمۈرنى ئالدى - دە، تامنىڭ بەلگە سىزىلغان يېرىگە يەنە ئىككى سىزىق سىزىپ قويدى.

ئۇلار بۇتخانىغا يېقىنلاشقاندا، بىرنەچچە ئادەمنى كۆردى: بىرى دەل كۆزلىگەن كىشىنىڭ ئۆزى، ئىككىسى بىكارچى ئادەملەر، يەنە ئۈچ كىچىك بالىمۇ بار ئىدى.

لېكىن، بۇتخانىنىڭ دەرۋازىسى مەھكەم تاقاقلىق ئىدى.

— شۇكۇر! بۇتخانىنىڭ دەرۋازىسى تاقاقلىق ئىكەن، — دېدى كوتىڭ خۇشال بولۇپ.

ئۇلار يېقىن كەلگەندە، ھېلىقى بالىلار مەدەت تاپقاندەك ئولىشىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەلدى. بۇتخانا دەرۋازىسىغا قاراپ تۇرغان ھېلىقى كىشىمۇ ئۇلارغا بۇرۇلۇپ قارىدى.

ئۇ يەنە ئىلگىرىكىدەكلا سېرىق يالپاق يۈزلۈك، كۆك كۆڭلەكلىرى يىرتىق ئىدى. لېكىن، قويۇق قاشلىرى ئاستىدىكى يوغان كۆزلىرىدىن باشقىچە بىر خىل ئوت چاقنايتتى. ئۇ كىشىلەرنى كۆرگەندە خېلى ۋاقىتقىچە كۆزىنى مىدىرلاتماستىن ھەم نەپرەت، ھەم تەشۋىش بىلەن تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ كالتە چاچلىرىغا ئىككى تال سامان چاپلاقلىق تۇراتتى، ئۇنى تۈيدۇرماستىن كىچىك بالىلار چاپلاپ قويغان بولسا كېرەك، چۈنكى ئۇلار ئۇنىڭ بېشىغا قاراپلا بويۇنلىرىنى قىسىپ، تىللىرىنى چىقىرىپ كۈلۈشەتتى.

كوتىڭلار يېقىن كېلىپ توختىدى ۋە بىر - بىرىگە قارىشىۋالدى.

— نېمە قىلىپ يۈرىسەن؟ — «سوقا يۈز» ئالدىغا ئۆتۈپ سورىدى.

— لاۋ خېغا دەرۋازىنى ئاچۇرۇۋاتىمەن،— دېدى ئۇ ئاستا ۋە مۇلايىملىق بىلەن،— چىراغنى ئۆچۈرۈپ تاشلاش كېرەك. قارا، ئۇچ باشلىق، ئالتە قوللۇق، تۆمۈر يۈزلۈك بۇتنى؛ ئۇچ كۆزلۈك، كۈلا كىيگەن، يېرىم باشلىق بۇتنى، كالا باشلىق ۋە چوشقا چىشلىق بۇتلارنى چېقىپ تاشلاش كېرەك؛ چىراغنى ئۆچۈرۈپ تاشلاش كېرەك... ئۆچۈرۈپ... ئۆچۈرۈپ تاشلىساق، چېكەتكە ئاپەتلىرىدىن، ۋابا كېسەللىرىدىن قۇتۇلۇپ كېتىمىز...

— ھى-ھى، جۆيلۇمە!— كوتىڭ كەمستكەن ھالدا كۈلدى،— ئۆچۈرۈپ تاشلىساڭ چېكەتكە ئاپىتى تېخىمۇ ئۇلغىيىدۇ، ئۆزۈڭ ۋابا كېسىلىگە گىرىپتار بولىسەن!

— ھى-ھى!...— جۇاڭ چىگۇاڭمۇ مەسخىرە قىلغاندەك كۈلدى.

ئىشتانچاق بىر بالا ئۆزى ئويناپ يۈرگەن قومۇشنى ئۇنىڭغا بەللەپ، جىنەستىدەك ئاغزىنى ئېچىپ:

— پاڭ! — دېدى.

— سەن قايتىپ كەت! بولمىسا، چوڭ داداڭ پاچىقىڭنى چېقىۋېتىدۇ. چىراغنى مەن ئۆچۈرۈۋېتەي. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن كېلىپ، كۆرۈپ باقارسەن، — دېدى كوتىڭ ئۇنلۇك قىلىپ.

ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن تېخىمۇ ئوت چاقنايتتى، ئۇ كوتىڭغا شۇنداق تىكىلدىكى، كوتىڭ دەرھال كۆزىنى قاچۇردى.

— مەن ئۆچۈرىمەن دەمسىنا؟ — مەسخىرە ئارىلاش كۈلدى ئۇ، لېكىن دەرھال يەنە كەسكىن سۆزلىدى، — ياق! سەنلەرنىڭ كېرەكمۇ يوق. ئۆزۈم ئۆچۈرىمەن. ھازىرلا ئۆچۈرۈۋېتىمەن!

— كوتىكى خۇددى مەستلىكتىن يېڭى يېشىلگەن ئادەمدەك بوشاڭ شىپ كەتتى. «چاسا باش» دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئاستا سۆزلىدى:

— خېلى دېتىكى بار بىر كىشى ئىدىك، بۇ نۆۋەت ئاينىۋاتسەن. مېنىڭ مەسلىھىتىمگە كىر. چىراغنى ئۆچۈرۈۋەتكەن تەقدىردىمۇ، بالايىئاپەتلەر يەنە تۇگىمەيدۇ، بۇنى چۈشىنىسەنغۇ؟ ئۇنداق ئەخمەقلىق قىلماي قايتىپ كەت، ئۈيقۇڭنى ئۇخلا!

— بىلمەن، ئۆچۈرۈۋەتكەن بىلەنمۇ يەنە تۇگىمەيدۇ، — ئۇ بىردىنلا كۈلۈمسىرىگەندەك بولۇپ، يەنە دەرھال چىرايىنى تۇرۇپ تەمكىنلىك بىلەن سۆزلىدى، — لېكىن مەن ھازىرچە بولسۇمۇ، شۇنداق قىلماي قويمايمەن، ھازىرچە شۇنداق قىلىش ئاسانراق. ئۇنى ئۆچۈرۈپ تاشلايمەن، ئۆزۈم ئۆچۈرىمەن! — ئۇ سۆزلەۋېتىپ، ئارقىسىغا بۇرۇلدى - دە، ھەدەپ دەرۋازىنى ئېتىتەردى.

— ھەي! — كوتىكى ئاچچىقلاندى، — سەن بۇ يەرلىك ئادەم ئەمەسمۇ؟ بىزنى قۇرتقا ئايلاندۇرماقچىمۇ سەن، قايت! دەرۋازىنى ئاچالمايسەن! ئۆچۈرتتۇرمەيمىز. قايتقىنىڭ ياخشى!

— قايتمايمەن! ئۆچۈرمەي قويمايمەن!

— ئۆچۈرتتۇرمەيمىز! دەرۋازىنى ئاچالمايسەن!

—...

— دەرۋازىنى ئاچالمايسەن!

— ئۇنداق بولسا، باشقا چارە تاپمەن! — دېدى ئۇ ئۇلارغا بىر قاراپ قويۇپ، سالماقلىق بىلەن.

— كۆرەرمىز، قېنى قانداق چارە تاپارسەنكەن.

— ...

— قېنى قانداق چارە تاپارسەنكەن!

— ئوت قويمەن!

— ھە؟ نېمە؟ — كوتىكى ئۆز قۇلىقىغا ئۆزى ئىشەنمىدى.

— ئوت قويمەن!

ھەممە جىمجىت بولۇپ قالدى. ئەتراپتىكى جانلىق نەرسىلەرمۇ بىر جىمجىتلىقتا قېتىپ قالغاندەك بولدى، لېكىن بىرئازدىن كېيىن بىرنەچچەيلەن بىرنېمىلەرنى دەپ كۈسۈلدىشىپ، ئارقىسىغا يېنىشتى ۋە ئۇلارنىڭ ئىككى - ئۈچى نېرىراق بېرىپ تۇرۇشتى. بۇتخانىنىڭ ئارقا تېمىدىن جۇۋاڭ چىگۈاڭنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— لاۋ خې! ئىش چاتاق! دەرۋازىنى مەھكەم تاقا! لاۋ خې، ئاڭلىدىڭمۇ؟ مەھكەم تاقا! بىزمۇ بىرەر چارە تېپىپ ھازىرلا يېتىپ كېلىمىز!

لېكىن، ئۇ ھېچ نەرسىگە پەرۋا قىلمىغاندەك، ئوت چاقنىغان كۆزلىرىنى خۇددى يەردىن، ھاۋادىن، كىشىلەرنىڭ بويىدىن ئوت ئۈچقۇنى ئىزدىگەندەك ھەر ياققا تىكەتتى.

*　　*　　*

«چاسا باش» بىلەن كوتىكى بىرنەچچە دەرۋازىدىن خۇددى موكەدەك كىرىپ - چىقىپ، بىرئاز چاپقاندىن كېيىن، جىگۈاڭ كەنتى بىردىنلا ئەنسىزلىنىشكە باشلىدى. نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ قۇلىقىنى، يۈرىكىنى «ئوت قويمەن!» دېگەن قورقۇنچلۇق ئاۋاز چۈلغايتتى. ئەلۋەتتە، تالا - تۈزگە چىقمايدىغان يەنە بىرمۇنچە تەقۋادار كىشىلەردە بۇنداق ئەنسىزلىك يوق ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ پۈتۈن كەنت ئەنسىزلىككە چۆكتى، بىرمۇنچە ئادەملەر خۇددى ئۆزى قۇرتقا ئايلىنىپ قالىدىغاندەك، بۇنىڭدىن كېيىن ھايات تۇگەيدىغاندەك تەشۋىشلىنىشكە باشلىدى، ئۇلار ھالاك بولىدىغان جاينىڭ جىگۈاڭ كەنتى ئىكەنلىكىنى چالا - پۇچۇق بىلسىمۇ، لېكىن جىگۈاڭ كەنتىنى يەتتە ئىقلىمنىڭ ئۆزى شۇ دەپ پەملىشەتتى.

ئۇزاق ئۆتمەستىن، بۇ ۋەقە سىيې ھەزرەتنىڭ مېھمانخانىسىغا مەركەزلەشتى. يېشى بىر يەرگە يەتكەن، يۈزى خۇددى ھېلىلىدەك

قورۇلۇپ كەتكەن گولاۋۇا ئاكا تۆرده ئاق ساقىلىنى خودىدى يۇلۇپ تاشلايدىغاندەك تۇتۇپ ئولتۇراتتى.

— چۇشتىن ئىلگىرى، — دەپ ئۇ ساقىلىنى قويۇپ بېرىپ، توختاپ - توختاپ سۆزلەپ، — كەنتىمىزنىڭ قىبلە تەرىپىدىكى لاۋفۇ-غا شامالدارىپ قالغانلىقى توغرىسىدا، ئۇنىڭ ئوغلى: «ئەرۋاھلار ئەنسىزلىككە ئۇچرىغانلىقتىن بولدى» دەپ كەلگەنكەن. شۇنىڭغا قارىغاندا، مۇبادا ئەتە-ئۆگۈن بىرەر پېشكەللىك چىقسا، ھۇزۇرلىرىنى تاپىدىكەنمىز، شۇنداق، ھەممەيلەن ئۆزلىرىنىڭ بېشىنى ئاغرىتىدۇ...

— شۇنداق، شۇنداق، — سىيې ھەزرەتمۇ ئاق كىرگەن، بېلىقىنىڭ قانىتىغا ئوخشاش بۇرۇتلىرىنى ئېشىپ، بەھۇزۇر ئولتۇرۇپ سۆزلىدى، — بۇمۇ ئۇنىڭ دادىسىدىن يۇققان. ئۇنىڭ دادىسى ھايات ۋاقتىدا بۇنقا ئىشەنمەيدىغانىدىغۇ؟ مېنىڭمۇ ئۆز ۋاقتىدا ئۇنىڭ بىلەن ئېپىم كېلىشمەتتى. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇنى ھېچ نەرسە قىلالمىغان. ئەمدى يەنە مېنى نېمە قىل دەيسىلەر؟

— مېنىڭچە، بىرلا، پەقەت بىرلا يول بار. ئەتە ئۇنىڭ قولىنى باغلاپ بۇتخانىدا بىر كۈن ياتقۇزۇپ، چاپلاشقان جىن - پىنىلىرىنى قوغلاش كېرەك.

كوتىڭ بىلەن «چاسا باش» پۇتۇن كەنتىنىڭ پاسىبانى بولدۇق دېگەن ئابروي بىلەن، ئاسانلىقچە قەدەم باسقىلى بولمايدىغان بۇ مېھمانخانىغا بىرىنچى قېتىم كىرىش بىلەنلا قالماستىن، بەلكى گولاۋۇانىڭ تۆۋىنىدە، سېيىنىڭ يۇقىرىسىدا ئولتۇردى، ھەتتا چايغىمۇ نەسىپ بولدى. ئۇلار گولاۋۇا بىلەن بىللە كىرگەنىدى. ۋەقەنى بايان قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ھەدەپ چاي ئىچىش بىلەن بولۇپ گەپكە ئېغىزمۇ ئېچىشمىغانىدى. ئەمدى كوتىڭ بىردىنلا ئۆز پىكرىنى بايان قىلىشقا باشلىدى:

— بۇنداقتا ئىش كېچىكىپ كېتىدۇ، دەرھال چارە قىلىش كېرەك. ئەگەر راستىنلا ئوت قويۇۋېتىدىغانلا بولسا ...

«چاسا باش» سۆز ئارىلىدى.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى كوتىڭ ئۇنلۇك قىلىپ، — ئىش چاتاق بولىدۇ!

سېرىق چاچلىق بىر قىز كىرىپ يەنە چاي قۇيدى. كوتىڭ سۆزىنى توختىتىپ، دەرھال چاي ئىچىشكە باشلىدى. ئۇ چاينى بىر ئوتلىۋېدى، تىلى كۆيۈپ كەتتى، پىيالىنى ئالدىغا قويۇپ، تىلىنى چىقىرىپ كالپۇكىنى يالىدى ۋە پىيالىنىڭ ياپقۇچىنى ئېلىۋېتىپ چاينى پۇۋلىدى.

— ھەي كاساپەت! — دېدى سىيې ھەزرەت جوزىنى بوش ئۇرۇپ، — شۇنداق ئادەملەرگە خودا ئۆلۈم بەرسىدى!

— راست، خودايىم ئۆلۈم بەرسۇن! — كوتىڭ بېشىنى كۆتۈرىدى، — بۇلتۇر لىيەنگىجۇاڭ كەنتىدە مۇشۇنداق ئادەمدىن بىرنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. ھەممەيلەن تەڭلا ھە - ھۇ دەپ ئورغانىكەن، كىمنىڭ دەسلەپ قول سالغانلىقىنى بىلمىگەچكە، كېيىن ھېچكىمگە كاساپىتى تەگمەپتۇ.

— ئۇ باشقا گەپ، — دېدى «چاسا باش»، — ھازىر ئۇنىڭ ئىگىسى بار. دەرھال بىرەر چارە تېپىشىمىز كېرەك. مېنىڭچە بولغاندا...

گو لاۋۇا بىلەن سىيې ھەزرەت شۇك ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ چىرايىغا قارىدى.

— مېنىڭچە بولغاندا، ھازىرچە ئۇنى سولاپ تۇيغۇنمىز ياخشى.

— توغرا، — دېدى سىيې ھەزرەت بېشىنى لىڭشىتىپ.

— دۇرۇس! — دېدى كوتىڭ.

— توغرا، ھەق، مۇشۇ چارە ياخشى، — دېدى گولاۋۇا، — بىز ئۇنى ھازىرلا ھۇزۇرلىرىغا ئېلىپ كېلەيلى. ھۇزۇرلىرىدىن دەرھال بىر ئېغىز ئۆي تەييارلاپ قويسىلا، قۇلۇپنىمۇ...

— ئۆي؟ — سىيې بېشىنى كۆتۈرۈپ سەل ئويلانغاندىن كېيىن، — پېقىرنىڭ ئۇنداق بوش ئۆيى يوق. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇنىڭ قاچان تۇزىلىپ كېتىشى نامەلۇم...

— ئۆز ئۆيىگە قامىساق... — دېدى گو لاۋۇا.

— بىزنىڭ لېۋشۇن، — دېدى سىيې بىردىنلا جىددي ۋە غەمكىن هالدا، — ئۇنىڭ ئاۋازىمۇ تىترەپ چىقاتتى، — كۆزدە ئۆيلەنمەكچىدى... ئەمما، بۇ جىيەنمىزنىڭ يېشى خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالدى. لېكىن، ئۇ ئۆيلۈك - ئوچاقلىق بولمايمەن، دەپ ساراڭلىق قىلىپ يۈرىدۇ. مېنىڭ ئىنىممۇ ئۇ دۇنيالىق بولۇپ كەتتى. جىيەنىم شۇنداق تەقدىرگە تەن بەرمىگەن بىر ئادەم بولسىمۇ، لېكىن هەرقانداق قىلىپ بولمىسۇن، ئاتا - ئانىسىنىڭ چىرىغىنى ياندۇرىدىغان ئادەم بولۇشى كېرەك...

— شۇنداق، ئەلۋەتتە، — دېيىشتى ئۇچەيلەن تەڭلا.

— لېۋشۇن پەرزەنت كۆرسە، ئۇنىڭ ئىككىنچى بالىسىنى شۇنىڭغا بەرسەك دەپ ئويلىۋىدىم. ئەمما، بىراۋنىڭ بالىسىنى بىراۋغا بېكارغا بېرىۋەتكىلى بولامدۇ؟

— ياق، ئەلۋەتتە! — دېيىشتى ئۇچەيلەن تەڭلا.

— بىرەر ئېغىز ئۆي ماڭا هېچ گەپ ئەمەس، لېۋشۇنمۇ ئۇنىڭغا پىسەنت قىلمايدۇ. لېكىن، ئۆز بالىسىنى كىشىگە بېكاردىن - بېكارغا بېرىۋېتىشكە ئانا بولغان ئادەم ئۇنامدۇ؟

— ياق، ئەلۋەتتە، — دېيىشتى ئۇچەيلەن تەڭلا.

سىيې هەزرەت شۇك بولۇپ قالدى. ئۇچەيلەن بىر - بىرىگە قارىشىپ قالدى.

— مەن هەمىشە ئۇنى ئوڭلىنىپ قالار دەپ ئۈمىد قىلاتتىم، — سىيې بىرئاز شۇك ئولتۇرغاندىن كېيىن ئاستا سۆزلىدى، — لېكىن ئۇ زادىلا ئوڭلانمىدى، ئوڭلىنىپ كېتىشكە ئۆزىمۇ ئۇنمايدۇ. ئىلاج بولمىغاندىن كېيىن، بۇياقنىڭ ئېيتقىنىدەك، سولاپ قويۇش كېرەك. باشقىلارغا بالاسى تەگمىسۇن. دادىسىنىڭ نامىغا نۇقسان يەتكۈزمىسۇن، ئوڭلىنىپ قالسا، بەلكىم دادىسىنىڭ روهى ئالدىدا يەرگىمۇ قارىماس...

— شۇنداق، ئەلۋەتتە، — دېدى كوتىك هاياجانلىنىپ، — لېكىن، ئۆي...

— بۇتخانىدا بوش ئۆي يوقمىكەن؟ ...— دەپ سورىدى سىيې

هەزرەت ئاستاغىنە.

— بار! — دېدى كوتىك بىردىنلا، — بار. دەرۋازىدىن كىرگەندە! كۈنپېتىش تەرەپتىكى ئۆي بىكار. ئۇنىڭ كىچىككىنە بىرلا روجىكى بار. قومۇرۇۋېتەلمىسۇن ئۇچۇن ئۇ توم ياغاچتىن ياسالغان، شۇ ئۆي ياخشى!

گو لاۋۇا بىلەن «چاسا باش» مۇ خۇشال بولدى. كوتىك بىر تىنىۋېتىپ، تۇمشۇقىنى سوزۇپ، چاي ئىچىشكە باشلىدى.

* * *

تېخى قاش قارىيىدىغان ۋاقىت بولمىغاندى، ئەتراپ جىمجىت، پۈتۈن كەنت هېلىقى ۋەقەنى ئۇنتۇغان بولسا كېرەك. كىشىلەرنىڭ چىرايلىرىدىكى ئەنسىزلىكلەر يوق، لېكىن ئىلگىرىكى خۇشاللىقمۇ يوق ئىدى. بۇتخانا ئالدىدا ئەل ئايىغى ئادەتتىكىدىن كۆپرەك بولسىمۇ، لېكىن بىرئازدىن كېيىن ئازلاپ قالدى. دەرۋازىنىڭ بىرنەچچە كۈن تاقىلىپ قېلىشى بىلەن ئىچكىرى كىرىپ ئوينىيالمىغان بالىلار بۇگۈن بۇتخانا هويلىسىدا ناهايىتى زوق بىلەن ئوينىدى. كەچكى غىزادىن كېيىن بالىلاردىن بىرنەچچىسى بۇتخانىغا تېپىشماق تېپىپ ئوينىغىلى كەلدى.

— سەن تاپ، — دېدى چوڭراق بىرى، — مەن يەنە بىر قېتىم ئېيتىمەن:

ئاق يەلكەنلىك كېمە

قىزىل پەلەق هەيدەيدۇ،
ئۇ قاشقا چىققان چاغدا،
بىرئاز هاردۇق ئالىدۇ،
بىرئازغىنە توقاچ يەپ،
چاڭچىلە غەزەللىرىنى ئوقۇيدۇ.

— «قىزىل پەلەق» دېگىنى نېمە؟ — دېدى بىر قىز.
— مەن ئېيتاي، ئۇ بولسا...
— توختا! — دېدى بېشىدا چاقسى بار بالا، — تاپتىم: ئۇ كېمە.
— كېمە! — دېدى ئىشتانچاق بالىمۇ قوشۇلۇپ.
— ھە، كېمە؟ — دېدى ئەڭ چوڭى، — دۇرۇس، كېمە پەلەق بىلەن ماڭىدۇ. ئۇ قانداق غەزەل ئوقۇيالىسۇن؟ تاپالمىدىڭلار، مەن ئۆزۈم ئېيتىپ بېرەي...
— ئالدىرىما، — دېدى بېشىدا چاقسى بار بالا.
— تاپالمايسەن، ئۆزۈم ئېيتىپ بېرەي، ئۇ بولسا: غاز.
— غاز! — دېدى قىز كۈلۈپ، — «قىزىل پەلىقى» بار.
— ئۇنداق بولسا «ئاق يەلكەن» دېگىنى نېمىسى؟ — دەپ سورىدى ئىشتانچاق بالا.
— ئوت قويمەن!

بالىلار بىردىنلا چۆچۈپ كەتتى ۋە دەرھال ھېلىقى كېشىنى ئېسىگە كەلتۈرۈپ، كۈنپېتىش تەرەپتىكى ئايۇڭانغا قارىدى. ئايۇڭان روجىكىگە چاپلاقلىق سامان قەغەزنى بىراۋنىڭ قولى يىرتتى، يىرتىلغان يەردىن ئوت يېنىپ تۇرغان ئىككى كۆز تىكىلىپ تۇراتتى.

بىرئاز جىمجىتلىقتىن كېيىن، بېشىدا چاقسى بار بالا بىردىنلا چىرقىراپ قېچىشقا باشلىدى. قالغانلىرىمۇ كۈلۈشۈپ - چۈرقىرىشىپ قېچىپ كېتىشتى. ئىشتانچاق بالا يەنە قومۇشنى ئارقا تەرەپكە بەلەپ، ئۆزىنىڭ ھاسىرىغىنىغا قارىماستىن، جىنەستىدەك ئاغزىنى ئېچىپ:

«پاڭ» دەپ ۋارقىرىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن ھەممە ياقنى جىمجىتلىق باستى، گۈگۈم چۈشتى. كۆكۈچ يېنىپ تۇرغان ئۆچمەس چىراغ بۇتلار سارىيىنى، مېھرابنى، ھەتتا ھويلىنى، روجەك ئىچىدىكى قاراڭغۇلۇقنى يورۇتۇشقا باشلىدى.

بالىلار بۇتخانىدىن قېچىپ چىققاندىن كېيىن بىر - بىرىنىڭ

قولىنى تۇتۇشۇپ، ئۆز ئۆيلىرىگە قايتىشتى. ئۇلار يولدا كېتىۋېتىپ، ئۆزلىرى تۇزۇۋالغان غەزىلىنى ئوقۇشتى:

ئاق يەلكەنلىك كېمىنى،
قىزىل پەلەق ھەيدەيدۇ.
ئۇ قاشقا چىققان چاغدا،
بىرئاز ھاردۇق ئالىدۇ،
بىرئازغىنە توقاچ يەپ،
چاڭچىلە غەزەللىرىنى ئوقۇيدۇ.
ئوت قويمەن! ھا - ھا - ھا!
ئوت - ئوت - ئوت،
ئازراققىنە توقاش يەپ،
چاڭچىلە غەزەللىرىنى ئوقۇيدۇ.

1925 - يىل 3- ئاينىڭ 1- كۈنى

— بۇ ئەسەر شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن 2006- يىل 3- ئايدا نەشر قىلىنغان لۇشۈن ئەسەرلىرى «تېڭىرقاش» تىن كۆچۈرۈپ ئېلىندى.

ئاق نۇر[1]

چېن شېچىڭ ناھىيە ئىدارىسىدە ئىمتىھاندىن ئۆتكەنلەرنىڭ تامغا چاپلاتقان ئىسىملىرىنى كۆرۈپ ئۆيگە قايتىقاندا كۈن چۈشتىن ئۆتكەنىدى.

ئۇ ئىدارىگە خېلىلا ئەتىگەن باردى ۋە دەرھال تىزىملىكتىن ئۆزىنىڭ ئىسىم - فامىلىسىنى ئىزدەشكە كىرىشتى. تامغا چاپلانغان ئىسىملىكتە چېن دېگەن ھەرپ كۆپ ئىدى. ئۇ ھەرپلەر گويا بىر-بىرىدىن كېيىن قالغۇسى كەلمىگەندەك، ئۇنىڭ كۆزىگە تىقىلاتتى. لېكىن، ئۇلارنىڭ ئىچىدە شېچىڭ دېگەن ئىسىم بىلەن بىللە كەلگەن چېن ھەرپى يوق ئىدى.

ئۇ ئۆزىنىڭ ئىسىم - فامىلىسىنى تېپىش ئۈمىدى بىلەن ھەر-خىل ئىسىملار بىلەن تولدۇرۇلغان ئون ئىككى تاختا قەغەزنىڭ ھەم-مىسىگە يېنىشلاپ قاراپ چىقتى. تىزىملىككە قارىغىلى كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسى ئاللىقاچان تارقاپ كېتىشتى، پەقەت چېن شېچىڭ ئۆزىنىڭ ئىسىم - فامىلىسىنى تاپالمىغاندىن كېيىن، ئىمتىھان نەتىجىسى چاپلانغان ھويلىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدىكى توغرا تام ئالدىدا تۇرۇپ قالدى.

قىش يېقىنلاشماقتا ئىدى. سالقىن شامال ئۇنىڭ ئالا چاچلىرىنى يەلپۈپ تۇراتتى، ئۇنىڭ بېشى قېيىپ چىرايى تاتىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ

① بۇ ئەسەر 1922 - يىل 10 - ئىيۇلدا «شەرق ژۇرنىلى»نىڭ 19- جىلد 13 - سانىغا بېسىلغان.

تالغانلىقتىن ئىششىپ، قىزىپ كەتكەن كۆزلىرىدىن قانداقتۇر بىر ئاجايىپ نۇر چاقنايتتى. ھازىر ئۇ ھېچقانداق ھەرپكە قارىمايتتى، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بىرمۇنچە قارا - قۇرا نەرسىلەر ئۇچۇپ يۈرگەندەك قىلاتتى.

قانداق ياخشى! ئۆلكىگە بارسام، ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ ئالىملىق (ئەلىيۇلئەلالىق) دەرىجىسىنى ئالسام، بۇ ھەقتە خۇش خەۋەر كەينى-كەينىدىن تارقالسا... ئۇ چاغدا يۇرت مۆتىۋەرلىرى ماڭا يېقىنچىلىق قىلىدۇ، مېنى ئىززەتلەيدۇ، مەن بىلەن تۇغقان تېپىشىدۇ ۋە ئىلگە-رى مەنسىتمىگەنلىكلىرى ئۈچۈن ئەمدى پۇشايمان قىلىشىدۇ... خاراب بولۇپ كەتكەن جايىمدا ئولتۇرۇشلۇق يات فامىلىلىكلەرنى قوغلايمەن، ياق، قوغلىۋەتكىنىم نېمىسى، ئۇلار ئۆزلىرى كۆچۈپ كېتىدۇ، ئۇ ئۆي - جايىم تامام يېڭىلىنىدۇ؛ دەرۋازام ئالدىغا ئەلەم، ھۆرمەت تاختىسى ئېسىلىدۇ... راھەتنى دېسەم، پايتەخت ئەمەلدارلە-رىدىن بولۇشۇم مۇمكىن... پۇل تاپاي دېسەم، يېزا ئەمەلدارلىرىدىن بولۇشۇم مۇمكىن، ئەگەر ئۇنداق بولمىسچۇ؟ ياق! بۇ توغرۇلۇق ئويلىماي قويايى...

چېن شېچىڭنىڭ ئادەتتە بوداپ قويغان بوداقلىرى، گويا قەنتتىن ياسالغان مۇنار سۈدا ئېرىپ تۆگىگەندەك، بىردەمدىلا يوقلىپ كەت-تى. ئۇ ئىختىيارسىز ھالدا ئارقىسىغا بۇرۇلدى - دە، ھوشىنى يوقاتقان ھالدا ئۆيگە قاراپ ماڭدى.

ئۇ ئۆيىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا بېرىشى بىلەن، يەتتە ئوقۇغۇچى-سى ئاۋازلىرىنى قويۇپ بېرىپ، دەرسلىرىنى يادلاشقا باشلىدى. چېن شېچىڭ خۇددى دۇمباق چېلىنغاندەك بىردىنلا قاتتىق چىققان بۇ ئاۋازلاردىن چۆچۈپ كەتتى. ئۆرۈمە چاچلىرى ساڭگىلاپ تۇرغان بۇ يەتتە بالىنىڭ باشلىرى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا خۇددى ئۆينى بىر ئالغاز-دەك قىمىرلاشقا باشلىدى، چېن شېچىڭ بەندىگە ئولتۇرغاندىن كې-يىن، ئوقۇغۇچىلار دەرسلىكلىرىنى كۆتۈرۈپ كېلىشتى ۋە ئۇلارنىڭ

چىرايىدىن ئۇنى كۆزگە ئىلمىغانلىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— قايتىڭلار، — چېن شىچېڭ غەمكىن ھالدا ئورنىدىن تۇرۇپ سۆزلىدى.

بالىلار ئالدىراپ - تېنەپ كىتابلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، خۇددى ھاۋادىكى ئىس تارقىغاندەك غايىب بولۇشتى. چېن شىچېڭنىڭ كۆز ئالدىدا بالىلارنىڭ باشلىرى تېخىچە مىدىرلاۋاتقاندەك قىلاتتى ۋە ئۇلار بىر تۇرۇپ قارا - قۇرا بىرنەمىلەرگە ئايلىنىپ، بىر تۇرۇپ قانداقتۇر بىر ئاجايىپ شەكىللەرگە كىرگەندەك بولاتتى.

— بۇ قېتىممۇ ئۇمىد قالمىدى!

چېن شىچېڭ چۆچۈپ سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ قۇلىقى تۇۋندە ناھايىتى ئوچۇق بىر ئاۋاز جاراڭلىغاندەك بولدى. ئۇ بۇرۇلۇپ ئارقىسىغا قارىدى، ھېچكىم يوق. بىردىنلا ئۇنىڭ قۇلىقى تۇۋندە گويا كىمدۇر بىرى دۇمباق ئۇرغاندەك قىلدى، ئۇ ئۆزىچە سۆزلىدى:

— بۇ قېتىممۇ ئۇمىد يوق.

ئۇ بىردىنلا قولىنى كۆتۈرۈپ، بارماقلىرى بىلەن ساناشقا باشلىدى. «...ئون بىر، ئون ئىككى...يىلقىسىنى قوشسام ئون ئالتە قېتىم ئىمتىھان بەردىم. ماقالىگە باھا بېرەلىگۈدەك بىرمۇ ئىمتىھانچى يوق. كۆزى ئوچۇق تۇرۇپ تونۇمىسا، بۇ ئېچىنغۇدەك بىر ئىش!...» چېن شىچېڭ ئىختىيارسىز كۈلدى. لېكىن، ئۇ يەنە شۇ زامانلا خاپا بولدى. دە، جىلتىسىدىن ئىمتىھانغا يازغان نەسر ۋە نەزمىلىرىنى ئېلىپ تاشقىرىغا قاراپ ماڭدى. لېكىن، بوسۇغىغا بېرىپ توختاپ قالدى. ئۇنىڭ كۆزىگە بىر يورۇقچىلىق كۆرۈندى، ئۇنى ھەممە نەرسە، ھەتتا توخۇلارمۇ زاڭلىق قىلغاندەك تۇيۇلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ يۈرىكى دۈك - دۈك سوقۇشقا باشلىدى، ئۇ ئارقىسىغا ياندى.

ئۇ ئۆيگە كىرىپ يەنە ئولتۇردى، ئۇنىڭ كۆزىدىن ئوت چاقنىماقتا. ئۇنىڭ كۆزىگە نۇرغۇن نەرسىلەر كۆرۈنمەكتە، لېكىن ئۇ نەرسىلەر ناھايىتى غۇۋا ئىدى، ئۇنىڭغا ئىستىقبال خۇددى يىقىلىپ چۈش-

كەن قەنت مۇنارىغا ئوخشاش ۋەيرانە بولۇپ كۆرۈنەتتى ۋە ۋەيرانىلىق خارابىسى بارغانسېرى يوغىناپ، ئۇنىڭ يولىنى توسۇغاندەك بولاتتى.

قوشنا ئۆيلەردە غىزا قىلىشقا يېقىلغان ئوتلار ئاللىقاچان ئۆچىتى، ھەتتا ئۇلار قاچا - قومۇچلىرىنىمۇ يۇيۇپ - يىغىشتۇرۇپ بولىدى. چېن شىچېڭ بولسا، كەچكى غىزا توغرۇلۇق ئويلاپمۇ باقمىدى. بۇ يەردە ئولتۇرۇشلۇق ھەر خىل فامىلىدىكى كىشىلەر ئۆتكەن يىللاردىكى تەجرىبىلىرىدىن، ھەر يىلى ئىمتىھان ئاخىرلاشقاندا ئىمتىھاندىن ئۆتكەنلەرنىڭ ئىسىملىكلىرى ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، چېن شىچېڭنىڭ كۆزىدە پەيدا بولىدىغان نۇرنى كۆرۈپلا، بالدۇرراق ئىشكىلىرىنى تاقاپ يېتىشنى ۋە بىھۇدە ئىشلار بىلەن ئاۋارە بولۇشنىڭ ئورۇنسىز ئىكەنلىكىنى ياخشى بىلەتتى. شۇڭا، كىشىلەرنىڭ ئاۋازلىرى بېسىلدى، ئاندىن كېيىن چىراغلار كەينى - كەينىدىن ئۆچتى، پەقەت ئاسماندىكى گۈڭگا ئايدىن باشقا نەرسە قالمىدى.

چېن شىڭچېڭ ئىشىكنى ئېچىپ ھويلىغا چىقتى، دېڭىزغا ئوخشىغان كۆك ئاسماندا بەزى بۇلۇتلار، خۇددى بىراۋلار سۇ بىلەن يۇغان بور (ھاك) نىڭ دۇغى قاچىدا لەيلىگەندەك ئۇزمەكتە ئىدى. ئاي ئۆزىنىڭ سوغۇق شولىسىنى چېڭ شىچېڭغا چاچتى، بۇ نۇر دەسلەپتە پارقىراپ تۇرغان تۆمۈردىن چىققان نۇرغا ئوخشايتتى، شۇنداق بولسىمۇ ئۇ چېن شىچېڭنىڭ بارلىق ئەزاسىغا سىرلىق چېچىلىپ، ئۇنىڭ گەۋدىسىدە تۆمۈردىن چىققان نۇردەك ئەكس ئېتەتتى.

چېن شىچېڭ ھويلىدا ئۇياق - بۇياققا ماڭدى. ئەتراپتا جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرمەكتە. ئۇنىڭ كۆڭلى بىرئاز ئەمىن تېپىپ، كۆزلىرى خېلى يورۇدى. تۇيۇقسىزلا ئۇنىڭ تىنچلىقى يېڭىۋاشتىن بۇزۇلدى، ئۇ كىمدۇر بىرىنىڭ:

«سولغا بۇرۇل، ئوڭغا بۇرۇل...» دېگەن ئالدىراش چىققان ئۇنىنى ئاڭلىدى.

تەشۋىشلەنگەن چېن بېشىنى بىر تەرەپكە قىڭغايتىپ، دىققەت

بىلەن تەڭشاشقا باشلىدى، بۇ ئاۋاز:

«ئوڭغا بۇرۇل...» دەپ نېخىمۇ قاتتىق تەكرارلاندى.

ئۇنىڭ ئويىنى بىر خاتىرە باستى، ئۇ بۇ ھويلىدىكى سالقىن ياز كېچىلىرىنى ئەسكە ئالدى. ئۇ دەۋرده چېنىنىڭ ئائىلىسى تېخى ژەيران بولمىغانىدى. ئۇ چاغدا، ئۇ 10 ياشلاردا ئىدى. تىنچىق كېچىلىرى ئۇ ھويلىدا ئۇخلايتتى، مومىسى ئۇنى بامبۇكتىن ياسالغان كارىۋاتقا ياتقۇزاتتى ۋە ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، نۇرغۇنلىغان ئاجايىپ رىۋايەتلەرنى سۆزلەپ بېرەتتى. مومىسى ئۆزىنىڭ مومىسىدىن ئاڭلىغانلىرىنى تەكرارلايتتى: ئىلگىرى چېن ئەۋلادى ناھايىتى باي بولغان، ھازىر ئۇلارنىڭ ئۆيى تۇرغان جايغا چېنىنىڭ ئاتا - بوۋىلىرى ھېسابسىز نۇرغۇن كۆمۈپ قويغانمىش، لېكىن بۇ دۇنيا تا ھازىرغىچە تېپىلمىغان. ئۇ پەقەت مۇنداق بىر تېپىشماقنى تاپقان ئەۋلادقىلا تەئەللۇق ئىمىش: «سولغا بۇرۇل، ئوڭغا بۇرۇل، بىر قەدەم ئالغا، بىر قەدەم ئارقىغا، ئالتۇن، كۆمۈش، چارەك - چارەكلەپ بار مانا مۇشۇ جايدا».

چېن بۇ تېپىشماقنى تېپىشقا تىرىشىپ، ھەتتا ئادەتتىكى كۇنلەر-دىمۇ پات - پاتلا بېشىنى قاتۇراتتى، لېكىن ئامال يوق، ھەر دائىم ئويلاپ - ئويلاپ ئاخىر تاپتىم دېگەن چاغدا، ئۇنىڭ سېزىم - تۇيغۇلىرى ئالدانغانلىقىنى ئېيتىپ تۇراتتى.

چېن بىر كۇنى بۇ خەزىنە تاك ئائىلىسىگە ئىجارىگە بېرىلگەن ئۆينىڭ ئاستىغا كۆمۈلگەن دەپ ئۆز - ئۆزىنى ئىشەندۇردى، لېكىن ئۇ يەرگە بېرىپ كولاشقا پېتىنالمىدى. بىر مەزگىلدىن كېيىن، ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ قېتىمىمۇ خاتالاشقانلىقىنى سەزدى.

ئۆزى ئولتۇرغان ئۆينىڭ ھەممە يېرى ئورا - ئورا بولۇپ كولىنىپ كەتكەنىدى. چېن ئۇلارنى مۇۋەپپەقىيەتسىز ئىمتىھانلاردىن كېيىن خاپىلىقتا كولىغانىدى، كېيىن بۇ مەنىسىز ئىشلارنىڭ ئىزلىرىغا قاراشقا ئۇيلىپ يۇرەتتى.

مانا بۇگۇنمۇ تۆمۈردىن چىققان نۇر چېن شىچېڭغا تىنچلىق بەرمەي قىزىقتۇراتتى، ئۇ پەقەت ئۆز جاسارىتىنىڭ كۆچىنى بايقاپ كۆرۈش ئۈچۈنلا توختاپ تۇراتتى. ئاخىر ئۇ چىدىيالمىدى ۋە بۇرۇلۇپ ئۆز ئۆيىنىڭ ئوچۇق ئىشىكىگە قارىدى.

ئۇ يەردە ئاق نۇر گويا سوزۇق ئاق يەلپۈگۈچكە ئوخشاش يالتىراپ تۇراتتى.

«نېمىلا بولسا ئۇ مۇشۇ يەردە!» دەپ ئويلىدى چېن ۋە شىرەڭ چاققانلىق بىلەن ئۆيگە ئېتىلدى، كىرىشى بىلەن ئاق نۇر غايىب بولدى. ئۇ كونا ئىگىسىز قالغان ئۆينىڭ ئىچىدە پەقەت بىرنەچچە كىتاب قويىدىغان سۇنۇق جوزىلارلا تۇراتتى، چېن ناھايىتى دىققەت بىلەن قاراشقا باشلىدى، بىرئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، نۇر روشەنرەك ۋە تازىراق، ئەتىگەنلىك تۇماندىنمۇ نازۇكراق بولۇپ، ئۆينىڭ شەرقىي تېمىغا يۆلەكلىك تۇرغان ئۇستەلنىڭ ئاستىدىن چىقاتتى.

چېن شىچېڭ خۇددى شىرەڭ سەكرەپ، ئىشىك تەرەپكە ئېتىلدى ۋە بەل گۇرجەك ئىزدەشكە باشلىدى، ئۇ قانداقتۇر بىر قارا كۆلەڭگىگە دۇچار بولۇپ، قورقمىنىدىن چۆچۈپ كەتتى، چىراغنى ياندۇردى، بەل گۇرجەك ئۆز ئورنىدا ئىدى، چېن ئۇستەلنى نېرىراق ئىتتىرىۋېتىپ، بەل گۇرجەك بىلەن يوغان تۆت خىشنى ئۇرۇپ چىقىرىپ زوڭزىيىپ ئولتۇردى. خىشنىڭ تېگىگە تاپتازا سېرىق قۇم يېيىتىلغانىدى، چېن يېڭىنى تۇرۇپ قولى بىلەن قۇمنى چىقاردى، ئۇنىڭ ئاستىدىن قارا توپا چىقتى، ئۇ دېمىنى قىسقان ھالدا ئېھتىيات بىلەن كولاشنى داۋام قىلماقتا، لېكىن تۇنىڭ جىمجىتلىقىدا گۇرجەكنىڭ جاراڭلىغان ئاۋازى يىراقلارغا تارالماقتا ئىدى.

چېن يەرنى بىر گەزچە كولىدى، لېكىن كۆمۈش سېلىنغان قاچىلار تېخىچىلا كۆرۈنمەيتتى، ئۇ غەزەپلىنىپ قالدى. شۇ ھالدا گۇڭىرغان بىر ئاۋاز چىققاندەك، ئۇنىڭ قوللىرى بىرنەرسىگە قاتتىق تەگكەندەك بولدى. چېن گۇرجەكنى تاشلاپ، دەررۇ قاتتىق نەرسىنى

قولى بىلەن تۆتۈپ كۆردى، بۇ يوغان بىر خىش ئىدى، چېنىنىڭ يۈرىكى قاتتىق دۈپۈلدەپ كەتتى، ئۇ بارلىق كۈچىنى يىغىپ خىشنى تارتىپ چىقتى، ئۇنىڭ تېگىدە يەنە قارا توپا! چېن توپىنى قوللىرى بىلەن كۆرەشكە باشلىدى، تۈيۇقسىز ئۇنىڭ قولىغا قانداقتۇر بىر قاتتىق، كىچىككىنە نەرسە ئۇرۇندى. ئۇنىڭ كۆزى دات بېسىپ كەتكەن كونا يارماقنا چۈشتى، بۇ يەردىن بىرنەچچە چىنە سۈنۈقلىرىمۇ تېپىلدى.

چېنىنىڭ يۈرىكى ئېغىپ كەتتى، ئۇ تەرگە چۆمۈپ توپىنى تاشقىرىغا تارتىۋەردى. كۆپ ئۆتمەستىن يەنە قانداقتۇر بىر تاقىغا ئوخشاش نەرسە قولىغا ئۇرۇندى، لېكىن ئۇ تۆتۈپ بېقىپ، ئۇ نەرسىنىڭ ناھايىتى چۈرۈك ئىكەنلىكىنى بىلدى، چېن ئۇنى ئېھتىيات بىلەن قولىغا ئېلىپ، لامپىنىڭ يورۇقىدا دىققەت بىلەن قاراشقا باشلىدى، بۇ چىرىپ كەتكەن ئېچەك سۆڭىكى ئىدى؛ ئۇنىڭدا تېخىچە چىشىنىڭ قالدۇقلىرى ساقلىنىپتۇ. «بۇ ئېچەك سۆڭىكى» دەپ ئويلىدى چېن تېپىلغان نەرسىگە دىققەت بىلەن قاراپ. ئېچەك سۆڭىكىمۇ بىردىنلا تىرىلىپ، ئۇنىڭ قولىدا تۇرۇپ مىدىرلاشقا باشلىغاندەك تۇيۇلدى، بەجايىكى، ئۇ چېنىغا قاقاقلاپ كۈلۈپ:

— مانا بۇ قېتىمقى ھەممىسى تامام بولدى! — دەپ ئېيتقاندەك قىلاتتى.

بۇ دەھشەتلىك ئەھۋالدىن كېيىن، چېنىنىڭ پۈتۈن بەدىنى تىترەپ كەتتى، ئۇنىڭ بارماقلىرى بوشاپ، قولىدىكى ئېچەك سۆڭىكى ئورنىغا دومىلاپ چۈشۈپ كەتتى. ئۇ ئۆيدىن قېچىپ چىقىپ ئۆينىڭ ئىچىگە ماراپ قارىدى، ئۇ يەردە ئاۋۇالقىدەكلا چىراغنىڭ ئوتى پىلدىرلىماقتا ۋە ئېچەك سۆڭىكى ئادەمنىڭ قورقۇنۇسى كەلگۈدەك ھالدا قاقاقلاپ كۈلمەكتە ئىدى. ئۇ پېشايۋانغا يۆلىنىپ كۆزىنى يۇمدى، تۇنىڭ جىمجىتلىقى ئۇنى تىنچلاندۇراتتى.

لېكىن، شۇ تىنچلىقتا يەنە بىردىنلا ئۇنىڭ قولىقىنىڭ تۈۋىدە تۇنجۇققان ئاۋاز بىلەن: «بۇ يەردە ھېچ نەرسە يوق··· تاغقا چىق···» دېگەن سۆزلەر ئاڭلاندى.

چېنىنىڭ ھارغان مېڭىسىگە غۇۋا بىر خاتىرىنىڭ يالقۇنى كەلدى. كۈندۈزى كوچىدا، ئۇنىڭغا بۇ سۆزلەر ئاڭلانغاندى. شۇڭا ئۇ، سۆزلەر بىلەن ھەممىنى چۈشەندى، ئۇ كەسكىن رەۋىشتە بېشىنى يۇقىرى كۆتۈردى، ئاي شىگاۋقېيىڭ چوققىسىغا يېقىنلاشماقتا ئىدى. شەھەردىن 35 يول يىراقلىقتىكى بۇ تاغ ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا پەيدا بولدى، تاغنىڭ قارا ۋە ئۆركەشلىك چوققىلىرى ئاسمانغا تىرەلمەكتە، ئەتراپ بولسا چەكسىز ئاق نۇر بىلەن قاپلانغاندى. ئەنە بۇ تۆتۈق بەرمەس نۇر!

«تاغقا قاراپ مېڭىش كېرەك!»

ئىشكىنىڭ ئېچىلىپ دەررۇ يەنە يېپىلغان تەۋىشى ئاڭلاندى، يەنە ھەممە ئەتراپ تىپتىنچ بولدى، ھويلىدا ھېچكىم بۇزالماس جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرمەكتە. ئوچۇق لاۋۇلداپ كەتكەن چىراغ ئوتى بوش قالغان ئۆينى ۋە كولانغان ئورەكنى يورۇتۇۋەتتى - دە، پىژىلداپ ئۆچۈپ قالدى. ئەسلىدە چىراغنىڭ يېغى تۈگىگەنىدى.

تاڭ سەھەردە شەھەرنىڭ غەربىي دەرۋازىسى تەرەپتىن: «دەرۋازىنى ئېچىڭلار···» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى، تىترەپ چىققان بۇ ئاۋازدىن ھەم ئۈمىد، ھەم ئۈمىدسىزلىك ئىپادىلەنىدى.

ئىككىنچى كۈنى كىمدۇر بىرى غەربىي شىمال دەرۋازىدىن 15 يول يىراقلىقتىكى ۋەنلىيۇ كۆلىدە لەيلەپ قالغان بىر جەسەتنى كۆرگەنلىكىنى ئېيتتى، بۇ خەۋەر دەرھال تارقىلىپ، ئاخىر ئاقساقالنىڭ قۇلىقىغا يەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئاقساقال يېزا خەلقىگە جەسەتنى قىرغاققا چىقىرىشقا بۇيرۇق بەردى، بۇ يېشى 50 لەردىن ئاشقان، ئوتتۇرا بوي، ساقالسىز ئەر كىشى ئىدى. ئۇنىڭ ئۈچىسىدا ئىشتان - چاپانمۇ يوق ئىدى، بۇنى چېن شىچېڭ دېگۈچى كىشىلەرمۇ بولدى، لېكىن ئۇنىڭ قوشنا - قولۇملىرى ئۇنى بىرىپ كۆرۈشكە ئېرىنىدى، ئۇرۇق-تۇغقان، قوۋم - قېرىنداشلىرى چىقمىدى، ناھىيە باشلىقلىرى تەكشۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، مۇردا ئاقساقال تەرىپىدىن دەپنە قىلىنىدى.

بۇ ئۆلۈمنىڭ سەۋەبىنى ھېچكىم سوراپمۇ باقمىدى، ئۆلگەن ئادەمنىڭ كىيىم - كېچىكىنى يەشتۇرۇۋېلىش ئادەتتىكى ئىشقا ئايلانغانىدى ۋە بۇ ۋەقە بۇلاڭچىلار قولىدا ئۆلدىمكىن دېگەن گۇمانىنمۇ

تۇغدۇرمايتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆلۈكنى تەكشۈرگۈچى ئەمەلدار ئۆلـ
گەن كىشىنىڭ تىرناقلىرىنىڭ لاي بولغانلىقىغا قاراپ، ئۇ ئۆزىنىـ
ئۆزى ئۆلتۈرگەنىكەن، دېدى. چۈنكى ئۇ، سۇنىڭ تېگىگە چۆكۈپ
كېتىپ بېرىپ، جېنىنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن قوللىرى بىلەن تىرمـ
شىپ، يامىشىپ، تېپىرلىغان بولۇشى كېرەك، دېيىشتى.

1922 - يىل، ئىيۇن

— بۇ ئەسەر شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن 2006 - يىل 3 - ئايدا نەشر قىلىنغان لۇشۈن ئەسەرلىرى «چۇقان» دىن كۆچۈرۈپ ئېلىندى.

يۇرەكتىن چىققان سۆزلەر

(خاتىمە)

ھازىرقى كۈندە مەيلى قايسى جەھەتتىن ئالايلى، فېلىيەتون نامـ
لىق ئەدەبىي ژانىر تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە گۈللەنمەكـ
تە. جاھانىڭ ئىشلىرىغا، ۋەتەننىڭ، مىللەتنىڭ تەقدىرىگە، جەمئىـ
يەتنىڭ تەرەققىياتىغا كۆڭۈل بۆلىدىغان ھەربىر ئادەم فېلىيەتونغا
خۇشتار بولماي تۇرالمايدۇ. دۇنيادا شۇنداق ئادەملەر باركى، گويا
جەمئىيەتتىكى رېئال تۇرمۇشتا مەۋجۇت ھەرقانداق بىر ئىش، ھادىسە
توغرىسىدا جاۋابكارلىقى بارەك، يولۇققانلىكى مەسىلە ئۇستىدە،
بولۇپمۇ ياماق، رەزىل ئەھۋاللار ئۇستىدە بىرنېمە دېمەي تۇرالمايدۇ،
بولۇپمۇ يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيانقى جامائەت پىكرى ۋاستىلـ
رىگە قارىسىڭىز، دەققەتنى خۇددى ئۇزۇكنىڭ ئالماس كۆزىدەك جۇلا-
لاپ ئۆزىگە تارتىدىغان «فېلىيەتون» لارنىڭ كۆپلەپ ئۇچراپ تۇرغانلـ
قى بۇنى روشەن ئىسپاتلاپ بېرىدۇ.

فېلىيەتون ئەسلىي فرانسۇز تىلى بولۇپ، كۈندىلىك تۇرمۇشتا
يۈز بېرىدىغان ناچار ھادىسىلەرگە نەپرەت قىلىپ، سۆزلىرى ئاچچىقـ
چۈچۈك، مېغىزى، مەزمۇنى تاتلىق ھەم پايدىلىق يېزىلغان ماقالە
دېگەن سۆز. بۇ سۆز ئەدەبىيات ساھەسىدە دۇنياۋى ئورتاق تىلغا
ئايلىنىپ، نۇرغۇن مىللەتلەر تىلىدا ئورتاق خىزمەت قىلىپ كەلمەكـ
تە. ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر ئەدىب لۇشۈن ئۆز دەۋرىدىلا يەنى فېلىيەتون
جۇڭگو زېمىنىدا ئومۇملىشىشقا باشلىغان ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 30 -

يىللىرىدا فىلىيەتون ئۇستىدە توختىلىپ: «〈زاۋېن〉 هازىر چىققان يېڭى نەرسىمۇ ئەمەس، قەدىمدىن تارتىپ بار ئىكەن» دەپ يازغانىكەن (لۇشۈن: «كىيىنكى ئەسەرلەردىن تاللانما» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1989- يىل 7 - ئاي نەشرى، 1- بەت). «زاۋېن» دېگەن سۆز ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 70-يىللىرىنىڭ ئالدى - كەينىدىكى〈سول〉چىللىق هۆكۈم سۈرگەن زامانلاردا زورلاپ تېڭىلغان ئاتالغۇ—مەشهۇر ئەدەبىيات نەزەرىيىچىسى جۇي چيۇبەي1933-يىلى ئېلان قىلغان«〈لۇشۈن ئوچېركى-لىرىدىن تاللانما〉غا كىرىش سۆز» سەرلەۋهىلىك ماقالىسىدە: «لۇشۈننىڭ ئوچېركلىرى ئەمەلىيەتتە〈ئىجتىمائىي بەس - مۇنازىرە〉دېگەن ئاتالغۇنىڭ يەنى جەڭگىۋار〈فۇلىتۇڭ〉دېگەن سۆزنىڭ ئالمىشىدۇر» دەپ يازغان. ئۇ بۇ سۆزنىدە «بەس - مۇنازىرە» دېگەن ئىبارىنى خەنزۇ تىلى بويىچە «فىلىيەتون» دەپ ئاتىلىدىغانلىقىنى، ئومۇمەن ئېقىم مەسىلىلىرى ئۈستىدە بەس - مۇنازىرە قىلىنىدىغان، ناچار ئىجتىمائىي هادىسىلەرگە لەنەت - نەپرەت قىلىنىدىغان بەدئىي ئەسەرلەرنىڭ هەممىگە ئورتاق ئاتالغۇ ئىكەنلىكىنى ئېنىق بايان قىلغان. ئۇنىڭ شۇ بايانى شۇنىڭدىن تارتىپ تا هازىرغىچە ئابرۇيلۇق نۇقتىئىنەزەر بولۇپ رول ئوينىماقتا. ئەپسۇسكى، بىزدە ئەنە شۇ «فىلىيەتون» دېگەن ئاتالغۇ بىر مەزگىل «شيۇجىڭجۇيىچىلىق» ئىللەتلىرىنىڭ بىر ئالامىتى سۈپىتىدە رەت قىلىندى. بۇ ئۆزگىرىش پەقەت بىر ئاتالغۇ مەسىلىسى بولسىمۇ، ئەستە تۇتۇش زۆرۈر بولغان ئەهمىيەتلىك ساۋاقتۇر.

بىر چاغلاردا بىز تەرجىمە ۋاستىسى بىلەن «زاۋېن»، «ئەبجەش ماقالىلەر» دەپ ئاتاپ كەلگەن، ئاخىر «ئات ئايلىنىپ ئوقۇرىنى تاپار» دېگەندەك «فىلىيەتون» دېگەن نام بىلەن ئومۇملىشىۋاتقان بۇ ئەدەبىي ژانىر ئىجتىمائىي پەن ساهەسىدىكى بەس - مۇنازىرە بىلەن بەدئىي ئەدەبىيات ساهەسىدىكى نەسرىنىڭ بىرىكمىسىدۇر. ئۇنىڭ بىر خۇسۇسىيىتى شۇكى، ئۇنىڭدا تۇرمۇشتىكى مەلۇم، پارچە ۋەقەلەرنى ئوبرازلىق تەسۋىرلەش ئارقىلىق ئاپتورنىڭ هېس - تۇيغۇلىرى ۋە پىكىر - قاراشلىرى بايان قىلىنىدۇ ۋە قاراشلارنىڭ ئىجتىمائىي

ئەهمىيىتى يېشىپ بېرىلىدۇ. فىلىيەتون ژانىر جەهەتتە بەدئىي ئەدەبىيانىڭ بىر شېخى بولۇپ نەسر ئۇسلۇبىدا يېزىلسىمۇ، لېكىن هېكايە، رومان، سەهنە ئەسەرلىرىگە ئوخشاش باش - ئايىغى مۇكەممەل شەكىلدە يېزىلىشى ۋەياكى نەزمە - شېئىرغا ئوخشاش قاپىيە، ۋەزىن بىلەن قىلىپقا چۈشۈرۈپ يېزىلىشى ناتايىن؛ ئادەتتە ئۇنىڭ هەجمى چوڭ بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، نەزمىگە سىغدۇرالمىغان پىكىرنى فىلىيەتون بىلەن بايان قىل، دەيدىغان قاراش ئاساسسىز گەپ ئەمەس.

فىلىيەتون ئوي - پىكىرنىڭ سەنئەت ۋاستىلىرى، ئوبراز ۋە تەسۋىر بىلەن ئىپادىلىنىشىدۇر. ئۇ مۇتلەق كۆپ شارائىتتا دەرد - هەسرەتتىن ۋۇجۇدقا كېلىدۇ، ئاه - زاردىن، هەتتا چۈقاندىن چىققان ساداۋۇر. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن بولسا كېرەك، لۇشۈننىڭ «فىلىيەتون زامانىنىڭ مىجەزىنى تۈيۈپ - سېزىپ تۇرىدىغان سەزگۈچى نېرۋىدۇر» دېگەن تەبىرى يازغۇچىلارنى ۋە فىلىيەتون زوقمەنلىرىنى ئورتاق چۈشەنچە بىلەن هەمنەپەس قىلىپ كەلمەكتە.

ئىنچىكىلەپ ئويلاپ قارىغاندا، بۇمۇ هەق گەپ. ئەگەر فىلىيەتون زامانىنىڭ تومۇرىنى تۇتۇشنى بىلمىسە، دەۋرىنىڭ كارى - بارىنى ئازتولا بولسىمۇ بىلىپ تۇرمىسا، ئۇنىڭ يۈرىكى ئەل - جامائەتنىڭ يۈرەك سوقۇشىغا تەڭكەش بولالمىسا، خەلقنىڭ دەردىگە دەرمان بولالمىسا، هېچبولمىغاندا، خەلقنىڭ خۇشاللىقىغا ياكى خاپىلىقىغا ئورتاقلىشالماي لەيلەپ يۈرسە، ئۇنداق فىلىيەتون، تەبىئىيكى ئوقۇرمەنلەرنىڭ كۆڭلىنى سوۋۇتۇپ قويىدۇ. بەدئىي ئىجادىيەتچىلىكتە بەدئىي ئەسەرنىڭ قىممىتى ئۇنىڭ رېئاللىققا يۈزلىنىشىدە، دەيدىغان ئىبرەتلىك سۆز مۇهىم ئورۇن تۇتىدۇ. «رېئاللىققا يۈزلىنىش»نى شەرهلەپ ئىيتساق ئەمەلىيەتنى، ئاممىنى، تۇرمۇشنى نەزەردە تۇتۇش دېمەكتۇر؛ تېخىمۇ چوڭقۇرلاپ يەشسەك، هازىرقى جەمئىيەتتە مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان هەر تۈرلۈك شەيئى ۋە هادىسىلەردىن ئۆزىنى قاچۇرماي دادىل پىكىر يۈرگۈزۈش، زۇۋان سۈرۈش، مۇهاكىمە ۋە مۇنازىرە قىلىشتىن باش تارتماسلىققا جۈرئەت قىلىش دېمەكتۇر.

«هازىر ۋاقىت تولىمۇ جىددىي ۋاقىت... يازغۇچى چوڭ - چوڭ ئەسەرلەرنى يېزىشقا بېرىلگىنىدە كەلگۈسى مەدەنىيەتنىڭ غېمىنى يەي- دىغان بولسا ناھايىتى ياخشى قىلغىنى، ئەلۋەتتە. لېكىن، يازغۇچى هازىر ئۇچۇن كۈرەش قىلسىمۇ هەم هازىر، هەم كېلەچەك ئۇچۇن خىزمەت قىلىدىغان يازغۇچى بولۇۋېرىدۇ. چۇنكى، 〈هازىر〉 قولدىن بېرىپ قويۇلسا، 〈كېلەچەك〉مۇ يوق بولىدۇ» (يەنە يۇقىرىدىكى ئىزاهاتقا قاراڭ).

قىسقىسى، فېلىيەتون باهاسىنى مۇلچەرلەپ بولمايدىغان جاپالىق ئەجىرنىڭ مەهسۇلىدۇر. يازغۇچىنىڭ رېئاللىقنى نەزەردە تۇتۇپ، رېئال هاياتنىكى لەنەتكەردى هادىسىلەر ئالدىدا دەرد - هەسرەتكە تولۇپ، خۇددى يىپەك قۇرتى ئۇجمە يۆپۈرماقلىرىنى ئاستا - ئاستا چاينap، هەزىم قىلىپ، ئاخىرىدا ئۆزى قۇرۇق غوزەككە ئايلىنىپ، ئەلنى قىممەت باهالىق كىمخاب بىلەن تەمىن ئەتكەندەك، شۇ دەرد- ئەلەملىرىنى هەم ئاچچىق، هەم تاتلىق سۆزلەر بىلەن توقۇپ بارلىققا كەلتۇرگەن بەدئىي نەسرىدۇر. ئۇ جەڭنامە ئەمەس، يولبورۇق ياكى چاقىرىقمۇ ئەمەس، مەستخۇشلارنىڭ مەمەدانلىقىمۇ ئەمەس، ئادەتتە- كى ئەرز - هال ياكى شىكايەتمۇ ئەمەس، بەلكى دەردكە دەرمان، رەنجكە شىپا بولىدىغان هەم ئاچچىق، هەم تاتلىق دوريدۇر؛ قارىسا- ڭىز كۆزگە، پۈرىسكىز دىماغقا هۆزۈر بېرىدىغان «تىكەنلىك ئەتىر- گۈل» دۇر.

شۇنىڭ ئۇچۇن بولسا كېرەك، مەن فېلىيەتونغا زوقمەن. بۇ ئېهتىمال پۈتۈن ياشلىق دەۋرىمدە دېگۈدەك ئۆتكۈزگەن ئازاب - ئوقۇ- بەتلىك كۈنلىرىم بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى هەم مۇمكىن. «لۇ- شۇن ئەسەرلىرى» يەنى فېلىيەتونلىرى ماڭا «ئاممىدىن ئايرىلىپ نە- زەربەند قىلىنىپ»، «يېتىم» قالدۇرۇلغان ئۇزاق كۈنلەردە سىرداش هەمراه بولدى، ئۇنىڭ بىلەن ئارزۇ - ئارمانسىز مۇڭداشتىم. ئۇ جۇشقۇن ئىدىيىنىڭ نامايەندىسى سۈپىتىدە ئۆزىنىڭ ئۆتكەن زامان پەردىسىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ، بەئەينى هازىرقى زامان هېسسىيات خاتە- رىسىدەكلا كۆز ئالدىمدا جانلىق گەۋدىلىنىپ، مەندەك هاياتتىن بىزار

بولغان ناتۇۋان ئادەمگە زامانىنىڭ، جەمئىيەتنىڭ بۇزاپا پەردىلىرىنى بۆسۈپ تاشلاپ، رەزىل دەزگىلىرىنى سۈپۈرۈپ تاشلاپ، ئىنسانىي هاياتنىڭ قەدىر - قىممىتىنى، ئىنسانىي ئىززەت - ئابرۇيىنى چىن مەنىسى بىلەن چۈشەندۈردى، خۇنۇكلىشىپ كېتىۋاتقان هاياتىمنى جانلاندۇردى. فېلىيەتون چىن ئىنسانىنىڭ چىن سۆزى، هەق گېپى، هەركىمگە قۇت ئاتا قىلىدىغان يۈرەك سۆزى، ئۇ پۇقراغىلا ئەمەس، ئەمەلدارلارغىمۇ نەپ بېرىدۇ، چۇنكى ئۇ ئەمەلدار ئۇچۇن ئۆزىنىڭ رەڭگىرويىنى كۆرۈپ تۇرۇشىغا ياردەم بېرىدىغان ئەينەك هەم ئەل- جامائەت ئالدىدىكى مەرتىۋىسىنى، ۋەزىنىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ تۇرىدى- غان تارازا؛ ناخشىچىلار ئۇچۇن بەخت - سائادەتلىك تۇرمۇشنى مەدهـ- يىلەش بىلەن بىللە، تېخى پەدىگە چۈشمىگەن مۇقاملارنىڭمۇ مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالماسلىقنى ئەسلىتىدىغان قوللانما؛ پۇلدار - دوكار بايلار ئۇچۇنمۇ بىر ماكاندا، بىر زامانda بىللە ياشاۋاتقان ئادەمـ- لەرنىڭ هەممىسى ئوخشاشلا پۇزۇر كىيىنىدىغان، ئېسىل يەيدىغان، هەشەمەتلىك ئۆيلەردە ئولتۇرىدىغان، ئېسىل پىكاپلاردا قاتنايدىغان، گۈل - چىمەن ئىچىدە ياشايدىغان هۆزۈر - هالاۋەتكە ئېرىشىپ كەتكـ- نى يوق ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرىدىغان، شۇنداق مەئىشەتتىن مەهرۇم قېلىپ ياردەمگە موهتاج بولۇپ تۇرغان ئادەملەرنىڭمۇ كۆپ ئىكەنلـ- كىنى ئەسلەتتۈرىدىغان دەستۇر.

جانغا ئارام بېرىدىغان، ئىمانىنى قۇۋۋەت تاپتۇرىدىغان؟ بۇنداق دەستۇرنى ئانا تىلىمغا تەرجىمە قىلىپ، ئۆز خەلقىمگە سۇنسام، ئۆمۈرلۈك تۆھپە بولۇپ قالماسمۇ؟! ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 70 — 80- يىللىرىدا«قەبرە»، «ئىنسىق شامال»، «چۇقان»، «تېڭىرقاش»، «ياۋا گىياه»، «كەچتە ئۇزۇلگەن سەهەر غۇنچىسى»، «يېڭى يېزىلـ- غان كونا هېكايىلار»، «سايىۋەن»، «سايىۋەننىڭ داۋامى»، «خا- لاس»، «ئۇچ 〈بىكار〉»، «ئالا كۆڭۈل»، «تاغدىن - باغدىن»، «ساختا ئەركىنلىكنامە»، «گۈلشەن پاراڭلىرىغا ئىستىئارە»، «چىلـ- تەكلىك ئەدەبىيات»، «كونىس بوتكىسى زاۋاللىرى»، «لۇشۇن مەكـ- تۇپلىرى»، «لۇشۇن فېلىيەتونلىرى» قاتارلىق لۇشۇننىڭ هېكايە،

شېئىر ۋە نەسرلىرى قاتارلىق ئەسەرلەر كەينى - كەينىدىن خەلقىمىز بىلەن يۈز كۆرۈشتى، ھازىرقى ئەسىرىمىزنىڭ 2- يىلىدىن نۆۋەتتىكى 4 - يىلى ئارىلىقىدا يەنە «كەتمەن چاپقان گۈناھمۇ؟»، «جەق گەپ قىلىش گۈناھ ئەمەس» (1- ۋە 2- كىتاب) سەرلەۋھىلىك ھازىرقى زامان فېلىيەتونلىرى توپلاملىرىنىڭ ئوقۇرمەنلىرىمىز ئالدىغا قويۇلۇۋاتقان ھەققانىيەتچى خەنزۇ يازغۇچىلىرىنىڭ ئىلغار، تەشەببۇسكار فېلىيەتونلىرىنىڭ، ئىلغار ئىدىيىلىرىنىڭ ئىلھامى ۋە تۇرتكىسىنىڭ نەتىجىسىدۇر. جەمئىيەتنىڭ ھەرقايسى قاتلاملىرىدىكى ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ بۇ ئەجرىگە يارىشا تۇرلۇك يوللار ۋە تۇرلۇك شەكىللەر بىلەن بەرگەن، بېرىۋاتقان مۇكاپاتلىرى ياشىنىپ قالغان قەلەم ئىگىسىنى بارغانسېرى ياشارتىپ، غەيرىتىگە غەيرەت قوشماقتا(بۇ توپلامدىكى ئىمزالىق ماقالىلەر كەمىنە قەلەم ئىگىسىنىڭ تەرجىمە ئەسەرلىرى بولسا، ئىمزاسىز ئەسەرلەر بىۋاستە يازما نەتىجىسىدۇر).

فېلىيەتوننىڭ ئۆزى يۈرەك سۆزى، بۇ خاتىرىمۇ قەلەم ئىگىسىنىڭ يۈرەك سۆزى.

2005 - يىل يانۋار، ئۈرۈمچى.

本书收入了译者近年来所写和翻译的 70 多篇佳作。

مەسئۇل مۇھەررىرى: **ئارزۇگۈل سىدىق**
مەسئۇل كورراكتورى: **گۈلباھار مۇھەممەتئىمىن**

كۆڭۈلدىن كۆڭۈلگە يول

تۈزگۈچى: **توختى باقى ئارتىشى**

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى نەشر قىلىپ تارقاتتى
(قەشقەر شەھىرى تاربوغۇز يولى 14 - قورۇ، پوچتا نومۇرى: 844000)
جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرىدا سېتىلىدۇ
شىنجاڭ يىپەيفېك باسما چەكلىك شىركىتى باستى
فورماتى: 1230×880مم 1/32، باسما تاۋىقى: 10.375
2008 - يىل 12 - ئاي 1 - نەشرى
2008 - يىل 12 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 1 — 5080

ISBN 978-7-5373-1626-2
باھاسى: 21.00 يۈەن